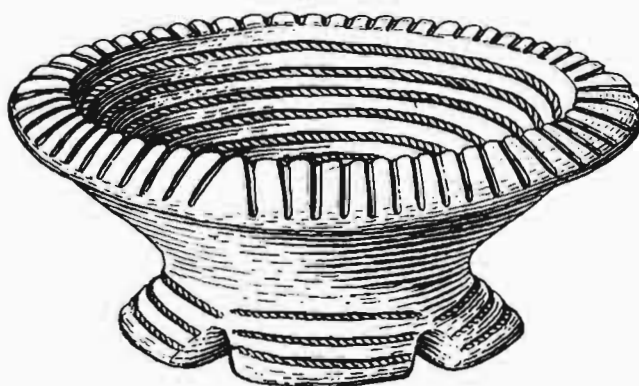

ŠTUDIJNÉ ZVESTI
ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

11

NITRA 1963

ŠTUDIJNÉ ZVESTI

ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

11

NITRA 1963

OBSAH – INHALT

I. ŠTÚDIE A VÄČŠIE ČLÁNKY

T o č í k Anton

K otázke mladého eneolitu na juhozápadnom Slovensku	5
Zur Frage des späten Äneolithikums in der Südwestslowakei	20

B u d i n s k ý - K r i č k a Vojtech

Žiarové pohrebisko z mladšej doby bronzovej v Dvorníkooh, okres Košice	23
Jungbronzezeitliches Brandgräberfeld in Dvorníky, Bezirk Košice	29

K o l n í k o v á Eva

Niekoľko poznámok k novým nálezom keltských mincí na Slovensku	31
Einige Bemerkungen zu neuen keltischen Münzfunden in der Slowakei	39

S a k a ř Vladimír

Drobné nálezy z areálu římského kastelu na Leányváru (výzkum 1955-1956)	43
Kleinfunde aus dem Areal des römischen Kastells von Leányvár (Grabung 1955-1956)	107

K o l n í k Títus

Sídliisko z mladšej doby rímskej v Červeníku	113
Siedlung aus der jüngeren Kaiserzeit in Červeník	130

K r a s k o v s k á Ľudmila

Slovanské sídliisko na Pláňavách pri Skalici	133
Slawische Siedlung auf der Flur Pláňavy bei Skalica	141

B u d i n s k ý - K r i č k a Vojtech

Nález poľnohospodárskych nástrojov na slovanskom sídliisku v Smižanoch	143
Ein Fund landwirtschaftlicher Geräte auf der slawischen Siedlung in Smižany	151

B l a h u t a Ferdinand

Nálezy na sídliisku 2 v Prešove v rokoch 1961-1962	153
Funde auf der Siedlung Nr. 2 in Prešov in den Jahren 1961-1962	166

B l a h u t a Ferdinand

Novšie archeologické objavy na severovýchodnom Slovensku	169
Neuere archäologische Entdeckungen in der Nordostslowakei	177

B a l a š a Gejza

Novšie archeologické náleziská a nálezy z južnej oblasti stredného Slovenska	179
Neuere archäologische Fundstellen und Funde aus dem südlichen Gebiet der Mittelslowakei	204

B u d i n s k ý - K r i č k a Vojtech

Príspevok k poznaniu slovanského osídlenia na juhovýchodnom Slovensku	209
Beitrag zur Kenntnis der slawischen Besiedlung in der Südostslowakei	227

P e t r o v s k ý - Š i c h m a n Anton

Výskum zaniknutého stredovekého kostola v Radole 229

Erforschung der verfallenen mittelalterlichen Kirche in Radola 259

II. DROBNÉ ČLÁNKY

P i c h l e r o v á Magda

Nové archeologické nálezy z okolia Bratislavy 263

Neue archäologische Funde aus der Umgebung von Bratislava . . . 265

B u d i n s k ý - K r i č k a Vojtech

Sídliskové nálezy z Mirkoviec 265

Siedlungsfunde aus Mirkovce 268

P i c h l e r o v á Magda

Pohrebisko zo staršej doby bronzovej v Bernolákove 268

Gräberfeld aus der älteren Bronzezeit in Bernolákovo 270

N ě m e j c o v á - P a v ú k o v á Viera

Praveké hroby pri Šali 271

Urzeitliche Gräber bei Šaľa 272

III. ZPRÁVY

T o č í k Anton

Zpráva o činnosti Archeologického ústavu Slovenskej akadémie
vied za rok 1962 273

B i a l e k o v á Darina

Zpráva o činnosti Slovenskej archeologickej spoločnosti
pri Slovenskej akadémii vied za rok 1962 289

K OTÁZKE MLADÉHO ENEOLITU NA JUHOZÁPADNOM SLOVENSKU

ANTON TOČÍK

V domácej i zahraničnej literatúre sa ešte dodnes traduje názor, že základné tvary keramiky maďarovskej kultúry, napr. džbánok, vznikli a vyvinuli sa z kultúry s kanelovanou keramikou (J. E i s n e r, K. T i h e l k a, K. W i l l v o n s e d e r, R. P i t t i o n i). Tento príspevok, napísaný v r. 1959 a čiastočne doplnený v r. 1961, je pokusom o riešenie čiastkových problémov kultúry s kanelovanou keramikou, s osobitným zreteľom na otázku genézy kultúr staršej doby bronzovej, v tom aj maďarovskej kultúry.

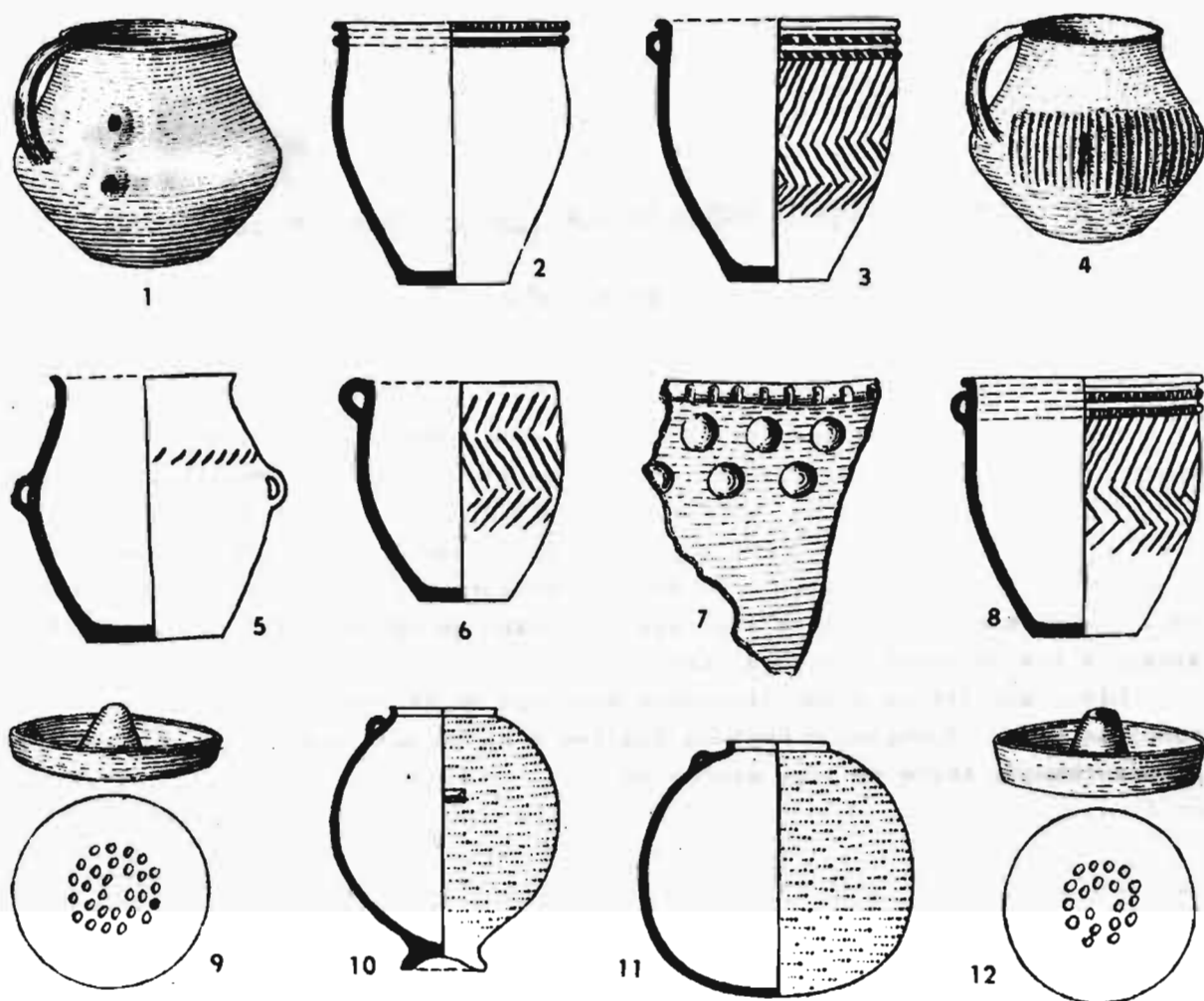
Mladý eneolit na území Slovenska vyplňuje osídlenie ľudu s kultúrou kanelovanej keramiky. Neobyčajná hustota sídlisk a najmä ich rozdielny charakter, ako aj preniknutie tejto kultúry hlboko do dolín stredného a severného Slovenska svedčí o tom, že osídlenie bolo nielen intenzívne, ale aj dlhotrvajúce a v rámci jednotlivých skupín sa často menilo. Ohromné územie, ktoré táto kultúra zaberá, nás núti predpokladať vznik väčších i menších teritoriálnych skupín, ktoré sa ešte ďalej rozpadajú na miestne podskupiny.

Na svojrázne miestne skupiny na Slovensku poukázal už J. E i s n e r, ktorý na lokalitách z Považia (napr. Trenčín) konštatoval úzke vzťahy k Jevišoviciam na Morave a poukázal na svojrázne postavenie výšinnej lokality Dreveník na východnom Slovensku. V rámci vývoja kultúry s kanelovanou keramikou vyčlenil V. B u d i n s k ý - K r i č k a bošácky typ, ktorý predtým J. E i s n e r označil za jevišovický. Bošácky typ v podaní V. B u d i n s k é h o - K r i č k u obmedzoval sa len na jeden tvar a na osobitú výzdobu robenú nechtom. Bošácky typ však nebol bližšie zaradený a neurobil sa tiež jeho bližší rozbor. Na osobité postavenie neskôr vypracovaného bolerázskeho typu som poukázal pri predbežnom spracovaní zisťovacieho výskumu v Bešeňove (AM III, 1951).

Až po roku 1948 podarilo sa postupne na základe uzavretých nálezov zo stratifikovaných vrstiev, kultúrnych jám a často i za pomoci horizontálnej stratigrafie aj na juhozápadnom Slovensku vypracovať najmenej tri časové stupne, ktoré snáď bude možné ešte ďalej triediť na podstupne s osobitým regionálnym sfarbením. Ako najstarší stupeň zatiaľ platí bolerázsky typ. Druhým stupňom označujeme vlastnú kultúru s kanelovanou keramikou. Tretí najmladší stupeň predstavuje na území severne od Dunaja kostolacký typ a na Považí bošácky typ; spoločne ich označujem ako zmiešaný kostolacko-bošácky typ.

BOLERÁZSKY TYP

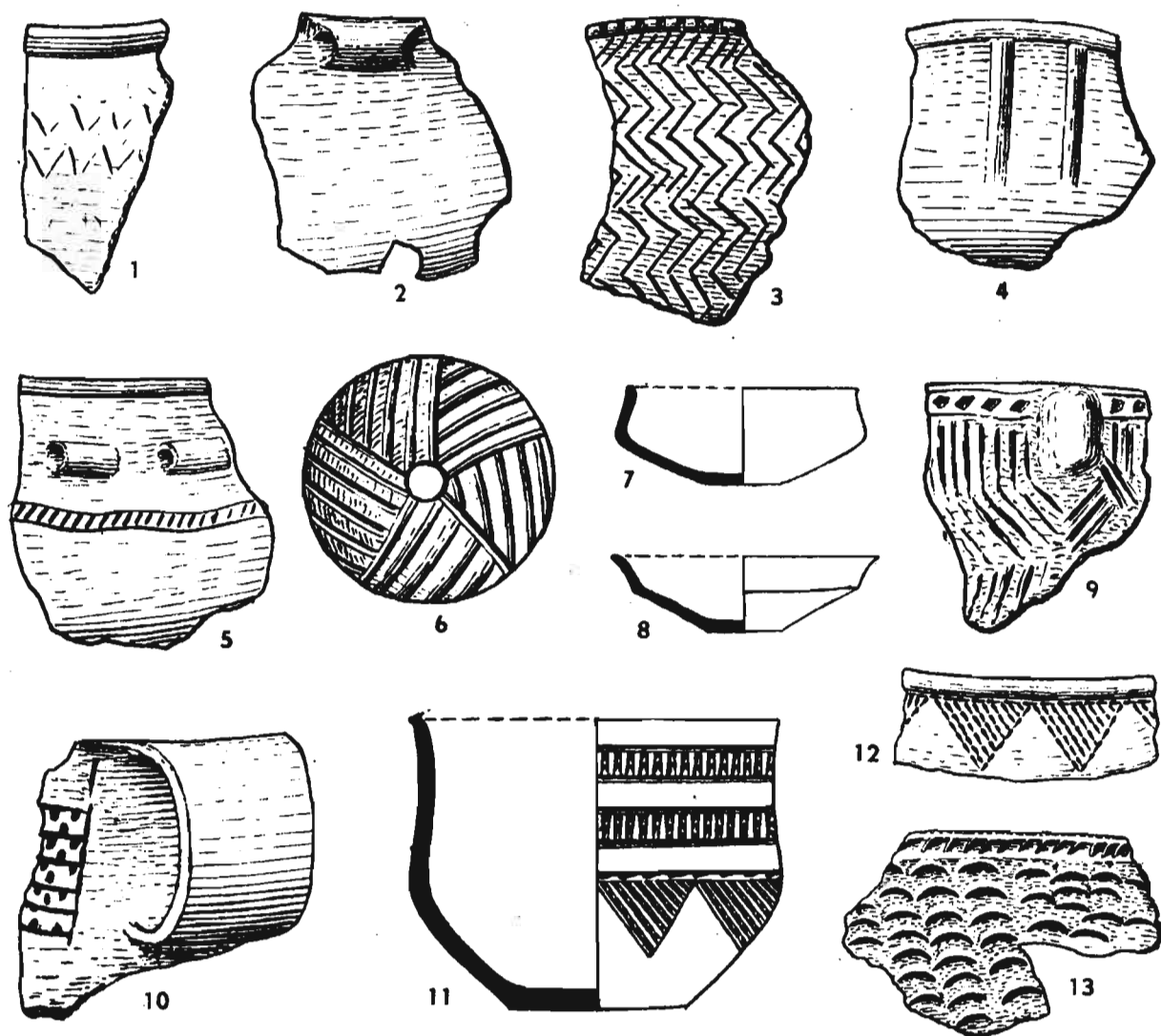
Ako samostatná skupina bol tento typ prvý raz rozpoznaný v zberovom materiáli zo sídliska v Boleráze v polohe Hoštúky roku 1949. Jeho samostatné kultúrne i časové postavenie voči klasickej kultúre s kanelovanou keramikou dokázalo sa až v rokoch 1950-1951 na sídlisku v Bešeňove v polohe Kismalomgát, kde sa nachádzali v tesnej blízkosti jamy výlučne s materiálom bolerázskeho typu a jamy s keramikou

Obr. 1. Nitriansky Hrádok - Vysoký breh. Keramika boľerázskeho typu.

kanelovanou. Tá istá situácia ako na Kismalomgáte v Bešeňove sa potvrdila roku 1955 pri regulácii Žitavy v polohe Malongát, kde bolo odkrytých niekoľko kultúrnych jám blízko vedľa seba (ca 2-3 m) výlučne s materiálom boľerázskeho typu a s materiálom s kanelovanou keramikou. Ca 3 km od Bešeňova, ale už na terase rieky Nitry v Nitrianskom Hrádku, asi 800 m od seba sú na samostatných terasách dve rozsiahle sídliská, z ktorých jedno v polohe Vysoký breh patrí k najväčším sídliskám boľerázskeho typu, zatiaľ čo druhé - na Zámečku - patrí k najväčším preskúmaným sídliskám s kanelovanou keramikou. Takúto horizontálnu stratigrafiu boľerázskych sídlisk a sídlisk s kanelovanou keramikou máme doloženú napr. v Ondrochove (obec Lipová), Boľeráze, Vrábľoch a na ďalších lokalitách na juhozápadnom Slovensku.

Boľerázsky typ ako samostatná skupina bol potvrdený aj revíziou materiálu z ostatných slovenských lokalít. Do roku 1960 máme doložených približne 60 lokalít na juhozápadnom Slovensku. Územné rozsiahle boľerázskeho typu na východ siahu približne po rieku Žitavu a pokračuje celým juhozápadným Slovenskom na západ až na južnú a východnú Moravu, kde k výrazným lokalitám patrí Staré hradisko pri Jevišoviciach a mohylník v Ohrozime. Na celý rad výzdobných prvkov i tvarov boľerázskeho typu upozornil E. F. Neustupný v obsahu kultúry s kanelovanou keramikou v Zadunajskej, Rakúskej a dokonca aj v južnom Nemecku. Na spomenutom území, podobne ako aj na Pohroní (Tekovský Hrádok, Malá nad Hronom, Vojňice) tieto výzdobné prvky a čiastočne i tvary nachádzajú sa spolu s kultúrou kanelo-

Obr. 2. Keramika bolerázskeho typu. 1, 3, 5-8, 10-13 - Nitriansky Hrádok - Vysoký breh; 2, 4, 9 - Bešeňov - Malomgát.

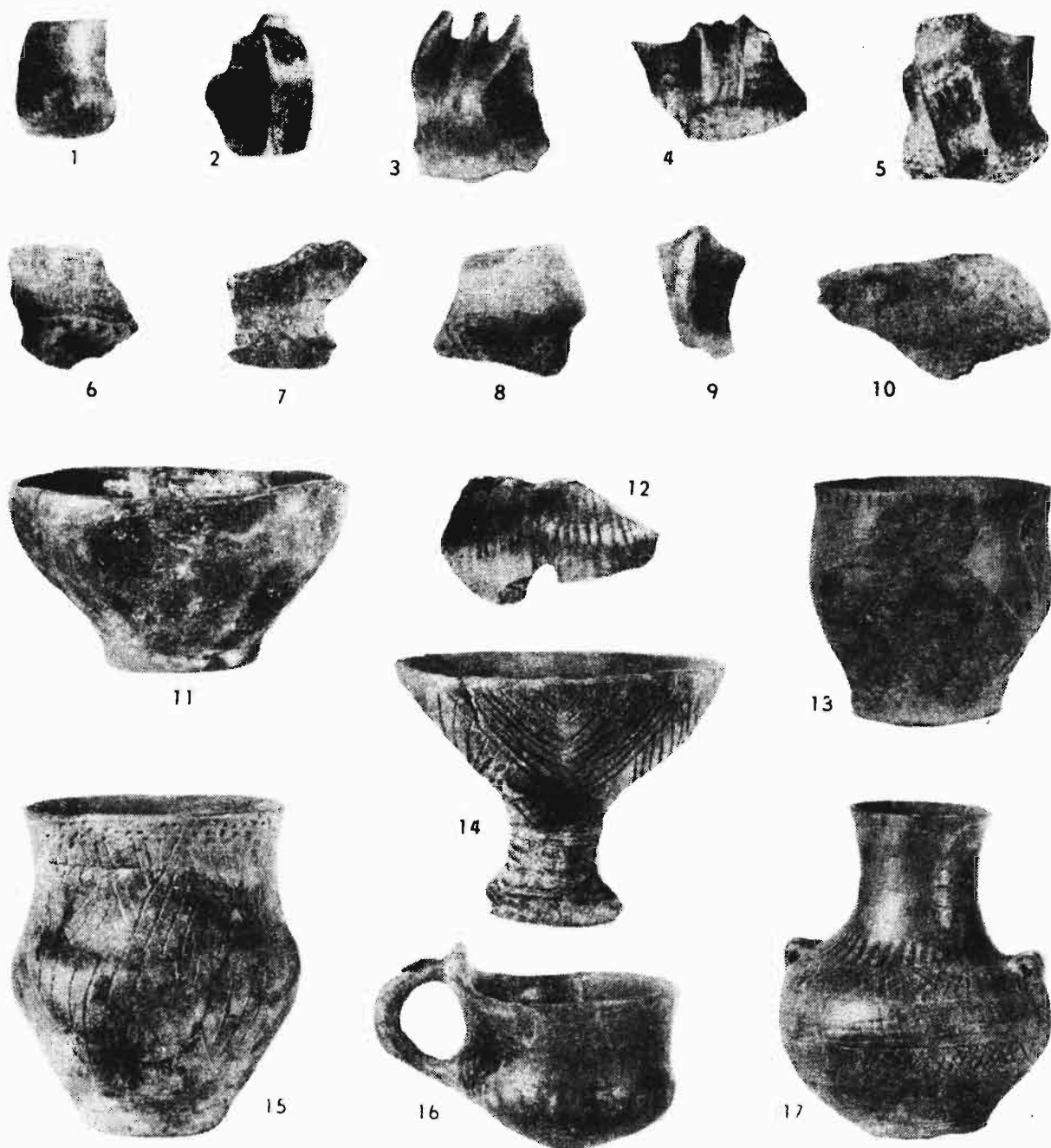
vanej keramiky. Naproti tomu bolerázsky typ je typická a svojrázna juhoslovenská a moravská skupina, ktorá ešte nepozná (okrem malých výnimiek) kanelovanú výzdobu.

Odhlídnuc od lokality v Ohrozi na Morave, z celého územia Slovenska nepoznáme ani jedno pohrebisko alebo hrob bolerázskeho typu a všetok získaný materiál pochádza zo sídlisk z úrodných rovín juhozápadného Slovenska. Sídliskové podmienky sú doteraz najlepšie známe z rozsiahleho sídliska v polohe Vysoký breh v Nitrianskom Hrádku, kde bolo odkrytých viac ako 100 objektov, a to ako kultúrnych jám, tak aj zvyškov sídliskových jám - obličkovitých priehlbni. Podobné jamy sú aj na ostatných sídliskách, ktoré sa systematicky odkrývali v Ondrochove (D. B i a l e k o v á) a v Bešeňove (A. T o č í k). Nálezový materiál pozostáva skoro výlučne z nálezov keramiky a veľmi sporadické sú nálezy z kameňa a kostí. Ako správne upozornil J. N o u s t u p n ý, nálezový materiál z jednotlivých lokalít nie je časove a kultúrne jednoliaty a keramika sa často odlišuje niektorými tvarmi a výzdobou. V sídliskovom materiáli sú masove zastúpené valcovité vysoké hrnce s kónicky sa úžiacou spodnou časťou, na povrchu zdrsnené a pod ústím lemované tromi až štyrmi presekávanými lištami, ktoré ležia pod sebou. Povrch veľkých hrncov býva často zdobený husto nanesenou rytou vertikálnou kľukatkou, ktorá niekedy pokrýva skoro celý povrch (obr. 1: 3, 6, 8). Tento tvar môžeme

odvodiť z horizontu keramiky s brázdovým vpichom, kde však chýba plastická presekávaná lišta. Menšie tvary hrnčiek podobného tvaru majú často jedno, prípadne dve malé ušká, ktoré vychádzajú z ústia nádob. Kľukatková výzdoba je aj na nízkych profilovaných misovitých hrncoch s vyhnutým ústím, ktoré majú tiež uchá (Nitriansky Hrádok). Najväčšiu variačnú šírku majú misy. Z lengyelskej kultúry udržiujú sa ešte plytké široké misy s vyhnutým ústím a mierne profilovanými stenami (obr. 2: 8). Na vnútornej strane zdobia ústie kanelované, do seba zapadajúce trojuholníky a na spodnej časti sú kanelované vetvičkovité ornamenty. Na tých istých tvaroch s nezdobenou vnútornou stranou je hrdlo vyhladené a spodná časť zdrsnená. Misy s dovnútra zahnutým ústím a vyhnutým okrajom sú na povrchu hladené (obr. 2: 7). Z keramiky s brázdovým vpichom prechádzajú do bolerázskeho typu polguľovité nádoby s dovnútra zahnutým okrajom, ktoré sú rôzne zdobené alebo celý povrch býva nechťovaný (obr. 2: 13) a pri ústí niekedy zdobený rytou kľukatkou. Džbáňky s tenkými stenami majú kónicky sa zužujúce hrdlo a sedlovité ucho, ktoré neprosahuje okraj, vychádza z ústia a preklenuje hrdlo z boku. Spravidla majú ešte na brucho subkutánne ušká (obr. 1: 1) a niekedy sú jemne kanelované, so vzormi do seba zapadajúcich trojuholníkov, prípadne aj zvisle kanelované (obr. 1: 4). Šálok je pomerne málo. Väčšinou sú nízke, s von vyhnutým ústím a na povrchu jemne kanelované. Veľmi zriedkavé sú jednoducho profilované amfory s prehnutým hrdlom, vyhnutým ústím a dvoma protiľahlými ucnami na pleciach (obr. 1: 5). Úplne osihotené sú tenkostenné baňaté nádoby s úzkym nízkym hrdlom a bez dna, na celom povrchu dosť husto zdobené vpichovanými radmi bodiek (obr. 1: 11). S podobnou technikou výroby i výzdoby sú nádoby s malou nôžkou, nízkym úzkym hrdlom, malým uškom na pleciach a s dvoma protiľahlými podlhovastými výčnelkami na brucho (obr. 1: 10). Doteraz sa nezistila funkcia svojráznych miskovitých nádob tvaru popolníka, s dutým rohovitým výčnelkom v strede a s dierkami na dne. Iné takéto misky majú na vrchole rohovitého výčnelku otvor (obr. 1: 9, 12). Veľký tanierovitý tvar má v strede dutý kužeľovitý výčnelok zdobený rytými kľukatkami. Na amfory ludanického typu upomínajú dvojkónické nádoby s dvoma tunelovitými uškami tesne pod okrajom (obr. 2: 2) a črepy z ďalších nádob s dvoma tunelovitými uškami na hrdle (obr. 2: 5). Ďalší veľmi početný črepový materiál pochádza z miskovitých nádob, hrncov, hrnčiek a baňatých mís, zdobených najrozličnejšou výzdobou, ktorá sa neskoršie zriedka používa aj v klasickom stupni kultúry s kanelovanou keramikou. Sú to napr. zvislé rebrá pod okrajom (obr. 2: 4), bradavice (obr. 1: 7), výčnelky (obr. 2: 9) a rôzny iný rytý ornament (obr. 2: 1); nechýba ani zvislá plastická lišta umiestená v strede nádoby. Nálezový inventár bolerázskeho typu dopĺňujú misky s inkrustovanou výzdobou, ktorá vyplňuje brázdový vpich tvaru trojuholníkov, vodorovných vpichov a prípadne i pásikov (obr. 2: 10, 11, 12). Podobne ako nádoby sú zdobené aj kotúčovité bochníkovité vretienka s otvorom v strede, na jednej strane ploché, na druhej strane s rytým vetvičkovitým ornamentom, prípadne kanelovaním (obr. 2: 6).

Dosť hojné sú aj kostené šidlá a výrobky z hliny, napr. kužeľovité tkáčske závažia. Plastika je zastúpená jedným plochým idolom z Bešeňova (obr. 8: 1) a zvieracou plastikou z Vysokého brehu v Nitrianskom Hrádku.

Chronologické postavenie bolerázskeho typu až donedávna bolo veľmi neisté. Sám som zastával stanovisko, odvolávajúce sa na isté tvary, prípadne výzdobu brázdovým vpichom, že bolerázsky typ predstavuje najmladší stupeň kultúry s kanelovanou keramikou. Široký a dôkladný rozbor E. F. Neustupného, opretý o stratigrafiu na výšinnom sídlisku v Jevišoviciach a kultúrne vrstvy pod horizontom kultúry s kanelovanou keramikou vo Vučedole, zmenil doterajšie časové

Obr. 3. Svodín; kanelovaná keramika staršieho prechodného stupňa.

zatriedenie a presvedčivo dokázal, že bolerázsky typ na juhozápadnom Slovensku a južnej Morave je zatiaľ najstarším stupňom kultúry s kanelovanou keramikou u nás. Nové datovanie skupiny keramiky s brázdovým vpichom nielen závery E. F. Neustupného potvrdilo, ale umožnilo zistiť pôvod istých tvarov, ktoré vychádzajú z neskorolongyelskej skupiny, alebo v keramike s vbrázdovým vpichom sa objavujúcich po prvý raz.

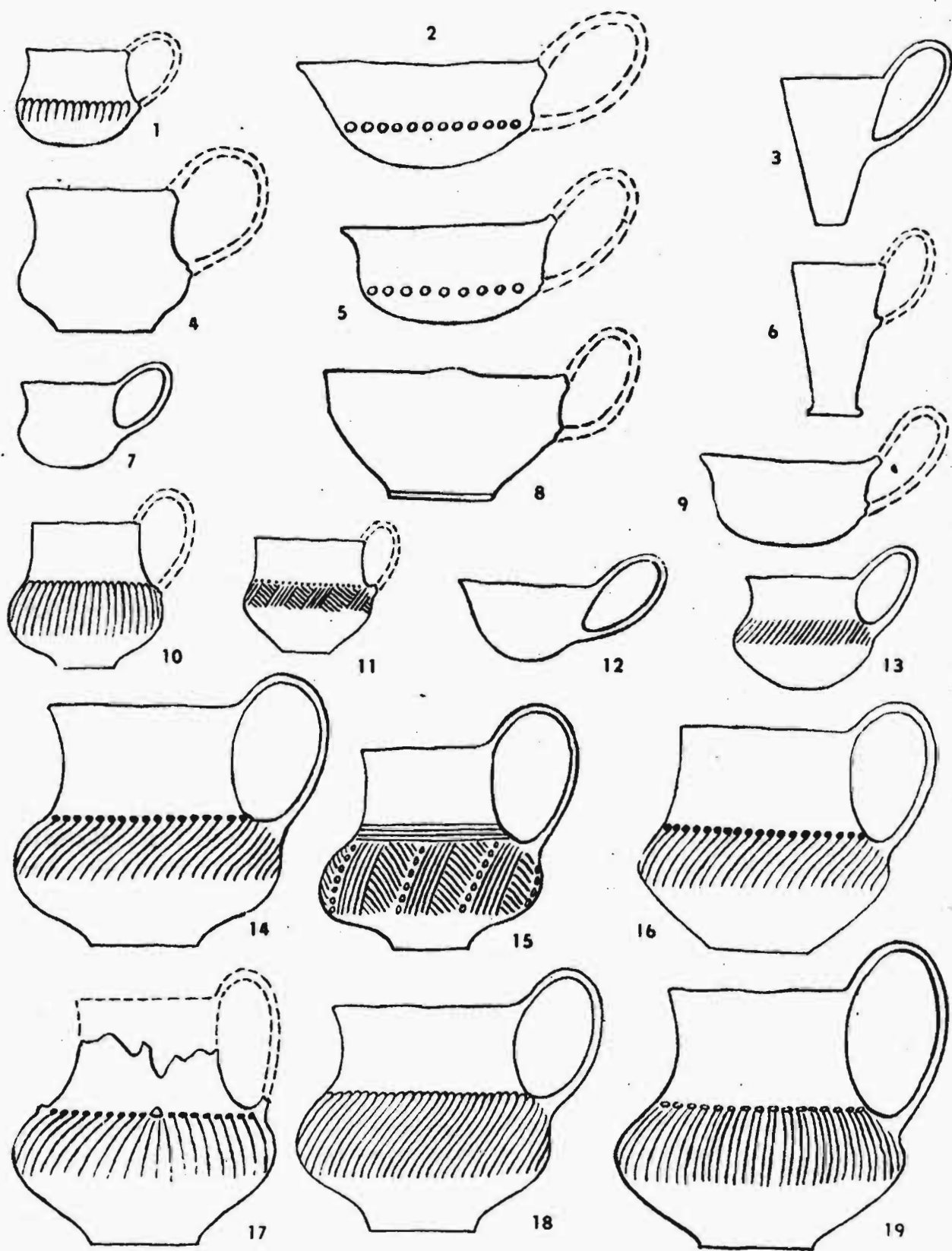
Čistý bolerázsky typ úplne chýba na Pohroní a predovšetkým na celom území Zadunajska. Tam sa isté výzdobné prvky i tvary bolerázskeho typu všade nachádzajú spolu s kanelovanou výzdobou a vývojovo dokonalejšími tvarmi. Z toho uzatváram, že táto skupina pamiatok je súčasná s bolerázskym typom a že kultúra s kanelovanou keramikou prichádza k nám prevažne z juhu, i keď na druhej strane nemožno poprieť istý podiel starších domácej kultúr. Medzi formujúce zložky patrí aj kultúra lievikovitých pohárov, ktorá zasiahla juhozápadné Slovensko. Pomer a vzťah bole-

rázského typu ku kultúre s kanelovanou keramikou je najlepšie vyjadrený na zmiešaných lokalitách na Pohroní a južne od čiar Levica - Nové Zámky, napr. v chate vo Vojniciach a v Tokovskom Hrádku v kultúrnych jamách, kde sa nachádzajú tzv. klasické tvary kanelovanej keramiky spolu s bolerázskymi. Toto miešanie je podľa môjho názoru stretnutie dvoch príbuzných kultúr, ktoré však majú veľa rozdielnych prvkov. K tomuto miešaniu nedošlo na území klasického bolerázského typu. Tu po náhlom zániku bolerázského typu ihneď nastupuje klasická fáza kultúry s kanelovanou keramikou, ktorú reprezentuje materiál z veľkých sídlisk, akým je napr. Zámeček v Nitrianskom Hrádku.

Odlisný vývoj bol na Pohroní, kde klasickému stupňu kultúry s kanelovanou keramikou predchádza prechodný stupeň. V tomto stupni nachádzame celý rad typických prvkov bolerázského typu na takých tvaroch, ktoré napr. v Nitrianskom Hrádku na Zámečku sú už charakteristické pre klasický stupeň. Na džbánkoch i šálkach sa stále ešte uplatňuje subkutánne usko (obr. 3: 12) a žliabkovaná výzdoba na vnútornej strane hrdla. Spolu s nimi vyskytujú sa už aj rohovitý výčnelky nad tunelovitým prehnutým horizontálnym uchom (obr. 3: 3, 4) a u nízkych šálok rohovitý výčnelok nad pásikovým uchom (obr. 3: 2, 5, 9, 16). Pre časové zaradenie tohto stupňa je závažný hromadný nález keramiky z kultúrnej jamy vo Svodíne, v ktorom sa uplatňujú silné vplyvy z okruhu skupiny Fonyód. V tomto náleze treba zo zadunajských tvarov spomenúť kónické misky s plnými nôžkami (obr. 3: 14), amforu s baňatým bruchom a štíhlým, mierne prehnutým hrdlom, s dvoma protiahlymi tunelovitými uskami a s kombinovanou žliabkovanou i rytou výzdobou (obr. 3: 17). V tomto prechodnom stupni na Pohroní chýbajú dvojdielne misy, črpákovité džbány s vysoko vytiahnutým uchom a charakteristické amfory, prípadne zásobnice, ktoré sú potom typické pre klasický stupeň.

KLASICKÝ STUPEŇ KULTÚRY S KANELOVANOU KERAMIKOU

Výskum rozsiahlych sídlisk na juhozápadnom Slovensku poskytuje možnosť rozpracovať klasický stupeň kultúry s kanelovanou keramikou a detailne ohraničiť aj jeho charakteristické znaky. Pre poznanie tohto stupňa je najdôležitejšie systematicky preskúmané otvorené sídlisko na Zámečku v Nitrianskom Hrádku, kde bolo odkrytých vyše 100 kultúrnych jam a zachytená miestami dosť silná, až 100 cm hrubá kultúrna vrstva. Získaný materiál čo do počtu i množstva tvarov a výzdobných prvkov poskytuje spoľahlivé záchytné body pre zistenie začiatku i zániku klasického stupňa. Na keramike chýba výzdoba na vnútornej strane nádob. Subkutánne uská sa tiež nezistili. Nízivé percento je aj nízkych šálok, ktoré sa začínajú objavovať v horizonte keramiky s brázdneným vpichom a potom pokračujú v bolerázskom type. Ani v jednom prípade sa nevyskytla nízka šálka s rohovitým výčnelkom nad uchom. Zato z prechodného stupňa, známeho zo Svodína, sa ďalej vyvíjajú nádoby, napr. s členitými rohovitými výčnelkami nad uchami u hrncov s kónickými sa úziacou spodnou časťou a s valcovitou, prípadne mierne prehnutou hornou časťou (obr. 5: 5, 6). Medzi archaické tvary v Nitrianskom Hrádku patria pravdepodobne aj amfory so štyrmi uchami, ktoré vznikli pod vplyvom kultúry lievikovitých pohárov. Džbány, šálky, krčahy, črpáky majú uchá vytiahnuté cez okraj a vo výzdobe sa uplatňuje vertikálne a šikmé kanelovanie kombinované s jamkami (obr. 4: 1-19). Hojná je zvislá prstovaná lišta (obr. 5: 8), ktorá rozdeľuje povrch na niekoľko polí. Vo väčšom množstve vystupuje aj misa s prepážkou a valčekovitými, prípadne rohovitými výčnelkami (obr. 5: 10). Na sklonku osídlenia kultúry s kanelovanou keramikou objavujú sa ojedinele na tomto sídlisku tzv. ločkovité nádoby (Fischbutte, Obr. 5: 16a) a štíhle črpáky (obr. 4: 3, 6), prípadne poháre s rovným useknutým dnom.

Obr. 4. Nitriansky Hrádok - Zámeček. Výber kanelovanej keramiky.

Na celom sídlisku našiel sa iba jeden kónický črpák s hrotitým spodkom (obr. 5: 21), ktorý je ináč typický pre najmladší stupeň kultúry s kanelovanou keramikou, t.j. miešaný kostolacko-bošácky horizont. V klasickom stupni na Slovensku sa doteraz nevyskytla výzdoba brázdovým vpichom, zato dosť hojná je výzdoba rytím v tvároch šrafovaných trojuholníkov, ktoré spravidla smerujú hrotmi nahor (obr. 5: 5, 11) a dole sú ukončené jamkami (obr. 5: 6). Nechýba ani výzdoba z radov širokých jamôk, prípadne vpichov (obr. 5: 23, 24). U hrncov je najčastejšia prstovaná lišta umiestená tesne pod okrajom (obr. 5: 22).

Pomer klasického stupňa kultúry s kanelovanou keramikou na juhozápadnom Slovensku k ostatným skupinám v Karpatskej kotline dosiaľ nie je celkom vyjasnený, pretože isté charakteristické znaky, napr. rohovité výčnelky na misách i hrncoch, vystupujú tak isto na začiatku klásického stupňa na juhozápadnom Slovensku, ako aj vo východoslovenskej skupine (Breveník), ktorá je nesporne veľmi mladá.

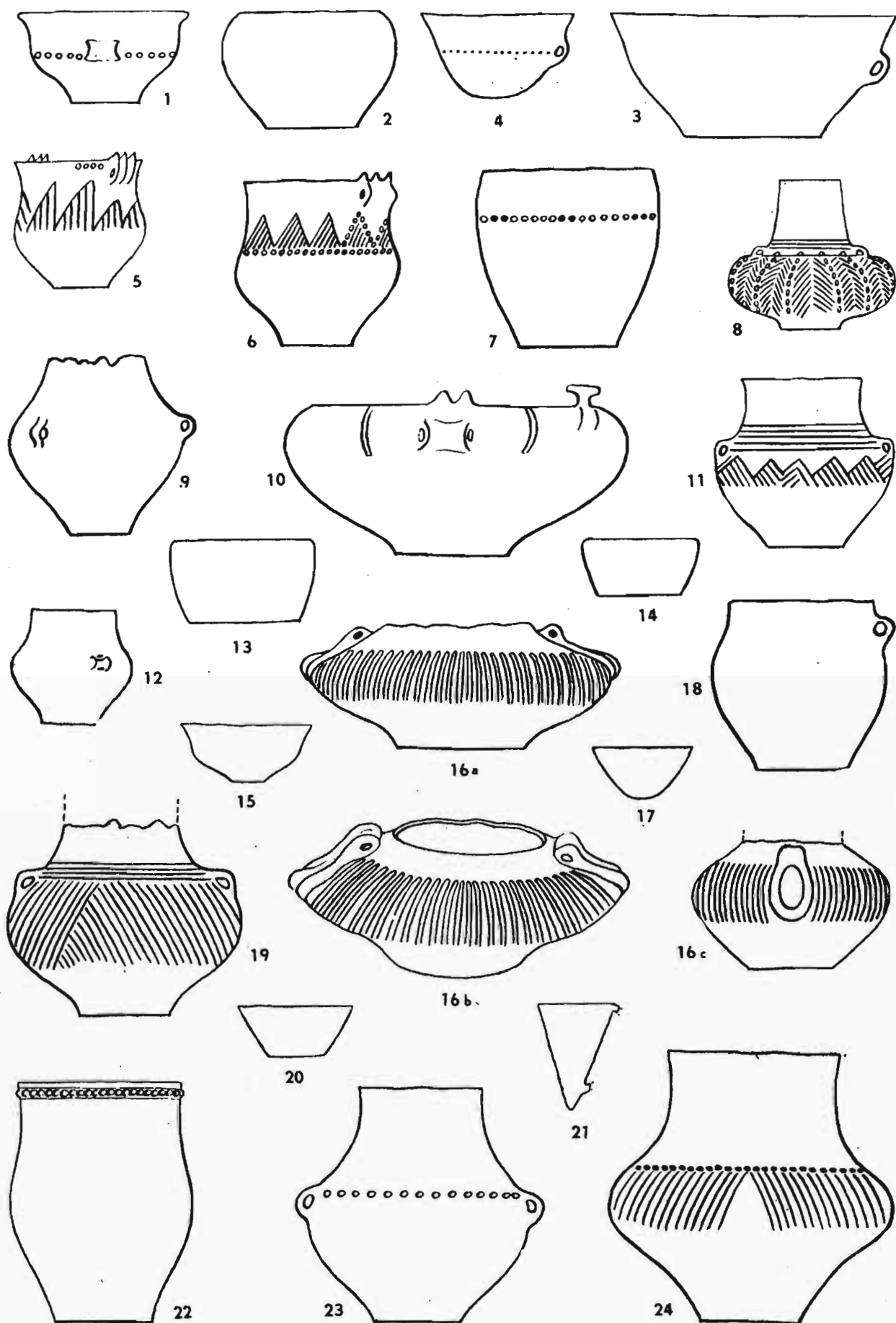
ZMIEŠANÝ KOSTOLACKO-BOŠÁCKY HORIZONT

Vychádzajúc zo sčítanosti v severnom Srbsku, kde sa kostolacká skupina na viacerých lokalitách zisťuje už v sprievode vučedolskej kultúry, musíme aj na juhozápadnom Slovensku analogické nálezy považovať v rámci kultúry s kanelovanou keramikou za najmladšie.

Na prvé nálezy tohto horizontu z výšinných staníc v údolí Ipľa upozornil V. B u d i n s k ý - K r i č k a, ktorý systematicky preskúmal výšinnú osadu v Šintoroši (obec Radzovce, okres Lučenec). Na tejto lokalite nachádzali sa črepy misiek, zdobené šachovnicovým ornamentom z drobných ryžiek, spolu s hrotitými črpákmi (obr. 6: 2) a črepmi so širokými ryhami (obr. 6: 1). Ďalšie ojedinelé, bližšie nestratifikované črepy kostolacko-bošáckeho horizontu sú zo stredného toku Ipľa a z príslušného územia Maďarska. K postaveniu kostolackej skupiny a jej pomeru ku kultúre s kanelovanou keramikou najlepšie prispel systematický výskum na otvorenej stanici v Iži na brehu Dunaja. Roku 1959 B. B e n a d i k pokusnými sondami zistil rozsiahle sídlisko s kultúrnou vrstvou hrubou miestami až 80 cm a kultúrnymi jamami. Uzavreté nálcové celky z vrstvy i kultúrnych jam obsahujú materiál, ktorý dovoľuje rozpoznať najmladší horizont kultúry s kanelovanou keramikou na Slovensku v sprievode cudzích importov a veľmi početnej keramiky kostolackej skupiny.

Črepy keramiky kostolackej skupiny na tomto sídlisku patria výlučne rôznym miskovitým nádobám s mätko profilovanými stenami a vyhnutým ústím, obyčajne s malým úskom na hrdle. Výzdoba pozostáva z jamôk, prípadne nechťovaných vrypov, ktoré sú usporiadané do štvorcov na spôsob šachovnice, pričom sa striedajú prázdne a zdobené plochy. Výzdoba je obyčajne umiestená hneď pod okrajom a z nej sú spustené zvislé pásy, na ktoré potom nadväzujú zdobené i nezdobené políčka. Nechýba ani výzdoba usporiadaná do trojuholníkov, prípadne striedanie zväzkov vodorovných vrypov so zvislými (obr. 6: 3-6, 9, 14). Nie je vylúčené, že tieto juhovýchodné výzdobné prvky boli aj inkrustované.

V sprievode tejto keramiky vyskytujú sa aj isté tvary z klasického stupňa kultúry s kanelovanou keramikou. Sú to fragmenty z veľkých dvojdielných misiek, zdobených pod ústím zväzkami jamôk (obr. 6: 12); veľké valčekovité výčnelky sú ryhované do kríža. Podobne zdobená je aj ločkovitá nádoba (Fischbutte, obr. 6: 7), ktorá má však uskú umiestené na hrotitých členených výčnelkoch. Typické kanelované džbánky v tomto (najmladšom) stupni vystriedali hrotité črpáky, ktoré majú pásové uchá vytiahnuté z okraja a pripojené približne v strede nádoby. Nálezy dopĺňa masívna miska s krížovou nohou z uzavretej kultúrnej jamy, zdobená na

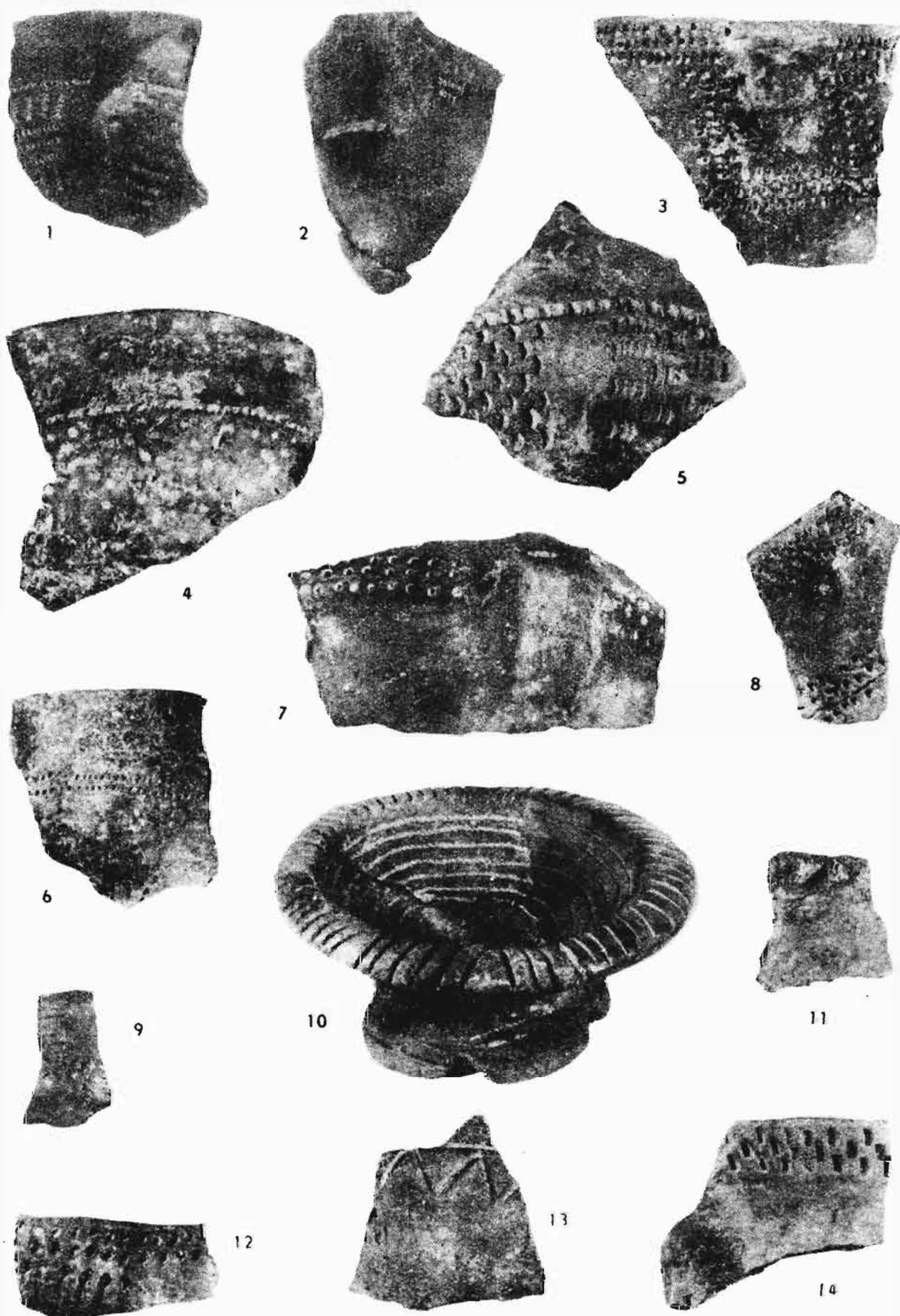

obr. 5. Nitriansky Hrádok - Zámeček. Výber kanelovanej keramiky.

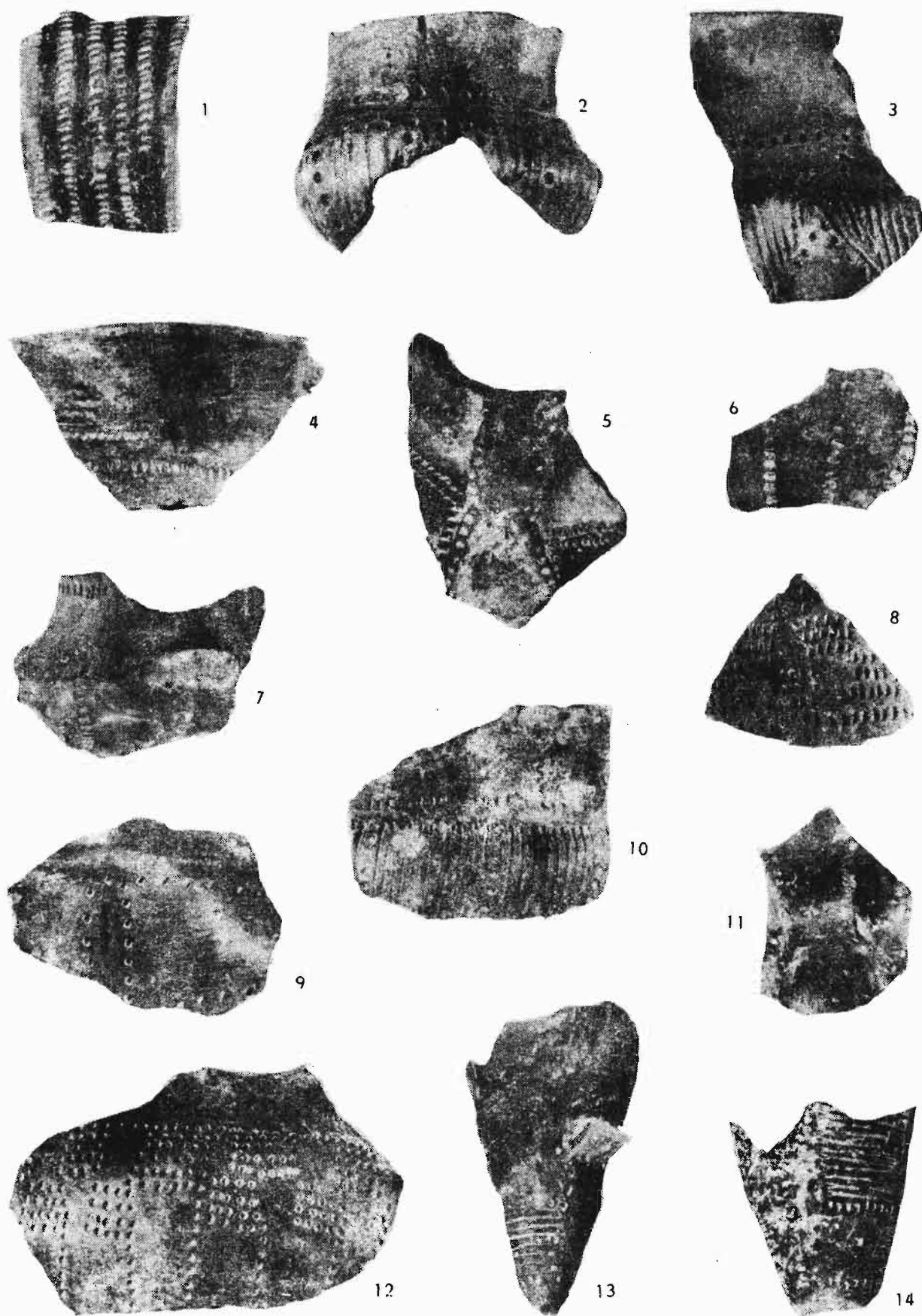
vnútornej strane vodorovnými odtlačkami snúry a na vodorovne odrezanom okraji hlbokými zúsekmi; na nôžke sú kratšie stopy šnúrových odtlačkov (obr. 6: 10). Miska nepochybne patrí k importom z juhu, a to zo staršieho horizontu vučedolskej kultúry. Šnúrová výzdoba, ktorú je inkrustovaná, pochádza tiež z juhu a nemá nič spoločného so šnúrovou keramikou stredonemeckou, prípadne východoeurópskou (V. M i l o j č i ú). Nález vučedolskej misky v Iži spolu s nálezmi, patriacimi kultúre s kanelovanou keramikou a kostolackej skupine, zodpovedá pomerom v severnom Srbsku a je veľmi závažným datovacím prostriedkom pre mladší stupeň kultúry s kanelovanou keramikou u nás.

Výzdoba charakteristickú pre kostolackú skupinu sa však neobmedzuje len na južné Slovensko, ale preniká údoliami slovenských riek ďalej na sever, kde na viacerých staniciach vyskytuje sa spolu s bošáckym typom a kultúrou s kanelovanou keramikou. Postup bošáckej skupiny môžeme sledovať aj opačným smerom, na juh; najjužnejšou stanicou sú zatiaľ Milanovce pri Šuranoch. Kým v Iži vyskytuje sa kostolacký ornament len na miskách, na Považí sa šachovnicovitá výzdoba jamkovaním a vpichovaním objavuje aj na misovitých hrncoch s vyhnutým okrajom (obr. 7: 12). Na sprievodných nálezoch kanelovanej keramiky badať početné zásahy z Moravy z okruhu neskej kultúry lievikovitých pohárov; tento vplyv sa prejavuje najmä vo výzdobe amfor, na ktorých korene úch majú fúzovite presekávané lišty (obr. 7: 5, 11). Fúzovitá výzdoba potom pokračuje až do staroúnětického horizontu na Morave, prípadne i do začiatku staršej doby bronzovej v Maďarsku. V sprievodnej kanelovanej keramike na Považí je veľa spoločných prvkov s východoslovenskou kanelovanou keramikou, reprezentovanou výšinnou stanicou v Dreveníku. Šálky väčších rozmerov majú na bruchu neusporiadanú zvislú kanelúru, kombinovanú zvislými i vodorovnými jamkami (obr. 7: 2). Udržuje sa ešte aj výzdoba z trojuholníkov lemovaných bodkami a vyplnených zvislým srafovaním. Ťažisko nálezového materiálu je v črpákovitých naberačkách rôznych veľkostí s hrotitým a useknutým spodkom, ktoré sú zdobené i nezdobené (obr. 7: 13, 14). Aj tu sa uplatňuje tzv. zónová výzdoba, t. j. vodorovne ryhované políčka, lemované jamkami s prázdnyimi plochami. Doteraz známe tvary bošáckeho typu sú zastúpené len jedným tvarom, a to šálkami, resp. hrnčekmi s baňatým bruchom a nízkym prehnutým hrdlom; z ústia vychádza pásové ucho pripojené na plec. Výzdoba bošáckeho typu je priam zákonitá. Tesno pod okrajom je pravidelný rad nechťových vpichov a na lome hrdla sú dva rady podobnej výzdoby, z ktorej sú spustené ku dnu zvislé vpichované pásy (obr. 7: 7, 6). Považská kostolacko-bošácka skupina zasahuje karpatskými priesmykmi i na Moravu do okolia Uherského Brodu a jej ohlasy nachádzame aj v jevišovicko-nosvickej kultúre na Morave.

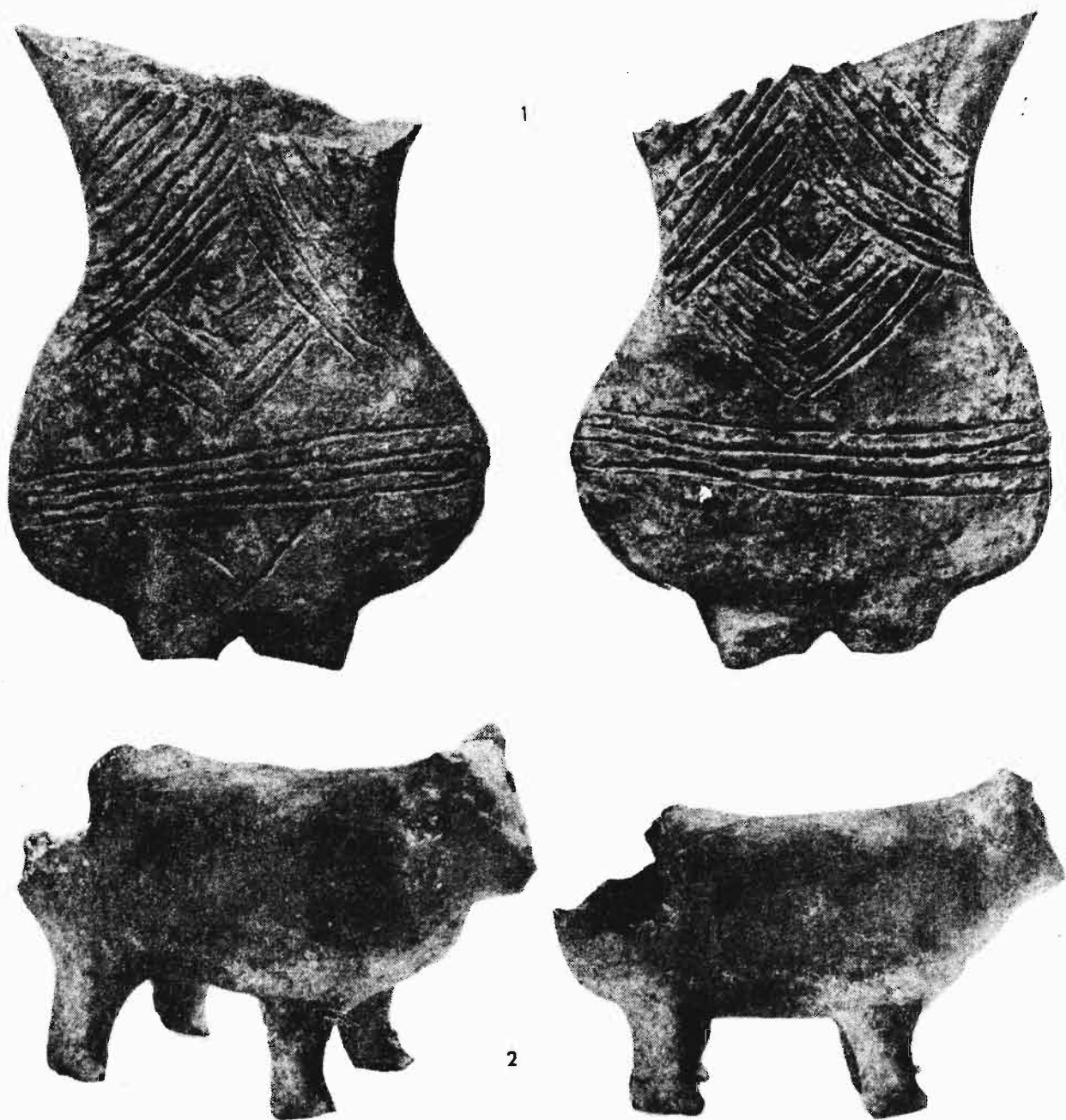
Vznik a pôvod bošáckej skupiny nie je zatiaľ vyriešený, ale nie je vylúčené, že úzko súvisí so zásahom kostolackej skupiny na Slovensko, pretože je časovo obmedzený len na najmladší horizont kultúry s kanelovanou keramikou. Kostolacká skupina v Juhoslávii zatiaľ rozpracovaná nie je, ale aj keď sa na početných lokalitách vyskytuje spoločne s kultúrou kanelovanej keramiky, predsa na iných lokalitách zisťuje sa úplne samostatne, a preto sa domnievam, že jej pôvod je mimo územia severného Srbska. Na Slovensko preniká spoločne s vučedolskou kultúrou, a to s jej najstarším horizontom, ktorý v sprievode iných kultúr ako kultúrny vplyv je hojný na výšinných staniciach na Morave a v Čechách. Do tejto skupiny starších vučedolských vplyvov patria na Slovensku aj nálezy z Dreveníka, Patiniec, veľkých Kostolian a Šaroviec, prípadne aj ojedinelý nález misky z Abrahámu, ako aj novšie nálezy zdobené brúzdovým vpichom a šnúrovou výzdobou z Krížovian nad Dudváhom, Abrahámu a Žlkoviec (obr. 9: 1-7). Takto nálezy vučedolskej kultúry

Obr. 6. Keramika kostolacko-bošáckej skupiny.
1, 2 - Radzovce - Šiatoroš; 3-14 - Iža.

obr. 7. Keramika kostolacko-bošáckej skupiny z Trenčína
(býv. Pollakova tehelná).

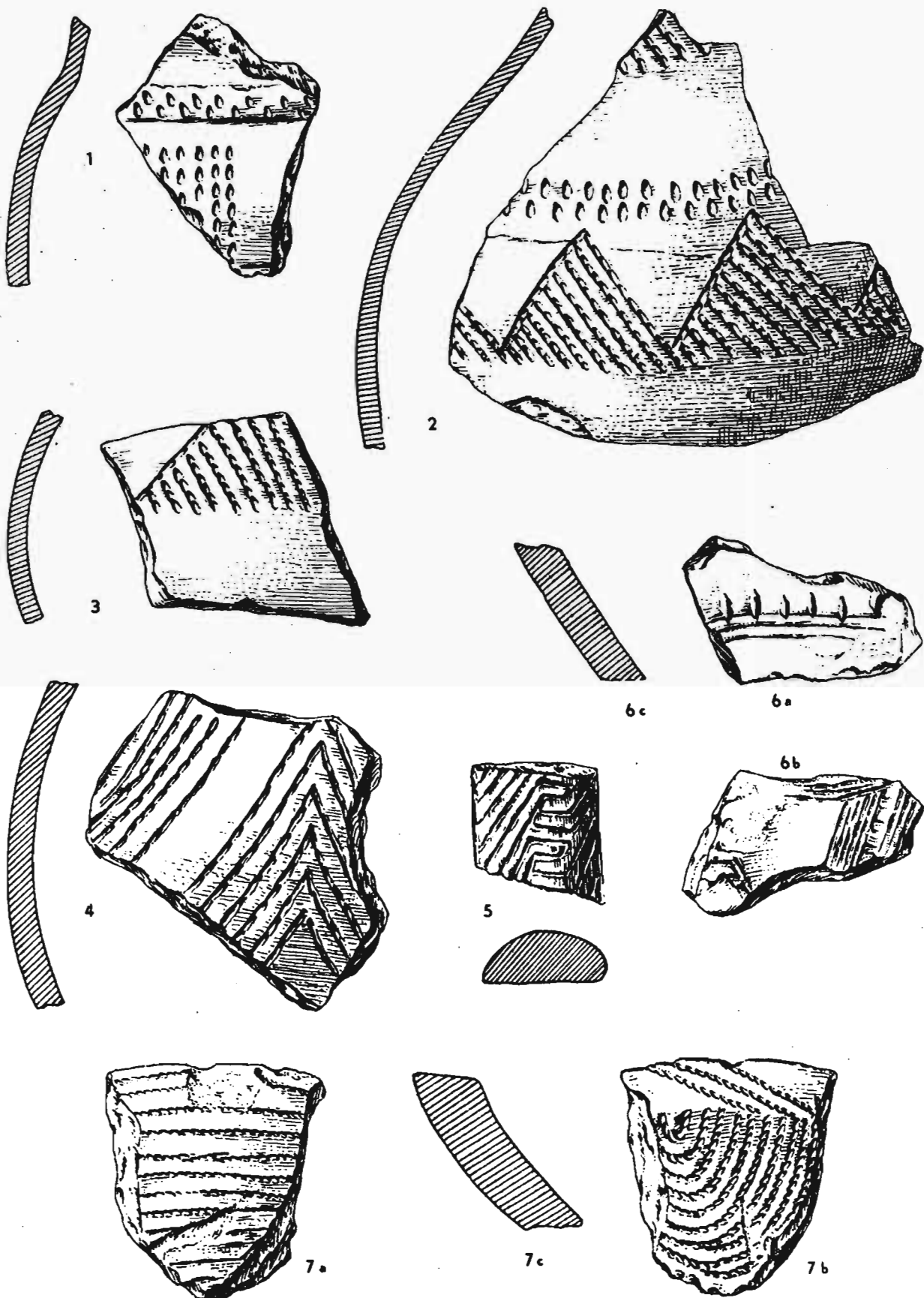

Obr. 8. 1 - fragment idolu z Bešeňova (Kismalomgát);
2 - zvieracia plastika zo Zvolena (Borová hora).

v mladom horizonte kultúry s kanelovanou keramikou umožňujú nájsť aj časové po-
jídlo s výsinnými stanicami v Čechách a na Morave, prípadne aj ďalšími ojedinelými
nálezmi v Zadunajsku a Burgenlande.

ZÁVER

Trvanie a zánik mladého horizontu kultúry s kanelovanou keramikou sa Slo-
vensku nie sú zatiaľ uspokojivo zistené, ale z vertikálnej stratigrafie na via-
cerých lokalitách (napr. Törökdomb v Malých Kosihách, Zámeček v Nitrianskom Hrádku
a ďalších) usudzujeme, že kultúra s kanelovanou keramikou na juhozápadnom Slo-
vensku bola vystriedaná nagyrévskej kultúrou, ktorá bezprostredne po nej nasle-
dovala. Rozbor mladého stupňa kultúry s kanelovanou keramikou so sprievodnou
kostolackou a bošáckou keramikou však na druhej strane ukazuje aj na to, že tzv.

Obr. 9. Keramika zdobená brázdovým vpichom: 1-3 - Žikovec; 4-6 - Abrahám (6 - fragment vučedolskej misky). 7 - Krížovany nad Dudváhom (fragment misky s nôžkou: a - vonkajšia strana, b - vnútorná strana).

typické džbáňky kultúry s kanelovanou keramikou v mladom stupni úplne miznú, a preto je vylúčené, aby z nich vychádzala, prípadne si brala vzory maďarovská kultúra. Len veľmi málo tvarov, prípadne výzdobných prvkov preberá nagyrévská kultúra z kultúry s kanelovanou keramikou. Bezpečne z kultúry s kanelovanou keramikou vo východnom a strednom Maďarsku prechádza do nagyrévskej kultúry dutá štvorcová nôžka, ktorá je typická pre typ Čaka. Je možné, že z kultúry s kanelovanou keramikou do kultúr staršej doby bronzovej prechádza výzdoba rytým šrafovaním a bodkovanými trojuholníkmi. Veľmi chudobné dedičstvo takej mohutnej kultúry, akou bola kultúra s kanelovanou keramikou, dá sa vysvetliť len tak, že už na sklonku tejto kultúry vyludňuje sa Karpatská kotlina. Bolo to spôsobené pravdepodobne mohutným postupom bojových rodov z východoeurópskych stepí, ktoré prenikli priesmykmi sedmohradských Karpát a východným Slovenskom do Potisia a dostali sa aj do Juhoslávie, a na druhej strane postupom nemenej bojových roľnícko-pastierskych skupín zo západu, pričom v celej Karpatskej kotline nemalú úlohu mala aj kultúra vučedolská a kultúra Iubľanských močiarov.

Z tohto krátkeho prehľadu vyplýva, že kultúra s kanelovanou keramikou sa v omnoho menšej miere zúčastnila na formovaní kultúr staršej doby bronzovej než sa dosiaľ súdilo, a preto hľadať genézu maďarovskej kultúry v kultúre s kanelovanou keramikou za dnešného stavu bádania už vôbec neprichádza do úvahy.

L I T E R A T Ú R A

- B a n n e r J., Die Pécelér Kultur, Budapest 1956.
- B e n e š o v á A., Eneolit na hradišti Staré Zámky u Lísne se zretelem na dosavadní chronologii, Referáty o pracovních výsledcích čs. archeologů za rok 1955 I, Liblice 1956.
- B i a l e k o v á D. - D u l k a J., Výskum v Tekovskom Hrádku, AR VI, 1954.
- B u d i n s k ý - K r i č k a V., Slovensko v mladšej dobe kamennej, Slovenské dejiny I, Bratislava 1947.
- D r i e h a u s J., Die Altheimer Gruppe und das Jungneolithikum in Mitteleuropa, Mainz 1960;
- Die Gliederung des böhmischen und mährischen Jungneolithikums als forschungsgeschichtliches Problem, Germania 37, 1959.
- E i s n e r J., Slovensko v pravěku, Bratislava 1933.
- F o l t i n y S. - O h r e n b e r g e r A. J., Neue Funde aus dem Bezirk Neusiedl am See, Archaeologia Austriaca 9, 1952.
- G a r a š a n i n M. V., Neolithikum und Bronzezeit in Serbien und Makedonien, 39. BRUK, 1958.
- G o t t w a l d A., Žárové hroby v mohylách u Ohrozimi, ČVMSO XXXVII, č. 1-4 (postupné číslo), 1926.
- H o u š t o v á A., Poznámky ke kultuře nálevkovitých pohárů na Moravě, SIA VII, 1959.
- J a ż d ż e w s k i K., Kultura puhańów lejgowatych w Polsce zachodniej i śródkowej, Poznań 1936.
- M i l o j č i ć V., Funde der Kostolacér Kultur in der Sammlung des Vorgeschichtlichen Seminars in Marburg/Lahn, PZ XXXIV/V, 1949/50 (1953);
- Zur Frage der Schnurkeramik in Griechenland, Germania 33, 1955.

- N e u s t p u n ý E. F., Zur Entstehung der Kultur mit kannelierter Keramik, SlA VII, 1959.
- N e u s t u p n ý J., A la chronologie de l'éneolithique, Chronologie préhistorique de la Tchécoslovaquie, Praha 1956; Neue Beiträge zum Neolithikum Rumäniens, SlA VI, 1958.
- N o v o t n ý B., Slavónska kultúra v Československu, SlA III, 1955; Nové nálezy kanelované keramiky na dolním Pohroní, AR X, 1958; Slovensko v mladšej dobe kamennej, Bratislava 1958.
- P a l i i a r d i J., Stratigrafické výsledky výzkumu na Starém Zámku u Jevišovic, Pravěk VIII, 1912; Die relative Chronologie der jüngeren Steinzeit in Mähren, WPZ I, 1914.
- P a v e l č í k J., Záchraný výkop na "Hradě" v Bánově v r. 1951, AR IV, 1952; Několik poznámek k poznání kanelované keramiky na Moravě a ve Slezsku, Časopis Slezského musea (Historia) VII, 1958.
- S c h r o l l e r H., Die Stein- und Kupferzeit Siebenbürgens, Berlin 1933.
- T i h e l k a K., Moravský věteřovský typ, PA LI, 27-135.
- T o č í k A., Zisťovací výskum v Bešeňove na Slovensku, AR III, 1961; Bemerkungen zur Problematik der älteren und mittleren Bronzezeit in der Südwestslowakei, Kommission für das Äneolithikum und die ältere Bronzezeit, Nitra 1958; Keramika zdobená brázdovým vpichom na juhozápadnom Slovensku, PA LII, 1961.
- W i l l v o n s e d e r K., Die mittlere Bronzezeit in Österreich I-II, Wien-Leipzig 1937.
- Z á p o t o c k ý M., K problému počátků kultury nálevkovitých pohárů, AR IX, 1957; Problém periodisace kultury nálevkovitých pohárů v Čechách a na Moravě, AR X, 1958.
- Ž u r o w s k i J., Problem kultury ceramiki promienistej, Wiadomości Archeologiczne XII, 1933.

ZUR FRAGE DES SPÄTEN ÄNEOLITHIKUMS IN DER SÜDWESTSLOWAKEI

ANTON TOČÍK

Diese im Jahre 1959 geschriebene und 1960 ergänzte Abhandlung ist auf die Lösung der Frage eingestellt, wie weit die Kultur mit kannelierter Keramik an der Entstehung der frühbronzezeitlichen Kulturen, namentlich der Maďarovce-Kultur beteiligt sein konnte, bei welcher gewisse Autoren noch bis heute die Ansicht vertreten, dass sich die wichtigste keramische Form dieser Kultur, der Krug, aus der Kultur mit kannelierter Keramik entwickelt hat.

Auf Grund neuer, bis zum J. 1959 in der Südwestslowakei geborgener Funde entwickelt der Verfasser kurz die Problematik der Entstehung, Entwicklung und des Unterganges der Kultur mit kannelierter Keramik und kommt zu dem Rückschluss, dass zwischen dem Krug der kannelierten Keramik und der Entstehung des Kruges in der Maďarovce-Kultur nicht nur ein grosser zeitlicher Unterschied vorhanden ist, sondern auch ein noch grösserer kultureller Hiatus, weswegen die Verknüpfung beider Kulturen völlig ausgeschlossen ist.

Die knappe Übersicht über die Entwicklung des späten Äneolithikums in der Südwestslowakei, die in die drei Stufen - Boleráz-Typus, klassische Kultur mit kannellierter Keramik und den Kostolac-Bošáca-Typus - eingeteilt wird, stützt sich auf die horizontale und vertikale Stratigraphie wie auch auf die typologische Analyse.

DER BOLERÁZ-TYPUS

Dieser Typus, als Vorgänger der Kultur mit kannellierter Keramik, hat sein Ausbreitungsgebiet nördlich von der Donau mit dem Schwerpunkt auf dem Gebiet vom Žitava-Fluss bis Süd- und Westmähren und entwickelt sich aus heimischer Unterlage der Lengyel-Kulturen. Eine ganze Reihe von Form- und Verzierungselementen weist auf enge Beziehungen zur Trichterbecherkultur und zum Bereich der Furchenstichkeramik wie auch zu den Kulturen des Theissgebietes und des Südostens hin.

Im Grantal, ähnlich wie in Transdanubien, scheint der reine Boleráz-Typus nicht auf, dafür treten einzelne Verzierungselemente und Formen gemeinsam mit der kannellierten Keramik auf.

Auf dem Verbreitungsgebiet des Boleráz-Typus ist es bisher nicht gelungen, ein geschlossenes Objekt festzustellen, bei welchem Erwägungen über eine Übergangsstufe vom Boleráz-Typus zur klassischen Kultur mit kannellierter Keramik angestellt werden könnten. Gerade umgekehrt, z. B. in Bešeňov kommen in nächster Nähe beieinander selbständige Gruben mit dem Boleráz-Typus und Gruben mit der Kultur der kannellierten Keramik vor. In Nitriansky Hrádok liegt eine ausgedehnte Siedlung des Boleráz-Typus (Vysoký breh) verhältnismässig nahe bei einer Siedlung der Kultur mit kannellierter Keramik (Zámeček).

Eine Übergangsstufe treffen wir jedoch im Randgebiet des Boleráz-Typus im Grantal an, z. B. in Vojnice, wo ausgeprägte Elemente der klassischen Stufe der kannellierten Keramik, wie z. B. gegliederte Hornbuckel, zusammen mit Elementen auftreten, die dem Boleráz-Typus eigen sind (subkutane Henkel, Verzierung an der Innenseite der Schüsseln usw.).

DIE KLASSISCHE STUFE DER KULTUR MIT KANNELIERTER KERAMIK

Am besten erforscht ist diese Stufe auf der ausgedehnten Siedlung auf Zámeček in Nitriansky Hrádok. In dieser Stufe dringen die Träger der Kultur mit kannellierter Keramik in die Gebirgstäler vor und in der Ostslowakei besetzen sie die Ansiedlungen des Volkes der Bodrogkeresztur-Kultur. Aus dem Boleráz-Typus geht in die Kultur mit kannellierter Keramik eine ganze Reihe von Elementen aus der Lengyel- und Trichterbecherkultur über. Offen bleibt gegenwärtig die Frage der Höhensiedlungen.

Die Besiedlung der Träger der Kultur mit kannellierter Keramik erlebt auf grösseren Lokalitäten einen Eingriff aus dem Süden durch die Kostolac-Gruppe, welcher z. B. auf Zámeček in Nitriansky Hrádok ausser den Verzierungselementen auch in Neuformen zum Ausdruck kommt, wie z. B. in den Fischbutten und den spitzbodigen Schöpfkellen.

DER KOSTOLAC-BOŠÁCA MISCHHORIZONT

Das Durchsickern der Kostolac-Gruppe in die Südslowakei ist am besten auf der Siedlung in Iža zu beobachten, wo unter Leitung von B. B e n a d i k in J. 1958 geschlossene Objekte abgedeckt worden sind, in denen ausser bestimmten Formen und Verzierungselementen der kannellierten Keramik auch ein reichliches Material mit der typischen Verzierung von schachbrettartig angeordneten Quadraten aus Einstichen und Nageleindrücken wie auch Funde der Vučedol-Kultur mit Schnurornamenten gefunden wurden. Ähnliche Funde kennen wir aus der Südwestslowakei aus der älteren Grabung von V. B u d i n s k ý - K r i č k a in Šiatoroš (Gem.

Radzovec, Bez. Lučenec), wobei statt der typischen Krüge die spitzbodigen Schöpfkellen mit hochgezogenen Henkeln in den Vordergrund treten. Ebenso schwinden auch die kannelierten Verzierungselemente und statt ihrer kommt die eingeritzte und eingestochene Verzierung zur Anwendung.

Eine deutliche Abweichung von der klassischen Kulturfüllung der kannelierten Keramik ist im Waagtal zu beobachten, wo neben dem Bošaca-Typus mit der kennzeichnenden Tassenform und der Fingernagelverzierung auch die aus der Siedlung in Iža bekannte Keramik auftritt, d. h. mit ausgeprägter Kostolac-Verzierung, begleitet von spitzbodigen verzierten und unverzierten Schöpfkellen.

Auf weiteren slowakischen Lokalitäten wird in diesem Horizont auch furchenstichverzierte Keramik angetroffen, die mit der ähnlichen Verzierung im Übergangshorizont vom Ludanice-Typus zum Boleráz-Typus nichts Gemeinsames hat. So wie das Schnurornament kommt auch dieses Verzierungselement aus dem Süden, am ehesten aus dem Bereich der Vučedol-Kultur. Diese Funde, d. h. die Kreuzfusschüsseln mit Furchenstichverzierung, eventuell mit Schnurornament, sind Belege für die älteste Ausstrahlung des Vučedol-Einflusses zu uns, bzw. in das mittlere Donaugebiet.

Da der Krug, wie auch weitere Formen der Kultur mit kannelierter Keramik bei uns noch vor Entstehung der Nagyrév-Kultur untergehen, kommt keinesfalls eine Kontinuität der angeführten Formen bis zur Entstehung der Maďarovce-Kultur in Frage. Umgekehrt, bei der Entstehung der frühbronzezeitlichen Kulturen spielten andere Elemente eine entscheidende Rolle, Elemente, die zu uns aus dem Süden, Osten und teilweise auch Westen gekommen sind, wobei die Entstehung des Maďarovce-Kruges zweifellos mit der Nagyrév-Kultur und der nachfolgenden Kisapostag-Kultur zusammenhängt.

Übersetzt von B. Nieburová

ŽIAROVÉ POHREBISKO Z MLADŠEJ DOBY BRONZOVEJ V DVORNÍKCH, OKRES KOŠICE

VOJTECH BUDINSKÝ-KRIČKA

Pri prieskume, uskutočnenom Výskumným pracovným strediskom Archeolog. ústavu SAV v Košiciach r.1962 na južnom pohraničí Slovenska v katastri obce Dvorníky (okres Košice), zistili Z. P i v o v a r o v á a Š. Š p i a k stopy doteraz neznámeho žiarového pohrebiska z mladšej doby bronzovej a odkryli na ňom šesť hrobov.

Nálezisko sa rozprestiera západne od obce, na hospodárskom dvore JRD, asi 20 m vpravo od cesty Dvorníky - Hrhov a západne od potoka Blatnica, vytekajúceho zo Zádielskej doliny a vlievajúceho sa do Turny, prítoku Bodvy. Terén sa mierne zvažuje smerom na juh k Turne.

Na pohrebisko narazili pri výkope silážnych jám a jamy na vápno. Obsah všetkých šiestich hrobov spozorovali spomenutí pracovníci VPS AÚ SAV už v stenách výkopu, podľa čoho možno pripustiť, že pri hĺbení jám sa porušilo a zničilo viac, azda až niekoľko desiatok hrobov. Hroby sa zistili plytko, len 50-60 cm pod povrchom, v štrkovitom podloží terénu, boli obložené vápencovými kameňmi a vzdialené od seba asi 1,5 a 2 m.

Opis hrobov a nálezov:

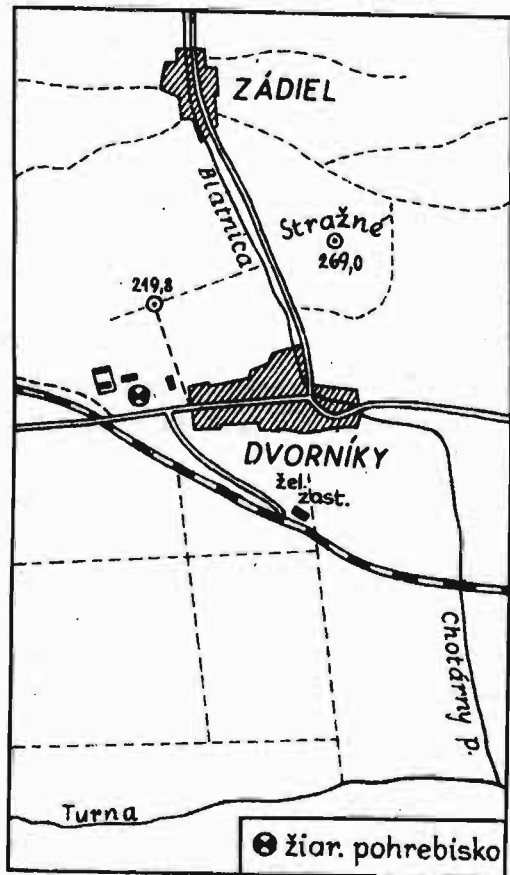
H r o b 1. Pod niekoľkými črepmi z hrncovitej nádoby (1) bola miska (2), v ktorej sa našlo niekoľko kalcinovaných kostičiek a hrot bronzovej ihlice (3). išlo tu o zvyšky pravdepodobne detského hrobu.

1. Črepy z červenohnedej hrncovitej nádoby so slabo prehnutou vrchnou časťou a pásikovým uchom (nádoba bola však pravdepodobne dvojuchá), zhotovenej z piesočnatej hliny a veľmi slabo vypálenej; povrch pórovitý (obr. 3: 2, 3).

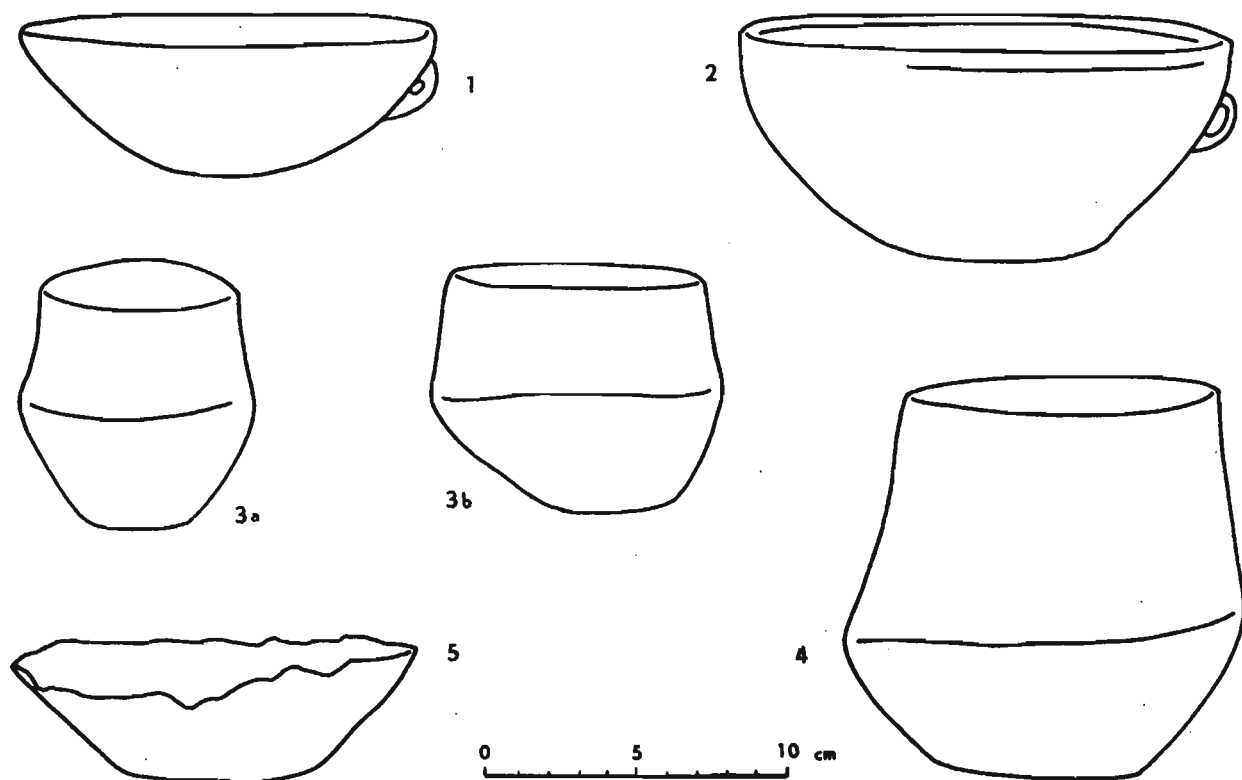
2. Polguľovitá miska s vodorovne skrojeným ústím, uškom na boku a slabo naznačeným, mierne dovnútra klenutým dnom, z jemnej piesočnatej hliny, hladký pórovitý povrch pokrýva povlak jemnej hliny, hnedej, miestami tmavosivej farby; zlepovaná, čiastočne dopĺňovaná; v 4,7 cm, ϕ ú 13,9 cm, ϕ d 4 cm (obr. 2: 1).

3. Zlomok ihlice z tenkého bronzového drôtu, d 3,9 cm (obr. 3: 1).

Päť kalcinovaných kostí, medzi nimi zlomok lebečnej kosti.

Obr. 1. Dvorníky, okres Košice.
Situácia náčrt.

Obr. 2. Dvorníky, okres Košice. Nálezy z popolnicového pohrebiska.
1 - hrob 1, 2-5 - hrob 2.

H r o b 2. Na črepoch miskovitej nádoby (1) ležali v zlomkoch dve dvojkónické nádoby (2, 3). V zásype týchto troch nádob našli sa okrem hrstky kalcinovaných kostí a atypického hľštatského črepa zlomky ďalších dvoch misiek (4, 5).

1. Tenkostenná polguľovitá miska so slabó prehnutým a šikmo dovnútra skrojeným okrajom, pásikovým uchom na boku a slabó dovnútra klenutým dnom, z jemnej hliny, čiernosivá, na vonkajšom povrchu miestami i hnedá, hladkého povrchu, zlepopaná a dopĺňovaná; v 7,2-7,5 cm, ϕ ú 16,4-17 cm, ϕ d 6,2 cm (obr. 2: 2).

2. Hnedá dvojkónická nádobka zhotovená z piesočnatej hliny a silne deformovaná už pred vypálením, zlepopaná a dopĺňovaná; v 7,7-8 cm, ϕ ú 6,6-8,8 cm, max. ϕ 7,9-9,6 cm, ϕ d 3,3 cm (obr. 2: 3a, 3b).

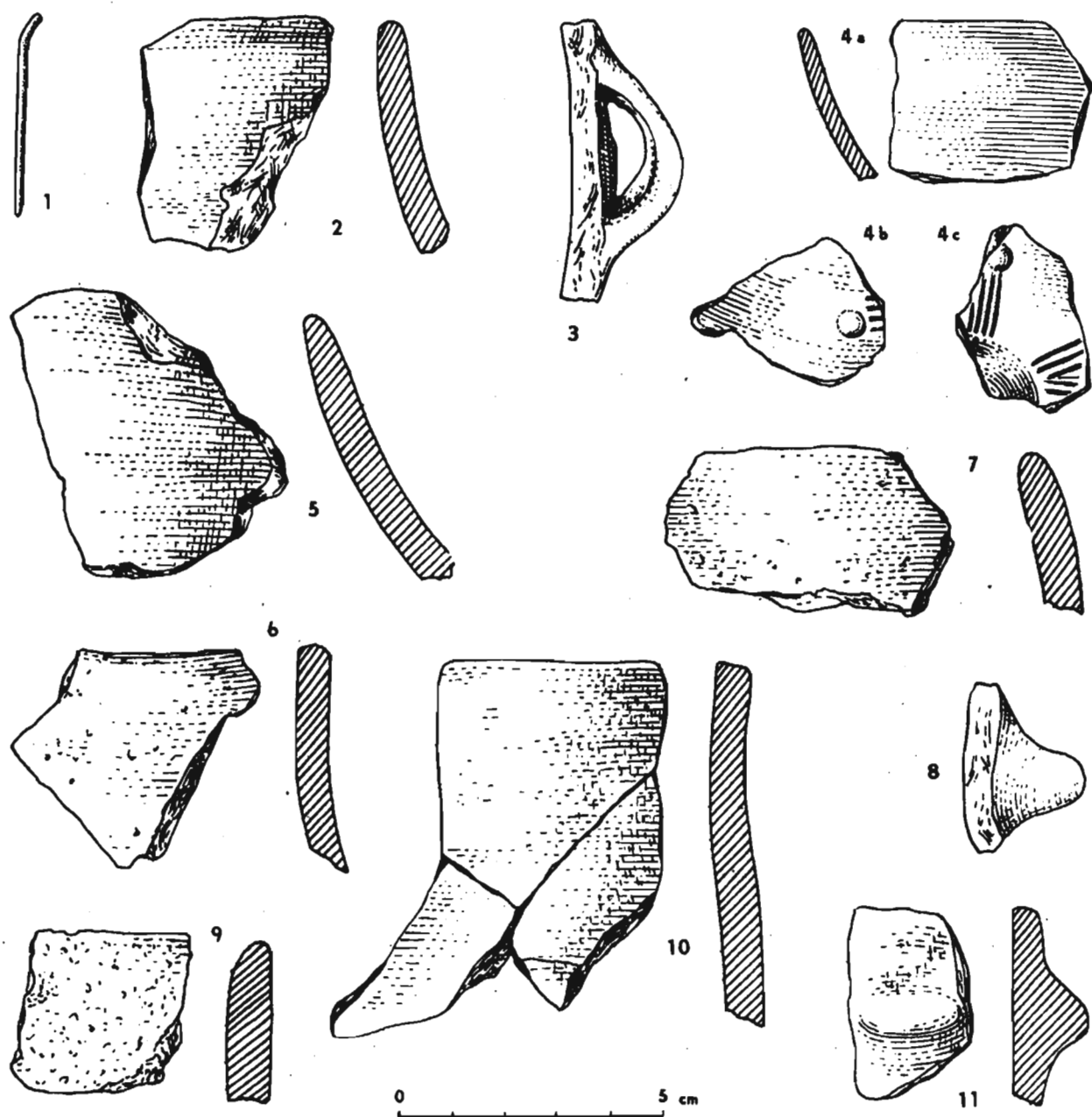
3. Červenohnedá asymetrická dvojkónická nádoba, zhotovená z piesočnatej hliny, má pomerne hladký povrch, je zlepopaná a dopĺňovaná; v 12,1-12,9 cm, ϕ ú ca 10,9 cm, max. ϕ 13,9 cm, ϕ d 7 cm (obr. 2: 4).

4. Torzo pravdepodobne polguľovitej miskovitej nádoby, zhotovenej z piesočnatej hliny, na povrchu má jemný povlak, zvonku hnedej, miestami tmavosivej, vnútri čiernosivej farby, zlepopané a dopĺňované; v torza 4,3 cm, max. ϕ torza 13,8 cm, ϕ d 5,2 cm (obr. 2: 5).

5. Črepy z polguľovitej, krehkej, veľmi slabó vypálenej tuhovanej misky, zhotovenej z piesočnatej hliny, zvonku červenohnedej, znútra čiernej (obr. 3: 5).

H r o b 3 bol celkom porušený (ak tu nešlo o jamový, bezpopolnicový hrob). Nálezy z neho pozostávajú z množstva nedohorených kostí dospelého jednotlivca a z črepov z troch, najviac štyroch nádob.

1. Črepy z tenkostennej, z jemnej hliny zhotovenej polguľovitej misičky alebo skôr sálky, zhotovenej z jemnej hliny, na vonkajšej strane bola hore tmavosivá, dolu hnedá a na vnútornom povrchu čiernosivá a tuhovaná; nádoba bola zdobená okolo slabó dovnútra klenutého dna pukličkami a zväzkami rýh (obr. 3: 4abc).

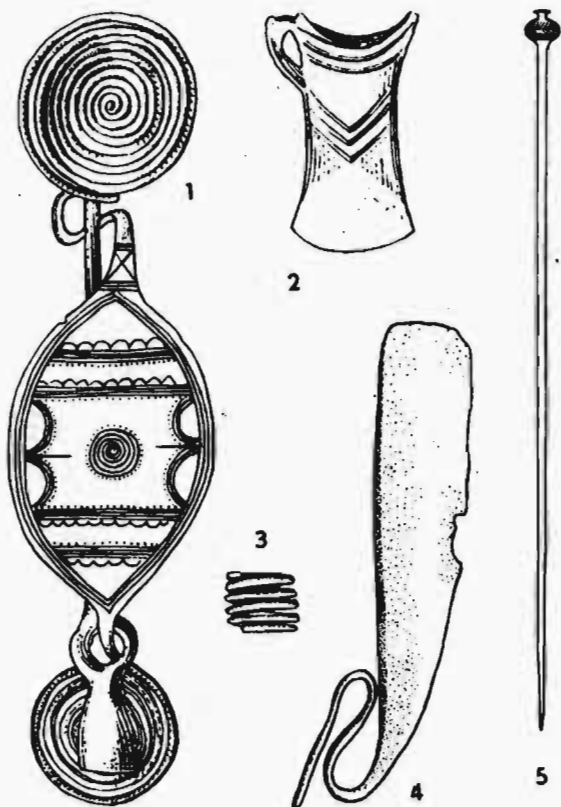

Obr. 3. Dvorníky, okres Košice. Nálezy z popolnicového pohrebiska. 1-3 - hrob 1; 4, 6-9 - hrob 3; 5 - hrob 2; 10, 11 - hrob 5.

2. Niekoľko črepov z hnedej, miestami hnedosivej hrncovitej nádoby so slabo prehnutou vrchnou časťou, zhotovenej z jemnej hlíny, hladkého pórovitého povrchu (obr. 3: 6). Azda k tejto nádobe patrilo - pripúšťam s výhradou - i široké pá-sikové ucho.

3. Okrajový fragment najskôr hrncovitej nádoby oranžovohnedej farby s ústím slabo dovnútra stiahnutým (obr. 3: 7) a niekoľko črepov z červenohnedej hrncovitej nádoby s rovným ústím (obr. 3: 9), ku ktorým patrí azda i črep s podlhovastou vypuklinou (obr. 3: 8). Všetky opísané zlomky sú z nádob so silne pórovitým povrchom, zhotovených z piesočnatej hlíny.

H r o b 4. Z miesta tohto porušeného hrobu zachránili sa len dve nedohorené kostičky, zlomok z nádoby zvonku hnedej, na vnútornom povrchu čiernej a tuhovanej, a tenké, čiernosivé, miestami hnedé pá-sikové ucho z šálky, ktoré vyčnievalo nad ústie nádoby a hore bolo delené dvoma žliabkami.

Obr. 4. 1-3 - Prešov (okolie);
4 - Kapušany, okres Prešov;
5 - Zemplín.

ca. Popolnica (1) bola prikrytá najskôr len torzom hrnca (2).

1. Črepy z tenkostennej dvojuchej amforovitej nádoby, zhotovenej z jemnej sludnatej hliny; mala hladký povrch, zvonku hnedej, žltohnedej i tmavosivej, vnútri prevažne tmavosivej farby. Hrdlo bolo nízke, valcovité, mierne prehnuté. Podľa črepa z vydutia so zlomkom pásikového ucha nedá sa s určitosťou povedať, či ucha amfory spočívali na pleciach, alebo na rozhraní hrdla a vydutia nádoby (druhá možnosť je pravdepodobnejšia). Vydutie urny medzi uchami krásili dvojice nalepených hrotitých vypuklín a po stranách ucha bolo po jednej podobnej vypukline. Dno slabo odsadené.

2. Črepy zo spodnej časti väčšej hrubostennej nádoby, zhotovenej z piesočnatej hliny, zvonku hnedej a červenohnedej, na vnútornej strane čiernosivej farby; povrch hrnca pokrýval povlak jemnej hliny.

Súdiac podľa dvojkónických nádob¹ a polguľovitých misiek² popolnicové pole v Dvorníkoch patrí bez výhrad k stredoslovenskej skupine popolnicových pohrebísk kyjatického typu,³ ktorú nateraz najvýstižnejšie reprezentujú nálezy z Kyjatic, Rimavského Brezova, Podrečian, Šafárikova⁴ a Babinca. Na súvis s touto skupinou poukazujú však medzi nálezmi z obce Dvorníky i zlomky dvojuchého hrnca so slabo prehnutým hrdlom z hrobu 1 (obr. 3: 2, 3) a nemenej i zlomky tenkostennej polguľovitej súlky z hrobu 3 (obr. 3: 4abc). Iné keramické tvary sú na pohrebisku v Dvorníkoch zrejme ohlasom hornopotiskej starohalštatskej kultúry, ktorú na Východoslovenskej nížine najmarkantnejšie vystihujú nálezy zo Somotoru,⁵ Vojnatiny⁶ a Voján.⁷ Vztahuje sa to na zlomky z prostých hrncovitých nádob s vypuklinami na hrdle z hrobu 3 a 5 (obr. 3: 8, 11), aká sa výnimočne našla i na pohrebisku vo vlastnej oblasti kyjatickej skupiny (Podrečany),⁸ a na zlomky bezuchej hrncovitej nádoby z hrobu 5 (obr. 3: 10). Hrotité nalepené vypukliny na zlomkoch dvojuchej amforovitej nádoby z hrobu 6 svedčia azda o vplyve pilinskej kultúry.

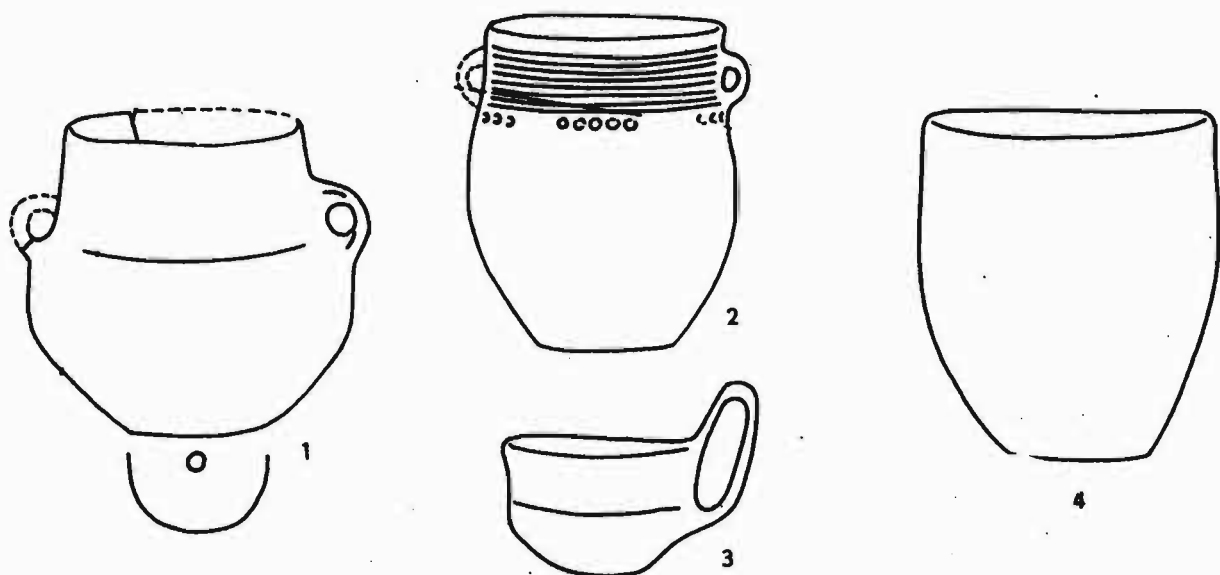
H r o b 5 obsahoval zlomky hrncovitej popolnice (1), mnoho kalcinovaných kostí dospelého jednotlivca, medzi ktorými sa našiel zlomok bronzového plechu a spirálovite stočený krúžok z bronzového drôtu (2, 3), črep z inej nádoby (4) a päť väčších uhlíkov.

1. Zlomky hrncovitej, najskôr bezuchej červenohnedej popolnice s nepatrne prehnutou hornou časťou a rovno skrojeným okrajom, s jemným povlakom, zhotovenej z piesočnatej hliny; $\varnothing$ d 9,3 cm (obr. 3: 10).

2, 3. Bronzový pliešok a spirálovite stočený bronzový drôt. Obidve veci sú nezvestné.

4. Zlomok z vrchnej časti hnedého hrnca s podlhovastou vypuklinou; nádoba mala priame hrdlo; hlina črepa je piesočnatá, povlak na oboch stranách dosť jemný (obr. 3: 11).

H r o b 6 bol porušený, našlo sa v ňom hniezdo črepov z dvoch nádob, v zásepe ktorých bolo za hrst nedohorených pozostatkov najskôr z dospelého jednotlivca.

Obr. 5. Velikij Bereznyj, okres Užhorod, Zakarpatská oblasť USSR.

Pohrebisko v Dvorníkoch leží v oblasti pilinskej kultúry. Avšak pre zaradenie prvých z jeho priestoru zachránených pamiatok rozhodujúci význam nemajú - ako z načrtnutej charakteristiky materiálu vyplýva - nálezy pilinského typu. V tomto ohľade sú rozhodujúce na prvom mieste (podobne ako na popolnicovom poli v Kyjatiach) keramické tvary súvisiace so severnou oblasťou popolnicových polí, potom polguľovité, pre kyjatickú skupinu príznačné misky, ktorých pôvod treba hľadať najskôr v oblasti pod Slovenským rudohorím, a napokon prosté hrncovité tvary s vypuklinami alebo bez nich, ktorých nálezovou oblasťou je predovšetkým horné Potisie.

V Dvorníkoch ide o ploché žiarové pohrebisko pravdepodobne so skrinkovými hrobmi, hlásiace sa do staršej fázy halštatského obdobia (IIA-B). Blížšie ho datovať a podrobnejšie načrtnúť jeho vzťahy ku kyjatickej skupine, k pamiatkam z neskorej fázy pilinskej kultúry a k halštatským sídliskám a pohrebiskám v hornom Potisí bude možné až po systematickom odkryve väčšieho úseku pohrebiska, čo by bolo veľmi žiadúce vzhľadom na závažnosť štúdia otázky kultúry popolnicových polí v oblasti pod Slovenským rudohorím.

Niektoré východoslovenské bronzové nálezy (Prešov,⁹ Kapušany,¹⁰ Zemplín;¹¹ obr. 4) a keramické tvary (Somotor, Vojnatina, Břacovce)¹² už dávnejšie naznačovali, že s nálezmi pamiatok z okruhu lužicko-sliezskych popolnicových polí treba bezpečne rátať i v oblasti východne od masívu stredoslovenských hôr. Nedávne nálezy žiarových hrobov v poriečí stredného Hornádu, v Kechneci,¹³ ako aj nálezy obdobných hrobov vo Veľkom Bereznom v Zakarpatskej oblasti USSR (obr. 5) sú toho ďalším dôkazom.¹⁴

P O Z N Á M K Y

- 1 Kyjatice, hroby 10 a 30. Archív AÚ SAV Nitra.
- 2 Porovn. B u d i n s k ý - K r i č k a V., Slovensko v dobe bronzovej a halštatskej, Slovenské dejiny I, Bratislava 1947, tab. XXVIII: 2.
- 3 O popolnicových poliach kyjatickej skupiny na úpätí Slovenského rudohoria v súvisi s expanziou ľudu popolnicových polí na juh zmienil som sa vo svojom koreferáte k prednáške E. J í l k o v e j na konferencii čs. archeológov v Libliciach v marci 1961. O kyjatickej skupine prvú pozoruhodnú a závažnú štúdiu napísal J. P a u l í k: Príspevok k problematike stredného Slovenska v mladšej dobe bronzovej, Sborník Československé společnosti archeologické 2, 1962, 113-139.
- 4 B u d i n s k ý - K r i č k a V., l. c., tab. XXXI: 6.
- 5 P a s t o r J., Výskum na Somotorskej hore, SlA VI-2, 1958, 314-327, tab. I-VII.
- 6 B u d i n s k ý - K r i č k a V., l. c., tab. XXX. T e n i s t ý, Między Wyhorlatem a pasmem Tokajsko-Preszowskim, AAC III, 1961, obr. 9.
- 7 B u d i n s k ý - K r i č k a V., Východoslovenská nížina v praveku, AR XIII, 1961, obr. 32.
- 8 P a u l í k J., l. c., obr. 7: A7.
- 9 V depote z okolia Prešova je veľká dvojdielna spona spindlersfeldského typu (obr. 4: 1). Múzeum Prešov.
- 10 V popolnicovom hrobe, ktorý tam odkryl F. B l a h u t a, okrem iných predmetov bola i bronzová britva zakončená rúčkou tvaru štylizovanej hlavy vodného vtáku (obr. 4: 4). Múzeum Prešov.
- 11 Dlhá ihlica s vázičkovitou hlavicom z tejto lokality je uložená vo Výskumnom pracovnom stredisku AÚ SAV v Košiciach (obr. 4: 5). Ide o nález získaný B. B e n a d i k o m z kultúrnej vrstvy pri výskume laténskeho sídliska.
- 12 V žiarovom hrobe 2, ktorý tam odkryl autor, okrem iných nádob bola i tmavosivá amforovitá nezdobená urna s vyšším kónickým hrdlom a s dvoma uchami na spodku hrdla. Toho času v múzeu v Bardejove.
- 13 L a m i o v á - S o h m i e d l o v á M., Halštatské a rímske nálezy z Kechneca III, AR XIII, 1961, 326, 327, obr. 143.
- 14 Zosnulý F. P o t u š ň a k, ktorý bol docentom na Užhorodskej štátnej univerzite, prekopal na pohrebisku objavenom vo Veľkom Bereznom štyri žiarové hroby. Nad hrobmi boli kamene, podľa čoho F. P o t u š ň a k predpokladal, že na pohrebisku boli pôvodne mohylové násypy. V každom hrobe bolo niekoľko nádob. Pri štúdiu nálezov u spomenutého bádateľa 12. a 22. sept. 1958 mal som možnosť načrtnúť si tieto nádoby: 1. okrovohnedá dvojuchá amforovitá popolnica s kónickým hrdlom a s pravidelným kruhovým otvorom v dne, v 22,4 cm (obr. 5: 1); 2. profilovaná šálka s pásikovým uchom vyčnievajúcim vysoko nad ústie, hnedej, miestami čieravej farby, hrdlo na vonkajšom povrchu leštené (obr. 5: 3), šálka spočívala na vrstve nedohorených kostí v hrdle opísanej amforovitej popolnice; 3. hrncovitá bezuchá popolnica so slabo prehnutou vrchnou časťou, okrovej, miestami červenohnedej farby, v 18,6 cm (obr. 5: 4); 4. dvojuchá hrncovitá urna so slabo prehnutou vrchnou časťou; zvonku čiernosivá, leštená, na hrdle zdobená pásom vodorovných žliabkov a pod nimi jamkami (obr.

5: 2), boli v nej medzi nedohorenými zvyškami kostí zlomky okuliarovitej bronzovej spony(?) bez osmičkovitého zatočenia uprostred; 5. zlomky popolnice podobného tvaru a hnedej farby, zdobenej na hrdle a vydutí vodorovnými žliabkami. Uvedené a ešte ďalšie nálezy z pohrebiska vo Veľkom Bereznom publikoval (s veľmi nejasnými obrázkami) F. M. P o t u š ň a k vo svojom spise Archeologičny značidki bronzovoho ta zuliznoho viku na Zakarpatt'. Užhorod 1958, 128-132, tab. LXVIII, LXIX.

JUNGBRONZEZEITLICHES BRANDGRÄBERFELD IN DVORNÍKY, BEZIRK KOŠICE

VOJTECH BUDINSKÝ-KRIČKA

Bei einer Untersuchungsgrabung der Forschungs- und Arbeitsstelle des Archäologischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften zu Košice wurde im südlichen Grenzgebiet der Slowakei westlich der Gemeinde Dvorníky, Bez. Košice, im J. 1962 ein jungbronzezeitliches Urnengräberfeld etwa grösseren Flächenausmasses festgestellt (Abb. 1). Auf die ersten Gräber stiess man bei Erdarbeiten. Oben erwähntem Institut ist es bisher bloss gelungen, an den gefährdeten Stellen der Fundstelle sechs Gräber zu bergen. Sie befanden sich in 50-60 cm Tiefe unter der Oberfläche, hatten eine Steinsetzung und waren erheblich gestört.

Das keramische Material aus den bisher abgedeckten Gräbern ist grösstenteils zerschert und besteht aus doppelkonischen Gefässen (Abb. 2: 3, 4), halbkugeligen Schüsseln (Abb. 2: 1. 2, 5; Abb. 3: 5), einer halbkugeligen Tasse (Abb. 3: 4abc), topfartigen Gefässen (Abb. 3: 2, 3, 6-11) und einem amphorenförmigen Gefäss. Bronzegegenstände waren spärlich (Nadelfragment, Ringe und ein Blechstückchen).

Nach den doppelkonischen Gefässen¹ und den halbkugeligen Schüsseln² ist das Urnenfeld in Dvorníky ohne Vorbehalt der mittelslowakischen Urnenfeldergruppe des Kyjatice-Typus³ zuzuweisen, die einstweilen durch die Funde von Kyjatice, Rimavské Brezovo, Podrečany, Šafárikovo⁴ und Babinec repräsentiert wird. Auf einen Zusammenhang mit dieser Gruppe weisen aber unter den Funden von Dvorníky auch Bruchstücke eines zweihenkeligen Topfes mit leicht gebogenem Hals aus dem Grab 1 hin (Abb. 3: 2, 3) und nicht weniger die Bruchstücke einer dünnwandigen, halbkugeligen Tasse aus dem Grab 3 (Abb. 3: 4abc). Die anderen Keramikformen auf dem Gräberfeld in Dvorníky sind offensichtlich ein Anklang an die alte Hallstattkultur im oberen Theissgebiet, die auf der Ostslowakischen Ebene durch die Funde von Somotor,⁵ Vojnatina⁶ und Vojany⁷ am ausgeprägtesten dargestellt werden. Dies bezieht sich auf die Bruchstücke von einfachen Topfgefässen mit Buckeln auf dem Hals aus dem Grab 3 und 5 (Abb. 3: 8, 11) - solch ein Gefäss wurde ausnahmsweise auch auf dem Gräberfeld im eigentlichen Raum der Kyjatice-Gruppe (Podrečany)⁸ erfasst - und auf die Bruchstücke von henkellosen Topfgefässen aus dem Grab 5 (Abb. 3: 10). Die spitzigen angeklebten Fortsätze auf zweihenkeligen amphorenförmigen Gefässbruchstücken aus dem Grab 6 bezeugen vielleicht die Einflüsse der Piliner Kultur.

Das Gräberfeld in Dvorníky liegt im Bereich der Piliner Kultur. Doch haben die Funde des Piliner Typus für die Eingliederung der ersten, aus seinem Raum geborgenen Denkmäler nicht die entscheidende Bedeutung, wie dies aus der ange deuteten Charakteristik des Fundmaterials hervorgeht. Massgebend in dieser Hin-

sicht sind vor allem (ähnlich wie auf dem Urnenfeld zu Kyjatice) die Gefässformen, die mit dem nördlichen Urnenfelderbereich im Zusammenhang stehen, weiter halbkugelförmigen, für die Kyjatice-Gruppe charakteristischen Schüsseln, deren Ursprung am ehesten unterhalb des Slowakischen Erzgebirges sich erstreckenden Raum zu suchen ist, und schliesslich die einfachen topfförmigen Gefässe mit oder ohne Buckel, die vor allem im Fundgebiet des oberen Theisslaufes anzutreffen sind.

In Dvorníky handelt es sich um ein flaches Brandgräberfeld, wo die Gräber mit Steinsetzung versehen sind, die der älteren Phase der Hallstattzeit zuzuweisen sind (HA-B). Um eine nähere Datierung und eine genauere Angabe seiner Beziehungen zu der Kyjatice-Gruppe, weiter zu den Denkmälern der späten Phase der Piliner Kultur und zu den hallstattzeitlichen Siedlungen und Gräberfeldern im oberen Flussgebiet der Theiss zu treffen, wird erst nach einer systematisch durchgeführten Abdeckung eines grösseren Teiles von diesem Gräberfeld möglich sein.

Einige ostslowakische Bronzefunde (Prešov,⁹ Kapušany,¹⁰ Zemplín;¹¹ Abb. 4) und Keramikformen (Somotor, Vojnatina, Bracovce)¹² geben bereits Hinweise darauf, dass auf dem Gebiet östlich des mittelslowakischen Gebirgsmassivs mit Sicherheit mit Denkmälern aus dem Bereich der lausitzisch-schlesischen Urnenfelder zu rechnen ist. Weitere Beweise ergeben die neuerdings geborgenen Funde aus den Brandgräbern im Flussgebiet des mittleren Hornád, in Kechneo,¹³ wie auch die Funde von ähnlichen Gräbern in Velikij Bereznyj in der Karpatoukraine (Abb. 5).¹⁴

Übersetzt von B. Nieburová und Z. Lányiová.

NIEKOĽKO POZNÁMOK K NOVÝM NÁLEZOM KELTSKÝCH MINCÍ NA SLOVENSKU

EVA KOLNÍKOVÁ

Posledné roky obohatili nálezový fond keltských (barbarských) mincí zo Slovenska o nové prírastky. Niekoľko z nich zachránili i pracovníci Archeologického ústavu SAV pri svojich výskumných prácach. Bezpochyby sú dôležitou súčasťou keltského nálezového materiálu a každý nový exemplár keltskej mince môže vo väčšej či menšej miere prispieť k riešeniu otázky mincovania Keltov na našom území. Preto sme sa pokúsili o ich zatriedenie a konfrontáciu s doterajšími poznatkami o keltskom mincovníctve u nás.

Pre rozmanitý keltský mincový materiál z dnešného Slovenska nebol ešte vypracovaný všestranný mincový systém. Záslužná práca J. E i s n e r a v typologickom a do istej miery i chronologickom roztriedení slovenských nálezov keltských mincí¹ a nové názory v práci V. O n d r o u c h a² priam nabádajú k bližšiemu spracovaniu jednotlivých otázok keltského mincovníctva u nás. To sa zatiaľ uskutočnilo iba v nálezoch najpočetnejšie zastúpených mincí typu Biatec.³

Mincovanie českých a moravských Keltov nadobudlo v prácach K. C a s t e l i n a⁴ formu uceleného systému. Zmienky o špecifickosti našich nálezov v prácach zahraničných bádateľov⁵ i stále pribúdajúce nové nálezy, v ktorých nechýbajú ani úplne nové typy keltských mincí, túto potrebu bližšieho spracovania jednotlivých typov ešte zväčšujú.

Naše posledné nálezy keltských mincí, získané v priebehu niekoľkých rokov, sú typologicky rôznorodé exempláre.⁶ Niekoľkými poznámkami k nim chceli by sme poukázať na pozoruhodnosť týchto nových nálezov a súčasne upozorniť i na problémy, ktoré sa vynárajú pri ich zatriedovaní.

Pretože ide o rôzne druhy keltských mincí, uvádzame ich bez akýchkoľvek chronologických alebo typologických súvislostí podľa abecedného poradia lokalít nálezov jednotlivých mincí.

H o d e j o v, okr. Rimavská Sobota

Gemerské múzeum v Rimavskej Sobote nám poskytlo k spracovaniu striebornú keltskú mincu, ktorú našiel A. N é m e t h, učiteľ v. v., r. 1962 v Hodejove.

Minca (obr. 1: 1) má na averze bezbradú hlavu s vlnitými vlasmi, obrátenú vpravo. Na reverze je koník v behu doprava, nad ním hviezda. Pod bruchom koňa je znak podobný lýre alebo lýrovitému kvetu. Pod prednou ľavou zdvihnutou nohou koňa je písmeno Π. Minca váži 3,4 g a má priemer 1,3 cm. Uložená je v Gemerskom múzeu v Rimavskej Sobote, inv. č. 28/1963.

Je to prvý presne lokalizovaný nález mince tohto typu. K. P i n k uvádza tú istú mincu, ale bez náleziska, na tab. XX: 389⁷ a nazýva ju drachmou s hviezdou. Prideluje ju do skupiny mincí s lýrovitým znakom,⁸ na našom území zvlášť v poslednej dobe rozšírenej o nové nálezy.⁹

Pri zadelení nášho nálezu do skupiny mincí s lýrovitým znakom stretli sme sa s niekoľkými problémami. Je to už i samo pomenovanie tohto typu mincí. K.

P i n k ich volá "mince s lýrovitým kvetom" (mit Leierblume).¹⁰ V našej odbornej literatúre prvý ich pomenoval J. E i s n e r na "typ s dvoma ľaliami".¹¹ V. O n d r o u c h ho premenoval na "ľaliový typ heraldický".¹² Správnosť použitia toho-ktorého pomenovania sa môže snáď ukázať až po bližšom spracovaní mincí, ktoré majú na reverze znak podobný lýre. Zatiaľ sa domnievame, že najpriliehavejšie bude nazvať celú túto skupinu podľa K. P i n k a "mince s lýrovitým znakom". Do tejto skupiny radí K. P i n k všetky mince, ktoré majú na reverze lýrovitý znak, osamotený alebo i v spojení s inými znakmi: hviezda, lýra, triskeles, jazdec - lýra.¹³ V našich nálezoch boli doteraz iba mince s dvoma lýrovitými znakmi, a to nad koňom a pod ním a v jednom prípade lýrovitý znak pod koňom s jazdom, čomu vyhovovali doterajšie názvy "typ s dvoma ľaliami" alebo "ľaliový typ heraldický". Nové nálezy však prinášajú lýrovitý znak i v spojení s inými znakmi, preto uvedené pomenovania sa budú môcť použiť snáď len pre úzke označenie typu mincí, ktoré majú na reverze dva lýrovité znaky. Pre rozlíšenie jednotlivých typov v skupine mincí s lýrovitým znakom mohli by sa snáď použiť názvy: lýra - lýra, jazdec - lýra, hviezda - lýra, triskeles - lýra, alebo opačne. Tejto otázke sa však dotkneme pri bližšom spracovaní mincí s lýrovitým znakom.

Problémom zostáva i význam jednotlivých spomenutých znakov alebo ich rôznych kombinácií na reverze mincí. Prehľad ich geografického rozmiestenia môže podporovať predpoklad K. P i n k a, že slúžili na miestne odlíšenie. Lýrovitý znak a hviezdu pokladá napr. za typické znaky mincí pre územie západného Slovenska.¹⁴ Iní v nich vidia symboly kultového významu. Prípadnú odpoveď na túto zložitú otázku môžeme očakávať od ďalších nálezov mincí, ktoré by mohli pomôcť v osvetlení používania týchto v laténskom umeleckom a úžitkovom prejave tak často používaných prvkov,¹⁵ umiestňovaných i na minciach.

Chronologicky patria mince s lýrovitým znakom do staršej skupiny napodobujúcej filipovské vzory.¹⁶

Významným faktom u nášho nálezu je i to, že patrí k nižším váhovým jednotkám než sú obvyklé nálezy strieborných mincí - macedónskych napodobenín. Svojou váhou - 3,4 g - zodpovedá už spomenutej "drachme s hviezdou" - Pink 389 - i ďalším minciam tohto typu, uvádzaných K. P i n k o m bez určenia miesta nálezu:¹⁷

umiestenie Viedeň	3,39 g;
umiestenie Budapešť	3,26 g;
podľa Dessewffyho 113	3,44 g;
podľa La Toura 10.037	3,22 g.

Klazenie drachiem, ojedinele aj nižších nominálov, predpokladá K. P i n k¹⁸ v západnej časti východokeltského územia. Sem radí i "drachmy s hviezdou", doplnené teraz naším presne lokalizovaným nálezom. Minca z Hodejova je prvým dokladom razby nižších nominálov v skupine mincí s lýrovitým znakom.

B á n o v, okr. Nové Zámky

K minciam s lýrovitým znakom pribudli dva nové exempláre, nájdené pri výskume J. P a v ú k a v Bánove roku 1959.¹⁹ Na reverze majú nad koníkom i pod ním lýrovitý znak. Podľa nášho predbežného označenia typ lýra - lýra. Podľa váhy (11,1 a 10,37 g) patria k napodobeninám filipovských tetradrachiem.²⁰

N i t r a, okr. Nitra

Pri výskume B. C h r o p o v s k é h o v Nitre pod Zoborom (kasárne) našli sa tri nové keltské mince, ktoré budú vyhodnotené v rámci celého výskumu na inom mieste.

Š a r a, okr. Galanta

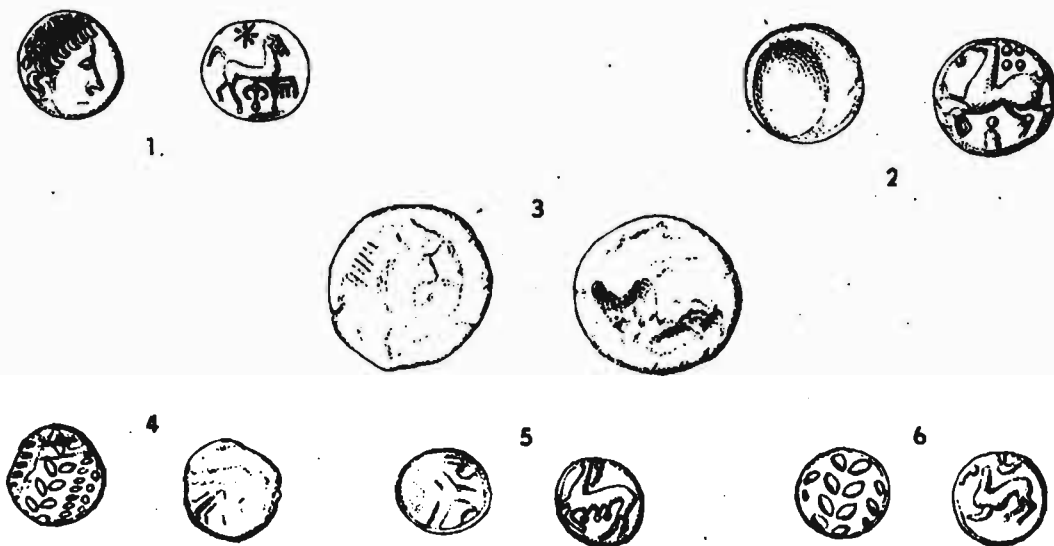
Pri výstavbe objektov Dusikárne v Šali uskutočnil roku 1959 Archeologický ústav SAV pod vedením A. T o č í k a záchranný výskum slovanského pohrebiska.

Pri odhrňaní zeminu buldozénom našiel J. R a j č e k na mieste objektu 9 tri malé keltské mince.²¹ Ležali vedľa seba, snáď pôvodne išlo o väčší počet ukrytých mincí. V zeminu odkrytej buldozénom sa však už ďalšie kusy nepodarilo nájsť.

Mince (obr. 1: 4, 5, 6) sú simmeringského typu, na našom území hojne zastúpeného v jednotlivých i hromadných nálezoch. Uložené v AÚ SAV, č. príř. kat. 20/61.

Minca č. 1 (obr. 1: 4) má na averze časť vavrínového venca - obraz charakteristický pre drobné mince simmeringského typu. Reverz je veľmi poškodený a nerozoznateľný. Minca váži 2,32 g a má priemer 1,25 cm.

Minca č. 2 (obr. 1: 5) má na veľmi ošúchanom averze obrazec podobný písmenu Y s bodkou. Výstižné označenie pre tento obraz je i "zvláštna vidlicová značka".²² Na reverze je doľava bežiaci koník, ktorý má pod brucho tri príviesky.²³ Minca váži 2 g, priemer je 1,2 cm. Ako Paulsen 974.

Obr. 1. 1 - Hodejov (okr. Rimavská Sobota),
2, 3 - Zemplín (okr. Trebišov), 4, 5, 6 - Šaľa (okr. Galanta).

Minca č. 3 (obr. 1: 6) má na averze opäť časť vavrínového venca. Na reverze je cválajúci koník doľava, nad koníkom nejasný obrazec, snáď krúžok. Minca je zachovalá, váži 2,10 g, priemer 1,2 cm. Ako Paulsen 938.

Napriek tomu, že mince patria k bežným simmeringským nálezom, pozoruhodné sú kovom použitým na ich výrobu. Prvé dve mince sú značne poškodené (pravdepodobne chemickým pôsobením pôdy). Po chemickom vyčistení sa ukázalo, že nie sú z čistého striebra. Jadro mincových strižkov je bronzové, na povrchu majú iba strieborný povlak. Vplyvom uloženia v zemi, ale i pôsobením chemických látok pri čistení sa striebro začalo odlupovať. Tretia minca je však z čistej medi, bez stôp po-striebrenia.

Nálezy mincí simmeringského typu, ktorých je zo Slovenska doteraz zaznačených 584 kusov, sú všetky strieborné.²⁴

Podľa doterajšieho bádania patria mince simmeringského typu do skupiny Biatec²⁵ spolu so zlatými statérmí s legendou Biatec, ich tretinkami a osminkami i s veľkými striebornými "biatekmi", razenými podľa K. C a s t e l i n a podunajskými Keltmi niekde blízko slovensko-rakúskych hraníc, okolo Neziderského jazera a dnešnej Bratislavy,²⁶ a podľa V. O n d r o u c h a juhoslovenskými Bójmi snáď v mincovni predpokladaného bratislavského opida v rokoch 70-58 pred n.l.²⁷

Ako sme už uviedli, naše tri mince zo Šale vymykajú sa z pravidelnosti striebornej razby simmeringského typu.

Tretia minca na medenom strižku je dosiaľ ojedinelým nálezom medzi simmeringskými razbami na našom území. R. P a u l s e n síce uvádza dve bronzové mince simmeringského typu, avšak bez náleziska.²⁸

Paulsenove mince č. 938 a 939 majú na averze pozostatky vavrínového venca a na reverze koníka cválajúceho doľava, nad ktorým je krúžok. Obrazom sú teda zhodné s našou bronzovou mincou. Metrologické porovnanie je nasledovné:

Paulsen 938 (uložená v MNM Budapešť)	2,48 g, ø 1,52 cm;
Paulsen 939 (Bibl. Nat. Paris, Cat. 9958)	1,90 g, ø 1,43 cm;
Šala č. 3	2,10 g, ø 1,2 cm.

Razenie keltských mincí z bronzu je menej časté a objavuje sa len na niekoľkých miestach. Bežné používanie bronzu na razbu mincí je v Karpatskej kotline obvyklé iba v Transylvánii a v Zadunajsku.²⁹ Bronz však ani tu nebol pôvodne používaným kovom, iba vystriedal strieborné razby. Mince z dobrého striebra postupne strácali plný obsah striebra, až zostal čistý bronz. Razidlá pritom často zostávali tie isté, bez zmeny.³⁰

Na území dnešného Maďarska zistilo sa niekoľko typov mincí - napodobeniny macedónskych vzorov - ktoré prešli spomenutým vývojom. Najpočetnejšie sú typy Regöly, Eszék, Kaposvölgy a iné.³¹

R. P a u l s e n pokladá bronzové vydania týchto mincí za napodobeniny hodnotných strieborných bójských exemplárov, ale pripúšťa i možnosť falzifikátov. Uvažuje však zároveň o eventualite, že máme tu možno do činenia s mincovaním Bójov v bronzе po všeobecnom úpadku keltskej meny.³²

V prípade nášho ojedinelého nálezu, berúc do úvahy i dve P a u l s e n o v e bronzové mince, mohli by sme v zhode so spomenutým autorom predpokladať, že ku koncu razby strieborných mincí typu Biatec dochádza i k používaniu bronzu ako mincového materiálu. Tomu by mohla nasvedčovať predovšetkým skutočnosť, že v novej politickej situácii, ktorá prináša ohrozovanie keltských sídlisk dáckym nebezpečenstvom, dochádza v dôsledku sťaženia širších kontaktov k nedostatku striebra, čo sa potom odráža v znehodnotení meny. Snáď sa k takémuto kroku pristúpilo so všeobecným súhlasom. Je však možné, že išlo len o špekulatívne snahy niektorých minciarov.

Môžeme však predpokladať, že dácka pohroma v Panónii, ktorej odraz zreteľne zisťujeme v archeologických nálezocho z Slovenska,³³ neznamenal okamžité ukončenie mincovania.³⁴ J. F i l i p³⁵ poukazuje na základe archeologických nálezov z Devína a Bratislavy, že "bójska púšť" v Panónii neznamenal ešte koniec keltského života aj na juhozápadnom Slovensku. Sem sa po vojnových udalostiach pravdepodobne uchýlil porazený keltský ľud a pokračoval vo svojej novej situácii prispôsobenej výrobe. V súhlase s uvedeným mohli by sme uvažovať, že na juhozápadnom Slovensku i po porážke Keltov Dákmi súbežne s doznievaním keltských výrobných techník v oblasti hrnčiarstva a železiarstva, aspoň v krátkom časovom úseku dochádza i k pokusom udržiavať tradície keltského mincovníctva. Dokladom takýchto pokusov za hospodársky obmedzených podmienok mohli by byť mince nájdené v Šali. Takýto predpoklad by podporovali i veľké bronzové mince typu Biatec, uvádzané R. P a u l s e n o m bez náleziska.³⁶ K. C a s t e l i n o nich najprv uvažuje ako o suberátoch, v konečnom dôsledku sa ale prikláňa k Paulsenovmu názoru, že ide o bronzové napodobeniny mincí strieborných.³⁷ Nášmu uvedenému predpokladu by napokon nasvedčovali i ďalšie dve suberátne mince zo Šale (č. 1 a 2).

Na základe našich troch mincí predbežne nemožno robiť definitívne závery. Zdá sa však pravdepodobným, že ku koncu mincovania dochádza u mincí typu Biateo v dôsledku zmeny politických a hospodárskych pomerov k znehodnoteniu meny, najprv vydávaním suberátnych kusov, neskôr používaním čistého bronzu ako mincového kovu na tieto razby. Tento zjav by nebol v mincovaní Keltovej, ojedinelý, ale ako sme už uviedli, na určitých miestach, napr. na území dnešného Maďarska, celkom bežný.

Z e m p l í n, okr. Trebišov

V Zemplíne pri výskume násypu valu zemplínskeho hradiska B. B e n a d i k o m roku 1962 našli sa v strede valu dve keltské mince.

Zo Zemplína máme už z predchádzajúcich výskumov päť keltských mincí. Roku 1956 našiel B. B e n a d i k v sídliskovej neskorolátenskej vrstve v okolí hradiska štyri mince: zlatý statér mušlovitého typu, zlatý strižok, striebornú mincu s "vtáčím koňom" a bronzovú mincu typu Sirmium.³⁸

Pri výskume V. B u d i n s k é h o - K r i č k u roku 1959 našla sa ďalšia strieborná minca s "vtáčím koňom".³⁹

Nové mince zo Zemplína odlišnosťou typov ešte lepšie ilustrujú zmiešanosť doterajších nálezov keltských mincí z tejto lokality.

1. Strieborná minca (obr. 1: 2) s nepravidielným hrboľom na averze. Na reverze je koník v behu doľava. Pokrčené nohy s veľkými trojuholníkovými kopytami sú v záhyboch označené bodkami. Nad koňom sú štyri bodky, pod ním kužeľ s bodkou navrohu. Hlava koňa je na zúženom ohnutom krku naznačená bodkou. Váha 5,4 g, Ø 1,9 cm. Uložená v AÚ SAV, č. príř. kat. 421/62.

Minca patrí do tzv. veľkobystereckého typu.⁴⁰ Podľa nálezísk, sústredených na severnom Slovensku, sa v staršej literatúre predpokladalo, že tieto mince patrili kmeňu keltských Kotínov.⁴¹ V. O n d r o u c h na základe pokročilej barbarizácie týchto mincí radí ich ku gétsko-dáckym strieborným napodobeninám mincí Filipa II. Macedónskeho.⁴²

Po stránke metrologickej naša minca nespadá do kategórie doterajších nálezov veľkobystereckého typu. Váha zistených nálezov spomenutého typu pohybuje sa medzi 10,02 až 10,65 g; mince z pokladu vo Veľkom Bysterci majú priemernú váhu 9,03 g. V. O n d r o u c h nazýva tieto mince zľahčenými tetradrachmami. Z Kežmarku pravdepodobne pochádza minca veľkobystereckého typu, ktorá však váži len 5,31 g. Už na základe tohto nálezu V. O n d r o u c h predpokladal, že sa strieborné mince veľkobystereckého typu pravdepodobne razili aj v polovičných hodnotách zľahčenej tetradrachmy, ako didrachmy.⁴³ Tento predpoklad podporila teraz i naša minca zo Zemplína, pretože svojou váhou 5,4 g predstavuje tiež polovičnú hodnotu veľkých strieborných mincí veľkobystereckého typu.

Posledné nálezy keltských mincí nám takto stále častejšie dokladajú, že vedľa základných jednotiek - veľkých mincí - razili sa aj ich menšie hodnoty, napodobujú i v nich mincový systém macedónskych vzorov.⁴⁴

2. Ďalšou mincou z výskumu v Zemplíne v r. 1962 je bronzová keltská minca (obr. 1: 3). Je veľmi poškodená, obrazy na oboch stranách sú ťažko čitateľné. Je mierne miskovite prehnutá. Na averze vidieť len pozostatky čiarkovaním vykreslených vlasov, z čoho možno usúdiť, že hlava bola obrátená doprava. Na reverze sú len nepravidielné priehlbinky. Minca váži 7,72 g a má priemer 2 cm. Uložená v AÚ SAV, čís. príř. kat. 421/62.

Minca nás znovu upútala mincovým kovom. O bronze ako mincovom materiáli sme už hovorili pri simmeringských minciach zo Šale. Minca zo Zemplína má však charakter filipovských napodobenín. S pravidelnou razbou bronzových mincí napodobujúcich macedónske vzory stretávame sa hojne na území dnešného Maďarska, kde,

ako sme už spomenuli, bronzová mena stala sa bežnou u viacerých typov keltských mincí.⁴⁵ Zdá sa, že z tejto oblasti pochádza i minca nájdená v Zemplíne. I napriek zlému stavu zachovania (sledovateľné sú len vlasy na averze, na reverze zostalo len niekoľko vtlačení) má určité analógie v minciach maďarského regölyského typu. Tieto mince majú na averze fúzatú hlavu s vlnite splývajúcimi chumáčovitými vlasmi, obrátenú vpravo. Na reverze je jazdec na koni vľavo.⁴⁶ Za spoločné znaky našej mince a regölyského typu pokladáme zatiaľ stopy chumáčovitých vlasov na zemplínskej minci, predovšetkým však váhu. Priemerná váha regölyských mincí je 7,16 g.⁴⁷ Minca zo Zemplína váži 7,72 g. Z uvedených dôvodov sme mincu zo Zemplína s výhradou zaradili k regölyskému typu, ktorý podľa chronologického určenia A. K e r r é n y i h o⁴⁸ patrí vzhľadom na použitie bronzu ako mincového kovu na koniec I. stor. pred n. l.

A. K e r r é n y i predpokladá, že úzky hospodársky a obchodný styk jednotlivých keltských kmeňov v Zadunajsku by sa mohol prejavovať i v nálezoch týchto mincí na cudzom území.⁴⁹ O obchodných stykoch zemplínskeho ľudu v laténskom období s územím Panónie svedčia i archeologické nálezy. Je to napr. maľovaná keramika s najbližšími analógiami na neskorolatónskych sídliskách v Maďarsku, najmä na území Budapešti,⁵⁰ bronzové výrobky⁵¹ a z predchádzajúcich nálezov mincí bronzová minca zo skupiny Sirmium.⁵²

Skutočnosť, že nálezy mincí vydávaných na inom území sú u nás pomerne ojedinelé, by snáď mohla podporovať predpoklad, že keltské mince, typické pre určitú oblasť v cudzom prostredí, nezostávali dlho v obeh, ale boli roztavené alebo prerazené iným razidlom.⁵³ V niektorých prípadoch však môže ísť iba o dôsledok medzerovitosti výskumu alebo náhodu.

Veľká rôznorodosť keltských mincí v Zemplíne podporuje názor, že tu máme do činenia s nejakým centrom obchodného a politického charakteru, "strategicky výhodne umiesteným na križovatke starej obchodnej cesty z juhu na sever".⁵⁴

Opísané nové nálezy keltských mincí z nášho územia opätovne ukazujú veľakrát zdôrazňovanú zložitú problematiku mincovania Kelťov na území Slovenska a predovšetkým výrazne nastrojú požiadavku jeho širšieho štúdia.

Naše poznámky k novým nálezom keltských mincí prirodzene nevyčerpali všetky interpretačné možnosti, ktoré by sa ponúkali pri hodnotení mincí v širších súvislostiach. V budúcnosti pôjde najmä o dostatočné využitie poznatkov, ktoré vyplynú z konfrontácie so zatiaľ ešte nepublikovaným laténskym sídliskovým materiálom.

Za dôležitý prínos nových nálezov možno považovať predovšetkým overenie predpokladov, že popri základných veľkých jednotkách (napodobujúcich macedónske tetradrachmy) existovali i nižšie nominály (napr. drachma z Hodejova, didrachma zo Zemplína).

Na základe nálezu mincí zo Šale možno i pre územie juhozápadného Slovenska vysloviť predpoklad, že na konci obdobia vyspelého keltského mincovníctva alebo tesne po ňom, v období razby "biatekov" dochádza k znehodnoteniu striebornej meny a postupne, rovnako ako v iných oblastiach, uplatňuje sa razba bronzová.

Nové nálezy keltských mincí znova ukazujú, že počet druhov razieb, ktoré sa u nás môžu vyskytovať, nie je ešte uzavretý. Nepochybne veľkú úlohu v tomto zohrajú nové výskumy sídlisk a ďalšie zjemenie techniky terénnej práce.

P O Z N Á M K Y

- 1 E i s n e r J., Mince tzv. barbarské na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, Numismatický časopis československý 3, 1927, 1-27.
- 2 O n d r o u c h V., Mince Keltov a Dáko-Getov na Slovensku, Moravské numismatické zprávy 8, 1961, 5-55.
- 3 Hlavne O n d r o u c h V., Keltské mince typu Biatec z Bratislavy, Bratislava 1958; C a s t e l i n K., Biatec a Nomios, Příspěvek k pannonské metrologii, Numismatické listy XII, 1957, 157-168.
- 4 C a s t e l i n K., Drobné keltské mince typu Alkis, NL XI, 1956, 130-139; t e n i s t ý, Ku keltskému mincovnictví našich zemí, NL XI, 1956, 34-48; t e n i s t ý, K periodisaci našeho keltského mincovnictví, NL XII, 1957, 44-53; t e n i s t ý, Keltové na počátku II. století př. n. l.. NL XIII, 1958, 77-82; t e n i s t ý, O keltských zlatých mincích vedlejších řad, NL XIV, 1959, 3-14; t e n i s t ý, Mincovní systém našich zlatých keltských ražeb, NL XVII, 1962, 36-42.
- 5 Hlavne D e s s e w f f y M., Barbár pénzei, Budapest 1910; P a u l s e n R., Die ostkeltischen Münzprägungen - Die Münzprägungen der Boier mit Berücksichtigung der Vorboischen Prägungen, Leipzig und Wien 1933; P i n k K., Die Münzprägungen der Ostkelten und ihrer Nachbarn, Budapest 1939; t e n i s t ý, Einführung in die keltische Münzkunde mit besonderer Berücksichtigung des österreichischen Raumes, Archaeologia Austriaca, Beiheft 4, Wien 1960, 2. verbesserte Auflage.
- 6 Za ich poskytnutie k uverejneniu ďakujem B. B e n a d i k o v i a za upozornenie na nové nálezy J. R a j č e k o v i.
- 7 P i n k K., Münzprägungen, tiež v Einführung č. 90.
- 8 P i n k K., Münzprägungen, 90, 91.
- 9 Nálezy mincí s lýrovitým znakom pozri O n d r o u c h V., Mince Keltov a Dáko-Getov, 27, katalóg č. 44-48a.
- 10 P i n k K., Münzprägungen, 91, 92.
- 11 E i s n e r J., Mince tzv. barbarské, 21.
- 12 O n d r o u c h V., Mince Keltov a Dáko-Getov, 12.
- 13 P i n k K., Münzprägungen, 90-92.
- 14 P i n k K., Münzprägungen, 23, 105.
- 15 J a c o b s t h a l P., Early Celtic Art I-III, Oxford 1944.
- 16 O n d r o u c h V., Mince Keltov a Dáko-Getov, 9, 12.
- 17 P i n k K., Münzprägungen, 91.
- 18 P i n k K., Münzprägungen, 105.
- 19 O n d r o u c h V., Mince Keltov a Dáko-Getov, 27, katalóg 48a.
- 20 Bližšie nálezové okolnosti i sprievodný materiál uverejňuje J. P a v ú k, Osídlenie z doby laténskej a rímskej v Bánove na Slovensku, AR XVI, 1964 (v tlači).
- 21 O n d r o u c h V., Mince Keltov a Dáko-Getov, 32, katalóg 114a.
- 22 F i l l i p J., Keltové ve střední Evropě, Praha 1956, 238.
- 23 Prívesky pod bruchom koňa pokladá O. G o h l (Numizmatikai Közlöny 12, 1913, 46) za pozostatky nôh jazdca. Tri prívesky pod koňom považuje už iba za dekoratívne prvky.

- 24 O n d r o u c h V., Mince Keltov a Dáko-Getov, 115-117. Nie je však vylúčené, že časť z nich skrýva dosiaľ nezistené bronzové jadro.
- 25 K. C a s t e l i n vyslovil oprávnený nesúhlas s použitím termínu "biatec" pre všetky strieborné razby, i s menami iných keltských kniežat. Toho istého názoru je i A. K e r é n y i (Gruppierung der Barbarenmünzen Transdanubiens, Folia Archaeologica XI, 1959, 51).
- 26 C a s t e l i n K., Ku keltskému mincovníctví našich zemí, NL XI, 1956, 47; t e n i s t ý, Biatec a Nomnos, NL XII, 1957, 157-168.
- 27 O n d r o u c h V., Keltské mince typu Biatec, 127, 128.
- 28 P a u l s e n R., Münzprägungen, tab. 41: 938, 939.
- 29 K e r é n y i A., Ke chronologii barbarských mincí regölského typu, NL XIV, 1959, 161.
- 30 K e r é n y i A., l. o., 162.
- 31 K e r é n y i A., Gruppierung, 59.
- 32 P a u l s e n R., Münzprägungen, 125.
- 33 T o č í k A., K otázke osídlenia juhozápadného Slovenska na zlome letopočtu, AR XI, 1959, 841-874.
- 34 O n d r o u c h V., Keltské mince typu Biatec, 126, 127.
- 35 F i l i p J., Keltové, 242.
- 36 P a u l s e n R., Münzprägungen, 125, 130.
- 37 C a s t e l i n K., Ku keltskému mincovníctví, 47.
- 38 O n d r o u c h V., Mince Keltov a Dáko-Getov, 23, katalóg, č. 19.
- 39 O n d r o u c h V., Mince Keltov a Dáko-Getov, 25, katalóg č. 20.
- 40 Bližšie o ňom píše J. E i s n e r, Mince tzv. barbarské, 16, 17, obr. 11; Č a p l o v i č P., Púchovské sídlisko Trniny nad Veľkým Bystrcom, SIA VIII-1, 1960, 183-216; O n d r o u c h V., Mince Keltov a Dáko-Getov, 13-14; katalóg č. 31-43.
- 41 E i s n e r J., Mince tzv. barbarské, 16.
- 42 O n d r o u c h V., Mince Keltov a Dáko-Getov, 12.
- 43 Tamže, 14, pozn. 35.
- 44 P i n k K., Münzprägungen, 105.
- 45 K e r é n y i A., Gruppierung, 57.
- 46 K e r é n y i A., Ke chronologii, 162, tab. I: 2, 4, 5; tam je aj bližší opis.
- 47 Tamže, 162.
- 48 Tamže, 163.
- 49 Tamže, 164.
- 50 B e n a d i k B., Výzdobné prvky na neskoroláténskej maľovanej keramike zo Zemplína, Študijné zvesti AÚSAV 2, 1957, 83.
- 51 Za informáciu ďakujem B. B e n a d i k o v i.
- 52 O n d r o u c h V., Mince Keltov a Dáko-Getov, katalóg č. 19.
- 53 K e r é n y i A., Ke chronologii, 162.
- 54 B e n a d i k B., l. o., 84.

EINIGE BEMERKUNGEN ZU NEUEN KELTISCHEN MÜNZFUNDEN IN DER SLOWAKEI

EVA KOLNÍKOVÁ

Bei archäologischen Grabungen wurden in den letzten Jahren mehrere neue keltische (barbarische) Münzen festgestellt. Es sind interessante, typologisch verschiedenartige Funde, die den Reichtum wie auch die Mannigfaltigkeit der barbarischen Münzprägungen auf dem Gebiet der heutigen Slowakei bekunden. Mit ihrer Veröffentlichung wollen wir in einigen Hinweisen die verdiente Beachtung einzelner Münzprägungen betonen, jedoch auch einige Probleme anführen, die mit ihrer Aufgliederung verbunden sind.

Aus Hodejov (Bez. Rimavská Sobota) stammt der Einzelfund einer Silbermünze (Abb. 1: 1), Gewicht 3,4 g, Dm. 1,3 cm. Aufbewahrt im Gewerbegebietmuseum in Rimavská Sobota, Inv. Nr. 28/1963. Auf dem Avers der Münze ist ein bartloser, nach rechts gewendeter Kopf mit welligem Haar. Auf der Rückseite ist ein nach rechts laufendes Pferd. Über ihm ist ein Stern. Unter dem Bauch des Pferdes ist ein einer Leier oder Leierblume ähnliches Zeichen. Unter dem gehobenen linken Vorderfuss des Pferdes steht der Buchstabe Π. Der Fund aus Hodejov gehört in die Gruppe von Münzen mit leierförmigen Zeichen, nach K. P i n k ist es eine Drachme mit Stern.⁷ Es ist der erste Fund dieses Typs mit genauer Lokalisierung. Die bisherigen von K. P i n k angeführten Funde sind ohne Fundortangabe.¹⁸ Die Münze aus Hodejov hat die Gruppe mit leierartigem Zeichen um einen neuen Typus erweitert, auf welchem die Leier mit einem Stern kombiniert ist. In den bisherigen Funden des slowakischen Gebietes sind bloss Münzen mit zwei Leiern bekannt, u. zw. über dem Pferd, unter ihm und in einem Falle eine Leier unter dem Pferd mit Reiter.⁹ Für Münzen mit diesen Abbildungen wurden bisher Benennungen wie "Typus mit zwei Lilien"¹¹ oder "Münzen vom heraldischen Lilien-Typus"¹² verwendet. Die neuen Funde zeigen jedoch, dass das Zeichen einer Leier auch in Verbindung mit anderen Zeichen vorkommt. Deshalb scheint es angemessen zu sein, die ganze Münzgruppe, die eine einfache Leier oder eine Kombination mit anderem Zeichen haben, nach K. P i n k "Gruppe von Münzen mit leierförmigen Zeichen (Blume)" zu nennen. Für die Unterscheidung der einzelnen Typen innerhalb dieser Gruppe könnten vielleicht die Bezeichnungen wie Leier-Leier, Stern-Leier, Reiter-Leier, Triskeles-Leier verwendet werden. Zur definitiven Lösung dieser Frage werden weitere neue Münzfunde beitragen können.

Eine offene Frage verbleibt weiterhin die Interpretation über den Verwendungszweck der erwähnten Zeichen auf der Rückseite dieser Münzen. Die Übersicht über ihre geographische Streuung mag wohl die Annahme K. P i n k s stützen, dass sie zu lokaler Unterscheidung gedient haben. Das Zeichen von Leier und Stern betrachtet er z. B. als typische Münzzeichen des westslowakischen Gebietes.¹⁴

Der Fund aus Hodejov bestätigt ebenfalls die Voraussetzung, dass neben Nachahmungen mazedonischer Tetradrachmen auch ihre niedrigeren Gewichtseinheiten nachgeahmt wurden.¹⁸

Aus Bánov (Bez. Nové Zámky) besitzen wir zwei neue Exemplare aus der Münzgruppe mit leierförmigen Zeichen, Typus Leier-Leier. Ihrem Gewicht nach (11,1 und 10,37 g) gehören sie zu Nachahmungen der philippischen Tetradrachmen.¹⁹ Die näheren Fundumstände veröffentlicht J. P a v ú k.²⁰

In Nitra wurden bei der Ausgrabung von B. C h r o p o v s k ý drei neue keltische Münzen gefunden, die an anderer Stelle veröffentlicht werden.

Bei der Untersuchung des slowischen Gräberfeldes in Šaľa (Bez. Galanta) wurden auf dem Raum des Objektes 9 nach Abschürfung einer Erdschicht durch die Planierraupen drei kleine keltische Münzen geborgen (Abb. 1: 4-6). Es sind die in unseren Funden reich vertretenen Münzen vom Simmeringer Typus. Auf dem Avers der Münze Nr. 1 und 3 befindet sich der Teil eines Lorbeerkranzes, die Münze Nr. 2 hat ein Zeichen, das einen Y mit Punkt ähnelt. Auf der Rückseite der Münze Nr. 2 ist, soweit es erkannt werden kann, ein nach links gerichtetes Pferd mit drei Gehängen unter dem Bauch, die Münze Nr. 3 bringt ein nach links galoppierendes Pferd mit einem undeutlichen Kinglein über dem Rücken. Metrologische Angaben: Münze Nr. 1 - Gewicht 2,32 g, Dm. 1,25 cm; Münze Nr. 2 - Gewicht 2 g, Dm. 1,2 cm; Münze Nr. 3 - Gewicht 2,10 g, Dm. 1,2 cm.

Da die bisherigen Münzfunde vom Simmeringer Typus aus Silber waren, sind unsere neuen Münzen durch das Münzmetall beachtenswert. Nach der chemischen Reinigung der auf Grund der Aufbewahrung im Erdboden beschädigten Münzen erwies es sich, dass die Funde Nr. 1 und 2 nicht aus gediegenem Silber sind. Unter einer dünnen Silberschicht, die sich abzublütern begann, steckt ein Bronzekern. Die dritte Münze ist völlig aus Bronze, ohne jegliche Spuren einer Versilberung. Die angeführte Erscheinung ist gegenwärtig in Funden aus slowakischem Gebiet unbekannt. R. P a u l s e n führt zwar zwei Bronzemünzen des Simmeringer Typus und auch einige grosse Münzen vom Biatec-Typus an, allerdings ohne Fundortangabe.^{28,36} Im Karpatenbecken war die Bronzeprägung in Transdanubien und in Transsylvanien gebräuchlich. Ursprünglich wurde auch hier aus Silber gemünzt, das jedoch allmählich seinen vollen Wert durch Bronzezusatz einbüsste, bis es schliesslich zur Verwendung von reiner Bronze zur Münzung mit denselben Geprägten kam.³⁰

Die Erklärung für die Herkunft der Prägung unserer ungewöhnlich kleinen Münzen vom Simmeringer Typus ist in der infolge der dakischen Gefahr entstandenen politischen und wirtschaftlichen Situation während der ersten Hälfte des I. Jh. v. u. Z. zu suchen. Wir nehmen an, dass die dakischen Vorstösse jene wirtschaftliche Situation schufen, welche sich in der Entwertung der silbernen "Biatec"-Prägung durch Verwendung von Bronze als Münzmaterial widerspiegelt hat. Anfänglich äusserte sich die Verschlechterung wahrscheinlich in der Ausgabe von suberaten Stücken (Münzen Nr. 1 und 2), später dann im Übergang zur Verwendung von reiner Bronze (Münze Nr. 3). Es darf angenommen werden, dass es zu diesem Schritt unter allgemeiner Zustimmung gekommen ist, doch ist auch die Möglichkeit nicht ausgeschlossen, dass es sich bloss um spekulative Absichten einiger Münzer gehandelt hat.

Als die mit grösster Wahrscheinlichkeit anzunehmende Prägungszeit dieser Stücke betrachten wir jedoch den Zeitabschnitt nach den dakischen Operationen auf unserem Gebiet, die irgendwann nach dem J. 60 stattfanden. Auf Grund der Bodendenkmäler aus Devín und Bratislava deutet J. F i l i p³⁵ an, dass die "bojische Wüste" in Pannonien auch für die Südwestslowakei noch nicht den Abbruch des keltischen Lebens bedeutet hat. Hier fand wahrscheinlich nach den Kriegsergebnissen das geschlagene keltische Volk seine Zuflucht und es setzte hier, den neuen Bedingungen angepasst, die Produktion fort. Auf Grund der gebrachten Darlegungen ist anzunehmen, dass es in der Südwestslowakei auch nach der Niederlage der Kelten durch die Daker, gleichlaufend mit dem Abklingen der keltischen Erzeugungstechnik, auf dem Gebiet der Töpferei und Eisenverhüttung, wenigstens innerhalb eines kurzen Zeitabschnittes zu Versuchen kam, die Traditionen des kel-

tischen Münzwesens aufrechtzuerhalten. Belege für derartige Bestrebungen unter wirtschaftlich beschränkten Bedingungen dürften die Suberate und die Bronzemünze aus Šala sein.

Obwohl auf Grund unserer drei Münzen keine definitiven Rückschlüsse gemacht werden können, scheint es sehr wahrscheinlich zu sein, dass mit der Niederlage der Kelten durch die Daker um das J. 60 das Münzwesen in der Südwestslowakei nicht aufgehört hat, wie vorausgesetzt wird,³⁴ sondern irgendeine, wahrscheinlich recht kurze Zeit ihre Fortsetzung gefunden hat, allerdings unter beschränkten Bedingungen.

In Zemplín (Bez. Trebišov) wurden 1962 bei der Abdeckung des Zemplíner Burgwalls durch B. B e n a d i k zwei keltische Münzen sichergestellt. Zu den bisherigen fünf typologisch voneinander abweichenden Münzen der älteren Grabungen in Zemplín^{38,39} sind nun neue Funde hinzugekommen, welche die typologische Uneinheitlichkeit der Münzen dieser Lokalität noch mehr hervorheben.

Die erste Münze (Abb. 1: 2) ist aus Silber. Die Schauseite weist einen unregelmässigen Buckel auf, die Rückseite ein nach links laufendes Pferd. Die gehobenen Beine mit grossen dreieckigen Hufen sind in den Gelenken durch Punkte markiert. Über dem Pferd sind vier Punkte, unter ihm ein Kegel mit Punkt an der Spitze. Der Kopf des Pferdes ist auf dem schmaler werdenden gebogenen Hals mit einem Punkt angedeutet. Gewicht 5,4 g, Dm. 1,9 cm. Aufbewahrt im AI der SAW zu Nitra, Inv. Nr. 421/62.

Die Münze vertritt den Veľký-Bysterecer Typus,⁴⁰ nach V. O n d r o u c h⁴² gehört sie zu getisch-dakischen Nachahmungen Philipps II. von Mazedonien in Silber. Die Münze ist durch das oben angeführte Gewicht beachtenswert. In den bisher aus slowakischem Gebiet bekannten Funden vom Veľký-Bysterecer Typus kennen wir bloss eine, wahrscheinlich aus Kežmarok stammende Münze mit ähnlichem Gewicht von 5,31 g. V. O n d r o u c h⁴³ vertrat auf Grund dieses Fundes die Ansicht, dass die Silbermünzen vom Veľký-Bysterecer Typus auch im Halbnominalwert, als Didrachmen geprägt wurden. Der neue Didrachmenfund aus Zemplín bestätigt die Berechtigung dieser Annahme.

Die zweite Münze aus Zemplín ist aus Bronze (Abb. 1: 3). Sie ist stark beschädigt, die Abbildungen beider Seiten sind schwer kenntlich. Sie ist leicht schüsselartig durchbogen. Der Avers zeigt bloss Reste von gestricheltem Haar, woraus erkannt werden kann, dass der Kopf nach rechts gewendet war. Auf der Rückseite sind lediglich winzige unregelmässige Eintiefungen. Gewicht 7,72 g, Dm. 2 cm. Deponiert im AI der SAW zu Nitra, Inv. Nr. 421/62.

Die Münze ist durch das verwendete Metall beachtenswert. Es ist Bronze. Sie trägt den Charakter philippischer Nachahmungen. Wie bereits angeführt worden ist, war die Bronzewährung auf dem Gebiet Ungarns bei mehreren barbarischen Münztypen gebräuchlich. Wir setzen voraus, dass auch die Zemplíner Münze aus diesem Bereich stammt. Trotz des schlechten Erhaltungszustandes können gewisse Analogien zu den Münzen des ungarischen Regöly-Typs beobachtet werden. Wenn auch die Bilderübereinstimmung wegen des schlechten Zustandes unserer Münze nicht eindeutig erwiesen werden kann, dürfte sie trotzdem ihrem Gewicht nach zum angeführten Typus gehören. Die Regöly-Münzen haben ein durchschnittliches Gewicht von 7,16 g,⁴⁷ die Münze aus Zemplín wiegt 7,72 g. Aus diesem Grunde reihen wir sie mit gewissem Vorbehalt zum Regöly-Typus, welcher nach der chronologischen Bestimmung A. K e r é n y i s⁴⁸ mit Rücksicht auf die Verwendung von Bronze als Münzmetall an das Ende des I. Jh. v. u. Z. gehört.

Das Vorkommen von Münzen des Regöly-Typus auf fremdem Gebiet setzte bei Berücksichtigung der engen Wirtschafts- und Handelsbeziehungen zwischen einzelnen keltischen Stämmen Transdanubiens auch A. K e r é n y i⁴⁹ voraus. Von latènezeitlichen Handelsbeziehungen des Zemplíner Volkes mit dem Gebiet Pannoniens zeugen auch archäologische Funde, z. B. die bemalte Keramik mit den nächstliegenden Analogien auf spätlatènezeitlichen Siedlungen Ungarns, besonders auf dem Budapester Gebiet,⁵⁰ ferner Bronzeerzeugnisse⁵¹ und aus den früheren Münzfunden die Bronzemünze der symrischen Gruppe.⁵²

Die Tatsache, dass Funde von Münzen mit fremdem Herstellungsgebiet bei uns verhältnismässig vereinzelt sind, könnte vielleicht die Annahme stützen, dass die für ein bestimmtes Gebiet typischen keltischen Münzen in einem fremden Milieu nicht lange im Umlauf blieben, sondern eingeschmolzen oder mit einer anderen Prägung versehen wurden.⁵³ In einigen Fällen kann es allerdings bloss eine Folge von Forschungslücken oder zufallsbedingt sein.

Die Verschiedenartigkeit der keltischen Münzen in Zemplín stützt die Ansicht, dass wir es hier mit irgendeinem Zentrum wirtschaftlicher und politischer Art zu tun haben, das "strategisch günstig an der Kreuzung des alten von Süden nach Norden führenden Handelsweges angelegt" war.⁵⁴

Die beschriebenen neuen keltischen Münzfunde der Slowakei zeigen erneut die oftmals betonte Kompliziertheit in der Problematik der keltischen Münzprägung auf diesem Gebiete und sie erfordern zwingend ihr breiteres Studium.

Unsere hierüber gebrachten Ausführungen erschöpften natürlich nicht sämtliche Interpretationsmöglichkeiten, die sich bei einer Münzwertung in breiteren Zusammenhängen bieten würden. In Zukunft wird es sich hauptsächlich um eine hinreichende Ausnützung jener Erkenntnisse handeln, welche aus der Konfrontation mit dem zur Zeit noch nicht publizierten latènezeitlichen Siedlungsmaterial hervorgehen werden.

Als bedeutender Beitrag der Neufunde kann vor allem die Bestätigung der Voraussetzung betrachtet werden, dass neben den grossen Grundeinheiten (welche die mazedonischen Tetradrachmen nachahmen) auch niedrigere Nominalwerte existierten (z. B. die Drachme aus Hodejov, die Didrachme aus Zemplín).

Auf Grund des Münzfundes aus Šaľa kann auch für die Südwestslowakei die Hypothese ausgesprochen werden, dass es Ende des Zeitabschnittes der Silbermünzprägung vom Biatec-Typus oder knapp danach zur Entwertung der Silberwährung kam und allmählich, ebenso wie in anderen Gebieten, die Bronzeprägung in den Vordergrund trat.

Die neuen keltischen Münzfunde zeigen wiederholt, dass die Zahl der Prägungsgattungen, die bei uns vorkommen können, noch nicht abgeschlossen ist. Die neuen Siedlungsforschungen werden darin zweifellos noch eine grosse Rolle spielen.

Übersetzt von B. Nieburová

DROBNÉ NÁLEZY Z AREÁLU ŘÍMSKÉHO KASTELU NA LEÁNYVÁRU (VÝZKUM 1955-1956)

VLADIMÍR SAKAŘ

Předmětem našeho pojednání jsou drobné nálezy, získané systematickým výzkumem, prováděným v letech 1955 a 1956 v areálu kastelu na Leányváru pod vedením B. S v o b o d y, vědeckého pracovníka Archeologického ústavu ČSAV v Praze. Výzkum byl prováděn v rámci pracovního plánu Archeologického ústavu SAV v Nitře.¹

Když jsme přistoupili k zpracování těchto nálezů, uvažovali jsme o způsobu jejich pojednání i o rozsahu práce. Rozhodli jsme se, že se omezíme toliko na zpracování materiálu, který poskytl archeologický výzkum v letech 1955 a 1956. Známe sice, z valné části z autopsie, nálezy uložené zejména v Podunajském muzeu v Komárně, které byly údajně nalezeny na Leányváru, protože však nebyly náležitě inventovány, postrádají přesných údajů o místě nálezu. Odjinud nám známé nálezy mají touž vlastnost, a proto se jimi též nezabýváme.

Vzhledem k povaze terénu v areálu kastelu a jeho tvorbě jsme si též nemohli dovolit použít jiných metod, než komparativně typologických, abychom získali alespoň základní data. Zejména jsme nemohli použít metody statistické, již využil při zpracování keramiky ze starověkého Camboduna U. F i s c h e r.²

Výzkumem získané soubory nálezů nemají totiž charakter uzavřených celků a nebylo proto možno ani provést pokus o revisi datování panonské provinciální keramiky. Zdálo by se tedy snad, že naše nálezy nemají příliš velký význam a že by bylo možno se spokojit toliko stručnou soubornou zprávou o nich. Takový názor by byl nesprávným, je to totiž zatím největší soubor nálezů provinciálního původu, získaných systematickým výzkumem objektu římského limitu na území ČSSR. Kastel na Leányváru má nemalou důležitost pro historii obchodních styků mezi Římským impériem a obyvateli naddunajského barbarika. Je jediným, dosud bezpečně zjištěným kastelem na území ČSSR, který trval od závěru I. stol. až do konce funkce té části limitu, kterou dnes známe na území naší vlasti.

Leányvár byl, jak bylo již několikrát řečeno, místem, které plnilo funkci předmostí Brigetia.³ Proto má studium nálezů odtud i velký význam pomocný pro studium importů, zejména římskoprovinciální keramiky, na území jihozápadního Slovenska a jižní Moravy.

V našem pojednání nebyl brán zřetel na nálezy mincí. Stalo se tak na výslovné přání Z. N e m e š k a l o v é - J i r o u d k o v é, která hodlá věnovat nálezům mincí na Leányváru v budoucnou speciální studii.

Vřelý dík pak patří vedoucím výzkumu B. S v o b o d o v i za mnohé cenné pokyny při zpracování materiálu a Archeologickému ústavu SAV v Nitře za umožnění publikace souborného zpracování nálezů a výběrového inventáře.

V textu bylo užito zěchto zkratk:

a) Všeobecné zkratky: d. = délka, š. = šířka, tl. = tloušťka (střepu a pod.), v. = výška, i. č. = inventární číslo, TN = terra nigra, TS = terra sigillata.

b) Zkratky typů keramiky:

Aquincum s udáním čísla typu: P ó c z y K., Aquincum (viz pozn. 5);

Bónis s udáním čísla typu: B ó n i s E., Keramik (viz pozn. 4);

Drag. s udáním čísla typu: D r a g e n d o r f f H., Terra Sigillata, BJB. XCVI-XCVII, 1895, Typenkatalog.

Intercisa s udáním čísla typu: P ó c z y K., Intercisa (viz pozn. 5);

Iványi s číslem typu: I v á n y i D., Die pannonischen Lampen, Diss. Pann. Ser. II-2, Budapest 1935.

H. s udáním čísla typu: H e f n e r J., Die römische Töpferei im Westerndorf, Oberbayerisches Archiv für vaterländische Geschichte XII, 1865;

Kisa s udáním čísla typu: K i s a A., Das Glas im Altertum I-III, Leipzig 1908 (typová tabulka připojena ke svazku III).

Kiss s udáním čísla typu: K i s s K., A westerndorfi terra-szigillata gyár, A westerndorfi terra-szigilláta gyár mesterei, ezek stílusa, egymáshoz való viszonyuk és a gyár kronológiája, AE VII-VIII-IX, 1946-1948, Budapest 1948, 216 n.;

Lu. II s udáním čísla typu: L u d o w i c i W. Stempelbilder römischer Töpfer in Rheinzabern nebst dem II. Teil der Stempelnamen 1901-1903, Jockgrimm 1905;

Lu. III s udáním čísla typu: L u d o w i c i W., Urnengräber römischer Töpfer in Rheinzabern und III. Folge dort gefundenen Stempelnamen und Stempelbilder bei meinen Ausgrabungen 1905-1908, Jockgrimm, 1908;

Lu. V s udáním čísla typu: L u d o w i c i W., Katalog V, Stempel, Namen und Bilder römischer Töpfer aus meinen Ausgrabungen in Rheinzabern 1901-1914, Jockgrimm 1927;

O. s udáním čísla typu: O s w a l d F., Index of Figure Types on Terra Sigillata "Samian Ware" 1-4, Liverpool 1936-1937.

Ri.-Lu. s udáním čísla typu: R i c k e n H., L u d o w i c i W., Katalog VI, Die Bilderschüsseln der römischen Töpfer von Rheinzabern, Speyer 1948;

Sch. s udáním čísla typu: S c h ö r g e n d o r f e r A., Keramik (viz pozn. 6);

Szilágyi s udáním čísla typu: S z i l á g y i J., Inscriptiones tegularum pannonicarum, Diss. Pann. II-1, Budapest 1933.

N Á L E Z Y A J E J I C H D A T O V Á N Í

SPOTŘEBNÍ KERAMIKA

Přehlízíme-li poměrne velké množství keramického materiálu, který byl získán při výzkumu, prováděném na Leányváru v letech 1955 a 1956, zjišťujeme, že jde o keramiku, která nemůže vzhledem ke svým nálezovým okolnostem poskytnout nové pohledy na dějiny keramické výroby. Soubory nálezů byly totiž vyzvednuty z mnohokrát již porušených a přeházených vrstev, jak bylo zjištěno systematickým výzkumem. Proto nelze stanovit ani nálezové horizonty. Lze tedy provést toliko pokus o typologické zhodnocení keramického materiálu.

S tím ovšem úzce souvisí otázky datování provinciální keramiky v severní Panonii. Musíme konstatovat, že se ocitáme ve velmi nejisté situaci prostě proto, že značné množství nálezů není dosud publikováno, krom keramiky I. a prvé poloviny II. století, kterou shromáždila E. B ó n i s o v á.⁴ Pro zbytek dobv římské je třeba sbírat informace v drobnějších publikacích, věnovaných rozboru nálezů z jednotlivých lokalit.⁵ Jistou oporou jsou však i spolehlivé shromážděné nálezy z území Norika, i když je třeba počítat s tím, že vývoj keramické produkce nebyl (a ani nemohl být) zcela analogický.⁶

Nyní se pokusíme podrobněji charakterisovat jednotlivé typy spotřební keramiky, abychom mohli přistoupit k vlastním závěrům.

Při pojednání jednotlivých druhů spotřební keramiky se budeme stále držet technologického projednání nálezů, při čemž nebudeme - a vlastně ani nemůžeme - projednávat odděleně nálezy z jednotlivých období funkce kastelu. Náš postup je totiž opačný, než bývá v těch šťastných případech, kdy je možno popsat uzavřené celky. Musíme se pokusit o vytěžení požadovaných údajů z materiálu cestou typologické analýzy.

O r a n ž o v ě č e r v e n ě k e r a m i k u

Tímto termínem rozumíme keramické zboží oranžově červeného, dobře páleného střepu, který bývá též pokryt hnědočerveným firnisem různé kvality. Hmota střepu je jemně zpracovaná, se slabou příměsí slídy. Její výroba počíná v I. stol. po změně letopočtu a vyráběna je až do druhé poloviny III. století po změně letopočtu.⁷ Nesprávně se někdy hovoří o tak zvané panonské keramice; tento název však je vyhrazen po našem soudu toliko keramice, zdobené otisky kolku, tak zvané panonské kolkované keramice.

Firnis na stěně nádoby tvořívá, zvláště v případech vázovitých nádob, vodorovné pásy, oživené namnoze ještě šrafy, vsekanými radélkovým kolcem. Typy oranžově červené keramiky prozrazují mnohdy svojí závislost na keltské hrnčířské tradici, která je dobře patrna u vázovitých nádob, jejichž povrch je zdoben vodorovnými pásy červenohnědého firnisu.⁸

Nízké kónické misky se zataženým okrajem řadíme do skupiny tvarů, jejichž vznik byl odleskem vlivů popádské terry sigillaty. Setkáváme se s nimi od I. stol. až do závěru II. století, kdy jsou vytlačeny týmž typem modrošedé keramiky⁹ (tab. II: 27; IV: 22; V: 18).

Zhusta nesou naše misky nátěr červeného firnisu na vnitřní stěně, na okraji a v páse pod okrajem. Na Leányváru je můžeme všechny datovat do druhého období funkce kastelu (tab. II: 33; III: 1; XI: 13).

Vykuřovadla nejsou nijak silně zastoupena v našem materiálu. Jde o střepy asi osmi nádob. Typologicky jsou příbuzná vykuřovadla typu Bónis XXIII: 19. Můžeme je též datovat do rámce II. století¹⁰ (tab. IV: 8; X: 14; XII: 18, 20).

Džbány patří v našem materiálu několika základním typům:

a) džbán s kulovitým tělem, válcovitým hrdlem a uchem, které přisedá asi dvě třetiny hrdla a na plecích nádoby (tab. II: 8ab, XI: 4);

b) džbány s vyhraněnou výdutí, které se řadí k typům Bónis XVII: 8, 10 (tab. I: 33);

c) dvouuché a trojuché džbány, které však nemůžeme v našem materiálu rozeznat od sebe;

d) hrncovité džbány, blízké typu Bónis XXX: 1, zastoupené v našem materiálu toliko jediným zlomkem. Odlišují se od E. B ó n i s o v o u udaného typu toliko profilací ucha. Datujeme je taktéž do II. stol. (tab. II: 3).

Poháry se zprohýbanými stěnami jsou novým typem, přineseným do hrnčířské praxe snahou napodobit sklářské výrobky. Ze zlomků, které máme k dispozici, usuzujeme, že to byly pohárky vázovitého širšího tvaru, blízkého typům Bónis XVII: 17 a XVII: 20. Chronologicky náleží opět závěru I. až II. století po změně letopočtu¹¹ (tab. I: 25, 29, 34-37, 41-43; II: 2).

Třetí misy oranžově červeného střepu nesou často na límci a pod okrajem ozdobu, provedenou červenohnědým firnisem. Lze je datovat do II. stol. po změně letopočtu¹² (tab. VII: 8).

Většina zlomků těchto nádob má drsnění na vnitřní straně zcela vydrženo častým používáním.

Vázovité oranžově červené nádoby se zataženým ústím a shora vodorovně seříznutým okrajem patří, jak jsme již naznačili, k těm typům provinciální keramiky, jejichž kořeny sahají ještě do hrnčířské tradice keltské. Červený firnis zdobí jejich tělo v horizontálních pruzích. Do pruhu firnisu pod okrajem jsou zhusta vrývány nízké jednoduché vlnice (jako např. typ Bónis XLII: 16). Obvykle jsou tyto nádoby datovány do I. a II. stol. po změně letopočtu.¹³ Technika počítající s prorýváním vrstvy červenohnědého firnisu se však udržuje v Panonii ještě velmi dlouho, snad až do závěru III. stol.¹⁴ Na základě keramických nálezů z pohřebiště v Intercise se však domníváme, že můžeme tyto vázovité nádoby datovat na Leányváru nejvýš do počátku III. století (tab. I: 38; XI: 6, 7; XII: 7, 8, 17, 19, 21).

Technologicky spadají do rámce oranžově červené keramiky i kahany, nalezené na Leányváru, těm však věnujeme zvláštní kapitolu.

K e r a m i k a s t m a v o š e d ý m f i r n i s e m

Se zbožím, jehož střep je šedý a zpravidla dobře zpracovaný, setkáváme se v materiálu leányvárského kastelu nepřítli často, ač v provinciích je to zboží dosti hojně vyráběné. Na rozdíl od keramiky s červeným firnisem, vypálené v jednoduché muflové peci, je zboží s černým nebo tmavošedým firnisem páleno v peci s redukčním způsobem vypalování.

Se zvykem pokrývat povrch nádob tmavošedým nebo černým firnisem setkáváme se prakticky od počátku výroby provinciální keramiky až do závěru III. století po změně letopočtu.

Zpravidla bývá tato keramika zaměňována, a to neprávem, se zbožím vyráběným v technice terra nigra (dále jen TN).

Typologicky jsou v našem materiálu zastoupeny pohárky se zprohýbanými stěnami (tab. XI: 12), náležící druhému období funkce kastelu, polokulovité mísy zdobené v páse pod okrajem svislými šrafy, vysekávaným kolečkovým kolkem, pro něž nalézáme přímé analogie mezi výrobky dílen, pracujících v Akvinku (např. č. inv. 1905/55, 21/56)¹⁵ v I. a II. století, část okraje džbánu s uchem ploše oválného, skoro páskového průřezu a nezdobená polokulovitá mísa (tab. XII: 2). Již uvedené mísy, zdobené kolečkovým kolkem, patří do rámce tvaru, napodobujících mísy Drag. 37. Do této řady typů náleží ještě malá skupinka okrajů mis, jejichž provenienci nelze dobře určit. Podle struktury střepu a firnisu soudíme však, že se jedná též o výrobky akvinských dílen (tab. II: 15, 23, 34; III: 13; IV: 5).

Nálezy z roku 1955 (výběr):

Okrajový zlomek poháru světle šedého lomu, firnis je černý, lesklý; $\varnothing$ 140 mm, d. 51 mm, š. 35 mm, tl. 4 mm; i. č. 57 (tab. XI: 8).

Část svršku nádoby šedého lomu; povrch je pokryt vrstvičkou černého firnisu; hrdlo pohárkovité nádoby bylo od těla odsazeno mělkým žlábkem; v. 28 mm, tl. 3-4 mm; i. č. 381.

Okrajový zlomek kulovité nádobky se zataženým ústím a velmi mírně rozevřeným okrajem, střep je na lomu šedý, pokryt tmavošedým firnisem; $\varnothing$ 69 mm, d. 35 mm, š. 34 mm, tl. 4 mm; i. č. 494.

Polokulovitá mísa s ovaleným okrajem, střep je na lomu světlóšedý, jeho jemně plavená hmota nese vrstvičku tmavošedého firnisu; i. č. 583ab (tab. XII: 2).

Část podstavy polokulovité mísy s podstaveným prstencem, střep je na lomu šedý, povrch i vnitřní stěna nesou vrstvičku tmavošedého firnisu; d. 64 mm, š. 56 mm, tl. 5-6 mm; i. č. 1305.

Část okraje globorální mísy s ovaleným okrajem, střep je na lomu šedý, pokryt tmavošedým, skoro černým firnisem; d. 29 mm, š. 58 mm, tl. 8 mm; i. č. 1492.

Část okraje globorální mísy s ovaleným okrajem, střep je na lomu šedý, na povrchu šedočerný firnis; $\varnothing$ 140 mm, d. 42 mm, š. 30 mm, tl. 6,5 mm; i. č. 1838b.

Část okraje mísy polokulovitého tvaru; pod okrajem je umístěna výzdoba - pás svislých, mírně prohnutých šrafů; vnější i vnitřní stěnu nádoby pokrývala vrstvička tmavošedého firnisu; $\varnothing$ 210 mm, d. 60 mm, š. 49 mm, tl. 5 mm; i. č. 1905.

Nálezy z roku 1956:

Zlomek misky světle šedého, dobře plaveného střepu, povrch kryje vrstvička tmavošedého firnisu; $\varnothing$ 200 mm, v. 33 mm, tl. 2-6,5 mm; i. č. 3 (tab. IV: 6).

Okrajový střep globorální mísy s ovaleným okrajem, pod nímž probíhá pás vsekávaných šikmých šrafů; střep je na lomu šedý, jeho povrch pokrýval tmavošedý firnis; $\varnothing$ 180 mm, v. 43 mm, d. 56 mm, tl. 5 mm; i. č. 21 (tab. XII: 9).

Zlomek okraje džbánu šedého lomu, povrch je pokryt tmavošedým firnisem; zachována je i část ploše oválného ucha; $\varnothing$ 180 mm, v. 31 mm, d. 65 mm, tl. 5 mm; i. č. 51 (tab. XI: 5).

Okrajový zlomek šedé kónické misky s válcovitou horní částí, okraj je ovalen, výduť je zdůrazněna nalepeným žebrem; lom střepu je šedý, povrch pokryt tmavošedým firnisem; $\varnothing$ 133 mm, š. 93 mm, tl. 8 mm; i. č. 82.

Část podhrdlí džbánu; střep je na lomu šedý, pokryt velmi zběžně nanesenou vrstvičkou černého firnisu; v. 52 mm, š. 58 mm, tl. 5 mm; i. č. 154.

Část stěny globorální mísy; střep je na lomu šedý, povrch kryje šedočerný firnis; pod okrajem se táhne pás širokých listovitých šrafů, vytvořený kolečkovým kolkem; v. 52 mm, š. 49 mm, tl. 5 mm; i. č. 165.

Část okraje polokulovité mísy s ovaleným okrajem, pod nímž je patrna část výzdoby nádoby - pás šrafů, seřazených do pásků; v. 56 mm, š. 8 mm, d. 50 mm; i. č. 173.

Drobný zlomek z plecí šedé tenkostěnné nádoby, zdobené vrubořezem; střep je na lomu šedý, povrch kryje tmavošedý, skoro černý, matně lesklý firnis; v. 32 mm, d. 38 mm, tl. 4 mm; i. č. 373/55 (tab. XI: 17).

Mezi keramikou se šedým firnisem se v našem materiálu setkáváme ojediněle s výzdobou, prováděnou vrubořezem. S podobně zdobenou keramikou, jejíž stěny jsou pokryty červeným firnisem, se setkáváme v materiálu z římské vily v Tác-Föveny-puszté; časově tam náleží II. století.¹⁶

M r a m o r o v a n á k e r a m i k a

Nálezy tohoto druhu keramického zboží jsou velmi řídké. Z oblasti na sever od Dunaje neznáme jiné nálezy mramorované keramiky. V našem materiálu je reprezentována toliko zlomky okraje polokulovité misky, jíž můžeme datovat do II. stol.¹⁷

Zlomek okraje nádobky s jednoduše profilovaným okrajem; $\varnothing$ 170 mm, š. 32 mm, tl. 6 mm; i. č. 103/55 (tab. XI: 16).

M o d r o š e d á k e r a m i k a

Většinu nálezů keramiky, které jsme měli možnost zpracovat, tvoří nádoby šedého, někdy drobnými křemínky ostřeného střepu, jehož povrch je až modrošedý. Zhusta je povrch pokryt drobnými pískovými zrníčky, takže je drsný. Rozdíl mezi keramikou s takto upraveným povrchem a běžným zbožím, jehož povrch je hladký, není ani po stránce typologické ani s hlediska chronologického tak veliký, abychom v našem pojednání rozlišovali oba tyto druhy od sebe.

V typové náplni modrošedé keramiky setkáváme se velmi často s nízkými kónickými miskami sa zataženým okrajem. Od II. století prodělávají tyto misky, jak konstatovala již K. P ó c z y o v á,¹⁸ typologický vývoj, během něhož se miska zužuje a zvyšuje. Poprvé se objevují misky tohoto typu kolem poloviny II. stol.,

kdy počínají vytlačovat již dříve námi zmíněné misky s červeným firnisem. Dvojkónické typy těchto misek se pak drží až do IV. století, jak o tom svědčí miska z hrobu 51/1911-4 v Intercise, provázená mincí Konstantina Velikého.¹⁹ (Tab. II: 25, 26, 28, 30-32, 35; III: 2; V: 4-6.)

Další velmi početnou skupinou typů jsou tvary, jejichž základem je vejčitý hrnec. Někdy jsou na plecích zdobeny rýhami: buď jednou rýhou, nebo jejich větším počtem (nejvýše 4), nebo vlnicí. Jak nám ukazuje typologická náplň výrobků dílny z Kiscelliho ul. v Budapešti, objevují se tyto tvary s rozličnou profilací okraje v období, které zasahuje až k roku 100. To znamená, teoreticky ovšem vzato, že se s těmito nádobami můžeme setkat již v nejčasnější fázi osídlení Leányváru.

V zásadě se setkáváme s ovoidními hrnci prakticky až do samého závěru existence římského limitu v Panonii.

a) Nádob s mírně zataženým nízkým hrdlem a široce rozevřeným ústím pro které navrhuje termín "podunajský hrnec".²⁰

Jejich chronologie není posud dobře vypracována. Setkáváme se s nimi poprvé v časných dílnách doby provinciální v Panonii.²¹ Jako typ procházejí až do IV. století, jak o tom svědčí nálezy v kostrových hrobech poblíže Keszthely,²² přičemž můžeme dobře sledovat, kterak vedle tvarů s plecími ve dvou třetinách výšky přicházejí i tvary, u nichž je výduť pokleslá až do spodní třetiny. Dobrým ukazatelem dlouhé životnosti tohoto typu v profilaci zcela obdobné jako v nálezech časně doby římské je např. zlomek okraje ovoidního hrnce, nalezený v pozdně římské až časně středověké vrstvě I. příkopu v norickém Lauriaku.²³ Nelze tedy profilace okrajů těchto nádob podle našeho názoru používat jako datovacího prostředku; na podporu naší these uvádíme i nálezy podobných nádob z Akvinka, vyrobených dílnou u městské plynárny, kterou lze datovat do období II. až počátku III. století.²⁴ (Tab. I: 12-16; III: 3, 4; VI: 12, 13; XI: 22.)

b) Ovoidní nádoby s vodorovně seříznutým, límcovitě rozšířeným okrajem.

Shledáváme se u nich, právě tak jako u podunajských hrnců se žlábkem pro pokličku, který však nemůžeme považovat za chronologický ukazatel, protože s hrnci s pokličkami se v provinciálním prostředí setkáváme poměrně záhy, již v II. století. Žlábek pro pokličku je v materiálu dílny, která pracovala poblíže římského vojenského skladu v Akvinku dosvědčen, ač u misky již pro II. stol.²⁵ Žlábek pro pokličku je v okraji nádoby, blížíci se typologicky "podunajskému hrnci" vytvořen již v rané fázi dílny, pracující blíže dnešní plynárny v Budapešti již v II. stol., a to ještě v době před vypuknutím tzv. válek markomanských.²⁶ Misky s obdobně vytvořeným okrajem vidíme v Tác-Fövenypusztě v materiálu, náležícíu prvním desetiletím II. stol.²⁷ Ovoidní nádoby se shora vodorovně seříznutým okrajem známe z keramického materiálu ze Stupavy.²⁸ Můžeme tedy tento typ nádob datovat do druhého období funkce kastelu. (Tab. III: 16-20; V: 29-31.)

c) Velké vejčité nádoby s kónickým hrdlem a shora vodorovně seříznutým okrajem.

Nenalezli jsme pro ně zatím v keramice podunajských provincií přesné analogie. Soudíme však, že patří všem druhům období života kastelu. (Tab. III: 22-25.)

Džbánky, vyráběné v technice modrošedé keramiky, poznáváme co do typové šíře nepřilíh často. Kromě většího množství uch různého průřezu můžeme z našeho materiálu vyčlenit tyto typy džbánů:

1. Džbány s výlevkou typu Intercisa 113b, které K. P ó c z y o v á považuje za tvary vzniklé pod vlivem porýnských skleněných džbánů; džbán, analogický našemu byl nalezen v 69. hrobě XXII. úseku pohřebiště v Intercise spolu s mincí Valensovou. (Tab. XIV: 2, 5.)

2. Džbány vejčitého těla s kónickým hrdlem, blízké typu Intercisa 83a. Tyto džbány můžeme datovat podle podunajských i porýnských analogií do druhé poloviny III. a do IV. stol.²⁹

3. Menší koflíkovité džbány s uchem, přisedajícím k okraji, často prstenčitě profilovanému. Typologicky jsou blízké tzv. podunajským hrncům a podle našich zkušeností je datujeme do dlouhého období od II. stol. až po dobu stěhování národů.³⁰ (Tab. VI: 4.)

4. Zcela osamoceně a zatím bez analogií stojí v leányvářském materiálu zlomek hrdla džbánu se stupňovitě profilovaným okrajem, který se neodvažujeme přesně určit, domnívajíce se, že patří k materiálu poslední fáze kastelu v době římsko-provinciální (tab. II: 5; XIV: 10).

5. Zatím ojediněle jsme zachytili zlomek džbánu typu Aquincum 8: 8, který datujeme do druhého období funkce kastelu (tab. I: 6).

Poháry se zprohýbanými stěnami, s nimiž jsme se již jednou setkali při popise oranžově červené keramiky, jsou v modrošedé keramice doloženy toliko nepočetnými zlomky vysokých vázovitých tvarů s dlouhými prožlábnutými stěnami, které podle analogií z Norika náležejí II. a III. stol. V Intercise byly zhotovovány napodobeniny vysokých norických pohárů se zprohýbanými stěnami ve III. stol.³¹

Pokličky kónického tvaru s knoflíkovitým výčnělkem uprostřed nelze prakticky datovat vůbec. Jsou tvarem, který se vyskytuje již v časných panonských dílnách a trvá s velmi malými změnami až do IV. stol.³² (Tab. I: 7, 8, 11; VI: 20; XIV: 6.)

Keramické zátky pro amfory a dolia byly taktéž nalezeny. Zachovaly se však toliko zlomky zvoncovitě utvářeného dna těchto malých nádobek. Také jsou typem, který prochází celou dobou římskou od I. století.³³ (Tab. VI: 19; XI: 15.)

Nízké vejčité poháry s nálevkovitě rozevřeným okrajem jsou zastoupeny v našem materiálu toliko jediným okrajovým zlomkem. Lze je datovat do pozdně antoninského období.³⁴ (Tab. I: 1.)

Hrnce s kónickou horní částí a vodorovným zesíleným okrajem patří mezi typy keramiky, s nimiž se setkáváme na širším území od porýnských provincií Římského impéria až po Panonii.³⁵ Ze zachovaných zlomků, poněkud okrajových, nemůžeme přesněji určit o které varianty základního tvaru (typ Intercisa 9) se jedná. V našem případě patří vesměs druhé fázi výstavby kastelu.³⁶ (Tab. II: 11, 25; III: 29; V: 12.)

Registrujeme i nečetné zlomky mortarií, vyrobených v technice modrošedé keramiky. Jejich typ nelze dobře určit. (Tab. VII: 5.)

Glazovaná keramika

Glazovaná keramika, kterou jsme zjistili při rozboru hmotného inventáře, získaného na Leányváru v letech 1955-1956, skýtá obraz dosti pestrý, i když můžeme jen malý počet zlomků přiřknouti určitým typům. Časnou skupinou glazované keramiky jsou zlomky talířovitých nebo mísovitých tvarů oranžově červeného střepe, glazované buď jen zevnitř, nebo též zevně, červenohnědou glazurou různé kvality. Celkově můžeme tuto malou skupinku střepů, kterou se pokusíme blíže charakterizovat ve výčtu, zařadit do velké skupiny pozdějších imitací popádské terry sigillaty a datovat, ovšem jen rámcově, nemohouce provést přesnou formální analýzu, od závěru I. stol. až k počátku II. stol.³⁷ Nejtypičtějším příkladem tohoto zboží je zlomek dna plochého talíře, zevně pokrytého červeným firnisem a uvnitř glazovaného (71/56).

Největší část glazované keramiky však patří až poslední fázi funkce kastelu ve IV. stol. Jsou to zejména zlomky mortarií, velmi blízkých typům Sch. 90 a In-

tercisa 18c. Vedle mortarií se nám podařilo zjistit ještě část hrdla glazovaného džbánu, jehož typ nelze určit. Mortaria byla vyráběna z velmi dobrého keramického materiálu, připomínajícího svou kvalitou až recentní kameninové zboží. Ojedinele vystupují i misky s vodorovným okrajem (tab. VII: 1).

Glazura je většinou porézní, barvu má zpravidla hnědě zelenou, hnědou nebo olivově zelenou.

Mortaria mají vesměs vydřené drsnění na vnitřní straně, což dokazuje jejich použití jako roztíracích misek, tedy použití k původnímu účelu.

Popis nálezů:

a) Mísy s červenohnědou glazurou:

Zlomek oranžově červené mísy, jejíž vnitřní stěna a část okraje jsou glazovány; d. 40 mm, š. 35 mm, tl. 5 mm; i. č. 178/55.

Část stěny mísy šedě oranžového lomu; na vnitřní straně je červenohnědě glazovaná; d. 64 mm, š. 36 mm, tl. 56 mm; i. č. 1032/55.

Část dna talíře s podstavným kruhem; $\varnothing$ 200 mm, d. 46 mm, v. 18 mm, tl. 5 mm; i. č. 59/56 (tab. I: 32).

Zlomek dna talíře uvnitř glazovaného; vnější stěna oranžově červeného lomu nese vrstvička červenohnědého firnisu; d. 54 mm, š. 58 mm, tl. 8-9 mm; i. č. 71/56.

b) Mortaria:

Zlomek stěny hnědočerveného mortaria se zbytky glazury; v. 160 mm, d. 36 mm, tl. 5-10 mm; i. č. 1002/55.

Část stěny červenohnědé třetí mísy se zbytky hnědavé glazury; v. 24 mm, š. 85 mm, tl. 9 mm; i. č. 1005/55.

Úlomek okraje mortaria hnědavého lomu z jemně plaveného materiálu, na horních plochách je hnědozelená glazura, naspodu karmínově červený firnis; v. 18 mm, š. 46 mm, tl. 5-8 mm; i. č. 1042/55 (tab. VII: 4).

Část okraje zelenohnědě glazovaného hnědočerveného mortaria, v. 18 mm, d. 75 mm, tl. 5-8 mm; i. č. 1234/55 (tab. VII: 6).

Část stěny kónické třetí mísy; stěp šedého lomu s oranžově hnědým povrchem nese kapky steklé glazury; na povrchu stěpu je patrná vodorovná rýžka, která kdysi obtáčela tělo mísy; křemínky zdrsňující vnitřní stěnu jsou zasazeny do olivově zelenohnědě glazury; v. 63 mm, d. 70 mm; i. č. 1345/55.

Červenohnědý zlomek glazovaného mortaria, vnitřní stěna a límeček nesou olivově hnědou glazuru; v. 53 mm, d. 26-28 mm, tl. 6-8 mm; i. č. 69/56.

c) Džbánky:

Okrajový zlomek sekundárně přepáleného džbánu; barvu glazury nelze z jejich zbytků rozeznat, typ džbánu nelze určit; i. č. 586/55.

Část ucha džbánu; stěp je na lomu oranžově červený, jeho povrch je tmavě hnědošedý, na vnitřní straně ucha jsou zbytky glazování; d. 113 mm, š. 33 mm, tl. 12 mm; i. č. 1016/55.

Část stěny a dna džbánu; stěp se kvalitou blíží kamenině, povrch nese stružky a kapky původně snad olivově zelené glazury; i. č. 1135/55.

Část hrdla olivově zeleně glazovaného džbánu; stěp je modrošedý, jeho struktura má velmi blízko ke kamenině; v. 55,5 mm, $\varnothing$ 42-46 mm, tl. 5 mm; i. č. 1487-1534/55 (tab. VI: 14).

Zlomek stěny glazovaného džbánu; stěp je na lomu šedý, řídce ostřený drobnými křemínky, jeho povrch má touž barvu; vnější stěna nádoby je glazována olivově zeleně; v. 19 mm, š. 38 mm, tl. 9 mm; i. č. 1764/55.

d) Pozdně římské mísy:

Části okraje glazované mísy; d. 35 mm, š. 22 mm, tl. 6 mm; i. č. 1092/55.

Zlomek glazované misky s límcovitě vytaženým okrajem, střep je tmavosedý, jeho struktura se blíží kamenině, glazura je olivově hnědá; d. 30 mm, š. 16,5 mm, tl. 6-8 mm; i. č. 1721/55.

Okrajovy zlomek glazované misky; okraj je římsičkovitě profilován, zlomek je přepálen; d. 38 mm, v. 29 mm, tl. 6-8 mm; i. č. 102/56.

Část okraje misky s vodorovným okrajem; glazura je olivově hnědozelená; d. 42 mm, š. 25 mm, tl. 6 mm; i. č. 164/56 (tab. V: 2).

Část okraje stěny hnědošedé glazované misky, na vnitřní straně zeleně; v. 48 mm, š. 38 mm, tl. 5-6,5 mm; i. č. 186/56.

e) Ostatní atypické zlomky:

Olivově a hnědozeleně glazované zlomky; i. č. 13, 163, 167, 178, 368, 448, 455 (přepálený zlomek), 881 a 1773/55, 86/56.

Hnědě glazované zboží: i. č. 941, 1027/55, barvu glazury nebylo možno pro přepálení zjistit; i. č. 731, 919c, 1397, 1728/55.

Souhrnně pro historii kastelu je možno dovodit z nálezů glazované keramiky toto:

Shodně s ostatním souborem skutečností (zejména podle terénních zjištění při výzkumu) lze s jistotou hovořit o osídlení kastelu na Leányváru římskou posádkou ve IV. stol. Několik velmi silně přepálených zlomků glazované keramiky svědčí o tom, že alespoň některé objekty v areálu kastelu byly snad vypáleny. Nelze však, právě pro zlomkovitost našeho materiálu, pokusit se o přesnější zjištění, zda se jednalo o celkový požár, souvisící se zkázou kastelu, či zda šlo toliko o lokální požár, který nezachvátil celý kastel. Několik zlomků časně glazované keramiky podpirá hypotézu o tom, že Leányvár byl zbudován již v závěru století, někdy za Domitiána jako kastel s hliněnými valy.

RHAETSKÁ KERAMIKA

Jen velmi vzácně se setkáváme na Leányváru se zlomky tak zvané rhaetské keramiky krásně zpracovaného střepu, buď pokrytého červeným firnisem, nebo až kovově lesklou tmavou povrchovou vrstvičkou. Náš materiál nám však neumožňuje předvést celou vývojovou řadu této keramiky, již výstižně popsal F. D r e x e l.³⁸ Nalézáme toliko zlomky keramiky, zdobené jeho II. stylem, při němž je povrch nádoby vejčitého tvaru členěn vodorovnými pásy šupinatých otisků vyražených kolečkovým kolíkem. Hladké pásy mezi nimi jsou pak oživeny podkovovitými vzory vyvedenými barbotinem. Keramika tohoto stylu byla vyráběna kdesi v okolí Augsburgu a známe ji takřka ze všech limitových objektů v Panonii.³⁹ V Brigetiu se shledáváme s keramikou druhého rhaetského stylu ještě v hrobech z posledních let III. století. O její oblibě svědčí i to, že se o její napodobení pokoušely i dílny, pracující na počátku III. stol. v Akvinku.⁴⁰ Počátek produkce Drexelova II. stylu není dosti dobře zachytitelný; několik zlomků zdobených tímto stylem známe již z Kamoduna z druhé poloviny I. stol.⁴¹

Soupis nálezů (výběr):

Okrajový zlomek pohárku oranžově červeného lomu s kovově lesklým povrchem; z výzdoby vidíme toliko pás šupinatých otisků; v. 32 mm, d. 45 mm, tl. 4 mm; i. č. 99/55 (tab. XI: 3).

Zlomek nádoby oranžového lomu, povrch je kovově lesklý; výzdoba byla provedena v II. Drexelově stylu; d. 34 mm, š. 31 mm, tl. 3 mm; i. č. 161/55 (tab. XI: 2).

Zlomek nezdobeného tmavosedého střepu s kovově lesklým povrchem; d. 26 mm, š. 22 mm, tl. 4 mm; i. č. 327/55.

Zlomek stěny červené rhaetské nádoby, z výzdoby je patrný pás šupinkových otisků; v. 35 mm, d. 53 mm, tl. 5 mm; i. č. 539a/55.

Zlomek podhrdlí vejčité nádoby žlutohnědého lomu; povrch je kovově lesklý, skoro černý; z výzdoby jsou patrné pásy šupinatých šrafů; d. 53 mm, š. 63 mm, tl. 4 mm; i. č. 546/55 (tab. XI: 1).

Část plecí vejčité nádoby, na baňatosti obíhá pás typické kolkované výzdoby; d. 40,6 mm, š. 50 mm, tl. 3 mm; i. č. 1655ab/55.

Zlomek výdutě nádoby; na baňatosti obíhají pásy typické kolkované výzdoby, mezi nimi jsou barbotinové podkúvky; střep je na lomu šedohnědý s oranžovým nádechem, povrch je kovově lesklý, tmavě hnědošedý; v. 22 mm, d. 23 mm, tl. 4 mm; i. č. 1829/55.

Malý zlomek nádoby červeného lomu a stříbřité lesklého tmavého povrchu; d. 18 mm, š. 28 mm, tl. 3 mm; i. č. 1890/55.

Část stěny nádoby oranžově červeného lomu, povrch je černý, kovově lesklý; v. 30 mm, d. 35 mm, tl. 3 mm; i. č. 53/56.

ŘÍMSKÉ KAHANY

Nejhojněji jsou v našem materiálu zastoupeny kahany typu Iványi XVII (tak zvané kahany s kolcem výrobce - "Firmalampen"). Jejich produkce je doložena od počátku I. stol. po změně letopočtu až do první poloviny IV. stol., kdy se setkáváme s posledními jejich nálezy v datovaných celcích.⁴² Datování časných nálezů do počátků I. století podpírají i nálezy z areálu starověkého Kambojuna.⁴³

Kromě těchto byl zjištěn ještě jeden zlomek krytu nádržky kahanu, patřícího II. století, spíše jeho první polovině, který řadíme k variantám časných kahanů s volutami.

Jeden zlomek nádržky kahanu, vyrobeného v téže technice jako modrošedá keramika, nelze vůbec určitěji připsat některému typu.

Výčet pak můžeme uzavřítí jedním zlomkem krytu nádržky tmavošedého kahanu, patřícího do rámce typu Iványi I. Podle našich dosavadních vědomostí ho lze datovat do závěru I. století a na počátek II. stol.

Pojednáváný materiál pak patří druhému období funkce kastelu s výjimkou onoho zlomku kahanu Iványi I, který by mohl patřit i fázi první.

Nálezy z roku 1955:

Zlomek disku kahanu Iványi XVII; d. 53 mm, š. 24 mm, tl. 4-8 mm; i. č. 117 (tab. XII: 22).

Zlomek disku kahanu Iványi XVII, pokrytý na povrchu červeným firnisem; d. 48 mm, š. 30 mm, tl. 3-5 mm; i. č. 118 (tab. XII: 10).

Zlomek krytu nádržky cihlově červeného kahanu, bez firnisu; degenerovaný kahan s volutou; d. 61 mm, š. 35 mm, tl. 6,5 mm; i. č. 262 (tab. XII: 13).

Zlomek krytu nádržky silně rustikalizovaného kahanu typu Iványi I; střep je na lomu tmavošedý, pokrytý černým listrem; d. 59 mm, š. 34 mm, tl. 4 mm; i. č. 269.

Zlomek krytu nádržky kahanu typu Iványi XVII; střep je oranžově červený; d. 55 mm, š. 25 mm, tl. 3-6 mm; i. č. 460.

Část nádržky kahanu typu Iványi XVII; střep je na lomu oranžově červený, pokrytý na povrchu červeným firnisem; d. 47 mm, v. 32 mm, tl. 2-5 mm; i. č. 597.

Zlomek stěny nádržky kahanu Iványi XVII; střep je na lomu oranžově červený, povrch je pokryt červeným firnisem; d. 39 mm, š. 30 mm, tl. 2-3 mm; i. č. 747a (tab. XII: 14).

Část stěny nádržky kahanu typu Iványi XVII, oranžově červeného lomu; d. 32 mm, š. 20 mm, tl. 3 mm; i. č. 846.

Zlomek kahanu typu Iványi I; střep je oranžově červený; d. 21 mm, tl. 3-4 mm; i. č. 963.

Část krytu nádržky kahanu typu Iványi XVII; střep je oranžově červený, bez firnisu; d. 31 mm, š. 15 mm, tl. 4-8 mm; i. č. 1254 (tab. XII: 15).

Zlomek krytu nádržky kahanu typu Iványi XVII; střep je oranžově červený, bez firnisu; d. 41 mm, tl. 3-8 mm; i. č. 1457 (tab. XII: 16).

Zlomek nádržky kahanu typu Iványi XVII, zachycující přechod nádržky a nasec hořáku; střep je červený, bez firnisu; d. 38 mm, š. 33 mm, tl. 3-4,5 mm; i. č. 1512.

Část hořáku kahanu typu Iványi XVI, střep je oranžově červený; d. 48 mm, š. 23 mm; i. č. 1893.

Zlomky kahanu typu Iványi XVII: jeden byl hnědě oranžový, druhý červený s firnisem; i. č. 1925ab.

Nálezy z roku 1956:

Část krytu nádržky kahanu typu Iványi XVII; oranžově červený střep nese zbytky červenohnědého firnisu; Ø 50 x 60 mm, d. 52 mm, š. 28 mm; i. č. 16.

Část stěny nádržky kahanu typu Iványi XVII; střep je hnědě oranžový; Ø 40 mm, v. 26 mm; i. č. 32.

Část nádržky modrošedého kahanu, typ nemohl být blíže určen; Ø medailonu 56 mm, v. 21 mm, d. 51 mm, tl. 4-6 mm; i. č. 33.

Část stěny nádržky kahanu typu Iványi XVII; střep je šedě oranžově červený; Ø asi 40 mm, v. 22 mm, d. 48 mm, tl. 5-8 mm; i. č. 105.

KERAMIKA VYROBENÁ V TECHNICE TERRA NIGRA

Nádoby vyrobené touto technikou nejsou příliš častým zjevem v prostředí naddunajského území římského limitu v ČSSR. V dosavadní literatuře jsou sice uváděny nálezy TN, neběží však o zboží vyrobené v této technice, leč o keramiku, jejíž povrch je pokryt tmavošedým až černým firnisem. V našem materiálu se setkáváme s TN jen v málo případech. Výrazným zástupcem tohoto zboží je okrajový zlomek kónické mísy světle šedého lomu, jejíž povrch je pokryt sytě černým listrem. Typologicky tuto mísu datujeme do II. stol. po změně letopočtu. (Tab. V: 19.)⁴⁴

KÓNICKÉ MÍSY S LÍMCOVITÝM ZDOBNÝM OKRAJEM

Jsou slabě zastoupeným druhem keramiky. Jde o nevysoké kónické misky, jejichž okraj je límcovitě vytažen a na horní ploše zdoben buď otisky špachtle, nebo širokými mělkými výžkami a lištami. Střep je svou kvalitou blízky kamenině, jeho barva je oranžově šedá. Analogické typy známe v glazované keramice závěru III. a IV. století.⁴⁵ (Tab. IX: 1, 2.)

KERAMIKA BLÍZKÁ PÁTECKÉMU ŠEDÉMU ZBOŽÍ

Zjistili jsme i několik okrajových zlomků mis šedého střepu s šedým, hladkým povrchem (tab. II: 20; IV: 6, 11), které jsou velmi blízké jak typologicky, tak technologiicky tak zvanému páteckému zboží,⁴⁶ nenesou však výzdobu vsekávaných šrafů, která je pro ně zcela typická. Tento materiál datujeme též do rámce druhého období funkce kastelu.

AMFORY

Jediným zlomkem amfory, který posud známe z limitních objektů na území ČSSR, je zlomek okraje amfory, jejíž další typologické určení není zcela přesné. Podle profilace okraje, materiálu i nálezových okolností jde o zlomek amfory, patřící ještě závěru I. stol. po změně letopočtu⁴⁷ (tab. VII: 12).

Okrajový zlomek amfory oranžově červeného střepu s mírnou příměsí slídy; d. 86 mm, š. 45 mm, tl. 4,5-8 mm; i. č. 169/36.

ŘÍMSKÉ CIHLY

Jednou z nejpoužívanějších stavebních hmot byly v provinciálním světě cihly. Proto i my jim budeme věnovat náležitou pozornost. Registrujeme ovšem jen cihly, jejichž nálezy jsou schopny doplnit a ověřit naše znalosti o tom, které vojenské složky se podílely na stavbě kastelu v rozličných obdobích, i když přítomnost kolku v materiálu nemusí ještě znamenat přímý podíl kolkujícího útvaru při výstavbě kastelu, jak bylo poznáno při zpracování materiálu z kastelu Altstadt bei Miltenberg.⁴⁸

Materiál z našeho výzkumu nemění však nijak podstatně naše vědomosti o tomto předmětu. Setkáváme se s kolky již z Leányváru známými, ať již jsou to kolky I. pomocné legie, která se objevuje v historii Brigetia poprvé mezi rokem 92 až závěrem I. stol., aby se opět vrátila do Brigetia mezi léty 108-117. Setrvala tu pak až do konce římské moci v Panonii.⁴⁹ Její kolky známe převážně z materiálu, získaného výzkumem na Leányváru v letech 1955-1956, jak nám ukáže i výčet. Kromě těchto kolků známe toliko kolek vojenské alae, kterou není možno blíže určit, kolky, náležící dílnám, pracujícím v době valentiniánské rekonstrukce limitu,⁵⁰ a zlomek kolku snad LEG X GPF.

Plochy cihel jsou buď hladké, nebo rýhované prsty; tomuto rýhování ovšem nepřipisujeme platnost kritéria, které by cihlu blíže determinovalo. Nemůžeme ani potvrdit G r o l l e r o v o pozorování, že tyto rýhy, vytlačené prsty v době, kdy byla cihla ještě měkká, se vyskytovaly výhradně na tegulách.⁵¹ Rozhodně však bude třeba tuto otázku dále sledovat, ovšem na materiálu daleko širším než je náš.

Co do typového bohatství setkáváme se s dlaždicovými cihlami, obyčejnými cihlami, tegulami (patřícími, pokud se nám podařilo zjistit, do kategorie označované zpravidla tegulae ansatae), imbrexy a tubuly.⁵²

Nálezy z roku 1955:

Zlomek ploché cihly s nečitelným kolcem v obdélníkové kartuši; i. č. 2.

Zlomek ploché cihly s retrogradně psaným kolcem I. pomocné legie; v obdélníkové kartuši je naznačena tabula ansata; i. č. 8 (tab. XVI: 6).

Skoro čtvercová tegula ansata se šikmo umístěným kolcem, setřeným do nečitelnosti; v obdélníkové kartuši je naznačena tabula ansata; i. č. 50.

Zlomek imbricis s částečně zachovaným kolcem; snad se jedná o kolek I. pomocné legie; i. č. 51.

Zlomek tegulae ansatae; z kolku je patrné toliko výrazné E; jde o kolek I. pomocné legie; i. č. 134.

Zlomek cihly s částí kolku, z něhož vidíme toliko spodní část písmene G a z písmene E jen svislou hastu a část dolní vodorovné hasty; i. č. 229.

Část imbricis s kolcem, z jehož textu se zachovala toliko zkratka LEG; v obdélníkové kartuši byla naznačena tabula ansata; kolek I. pomocné legie; i. č. 262 (tab. XVI: 3).

Zlomek cihly s částečně zachovaným kolcem I. pomocné legie v obdélníkové kartuši; i. č. 476 (tab. XVI: 8).

Zlomek cihly s kolcem v kartuši podoby podešve; může jít o kolek X. legie, známý např. ze Stupavy; kolek ovšem nelze bezpečně rekonstruovat a registrujeme ho pro úplnost; i. č. 790 (tab. IX: 5).

Zlomky imbricis s kolcem LVPICINI TRB, z něhož vidíme kromě zkratky jména LVPIC ještě část zkratky titulu T (vodorovná hasta zachována zčásti, svislá zcela) B; i. č. 1019, 1020 (tab. XVI: 9).

Část imbricis s překříženými kolky blíže nespecifikované vojenské alae; i materiálem se imbrex odlišuje od ostatních cihel; i. č. 1796 (tab. IX: 4).

Zlomek ploché cihly, pravděpodobně tegulae ansatae, nesoucí část nečitelného kolku, z něhož lze přečísti jen písmena LE, před nimiž je vidět část naznačené tabulae ansatae; jde o kolek I. pomocné legie; i. č. 1920.

Část imbricis s kolcem v obdélníkové kartuši; z kolku I. pomocné legie jsou patrna písmena LEG; i. č. 1963.

Zlomek cihly s částí kolku I. pomocné legie; střední hasta písmene E přesahuje ještě vpravo přes svislou hasta; kolek je retrogradní; i. č. 1965.

Zlomek tubulu s kolcem I. pomocné legie; i. č. 1967 (tab. XVI: 4).

Zlomek tubulu s kolcem I. pomocné legie; i. č. 1968.

Nálezy z roku 1956:

Část imbrexu s retrogradně psaným kolcem I. pomocné legie v obdélníkové kartuši; i. č. 11 (tab. XVI: 2).

Zlomek dlaždicové tenké cihly s kolcem I. pomocné legie; zachována toliko dvě poslední písmena z retrogradně psaného kolku uvedené legie v obdélníkové kartuši; i. č. 36.

Zlomek cihly s kolcem, z něhož je podle popisu v inventáři patrna toliko část QVAD; i. č. 37.

Zlomek cihly s částí kolku v obdélníkové kartuši; patrna jsou z něho toliko písmena LEG v naznačené tabulae ansatae; i. č. 92.

Zlomek cihly s kolcem I. pomocné legie; i. č. 124.

Zlomek cihly s kolcem I. pomocné legie v obdélníkové kartuši; i. č. 128.

Část cihly s retrogradním kolcem, z něhož je patrna toliko část LEG; i. č. 129.

V typové šíři kolku LEG I ADI setkáváme se s variantami Szilágyi II: 38, III: 32, 43, 61. Blíže není určen kolek typu III: 81. Kolek LVPICINI TRB je typu Szilágyi II: 34.

SKLO

Výzkum na Leányváru přinesl nečetnou, lež zajímavou kolekci skleněných nádobek, respektive jejich zlomků. Jmenovitě sluší se zmínit o zlomcích skleněných stamnií, k nimž shledáváme analogické typy v materiálu římského pohřebiště v Intercise.⁵³ Je to zcela zřejmě sklo porýnského původu, které patří IV. století.

Odjinud známe z kastelu Leányvár ještě část hrdla s okrajem lahvičky z čírého, silně iridovaného skla, která náleží též pozdní době římské.⁵⁴ Taktéž jde o výrobky některé z dílen porýnské oblasti bez toho, že by bylo možno pokusit se o přesnější stanovení místa výroby.

Z drobnějších zlomků skla známe i hráněné lahve ze silného skla, které jsou podle A. R a d n ó t i h o též porýnského původu. V Intercise jsou známy z hrobů, které lze datovat do rámce IV. stol. Známe je však též z nálezů II. století. Byl v nich uchováván olej. V německé literatuře bývají označovány termínem "Merkur-flaschen".⁵⁵ Drobnější střípky z nádobek se zprůhýbanými stěnami jsou patrně zlomky unguentarií, která známe např. z Intercisy z druhé poloviny III. stol.⁵⁶

Menší okrajové zlomky dosvědčují přítomnost pohárků z takřka čírého skla, blízkých typům Kisa G 482-484. V panonském prostředí je A. R a d n ó t i datuje do rámce III. stol.⁵⁷

Několik zlomků dna nádoby s částí podstavného kruhu nemůžeme vzhledem k stavu zachování a nedostatku analogií přesněji určit. Pravděpodobně běží, alespoň v jednom případě, o zbytek lahvičky italské proveniencce, známé nám z inventáře žárových hrobů u Intercoisy. Lze je datovat do IV. stol.⁵⁸

V malém zlomku je zachována i lahovitá nádobka, jejíž stěny byly zdobeny aplikací skleněných nití (inv. č. 98/55). Z oblasti panonské známe zatím toliko jeden exemplář nádoby tímto způsobem zdobené. Jde patrně o nádobku porýnského původu, jíž můžeme datovat do III. stol.⁵⁹

Ostatní zlomky byly skoro atypické a o typu nádob, z nichž pocházely, nelze nic říci.

Z ostatních výrobků sklářských dílen se zmíníme krátce o dvou náramcích z černé sklovité pasty, z nichž jeden byl tordovaný, druhý měl oválný průřez. Protože se jedná o typy, které se vyskytují v delším časovém úseku, nemohli jsme se pokusit o bližší datování. Snad je můžeme přidělit též poslední fázi funkce kastelu.⁶⁰

Nálezy z roku 1955 (výběr):

Zlomek skleněné nádoby, zdobené nalepovanou nití; z výzdoby je zachován toliko srdčitý list; čiré, slabě iridované sklo; d. 35 mm, š. 22 mm, tl. 1 mm; i. č. 98 (tab. X: 7).

Horní část skleněné lahvičky s hranolovitým tělem; nazelenalé čiré sklo; š. plecí 41 mm, v. 42 mm, Ø ústí 42 mm, tl. 1 mm; i. č. 312.

Kónický, skoro válcovitý korálek ze skleněné pasty; jeho tělo je zdobeno svislými, někdy mírně sešikmenými žlábkami; rozměry 75 x 90 mm; i. č. 797.

Zlomek tenkostěnné nádoby se zprohýbanými stěnami (unguentarium?) z čirého, slabě iridovaného skla; d. 22 mm, š. 21 mm, tl. 1 mm; i. č. 1208.

Zlomek hrdla a ústí silnostěnné skleněné lahve; čiré, slabě modrozeleně tónované sklo; i. č. 1320 (tab. X: 3).

Zlomky ucha stamnia z čirého skla; i. č. 1699ab (tab. X: 5).

Hráníšný skleněný iridovaný korálek; Ø 5 mm, d. 8 mm; i. č. 1700 (tab. X: 8).

Zlomek ucha stamnia ze zelenavého skla; d. 41 mm, š. 32 mm, tl. 5 mm; i. č. 1719 (tab. X: 4).

Dva zlomky velké hranolovité lahve; sklo je zelenavé, průhledné; i. č. 1842.

Úlomek podstavy skleněné nádoby s podstavným kruhem; Ø 35 mm, š. 14 mm, tl. 0,5-2 mm; i. č. 1897.

Zlomek stamnia, zachována je část nádoby od plecí k ústí; páskové vroubkované ucho je přilepeno na plecích nádoby a pod okrajem; Ø ústí 46 mm, v. 82 mm, š. těla 56 mm, tl. 2-2,5 mm; i. č. 1973 (tab. X: 1).

Zlomek náramku z tmavé skleněné pasty; v. 5-6 mm, d. 35 mm, tl. 4 mm; i. č. 1209 (tab. X: 9).

Zlomek tordovaného náramku z černé sklovité pasty; Ø 6 mm, d. 23 mm; i. č. 1900 (tab. X: 6).

Nálezy z roku 1956 (výběr):

Část podstavy skleněné nádoby z čirého skla; zachována část plochého podstavného kruhu, dno je celkem ploché; Ø 36 mm, d. 42 mm, š. 36 mm, tl. 2 mm; i. č. 62 (tab. VII: 20).

Okrajový zlomek pohárku s hráníšným okrajem; čiré sklo; v. 18 mm, tl. stř. 1-2 mm; i. č. 76 (tab. VII: 14).

Část podstavy skleněné nádoby s podstavným prstencem; zelenavé průhledné sklo; Ø 40 mm, tl. 4 mm, i. č. 90 (tab. VII: 19).

Tři části okraje tří skleněných pohárků z nazelenalého skla; tl. 1 mm; i. č. 104 (tab. VII: 13, 15, 18).

Část okraje pohárku z nazelenalého skla; v. 28 mm, tl. 1-2 mm; i. č. 105 (tab. VII: 16).

Ukrajový zlomek skleněného pohárku; skoro čiré sklo; v. 30 mm, tl. 2 mm; i. č. 106 (tab. VII: 17).

SPONY

Nepočetná kolekce spon nalezených při výzkumu nepřináší prakticky nová data k dosud známým typům spon, jak je na Slovensku popsala M. L a m i o v á - S c n m i e d l o v á.⁶¹ Jde vesměs o spony, náležící druhé a třetí fázi funkce kastelu. Tak je zde spona kolínkovitá s polokruhovou záhlavní destičkou, náležící závěru II. nebo třetímu stol.,⁶² spona s cibulovitými knoflíky, kterou datujeme až k závěru IV. stol.⁶³ a spony s obloukovitým lučíkem a hranolovitým zachycovačem, které klademe do řady spon se samostřílovou konstrukcí. Mají snad svůj počátek ve sponách s podvázanou patkou.⁶⁴

Soupis nálezů:

Zbytek dlouhé železné spony; z dolního konce nerovnoměrně prohnutého lučíku z oblé tyčinky je část dlouhé obdélníkové nožky, jejíž tvar nelze pro olámaní bezpečně rozeznat, ostatní části spony chybí; d. 50 mm; i. č. 952/55 (tab. XIII: 9).

Bronzová kolínkovitá spona s polokruhovou záhlavní destičkou, lučíkem, opřeným o válcovitý člunek, dole plochý, nahoře oblý a hráněný v úzký proužek za největším zaoblením; obvod vějířovité patky je zdoben krátkými zářezy, kolmá destička nad otvorem pro osu vinutí má zářezový háček pro horní tetivu, zachycovač je vysoký a úzký, povrch spony je pokryt nečistou patinou; d. 38 mm; i. č. 334/55 (tab. XIII: 7).

Zlomek bronzové spony s cibulovitými knoflíky; zachována je toliko horní polovina lučíku zdobeného rytým pletencem, raménko spony, zakončené cibulovitými knoflíky a záhlavní knoflík; d. 34 mm, š. 49 mm; i. č. 1701/55.

Zlomek železné spony s lichoběžníkovitou nožkou, silně korodovaný; spona náleží k témuž typu jako spona č. 952; d. 65 mm; i. č. 79/56 (tab. XIII: 12).

BRONZOVÁ KOVÁNÍ

V naší zpracované materiálu jsme se jen vzácně setkali s prolamovanými bronzovými kováními, která jsou typická pro II. a III. stol.; jedná se jednak o prolamovanou pasovou průvlečku, jednak o kování, původně přichycené na nějakém koženém pase. Co se jejich rozšíření týká, setkáváme se s nimi v provinciálně římských objektech dosti často, můžeme je považovat za typický artefakt, vzniklý na pudě impéria v místech, kde byla posud živou stará výtvarná tradice keltská. Z našeho území známe taková prolamovaná kování např. z Třebické u Dobřichova a z Pňova.⁶⁵

Soupis nálezů:

Pasová bronzová průvlečka, zdobená prolamováním, na destičce se stěžejkou je patrna výzdoba perlovcem na okraji, jehož značná část však je odlomena; k řemeni bylo kování připevněno nýtkem; d. 49 mm, š. 32 mm; i. č. 580/55 (tab. XIII: 1).

Jazykovité bronzové nákončí řemene, zdobené kroužky, se středovou jamkou; silnější horní konec je rozštěpen ve dvě ramena svorky, kdysi spojená dvojicí nýtů; na horní straně je zdobená slabě vyrytou klikátkou, jeden její pás ohraničuje pole svorky, které vyplňují dva úhlopříčně se křížující pásy; temná, uslechtilá patina; d. 66 mm, š. 18 mm; i. č. 800/55.

Jazykovité kování tohoto typu můžeme datovat do období II. až III. století. Z prostředí římských staveb na území ČSSR neznáme zatím analogie.

Bronzové kování s prolamovanou záhlavní destičkou; ze spodu je zachován z původní konstrukce toliko jediný nýt; bronz je zeleně patinován; d. 33,5 mm, š. 18 mm; i. č. 17/56.

ŽELEZNÉ PŘEDMĚTY (kromě spon)

Nevelkým a nepříliš výrazným je soubor železných předmětů, které jsme měli v našem materiálu k dispozici. Nezjistili jsme žádné přímé součástky výstroje římského vojáka, které jinak známe dosti dobře z nálezů karnuntských.⁶⁶ Setkáváme se toliko s nálezy kovaných hřebíků a nýtků, které nemůžeme dobře datovat, protože neposkytují bližších typologických dat. Kromě nich sluší zvláště se zmínit o dvou nákončích pochvy meče tvaru amazonského štítu. Taková kování, dobře známá z inventáře žárových pohřebišť, zpravidla datujeme do III. století po změně letopočtu.⁶⁷

Kromě těchto železných předmětů setkáváme se, byť i velmi řídce, se skutečnými železnými nástroji, z nichž jde zejména o masivní železný klín, patřící zcela zřejmě do inventáře tesařských nástrojů.

S politováním však dlužno podotknout, že nenalézáme zachytných bodů, podle nichž by bylo možno přidělit tyto nástroje do některého období funkce kastelu.

Soupis nálezů (výběr):

Železný hrot šípu s dlouhou oblou tulejkou, měkce hráněnou do čtyř hřebenů, která trojúhelníkovitě vybíhá do dolní třetiny čepele, uprostřed listovitě zesílené; olámáno a korodováno; d. 106 mm; i. č. 153/55 (tab. X: 2).

Železná sekerka trojúhelníkovitého těla s úzkým zaobleným zesíleným týlem; d. 106 mm, š. břitu 80,5 mm; i. č. 158/55 (tab. XIII: 15).

Železný klínek hráněného břitu a široké, dole otevřené tulejky; v. klínku 64 mm; i. č. 220/55 (tab. XVII: 6).

Železný hrot šípu; dlouhá hráněná tyčinka nese na horním zesíleném konci protáhlý hrot se dvěma dlouhými křídélky, na druhém konci se táhle rozšiřuje v otevřenou tulejku; hrot je značně korodován a olámán; d. 113 mm; i. č. 213/55.

Železný nůž zesíleného týlu s poměrně dlouhým řapem, který se táhle úží; d. 131 mm; i. č. 449/55 (tab. XIII: 6).

Železný klínek protáhlého jehlancovitého těla se širokou, oblou, dnes z velké části olámanou tulejkou; d. 70 mm; i. č. 707/55.

Železný bodec protáhlého jehlancovitého těla se širokou kuželovitou tulejkou; d. 74 mm; i. č. 735/55 (tab. XVII: 7).

Železný nůž s rovným zesíleným týlem a esovitě prohnutým ostřím; plochý jazykovitý čep je zasazen doprostřed základny čepele; d. 104 mm; i. č. 1398/55.

Břit železného nože, mírně korodovaného; d. 182 mm, max. v. 12 mm; i. č. 172/56.

KOSTĚNÉ PŘEDMĚTY

Z kosti vyrobené předměty tvoří mizivou menšinu mezi nálezy, které jsme měli možnost sledovat. Kromě zlomků dvou jehlic, z nichž jedna má paličkovitou a druhá bohatě členěnou hlavici, a které nedovedeme také dobře datovat, je to neúplný, ve zlomcích zachovaný hřeben s hřbetem s půlkruhovým obloukem. Náleží však již době stěhování národů, prvé polovině V. století.⁶⁸ Je to tehda zcela běžný typ hřebene. Zlomky dalších dvou hřebenů nelze typologicky přesněji určit.

Soupis nálezů:

Zlomek silné kostěné jehlice se zaškrcovanou hlavicí; ø 4-6 mm, d. 58 mm; i. č. 593/55 (tab. X: 10).

Kostěný pozdně římský hřeben s mírně obloukovým týlem, vybíhající ve vysoké obloukové držadlo, tvaru kruhové úseče. Je vyroben ze tří kostěných destiček, z nichž prostřední je nejsilnější. Destičky jsou spojeny řadou bronzových nýtek na třech místech držadla a na třech místech týlní části hřebenu. Barva kosti je oranžově okrová, u bronzových nýtů nazelenalá. Hřeben je zachován ve čtyřech větších a sedmi menších zlomcích. Zuby hřebenu byly již v době uložení do země vylámány, z držadla chybí v horní části jedna tenká a střední silná destička. Rozměry: v. 75 mm, d. 93 mm, tl. 8 mm; i. č. 1034/55. (Tab. IX: 3.)

Část rozštípané kostěné jehlice; d. 47 mm, tl. 3 mm; i. č. 1419/55.

Tenká plochá kostěná jehlice s masivní hlavičkou; d. 65 mm; i. č. 1270/55 (tab. X: 13).

Zlomek od kraje kostěného hřebenu; hřbet hřebenu členěn zářezy; d. 68 mm, š. 13 mm; i. č. 1399/55.

NÁDOBY VYROBENÉ V TECHNICE TERRA SIGILLATA

Starší nálezy terrae sigillate (dále jen TS) z Brigetia a Leányváru pojednala souhrnně již dříve G. J u h á s z o v á.⁶⁹ Její závěry prakticky převzal Fr. K r í ž e k,⁷⁰ učiniv některé drobné korekce v jejím datování. Ostatní, jimi nepublikované nálezy, které známe z valné části z autopsie, nebudeme v naší úvaze uvádět z důvodů, které jsme řekli již dříve.

Podrobili jsme rozboru celkem 99 zlomků TS, z nichž je však valná část neurčitelná. K rozboru jsme mohli použítí toliko 44 fragmentů, z nichž jsme mohli s velkou mírou pravděpodobnosti připsat určitým výrobnám 31 zlomků, které předvedeme v detailnějším popise. Nejdříve však budeme blíže charakterisovat celkový ráz souboru zlomků TS, jak se nám jeví po provedení rozboru.

Nepodarilo se nám nalézt zlomky TS, které by bylo možno datovat do domitiánského období, ač G. J u h á s z o v á takové střepy zjistila ve starším leányvářském materiálu.⁷¹ Převážnou část nálezu tvoří zlomky TS, které můžeme určit jako výrobky dílen porýnského a rhaetsko-vindelického okruhu, náležící antoninskému a pozdně antoninskému období. Pozdní TS jsme v našem materiálu nemohli zjistit. Několik zlomků můžeme, ovšem toliko s náležitou rezervou, určit jako výrobky dílen akvinských. Jediným kritériem pro toto určení je nám složení střepu několika zlomků, který obsahuje dosti silnou příměs slídy. Povrchová vrstvička těchto fragmentů TS je světle červená, bez lesku. K počátku III. století pak lze datovat zlomky westerndorfské TS, blízké okruhu hrnčičů kol dílny, signující HELLENIV~F.

Pokud se týče datování TS, používáme dat, která uvádí zejména H. C o m f o r t a P. K a r n i t s c h.⁷² Nemůžeme, nemajíce pro to věcných důvodů, používat datování středogalských dílen, které navrhuje G. S i m p s o n o v á.⁷³ Zejména nemůžeme akceptovat názor, počítající s výrobou reliéfně zdobené TS až do poloviny III. století, snad kromě dílen westerndorfských, kde musíme počítat s činností některých dílen ještě v druhé třetině III. století.⁷⁴

Co do typů převládají TS mísy typu Drag. 37. Jeden zlomek náleží míse typu Drag. 30. Několik zlomků katilů patří katilu s omfalem typu Drag. 18/31, v jednom případě je dosvědčeno acetabulum Drag. 27. Tři střepy patří acetabulu Drag. 33. Jeden zlomek patří katilu Drag. 31 a jeden snad typu Drag. 40. Na katilu Drag. 18/31 je dosvědčen těžko čitelný kolek Cerialův. V jednom případě jsme zjistili zlomek mísy Lu. 7^{MB}. Pokud jsme podle materiálu mohli usoudit, jedná se většinou o zlomky výrobků rheinzabernských, pro něž je typická jasně červená barva lomu a červená, matně lesklá povrchová vrstvička.

Co se pak datování týče, jedná se vesměs o zboží antoninské až pozdně antoninské.

Výběrový soupis nálezů terry sigillaty:

Středogalská TS:

Zlomek spodku mísy Drag. 37, zdobené uvolněným stylem; lom střepu i povrch svědčí pro to, že jde pravděpodobně o antoninský výrobek nejspíše některé z dílen v Lezoux, lom je totiž oranžově červený, povrch hnědočervený, lesklý; d. 102 mm, š. 63 mm, tl. 7 mm; i. č. 236/55 (tab. XV: 1).

Zlomek stěny mísy Drag. 37; z výzdoby je zachována toliko část ondřejského kříže, provedeného v hrubém perlovci, který není blíže určitelný; střep je na lomu oranžově červený, povrchová vrstvička červená, lesklá; snad výrobek dílen v Lezoux antoninského období; d. 21 mm, š. 15 mm, tl. 5 mm; i. č. 374/55 (tab. XV: 2).

Porýnské dílny:

Část stěny mísy Drag. 37, zdobené uvolněným stylem; z výzdoby je patrna toliko část stromu, blízkého stromu Lu. III P 69; dole uprostřed je rozetka, již lze rámcově připsat rheinzabernským dílnám, nad rozetkou je část trupu a tři nohy jelena Lu. III T 124, obráceného vpravo; jedná se se vši pravděpodobností o výrobek rheinzabernských dílen antoninského věku; v. 35 mm, d. 58 mm, tl. 6 mm; i. č. 62/55 (tab. XV: 5).

Zlomek mísy Drag. 37, zdobené medailonovým stylem; mezi medailony byly prostory vyplněny postavami okřídlených amorků, které stojí nejbližší těm, kterých užíval Primitivus III. v Rheinzabern; pozdně antoninský výrobek, Rheinzabern; d. 36 mm, š. 31 mm, tl. 6 mm; i. č. 255/55 (tab. XV: 10).

Zlomek - část stěny nádoby, zdobené úponkovým stylem; převděpodobně se jedná o výrobek Rheinzabern, pozdně antoninského období; d. 48 mm, š. 36 mm, tl. 7 mm; i. č. 325/55 (tab. XV: 19).

Zlomek mísy Drag. 37, zdobené metopovým stylem. Poměrně silnostěnný zlomek oranžově červeného lomu s červenohnědou lesklou povrchovou vrstvičkou nese část reliéfní výzdoby spodní části vlysu. Zdola je vlys ohraničen věnoem vícelaločných listů, typickým pro porýnské výroby.⁷⁵ Ostatní znaky i materiál a úprava povrchu svědčí pro to, že jde o výrobek některé z rheinzabernských dílen antoninského období. Přesné analogie pro jednotlivé výzdobní prvky neznáme. I. č. 338/55. (Tab. XV: 4.)

Část stěny paropsidy Drag. 33. Asi uprostřed těla nádoby probíhaly dvě rýžky. Střep je na lomu světle červený, povrch červený, lesklý. Zpracování není kvalitní. Snad porýnská TS, antoninská. I. č. 378/55. (Tab. XV: 15.)

Zlomek mísy Lu. 7th Mb, na zlomku je zachována část ptáčka a rozviliny; výzdoba je provedena barbotinem. Výtvarně i typologicky stojí blízko zlomkům zdobeným touž technikou, nalezeným v Brigetiu. Výrobek Rheinzabern, antoninské období. Rozměry: d. 41 mm, š. 32 mm, tl. 5 mm; i. č. 692/55 (tab. XV: 11).

Zlomek mísy Drag. 37, zdobené metopovým stylem. Metopy jsou od sebe odděleny vlnicí zavěšenou na falerkách. Medailon uprostřed byl dvojitý. Střep je na lomu světle červený, povrch matně lesklý. Podobně jako i. č. 1159/55 (viz níže) patří tento zlomek mezi antoninské výrobky Rheinzabern. Rozměry: d. 29 mm, š. 45 mm, tl. 7 mm; i. č. 763/55 (tab. XV: 8).

Zlomek stěny mísy Drag. 37. Střep je na lomu oranžově červený, povrch červený, matně lesklý. Vejcovce tvaru dvojitého U s dlouhým zaobleným vnitřním jazýčkem má vpravo přidružený vnější jazýček. Takového vejcovce užívaly výroby TS v Rheinzabern.⁷⁶ Z ostatní výzdoby, provedené patrně uvolněným stylem, zachovala se toliko vlevo deformovaná palmeta. S tímto typem palmet se setkáváme v Rheinzabern. Výrobek Rheinzabern, antoninské období. I. č. 1055/55. (Tab. XV: 6.)

Část stěny mísy Drag. 37, zdobené metopovým stylem. Střep je na lomu oranžově červený, povrch červený, lesklý. Metopy jsou od sebe odděleny provazcem, visícími na falerkách, jaké známe již u hrnčíře, signujícího CERIALIS (v Heiligenberku); vyskytují se však i na výrobcích dílen v Rheinzabern. Pozdně antoninské období - Rheinzabern.⁷⁷ Rozměry: d. 38 mm, š. 29 mm, tl. 5-6 mm; i. č. 1159/55. (Tab. XV: 12.)

Zlomek mísy Drag. 37. Střep je na lomu světle oranžově červený, povrch červený, matně lesklý. Z výzdoby zbyl toliko vejcovce tvaru dvojitého U se zaobleným vnitřním jazýčkem. Vnější jazýček je vlevo přidružen vždy ob dva články vejcovce. Vejcovce nelze připsat žádné z dílen, je atypický. Rozměry: d. 26 mm, š. 30 mm, tl. 6 mm; i. č. 1160/55.

Zlomek TS Drag. 37, zdobené uvolněným stylem. Je patrna toliko část spodku výzdobného pásu, plochá lišta, na níž stojí ke skoku se chystající pes se zdviženými předními tlapami. Snad z okruhu kol B·F·ATTONI. Patrně rheinzabernský výrobek antoninského období.⁷⁸ Rozměry: v. 35 mm, d. 30 mm, tl. 6 mm; i. č. 1249/55. (Tab. XV: 3.)

Zlomek mísy Drag. 37. Střep je na lomu světlorazově červený, povrch červený, matně lesklý. Vejcovce má tvar dvojitého U se zaobleným vnitřním jazýčkem. Vnější provazcovitý jazýček je vlevo přidružen. Vejcovce tohoto typu (Ri.-Lu. t. 265: 11) známe zvláště z antoninských výrobků dílen v Rheinzabern. Pod vejcovcem je rozetka Lu. V O 99. Obruba medailonu je atypická. Rheinzabern, antoninské období. Rozměry: d. 48 mm, š. 42 mm, tl. 6 mm; i. č. 1355/55. (Tab. XV: 7.)

Zlomek mísy Drag. 37, zdobené uvolněným stylem. Střep je na lomu červený, povrch tmavočerveně hnědý, matně lesklý. Z výzdobného vlysu je patrna toliko část postavičky Lu. II M 118. Pro zlomkovitost nelze připsat některé z výroben. Rheinzabernský výrobek antoninského období. Rozměry: d. 43 mm, š. 25 mm, tl. 6 mm; i. č. 1461/55. (Tab. XV: 13.)

Okrajový zlomek mísy Drag. 37, zdobené metopovým stylem. Pod ovaleným okrajem probíhá vyhlazený pás, pod nímž je vidět malou část horního okraje vlysu, uzavřeného shora vejcovcem tvaru dvojitého U se širokým zaobleným vnitřním jazýčkem. Vnější jazýček je provazcovitý, vlevo přidružený (vejcovce Ri.-Lu. VI 262: 25). Vlevo je ještě nezřetelná část výzdoby. Rheinzabernský výrobek pozdně antoninského období. Rozměry: d. 36 mm, š. 37 mm, tl. 5-6 mm; i. č. 157/55. (Tab. XV: 18.)

Zlomek mísy Drag. 37 s částí výzdoby provedené uvolněným stylem. Z celé výzdoby je patrna jen část, z níž je dobře srozumitelná toliko figurka typu Lu. III 242. Jedná se zřejmě o výrobek rheinzabernských dílen antoninského období, okruh kolem výroby, signující MAMILIANVS. Střep je přepálen, dnes má jeho masu barvu tmavosedou, povrchová vrstvička je černá. Rozměry: d. 48 mm, š. 29 mm, tl. 7 mm; i. č. 1636/55. (Tab. XV: 9.)

Zlomek mísy Drag. 37. Pod ovalenou okrajovou lištou je vyhlazený široký pruh. Výzdobný pás uzavírá shora vejcovce tvaru dvojitého U se širokým zaobleným vnitřním jazýčkem. Metopy, v něž bylo výzdobné pole rozděleno, jsou od sebe odděleny kandelábrem. V pravém rohu nahoře spatřujeme pětilaločný list, dole trs trávy, nad ním pak okolo rozetky (Lu. V O 93) dva zajíce, vlevo je zajíc typu O.2163A, vpravo zajíc typu O.2118. Výrobek některé z dílen kol Regina a B·F·ATTONI. Rheinzabern, antoninské období. Rozměry: d. 92 mm, š. 80 mm, tl. 6 mm; i. č. 1970/55. (Tab. XV: 14.)

Zlomek stěny mísy Drag. 37, zdobené metopovým stylem. Metopy, v jejichž středu jsou medallony, vymezené přesekávanými lištami s kohoutem Lu. II T 133, jsou od sebe odděleny kopinatými listy, blízkými listu Lu. II R 15, rohy metop

jsou vyplněny listy Lu. II P 57. Střep je přepálen, jeho barva je na lomu šedavá, povrchová vrstvička je zžernalá redukčním vypálením. Rheinzabern, antoninské období. Rozměry: d. 43 mm, š. 36 mm, tl. 6 mm; i. č. 18/56. (Tab. VIII: 7.)

Část misky Drag. 37, zdobené metopovým stylem. Běží patrně o touž nádobu jako i. č. 18/56. Z výzdoby je patrna toliko část medailonu, v němž je vidět nohy kohouta Lu. II T 133. Střep je na lomu oranžově červený, povrchová vrstvička červená, lesklá jako pečetní vosk. Rozměry: d. 33 mm, v. 22 mm, tl. 6 mm; i. č. 54/56. (Tab. VIII: 3.)

Část misky Drag. 37; střep je na lomu oranžově červený, povrch červený, lesklý. Výzdoba je zachována toliko částečně. Na zlomku vidíme část nohou zvířete - kohouta, blízkého Lu. II T 133. Pod jeho nohama je část diskovitého výzdobného člunku, který lze vyložit jako část degenerované úponky, ochraničující výzdobu zdola. Dálší kandelábr je velmi blízko kandelábru typu Lu. II O 118. Dílnu nelze přesněji stanovit, jde patrně o některý z pozdních výrobků porýnských dílen. Analogickou výzdobu zatím neznáme. Rozměry: d. 45 mm, š. 35 mm, tl. 7 mm; i. č. 103/56. (Tab. VIII: 4.)

Část misky Drag. 37; střep je na lomu červený, povrch červený, lesklý. Z výzdoby jsou patrné dva články vejcovce tvaru dvojitého U se širokým zaobleným vnitřním jazýčkem. Provazovitý vnější jazýček je vlevo připojen tak, že splývá s vejcovcem. Nelze přesně připsati. Patrně jde o výrobek rheinzabernských dílen antoninského období. Rozměry: v. 41 mm, d. 39 mm, tl. 6,9 mm; i. č. 107/56. (Tab. VIII: 2.)

Část stěny misky Drag. 37, zdobené snad metopovým stylem. Z výzdoby je patrna toliko část medailonu (Lu. II B 39) s provazovitou ohrubou, zasahující částečně do pásky, ochraničující vlny zdola. Střep je na lomu červený, povrch červený, lesklý. Jde patrně o výrobek rheinzabernských dílen pozdního období. Rozměry: d. 35 mm, š. 28 mm, tl. 6-8 mm; i. č. 115/56. (Tab. VIII: 5.)

Zlomek TS Drag. 37, střep je na lomu červený, povrch červený, lesklý. Z výzdoby je patrna toliko část polomedailonu, visícího na rozetě Lu. O 146. Z produkce kolem dílny Ianuaria I, Rheinzabern, antoninské období. Rozměry: d. 25 mm, v. 26 mm, tl. 5 mm; i. č. 159/56. (Tab. VIII: 6.)

Zlomek misky Drag. 37, zdobené pravděpodobně uvolněným stylem. Střep je na lomu červený, povrch červený, matně lesklý. Vejcovce, jehož necelé dva články jsou patrné, užíval okruh hrnčírů kol Regina;⁷⁹ další části výzdoby jsou neurčitelné pro zlomkový stav zachování. Výrobek rheinzabernských dílen antoninského období. Rozměry: d. 37 mm, š. 35 mm, tl. 6 mm; i. č. 167/56. (Tab. VIII: 1.)

Westerndorfská TS:

Část stěny misky Drag. 37. Z výzdoby jsou zachovány toliko nohy lidské postavy, přesahující plastickou lištu, ochraničující vlys zdola. Střep je na lomu oranžově červený, se slabou příměsí slídy. Povrch je červený, matně lesklý, otírá se. Snad výrobek westerndorfských dílen. Rozměry: d. 28 mm, tl. 8 mm; i. č. 31/55. (Tab. XV: 22.)

Zlomek misky Drag. 37. Pod oválnou okrajovou lištou a vyhlazeným pásem počíná vlys, oddělený od ostatní plochy nádoby rýžkou. Vejcovce tvaru širokého dvojitého U se zaobleným, širokým vnitřním jazýčkem má vlevo přidružený provazovitý jazýček. Střep je na lomu oranžově červený, povrch červený, nelesklý, špatné kvality (oprýskává). Vejcovce Kiss IV: 1, právě tak jako pilastr Kiss IV: 60 prokazují, že se jedná o časný výrobek westerndorfský, jehož výrobce nebyl dalek prostředí dílny, signující COMITIALIS F. Rozměry: d. 62 mm, š. 47 mm, tl. 7 mm; i. č. 1563/55. (Tab. XV: 25.)

Zlomek TS Drag. 30, zdobený pozdním metopovým stylem. Střep je na lomu oranžově červený, povrchová vrstvička je červená, matná, oprýskává. Palmeta na levém okraji střepu patří skupině westerndorfských hrnčičů, kolem dílny signující HELLENIV~F. Analogickou palmetu vidíme na míse Drag. 37 s Hefaistem a Afroditou z Brigetia.⁸⁰ Palmeta tohoto typu je však staršího původu a přechází do Westerndorfu z Rheinzabern (Lu. V O 94) kde je dědictvím starších tradic středogalských. Rozměry: d. 41 mm, š. 36 mm, tl. 8 mm; i. č. 1694b/55. (Tab. XV: 24.)

Zlomek mísy Drag. 37. Z výzdobného pásu je patrna toliko část vejcovce tvaru dvojitého U s úzkým vnitřním jazýčkem. Vnější jazýček je vpravo přidružen. Střep je na lomu oranžově červený, povrchová vrstvička je mdle lesklá, červená, otírá se. Pravděpodobně westerndorfská produkce počátku III. stol. Rozměry: d. 21 mm, š. 19 mm, tl. 6 mm, i. č. 1697/55 (tab. XV: 20).

Zlomek mísy Drag. 37, zdobené degenerovaným arkádovým stylem. Pod ovalenou okrajovou listou probíhá slabě vypouklý vyhlazený pás. Pod ním je výzdobný vlys, ohraničený shora vejcovcem tvaru dvojitého U se širokým zaobleným vnitřním jazýčkem. Vnější jazýček je provazcovitý. Arkády spočívají na rustikalizovaném astragalu. Vejcovce má tvar jakého užíval Helenius ve Westerndorfu.⁸¹ Analogické arkády a astragal vidíme na míse Drag. 37 z Brigetia,⁸² právě tak jako vejcovce.⁸³ Jedná se zřejmě o výrobek westerndorfský, i když se s motivem zcela analogické arkády a astragalu setkáváme i v Rheinzabern. Rozměry: d. 52 mm, š. 36 mm, tl. 6 mm; i. č. 1738/55. (Tab. XV: 17.)

Zlomek stěny mísy Drag. 37, zdobený arkádovým stylem. Střep je na lomu světle červený, povrchová vrstvička je černohnědá, lesklá, odlupuje se. Vejcovce má tvar dvojitého U s úzkým vnitřním jazýčkem; vnější jazýček je vpravo přidružený a zakončený vlevo obrácenou botkovitou kapkou.⁸⁴ I uspořádání výzdoby s arkádou je typické pro westerndorfské výroby počátku III. stol. Rozměry: d. 31 mm, š. 36 mm, tl. 6 mm; i. č. 1779b/55. (Tab. XV: 21.)

Část stěny mísy Drag. 37. Střep je na lomu oranžově červený, engoba červená, matně lesklá. Z výzdoby je zachována toliko dolní část těla tritona, patřícího mezi typy užívané hrnčiči kol dílny signující HELLENIU~F ve Westerndorfu.⁸⁵ Předlohy jsou ovšem zprostředkovány ze středogalských dílen, figlinami theinzabernskými.⁸⁶ Rozměry: d. 34 mm, š. 22 mm, tl. 6 mm; i. č. 1877/55. (Tab. XV: 23.)

Zlomek katilu s omfalem Drag. 18/31 - část dna a podstavného kruhu. Střep je na lomu oranžově červený, slídnatý. Povrchová vrstvička je mdle červená, matně lesklá. Místo výroby nelze blíže určit. Rozměry: v. 20 mm, š. 41 mm, tl. 6 mm; i. č. 1948/55. (Tab. XV: 16.)

Panonská TS:

Atypický zlomek TS; střep je na lomu cihlově červený s šedým nádechem, příměs slídy; povrch je temně červený; i. č. 1779c/55.

Část podstavného kruhu mísy Drag. 37. Charakteristické jsou silné stěny a vysoký masivní podstavný prstenec. Střep je na lomu oranžově červený, povrchová vrstvička hnědá. Snad jde o akvinskou TS. Rozměry: Ø 100 mm, d. 48 mm, v. 28 mm, tl. 12 mm; i. č. 22/56.

Část stěny katilu pozdně antoninské TS, pravděpodobně domácí panonské provenience. Střep je na lomu oranžově červený, s hojnou příměsí slídy, povrch je červený, bez lesku. Rozměry: d. 50 mm, š. 41 mm, tl. 6,8 mm; i. č. 80/56.

SMALTEM ZDOBENÝ BRONZOVÝ ZÁVĚSEK

Podle našich dosavadních zkušeností je žárem dosti poškozený bronzový, modrým, černým a světle zeleným smaltem zdobený obdélníkový závěsek předmětem, k ně-

muž nenalezneme analogický v nálezech na území ČSSR. Pokud víme, je prozatím ojedinělým nálezem v prostředí panonské části římského limitu (detailní popis viz výběrový inventář, str. 68, i. č. 159; tab. XIII: 13).

V prostředí Panonie známe totiž dosud hlavně smaltované spony jako reprezentanty výrobků dílen, produkujících bronzové, barevným smaltem zdobené zboží.

Podobná situace je i v porýnské oblasti, kde však kromě toho známe i smaltem zdobené nádoby a závěsky, které však mají jiné tvary.

Podle výzdobného stylu, počítajícího se střídáním barevných políček, oživujících a členících plochu, řadíme náš závěsek mezi výrobky druhé poloviny II. stol. Závěsek s podobně řešeným členěním plochy, ovšem jiného tvaru, je uložen ve sbírkách musea v St. Germain.⁸⁷

Zatím nelze určit místo výroby našeho závěsku. Není totiž posud dořešena problematika nálezů smaltovaných předmětů, nalezených na území provincie Panonie. K. E x n e r považoval panonské nálezy za výrobky galských a porýnských dílen,⁸⁸ v poslední době však U. S i l l v é n o v á má za to, že alespoň některé typy smaltem zdobených spon, nalezené ve Švédsku, byly vyrobeny v Panonii.⁸⁹ Způsob, jímž je závěsek zdoben, ukazuje však na to, že jde pravděpodobně o předmět vyrobený v některé z porýnských dílen.

ZÁSOBNICOVÉ NÁDOBY

Závěrem našeho přehledu nálezů z doby římské zbývá ještě, abychom si připomněli, že krom běžné spotřební keramiky jsme v našem materiálu zjistili i zlomky velkých zásobnicových nádob, snad velkých, poměrně tenkostěnných dolí, jejichž typ jsme nemohli zjistiti.

V několika případech jsme zjistili zlomky zásobnicových nádob s okružím (tab. VII: 11). Vodorovně seříznutý žlábkovaný okraj připomíná podobné nálezy z římské vily v TÁC-FÖVENYPUSTZÉ.⁹⁰ Můžeme je zařaditi mezi keramický materiál II. století.

S vodorovným seříznutím límcovitě rozšířeného okraje setkáváme se prakticky od závěru I. stol. až do IV. stol. na celé řadě keramických tvarů i u běžné spotřební keramiky.⁹¹

KERAMIKA V RUCE ROBEŇÁ A KERAMIKA S VLEŠŤOVANOU VÝZDOBOU

V našem materiálu jsme se setkali, byť i velmi zřídka, s keramikou mladší, než je římské osídlení areálu kastelu. Jde o nádoby robené v ruce i na kruhu, které můžeme datovat do poslední čtvrtiny IV. a do V. stol. po změně letopočtu.

V ruce robené nádoby jsou až na malé výjimky vakovitých tvarů se zataženým ústím a nálevkovitě rozevřeným okrajem (tab. XIV: 4). Někdy bývá okraj členěn přesekáváním špachtlí (tab. XIV: 7).

Keramika s vlešťovanou výzdobou je charakterisována střepy džbánů, robených převážně na kruhu, které jsou na výduti nebo na podhrdlí zdobený vlešťovanými vzory, nejčastěji mřížováním nebo vlnicí (tab. VIII: 9, 10, 12; XIV: 8). Tuto keramiku můžeme dobře datovat do V. stol., do doby hunského vpádu.⁹² Nejde ovšem o keramiku hunskou, jde o keramiku místního, patrně germánského obyvatelstva. Na tomto místě nemůžeme celou otázku řešit, protože neznáme tak bezpečně keramiku tohoto období na jihozápadním Slovensku, abychom mohli pronést v té věci konečný soud.

Zatím ojedinělé jsou okrajové zlomky dvou mis (tab. VIII: 8), zdobených týmž způsobem. Jejich datování je stejné jako ostatní již uvedené keramiky.

V ruce robená keramika je podobného charakteru jako zboží z pozdně římského barbarského sídliště v Úzd,⁹³ kde zjišťujeme i v našem materiálu patrnou snahu po napodobení keramiky římských provincií, zejména tzv. "podunajského hrnce".

STŘEDOVĚKÁ KERAMIKA

Závěrem výčtu keramičských nálezů upozorňujeme ještě na zlomky středověké keramiky, malované na oranžově šedém střepe černohnědou barvou (tab. XVII: 8-12, 15) a na zlomky keramiky šedočerného nebo tmavošedého povrchu, velmi podobné keramice provinciální (tab. XVII: 9, 17). Právě tak jsme konstatovali i novověkou ižanskou glazovanou keramiku (tab. XVII: 13, 14).

SOUHRN POZNATKŮ ZÍSKANÝCH ZPRACOVÁNÍM DROBNÝCH NÁLEZŮ

Závěrem rozboru drobných nálezů získaných výzkumem v letech 1955-1956 je třeba, abyohom se pokusili ještě o shrnutí poznatků, získaných zpracováním celého souboru.

V první řadě jsou to poznatky chronologické, které podírají v mnohém závěry, pronesené na základě studia terénní situace. Ukázali jsme si, že drobné nálezy, zejména keramika, přesvědčivě dokládají tři fáze výstavby kastelu. První fázi, kastel s hliněnými valy, dokumentuje jen velmi malé množství nálezů. Je to zlomek amfory, fragmenty červeně glazované keramiky a snad i zlomky některých kahanů typu Iványi XVII, rhaetské keramiky, zdobené II. Drexelovým stylem a patrně i kahan typu Iványi I, doložený malým zlomkem okraje.

Náš poznatek, získaný rozbořem keramického materiálu podírají i starší zjištění G. J u h á s z o v é,⁹⁴ která nalezla ve sbírce muzea v Komárně zlomek TS, nalezený na Leányváru, který datuje do poslední třetiny I. stol.

Druhé fázi funkce kastelu patří oranžově červená keramika, většina nálezů modrošedé keramiky, zlomky velkých zásobnicových nádob, z bronzových předmětů pak smaltovaný závěsek, spona s polokruhovou záhlavní destičkou a zlomky skleněných nádob, z nich zejména zlomek lahvovité nádoby, zdobené aplikací skleněného pásku. Kolky zachované na cihlách svědčí o pobytu I. pomocné legie, blíže neznámé vojenské aly a snad i LEG X GPF. Nezjistili jsme kolky LEG XIII G a COH VII BR GMD, dříve uváděné.⁹⁵

Nálezy z třetí stavební fáze kastelu nejsou příliš početné. Je to hlavně glazovaná keramika a některé zlomky modrošedé keramiky. Kolky na cihlách byly zjištěny LVPICINI TRB a QVAD). Kolky TERENCEIANI, dříve uváděné, jsme nezjistili.⁹⁶

Po opuštění kastelu římskými vojáky život v něm neustal úplně. Ve zdech zpustlých staveb se usadili místní obyvatelé neřímského, snad germánského původu. Jejich pobyt dosvědčuje nález pěkně zdobeného třídlílného hřebene a keramika, zdobená vhlazovanými vzory. Zjistili jsme i keramiku v ruce robenou.

Z hlediska metodického je velmi důležité zjištění, že areál kastelu byl pravděpodobně osídlen v V. století. Setkáváme se tedy i v našem případě s touž situací, jaká je již dávno známa z porýnského limitu.⁹⁷

Není tedy možno, alespoň dosud, považovat nálezy z poslední vrstvy kastelu za nálezy z uzavřené vrstvy, pro níž je datem ante quem období konce funkce objektu, získané rozbořem historických zpráv.

Při studiu souboru keramických nálezů jsme mohli ještě rozeznat jednu zajímavou skutečnost: keramický materiál svědčil o tom, že alespoň některé stavby v areálu kastelu vyhořely. Přepálenou keramiku můžeme datovat do dvou časových horizontů: poslední třetina II. stol. (přepálená TS) a IV. stol. (přepálená glazovaná keramika). Žárem byl těžce zasažen i bronzový závěsek, zdobený emailem, který datujeme do druhé poloviny II. stol.

Získali jsme i zajímavé údaje technologického rázu. Dosud se mělo takřka obecně za to, že spotřební keramika římských provincií byla vyráběna na rychle rotujícím kruhu. Některé zlomky nádob však naprosto jasně prokazovaly, že byly vyrobeny v ruce nálepem a obtáčeny na kruhu (tab. XI: 18).⁹⁸

Nová data jsme získali i pro posouzení celkového obrazu obchodu spotřební keramikou v naddunajské části římského limitu na území ČSSR. Zjistili jsme totiž keramiku akvinského původu v našem souboru nálezů. Toto zjištění tedy doplňuje poznatky K. P ó c z y o v é o rozsahu oblasti, do níž tyto dílny dodávaly,⁹⁹

Srovnáme-li náplň našich nálezů s nálezy z ostatních objektů římského limitu v naddunajské oblasti, pokud nám byly přístupné, zjišťujeme, že není velkých rozdílů mezi náplní inventáře, který můžeme na Leányváru přiřknout druhé fázi funkce Kastelu, a mezi inventářem, zjištěným při výzkumech areálu římské stanice v Stupavě.¹⁰⁰ Typová náplň je v podstatě stejná, a to jak TS, tak spotřební keramiky. Vcelku totéž lze říci o poměru k inventáři neopevněných provinciálně římských sídlišť v katastru obce Iža nedaleko Leányváru.¹⁰¹

Výzkum římsko-provinciálního objektu v Milanovcích přinesl zlomky glazované keramiky a keramiky s vleštovanou výzdobou. Snad tedy i zde byla podobná situace a pozdně římské osídlení tu bylo vystřídáno barbarským.¹⁰²

Samozřejmě bude třeba ještě dalšího srovnávání a zejména dalšího systematicky prováděného výzkumu, aby bylo možno podrobně prozkoumat inventář římských vojenských zařízení na území jihozápadního Slovenska a provést srovnání s nálezy moravskými. Podle našich dosavadních vědomostí dlužno podotknout, že určitý, byť i nevelký rozdíl je pravděpodobný, pokud ovšem smíme soudit podle dosud známých nálezů.¹⁰³ Tento rozdíl vysvětlujeme předběžně tím, že obě oblasti byly zásobovány různými centry.

Je žádoucí, aby došlo co nejdříve k podrobné publikaci materiálů z římských stanic a staveb na území ČSSR, aby byl všechn nálezový fond přístupný v plné šíři a nikoliv jen výběrově.

V Ý B Ě R O V Ý I N V E N T Á Ř

Výběrový inventář je výtahem inventáře nálezů z výzkumných kampaní v roce 1955 a 1956. Katalogisace nálezů byla prováděna při obou výzkumných sezonách podle dvou různých hledisek. Při výzkumu v roce 1955 byl pořizován již při výzkumu inventář, do něhož byly nálezy zapisovány podle běžných inventárních čísel. V roce 1956 byly předměty zapisovány souborně pod číslem sáčků. Vzhledem k tomu, že celá dokumentace výzkumu je založena podle těchto hledisek, nemohli jsme na věci samé dodatečně nic měnit. Proto i výběrový katalog respektuje oba systémy inventarisace.

V Ý Z K U M 1955

17. Okrajový zlomek ovoidní nádoby se zataženým ústím; jednoduše profilovaný okraj se žlábkem pro pokličku; modrošedá keramika; d. 48 mm, š. 32 mm, tl. 4 mm (tab. I: 16).

20. Zlomek ovoidního hrnce s prstencovitě profilovaným okrajem; modrošedá keramika; d. 56 mm, š. 31 mm, tl. 4 mm (tab. III: 10).

32. Dno pozdně římské nádoby; střep je šedý na povrchu i na lomu; na podstavě značka: rýhy v podobě písmene T (střední hasta přesahuje); v. 13 mm, d. 65 mm.

53. Zlomek okraje hrncovité nádoby ovoidního tvaru, ústí zatažené, náběh na vytvoření hrdla, jednoduše profilovaný okraj je mírně rozevřen; d. 76 mm, š. 48 mm, tl. 5 mm (tab. I: 23).

54. Zlomek poklice s držadlem; modrošedá keramika; v. 35 mm, d. 81 mm, tl. 5 mm (tab. I: 7).

60. Zlomek okraje velkého džbánu; modrošedá keramika; d. 44 mm, š. 30 mm, tl. 3-5 mm (tab. I: 6).

61. Zlomek "podunajského hrnce"; střep je šedý, ostřený, se slídou, rýhy po práci na kruhu dobře patrné; v. 31 mm, tl. 5 mm (tab. I: 24).
68. Okrajový zlomek mísy se zataženým okrajem; miska je široce rozevřena; střep je na lomu oranžově červený, červený firnis, mírně zasažen ohněm; v. 45 mm, d. 50 mm, tl. 6,5 mm (tab. II: 33).
85. Okrajový zlomek mortarin, jehož střep má strukturu skoro jako kamenina; zevnitř podříznutý okraj, límec mírně prohnutý, skoro rovný; v. 34 mm, tl. 4,5-5 mm (tab. VII: 2; XIV: 3).
86. Okrajový zlomek ovoidní nádoby se zataženým ústím a ven vyhrnutým, kolmo seříznutým okrajem; modrošedá keramika; d. 45 mm, š. 41 mm, tl. 5 mm (tab. III: 4).
87. Okrajový zlomek velké nádoby s ovoidním tělem a esovitě profilovaným hrdlem, které se těsně pod okrajem mírně nálevkovitě rozevírá; d. 92 mm, š. 40 mm, tl. 4 mm (tab. III: 3).
89. Okrajový zlomek vejčitého hrnce se zataženým ústím; střep na lomu šedý, povrch světle modrošedý; okraj shora ploše seříznut, na plecích rýžka; š. 62 mm, d. 88 mm, tl. 5-12 mm (tab. III: 23).
90. Část ústí džbánu se zlomkem ucha, střep šedý, ostřený drobnými křemínky; rozměry částí ústí: v. 35 mm, d. 45 mm; rozměry zlomku ucha: d. 55 mm, š. 33 mm, tl. 12,5 mm (tab. I: 2).
95. Okrajový zlomek poháru se zprohýbanými stěnami, střep je oranžově červený, zatažené ústí je obtaženo profilovanou, svrchu vyhráňenou lištou, pod okrajem rýžka; v. 18 mm, d. 22 mm, tl. 3 mm (tab. I: 29).
100. Zlomek vázovité oranžově červené nádoby, jejíž povrch je pokryt firnisem; lom oranžově červený, červená engoba, vsekávané šrafy; d. 22 mm, š. 22 mm, tl. 4 mm (tab. XII: 21).
- 104a. Zlomek hrdla středně římského džbánu z oranžově červené hlíny, materiál je jemný bez slídy; Ø 24 mm, d. 46 mm, tl. 4-3 mm (tab. XI: 4).
- 107a. Okrajový zlomek šedé mísy, okraj je jednoduše profilován; v. 21 mm, tl. 5 mm (tab. II: 15).
109. Okrajový zlomek "podunajského hrnce", přepálený do červena; střep ostřený, slídnatý, dnes cihlově červený; d. 38 mm, š. 32 mm, tl. 6 mm (tab. III: 5).
- 112a. Zlomek nádoby oranžově červeného lomu, vnější stěna je pokryta červeným firnisem; výzdoba: vsekávané šrafy v pásech oddělených rytými liniemi; d. 32 mm, š. 49 mm, tl. 4,5 mm (tab. XI: 9).
- 112e. Zlomek plecí vázovité nádoby; hnědočervená engoba, nepravidelně vsekávané šrafy; d. 41 mm, š. 49 mm, tl. 4,5 mm (tab. XII: 19).
- 112g. Část okraje vázovité nádoby; střep je na lomu oranžově červený, povrch je členěn pásy červené, štětcem nanášané engoby; Ø 110 mm, v. 32 mm, tl. 4-6 mm (tab. XII: 8).
124. Zlomek nádoby z oranžově červené hlíny; na povrchu namalován štětcem červenou barvou "vzorec rybí kostry"; d. 48 mm, š. 35 mm, tl. 4,5-5 mm (tab. XVII: 8).
135. Zlomek okraje džbánu; lom je oranžově červený, povrch má barvu materiálu; d. 59 mm, š. 32 mm, tl. 4 mm (tab. II: 3).
- 141ab. Zlomek límce glazované mísy s límcovitě vytaženým okrajem se dvěma žlábkami; střep je na lomu šedý, kameninový, neostřený, glazura olivově hnědozelená, z valné části oprýskaná; v. 10 mm, š. 23 mm, tl. 3 mm (tab. VII: 1).
142. Okrajový zlomek mísy se zataženým okrajem, vnější stěna je pod okrajem prožlábnutá, střep je na lomu šedý, povrch má touž barvu; v. 28 mm, d. 32 mm, tl. 3-8 mm (tab. II: 20).

159. Bronzový obdélníkový závěsek, zdobený smaltovanou výzdobou. Výzdoba, dnes ovšem poškozená, je geometricky rozvržena. Na dnes světle zeleném obdélníkovém poli jsou dvě řady po čtyřech čtverečcích, z nichž první v levé řadě byl modrý s černým středem, druhý byl takéž černě orámován s černým středem, políčko bylo snad původně modré, dnes bílé s modrými skvrnami. Třetí políčko má touž úpravu jako první, a čtvrté jako druhé. Totéž střídané, ovšem v opačném pořádku, sledujeme v řadě pravé. Závěsek je poškozen žárem, který zasáhl velmi citelně i barevnou smaltovanou výzdobu. Rozměry: d. 86 mm, š. 41 mm, tl. 2,5 mm (tab. XIII: 13).

168. Část okraje kónické misky se zataženým okrajem. Střep je na lomu šedý, ostřený drobnými kaménky; příměs slídy; modrošedá keramika; d. 35 mm, š. 44 mm, tl. 6 mm (tab. V: 6).

181. Zlomek nádoby se širokým, shora rovně seříznutým okrajem; lom je světle šedý, slídnatý, ostřený křemínky, povrch tmavě šedý; v. 33 mm, š. 32 mm, tl. 6-8 mm (tab. I: 27).

182. Zlomek válcovitého hrdla a mírně profilovaného okraje glazovaného džbánu, uvnitř při okraji žlábek; ø ústí 52 mm, ø hrdla 35 mm, v. 62 mm (tab. I: 5).

187. Zlomek z plecí ovoidní nádoby z šedé plavené hlíny, na plecích probíhá široký mělký žlábek; hrdlo nádoby (džbánu) bylo odsazené; rozměry 63 x 60 mm, tl. 6,5-8 mm.

200. Jehlancovitý železný klínek; d. 85 mm, š. 15 mm (tab. XVII: 2).

204. Okrajový zlomek soudečkovité nádoby, okraj je normálně profilován s náběhem na žlábek pro pokličku; lom střepu je šedý, povrch modrošedý; na plecích pod okrajem bylo vyryto grafitto, z něhož se zachovalo toliko několik písmen; modrošedá keramika; d. 87 mm, š. 45 mm, tl. 4-9 mm (tab. X: 11).

235. Okrajový zlomek vejčitého hrnce, okraj shora vodorovně seříznut; modrošedá keramika: ø 130 mm, d. 59 mm, š. 23 mm, tl. 4 mm (tab. XII: 1).

238. Okrajový zlomek nízké polokulovité mísy z šedé hlíny, povrch má barvu materiálu; okraj ovalený, tělo není zdobeno; v. 41 mm, š. 22 mm, tl. 6-8 mm (tab. IV: 3).

245. Zlomek okraje mísy, lom střepu je oranžově šedý, povrch téže barvy; pod ovaleným okrajem tři mělké rýžky; v. 47 mm, š. 42 mm, tl. 5 mm (tab. II: 34).

249. Zlomek kónické mísy s vklopeným okrajem; modrošedá keramika; ø 110 mm, d. 55 mm, š. 35 mm, tl. 6,5 mm (tab. II: 28).

250. Zlomek "podunajského hrnce", lom střepu je šedý, slídnatý, povrch má tutéž barvu; v. 32 mm, š. 35 mm (tab. I: 10).

253. Železný hrot šípu; dlouhá hráněná tyčinka nese na horním zesíleném konci táhlý hrot se dvěma drobnými křídélky, na druhém konci se táhle rozšiřuje v otevřenou tulejku; oláman; d. 113 mm (tab. XVII: 4).

268. Okrajový zlomek mísy se zataženým okrajem, lom střepu je šedý, povrch modrošedý; v. 26 mm, d. 31 mm, tl. 6-8 mm (tab. II: 30).

272. Zlomek soudečkovité nádoby; lom střepu je tmavý, ostřený, se slídou; šikmá jednoduchá vlnice ohraňovaná rýžkami (nejméně dvě); d. 30 mm, š. 24 mm, tl. 5 mm.

278a. Zlomek modrošedé keramiky, zdobené rytým vzorem; d. 36 mm, š. 29 mm, tl. 3 mm (tab. VIII: 11).

282. Okrajový zlomek mísy se stříškovitě hráněným okrajem; přepálená modrošedá keramika. ø 240 mm, d. 60 mm, š. 21 mm, tl. 5 mm (tab. II: 10).

297abc. Zlomek spodní části stěny vázovité nádoby z oranžově červené hlíny, na povrchu pruhy červeného firnisu; d. 104 mm, š. 86 mm, tl. 5,5-6,5 mm.

301. Okrajový zlomek "podunajského hrnce"; jednoduše profilovaný okraj má žlábek pro pokličku; střep je na lomu šedý, povrch tmavošedý; v. 26 mm, d. 56,5 mm, tl. 5 mm (tab. I: 17).

303. Zlomek "podunajského hrnce" se žlábkem pro pokličku; lom střepu je šedý, povrch má touž barvu; $\varnothing$ 135 mm, d. 79 mm, š. 33 mm, tl. 5 mm (tab. XI: 20).

324. Velký železný hřeb s táhle zahnutým tělem a širokou, dnes olámanou plochou hlavicí; d. hřebu 101 mm (tab. XVII: 1).

347. Okrajový zlomek nádoby se širokým kónickým hrdlem, lom je tmavošedý, povrch modrošedý; v. 50 mm, d. 60 mm, tl. 6 mm (tab. I: 18).

355a. Okrajový zlomek ovoidní nádoby se zataženým ústím a mírně nálevkovitě rozevřeným okrajem se žlábkem pro pokličku; na plecích mnohonásobná vlnice, rytá jemným hřebenem; modrošedá keramika; $\varnothing$ 120 mm, d. 79 mm, š. 29 mm, tl. 5 mm (tab. XI: 22).

358. Okrajový zlomek nízké mísy; lom střepu je šedý, povrch má touž barvu; $\varnothing$ 150 mm, v. 42 mm, d. 40 mm, tl. 5-10 mm (tab. II: 26).

373. Drobný střep z plecí šedé tenkostěnné nádoby, zdobené vrubořezem; lom je šedý, povrch tmavošedý (tmavý listr); v. 32 mm, d. 38 mm, tl. 4 mm (tab. XI: 17).

382. Okrajový zlomek poháru se zprohýbanými stěnami, lom střepu je červený, hlína homogenní, bez slídy, povrch téže barvy; v. 21 mm, d. 23 mm, tl. 3-4 mm (tab. II: 2).

393. Okrajový zlomek vejčitého hrnce, okraj je jednoduše profilován, žlábek pro pokličku je vytvořen; modrošedá keramika; d. 22 mm, tl. 5 mm (tab. I: 39).

397. Okrajový zlomek polokulovité mísy; střep je na lomu oranžově červený, dobře plavený, povrch má barvu lomu, pod okrajem probíhá trojice žlábků; $\varnothing$ 120 mm, d. 32 mm, š. 31 mm, tl. 5 mm (tab. II: 18).

414a. Okrajový zlomek soudečkovité barbarské nádoby; lom střepu je šedý, povrch tmavošedý; okraj je nálevkovitě rozevřen a členěn přesekáváním; v. 44 mm, d. 66 mm, tl. 8 mm (tab. XIV: 7).

433. Plochý železný klíč, korodovaný; d. 182 mm, š. 61 mm, tl. 4 mm (tab. XIII: 2).

438. Okrajový zlomek ovoidního hrnce se zataženým ústím a shora vodorovně seříznutým okrajem; modrošedá keramika; $\varnothing$ 130 mm, d. 102 mm, š. 42 mm, tl. 3-6 mm (tab. III: 21; XI: 19).

445. Část okraje v ruce robené silnostěnné nádoby, lom střepu je hnědošedý, povrch má touž barvu; v. 48 mm, tl. 8-9 mm (tab. XIV: 4).

450. Válcovitá neúplná objímka ze železného proužku (moderní?); $\varnothing$ 43-46 mm, š. 14-15 mm (tab. XIII: 11).

469. Železný hřebík s hlavičkou; d. 100 mm, tl. 7 mm (tab. XIII: 5).

496. Okrajový zlomek vejčité nádoby s vodorovně seříznutým okrajem, střep je červenohnědý, ostřený, slídnatý, tenkostěnný, dobře vypálený, okraj je tmavší, žlábek pro pokličku je vytvořen; d. 42 mm, š. 16 mm, tl. 6-8 mm (tab. III: 16).

502. Zlomek profilovaného okraje malého ovoidního hrnečku s mírně zataženým ústím; v. 18 mm, d. 29 mm, tl. 2-3 mm (tab. III: 12).

516. Okrajový zlomek nádoby; modrošedá keramika; d. 30 mm, v. 42 mm, tl. 6-8 mm (tab. I: 22).

526. Zlomek okraje "podunajského hrnce"; modrošedá keramika; d. 52 mm, š. 32 mm, tl. 5 mm (tab. I: 13).

529. Část okraje misky se zataženým ústím, lom je oranžově červený, povrch má touž barvu; v. 47 mm, d. 98 mm, tl. 5-6 mm (tab. II: 27).

532. Zlomek části válcovitého hrdla džbánu z oranžově červené hlíny, pokryté červeným firnisem, zachována i část hranatého ucha; $\varnothing$ hrdla 32 mm, v. zbytku hrdla 32 mm, d. části ucha 16 mm, tl. ucha 0-6 mm, tl. hrdla 5 mm (tab. II: 8ab).

541. Okrajový zlomek kónické misky s vklopeným okrajem, lom střepu je oranžově červený, červený firnis pokrývá vnější i vnitřní stranu; v. 18 mm, š. 40 mm, tl. 8 mm (tab. II: 21).

562. Zlomek příkrovu kahanu typu Iványi XVII; střep je hnědočervený; d. 45 mm, š. 35 mm, tl. 2-6 mm (tab. XII: 11).

568. Zlomek okraje přepálené kónické mísy se zataženým okrajem, lom střepu je sedý, ostřenéj drobnými křemínky, povrch býval modrošedý; $\varnothing$ 170 mm, v. 35 mm, d. 58 mm, tl. 5-6 mm (tab. II: 35).

571. Korodovaný železný klíč; d. 95 mm (tab. XIII: 3).

587. Část stěny oranžově červeného kahanu typu Iványi XVII; povrch byl pokryt červeným firnisem; v. 34 mm, tl. 3-4 mm (tab. XII: 24).

603. Okrajový zlomek vejčité nádoby se súženým ústím a mírně nálevkovitě rozevřeným hrdlem; okraj je shora vodorovně seříznut; š. 46 mm, tl. 6 mm (tab. II: 14).

614a. Okrajový zlomek vejčitého hrnce se zataženým ústím; okraj je mírně nálevkovitě rozevřen a shora vodorovně seříznut; modrošedá keramika; $\varnothing$ 115 mm, d. 65 mm, š. 48 mm, tl. 4 mm (tab. III: 24).

638. Část železného kruhového kování objímky a límce; d. 70 mm (tab. XIII: 8).

648. Střep stěny červeného poháru se zprohýbanými stěnami; povrch i vnitřní stěna jsou pokryty firnisem; v. 38 mm, d. 30 mm, tl. 2,5 mm (tab. XI: 11).

656. Zbutek železného srdecovitého nákončí pochvy meče, po konservaci méně zřetelného než před ní; rozměry 62 x 47 x 23 mm (tab. XIII: 10).

661. Okrajový zlomek "podunajského hrnce"; výrazně vytvořen žlábek pro pokličku; d. 36 mm, š. 28 mm, tl. 5-8 mm (tab. I: 20).

669. Okrajový zlomek hluboké rozevřené mísy se zaobleným okrajem a prstencem pod baňatostí; lom je tmavošedý, povrch má touž barvu; $\varnothing$ 150 mm, v. 52 mm, tl. 5-6 mm (tab. II: 24).

670. Úlomek z plecí vázovité nádoby; lom je oranžově červený, povrch pokrytý červenohnědou engobou je členěn v různě široké pruhy mělkými rýžkami vyškrábnutými až na hmotu střepu; v. nejširším zachovaném pruhu tři řádky kolmých vsekávaných šrafů; d. 63 mm, š. 46 mm, tl. 4-6 mm (tab. XII: 17).

674. Zlomek pohárku se zprohýbanými stěnami; střep je oranžově červený, jemně plavený, mírně slídnatý; pod vyhrnutým okrajem páska dvou rýžek; š. 18 mm, tl. 3-4 mm (tab. I: 41).

675. Zlomek džbánu z oranžově červené hlíny; lom střepu je neostřenéj, slídnatý; barva povrchu světle oranžově červená; uprostřed zlomku probíhá plastická lišta; vnitřní stěna zlomku je odražena.

676a-c, 1811. Okrajový zlomek ovoidní nádoby se zataženým ústím a vodorovně seříznutým okrajem; lom je oranžově šedý, povrch je pokryt hnědočerveným firnisem; pásy vsekávaných šrafů; $\varnothing$ cca 90 mm, v. 50 mm, tl. 5 mm (tab. I: 38; XI: 7).

686. Zlomek podhrdlí středověkého džbánu oranžově červeného lomu; dekor je malován hnědočerveně; v. 58 mm, d. 80 mm, tl. 10 mm (tab. XVII: 11).

728. Část okraje oranžově červeného pohárku se zprohýbanými stěnami; d. 28 mm, tl. 4 mm (tab. I: 34).

729. Zlomek mortaria z oranžově červené hlíny, pod okrajem na vnější straně červený firnis, na límci paprsky namalované červeným firnisem; d. 122 mm, v. 45 mm, tl. 8-12 mm (tab. II: 9).

730a-b. Zlomek hrdla a ústí velkého pozdně římského džbánu; střep je na lomu hnědošedý, povrch šedý až tmavošedý; v. 78 mm, š. 50 mm, tl. 12 mm (tab. II: 5; XIV: 10).

747b. Zlomek krytu nádržky kuhanu Iványi XVII, oranžově červená hlína, firnis červený; d. 33 mm, š. 30 mm, tl. 2-3 mm (tab. XII: 12).

749. Zlomek okraje nádoby se zataženým ústím a vodorovně seříznutým okrajem; modrošedá keramika; š. 16 mm, tl. 4-5 mm (tab. III: 14).

766. Střep šedě oranžové středověké nádoby, zdobené červenohnědým malováním; d. 46 mm, š. 28 mm, tl. 5 mm (tab. XVII: 10).

767. Okrajový zlomek kónické mísy s dovnitř ovaleným okrajem; modrošedá keramika; d. 48 mm, š. 26 mm, tl. 5 mm (tab. II: 31).

779. Zlomek cihly s hlubokými rovnoběžnými žlábkami; střep je na lomu oranžově červený; d. 116 mm, š. 85 mm, v. 25 mm (tab. XVI: 7).

784. Zlomek okraje ižanské raně novověké nádoby; lom je oranžově červený, černé a zelenavé glazování; $\varnothing$ 180 mm, d. 32 mm, š. 22 mm, tl. 4-6 mm (tab. XVII: 14).

785. Zlomek džbánu od ústí s částí přilepeného ucha; lom šedý, povrch tmavošedý; ucho oválného průřezu; modrošedá keramika; d. 36 mm, tl. 7 mm (tab. I: 4).

795. Toaletní bronzový soubor lžičky a párátko na kroužku z bronzového drátku; plochý bok obou je zdoben ondřejskými křížky; d. lžičky 60 mm, d. párátko 70 mm (tab. XIII: 14).

804. Okrajový zlomek mísky s vklopeným okrajem; lom střepu je oranžově červený, na vnitřní stěně a okraji vrstvička červeného firnisu, který se odlupuje; d. 36 mm, š. 28 mm, tl. 6 mm, $\varnothing$ 140 mm (tab. II: 19).

819. Okrajový zlomek pohárku s ovaleným okrajem a odsazenou horní částí; modrošedá keramika; v. 40 mm, d. 49 mm, tl. 5-9 mm (tab. I: 1).

828. Zlomek nádoby s okružím; na lomu je šedá ostřeňá hlína se slídou, povrch tmavý, skoro černý, na vnitřní straně nádoby žlutošedý (tab. I: 31).

834. Okrajový zlomek v ruce robené mísovité tmavě šedé nádoby s vhlazovanou strmou vlnicí pod vyhrnutým okrajem, pod vlnicí probíhá lišta s kvadratickými důlky; lom střepu je šedý, ostřeň křemínky, povrch tmavošedý; d. 57 mm, š. 52 mm, tl. 5-6 mm (tab. VIII: 8).

841. Okrajový zlomek "podunajského hrnce", okraj jednoduše profilován, žlábek pro pokličku; $\varnothing$ 82 mm, d. 72 mm, š. 32 mm, tl. 4 mm (tab. I: 14).

844. Okrajový zlomek mísy s ovaleným okrajem; lom střepu je světle šedý, povrch tmavší, leštěný; v. 32 mm, tl. 6 mm (tab. II: 23).

866a. Zlomek podhrdlí džbánu s vleštovanou výzdobou; lom tmavošedý, povrch téže barvy; vleštovaný mřížovitý vzor; v. 74 mm, š. 65 mm, tl. 5-6 mm (tab. XIV: 8).

866d. Zlomek tenkostěnného džbánu s vleštovanou mřížkovanou výzdobou; lom i povrch světle šedý; v. 40 mm, š. 33 mm, tl. 4 mm (tab. VIII: 12).

919a. Velký střep mortaria s nízkým okrajem a lištou, prohnutou do mírného oblouku; vnějšek je žlutohnědý, na vnitřní stěně zelená glazura; křemínky na vnitřní straně jsou silně vydroleny; v. 44 mm, d. 150 mm, tl. 8 mm (tab. VII: 7).

930. Okrajový zlomek mortaria s okrajem na vnitřní straně podříznutým; lom střepu je oranžový, na povrchu límce jsou stopy žlutohnědého glazování; v. 19 mm, tl. 7 mm (tab. VII: 3).

931. Okrajový zlomek mísy s límcem; okraj a část vnitřní stěny pokryty červenou engobou; v. 36 mm, d. 65 mm, tl. 11 mm (tab. VII: 8).

957. Část okraje soudečkovité nádoby se zataženým ústím a vodorovně vytaženým, shora ploše seříznutým okrajem; v. 75 mm, tl. 8 mm (tab. III: 25).

960. Okrajový zlomek oranžově červeného džbánu; na povrchu červenohnědý firnis; na hrdle je zbytek kořene ucha; $\varnothing$ 100 mm, d. 35 mm, š. 21 mm, tl. 4 mm (tab. I: 40).

968. Okrajový střep třetí mísy hrubě robené z šedé hlíny; límec je nepravidelný, vnitřní stěna jeví stopy opotřebení; v. 50 mm, d. 58 mm, tl. 11-12 mm (tab. VII: 5).

974. Část okraje mísy, lom je šedý, povrch má touž barvu; plavená hlína; okraj je jednoduše profilován, tělo na horní části mísy výrazně členěno; v. 33 mm, d. 60 mm, tl. 8-10 mm (tab. II: 17).

978. Okrajový zlomek modrošedé nádoby s mírně kónickou horní částí, okraj je ztlustělý, shora zaoblený; d. 32 mm, š. 25 mm, tl. 5 mm (tab. I: 26).

1001. Část pozdně římského hrnce; střep je hnědošedý, ostřený drobnými křemínky s mírnou příměsí slídy; okraj je jednoduše profilován a má vytvořen žlábek pro pokličku; v. 34 mm, d. 50 mm, tl. 5-9 mm (tab. III: 8).

1009. Okrajový střep mísy s límcovitým okrajem; lom střepu je hnědočervený, okraj oranžově červený, se stopami firnisu; $\varnothing$ 150 mm, d. 29 mm, š. 26 mm, tl. 5-6 mm (tab. II: 29).

1029. Část okraje soudečkovitého hrnce; střep je šedý, ostřený drobnými křemínky, slabá příměs slídy; okraj je jednoduše profilován; d. 47 mm, š. 22 mm, tl. 10 mm (tab. I: 15).

1049. Část okraje hrnce s profilovaným, shora vodorovně seříznutým okrajem; střep je světle šedý; d. 53 mm, š. 51 mm, tl. 5-6,5 mm (tab. II: 11).

1045. Zlomek plecí v ruce robené vejčité nádoby, lom šedý, mírně slídnatý, povrch má touž barvu; nádoba byla zdobena na plecích pásem trojnásobné vlnice; v. 38 mm, tl. 8 mm (tab. X: 12).

1051. Část okraje vejčité nádoby se zataženým ústím a normálně profilovaným okrajem se žlábkem pro pokličku; d. 68 mm, š. 32 mm, tl. 4-5 mm (tab. I: 9).

1106b. Zlomek z plecí sekundárně přepálené nádoby; na plecích obíhá vlnice, okolo níž se hromadí dvě nepravidelné řady čočkovitých vrypů provedených špachtlí; lom střepu je hnědošedý, ostřený řídké křemínky, povrch má touž barvu; d. 83 mm, š. 42 mm, tl. 8-10 (tab. XVII: 9).

1112. Železná svorka z hraněné tyčinky, na obou koncích zahnutá v pravém úhlu; rozměry 71 x 18 mm (tab. XVII: 16).

1140. Imitace katilu Drag. 18 - čtvrtina podstavného kruhu s částí dna; lom oranžově červený, firnis hnědočervený, při podstavném kruhu jsou otisky prstů hrnčíře; $\varnothing$ 100 mm, d. 96 mm, š. 64 mm, tl. 2-9 mm.

1142. Část jednoduše profilovaného okraje nádoby, na vhorní části je rýhování; modrošedá keramika; d. 41, š. 23 mm, tl. 5 mm (tab. III: 30).

1143. Železný korodovaný hřebík, zachován pouze zčásti; d. 34 mm (tab. XVII: 5).

1149. Část okraje nádoby z šedé hlíny, okraj je shora vodorovně seříznut, horní část nádoby je takřka válcovitá, spodní kónická; d. 53 mm, š. 42 mm, tl. 4-5 mm (tab. II: 25).

1155. Část okraje šedé nádoby s kónickou horní částí a jednoduše ovaleným okrajem; d. 53 mm, š. 28 mm, tl. 6 mm (tab. III: 29).

1162. Část okraje pokličky; modrošedá keramika; d. 45 mm, š. 39 mm, tl. 6 mm (tab. I: 8).

1179. Část okraje červeného poháru se zprohýbanými stěnami, pod okrajem probíhá rýžka; v. 25 mm, tl. 2-3 mm (tab. IV: 10).

1198, 1199. Část stěny kónické misky, lom je tmavošedý, slídnatý, řídce ostřený drobnými křemínky, povrch modrošedý; okraj je zevnitř ovalen, v. 56 mm, tl. 6 mm (tab. III: 2).

1217. Okrajový zlomek vejčitého hrnce s nízkým odsazeným válcovitým hrdlem; lom je tmavošedý, povrch černý; š. 23 mm, tl. 8 mm (tab. I: 21).

1225. Zlomek podhrdlí a plecí v ruce robeného džbánu, obtačeného na kruhu; lom střepu je tmavošedý, ostřený drobnými křemínky, bez příměsí slídy, povrch skoro černý; na plecích je velmi široký žlábek s vhlazovanou vlnicí; d. 43 mm, š. 39 mm, tl. 4 mm (tab. VIII: 9).

1256. Okrajový zlomek šedé kónické misky s vklopeným okrajem; v. 38 mm, tl. 6,5 mm (tab. II: 22).

1259ab. Dva zlomky z výdutě velké nádoby; lom je hnědošedý, povrch tmavošedý; v. 84 mm, d. 164 mm, tl. 8 mm (tab. XVII: 17).

1265. Zlomek červenožluté cihly, na níž je vyryt mřížový vzor; v. 8 mm, d. 80 mm, š. 65 mm (tab. XVI: 5).

1268. Část železného hřebíku se širokou hlavičkou; d. 50 mm, hlavička 25 x 20 mm, síla dřívku 10 mm (tab. XVII: 3).

1282. Okrajový zlomek hrncovité nádoby se shora vodorovně seříznutým okrajem; lom je šedý, povrch modrošedý; d. 50 mm, š. 16 mm, tl. 7,5 mm (tab. III: 18).

1287. Okrajový úlomek okraje poměrně širokého poháru se zprohýbanými stěnami, lom je hnědý, jemně plavená hlína, povrch pečlivě uhlazen; klenuté tělo od nízkého nálevkovitě se rozvíjejícího okraje oddělovalo na vnější straně úzké oblé žebírko pod okrajem; v. 13 mm, d. 38 mm, tl. 3 mm (tab. I: 43).

1297. Okrajový zlomek misky s kónickou spodní částí, válcovitou vrchní částí a mírně nálevkovitě rozevřeným okrajem; lom střepu je světle šedý, povrch má touž barvu; pod okrajem pás dvou rýžek; d. 55 mm, š. 35 mm, tl. 3 mm (tab. III: 32).

1303. Okrajový zlomek těžké vejčité nádoby; lom střepu je tmavý, skoro černý, silně ostřený křemínky, povrch modrošedý; ač běží o hrubou práci na kruhu, vyvolává střep dojem pravěké keramiky; v. 50 mm, tl. 6 mm.

1309. Část nožky a spodní části těla vykuřovadla; lom je červenohnědavý, povrch šedě oranžový; při přechodu nožky v tělo jsou na těle nádoby oběžná žebírka členěná otisky špachtle; v. 24 mm, d. 73 mm, tl. 6 mm (tab. IV: 8).

1313. Drobný úlomek od zaobleného, na vnitřní straně zesíleného okraje hnědé, na kruhu točené misky z jemně plavené hlíny, vnitřní povrch a úzký pás u okraje na vnější straně jsou pokryty červenavým firnisem; v. 32 mm, d. 24 mm, tl. 6,5-12 mm (tab. II: 13).

1327. Okrajový zlomek baňaté nádoby se zataženým ústím, okraj je jednoduše profilován a shora vodorovně seříznut, nedá se zcela rekonstruovat, protože je shora oskřípán; lom střepu je světle šedý, povrch má touž barvu; v. 40 mm, tl. 6 mm (tab. III: 33).

1334. Část okraje polokulovité mísy s mírně zataženým ústím; okraj je zesílený, shora zaobleně seříznutý; střep je světle šedý; v. 25 mm, d. 41 mm, tl. 10 mm (tab. I: 3).

1335. Zlomek okraje mísy s profilovaným okrajem; šedá keramika; Ø 200 mm, d. 66 mm, š. 28 mm, tl. 4-10 mm (tab. III: 31).

1353. Část okraje barbarské nádoby s esovitě profilovaným ústím; lom je šedý, povrch modrošedý; d. 44 mm, š. 61 mm, tl. 3-5 mm (tab. VIII: 18).

1336. Zlomek okraje mísy; lom je šedý, neostřený, bez slídy, povrch tmavošedý; v. 51 mm, tl. 6 mm (tab. III: 9).

1378. Zlomek výdutě a podhrdlí na kruhu robené džbánovité nádoby; výduť je odsazena, na plecích je plastická lišta, mezi plastickou lištou probíhá hrotitá vlnice; lom je šedý, povrch tmavošedý; d. 95 mm, š. 86 mm, tl. 46 mm (tab. VIII: 10).

1404a. Okrajový zlomek poháru se zprohýbanými stěnami; lom je červenohnědý, příměs slídy, povrch červený, s tmavými skvrnami; š. 32 mm, tl. 4 mm (tab. I: 37).

1408. Zlomek spodku polokulovité mísy, podstavný prstenec; lom střepu je hnědošedý, povrch má touž barvu; $\varnothing$ 60,3 mm, tl. 8 mm (tab. III: 13).

1452. Část poklice, střep je šedý, dokonalá práce na kruhu; $\varnothing$ 124 mm, v. 48 mm, tl. 5-8 mm (tab. I: 11; XIV: 6).

1457. Zlomek krytu nádržky kahanu typu Iványi XVII; střep je oranžově červený, bez firnisu; d. 41 mm, tl. 3-8 mm (tab. XII: 16).

1458ab. Velký zlomek pozdně římského džbánu s kónickým hrdlem a ústím s výlevkou; modrošedá keramika; $\varnothing$ 115 mm, v. 114 mm, tl. 4-5 mm (tab. XIV: 2).

1462. Část okraje vykuřovadla (Räucherkerch), lom střepu je oranžově žlutý, povrch žlutohnědý; v. 32 mm, d. 121 mm, tl. 5-6,5 mm (tab. X: 14).

1463. Okrajový zlomek poháru se zprohýbanými stěnami; lom střepu je oranžově červený, na povrchu je červený firnis; $\varnothing$ 90 mm, d. 63 mm, š. 26 mm, tl. 2-4 mm (tab. I: 42; XI: 14).

1464. Okrajový střep poháru se zprohýbanými stěnami; střep je jemně plavený, červený, s jemným nahnědlým nádechem; v. 26 mm, tl. 3-4 mm (tab. I: 36).

1476b. Zlomek barbarské nádoby šedého lomu; hmota střepu je ostřena drobnými křemínky se slabou příměsí slídy; povrch je hnědošedý; výzdoba sestávala z rytých trojúhelníků, vyplněných otiskem špahtle; d. 38 mm, š. 35 mm, tl. 6 mm (tab. VIII: 13).

1482. Část okraje běžně profilovaného "podunajského hrnce"; modrošedá keramika; v. 20 mm, tl. 5-9 mm (tab. I: 28).

1508. Část okraje ovoidního hrnce s běžně profilovaným okrajem; na vnitřní stěně vytvořen žlábek pro pokličku; d. 52 mm, š. 38 mm, tl. 4-7 mm (tab. III: 6).

1520. Část kónické nízké mísky s plasticky dovnitř vymodelovaným okrajem; modrošedá keramika; d. 50 mm, š. 18 mm, tl. 8 mm (tab. II: 32).

1521. Část okraje na kruhu vytočené miskovité nádoby z jemně plavené hlíny, na vnější a vnitřní straně pokrytý karmínově červenou barvou; kuželovité tělo neslo nízký, rovněž kuželovitý, ale uzavírající se okraj; hrdlo na vnitřní straně oblé, zesílené, rozvírá se; v. 39 mm, š. 45 mm, tl. 4 mm (tab. II: 1).

1524. Část okraje masivního džbánu; lom je oranžově červený, povrch červenohnědý - firnis; d. 91 mm, š. 71 mm, tl. 5 mm (tab. II: 4).

1526a-c. Okrajový zlomek dolia; pod rovně seříznutým okrajem přisedalo ucho; střep je přepálen, proto nelze zachytit jeho barvu; v. 38 mm, d. 15 mm, tl. 6 mm (tab. III: 7).

1550. Zlomek oranžově červené cihly; nečitelný kolek in tabula ansata v obdélníkové kartuši; v. 34 mm, d. 91 mm, š. 69 mm (tab. XVI: 1).

1567b. Zlomky plecí oranžově červené nádoby, zdobené malováním. Hnědočervené malování tvoří nepravidelnou vlnici, pod níž je vodorovný pás; d. 52 mm, š. 69 mm, tl. 5-3 mm.

1581. Zlomek okraje nádoby šedého slídnatého lomu; povrch i vnitřní stěna tmavošedá, s namodralým nádechem; v. 26 mm, tl. 5-8 mm (tab. II: 16).

1590. Zlomek nádoby s ovaleným, límcovitě rozšířeným okrajem, který je zevnitř podříznut; střep je přepálen do červena; v. 35 mm, š. okraje 23 mm, tl. 6-8 mm (tab. III: 19).

1596b. Zlomek plecí rhaetské nádoby; střepek je na lomu oranžově červený, jemně plavený, na povrchu je tenká vrstvička cihlově červeného firnisu; z členění povrchu nádoby se zachovala jen široká páska se šikmými sloupečky na sebe navazujícími lístkovitými šrafu; v. 41 mm, d. 30 mm, tl. 4,5-5 mm (tab. XII: 8).

1606. Zlomek plecí vázovité oranžově červené nádoby; povrch je pokryt červeným firnisem a oživen šrafami, vsekávanými kolečkovým kollem; d. 52 mm, š. 32 mm, tl. 3,5 mm (tab. XI: 6).

1626. Okrajový střepek "podunajského hrnce", okraj je jednoduše profilován; lom je hnědošedý, povrch tmavošedý; v. 44 mm, d. 43 mm, tl. 4 mm (tab. I: 19).

1630abc. Zlomek podstavného kruhu polokulovité misky, lom střepeku je oranžově červený, povrch má touž barvu, vnitřní stěna nese červenou engobu; napodobenina TS; ø 90 mm, d. 80 mm, tl. 3 mm.

1633. Část okraje misky se zataženým okrajem; lom je oranžově červený, červený firnis je očazen; v. 42 mm, d. 81 mm, tl. 7,5 mm (tab. XI: 10).

1666/2. Železný klíč s očkem ve hmotě dřívku; d. 88 mm (tab. XIII: 4).

1683. Okrajový úlomek misky mírně klenutých stěn a sešikmeného, ale rovného okraje, jehož proužek je omezen dvěma oblými žlábkami, oblý žlábek obíhá také na vnější straně na rozhraní těla a hrdla; vnější strana byla kdysi karmínově červená, na vnitřní je dnes mléčně bílá poleva; d. 48 mm, š. 32 mm, tl. 32 mm (tab. II: 6).

1696a. Část okraje soudečkovitého hrnce; střepek je na lomu šedý, povrch má touž barvu; d. 48 mm, tl. 6 mm (tab. I: 31).

1707. Okrajový zlomek vejčitého hrnce; okraj je jednoduše profilován, se žlábkem pro pokličku; lom je hnědošedý, povrch má touž barvu; v. 32 mm, d. 60 mm, tl. 4 mm (tab. I: 12).

1717. Zlomek okraje soudečkovité nádoby s profilovaným okrajem; lom střepeku je šedý, povrch temně šedý; v. 28 mm, d. 32 mm, tl. 3-8 mm (tab. III: 28).

1735. Zlomek prstencovité profilovaného okraje ovoidního hrnce; modrošedá keramika; ø 120 mm, d. 84 mm, š. 30 mm, tl. 3-4 mm (tab. III: 11; XI: 21).

1740. Zlomek okraje světle šedého džbánku; okraj je nálevkovitě rozevřen, pod ním probíhá lišta, na vnitřní stěně je žlábek; ucho, jež přisedá k hrdlu těsně pod okrajem, má oválný průřez a je dvakrát prožlábnuté; v. 25 mm, tl. 4-5 mm (tab. III: 34; IV: 2 - průřez uchem).

1747. Zlomek oranžově červeného vykuřovadla, zdobený třemi plastickými přesekávanými lištami; d. 46 mm, š. 53 mm, tl. 8-16 mm (tab. XII: 18).

1748. Zlomek stěny nádoby s vyrytým nápisem, nyní nečitelným, protože je zachován jen malý kousek; nápis je psán kursivou II. stol.; modrošedá keramika; d. 40 mm, š. 32 mm, tl. 5 mm (tab. X: 15).

1751. Část stěny tenkostěnné nádoby, lom střepeku je oranžově červený, na povrchu červená engoba; d. 32 mm, š. 29 mm, tl. 3 mm (tab. XII: 6).

1757. Okrajový zlomek nádoby šedého lomu; tvar nádoby je vejčitý, ústí mírně zataženo, okraj mírně ovalený, rozevřený; stopa po provedené opravě; v. 68 mm, d. 78 mm, tl. 6 mm (tab. XII: 4).

1760d. Okrajový zlomek nádoby, lom je šedý, ostřený drobnými křemínky, povrch téže barvy; okraj je shora vodorovně seříznut, okrajová lišta je mírně ovalena. Baňatá nádoba s mírně odsazeným hrdlem a zataženým ústím; ø 120 mm, v. 83 mm, d. 116 mm, tl. 8-18 mm (tab. III: 22).

1787. Okrajový zlomek misky s vodorovně vytaženým okrajem, členěným lištami a otisky špachtle; lom střepeku je hnědě oranžový, povrch hnědožlutý; kvalitou se střepek blíží kamenině; d. 97 mm, š. 50 mm, š. okraje 2,6 mm, tl. 6 mm (tab. IX: 1, 2).

1793. Okrajový zlomek poháru se zprohýbanými stěnami; oranžově červený střep nese vrstvičku matně červeného firnisu; pod okrajem probíhá rýžka; v. 25 mm, tl. 4 mm (tab. I: 25).

1795a. Okrajový zlomek vejčité nádoby se zataženým ústím a límcovitě rozšířeným, vodorovně seříznutým okrajem; modrošedá keramika; d. 28 mm, tl. 4 mm (tab. III: 17).

1797. Zlomek okraje poháru se zprohýbanými stěnami, okrajová lišta sedí na zataženém ústí nádoby, pod okrajem jedna žlábkovitá rýha, lom je oranžově červený, povrch nese vrstvičku červeného firnisu; v. 29 mm, tl. 4 mm (tab. I: 35).

1816ab. Dva zlomky mortaria; lom je oranžově červený, vnitřní stěna a okraj nese červenou engobu, křemínky na vnitřní straně jsou silně vydřené; límec je odražen; $\varnothing$ 260 mm, š. 90 mm, d. 155 mm, tl. 6-10 mm (tab. XIV: 1; VII: 9).

1823. Okrajový zlomek nádoby s členěným okrajem a plastickou lištou, pod níž krátké válcovité tělo přechází ve spodní kónickou část; lom je šedý, povrch pokryt černým firnisem; d. 81 mm, š. 22 mm, tl. 3-8 mm (tab. IV: 11).

1840. Střep kónické misky se zataženým okrajem, lom je oranžově červený, vnitřní stěnu, okraj a pás pod okrajem pokrývá červený firnis, který je zvenčí mírně ožehnut; v. 46 mm, d. 71 mm, tl. 6-9 mm (tab. III: 1; XI: 13).

1845. Zlomek okraje šedé misky s prstencem; střep je světle šedý, jemně plavený, se slabou příměsí slídy; v. 34 mm, tl. 6,5-8 mm (tab. I: 30).

1847. Zlomek okraje ovoidního hrnce, okraj je ztlustěn a shora ploše seříznut, na vnitřní stěně ústí žlábek; modrošedá keramika; $\varnothing$ 170 mm, d. 85 mm, š. 24 mm, tl. 3 mm (tab. III: 20; XII: 3).

1873. Část hrdla džbánu s výlevkou; ucho s částí okraje je odlomeno; modrošedá keramika; $\varnothing$ 54 mm, v. 75 mm, tl. 5 mm (tab. XIV: 5).

1876. Zlomek okraje vykuřovadla, střep je oranžově červený, bez firnisu; $\varnothing$ 105 mm, d. 46 mm, tl. 5 mm (tab. XII: 20).

1882. Zlomek břicha džbánu z oranžově červené hlíny, mírná příměs slídy, výduť je "kvadratická"; d. 84 mm, š. 48 mm, tl. 5 mm (tab. I: 33).

1883ab. Zlomek pokličky z dobře plaveného slídnatého materiálu, povrch modrošedý; š. 55 mm, tl. 5 mm (tab. VI: 17).

1885c. Část okraje misky s širokým, vodorovně seříznutým okrajem, druhotně vypálena do hnědošeda; d. 36 mm, š. 15 mm, tl. 8 mm (tab. III: 15).

1887. Střep stěny nádoby typologicky blízké náprstkovitým hrnci; na plecích obíhá nepravidelný pás rýžek a pod ním jsou otisky široké špachtle; d. 42 mm, š. 41 mm, tl. 5-6 mm (tab. VIII: 14).

1899. Zlomek střískovitě zahrnutého okraje misky, střep je na lomu šedý, plavený, slídnatý, povrch tmavošedý, nerovnoměrně vybarvený; v. 29 mm, tl. 5-6 mm (tab. II: 12).

1956. Zlomek keramické zátky do amfory; lom je šedý, povrch tmavošedý, skoro černý; $\varnothing$ 36 mm, v. 22 mm (tab. XI: 15).

V Ý Z K U M 1956

9. Zlomek okraje v ruce robené nádoby, střep je tmavošedý, ostřený křemínky, příměs slídy; $\varnothing$ 100 mm, v. 39 mm, tl. 13 mm (tab. IV: 7).

10. Zlomek misky s ovaleným okrajem; materiál na lomu šedý, na povrchu tmavošedý firnis; $\varnothing$ 180 mm, v. 34 mm, d. 38 mm, tl. 5-8 mm (tab. IV: 5).

15. Zlomek stěny v ruce robené nádoby, střep je na lomu šedý, povrch tmavošedý, skoro černý; výzdoba: pole nádoby je rozděleno v metopové části, oddělené od sebe mělce rytými žlábkami, mezi nimiž je vhlazován mřížkový ornament; d. 63 mm, š. 68 mm, tl. 6-8 mm (tab. XIV: 9).

18. Část kónické misky se zataženým okrajem; oranžově červená keramika, bez firnisu; v. 60 mm, tl. 7 mm (tab. IV: 22).
19. Část misky téhož typu; zachován celý profil; v. 62 mm, d. 18 mm, tl. 6 mm (tab. V: 18).
20. Okrajový zlomek kónické mísy s rovně vyloženým a stříškovitě ohnutým okrajem; střep je na lomu hnědošedý, povrch má tutéž barvu: $\varnothing$ 110 mm, v. 53 mm, d. 66 mm, tl. 9 mm (tab. V: 20).
26. Část okraje velkého hrnce, střep je na lomu šedý, s tmavošedou engobou na povrchu; $\varnothing$ 250 mm, v. 21 mm, d. 91 mm, tl. 6 mm (tab. V: 1).
33. Ucho džbánu z oranžově červené hlíny, povrch je světle šedý, ucho je při okraji shora zeleně glazováno; jedná se o střep recentního džbánu ižanských dílen; nelze přesně datovat, ale snad se jedná o materiál z minulého století; d. 11 mm, š. 32 mm, tl. 10 mm (tab. XVII: 13).
44. Část okraje vázovité nádoby; oranžově červený střep je homogenní, nádoba nesla na povrchu pásy červenohnědého firnisu; ústí zataženo, okraj římsičkovitě vytažen a shora vodorovně seříznut; $\varnothing$ 50 mm, v. 31 mm, tl. 4-5 mm (tab. XII: 7).
48. Část poháru se zpruhýbanými stěnami; střep je na lomu světle šedý, na povrchu je vrstvička tmavošedého listru; technologicky se jedná o zlomek blízký nádobám vyráběným v technice terra nigra; $\varnothing$ 60 mm, v. 38 mm, d. 44 mm, tl. 2,5 mm (tab. XI: 12).
49. Část profilovaného okraje vejčitého hrnce, střep je na lomu šedý, s mírnou příměsí slídy, povrch tmavošedý; na hraně okraje a v podhrdlí probíhá dvojice žlábků; $\varnothing$ 180 mm, v. 34 mm, d. 48 mm, tl. 5,5 mm (tab. II: 7).
56. Část okraje vejčitého hrnce, okraj je jednoduše profilován a vodorovně seříznut; střep je na lomu tmavošedý, povrch modrošedý; $\varnothing$ 140 mm, v. 24 mm, d. 39 mm, tl. 6 mm (tab. V: 29).
58. Část okraje tmavošedého džbánu; v. 34 mm, tl. 5 mm (tab. V: 9).
62. Plná nožka s prstencem; střep na lomu šedý, vnitřní stěna hnědošedá, vnější tmavošedá, plavený materiál; v. 22 mm, $\varnothing$ 42 mm, tl. 8 mm (tab. VI: 22).
62. Střep spodní části třecí mísy, na lomu oranžově červený, drsnění vnitřní stěny je skoro úplně vydréné; v. 42 mm, d. 76 mm, tl. 8-10 mm (tab. VI: 27).
62. Zlomek z okraje "podunajského hrnce" s částí podhrdlí, okraj je jednoduše profilován; modrošedá keramika; v. 32 mm, d. 79 mm, tl. 4,5 mm (tab. VI: 10).
70. Část okraje vejčité nádoby se zataženým ústím, okraj je límcovitě vyhrnut a shora vodorovně seříznut; modrošedá keramika; v. 30 mm, d. 48 mm, tl. 5 mm (tab. VI: 6).
70. Část běžně profilovaného okraje "podunajského hrnce" se silnými stěnami, střep je na lomu šedý, povrch hnědošedý; v. 34 mm, š. 38 mm, tl. 6-8 mm (tab. IV: 14).
71. Okrajový střep TS mísy Drag. 37, výzdoba se nezachovala, střep je na lomu cihlově červený, engoba červená, lesklá; v. 50 mm, tl. 7 mm (tab. V: 16).
71. Část okraje mísovité nádoby, střep je oranžově červený; v. 33 mm, š. 45 mm, tl. 4-5 mm (tab. V: 11).
71. Okrajový zlomek mísy šedého lomu, dolní část mísy je kónická, horní válcovitá, okraj je dovnitř ovalen; povrch je lesklý, černý, odlupuje se; v. 71 mm, d. 23 mm, tl. 8 mm (tab. V: 17).
76. Část okraje džbánu, střep je na lomu šedý, povrch modrošedý; v. 21 mm, š. 22 mm, tl. 5 mm (tab. V: 25).
82. Okrajový zlomek šedé misky, povrch je temný; mísa je hluboká, kónická, horní část je nízká, válcovitá, odsazená plastickým žebrem, nalepeným na povrch

nádoby, okraj je ovalen; technologicky lze tuto mísu přiřadit k nádobám, vyrobeným v technice terra nigra; š. 93 mm, d. 133 mm, tl. 8 mm (tab. V: 19).

82. Část stěny nádržky kahanu typu Iványi XVII; střep je na lomu oranžový s hnědým nádechem, stěny mají touž barvu; v. 26 mm, d. 40 mm, tl. 2 mm (tab. V: 14).

82. Část profilovaného ústí "podunajského hrnce"; střep je na lomu šedý, povrch hnědošedý, žlábek pro pokličku je vytvořen; v. 28 mm, d. 38 mm, tl. 4 mm (tab. VI: 5).

83. Část okraje "podunajského hrnce". Střep je na lomu tmavošedý, povrch modrošedý, okraj jednoduše profilován; modrošedá keramika; v. 35 mm, d. 50 mm, tl. 5 mm (tab. VI: 13).

83. Část okraje "podunajského hrnce", střep je na lomu šedý, povrch modrošedý, okraj je jednoduše profilován, s mělkým žlábkem pro pokličku; v. 22 mm, d. 65 mm, tl. 6 mm (tab. VI: 3).

83. Okrajový zlomek misky se zataženým okrajem, střep je na lomu šedý, povrch tmavošedý; v. 24 mm, d. 34 mm, tl. 6 mm (tab. V: 32).

83. Část plecí džbánu, střep je na lomu oranžově červený, pokrytý červenou engobou, povrch je oživen páskem tří rýžek a jasnou rýžkou pod ním; v. 54 mm, d. 49 mm, tl. 3-4,5 mm (tab. VI: 18).

86. Okrajový střep vejčité nádoby se zataženým ústím a nálevkovitě rozevřeným okrajem, na lomu tmavošedý, povrch modrošedý; okraj je shora vodorovně seříznut; Ø 150 mm, v. 21 mm, d. 62 mm, tl. 2 mm (tab. VI: 11).

89. Šedý střep nádoby robené na kruhu, je zcela obdélníkového tvaru, jasně je patrna nálepková technika; v. 6,5 mm, d. 12,8 mm, š. 21 mm, Ø zlomku 200 mm (tab. XI: 18).

90. Část okraje globorální mísy, střep je na lomu šedý, povrch tmavošedý; Ø 200 mm, v. 41 mm, d. 64 mm, tl. 6,5-9 mm (tab. XI: 23).

103. Střep hlubokého talíře, oranžově červený, s červenohnědým firnisem na vnitřní stěně; v. 16 mm, d. 48 mm, š. 31 mm, tl. 5 mm (tab. V: 15).

103. Část okraje vejčité nádoby s mírně zataženým ústím a límcovitě vytaženým, shora seříznutým okrajem, střep je na lomu šedý, povrch tmavošedý s namodralým nádechem, skoro černý, mírná příměs slídy; v. 16 mm, d. 66 mm, š. 21 mm, tl. 6 mm (tab. V: 36).

103. Část ústí misky se zataženým okrajem, který je dovnitř římsičkovitě vytažen, střep je na lomu šedý, povrch modrošedý; v. 49 mm, š. 54 mm, tl. 6 mm (tab. V: 8).

103. Část okraje vejčité nádoby se zataženým ústím a mírně ven vyhrnutým okrajem, střep je na lomu šedý, povrch tmavošedý; Ø 210 mm, v. 30 mm, d. 60 mm, tl. 6,5-8 mm (tab. VI: 13).

105. Část okraje vejčité nádoby s límcovitě vytaženým a vodorovně seříznutým okrajem, vodorovná plocha okraje je členěna obíhajícími rýžkami; modrošedá keramika; v. 31 mm, tl. 6-8 mm (tab. VI: 1).

105. Část okraje tmavošedé nádoby s mělkým žlábkem pod mírně rozšířeným, shora rovným a skoro zaobleným okrajem; v. 36 mm, š. 9 mm (tab. VI: 7).

105. Nožka s částí stěny malé nádoby zvoncovitého tvaru (zátky amfory nebo dolia); střep je přepálen do červenohněda. Ø 21 mm, v. 21 mm, tl. 4-3 mm (tab. VI: 19).

107. Zlomek spodku na kruhu robené nádoby s plnou nožkou a propadlým dnem, střep je na lomu šedý, ostřený křemínky, povrch i vnitřní stěna jsou tmavošedé; Ø 75 mm, v. 54 mm, tl. 8 mm (tab. VI: 25).

107. Část okraje koflíkovitého džbánu, okraj běžně profilován, střep je na lomu šedý, povrch modrošedý; v. 20 mm, d. 32 mm, tl. 6 mm (tab. VI: 4).
107. Okrajový zlomek soudečkovité nádoby s okrajem shora vodorovně seříznutým, střep je na lomu šedý, povrch tmavošedý, skoro černý; d. 39 mm, š. 26 mm, tl. 3-6 mm (tab. V: 21).
107. Část stěny oranžově červené nádoby, na vnitřní stěně je červená enogoba; d. 36 mm, š. 15 mm, tl. 9 mm (tab. VI: 9).
107. Část okraje a hrdla džbánu, střep je na lomu šedý, povrch má touž barvu; v. 42 mm, tl. 7 mm (tab. IV: 18).
107. Okrajový zlomek šedé misky s límcovitě vytaženým okrajem; v. 11 mm, tl. 5 mm (tab. V: 23).
109. Část nožky nádoby, náběh na plnou nožku, podstava rozšířena v nízký prstenec, střep je na lomu šedý, povrch tmavošedý; ϕ 50 mm, v. 33 mm, d. 52 mm, t. 6 mm (tab. VI: 24).
111. Část okraje cihlově červeného pohárku se zprohýbanými stěnami, v. 24 mm, d. 31 mm, tl. 3 mm (tab. V: 13).
111. Část pozdně římské pokličky, střep je na lomu tmavošedý, povrch až modrošedý; d. 71 mm, š. 45 mm, tl. 6,5 mm (tab. VI: 20).
112. Část podstavného kruhu se zlomkem dna oranžově červené nádoby; v. 19 mm, š. 43 mm, tl. 4 mm (tab. VI: 21).
112. Zlomek okraje "podunajského hrnce" s jednoduše profilovaným okrajem, střep je na lomu šedý, povrch modrošedý; v. 23 mm, š. 44 mm, tl. 5-8 mm (tab. V: 24).
114. Střep z plecí malovaného ižanského džbánu, oranžově žlutohnědý, malovaný červenohnědý; d. 29 mm, š. 42 mm, tl. 6-8 mm (tab. XVII: 12).
117. Zlomek antoninské mísy; střep je na lomu oranžově šedý, povrch má touž barvu, jednoduše profilován; ϕ 105 mm, d. 56 mm, tl. 4-6 mm (tab. V: 7).
117. Část okraje šedé mísovitě nádoby s válcovitou horní částí, střep je dobře plaven, bez slídy; ϕ 80 mm, d. 56 mm, tl. 4 mm (tab. V: 12).
123. Část okraje soudečkovité nádoby s límcovitě vytaženým a shora vodorovně seříznutým okrajem, střep je tmavohnědý; ϕ 130 mm, v. 31 mm, d. 61 mm, tl. 3 mm (tab. V: 31).
125. Část okraje misky se zataženým ústím; modrošedá keramika; v. 41 mm, tl. 9 mm (tab. IV: 17).
126. Část okraje v ruce robené vejčité nádoby se zataženým ústím a nálevkovitě rozevřeným okrajem; střep je na lomu tmavošedý, povrch má touž barvu; v. 35 mm, š. 45 mm, tl. 6-8 mm (tab. IV: 12).
126. Část okraje "podunajského hrnce", střep je na lomu tmavošedý, povrch modrošedý; okraj je jednoduše profilován; v. 68 mm, d. 125 mm, tl. 4-6 mm (tab. VI: 16).
131. Část okraje "podunajského hrnce" s jednoduše profilovaným okrajem; modrošedá keramika; v. 8 mm, d. 53 mm, tl. 6 mm (tab. V: 35).
149. Okrajový zlomek vejčité nádoby s vodorovně seříznutým okrajem; v. 24 mm, tl. 5 mm (tab. VI: 2).
152. Část okraje kónické misky se zataženým ústím, střep je na lomu šedý, povrch modrošedý; v. 26 mm, d. 40 mm, tl. 4 mm (tab. V: 5).
159. Neúplná bronzová falérka, plech je tenký, korodovaný; tutulovitě vyvýšený střed je odlomen; falérka byla zdobena dvěma tepanými rýžkami, kol středu a snad i po obvodě jednou rýžkou; ϕ 56 mm, tl. plechu 0,5 mm.

161. Okrajový střep mísy se zataženým okrajem; modrošedá keramika; v. 35 mm, š. 28 mm, tl. 5 mm (tab. V: 33).

161. Okrajový střep "podunajského hrnce", běžně profilovaný, se žlábkem pro pokličku; střep je na lomu tmavošedý, povrch modrošedý; v. 19 mm, d. 41 mm, tl. 4 mm (tab. V: 26).

165. Část spodku barbarské nádoby s náběhem na vytvoření plné nožky; střep je na lomu tmavošedý, slídnatý, ostřený drobnými křemínky, vnitřní stěna má barvu střepu, vnější je hnědošedá; v. 60 mm, d. 64 mm, tl. 6-10 mm (tab. IV: 25).

165. Část okraje barbarské vejčité nádoby, okraj je běžně profilován, lom střepu i vnitřní stěna má touž barvu; v. 20 mm, š. 35 mm, tl. 6 mm (tab. V: 34).

165. Část okraje malého "podunajského hrnce"; střep je na lomu šedý, povrch tmavošedý; v. 16 mm, š. 31 mm, tl. 6 mm (tab. IV: 15).

165. Okrajový střep "podunajského hrnce"; modrošedá keramika; v. 20 mm, tl. 5 mm (tab. V: 28).

168. Část okraje barbarské vejčité nádoby, střep je na lomu tmavošedý, ostřený drobnými křemínky, slídnatý, povrch má touž barvu; ø 140 mm, v. 59 mm, d. 64 mm, tl. 6 mm (tab. VI: 15).

170. Část kónické misky s límcovitým úzkým okrajem; modrošedá keramika; d. 38 mm, tl. 7 mm (tab. I: 20).

170. Okrajový zlomek "podunajského hrnce", okraj je běžně profilován; střep je na lomu šedý, povrch modrošedý; v. 28 mm, d. 68 mm, tl. 6 mm (tab. V: 22).

170. Část okraje náprstkovitého hrnce, střep je na lomu tmavohnědý, řídko ostřený drobnými křemínky, povrch tmavě hnědošedý, vnitřní stěna má touž barvu; v. 57 mm, d. 84 mm, tl. 5-6 mm (tab. IV: 24).

170. Část okraje tmavošedé vejčité nádoby, okraj běžně profilován; v. 32 mm, š. 38 mm, tl. 8 mm (tab. IV: 16).

170. Část okraje šedé mísy, okraj je mírně zatažen a shora ploše seříznut, vnější okraj je zaoblen; v. 29 mm, d. 30 mm, tl. 4,5 mm (tab. V: 3).

170. Část okraje široké mísy podobného typu; střep je na lomu i na povrchu šedý; v. 26 mm, d. 70 mm, tl. 4 mm (tab. V: 10).

170. Okrajový zlomek šedé mísy s rýžkou pod okrajem; v. 19 mm, tl. 4 mm (tab. V: 27).

170. Část okraje barbarského hrnce, střep je na lomu hnědošedý, povrch hnědý; v. 36 mm, d. 48 mm, tl. 8 mm (tab. IV: 19).

170. Část okraje těžkého vejčitého hrnce se zataženým ústím; okraj běžně profilován a shora vodorovně seříznut, na okraji probíhají dvě rýhy, pod okrajem je výzdoba z trojúhelníkových vrypů v pásu; d. 160 mm, š. 35 mm, tl. 8-10 mm (tab. VII: 11ab).

175. Část okraje tmavošedé soudečkovité nádoby, ústí je zatažené, okraj ven vyložen a shora vodorovně seříznut; ø 155 mm, v. 16 mm, d. 36 mm, tl. 3 mm (tab. IV: 4).

178. Část drobné kónické misky; modrošedá keramika; ø 120 mm, v. 11 mm, d. 28 mm, tl. 3 mm (tab. VI: 8).

180. Část okraje soudečkovitého hrnce se zataženým ústím a vodorovně vytaženým okrajem, shora vodorovně seříznutým; ø 50 mm, v. 23 mm, d. 40 mm, tl. 3-4 mm (tab. V: 30).

186. Část okraje misky se zataženým okrajem; střep je na lomu i na povrchu šedý; v. 26 mm, d. 48 mm, tl. 5 mm (tab. V: 4).

186. Část spodku nádoby s náběhem na plnou nožku, střep je na lomu i na povrchu světléšedý; ø podstavy 60 mm, v. 42 mm, tl. 4 mm (tab. VI: 23).

186. Část okraje vejčitého barbarského hrnce se zataženým ústím a mírně nálevkovitě rozevřeným okrajem; $\varnothing$ ústí 116 mm, v. 91 mm, tl. 5-6,5 mm (tab. IV: 23).

186. Část okraje "podunajského hrnce". Profilace okraje běžná, střep je na lomu tmavošedý, povrch má touž barvu; $\varnothing$ ústí 140 mm, v. 43 mm, tl. 3-6 mm (tab. VI: 12).

186. Dva zlomky spodku barbarské nádoby, střep je tmavý, skoro černý, silně ostřený křemínky; $\varnothing$ 50 mm, v. 38 mm, tl. 8 mm (tab. IV: 26).

P O Z N Á M K Y

- 1 S v o b o d a B., Římský tábor na Leányváru (obec Iža), výzkum v létech 1955-1956, Referáty o pracovních výsledcích československých archeologů za rok 1956 I, Liblice 1957, 90 n.; S v o b o d a B., K dějinám římského kastelu na Leányváru u Iže, okres Komárno, Slovenská archeológia X-2, 1962, 397-424.
- 2 F i s c h e r U., Cambodunumforschungen 1953-II, Keramik aus den Holzhäusern zwischen der 1. und 2. Querstrasse, Kallmünz/Opf. 1957, zvl. 33 n. (dále cit.: F i s c h e r U., Cambodunum).
- 3 S v o b o d a B., l. c. (Liblice), 90.
- 4 B ó n i s E., Die Kaiserzeitliche Keramik von Pannonien (ausser den Sigillaten) I, Die Materialien der frühen Kaiserzeit, Diss. Pann. II-20, Budapest 1942 (dále cit.: B ó n i s E., Keramik).
- 5 T h o m a s E., Die römische Villa von TÁC-Fövenyuszt, Acta Arch. ASH VI, 1955, 148 n. (dále cit.: T h o m a s E., TÁC-Fövenyuszt); P ó c z y K., Die Töpferwerkstätten von Aquincum, Acta Arch. ASH VIII, 1956, 73 n. (dále cit.: P ó c z y K., Aquincum); P ó c z y K., Keramik, Intercisa II, AH XXXVI, Budapest 1957, 29 n. (dále cit.: P ó c z y K., Intercisa).
- 6 S c h ö r g e n d o r f e r A., Die römische Keramik der Ostalpenländer, Brunn-München-Wien 1942 (dále cit.: S c h ö r g e n d o r f e r A., Keramik).
- 7 P ó c z y K., Intercisa, 51.
- 8 B ó n i s E., Keramik, 38.
- 9 B ó n i s E., Keramik, tab. XXII: 1, 2; srv. P ó c z y K., Intercisa, 19.
- 10 B ó n i s E., Keramik, 51.
- 11 B ó n i s E., Keramik, 42.
- 12 T h o m a s E., TÁC-Fövenyuszt, 118, tab. LII: 1.
- 13 B ó n i s E., Keramik, 37 n.
- 14 T h o m a s E., TÁC-Fövenyuszt, 119, tab. XLV: 3, 4.
- 15 Dílna v poloze Papföld; P ó c z y K., Aquincum, 124, 125, obr. 8-12.
- 16 T h o m a s E., TÁC-Fövenyuszt, 108, t. XLVII: 11.
- 17 G o s e E., Gefässtypen der römischen Keramik im Rheinlande, Kevelaer Rhld. 1950, 21 n.; srv. P ó c z y K., Intercisa, 42.
- 18 P ó c z y K., Intercisa, 19.
- 19 S á g i K., Fundzusammenhänge des Gräberfeldes, Intercisa II, Archaeologia Hungarica XXXVI, Budapest 1957, 594, 595.
- 20 Již názvem chceme naznačiti, že tato skupina tvarů je patrně vzorem pro hradištní hrnci tak zvaného podunajského typu (srv. např. E i s n e r J., Devínska Nová Ves, Bratislava 1952, 254 a 266). Tuto souvislost ostatně na-

- značuje jasně již L. N i e d e r l e (Rukověť slovanských starožitností, Praha 1953, 365). Nechceme nijak tvořit termín, který by vedl k záměnám a nebyl jednoznačný, soudíme však, že můžeme tohoto termínu užívat z důvodů shora naznačených a též z toho důvodu, že J. E i s n e r e m zavedený název není obecně užíván v české odborné literatuře (srv. např. T u r e k R., Slované a Avari, Pravěk Československa, Praha 1960, 394).
- 21 P ó c z y K., Aquincum, 14 n., obr. 2: 1.
 - 22 S á g i K., Die spätrömische Bevölkerung der Umgebung von Keszthely, Acta Arch. ASH XII, 1960, obr. 48: 4.
 - 23 J e n y W. A., Graben I, Forschungen in Lauriacum I, Linz 1953, 14, obr. 11: 7.
 - 24 P ó c z y K., Aquincum, 105.
 - 25 P ó c z y K., Aquincum, 86, obr. 6: 5, 11.
 - 26 P ó c z y K., Aquincum, 105, 109, obr. 8: 10ab.
 - 27 T h o m a s E., TÁC-Fövenypusztá, 117.
 - 28 O n d r o u c h V., Rímske stanice v Stupave a v Pajštúne, Historica Slovaca III-IV, 1945-46, tab. VI: 22.
 - 29 G o s e E., l. o., typ 518.
 - 30 S c h ö r g e n d o r f e r A., Keramik, 26 n., ojediněle i typ. B ó n i s E., Keramik, 54, tab. XXX: 1.
 - 31 P ó c z y K., Intercisa, 68.
 - 32 Viz poznámku 24.
 - 33 B ó n i s E., Keramik, 55; P ó c z y K., Intercisa, 52; srv. S c h ö r g e n d o r f e r A., Keramik, typ. 68.
 - 34 T h o m a s E., TÁC-Fövenypusztá, 123.
 - 35 S c h ö r g e n d o r f e r A., Keramik, 10, typ 98; srv. G o s e E., l. o., 42 n.; srv. B a a t z D., Lopodunum-Ladenburg a. N., Die Grabungen im Frühjahr 1960, Badische Fundberichte, Sonderheft 1, Freiburg i. Br.-Karlsruhe 1962, tab. 9: 4 a 7.
 - 36 P ó c z y K., Intercisa, 45, obr. 38: 9.
 - 37 B ó n i s E., Keramik, 49.
 - 38 D r e x e l F., Kastell Fuimingen, ORL 35, 80 n.
 - 39 P ó c z y K., Intercisa, 38.
 - 40 P ó c z y K., Aquincum, 93.
 - 41 F i s c h e r U., Cambodunum, 26.
 - 42 I v á n y i D., Die pannonischen Lampen, Diss. Pann. II, 1935, 19.
 - 43 K r ä m e r W., Cambodunumforschungen 1953-I, Die Ausgrabung von Holzhäusern zwischen der 1. und 2. Querstrasse, Kallmünz/Opf. 1957, 80.
 - 44 T h o m a s E., TÁC-Fövenypusztá, 109.
 - 45 T h o m a s E., TÁC-Fövenypusztá, 122, obr. 3: 44.
 - 46 T h o m a s E., TÁC-Fövenypusztá, 115, obr. 3: 49.
 - 47 B ó n i s E., Keramik, tab. XXXIII: 7; G o s e E., l. o., typ 433 a 434.
 - 48 D r e x e l F., Kastell Altstadt bei Miltenberg, ORL 38, 67; srv. W o l f f G., Ziegelstempel als wichtige Denkmäler für die Chronologie der römischen Militärstationen im nördlichen Limesgebiete, Germania 13, 1929, 114.
 - 49 S z i l á g y i J., Roman Garrisons, Stationed at the Northern Pannonian-Quad Frontier-Sectors of the Empire, Acta Arch. ASH II, 1952, 201.
 - 50 Kolky LVPICINI TRB a QVADRIVRGI: S z i l á g y i J., Beschriftete und bezeichnete Ziegel, Intercisa II, AH XXXVI, Budapest 1957, 16 n.

- 51 G r o l l e r M., Über die "Handmarken" auf römischen Ziegeln, Bericht des Vereins Carnuntum für das Jahr 1902, Wien 1904, 119 n.
- 52 K u ž i t í t u b u l ů s r v . G r o l l e r M., Die Hausinsel zwischen der Ersten und Zweiten Gasse, Bericht des Vereins Carnuntum für das Jahr 1903, Wien 1905, 29, obr. 14.
- 53 R a d n ó t i A., Glasgefäße und Glasgegenstände, Intercisa II, Archaeologia Hungarica XXXVI, Budapest 1957, 150, tab. XXXII: 4 (dále cit.: R a d n ó t i A., Intercisa).
- 54 R a d n ó t i A., Intercisa, 146.
- 55 R a d n ó t i A., Intercisa, 145, 146.
- 56 R a d n ó t i A., Intercisa, 144.
- 57 R a d n ó t i A., Intercisa, 153, tab. XXXIII: 4.
- 58 R a d n ó t i A., Intercisa, 147, tab. XXIX: 3.
- 59 T h o m a s E., Archäologische Funde in Ungarn, Budapest 1956, 244 - uvádí nádobu takto zdobenou z musea ve Veszprému; k dat. s r v . K i s a A., Das Glas im Altertume II, Leipzig 1908, 444 n.; II. stol. náleží nádoba obdobně zdobená, leč jiného typu z Vysoké pri Morave - O n d r o u c h V., Bohaté hroby z doby římskéj na Slovensku, Bratislava 1957, 38.
- 60 S r v . nálezy z Karnunta: G r o l l e r M., Kleinfunde in den Gebäuden der Praetentura, Bericht des Vereins Carnuntum für das Jahr 1899, Wien 1900, 83, tab. XIII: 35.
- 61 L a m i o v á - S c h m i e d l o v á M., Spony z doby římskéj na Slovensku, Študijné zvesti AÚSAV 5, 1961.
- 62 P a t e k E., Verbreitung und Herkunft der römischen Fibeltypen in Pannonien, Diss. Pann. II-19, Budapest 1942, 101, tab. XXIII: 1.
- 63 S r v . S a k a ř V., Spony s cibulovitými knoflíky ve střední Evropě, PA LII, 1961 - Böhmv sborník, 430, obr. 2: 3, kde je uvedena i další literatura. Analogický nález z Intercisy: P a u l o v i c s St., Die römische Ansiedlung von Dunapentele-Intercisa, AH II 1927, 121, 122.
- 64 S v o b o d a B., Čechy a římské Imperium, Praha 1948, 181.
- 65 S v o b o d a B., Imperium, 128; k problematice prolamovaných kování s r v . S t j e r n q u i s t B., Runde Beschlagplatten mit Befestigungsöse, Saalburg Jahrbuch XIII, 1954, 59 n. a M e y e r E., Zur zeitlichen und kulturellen Stellung des Dolchortbandes von Gundorf, Kreis Leipzig, Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 8, 1960, 7 n.
- 66 G r o l l e r M., Römische Waffen, Bericht des Vereins Carnuntum für das Jahr 1899, Wien 1900, 85 n.
- 67 P r e i d e l H., Die germanischen Kulturen in Böhmen und ihre Träger I, Kassel 1930, 233, obr. 268.
- 68 T h o m a s S., Studien zu den germanischen Kämnen der römischen Kaiserzeit, Arbeits- und Forschungsberichte zur Sächsischen Bodendenkmalpflege 8, 1960, 110 n.
- 69 J u h á s z G., Die Sigillaten von Brigetio, Diss. Pann. II-3, Budapest s. a.
- 70 K ř í Ź e k Fr., Terra Sigillata in der Slowakei, Brünn-Brno 1939.
- 71 J u h á s z G., l. o.
- 72 C o m f o r t H., Terra Sigillata, PWRE Suppl. VII, 1940, 1096 n. K a r n i t s c h P., Die verzierte Sigillata von Lauriacum, Forschungen in Lauriacum 3, Linz 1955, kde je uvedena i další literatura (dále cit.: K a r n i t s c h P., Lauriacum).

- 73 S t a n f i e l d J. A., S i m p s o n G., Central Caulish Potters, London 1958, zejména XXXVI n.
- 74 K a r n i t s c h P., Lauriacum, 32.
- 75 Lu. III R 38.
- 76 J u h á s z G., l. c., tab. XXXII: 11.
- 77 S r v. S a k a ř V., Terra sigillata v českých nálezech, PA XLVII, 1956, 58, obr. 5; J u h á s z G., l. c., tab. XVI: 12.
- 78 S a k a ř V., Paběrky z Celemantie, AR VII, 1955, 525, kde je uvedena i další literatura.
- 79 K ř í ž e k Fr. l. c., 43
- 80 J u h á s z G., l. c., tab. XXXVI: 29.
- 81 K a r n i t s c h P., Lauriacum, tab. 87: 7.
- 82 J u h á s z G., l. c., tab. XXVII: 10.
- 83 J u h á s z G., l. c., tab. XXVII: 33.
- 84 H. 87, Kiss V: 4.
- 85 Kiss XVII: 1, 2.
- 86 J u h á s z G., l. c., tab. XI: 4 a XXIV: 4.
- 87 T e n i š e v a M. K., Email i inkrustacija, Praga 1930, 82 n., tab. XXIV: 110.
- 88 E x n e r K., Das Verhältniss der pannonischen Emailfunde zu den rheinischen v díle: S e l l y e I., Les bronzes émaillés de la Pannonie Romaine, Diss. Pann. II-8, Budapest 1939, 89 n.
- 89 S i l v é n U., Provinsialromerska emailspännen, Svenska fynd och deras kontinentala relationen, Tor VII, 1961, 119.
- 90 T h o m a s E., Tác-Fövenypusztá, 116, obr. 4: 43.
- 91 S c h ö r g e n d o r f e r A., Keramik, 157, B e n i n g e r E. - F r e i s i n g H., Die germanischen Bodenfunde in Mähren, Reichenberg 1933, 56.
- 92 T h o m a s E., Tác-Fövenypusztá, 123.
- 93 P á r d u c z M. - K o r e k J., Eine Siedlung aus der Kaiserzeit in Ózd, Acta Arch. ASH X, 1957, 162, tab. I: 13, II: 13, pokus o napodobení "podunajského hrnce": tab. X: 3, pro datování zvl. str. 192 n.
- 94 J u h á s z G., l. c., 199.
- 95 O n d r o u c h V., Limes Romanus na Slovensku, Bratislava 1939, 58.
- 96 O n d r o u c h V., l. c., 58, k tomu nejnověji N o v o t n ý B., Limes Romanus in Slovakia and the Future Tasks of its Investigation, Historica I, 1959, 300, kde je uvedena i další literatura.
- 97 S c h l e i e r m a c h e r W., Der obergermanische Limes und spätrömische Wehranlagen am Rhein, 33. BRGK, 1943-1950, 157.
- 98 L u d i k o v s k ý K., K technologii na kruhu vyráběné keramiky, AR XII, 1960, 73.
- 99 P ó c z y K., Die Keramik von Brigetio, Dissertationes archaeologicae ex instituto archaeologico Universitatis de Rolando Eötvös nominatae I, Budapest 1958, 89.
- 100 H o ř á k o v á - J a n s o v á L., Terra sigillata a římská keramika ze Stupavy, Zprávy Československého státního archeologického ústavu II-III, 1929-1930, Praha 1931, 37 n.; k tomu s r v. O n d r o u c h V., Římské stanice v Stupave a Pajštúne, I - Archeologický výkop na areáli římskej stanice v Stupave roku 1941, Drobné nálezy, Historica Slovaca III-IV, 1943-1946, 75 n.

- 101 Sr. E i s n e r J., Slovensko v pravěku, Bratislava 1933, 201, 207, tab. LVI: 1, 4, 6-9, 13, 14, LXXV: 9.
- 102 K o l n í k T., Výskum rímskej stanice v Milanovciach pri Šuranoch v roku 1936, AR IX, 1937, 823.
- 103 G n i r s A., Římská stanice na Mušově (Drobné nálezy), Zprávy Československého státního archeologického ústavu II-III, 1929-1930, Praha 1931; k tomu sr. i M i t s c h a - M ä r h e i m H., N i s c h e r - F a l k e n h o f E., Der Oberleiseberg, ein Zentrum vor- und frühgeschichtlicher Besiedlung, Mitteilungen der prähistorischen Kommission der Akademie der Wissenschaften II-5, Wien 1929, tab. IX, a N i s c h e r - F a l k e n h o f E., M i t s c h a - M ä r h e i m H., Die römische Station bei Niederleis und abschliessende Untersuchungen auf dem Oberleiseberge, Mitteilungen der prähistorischen Kommission der Akademie der Wissenschaften II-6, Wien 1931, tab. VI; sr. i H o r á k o v á - J a n s o v á L., Keramika z římské stanice na Mušově, OP IX, 1930-1935 (1936), 117 n.

REJSTŘÍK K TABULKÁM
(str. 90-106)

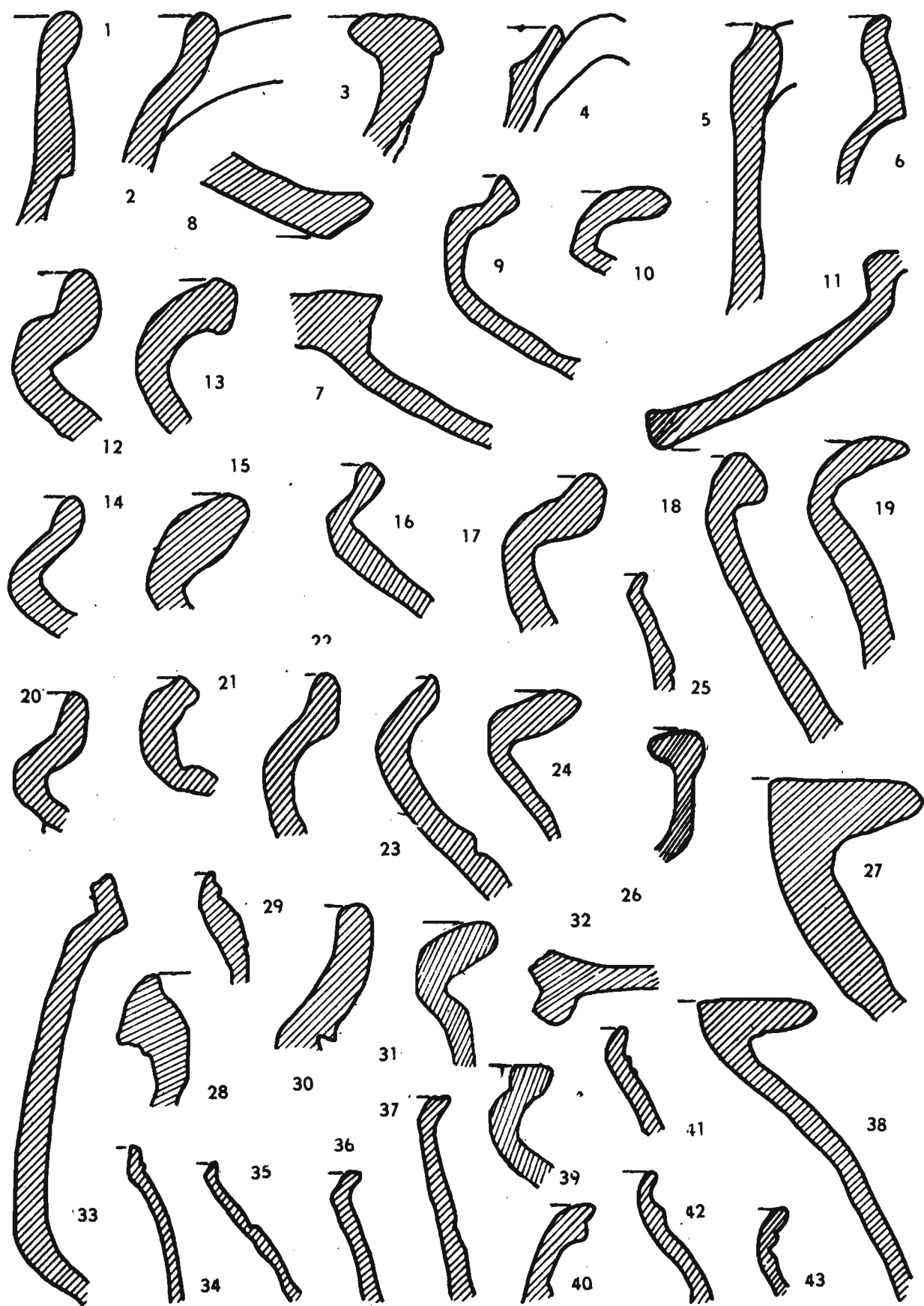
Pokud není předmět, na tabulce vyobrazený, popsán ve výběrovém inventáři, jsou v rejstříku připojeny odkazy na jednotlivá pojednání nálezů. Vysvětlivky zkratk: Amf. - amfory; Br. - bronzová kování; Ci. - římské cihly; firn. - keramika s tmavošedým firnisem; Glaz. - glazovaná keramika; K. - kahany; Kost. - kostěné předměty; Rh. - rhaetská keramika; Sp. - spony; Sklo - sklo; TS-L - středogalská TS; TS-R - porýnské dílny; TS-W - westerndorfská TS; Ž. - železné předměty.

Tab. čís.	Předmět čís.	Inventár. čís.	Tab. čís.	Předmět čís.	Inventár. čís.	Tab. čís.	Předmět čís.	Inventár. čís.
I	1	819/55	I	28	1482/55	II	10	282/55
	2	90/55		29	95/55		11	1049/55
	3	1334/55		30	1845/55		12	1899/55
	4	785/55		31	1696a/55		13	1313/55
	5	182/55		32	59/56 Glaz.		14	603/55
	6	60/55		33	1882/55		15	107a/55
	7	54/55		34	728/55		16	1581/55
	8	1162/55		35	1797/55		17	974/55
	9	1051/55		36	1464/55		18	397/55
	10	250/55		37	1404a/55		19	804/55
	11	1452/55		38	676a-c/55		20	142/55
	12	1707/55			1811/55		21	541/55
	13	526/55		39	393/55		22	1256/55
	14	841/55		40	960/55		23	844/55
	15	1029/55		41	674/55		24	669/55
	16	17/55		42	1463/55		25	1149/55
	17	301/55		43	1278/55		26	358/55
	18	347/55	II	1	1521/55		27	529/55
	19	1626/55		2	382/55		28	249/55
	20	661/55		3	135/55		29	1009/55
	21	1217/55		4	1524/55		30	268/55
	22	516/55		5	730ab/55		31	767/55
	23	53/55		6	1683/55		32	1520/55
	24	61/55		7	49/56		33	68/55
	25	1793/55		8	532/55		34	245/55
	26	978/55		9	729/55		35	568/55
	27	181/55						

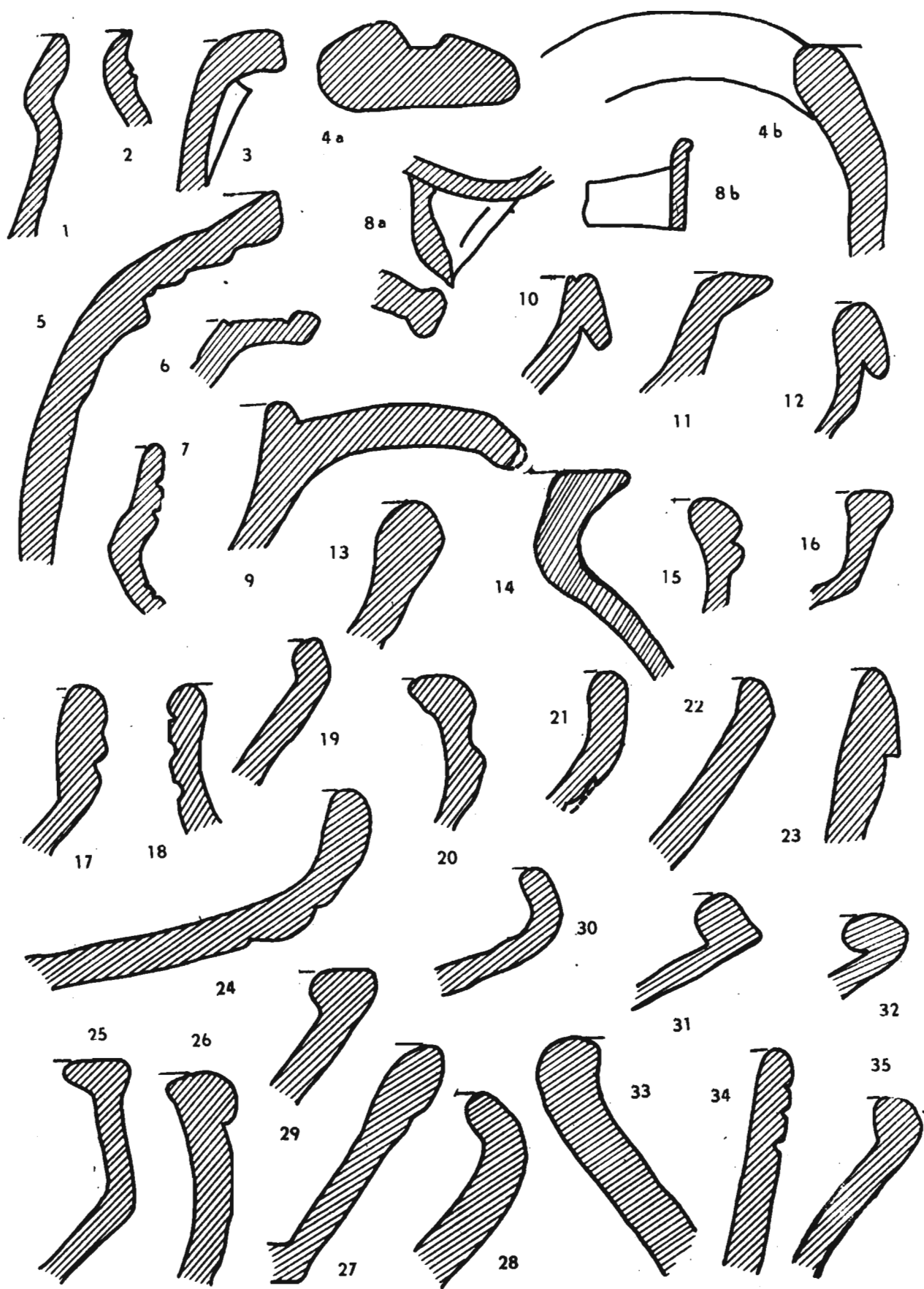
Tab. čís.	Před- mět čís.	Inventár. čís.	Tab. čís.	Před- mět čís.	Inventár. čís.	Tab. čís.	Před- mět čís.	Inventár. čís.
III	1	1840/55	IV	1	622a/55	V	9	58/56
	2	1198-9/55		2	1740/55		10	170/56
	3	87/55		3	238/55		11	71/56
	4	86/55		4	175/56		12	117/56
	5	109/55		5	10/56		13	111/56
	6	1508/55		6	3/56 firm.		14	82/56
	7	1526a-o/55		7	9/56		15	103/56
	8	1001/55		8	1309/55		16	71/56
	9	1336/55		9	1140/55		17	71/56
	10	20/55		10	1179/55		18	19/56
	11	1735/55		11	1823/55		19	82/56
	12	502/55		12	126/56		20	20/56
	13	1408/55		13	105/56		21	107/56
	14	749/55		14	70/56		22	170/56
	15	1885o/55		15	165/56		23	107/56
	16	496/55		16	170/56		24	112/56
	17	1795a/55		17	125/56		25	76/56
	18	1282/55		18	107/56		26	161/56
	19	1590/55		19	170/56		27	170/56
	20	1847/55		20	170/56		28	165/56
	21	438/55		21	1303/55		29	56/56
	22	1760d/55		22	18/56		30	180/56
	23	89/55		23	186/56		31	123/56
	24	614a/55		24	170/56		32	83/56
	25	957/55		25	165/56		33	161/56
	26	603/55		26	186/56		34	165/56
	27	828/55					35	131/56
	28	1717/55	V	1	26/56	VI	36	103/56
	29	1155/55		2	164/56 Glaz.			
	30	1142/55		3	170/56		1	105/56
	31	1335/55		4	186/56		2	151/56
	32	1297a/55		5	152/56		3	83/56
	33	1327/55		6	168/55		4	107/56
	34	1740/55		7	117/56		5	82/56
				8	103/56		6	70/56

Tab. čís.	Před-mět čís.	Inventár. čís.	Tab. čís.	Před-mět čís.	Inventár. čís.	Tab. čís.	Před-mět čís.	Inventár. čís.
VI	7	105/56	VII	14	76/56 Sklo	X	8	1700/55 Sklo
	8	178/56		15	104/56 Sklo		9	1209/55 Sklo
	9	107/56		16	105/56 Sklo		10	593/55
	10	62/56		17	106/56 Sklo		11	204/55
	11	86/56		18	104/56 Sklo		12	1045/55
	12	186/56		19	90/56 Sklo		13	1270/55 ž.
	13	83/56		20	62/56 Sklo		14	1462/55
	14	1487/55	VIII	1	167/56 TS-R	XI	15	1748/55
		1534/55		2	107/56 TS-R		1	546/55 Rh.
	15	168/56		3	54/56 TS-R		2	161/55 Rh.
	16	126/56		4	103/56 TS-R		3	99/55 Rh.
	17	1883ab/55		5	115/56 TS-R		4	104a/55
	18	83/56		6	159/56 TS-R		5	51/56 firm.
	19	105/56		7	18/56 TS-R		6	1606/55
	20	111/56		8	834/55		7	676a-c/55
	21	112/56		9	1225/55			1811a/55
	22	62/56		10	1378/55		8	57/55 firm.
	23	186/56		11	278a/55		9	112/55
	24	109/56		12	866d/55		10	1633/55
	25	107/56		13	1476b/55		11	648/55
	26	104/56		14	1887/55		12	48/56
	27	51/56		15	1353/55		13	1840/55
VII	1	141ab/55	IX	1	1787/55	XII	14	1463/55
	2	85ab/55		2	1787/55		15	1956/55
	3	930/55		3	1034/55 Kost.		16	103/55 firm.
	4	1042/55 Glaz.		4	1796/55 Ci.		17	373/55
	5	968/55		5	790/55 Ci.		18	89/56
	6	1234/55 Glaz.	X	1	1973/55 Sklo		19	438/55
	7	919a/55		2	153/55 ž.		20	303/55
	8	931/55		3	1320/55 Sklo		21	1735/55
	9	1816ab/55		4	1719/55 Sklo		22	355a/55
	10	1310/55		5	1699a/55 Sklo		1	235/55
	11	170/56		6	1900/55 Sklo		2	583ab/55 firm.
	12	169/56 Amf.		7	98/55 Sklo		3	1847/55
	13	104/56 Sklo					4	1757/55

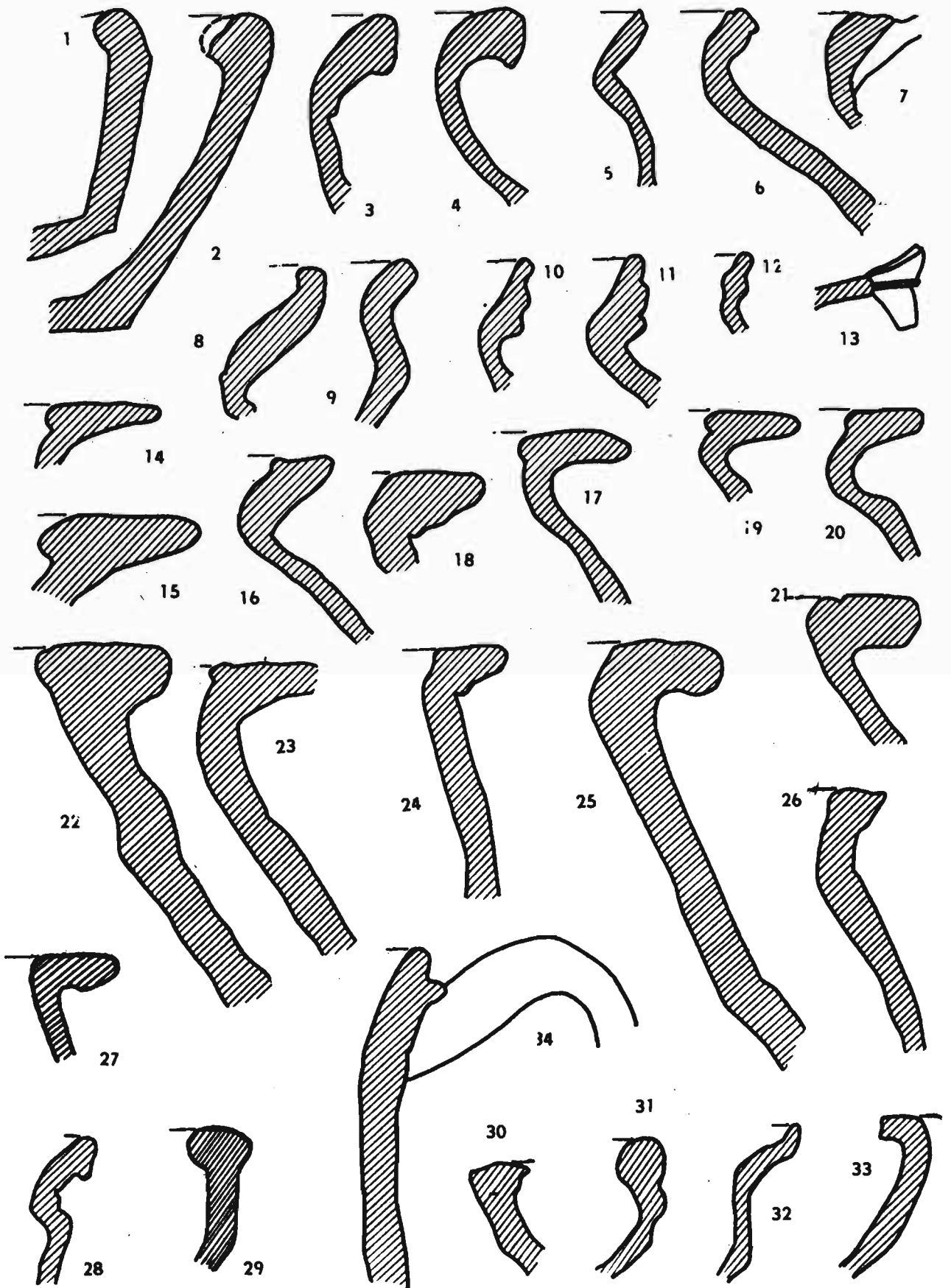
Tab. čís.	Před- met čís.	Inventár. čís.	Tab. čís.	Před- met čís.	Inventár. čís.	Tab. čís.	Před- met čís.	Inventár. čís.
XII	5	1596b/55	XIV	1	1816ab/55	XVI	1	1550/55
	6	1751/55		2	1458ab/55		2	11/56 C1.
	7	44/56		3	85ab/55		3	262/55 C1.
	8	112g/55		4	445/55		4	1967/55 C1.
	9	21/56 firm.		5	1873/55		5	1265/55
	10	118/55 K.		6	1452/55		6	8/55 C1.
	11	562/55		7	414a/55		7	779/55
	12	747b/55		8	866a/55		8	476/55 C1.
	13	262/55 K.		9	15/56		9	1019/55 C1.
	14	747a/55		10	730ab/55			
	15	1254/55 K.	XV	1	236/55 TS-L	XVII	1	324/55
	16	1457/55 K.		2	374/55		2	200/55
	17	670/55		3	1249/55		3	1268/55
	18	1747/55		4	338/55 TS-R		4	253/55
	19	112e/55		5	62/55 TS-R		5	1145/55
	20	1876/55		6	1055/55 TS-R		6	220/55 ž.
	21	100/55		7	1355/55 TS-R		7	735/55
	22	117/55 K.		8	763/55 TS-R		8	124/55
	23	90/56		9	1636/55 TS-R		9	1106b/55
	24	587/55		10	255/55 TS-R		10	776/55
XIII	1	580/55 Br.		11	692/55 TS-R		11	686/55
	2	433/55		12	1159/55 TS-R		12	114/56
	3	571/55		13	1461/55 TS-R		13	33/56
	4	1666/2/55		14	1970/55 TS-R		14	748/55
	5	469/55		15	378/55 TS-R		15	1567/55
	6	449/55 ž.		16	1948/55 TS-W		16	1112/55
	7	334/55 Sp.		17	1738/55 TS-W		17	1259ab/55
	8	638/55		18	1572/55 TS-R			
	9	952/55		19	325/55 TS-R			
	10	656/55		20	1697/55 TS-W			
	11	450/55		21	1779b/55 TS-W			
	12	79/56 Sp.		22	31/55 TS-W			
	13	159/55		23	1877/55 TS-W			
	14	795/55		24	1694b/55 TS-W			
	15	158/55 ž.		25	1653d/55 TS-W			

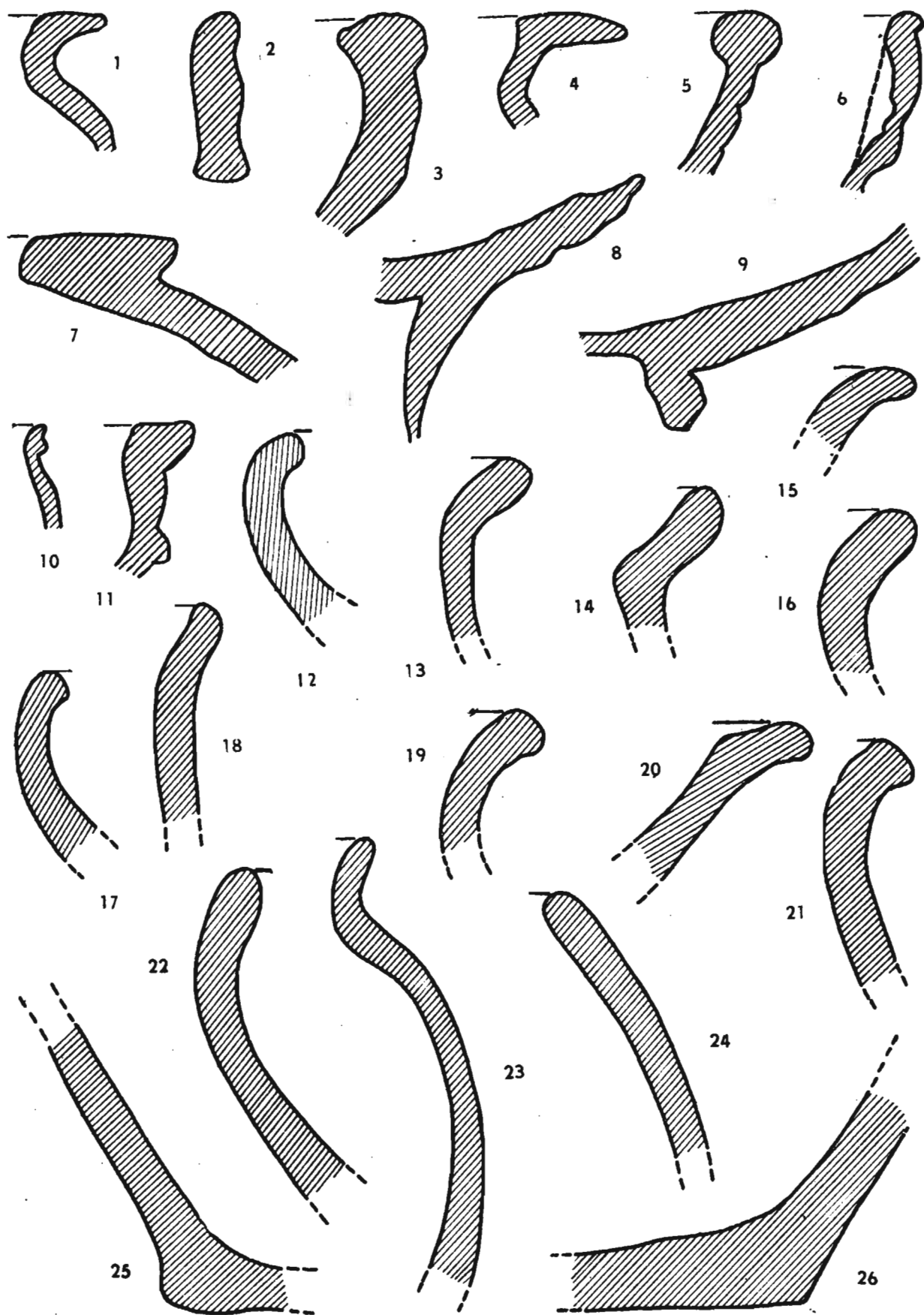
Tab. I. Leányvár (obec Iža). Profily keramiky.
1-31, 33-43 - nálezy z r. 1955; 32 - nález z r. 1956.

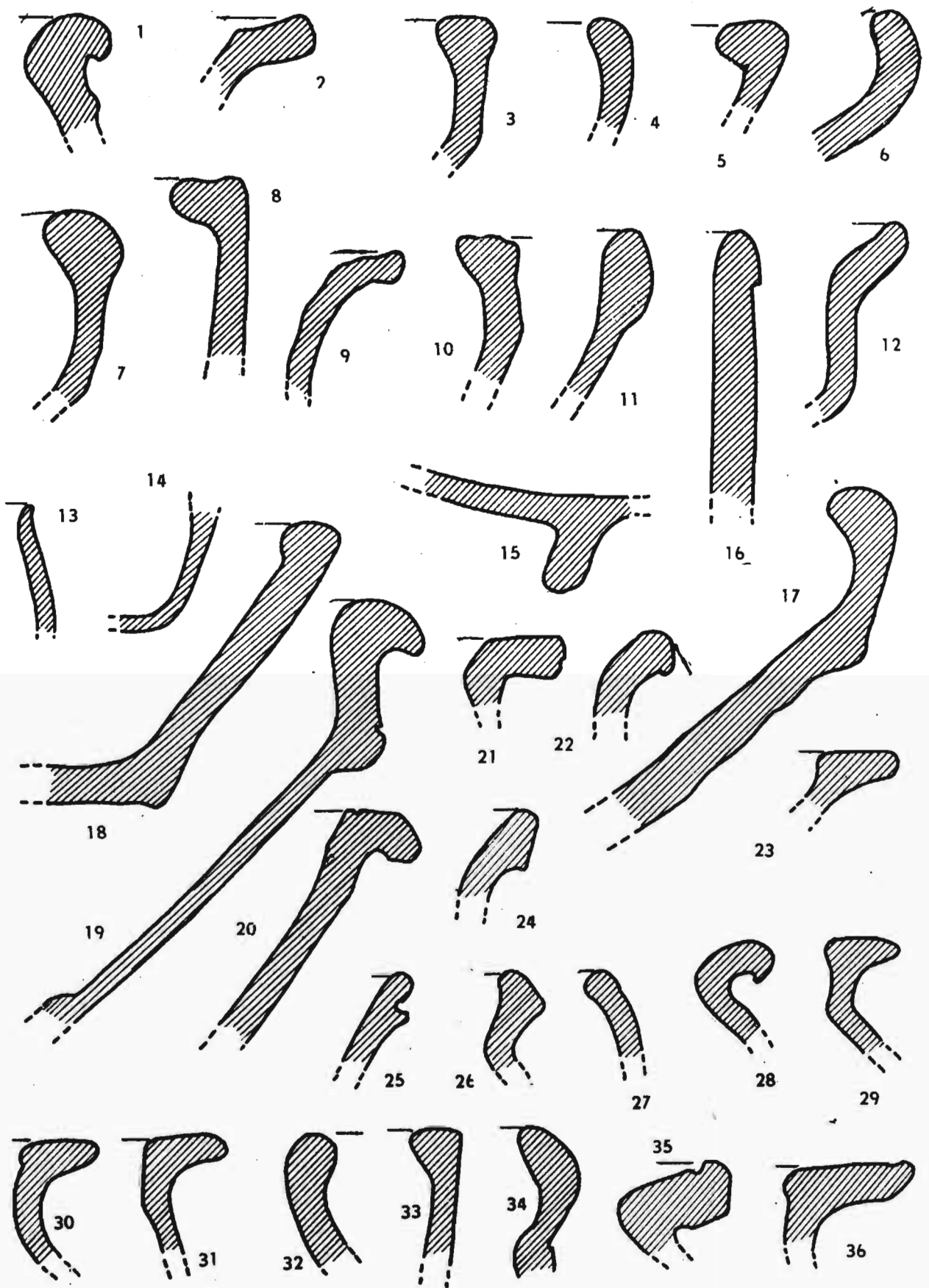
Tab. II. Leányvár (obec Iža). Profily keramiky.
1-6, 8-35 - nálezy z r. 1955; 7 - nález z r. 1956.

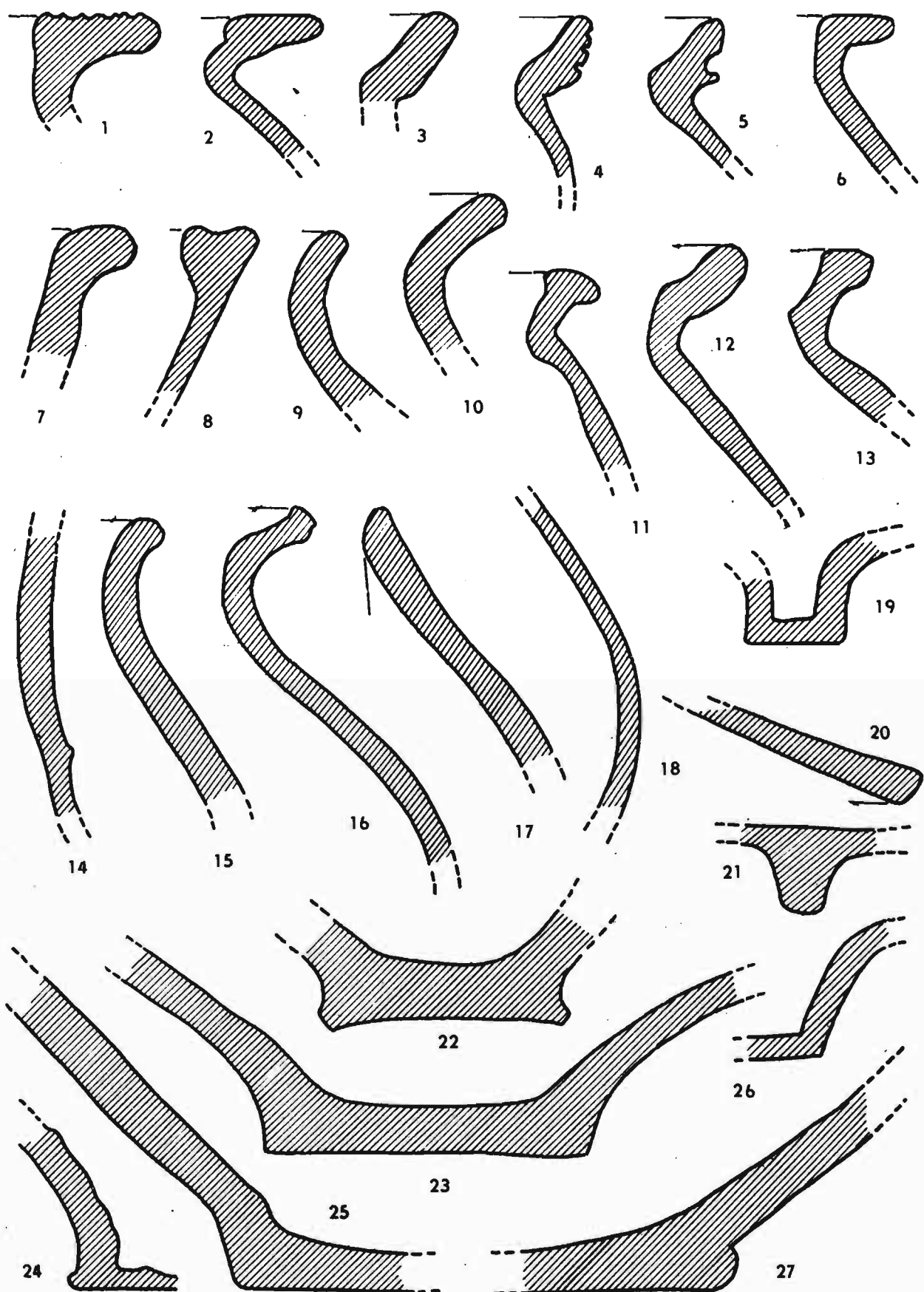
Tab. III. Leányvár (obec Iža). Profily keramiky. Nálezy z r. 1955.

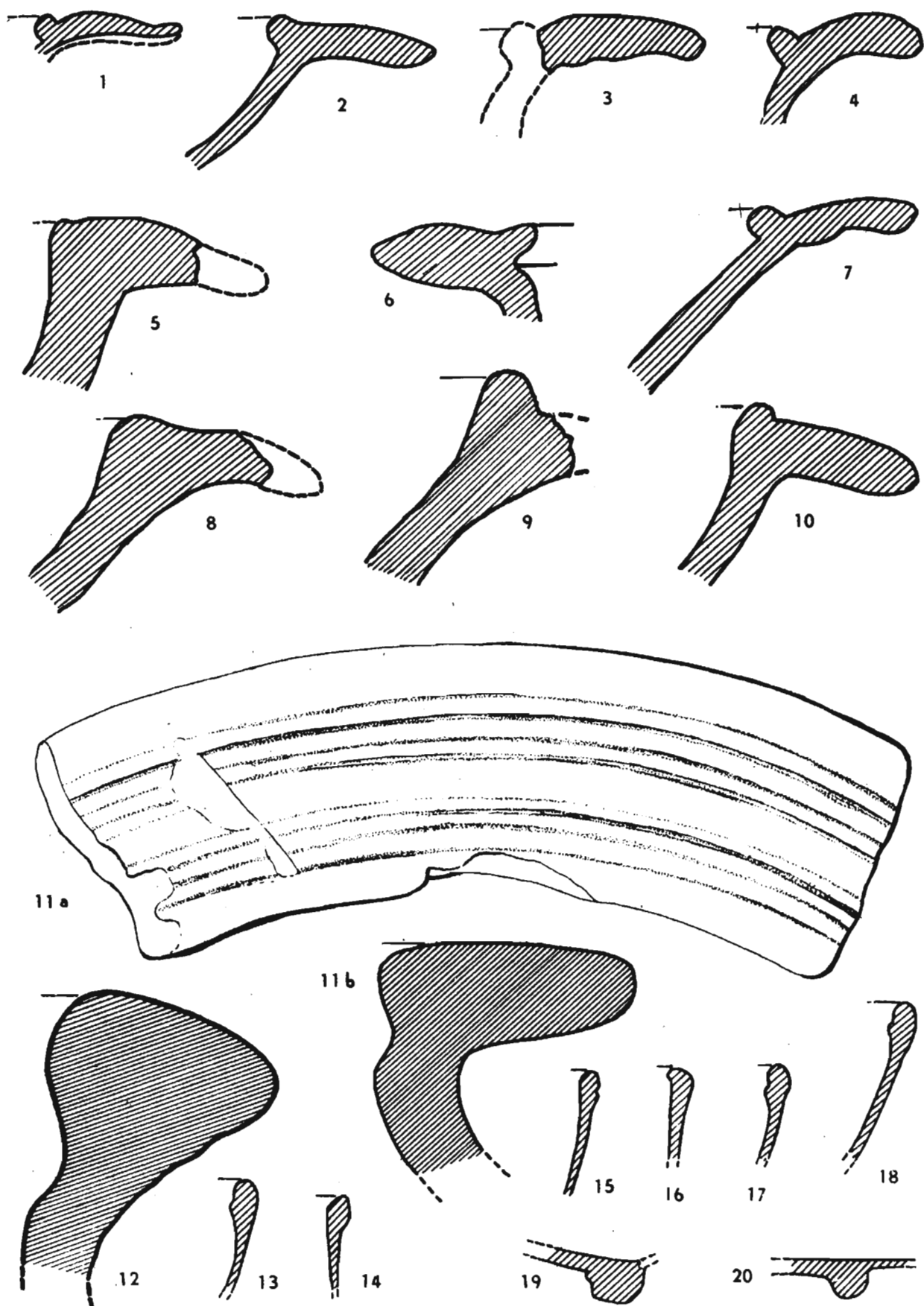
Tab. IV. Leányvár (obec Iža). Profily keramiky.
1-3, 8-11, 21: nálezy z r. 1955; 4-7, 12-20, 22-26 - nálezy z r. 1956.

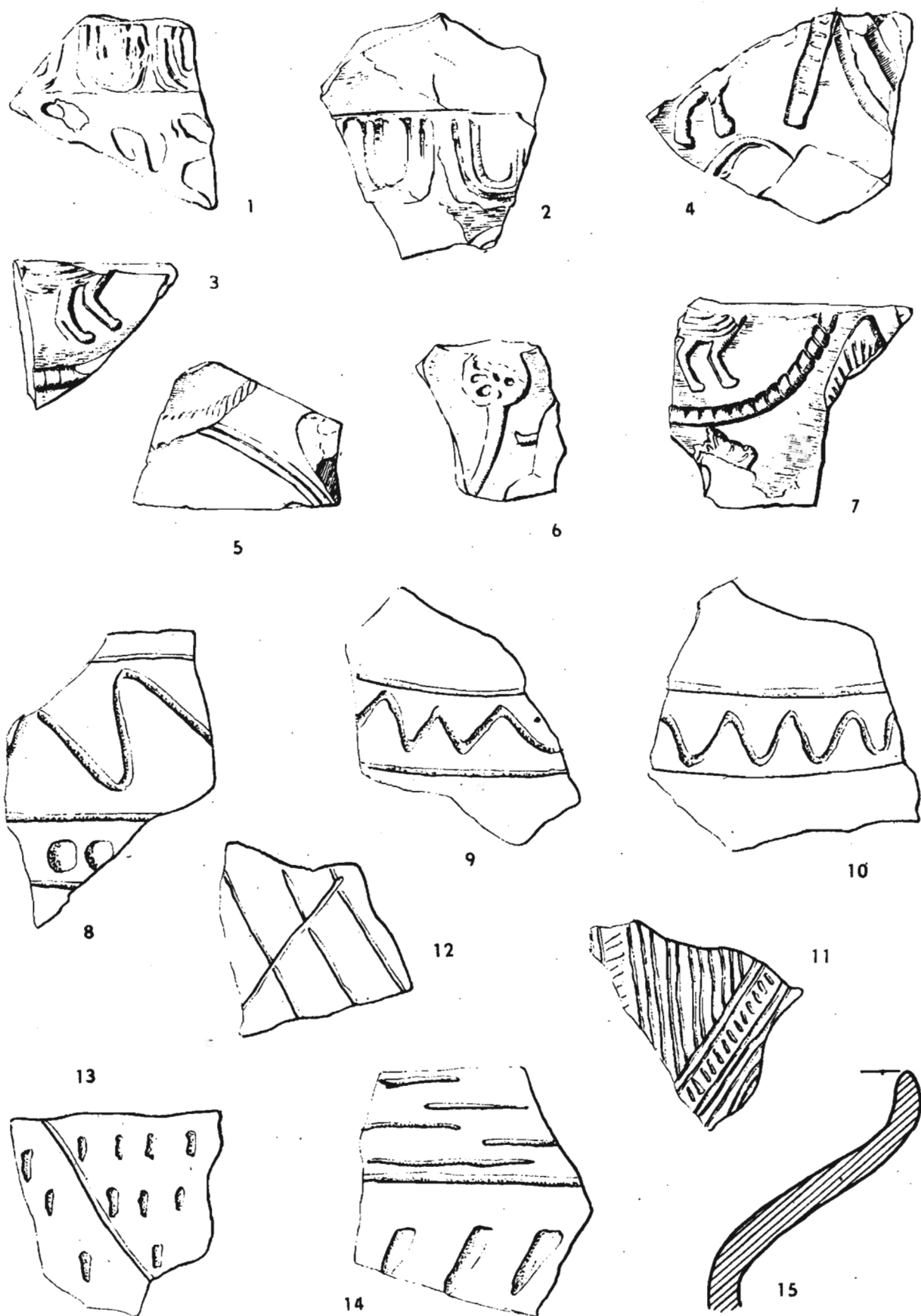
Tab. V. Leányvár (obec Iža). Profily keramiky.
1-5, 7-36 - nálezy z r. 1956; 6 - nález z r. 1955.

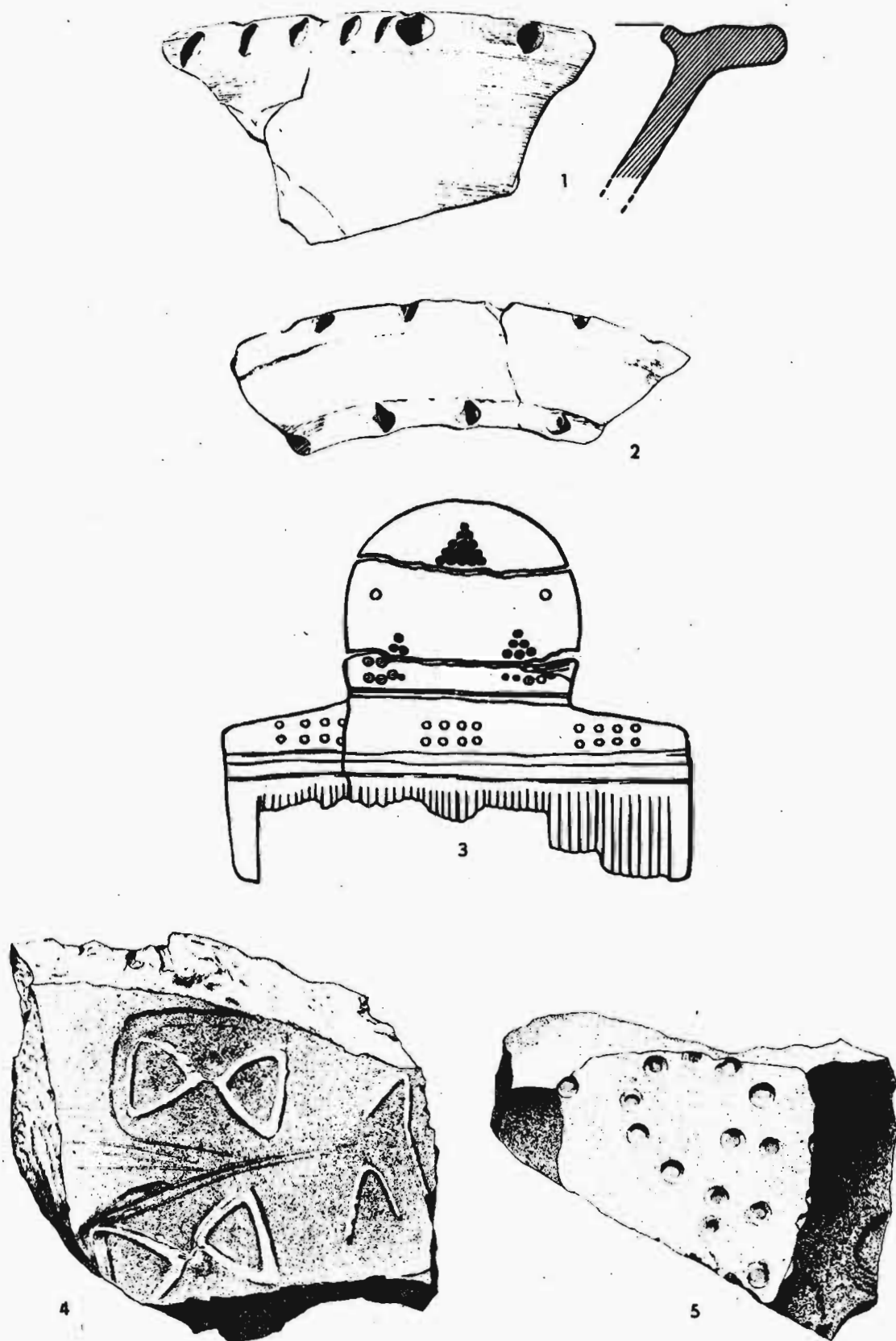
Tab. VI. Leányvár (obec Iža). Profily keramiky.
1-13, 15, 16, 18-27 - nálezy z r. 1956; 14, 17 - nálezy z r. 1955.

Tab. VII. Leányvár (obec Iža). 1-10 - profily keramiky, nálezy z r. 1955; 11, 12 - nálezy z r. 1956; 13-20 - profily zlomků skleněných nádob, nalezených při výzkumu v r. 1956.

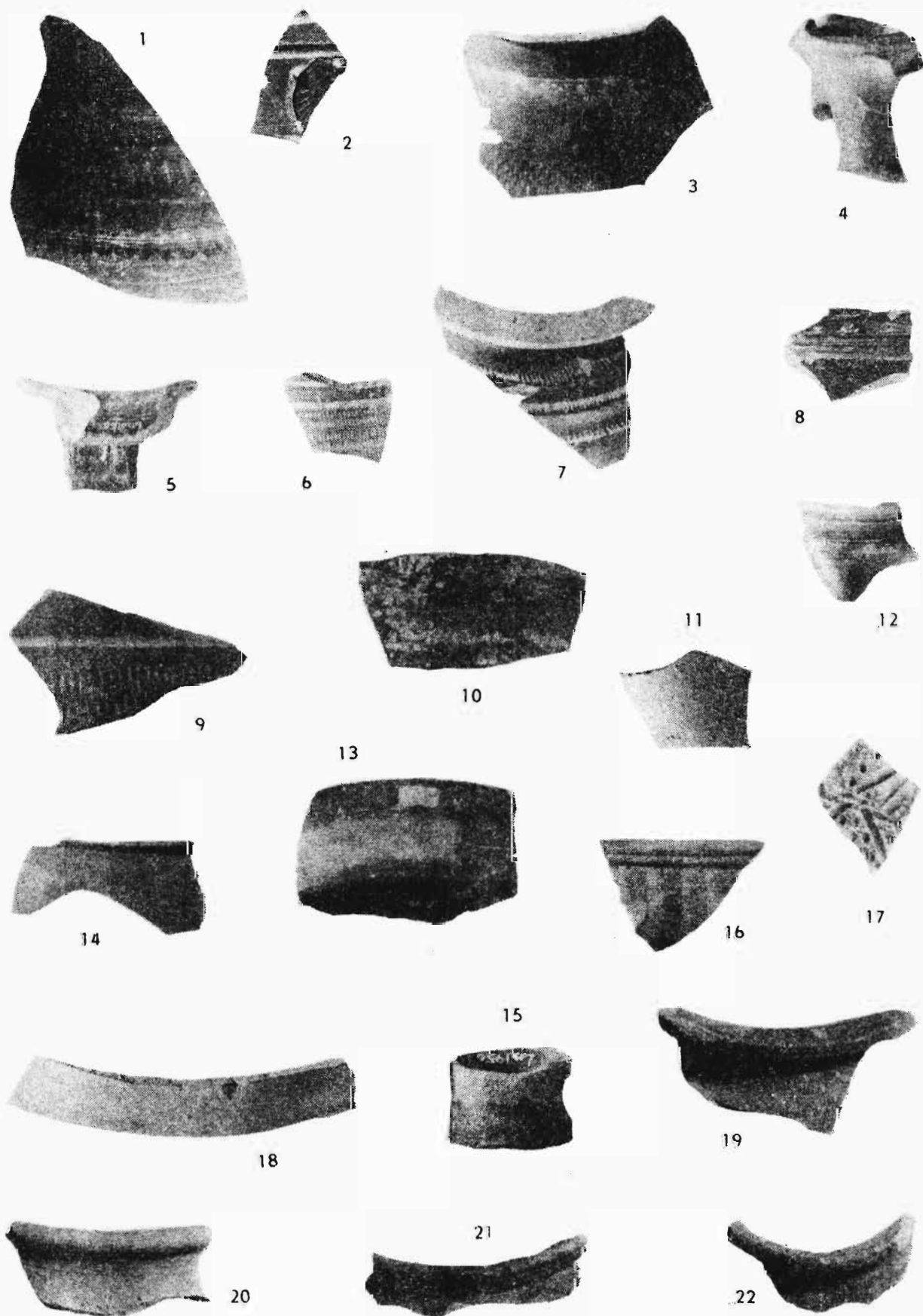
Tab. VIII. Leányvár (obec Iža). 1-7 - zlomky terrý sigillaty, nálezané v r. 1956; 8-15 - neřínská keramika; výzkum r. 1955.

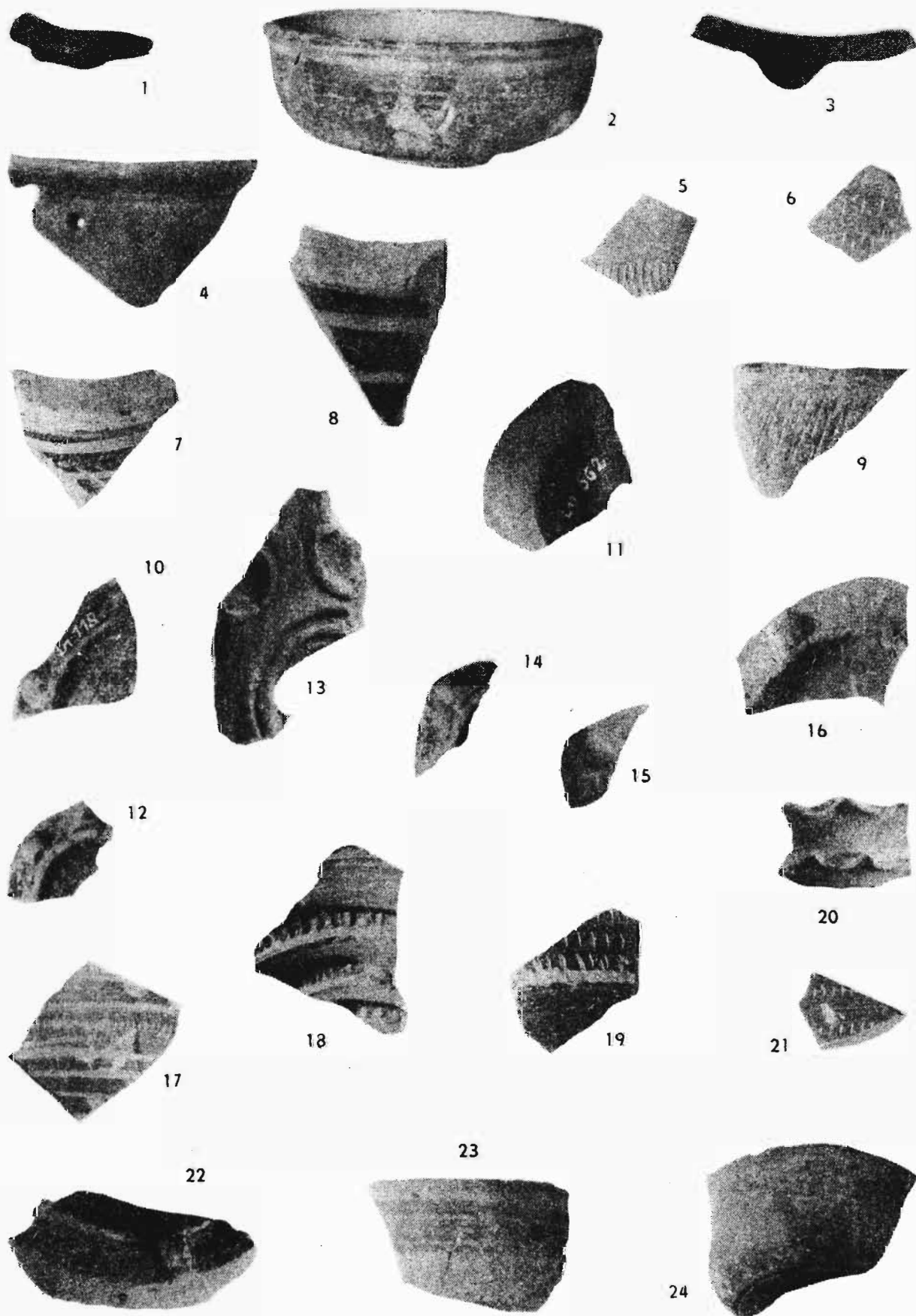
Tab. IX. Leányvár (obec Iža). Nálezy z r. 1955.

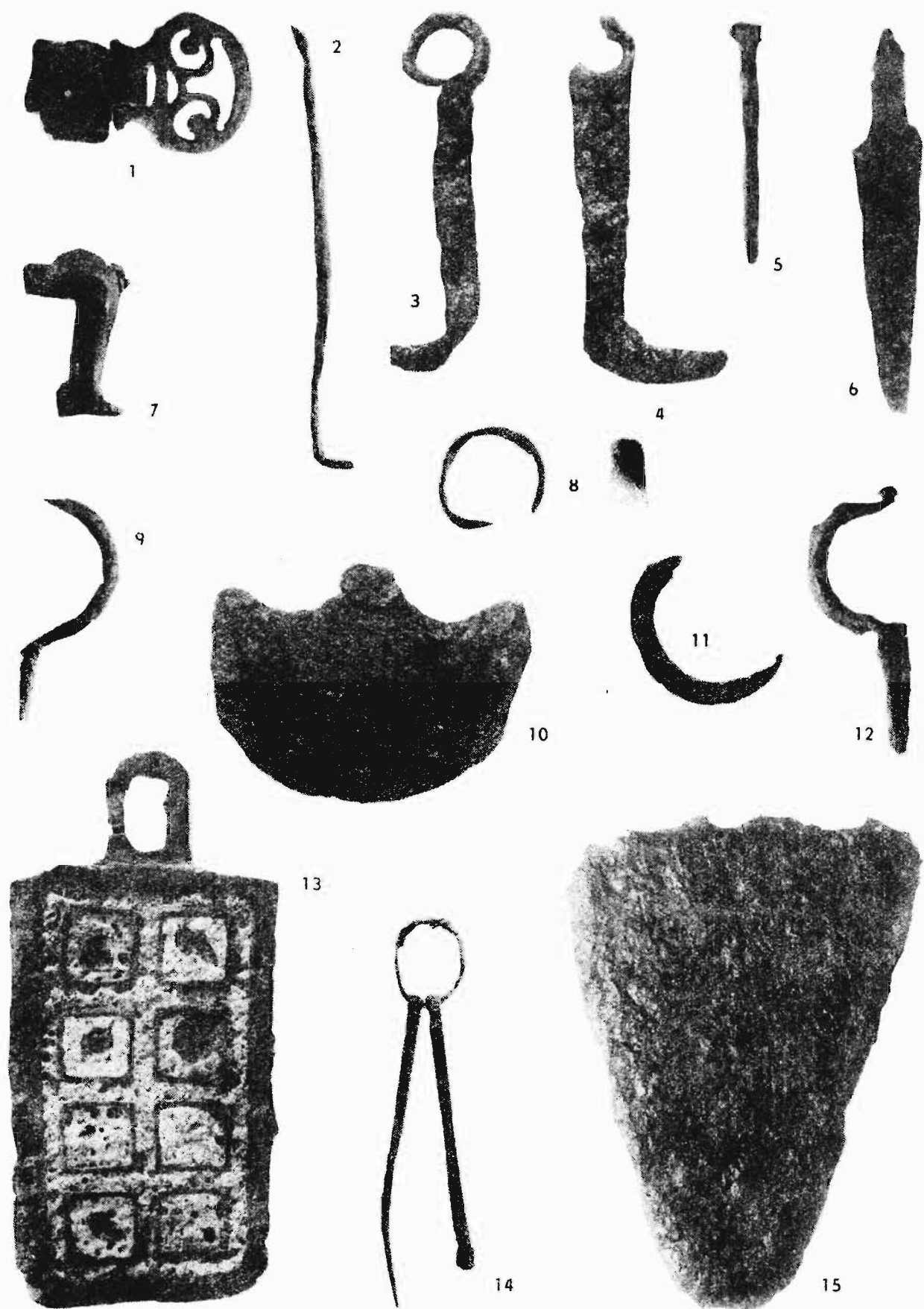
Tab. X. Leányvár (obec Iža). Nálezy z r. 1935.

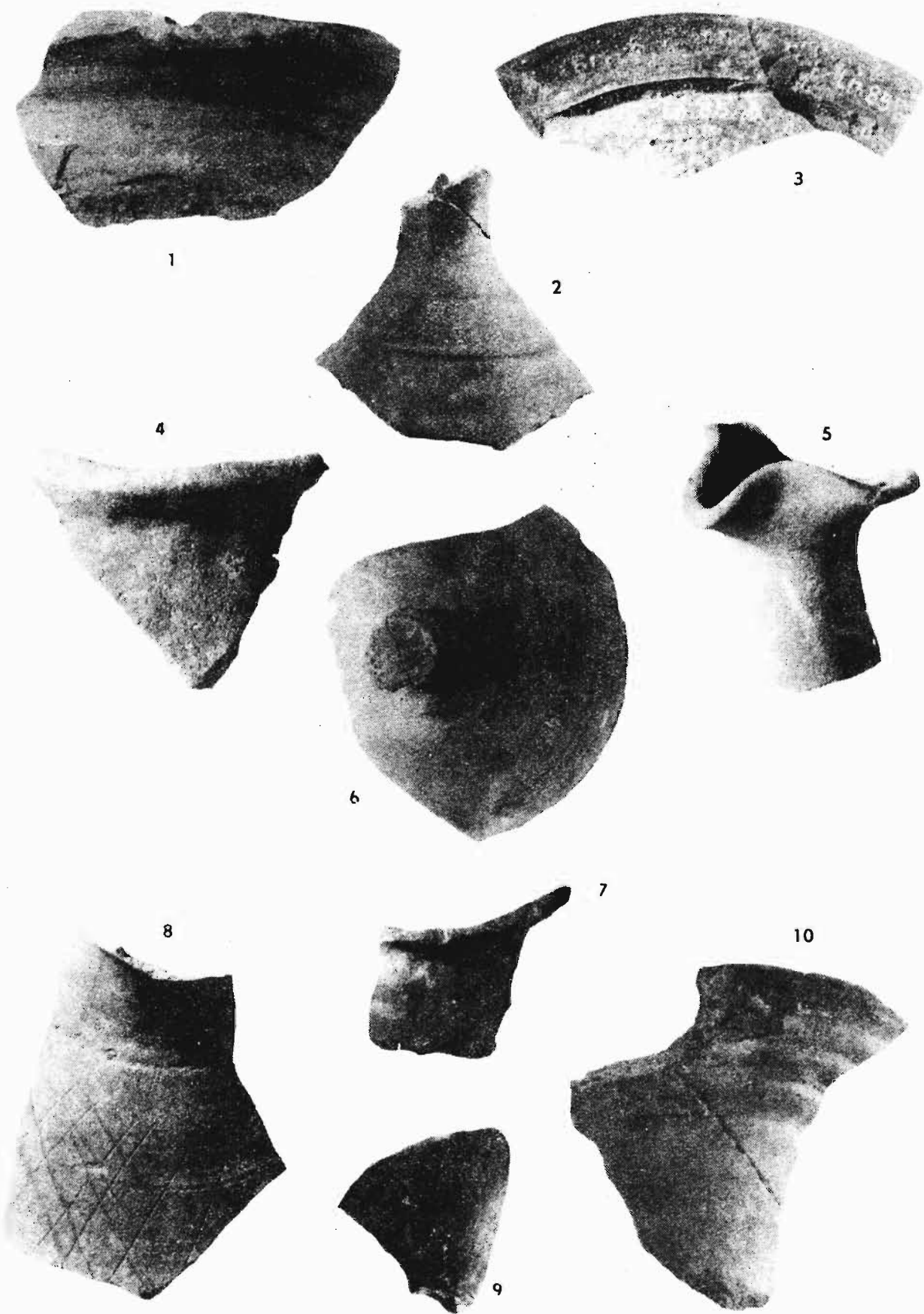
Tab. XI. Leányvár (obec Iza). Provincální keramika.
1-4, 6-17, 19-22 - nálezy z r. 1955; 5, 18 - nálezy z r. 1956.

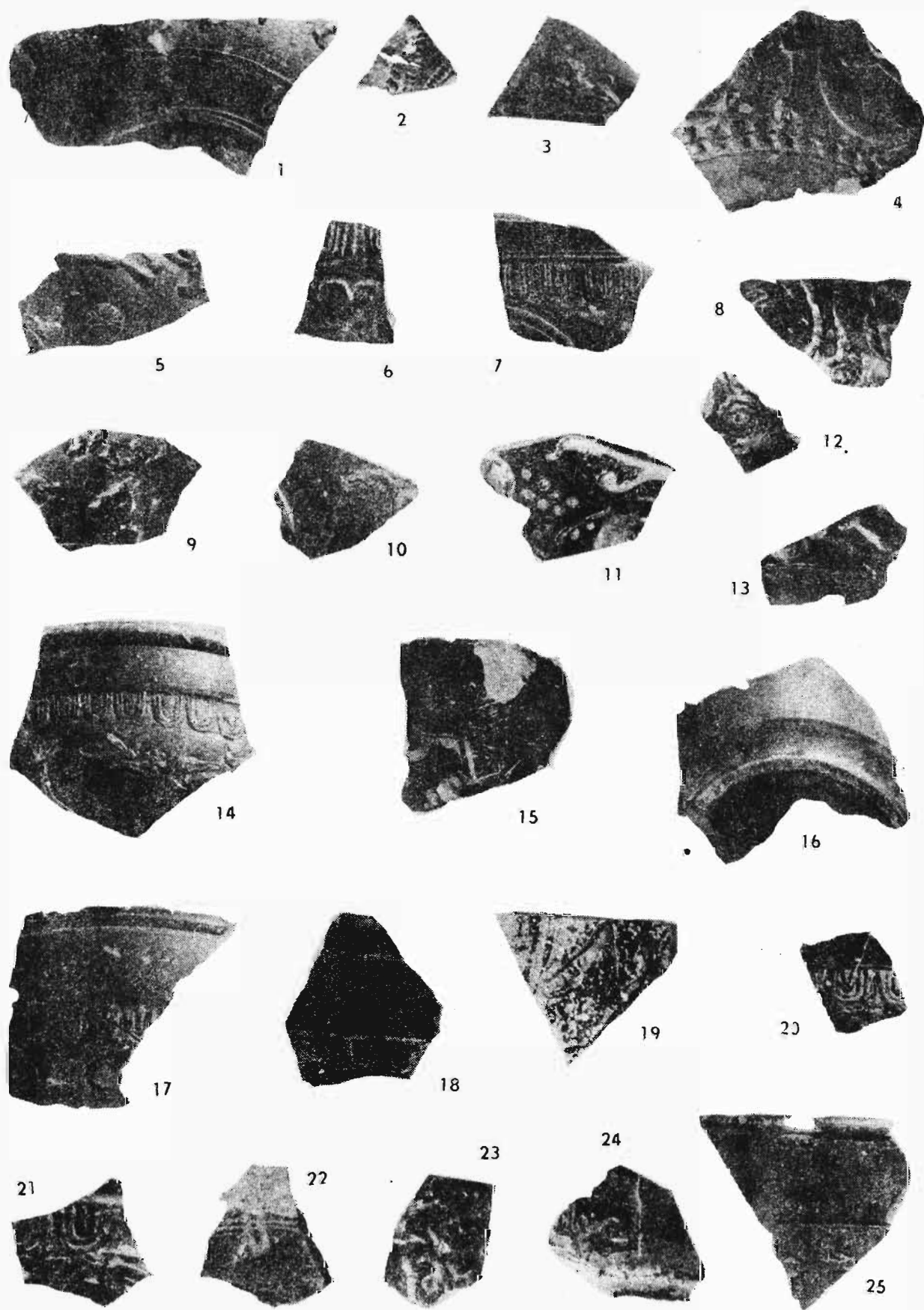
Tab. XII. Leányvár (obec Iža). Provinciální keramika.
1-6, 8-22, 24 - nálezy z r. 1955; 7, 23 - nálezy z r. 1956.

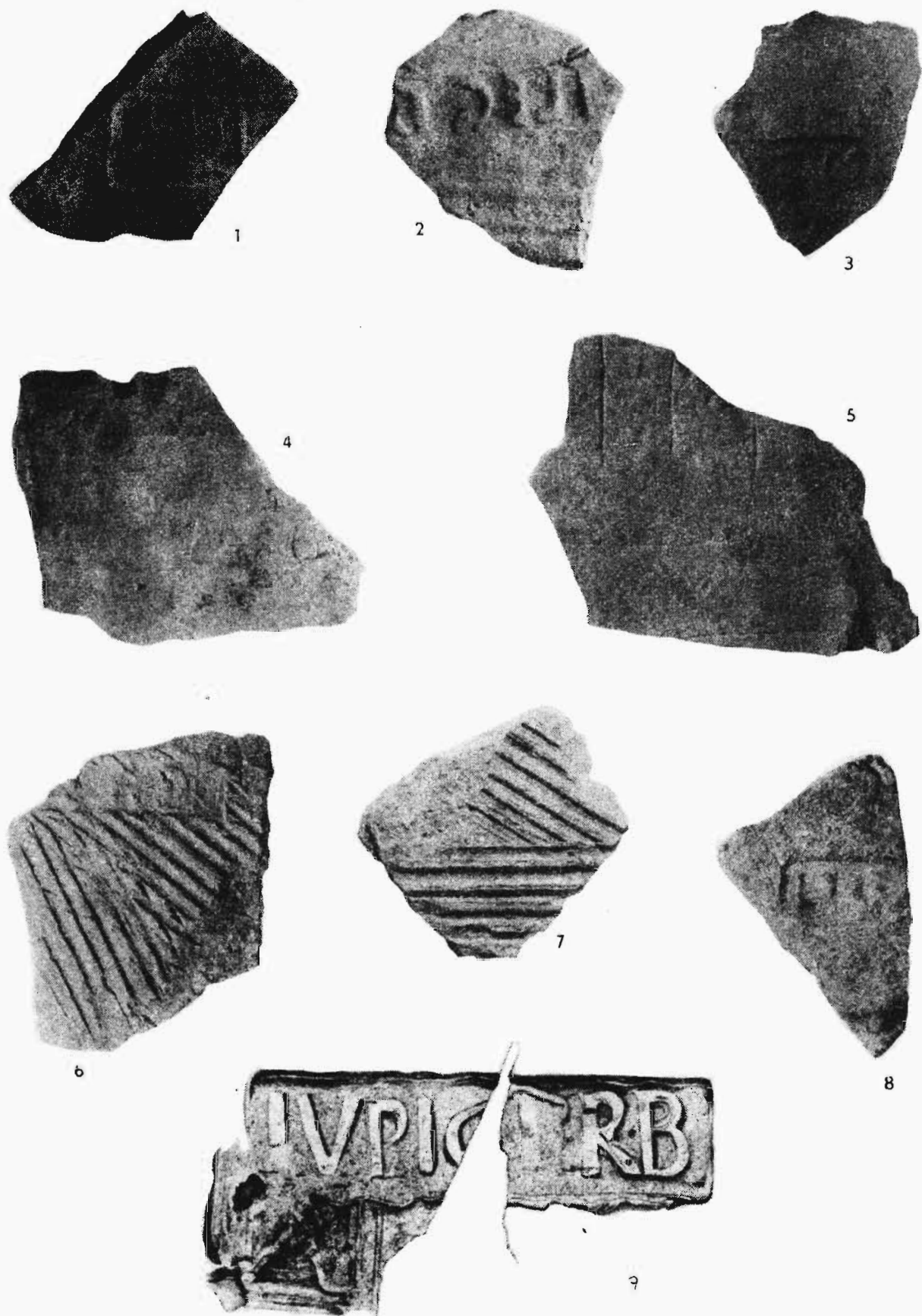
Tab. XIII. Leányvár (obec Iža). Kovové předměty.
1-11, 13-15 - nálezy z r. 1955; 12 - nález z r. 1956.

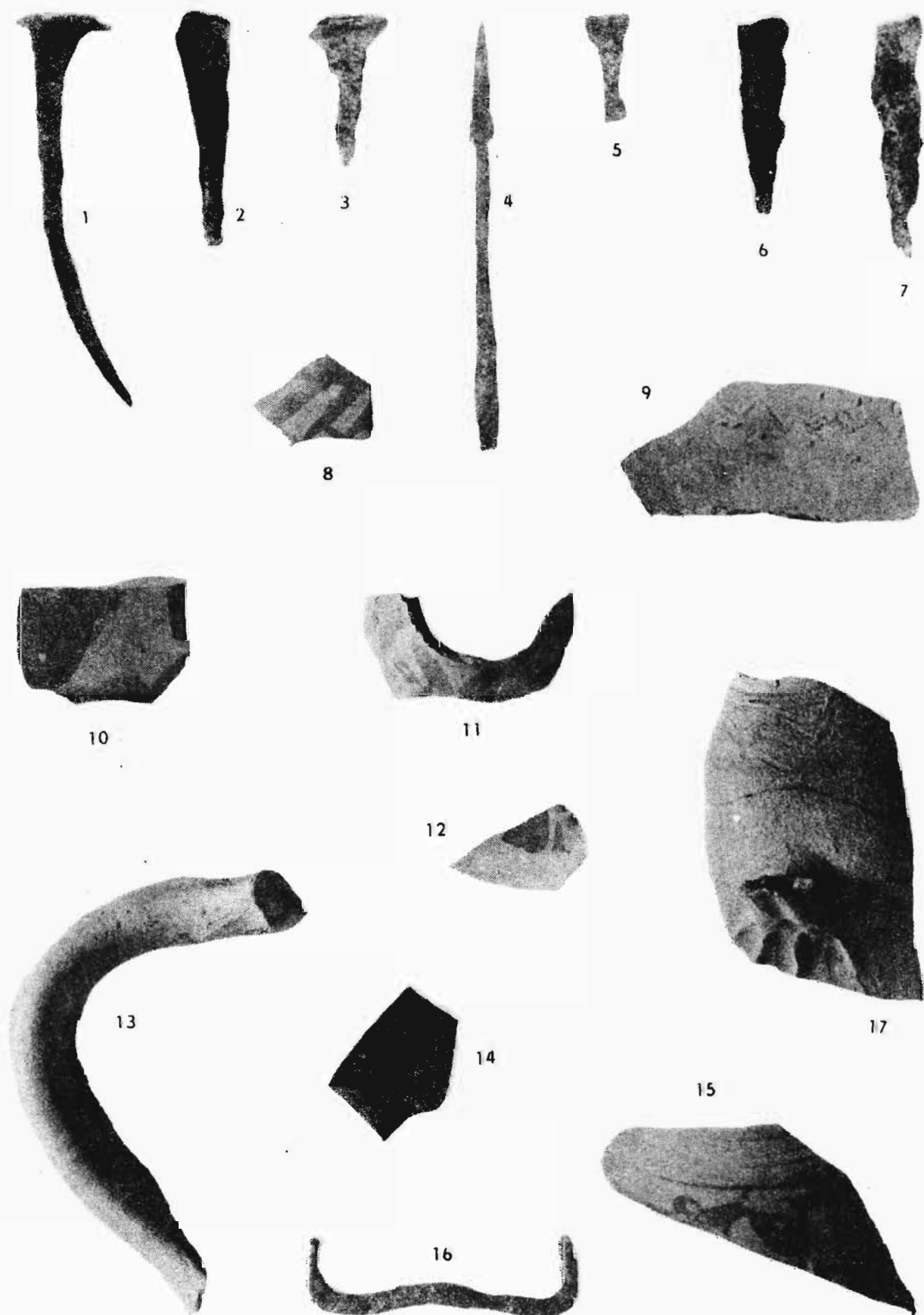
Tab. XIV. Leányvár (obec Iža). Provinciální a neřímská keramika.
1-8, 10 - nálezy z r. 1955; 9 - nález z r. 1956.

Tab. XV. Leányvár (obec Iža). Terra sigillata, nalezené v r. 1955.

Tab. XVI. Leányvár (obec Iža). Římské cihly.
1, 3-9 - nálezy z r. 1955; 2 - nález z r. 1956.

Tab. XVII. Leányvár (obec Iža).
Železné předměty a středověká keramika. Nálezy z r. 1955.

KLEINFUNDE AUS DEM AREAL DES RÖMISCHEN KASTELLS VON LEÁNYVÁR (GRABUNG 1955-1956)

VLADIMÍR SAKAŘ

In dieser Arbeit versuchten wir eine Wertung der Kleinfunde durchzuführen, welche die in den J. 1955-1956 von B. S v o b o d a geleitete Ausgrabung des römischen Kastells von Leányvár (im Kataster der Gemeinde Iža, Bez. Komárno) geliefert hatte.¹ Der Charakter der geborgenen Fundkomplexe veranlasste uns, bei ihrer Ausarbeitung die Methode der typologischen Analyse anzuwenden.

Den Grossteil der Funde bildete Keramik, deren Erhaltungszustand sehr schlecht war (meist kleine Scherben). Eine willkommene Hilfe bei ihrer Aufgliederung waren die publizierten norischen und pannonischen Funde.⁴⁻⁶

Ein charakteristisches Material des II. und der ersten Hälfte des III. Jh. ist die orangerote Gebrauchskeramik.⁷ Wir konnten einen verhältnismässig grossen Typenreichtum feststellen: konische Schüsseln mit eingezogenem Rand, häufig an der Innenseite und im Halseinzug unterhalb des Mündungsrandes mit rotem bis braunem Firnis bedeckt (Taf. II: 27, 33; Taf. III: 1; Taf. IV: 22; Taf. V: 18; Taf. XI: 13), welche zum erstenmal im I. Jh. auftreten, und in der zweiten Hälfte des II. Jh. allmählich von jenem Typus ersetzt wurden, der in der Technik der blaugrauen Keramik erzeugt wurde.^{8,9} Die Räuchergefässe (Taf. IV: 8; Taf. X: 14; Taf. XII: 18, 20) gehören dem II. und III. Jh. an.¹⁰ Die Krüge verschiedener Typen (kugelige - Taf. II: 8ab; Taf. XI: 24: Krüge des Typs Bónis XVII: 8, 10, Taf. I: 33; des Typs Bónis XXXI: 1, Taf. II: 24) sind ebenfalls in das II. Jh. zu stellen. Die Faltenbecher (Taf. I: 25, 29, 34-37, 41-43; Taf. II: 2), die den Typen Bónis XVII: 17 und XVII: 20 nahestehen, entstammen wieder der Wende des I. und II. Jh.¹¹ Die Mortaria sind oft mit Streifen rotbraunen Firnisses auf dem Kragen und unter dem Mündungsrand verziert (Taf. VII: 8). Sie gehören demselben Zeitabschnitt an.¹² Verhältnismässig zahlreich sind Bruchstücke von vasenförmigen Gefässen mit waagrecht abgestrichenem Rand (Typ Bónis XLII: 16), welche allgemein ausgeprägte Merkmale der keltischen Keramiktraditionen tragen (Taf. I: 38; Taf. XI: 6, 7; Taf. XII: 7, 8, 17, 19, 21) und welche wir ebenfalls in das II. Jh. stellen.^{13,14}

Die grau gefirnisste Keramik datieren wir in denselben Zeitabschnitt. An erster Stelle sind die halbkugeligen Schüsseln zu erwähnen, welche die in der Produktion der Terra Sigillata beliebte Form Drag. 37 nachahmen; sie weisen verschiedene Randprofilierung auf (Taf. II: 15, 23, 34; Taf. III: 13; Taf. IV: 6). Einige von ihnen tragen auf der Bauchwölbung durch Rädchenstempel eingedrückte Schraffenverzierung (Taf. XI: 5; Taf. XII: 9). Eine halbkugelige Schüssel gelang es sogar zu rekonstruieren (Taf. XII: 2). Von den Kleinformen konnten wir ein Randstück eines kleineren Bechers feststellen (Taf. XI: 8). Vereinzelt war das Bruchstück eines Faltenbechers (Taf. XI: 12). Die halbkugeligen Schüsseln dürften zum Grossteil Erzeugnisse einer der Werkstätten aus Aquincum sein.¹⁵ Ein mit Kerbschnitt verziertes Gefässbruchstück ist ebenfalls ein einzelner Fund (Taf. XI: 17).¹⁶

Nur ein einziges Bruchstück gehört der marmorierten Keramik des II. Jh. an (Taf. XI: 16).¹⁷

Die blaugraue Keramik bildet die überwiegende Mehrheit der Keramikfunde. Es handelt sich um einfache Gebrauchsware. Obwohl ihr Typenschatz gewöhnlich

grösser ist als bei den vorhergehenden Keramikarten, konnte sie wegen des schlechten Erhaltungszustandes der Gefässe nicht völlig ausgenutzt werden (kleine Bruchstücke). Wir begegnen erneut konischen Schüsseln mit eingezogenem Mündungsrand, welche zum erstenmal in der zweiten Hälfte des II. Jh. aufscheinen und mit kleinen Änderungen bis zur Neige des IV. Jh. erzeugt werden (Taf. II: 25, 26, 28, 30-32, 35; Taf. III: 2; Taf. V: 4-6).^{18,19} Verhältnismässig zahlreich sind Bruchstücke eiförmiger Gefässe mit eingezogenem kurzem S-förmigem Hals und trichterförmig ausladender Mündung. Wir schlagen für sie die Bezeichnung "donauländischer Topf" vor²⁰ (Taf. I: 12-16; Taf. III: 3, 4; Taf. VI: 12, 13; Taf. XI: 22). Es ist eine Typengruppe, der wir vom Beginn des II. Jh. bis zum gänzlichen Ende der römischen Zeitepoche begegnen.²¹⁻²⁴ Nah verwandt mit ihnen sind Gefässe von eiförmiger Gestalt mit waagrecht abgestrichenem, oft kragenförmig ausgezogenem Rand (Taf. III: 16-20; Taf. V: 29-31), welche, ebenso wie die "donauländischen Töpfe", einen Deckelfalz gebildet zu haben pflegen, der aber kein chronologisches Merkmal ist.²⁵⁻²⁷ Sie gehören in das II. Jh., wie besonders die Funde aus Stupava zeigen.²⁸ Denselben Zeitabschnitt entstammen auch die grösseren eiförmigen Gefässe mit konischem Hals und waagrecht abgestrichenem Mündungsrand (Taf. III: 22-25). Die Krüge sind durch die Typen Intercisa 113b (IV. Jh.; Taf. XIV: 2, 5), Intercisa 85a (zweite Hälfte des III. und das IV. Jh.)²⁹ und kleinere napfförmige Henkelkrüge vertreten (Taf. VI: 4).³⁰ In das II. Jh. datieren wir auch den Krug des Typs Aquincum 8: 8 (Taf. I: 6).

Erneut begegnen wir den Faltenbechern, diesmal mit schlanker vasenartiger Formgebung, die dem II. und III. Jh. angehören.³¹ Nicht näher datiert können die Deckel werden (Taf. I: 7, 8, 11; Taf. VI: 20; Taf. XIV: 6).³² Die niedrigen konischen Becher (Taf. I: 1) reihen wir auch zum Material aus dem zweiten Funktionsabschnitt des Kastells.³⁴ Genauer können auch nicht die keramischen Stöpsel der Amphoren und Dolien datiert werden (Taf. VI: 19; Taf. XI: 15).³³ Die Kochtöpfe (Taf. II: 11, 25; Taf. III: 29; Taf. V: 12) sind ebenfalls in das II. und III. Jh. zu stellen.³⁶ Es fanden sich auch zwei Bruchstücke von Mortarien dieses Zeitabschnittes (Taf. VII: 5).

Die glasierte Keramik gehört zwei Zeitschichten an. Die ältere, aus der wir bloss kleine Bruchstücke kennen, stammt noch aus dem ausklingenden I. Jh.,³⁷ die jüngere aus dem valentinianischen Kastellumbau. Aus der älteren Schicht sind es Bruchstücke tellerartiger Formen mit rotbrauner Glasierung. Den jüngeren Zeitabschnitt vertreten Mortarienbruchstücke (Taf. VII: 4, 6), einige Krugfragmente (Taf. VI: 14), deren Typ nicht näher bestimmt werden kann, und Schüsselscherben mit waagrecht ausgezogenem Rand (Taf. VII: 1). Die Mortarien stehen den Typen Intercisa 18c und Sch. 90c nahe.

Alle rhätische Keramik gehört dem Stil Drexel II an, der während der ganzen drei Jahrhunderte nach der Zeitwende in Verwendung war (Taf. XI: 1-3).³⁸⁻⁴¹

Die Lampen repräsentieren grösstenteils den Typ Iványi XVII (Taf. XII: 10-12, 14-16, 22), der auch in Funden der ersten drei Jahrhunderte erscheint.^{42,43} Ein Randstück stammt von einer Lampe des Typs Iványi I (Ende des I. und Beginn des II. Jh.) und eines von einer degenerierten Volutenlampe (Taf. XII: 13).

Vereinzelt kamen Keramikbruchstücke zutage, die in der Technik von Terra Nigra hergestellt waren (Taf. V: 19) und in das II. Jh. datiert werden können.⁴⁴

Die konischen, mit Spachtelabdrücken verzierten Schüsseln mit kragenförmig ausgezogenem Rand (Taf. IX: 1, 2) sprechen wir dem III. und IV. Jh. zu.⁴⁵

Schüsseln, die der Pátka-grau-Keramik nahestehen, sind Erzeugnisse des II. Jh. (Taf. II: 20; Taf. IV: 6, 11).⁴⁶ Die Amphoren sind bloss durch ein Randstück vertreten, das von der Neige des I. Jh. stammt (Taf. VII: 12).⁴⁷

Von römischen Ziegeln besitzen wir diese Formen: Pflasterziegel, Tegulae ansatae, Imbrices, Tubuli.⁵² Was die Stempel anbelangt, handelt es sich hauptsächlich um die Stempel LEG I ADI/utrix/ (Taf. XVI: 1-4, 6, 8), welche auf Leányvár bei Bautätigkeit nach dem J. 117 verwendet worden sind und von diesem Zeitpunkt an bis zum römischen Machtbruch in Pannonien.⁴⁹ Ein weiterer ist der Stempel einer unbekannten Ala (Taf. IX: 4) und ein Teil eines Stempels in einer fusssohlenförmigen Kartusche gehört etwa der Legion X GPF an (Taf. IX: 5). Aus der letzten Bestehensphase des Kastells stammt der Stempel LVPICINI TRB (Taf. XVI: 9) und der Stempel QVAD,⁵⁰ der uns bloss aus Beschreibungen bekannt ist. Die Stempel LEG I ADI gehören den Typen Szilágyi II: 38, III: 32, 43, 61 an. Nicht näher bestimmbar ist der Stempel Szilágyi III: 81. Der Stempel LVPICINI TRB gehört dem Typ Szilágyi III: 34 an.

Glasgefässe erhielten sich auch nur in kleinen Bruchstücken. Es sind Scherben von Merkurflaschen aus grünem Glas (Taf. X: 3),⁵⁵ zweihenkelige Stammien (Taf. X: 1, 4, 5),⁵³ kleine Flaschen aus farblosem Glas⁵² und kleinere Scherben von Unguentarien mit gefalteten Wänden.⁵⁴ Kleinere Randstücke liegen von Bechern des Typs Kisa G. 482-484 vor (Taf. VII: 13-18), welche wir in unserem Falle in das III. Jh. datieren.⁵⁷ Zu kleinen flaschenförmigen Gefässen, etwa italischer Herkunft gehören Bodenstücke mit Teilen eines Standringes (Taf. VII: 19, 20). In einem Falle konnten wir Fragmente eines mit Schlangenfaden verzierten Glasgefässes identifizieren (Taf. X: 7), welches in den Rahmen des III. Jh. entfällt. Die Armringe aus Glaspaste (Taf. X: 6, 9) sind etwa dem IV. Jh. zuzuweisen,⁶⁰ obwohl es sich um Formen handelt, die während der ganzen römischen Zeit aufscheinen. Glasperlen können nicht näher datiert werden (Taf. X: 8).

Die Fibeln entstammen der zweiten und dritten Funktionsphase des Kastells. Die Kniefibel mit halbkreisförmiger Kopfplatte (Taf. XIII: 7) gehört dem ausklingenden II. oder dem III. Jh. an.⁶² Die Fibel vom Typ Almgren 181 ist bereits ein Produkt des IV. Jh.,⁶³ ebenso wie die Armbrustfibel (Taf. XIII: 9, 12).⁶⁴

Die durchbrochene Gürtelgarnitur (Taf. XIII: 1) stellen wir auch in die zweite Funktionsphase des Kastells, ebenso wie auch die Riemenzungen.

Die Eisengegenstände können nicht näher datiert werden. Es sind eine Axt (Taf. XIII: 15), Pfeilspitzen (Taf. X: 2; Taf. XVII: 4), Keile mit Tülle (Taf. XVII: 2, 6, 7) und Nägel (Taf. XVII: 1, 3, 5; Taf. XIII: 5). Man fand auch ein Messer mit zungenförmiger Griffangel (Taf. XIII: 6) und einen Schlüssel (Taf. XIII: 2). Von Ausrüstungsbestandteilen verzeichneten wir bloss ein eisernes Schwertortband (Taf. XIII: 10).

Von Knochengegenständen ist ein dreiteiliger, reich verzierter Kamm besonders erwähnenswert (Taf. IX: 3), der bereits einer nachrömischen Besiedlung im Kastellareal angehört.⁶⁸

Die neuen Terra Sigillata-Funde korrigieren nur unwesentlich das Bild, das schon früher von der Forscherin G. J u h á s z⁶⁹ und Fr. K ř í ž e k⁷⁰ dargeboten worden ist. Bei der zeitlichen Zuweisung hielten wir namentlich an Daten fest, die von H. C o m f o r t und P. K a r n i t s c h vorgeschlagen worden sind.⁷² Die mittelgallischen Bruchstücke gehören anscheinend zu Werkstätten, die in der antoninischen Zeit in Lezoux gearbeitet haben (Taf. XV: 1, 2). Die rheinischen Werkstätten werden durch ziemlich zahlreiches Material aus der antoninischen (Taf. VIII: 2, 3, 6, 7; Taf. XV: 3-4, 11, 13, 14) und auch der spätantoninischen Zeit repräsentiert (Taf. VIII: 5; Taf. XV: 4, 12, 18, 19). Identifiziert konnten werden die Werkstätten Ianuarius I (Taf. VIII: 6), Manlianus (Taf. XV: 9) und eine Werkstätte, die in den Bereich jener mit der Signatur B·F·ATTONI und REGINI M

(Taf. XV: 14) gehört. Die Westerndorfer Werkstätten sind durch Erzeugnisse einer Töpferei mit der Signatur COMITIALIS P (Taf. XV: 25) vertreten, die in die spät-antoninische Zeit datiert worden ist, und die Töpferei HELENIV~F (Taf. XV: 17, 23, 24), die bereits in die Anfänge des III. Jh. zu stellen ist. Eine nähere Zeitstellung konnte nicht bei Fragmenten ermittelt werden, die zu den oben erwähnten spätantoninischen Werkstätten gehören (Taf. XV: 20-22).

An unverzierter Terra Sigillata erscheinen bloss einige Formen: die offenbar antoninische Form Catillus mit Omphalos des Typs Drag. 18/31 (Taf. XV: 16) und die Form Acetabulum des Typs Drag. 33 und 27. Auf einem Bruchstück der erstgenannten Form stellten wir einen fast unleserlichen Stempel fest, vielleicht des Cerialis, der leider wegen des schlechten Erhaltungszustandes nicht identifiziert werden konnte.

Das mit Barbotine verzierte Bruchstück der Rheinzaberner Schlüssel Ludowici 7^{MB} stammt aus dem antoninischen Zeitabschnitt (Taf. XV: 11). Wir stellten auch ein kleines Bruchstück von antoninischer Rheinzaberner Terra Sigillata fest, die mit Kerbschnitt verziert war.

Die reliefverzierte Terra Sigillata vertritt überwiegend den Typ Drag. 37. In einem einzigen Bruchstück erkennen wir ein zylindrisches Gefäss vom Typ Drag. 40.

Ein seltener Fund war ein mit Email verzierter Anhänger von wahrscheinlich rheinischer Provenienz (Taf. XIII: 13), welchen wir in die zweite Hälfte des II. Jh. datieren.⁸⁷⁻⁸⁹

An Toilettgegenständen fand sich bloss ein Verband (Taf. XIII: 14), der in einen späteren Zeitabschnitt gewiesen werden dürfte.

Dem II. Jahrhundert nach der Zeitwende gehören Fragmente grosser Vorratsgefässe (vielleicht Dolien) an. Näher können wir die Vorratsgefässe mit Krausen (Taf. VII: 11) nicht datieren.⁹¹

Die Besiedlung aus der beginnenden Völkerwanderungszeit ist, ausser dem bereits erwähnten Kamm, durch scheibengedrehte Gefässe mit eingeglätteter Verzierung (Taf. VIII: 9, 10, 12; Taf. XIV: 8)⁹² und durch handgefertigte Schüsseln mit analoger Verzierung belegt. Die handgefertigte Keramik hat überwiegend Beutelform, der Rand pflegt manchmal durch Spachteleindrücke gegliedert zu sein (Taf. XIV: 4, 7). Analoge Formen kennen wir auch von andersher aus spätrömischen barbarischen Siedlungen Pannoniens.⁹³

Die Funde der mittelalterlichen bemalten (Taf. XVII: 8-12, 15) und auch mit Ritzmustern verzierten Keramik (Taf. XVII: 9, 17) gehören ins XIV.-XV. Jh. Es wurden auch Bruchstücke von neuzeitlicher glasierter Iža-Keramik gefunden (Taf. XVII: 13, 14).

Abschliessend sei noch versucht, die bei der Aufarbeitung der Kleinfunde gewonnenen Erkenntnisse zusammenzufassen.

In erster Linie sind es chronologische Erkenntnisse, die in Vielem die Rückschlüsse stützen, welche auf Grundlage des Studiums der Geländesituation gemacht wurden. Die Kleinfunde, besonders die Keramik, erwiesen überzeugend drei Bauphasen des Kastells. Die erste Phase, ein Kastell mit Erdwällen, wird lediglich durch eine kleine Fundmenge dokumentiert, u. zw. durch ein Amphorenbruchstück, rot glasierte Keramikfragmente und vielleicht auch einige Lampenbruchstücke des Typs Iványi XVII, rhätische Keramikscherben mit Verzierung des Stiles Drexel II und etwa auch durch die Lampe Iványi I, die durch ein kleines Randstück vertreten ist. Unsere bei der Analyse des keramischen Materials gewonnene Erkenntnis stützt auch die ältere Feststellung der Forscherin G. J u h á s z,⁹⁴ die in der Museum-

sammlung von Komárno ein Bruchstück der in Leányvár gefundenen Sigillata entdeckte, das sie in das letzte Drittel des I. Jh. datierte. In die zweite Funktionsphase des Kastells gehört die orangerote Keramik, der Grossteil der blaugrauen Keramikfunde, die Bruchstücke grosser Vorratsgefässe und von Bronzegegenständen, ferner der emaillierte Anhänger, die Kniefibel mit halbkreisförmiger Kopfplatte und Scherben von Glasgefässen, von denen besonders das mit Schlangenfaden verzierte Bruchstück eines Flaschengefässes hervorzuheben ist. Die auf den Ziegeln erhaltenen Stempel zeugen vom Aufenthalt der Hilfslegion I und der nicht näher bekannten Ala und vielleicht auch der LEG X GPF. In unserem Material stellten wir nicht die früher angeführten Stempel LEG XIII G und COH VII BR GRD fest.⁹⁵

Die Funde aus der dritten Bauphase des Kastells sind nicht allzu zahlreich. Hauptsächlich bestehen sie aus glasierter Keramik und einigen Fragmenten der blaugrauen Keramik. An Ziegeln wurden die Stempel LVPICINI TRB und QVAD festgestellt. Die früher angeführten Stempel TERENCEIANI fanden wir nicht.⁹⁶

Nachdem die römischen Soldaten das Kastell verlassen hatten, kam das Leben in ihm nicht völlig zum Stillstand. In den Mauern der verödeten Bauten siedelten sich heimische Bewohner nicht-römischer, vielleicht germanischer Herkunft an. Ihr Aufenthalt wird durch den Fund des schön verzierten dreiteiligen Kammes und die Keramik mit eingeglätteten Mustern bestätigt. Auch handgemachte Keramik wurde beobachtet.

Vom methodischen Gesichtspunkt ist die Feststellung, wonach das Areal des Kastells wahrscheinlich im V. Jh. besiedelt war, äusserst wichtig. Wir treffen also auch in unserem Falle dieselbe Situation an, wie sie schon längst aus dem rheinischen Limes bekannt ist.⁹⁷

Es ist also nicht möglich, wenigstens gegenwärtig, die Funde aus der letzten Schicht des Kastells als Funde einer geschlossenen Schicht zu betrachten, für welche das aus der Analyse der historischen Berichte gewonnene Datum ante quem die Schlussphase des Objektes ist.

Beim Studium der keramischen Funde konnten wir noch eine interessante Tatsache erkennen: das keramische Material zeugte davon, dass die Gebäude, zumindest einige, innerhalb des Kastellareals niedergebrannt waren. Die sekundär gebrannte Tonware kann in zwei Horizonte gestellt werden - in das letzte Drittel des II. Jh. (sekundär gebrannte Terra Sigillata) und in das IV. Jh. (sekundär durchglühte glasierte Keramik). Durch die Hitzeeinwirkung ist auch der mit Email verzierte und in die zweite Hälfte des II. Jh. datierte Bronzeanhänger schwer in Mitleidenchaft gezogen worden.

Wir gewannen ebenfalls interessante Angaben technologischer Art. Bis jetzt herrschte allgemein die Ansicht, dass die Gebrauchskeramik der römischen Provinzen auf einer schnell rotierenden Scheibe angefertigt worden war. Einige Gefässbruchstücke gaben jedoch völlig klar zu erkennen, dass sie in der Hand geklebt und auf der Scheibe nachgedreht worden waren (Taf. XI: 18).

Neue Daten gewannen wir auch für die Beurteilung des Gesamtbildes über den Handel mit Gebrauchskeramik im römischen Limesgebiet nördlich der Donau, auf dem Gebiet der ČSSR. Wir stellten nämlich Tonware aquinischer Herkunft in unserem Fundkomplex fest. Diese Feststellung ergänzt also die Erkenntnisse der Forscherin K. P ó c z y über die Ausdehnung des Gebietes, welches von diesen Werkstätten beliefert wurde.⁹⁹

Vergleichen wir unsere Funde mit jenen aus den übrigen uns zugänglichen Objekten des römischen Limesgebietes nördlich der Donau, stellen wir fest, dass zwischen der Füllung des Leányvár, der zweiten Funktionsphase des Kastells

zugesprochenen Inventars und jenem Inventar, das bei der Erforschung der römischen Station in Stupava festgestellt worden ist, keine grossen Unterschiede herrschen.¹⁰⁰ Der Typenschatz ist im wesentlichen gleich, u. zw. sowohl der Terra Sigillata als auch der Gebrauchskeramik. Dasselbe kann allgemein auch über das Verhältnis zum Inventar der unbefestigten provinzial-römischen Siedlungen im Kataster der Gemeinde Iža unweit von Leányvár gesagt werden.¹⁰¹

Die Ausgrabung des provinzial-römischen Objektes in Milanovce erbrachte Bruchstücke glasierter Keramik und solcher mit eingeglätteter Verzierung. Vielleicht dürfte demnach auch hier eine ähnliche Situation gewesen sein, wo die spätrömische Besiedlung durch eine barbarische abgelöst worden ist.¹⁰²

Sicherlich werden noch weitere Vergleiche und besonders neue systematisch geführte Grabungen nötig sein, um das Inventar der römischen militärischen Objekte auf südwestslowakischem Gebiet genau überprüfen und Vergleiche mit dem mährischen durchführen zu können. Nach unserem bisherigen Wissen muss bemerkt werden, dass ein gewisser, wenn auch nicht allzu grosser Unterschied wahrscheinlich ist, soweit wir allerdings an Hand bisher bekannter Funde urteilen dürfen.¹⁰³ Dieser Unterschied kann vorläufig damit erklärt werden, dass beide Landschaftsgebiete von verschiedenen Werkstattzentren mit Waren versorgt wurden.

Es ist erforderlich, dass es baldigst zu einer eingehenden Publikation des gesamten auf dem Gebiet der ČSSR gefundenen Materials aus römischen Stationen und Baudenkmalern kommt, um alle Fundbestände in ihrer ganzen Breite, und nicht nur in einer gewissen Auswahl zugänglich zu machen.

Übersetzt von B. Nieburová

SÍDLISKO Z MLADŠEJ DOBY RÍMSKEJ V ČERVENÍKU

TITUS KOLNÍK

V chotári obce Červeník (okres Trnava) v polohe "Pod kozly", asi 500 m juhozápadne od železničnej stanice Madunice, nachádza sa na pretiahnutej nevysokej pieskovej dune menšie pieskovisko. Nálezisko leží v rovinnatom prostredí stredného Považia v medzirieči Váhu a Dudváhu.

Hoci sa v pieskovisku s väčšími prestávkami ťažilo už od r. 1936, prvé nálezy tu zistil spolupracovník AÚ v Nitre A. M i c h a l í k až v auguste 1962. Boli to tri ťažbou piesku narušené sídliskové objekty s nálezmi z doby rímskej. Z vlastnej iniciatívy uskutočnil tu A. M i c h a l í k v dňoch 15.-24. VIII. 1962 "záchranný výskum". Odkryl predovšetkým väčší, v profile pieskoviska sa črtajúci objekt s rovným dnom - obj. 1. Ďalej vybral v severnom susedstve tohto objektu dve z väčšej časti zničené zásobnicové jamy - obj. 2 a 3. Obe jamy mali rovnaký vajcovitý tvar i rovnakú veľkosť, boli 1,8 m hlboké a 1,5 m široké. Ani v jednej z nich sa okrem zlomkov prepálenej mazanice a uhlíkov nezistili žiadne črepy alebo iné nálezy.

O B J E K T 1

K odkryvu tohto objektu pristupoval A. M i c h a l í k tak, že najprv začal vyberať objekt z boku, ako sa v profile ukazoval: v šírke 6 m a do hĺbky 90 cm. Až potom, keď zistil, že objekt bude značne veľký, vytýčil si pre odkryv plochu veľkú 6 x 6 m a začal pracovať od vrchnej vrstvy. Pod 40 cm hrubou vrstvou černozeovej ornice, neobsahujúcou nijaké nálezy, zistil 50 cm hrubú kultúrnu vrstvu tmavohnedej farby, miestami premiešanú s popolom a uhlíkmi s pomerne bohatým výskytom črepov, avšak bez akejkoľvek koncentrácie. Vo vrstve sa okrem toho vyskytovali zlomky zvieračích kostí a menšie riečne i lomové kamene. Asi v strede vrstvy v juhozápadnej časti objektu našiel i strieborný nákrčník a bronzovú halštatskú ihlicu. Na dne kultúrnej vrstvy na hranici čistého piesku (v hĺbke 90 cm) nebolo možné zistiť ani stopy podlahy, ani kolové jamy. Odkrytý objekt teda nemožno celkom jednoznačne interpretovať ako zahĺbený príbytok, i keď na druhej strane treba brať do úvahy, že v pieskovom prostredí podlahu i kolové jamy možno zistiť iba v mimoriadne priaznivých prípadoch. Situáciu komplikuje ešte i skutočnosť, že objekt nebol odkrytý úplne, ale že juhozápadným smerom zasahoval ďalej a neskôr bola táto časť zničená postupujúcim pieskoviskom.

Nálezy z výskumu vložil A. M i c h a l í k do 15 vreciek, ktoré sme potom očíslovali chronologicky. Nálezy uložené v jednotlivých vreckách nevykazujú nijaké podstatné rozdiely, ale práve naopak, vo viacerých prípadoch som našiel črepy z tej istej nádoby vo vreckách z rôznych fáz výskumu. Nazdávam sa, že ide skutočne o jeden nálezový celok. S najväčšou pravdepodobnosťou bol to zahĺbený sídliskový objekt bližšie neurčiteľného hospodárskeho účelu, v podstate štvorcového pôdorysu s rozmermi asi 6 x 7 m, s rovným dnom v hĺbke 90 cm.

NÁLEZY Z OBJEKTU 1

Drobné predmety

1. Nákrčník zo strieborného plechového pásika s tzv. hruškovitým uškom na jednom a s polguľovitým gombíčkom na druhom konci; vonkajšia plocha pásika je zdobená vbíjanými esovitými vzormi (motív plávajúcej husi) a hruškovite rozšírený koniec vbíjaným bodkovaním; $\varnothing$ nákrčníka 14 cm, š pásika 0,4 cm, hr plechu 0,8 mm; váha 12,23 g (obr. 2: 8).

2. Bronzová halštatská ihlica s kónicky rozšírenou tzv. kyjovitou hlavicoou zdobenou medzi pásmi obvodových rýh viacnásobným lomenicovým motívom; d 7,8 cm, max. $\varnothing$ hlavice 0,56 cm (obr. 4: 9). Ide o ihlicu, ktorá sa do objektu z doby rímskej dostala pravdepodobne ako archeologický nález barbarov.

3. Zlomok kostenej "korčule" z dlhej kosti hovädzieho dobytku so silne zodrátou klznou plochou; d zlomku 9 cm.

4. Polovica hlineného kónického praslenu s vyhlbenou bázou; v 1,8 cm, max. $\varnothing$ 22 cm.

5. Pieskovcový vyhladený okruhliak - pravdepodobne hladidlo.

6. Zlomok ďalšieho prepáleného kamenného hladidla.

7. Kameň neurčitého účelu so žliabkami a stopami po smolovitej hmote.

8. Zlomok zvieracej súňky.

9. Tri mušle šklabky rybníčnej.

Keramika

A. Na kruhu vytočená keramika:

1-3. Zlomky troch pohárov s prehýbanými stenami z piesčitého materiálu s jemne drsným povrchom. Z jedného pohára ocelovošedej farby zachoval sa zlomok okraja ($\varnothing$ ú asi 11 cm; obr. 2: 9) a väčšie črepy z tela (obr. 2: 12), z druhého iba jeden zlomok tehlovošedej farby (druhotné prepálenie?), z tretieho iba zlomok šedočiernej farby. Výška všetkých pohárov asi presahovala 20 cm.

4. Črep rímskoprovinciálnej panonskej keramiky, pravdepodobne džbána svetlohnedej farby s maľovaním.

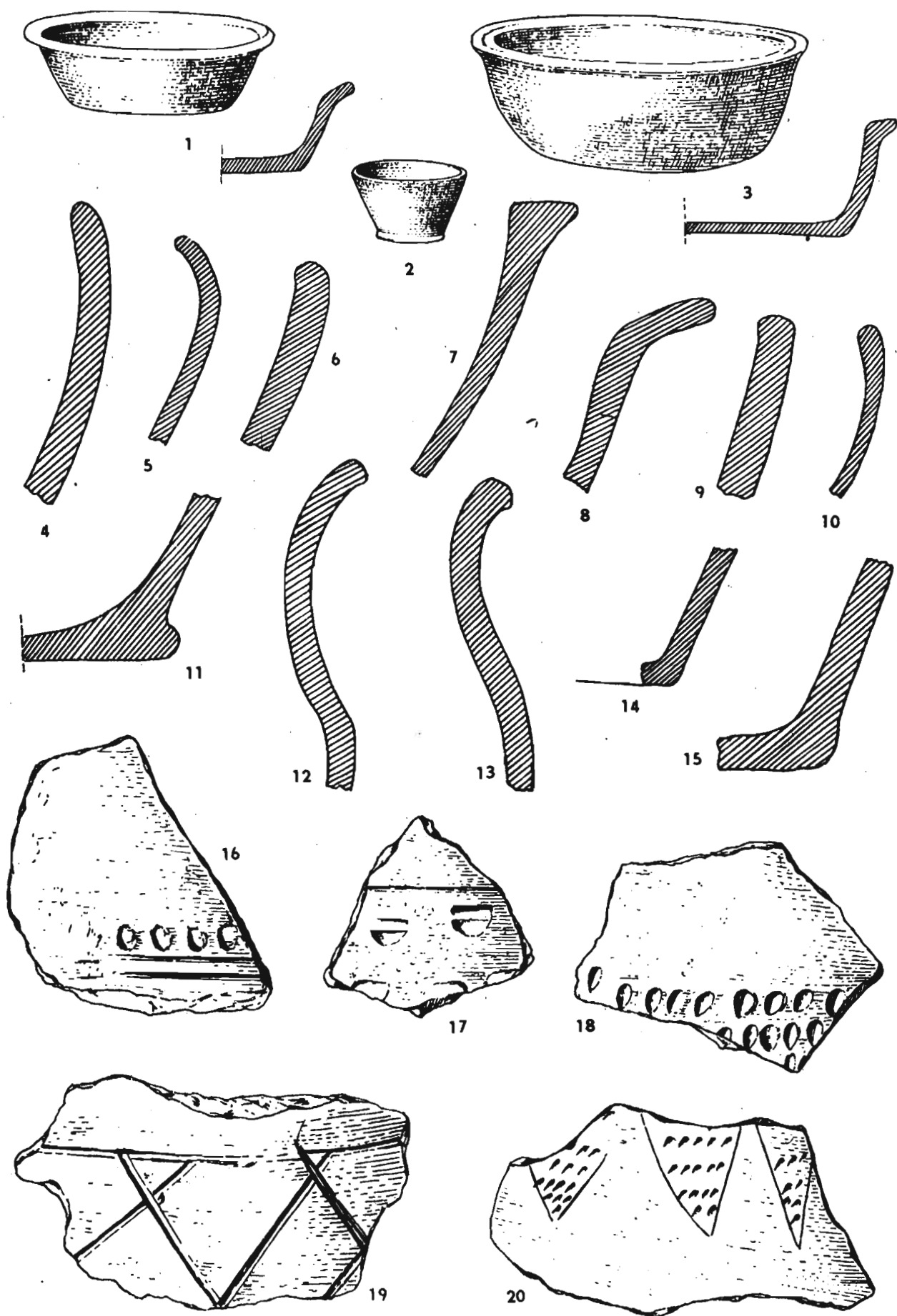
5-8. Nevýrazné zlomky z hrubšieho materiálu ako obvykle, podobnej farby ako predošlý črep; jeden z podstavovej časti.

9-25. Zlomky šedej panónskej keramiky z misiek s prstencovitým zhrubnutím ústia, vydutia i dna (Kingschüssel) alebo z misiek formy Drag. 37. Všetky sú z jemného materiálu, dva so šedočiernym povlakom, ostatné s povrchom šedosivej farby so svetlejším alebo tmavším nádychom; deväť zlomkov zdobených typickými horizontálnymi radmi ryžiek, z toho v štyroch prípadoch po oboch stranách; tri zlomky sú z podstavovej časti s prstencovým odsadeným dnom; sedem zlomkov okrajových črepov, z toho štyri bezpečne z prstencových misiek ($\varnothing$ ú 17 cm a 23 cm). (Obr. 2: 13-15).

26-29. Zlomky hrubších a väčších, pravdepodobne zásobnicových nádob z piesčitého materiálu, jeden šedočierny z podstavovej časti s odsadeným dnom; druhý tiež šedočierny s hustým horizontálnym ryhovaním na vonkajšej strane (obr. 2: 16), obsahujúci v materiáli značné percento sludy; tretí z hrubozrnného svetlohnedého materiálu so stopami výzdoby na povrchu (širšia horizontálna ryha a výzdoba v podobe padajúcej kvapky); štvrtý nevýrazný, ocelovošedej farby.

30. Zlomok z dna mortária, na vnútornej strane so žltozelenou glazúrou.

31, 32. Dva zlomky tmavosivočiernej misky so zaobleným vydutím (obr. 2: 17), z veľmi jemného piesčitého ílového materiálu s drobnými zrnkami sludy; vonkajším povrchom pripomínajú stredovekú keramiku. Na jednom črepe sú stopy prilepennej smoly.

Obr. 1. Červeník, okr. Trnava. Keramika.

33-36. Zlomky laténskej tuhovej keramiky; z toho dva z väčších hrubostenných, pravdepodobne zásobnicových nádob (alebo téglov?), jeden z okraja a jeden z tela sudovitej, zvisle ryhovanej nádoby. Všetky sú značne omleté; zrejme sú tu v sekundárnom výskyte (tuha - leštenie).

B. Vo voľnej ruke vyhotovená keramika:

1. Miniaturna, úplne zachovaná nádobka miskovitého tvaru so zúženým hrdlom a obvodovou ryhou nad max. vydutím, bez vyčleneného dna, šedočiernej farby; v 4,7 cm, ϕ ú 3,5 cm.

2. Kónická široká miska s von vytiahnutým ústím, z väčšej časti doplnená, hnedočiernej farby, z hrubšieho materiálu, nedbalo formovaná; v 5,5 cm, ϕ ú 15,8 cm, ϕ d 12,3 cm (obr. 1: 1).

3. Podobná miska s vodorovne vytiahnutým ústím bez zreteľne vyčleneného dna, z väčšej časti doplnená, z hrubého materiálu tehlovohnedej farby; v 8,3 cm, ϕ ú 23,8 cm, ϕ dna 16,8 cm (obr. 1: 3).

4. Zlomok podobnej misky s vodorovne vytiahnutým ústím; ϕ ú 26 cm (obr. 1: 8).

5. Zlomok okraja ďalšej podobnej misky.

6-31. Zlomky z kónicky roztvorených misiek a hrncov s mierne dovnútra zatiahnutým ústím, z pomerne jemného materiálu, viac ako polovica s lešteným alebo tuhovaným povrchom (obr. 1: 4-6, 9, 10).

32. Časť miniatúrnej rekonštruovateľnej misky s ústím zdobeným pretláčaním, s odsadeným dnom; povrch leštený tuhou; v 5,1 cm, ϕ ú 8,1 cm, ϕ d 5,2 cm (obr. 1: 2).

33. Časť hrubej, veľmi nedbalo formovanej hrubostennej miskovitej nádoby s výrazne odsadeným dnom; v asi 9 cm, ϕ 17 cm, ϕ d 7 cm.

34-40. Zlomky nádob z jemného materiálu s tuhou lešteným povrchom. Z toho jeden pravdepodobne z misky s veľmi ostrým lomom na vydutí a odsadeným dnom (obr. 3: 4), ďalšie z dvoch alebo troch vázovitých mís s odsadeným dnom, jedna z nich väčších rozmerov (ϕ max. vydutia asi 40 cm), črep z nádoby zdobenej nalepenými plastickými rebierkami (obr. 2: 1), čriepky asi z dvoch maličkých kónických misiek s odsadeným dnom (ϕ ú asi 13 cm, ϕ asi 7 cm).

41. Okrajový zlomok malej tenkostennej misky zdobenej nad vydutím pásom striedajúcich sa šikmo ryhovaných trojuholníkov; povrch tuhou leštený (obr. 2: 5).

42. Zlomky z väčšej misovitej nádoby z jemného materiálu s tuhou lešteným povrchom, zdobenej na vydutí šikmými vypuklinovitými rebrami, zvýraznenými žliabkami a políčkami vodorovných i šikmých plastických pásov s drobnými, vetvičkovite usporiadanými vpichmi (obr. 2: 2).

43-46. Okrajové zlomky z nádob z jemného, na povrchu hladného materiálu zo širokých vázovitých mís.

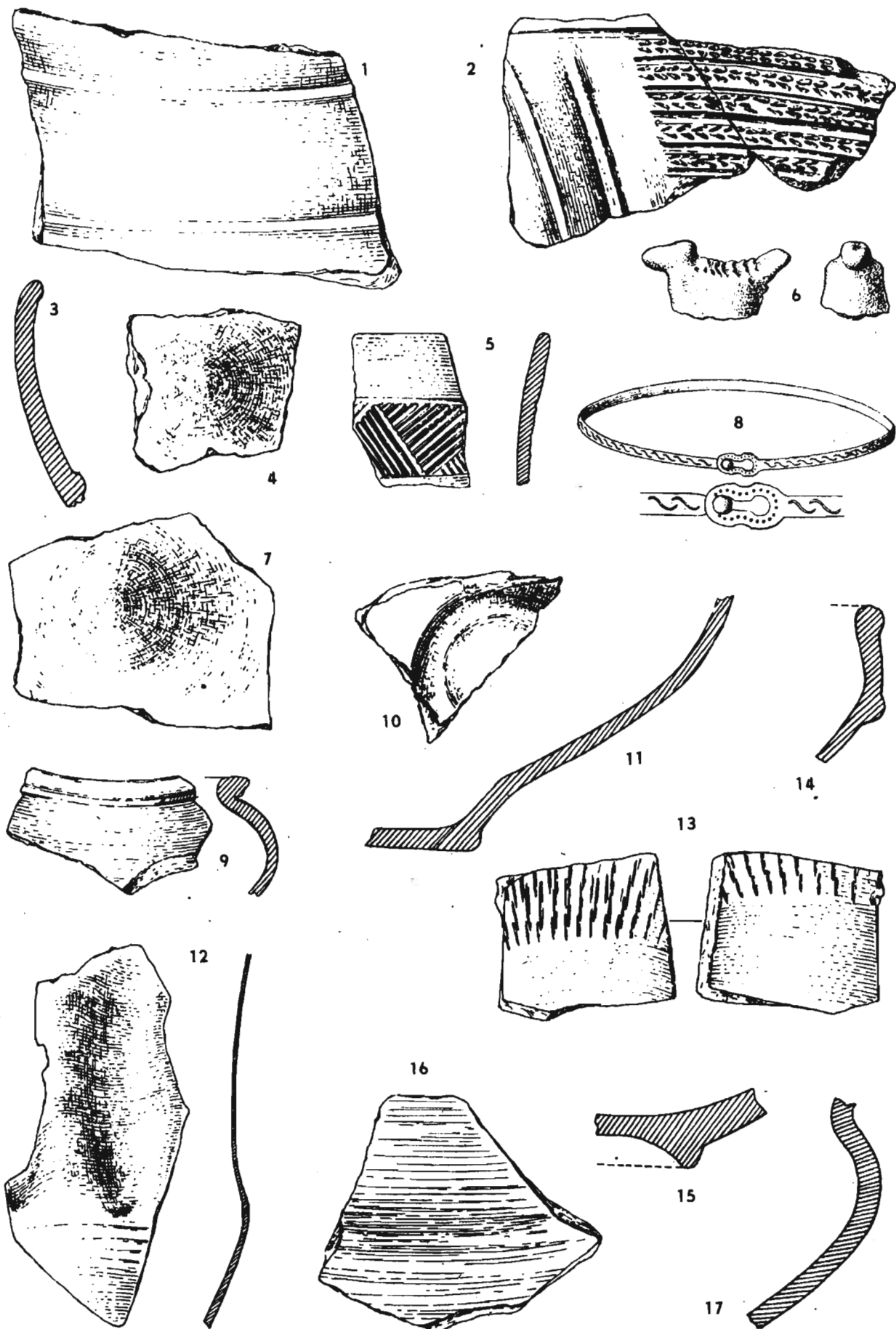
47-50. Zlomky z podstavovej časti nádob z podobného materiálu ako predchádzajúce črepy. (Obr. 2: 11.)

51-52. Okrajové zlomky z dvoch zvoncovitých misiek z jemného (akoby pravekého), na povrchu hladného materiálu.

53. Črep z džbánkovitej nádoby s koreňom ulomeného ucha, z jemného materiálu s lešteným povrchom, podobným ako na keramike z doby bronzovej (maďarovská kultúra?).

54, 55. Zlomky nádob z jemného materiálu s lešteným povrchom, zdobené obvodovými radmi vetvičkovite usporiadaných drobných vpichov medzi obvodovými ryhami.

56. Črep z nádoby z hrubšieho materiálu, zdobený plytkým kruhovitým žliabkom, povrch tuhou leštený (obr. 2: 10).

Obr. 2. Červeník, okr. Trnava. Ukážka nálezov.

57. Črepy z nádoby s plastickými kónickými výčnelkami na maximálnom vydutí (obr. 2: 4, 7).

58. Črep z nádoby zdobenej zvislými plytkými žliabkami (obr. 3: 7).

59-82. Okrajové črepy z hrncovitých, esovite profilovaných nádob z hrubšieho materiálu, menej dôkladne vypracovaných (obr. 1: 12, 13). Zastúpené sú malé, väčšie i rozmernejšie nádoby (Ø ú v rozpätí 10-30 cm), s ústím výraznejšie alebo mierne vyhnutým, okraj niekedy akoby šikmo zrezaný; päť črepov má ústie zdobené pretlačením (obr. 3: 3, 5, 6, 8, 10).

83-107. Črepy z podobných hrncovitých nádob ako predošlé zlomky, asi z 25 nádob; sú zdobené vtlačenými, buď plytkými oválnymi jamkami (2x - obr. 4: 1, 2, 6), trojuholníkovými vtlačeniami plytšími (6x - obr. 4: 3) alebo hrubšími (obr. 4: 4), v jednom alebo v dvoch obvodových radoch (6x - obr. 4: 3), prípadne v nepravidelne vymedzených trojuholníkoch (10x - obr. 4: 5, 7, 10-12), klinovitými vtlačeniami a vpichmi (6x - obr. 1: 20), v dvoch prípadoch vetvičkovite usporiadanými (obr. 4: 8). V jednom prípade sa zachoval väčší počet črepov z nádoby zdobenej na vydutí nepravidelne vymedzenými trojuholníkovými poľami vyplnenými vtlačeniami, dovoľujúcich určiť, že nádoba mala hrncovitý, zhruba dvojkónický tvar a väčšie rozmery (v asi 40 cm, Ø d asi 20 cm, obr. 1: 20). Podľa všetkých zlomkov z tela nádob možno predpokladať, že v objekte bolo asi 8-10 takýchto väčších, asi 40 cm vysokých nádob.

108-152. Črepy z podstavovej časti asi 45 hrncovitých, prípadne i miskovitých, nedbalo formovaných nádob z hrubšieho materiálu, s dnom v škále od nevýrazne vyčleneného až po výrazne odsadené (obr. 1: 11, 14, 15).

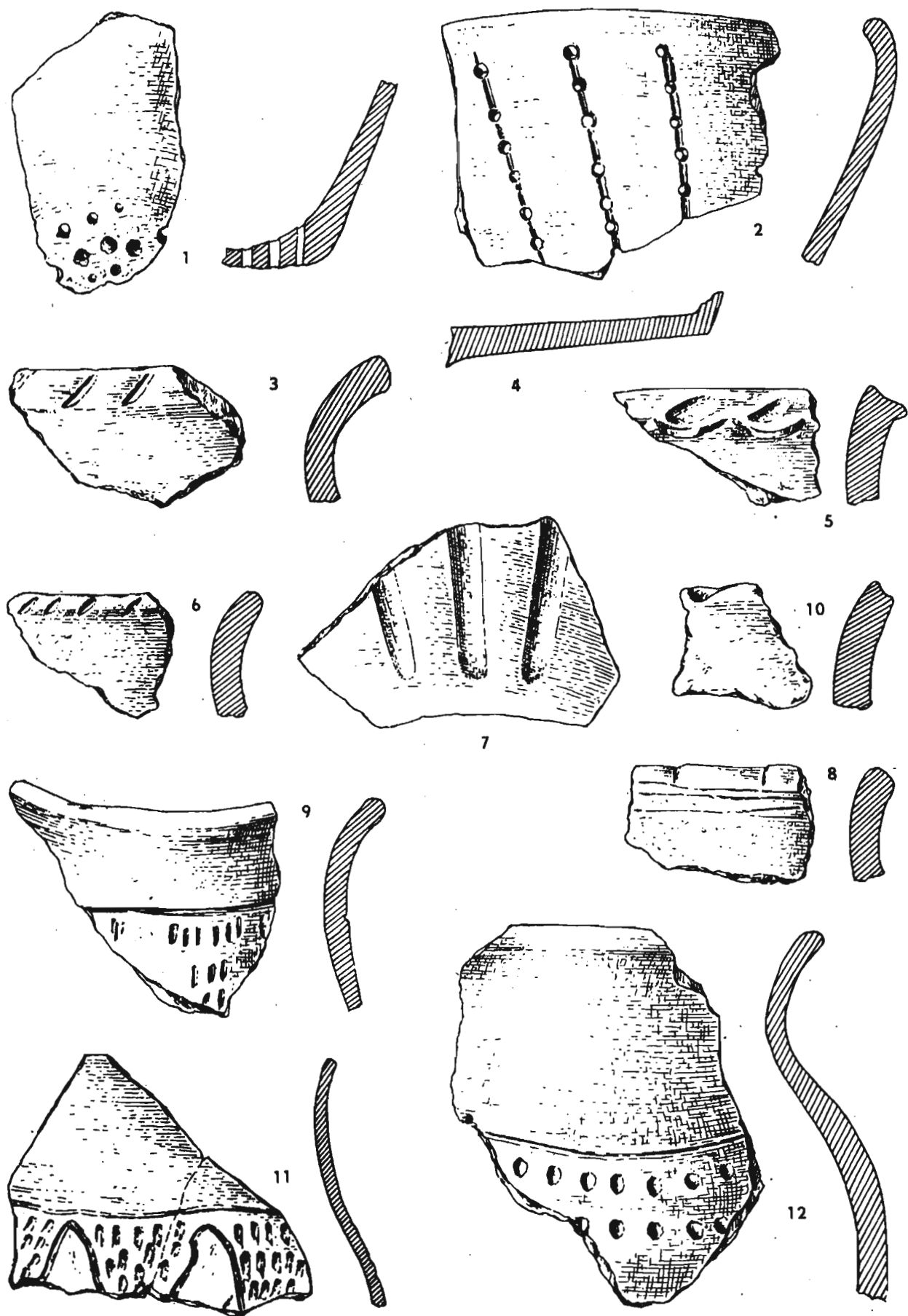
Pri nedbalo formovaných hrncovitých nádobách veľmi ťažko rozhodnúť. Si črepy, o ktorých sa nazdávame na základe takých znakov, ako hrúbka, farba a formovanie, že patria k rôznym nádobám, nepatria niekedy k tej istej nádobe. Jediným spoľahlivým kritériom zostáva materiál.

153-156. Zlomky štyroch cedidlových nádob: jednej miskovitej s dierkami v šikmých, ryhou pospájaných radoch (Ø ú asi 15 cm, obr. 3: 2), druhej s dierkovaním na dne (obr. 3: 1); zlomky ďalších dvoch sú menej výrazné.

157. Hlinená plastika vtáčika, predstavujúca plávajúcu divú kačku s masívnym, schematickým, ale pritom neobyčajne realisticky stvárneným telom: hlavička v typickej polohe, krídla a ich strakatá farba naznačená vpichmi na hornej chrbtovej ploche, široký chvost. Vlastné telo kačky - dolná časť plastiky - je oválne valcovitá, na pravej strane vzadu recentno poškodená. Podľa zastaraného lomu na bázo možno súdiť, že plastika bola aplikovaná na nejakej väčšej ploche, pravdepodobne na stene nádoby; materiál značne zrnitý, povrch bol pôvodne tuhovaný; v 1,9 cm, d 3,4 cm (obr. 2: 6).

Z H O D N O T E N I E N Á L E Z O V

Z importovanej keramiky v prvom rade upútavajú našu pozornosť zlomky pohárov s prehýbanými stenami (Faltenbecher), vyrobených v technike modrošedej keramiky bez firnisu (obr. 2: 9, 12). Modrošedá keramika patrí k charakteristickému druhu rímskoprovinciálnej úžitkovej keramiky mladšej doby rímskej, ktorý výraznejšie nastupuje v polovici II. stor. a začína pozvoľna vytláčať keramiku svetlotehlovej farby s červeným firnisom alebo maľovaním. Zlomky pohárov z Červeníka pochádzajú z vyšších, pomerne štíhlych foriem s dlhými vtlačeniami (prehnutiami). Podobné tvary z Intercisy považuje K. Sz. P ó c z y o v á¹ podľa analógií z Norika² za výrobky II. a III. stor. Príbuzné neskoré varianty pohárov s prehýbanými stenami držia sa až do konca doby rímskej.³ Výskyt pohárov s prehýbanými stenami z mladšej

Obr. 3. Červeník, okr. Trnava. Keramika.

doby rímskej máme v našom prostredí doložený na sídliskách v Pobedime, Branči, Andovciach, Tvrdošovciach, Štúrove a na niekoľkých ďalších lokalitách.

Rímskoprovinciálna keramika z jemného materiálu svetlotehlovej farby je v Červeníku zastúpená niekoľkými drobnými zlozkami, pravdepodobne z džbánov. Jeden zlomok má stopy červenohnedého firnisu naneseného v horizontálnom páse. Úžitková keramika tohto druhu, označovaná niekedy aj termínom panónska svetlotehlová keramika, začína sa vyrábať už v I. stor. n. l., jej maximálny výskyt spadá do II. stor. a žije zhruba do polovice III. stor.⁴ Na základe skutočnosti, že keramika zdobená červeným maľovaním sa hojne zjavuje už v neskorolatónskom materiáli na území Panónie,⁵ jej bohaté uplatnenie v dobe rímskej býva považované za dedičstvo Eraviskov, prenesené do výroby panónskej maľovanej keramiky.⁶ Z keltských hrnčiarskych tradícií vyvodzuje sa i podobná keramika v Porýní.⁷ Svetlotehlová rímskoprovinciálna keramika je zastúpená takmer na každom sídlisku zo stredného úseku doby rímskej na juhozápadnom a južnom Slovensku. Zasahuje pomerne hojne i do púchovskej oblasti (napr. Púchov, Sučany),⁸ ba vyskytuje sa ojedinele i na východnom Slovensku (Prešov).⁹ V objektoch z neskorej doby rímskej sa na juhozápadnom Slovensku nevyskytuje.

Najpočetnejšie zastúpenú skupinu importovanej keramiky tvoria zlomky šedej rímskoprovinciálnej keramiky z pomerne jemnej hlíny, s povrchom šedosivej farby, svetlejšieho alebo tmavšieho odtieňa. Dva zlomky majú stopy šedočierneho firnisu. Výroba keramiky tohto druhu je v provinciách typická pre staršiu dobu rímsku, doznieva však až v III. storočí. Tvarove ju veľmi často reprezentujú poľguľovité misky s nôžkou, napodobujúce formu Drag. 37 a tzv. prstencovité misky (Ringschüsseln). Na oboch typoch sa veľmi často uplatňuje výzdoba ozubeným kolieskom - horizontálne pásy hustých zvislých vrúbkov, nezriedka nielen zvonka, ale i na vnútornej strane (obr. 2: 13).

Prstencovité misky (obr. 2: 13-15). Sú to kónicky roztvorené nádoby s hornou časťou valcovite nasadenou, zvýraznené prstencovitým zhrubnutím na ústí a vydutí, s prstencovite odsadenou nôžkou. Sú vyhotovené na hrnčiarskom kruhu z jemnej hlíny poväčšine svetlošedej, zriedkavejšie svetlotehlovej farby. Bývajú starostlivo vypracované, na povrchu často s jemnou povlakovou vrstvičkou firnisu tehlovohnedej, šedej až šedočiernej farby. Veľmi často sú zdobené horizontálnymi pásmi hustých vrúbkov, zriedkavejšie včolkovanými lístkami (obyčajne na vnútornej strane dna).¹⁰ Priliehavý a výstižný názov prstencovité misky prvý zaviedol E. B e n i n g e r.¹¹ Prevzal ho i M. R. P e r n i č k a, ktorý sa týmto tvarom obšírne zaoberal v štúdiu o nálezoch zo sídliska Vicoemilice,¹² i v práci o typológii a rozšírení prstencovitých misiek.¹³ Celkove jestvujú vlastne dve poňatia prstencovitých misiek: podľa užšieho poňatia patria do tejto skupiny iba formou i farbou výrazné, t. j. šedé ("pátkagrau")¹⁴ misky; podľa širšieho výkladu (M. R. P e r n i č k a) za prstencovité misky treba považovať i všetky misky, ktoré oscilujú okolo základného tvaru, bez ohľadu na ich farbu. Keďže farba závisí iba od formy vypálenia a niekedy môže byť výrazom náhody, širší výklad v tomto smere treba považovať za opodstatnený. Pri priradovaní typove značne odchylných tvarov do skupiny prstencovitých misiek treba však postupovať nanajvýš opatrne a prihliadať predovšetkým k ich technológii.

M. R. P e r n i č k a pokúsil sa v citovanej práci o súpis všetkých dostupných nálezov prstencovitých misiek a ich typologické rozčlenenie na základe štatisticko-grafického vyhodnotenia. Výskyt týchto misiek je typický pre stredodunajské provincie Noricum a najmä Panóniu,¹⁵ v značnom množstve sa však vyskytujú aj na južnej Morave (najmä v Podyjí a v oblasti pozdĺž Svratky k severu až do

priestoru Brna a Slavkova), na celom území juhozápadného Slovenska a zasahujú i do oblasti púchovskej kultúry (Skalská Nová Ves, Púchov).¹⁶ I keď v doterajšej literatúre o nálezoch zo Slovenska sa prstencovité misky pomerne zriedkavo uvádzajú,¹⁷ patria dnes k najčastejšie sa vyskytujúcim druhom rímskoprovinciálnej keramiky u nás vôbec. Nachádzame ich na všetkých sídliskách, kde máme doložené osídlenie z II. a III. stor. (v početných exemplároch ich poznáme napr. zo sídlisk v Štúrove, Ondrochove, Šarovciach, Branči, Andovciach, Tvrdošovciach a najmä v Pobeďime).

S typológiou a genézou prstencovitých misiek sa prvá zaoberala É. B ó n i s o v á,¹⁸ ktorá ich vznik spájala s napodobovaním severoitálskej Terry sigillaty z Popádia a vplyv domácich laténskych dielní pripúšťala až v druhom slede. Z predlôh Terry sigillaty vyvodzuje prstencovité misky i A. S c h ö r g e n d o r f e r.¹⁹ Svoj typ 42 dotoval na základe nálezu z Finsterleithen s mincou cisára Hadriána do prvej polovice II. stor., typ 43 kladol do poslednej štvrtiny I. alebo na začiatok II. stor. E. B. T h o m a s o v á²⁰ naproti tomu poukázala na to, že prstencovité misky sedého tovaru z Pátky ("pátkagrau") i keď formou zdanlivo pripomínajú tvary Drag, 24 a 44, majú korene v domácom prostredí v tradíciách miestneho keltského obyvateľstva. Keďže nikde na západ od Panónie²¹ sa táto skupina keramiky neprejavuje tak výrazne a jednotne, možno podľa E. B. T h o m a s o v e j predpokladať, že ide o špecifický panónsky typ keramiky, sprostredkovaný do doby rímskej keltskými starousadlíkmi. Časove ho zhodne s É. B ó n i s o v o u považuje za typ príznačný pre staršiu dobu rímsku.

S neskorokeltskými hrnčiarskymi tradíciami v provinciách jednoznačne spájal pôvod prstencovitých misiek pri posudzovaní nálezov z Moravy i E. B e n i n g e r²² a považoval ich za import z rímskeho Zadunajska. E. Š i m e k²³ nesúhlasí v tom s E. B e n i n g e r o m a pokladá ich (podobne ako nádoby s okružím) za produkt domáceho, do doby rímskej pretrvávajúceho keltského obyvateľstva. Posledný názor by bolo veľmi lákavé prijať i pre vysvetlenie pôvodu našich nálezov prstencovitých misiek. Po stránke technológie boli by pre jeho prijatie určité predpoklady, chýbajú však spojovacie články po stránke formálnej. Je nepochybné, že časť prstencovitých misiek k nám prichádza z Panónie ako import. Nie je však vylúčené, že časť týchto misiek je priamo domáceho pôvodu; v tom prípade by mohlo ísť buď o priame pretrvávajúce príbuzných foriem z neskoršej doby laténskej a nezávislú výrobu v našom prostredí, prípadne mohlo by ísť o ďalšiu možnosť, že časom došlo v barbarskom prostredí v období rozvoja vlastnej hrnčiarskej produkcie k napodobovaniu importovaných misiek. Spoľahlivé doklady pre podopretie tej alebo inej možnosti zatiaľ však nemáme.²⁴

M. R. P e r n i č k a napriek tomu, že pri rozbere 89 nálezov prstencovitých misiek konštatoval veľkú rozmanitosť v detailoch, svedčiacu o ich výrobe bez používania nejakej šablóny, pokúsil sa o typologické roztriedenie týchto misiek na základe štatisticko-grafického vyhodnotenia pomeru dvoch základných rozmerov: priemeru ústia a výšky (tzv. index P).²⁵ Na základe získaných hodnôt vyčlenil tri či päť skupín, ktoré sú podľa jeho názoru výrazom špecializácie remeselnej hrnčiarskej výroby s určitou chronologickou i geografickou platnosťou. Pokúsil sa ďalej zistiť, či tieto skupiny podliehajú nejakým zákonitostiam i podľa farby hliny alebo úpravy povrchu, avšak bez pozitívneho výsledku. Uvedené zaujímavé a na nápady bohaté pokusy M. R. P e r n i č k u ukázali, že táto cesta, vychádzajúca z diskutabilných kritérií (index P), je v podstate samoučelná a ako sa ukazuje, pre závery chronologického rázu neschodná. Nie celkom jednoznačné a presvedčivé sa zdá i aplikovanie získaných výsledkov pri určovaní oblasti pôvodu

jednotlivých skupín misiek. Misky jeho kategórie A sú typické pre juh Panónie a ich výskyt spadá do včasného I. stor. Považuje ich za najstaršie a ich vznik vidí v genetickej súvislosti s výrobkami panónskej Terry sigillaty. Pôsobenie foriem Terry sigillaty, najmä tvaru Drag. 24/25, predpokladá i v ďalšom vývoji prstencovitých misiek.

Menšie formy misiek skupiny B₁ a B₂ mali podľa M. R. Perníčka ťažisko výroby v severozápadnej Panónii, odkiaľ prenikali na sever až po oblasť Nežiderského jazera a k Dunaju. Časove ich výroba spadá už do stredu I. stor. a trvá, najmä pri menšom type B₂, ktorý prenikal ďalej na sever, pravdepodobne do konca I. stor. Misky týchto skupín sú prevažne nezdobené a z tehlovočervenej hliny.

Pri typologickej skupine B₃ prevažujú šedé exempláre bez zvláštnej úpravy povrchu. Sú doložené iba malým počtom nálezov (8), prevažne v západopanónskej oblasti. K ich datovaniu je málo dokladov; vznikajú pravdepodobne rovnako ako misky skupiny B₄ už koncom I. stor. a žijú ďalej v II. stor.

Veľké, väčšinou zo šedej hliny vyrobené misky skupiny B₄ nachádzajú sa prevažne v severovýchodnej Panónii, kde sa predpokladá výrobné centrum v Pátke pri Székesfehérvári²⁶ a prenikajú i na sever od Dunaja na Moravu a juhozápadné Slovensko.

Najneskoršie na začiatku III. stor. prstencovité misky podľa M. R. Perníčka úplne zanikajú²⁷ a sú vystriedané iným tvarom. Typologické pozorovania M. R. Perníčka bude potrebné preveriť na väčšom počte misiek; nazdávam sa, že budúcnosť ich skôr vyvráti ako potvrdí. Pokiaľ ide o ním predpokladaný zánik výroby prstencovitých misiek na zač. III. stor., zdá sa, že dochádza skôr k ich nenáhlej zmene, ktorá vyúsťuje vo výrobu neskororímskeho typu kónických misiek s nápadne zosilneným okrajovým prstencom a ostro lomenou lištou pod ním, obyčajne s kovovo-lesklým oceľovošedým povlakom, aké sú zastúpené napr. v nálezoch z Pobedima, Branču, Štúrova, Šale, Sládečkoviec²⁸ i z ďalších sídlisk.

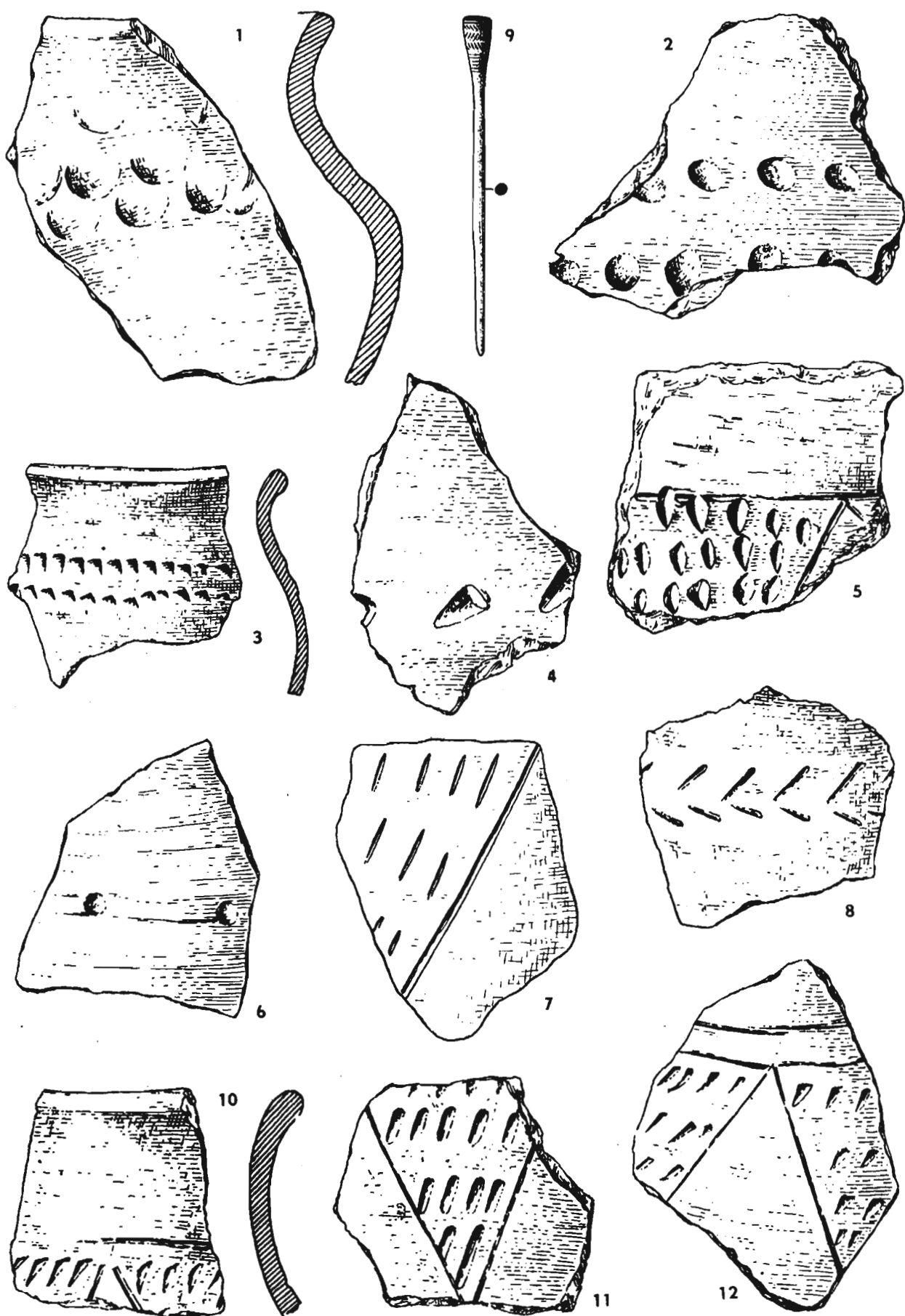
Zásobnice s okružím. Zastúpené sú i zlomky z tela rozmernejších zásobníc s okružím, sudovitého alebo vajcovitého tvaru, z piesčitého materiálu cementovošedej až šedočiernej farby. Na jednom črepe na vonkajšom povrchu sú husté horizontálne ryhy (obr. 2: 14).

Zásobnice s okružím (Krausengefässe) sú charakteristické vysokým baňatým telom, plynulo klenutým vydutím, zvyčajne zdobeným zosilneným podhrdlím a výrazne vyhnutým okrajom, vytvárajúcim golierovité okružie. Sú zatiaľ jediným druhom na kruhu točenej (alebo obtáčanej) úžitkovej keramiky, ktorý stretávame v materiáli zo slovenských sídlisk cez celú dobu rímsku. Ich bohaté rozšírenie súvisí nepochybne so všestrannou potrebou a používaním: na zásoby vody, uskladňovanie obilia i rôznych iných plodín a požívatín.

Vo všeobecnosti sa uznáva, že zásobnice majú svoj pôvod v tvaroch doby neskorolátenskej tej-ktorej oblasti. V dobe rímskej používali sa na celom území impéria, hlavne však v oblastiach, kde bolo predtým keltské alebo Keltmi ovplyvnené podložie.

Je pravdepodobné, že nálezy zásobníc s okružím na juhozápadnom Slovensku sčasti predstavujú importy z provincií a sčasti (najmä mladšie) sa vyrábali v domácom barbarskom prostredí.

V doterajších nálezoch nemáme, žiaľ, zachované celé nádoby, ale iba zlomky, ktorých bližšie určenie a časové zaradenie je niekedy obtiažné. Najspoločnejšie typologické a chronologické vodidlo pri zaraďovaní zlomkov zásobníc s okružím popri vlastnej forme okružia je materiál, z ktorého sú zásobnice vyrobené a úprava vonkajšieho povrchu. Kým u starších foriem s vodorovným okružím, pokrytým väčším

Obr. 4. Červeník, okr. Trnava. Ukážka nálezov.

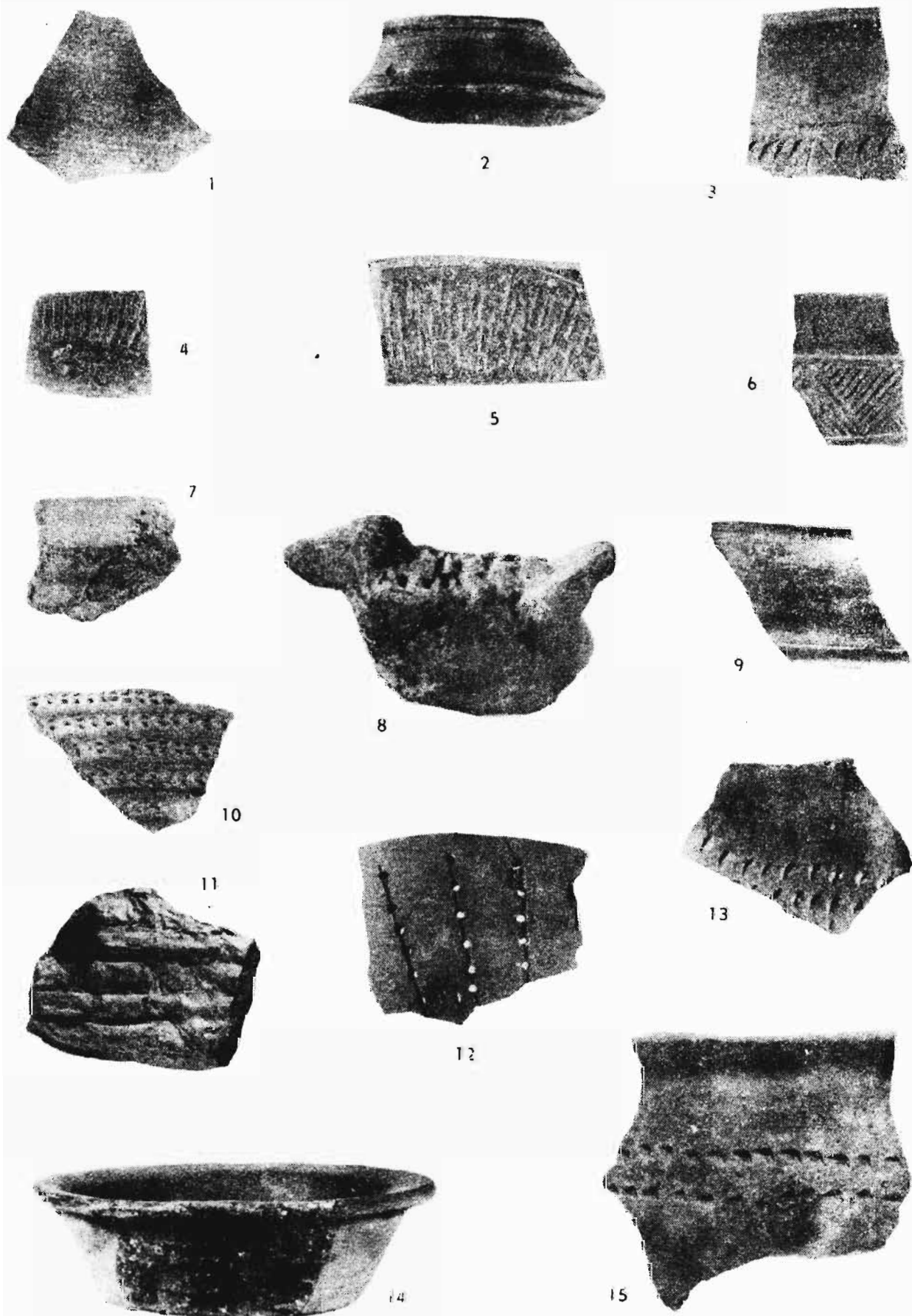
početom jemných obvodových zliabkov alebo pri okrajoch listovite nadvihnutým, je použitý materiál so značnou prímесou piesku, u mladších tvarov, s okružím obyčajne jednoduchšie stvárneným, je materiál často bez prímеси piesku. Vonkajší povrch zásobníc zo staršej doby rímskej býva často zdobený na pleciach viacnásobnými obvodovými ryhami a niekedy i jednoduchou rytou vlnovkou a celý povrch je obyčajne pokrytý hustými, hrebeňovitým nástrojom rytými vodorovnými, prípadne i zvislými ryhami, vytvárajúcimi niekedy akoby šachovnicový vzor. Zásobnice z mladšej doby rímskej majú hladký povrch, zdobený niekedy na pleciach pásom viacnásobnej obvodovej vlnovky. Výskyt zásobníc zo staršej doby rímskej je veľmi častý najmä na sídliskách v Panónii, kde sa považujú za priame dedičstvo neskorolátenske.²⁹ L. B a r k ó c z i a É. B ó n i s o v á zdôrazňujú, že v Podunajsku všeobecne rozšírený typ zásobníc, odlišujúci sa od latenských najmä hustejšími ryhami na povrchu, nemožno odvodzovať z dáckych vplyvov, ako sa domnieval B. R i c h t o f e n,³⁰ ale že ho treba vždy posudzovať ako výsledok lokálneho vývoja, ako to poukázal už M. P á r d u c z.³¹ Nálezy zásobníc v Panónii datujú sa od polovice I. do polovice II. stor.³² Podobne zaraďuje i E. B e n i n g e r³³ nálezy importovaných zásobníc s okružím na Morave. Správnosť datovania importovaných zásobníc do staršej doby rímskej overuje sa i na väčšine sídlisk z juhozápadného Slovensku; hornú hranicu tohto datovania, ako ukazujú i nálezy z Červeníka, ale najmä z Pobedima, bude treba posunúť značne vyššie.

Z keltsko-dáckych koreňov vyrastajú a rozvíjajú sa zásobnice s okružím na východnom Slovensku.³⁴ V profilácii ich okraja vyskytuje sa niekoľko variantov a vo výzdobe sa uplatňuje predovšetkým viacnásobná vlnovka a zväzky rýh. Podľa M. L a m i o v e j - S c h m i e d l o v e j³⁵ zásobnice s okružím sú typické predovšetkým pre starší a stredný horizont nálezov z doby rímskej na východnom Slovensku, kým v mladšom období, v tzv. prešovskom type, sa postupne strácajú. Toto pozorovanie bude treba preveriť na rozsiahlejšom materiáli, pretože v oblastiach severne od Karpatskej kotliny sa zásobnice s okružím v širšej miere uplatňujú až v druhej polovici III. stor. a neskôr³⁶ a hľadá sa i určitá súvislosť s vývojom slovanskej keramiky. Ak je zistenie M. L a m i o v e j - S c h m i e d l o v e j správne, znamenalo by to, že so slovanskou keramikou nemožno dávať do súvislosti alebo tzv. prešovský typ, alebo zásobnice s okružím.

Samostatnú kapitolu v rámci vývoja zásobníc s okružím predstavuje pravdepodobne oblasť púchovskej kultúry. V staršom období vznikajú tu snád pod vplyvom latenských zásobnicových tvarov v ručne vyhotovené napodobeniny s výčnelkami (držiakmi) pod maximálnym vydutím, prevzatými z halštatského dedičstva.³⁷ V mladšej dobe rímskej sú v oblasti púchovskej kultúry už zásobnice s okružím obtáčané na kruhu a bohato sa na nich uplatňuje viacnásobná vlnovka.³⁸

Problematika zásobníc s okružím ukazuje sa veľmi zložitou a zdá sa, že vývoj týchto nádob prebiehal v rôznych oblastiach rozličným spôsobom, v silnej závislosti od miestnych tradícií a možností styku či obchodu s inými oblasťami.

Ujedinený zlomok mortária - trecej misky - so žltozelenou glazúrou na vnútornej strane nedovoľuje bohužiaľ ani bližšie typologické ani presné chronologické zaradenie. Možno sa iba domnievať, že patril najskôr k typu mortárií s horizontálnym okrajom, typu Schörgendorfer 90 alebo Intercisa 18c, v našej oblasti najčastejšie zastúpenému. Výroba týchto misiek začala sa v Panónii už v II. stor. a formálne nadväzovala snád na typy zo severnej Itálie, kde podobné tvary prevládali už v dobe Augustovej.³⁹ V Porýní držia sa mortária s horizontálnym okrajom⁴⁰ od doby Augustovej do konca IV. alebo začiatku V. stor. Horizontálny okraj sa vývojom zjednodušuje a lišta polkruhovitého prierezu na vnútornej strane ústia

obr. 5. Červeník, okres Trnava. Keramika.

sa pozvoľna zvyšuje. Glazúra na vnútornej strane býva spočiatku červená alebo oranžovohnedá,⁴¹ už v II. storočí objavuje sa v Panónii i zelená glazúra,⁴² široké uplatnenie nadobúda však až v IV. stor. v glazúrovanej keramike skupiny Intercisa. Nález misky z Červeníka možno teda datovať od II. do IV. stor. Z dôvodu spoluvýskytu s inými importmi, patriacimi prevažne do II.-III. stor., predpokladám datovanie do III. stor.

Otázkou výskytu črepov domácej na kruhu vytočenej keramiky zaoberám sa bližšie na inom mieste.⁴³

Výskyt zlomkov laténskej na kruhu robenej keramiky treba považovať za sekundárny. Slúžili snáď na leštenie povrchu keramiky. Nálezv tohto druhu so stopami používania na leštenie našli sme napr. v Pobedime a v Branči.

Z keramiky vyhotovenej vo voľnej ruke zvláštnu pozornosť zasluhuje hlinená plastika znázorňujúca divú kačku (obr. 2: 6). Ako som poukázal na inom mieste,⁴⁴ je to zatiaľ ojedinelý nález tohto druhu z územia celého Slovenska. Nenachádzame k nemu bližšiu analógiu ani v susedných oblastiach.⁴⁵ V doterajších nálezoch hlinených zoomorfných plastík z doby rímskej panuje značná rozmanitosť, neumožňujúca za súčasného stavu bližšie zatriedenie nášho nálezu. K teórii, považujúcej zoomorfné plastiky, najmä vtáčikov, za doklad pretrvávania výtvarných a kultúrnych tradícií ľudu popolnicových polí až do doby rímskej, nadhodenej K. M o t y k o v o u - Š n e i d r o v o u,⁴⁶ by mohol náš nález prispieť iba skutočnosťou, že predstavuje kačku, ktorej zobrazovanie bolo veľmi obľúbené práve v dobe halštatskej.⁴⁷ J. K o s t r z e w s k i⁴⁸ vidí vo výskyte plastík vtáčkov pokračovanie tradícií lužickej kultúry cez pomorskú do przeworskej kultúry. Treba ešte zdôrazniť, že plastiky vtáčkov (hrkáľky v podobe holúbkov) našli sa i v žiarových hroboch v Intercise,⁴⁹ t. j. v Panónii a nie je asi celkom bezvýznamná ani skutočnosť, že plastiky holúbkov sa kladú na detské hroby v našom prostredí dodnes. V podstate bude to súvisieť pravdepodobne s faktom, že idea detských hračiek v podobe vtákov je veľmi silná od praveku až podnes. Symbolika smútku, vyjadrená kladením plastiky znázorňujúcej živého a mŕtvého holúbka na detských hrobch v súčasnosti, predstavuje pravdepodobne iba pozmenenú formu pôvodných predstáv.

Medzi keramikou vyhotovenou v ruke vystupujú v Červeníku najčastejšie miskovité a hrncovité formy. Prevažná väčšina zastúpených nádob je vyrobená z pomerne hrubého materiálu s prímiesou piesku a dosť nedbalo vypracovaná. Po technologickej stránke dobre zapadá už medzi keramiku mladšej doby rímskej. Iba malý počet zlomkov pochádza z nádob z jemnejšieho materiálu, s povrchom starostlivejšie upraveným, prípadne i tuhou lešteným. Hrncovité, esovite profilované nádoby sú buď úplne nezdobené, alebo majú iba jednoduchú výzdebu z rôznych vtlačení (oválne plytké jamky, trojuholníkovité, klinovité vtlačenia, vpichy), radených buď v jednom alebo v dvoch radoch po obvode, prípadne usporiadaných v trojuholníkových vzoroch. Niektoré nádoby mali pretláčaný alebo presekávaný okraj. Markantné je, že na hrncovitých nádobách v Červeníku sa takmer nevyskytuje výzdoba charakteristická pre hrnce staršej doby rímskej, totiž pokrytie celého tela nádoby mrežovitými ryhami alebo prstom a nechtom vtlačenými jamkami.

Skutočnosť, že na hrncovitých nádobách ešte nenastal absolútny ústup dekorácie, typický pre neskorú dobu rímsku, dovoľuje nám datovať v ruke vyhotovenú keramik z Červeníka celkove do prvej polovice III. stor., predovšetkým do jeho prvej polovice. Prírodzene, niektoré zlomky by pripúšťali i skoršie (napr. črepy nádob s tuhou lešteným povrchom alebo črepy s plastickou výzdobou), resp. neskoršie datovanie (nezdobené hrncovité nádoby).

Uvedenému datovaniu neodporujú ani kónické misovité tvary. V Červeníku máme zastúpené dva základné typy: a) misy s dovnútra zatiahnutým okrajom (obr. 1: 4, 6, 9, 10), b) misy s okrajom šikmo alebo vodorovne von vyhnutým (obr. 1: 1-3, 7).

Z hľadiska nečastého výskytu a funkcie pozoruhodné sú zlomky štyroch cedníkových misiek, všeobecne považované za náčinie používané pre kuchynské účely, najmä pri spracúvaní mliečnych výrobkov.

Pre datovanie sídliskového objektu v Červeníku veľmi dôležitým nálezom - strieborným nákrčníkom s hruškovitým uškom ($\varnothing$ 14 cm) - sa širšie zaoberám v inom príspevku.⁵⁰ Nákrčník patrí podľa G. K o s s i n n u⁵¹ do jeho II. skupiny. Menovaný bádateľ uviedol do literatúry názor, že nákrčníky predstavujú šperk typický pre tzv. východogermánsku oblasť. Nákrčníky sa všeobecne považujú za ženský šperk, avšak už u G. B e h r e n s a⁵² nachádzame pripomienku o potrebe opatrnosti pred unáhlenými súdmi v tomto smere, nakoľko nákrčníky, ako upozornil už R. Z a h n,⁵³ nosili podľa rímskych vyobrazení i muži, napr. osobná stráž na cisárskom dvore. Ako je známe, táto stráž sa z veľkej časti regrutovala práve z príslušníkov germánskych kmeňov. R. Z a h n uvádza i niekoľko mužských hrobov s nálezmi nákrčníkov a v protiklade k tomu zdôrazňuje skutočnosť, že v Porýní nepozná nálezy nákrčníkov zo ženských hrobov.

K používaniu nákrčníkov s hruškovitým uškom W. S o h u l z⁵⁴ poznamenáva, že nákrčník v Hasslebene bol položený uzavretou časťou dozadu, teda pod lebku. I keď je pravdepodobné, že uzáverová ozdoba nákrčníkov bývala na hrudi, zostáva nápadné, že v podobnej polohe ako hasslebenský nákrčník našiel sa i nákrčník z Östrichu vo Westfálsku. K o s s i n n o v názor o východogermánskom pôvode nákrčníkov prevzali a ďalej rozvíjali početní iní autori, napr. E. B l u m e, N. Å b e r g, G. B e h r e n s, F. B e h n a F. K u c h e n b u c h. Nálezy nákrčníkov v západogermánskych oblastiach považovali sa za výnimky potvrdzujúce pravidlo,⁵⁵ prípadne za doklad preberania východogermánskej módy západnými Germánmi. Týmto druhým spôsobom sa vysvetľoval najmä pomerne početný výskyt nákrčníkov v strednom Nemecku. Rozšírenie nákrčníkov do západných oblastí sa pripisovalo prúdu Gótv, prenikajúcich na západ z južného Ruska cez Sedmohradsko do horného Podunajska a ďalej na západ a severozápad (nálezy: Pietroassa, Glogau, Ostrovaany, Rausern, Untersiebenbrunn). Na slabiny tohto názoru poukázal už r. 1938 E. B e n i n g e r⁵⁶ uvedením faktu, že maximálne rozšírenie nákrčníkov (najmä nákrčníkov s hruškovitým otvorom) viaže sa na západogermánske oblasti, najmä na stredné Nemecko. Nie je vylúčené, že zvláštnu úlohu v rozšírení módy nákrčníkov mohli zohrať oblasti sarmatského Potisia.

Z materiálov zverejnených M. P á r d u o z o m vidíme, že nákrčníky vôbec a obzvlášť nákrčníky s hruškovitým otvorom (Párduozov typ III) sú v sarmatských hroboch dosť časté. Je nápadné, že vždy sú to drôtené torquesy (napr. Szentés-Sárgapart - hrob 35, Zsámbok - hrob A; Török-Kanizsa; Göböllyjárás; Szeged-Zákány, Kishegyes; Újverbász-Kendergyár).⁵⁷ Možno predpokladať, že rozhodujúcu úlohu pri vzniku a rozšírení nákrčníkov zohrali oblasti nad stredným Dunajom.

Pri datovaní nákrčníkov dochádzam k záveru, že najrozšírenejšie sú v III. stor., držia sa ešte i v IV. stor. a môžu sa vyskytnúť prípadne i neskôr, avšak to sú prípady ojedinelé. Napr. v gepidských hroboch z druhej polovice V. a zo VI. stor. sa už vôbec nevyskytujú.⁵⁸

Nálezy zo sídliskového objektu v Červeníku datujem celkove do III. stor., pričom za pravdepodobnejšiu považujem jeho prvú polovicu. Zastúpenie unikátnych nálezov v Červeníku opätovne zvyrazňuje významné postavenie stredného Považia v mladšej dobe rímskej. Terénne umiestnenie náleziska v medziriečí Váhu a Dudváhu,

t. j. v rovinnej oblasti Považia, hovorí o možnosti i potrebe vyhľadávania ďalších podobných objektov na tomto území.

P O Z N Á M K Y

- 1 P ó c z y K. Sz., Keramik v: Intercisa II, Budapest 1957, 68, obr. 42: typ 61-63.
- 2 S c h ö r g e n d o r f e r A., Die römische Keramik der Ostalpenländer, Brunn-München-Wien 1942, 168, 169, Nr. 256, 263, 266.
- 3 P ó c z y K. Sz., l. c., 83, obr. 42, typ 64, tab. XIII: 8; S c h ö r g e n d o r f e r A., l. c., 169, Nr. 264.
- 4 P ó c z y K. Sz., l. c., 51.
- 5 H u n n y a d y I., Die Kelten im Karpatenbecken, Diss. Pann. II-18, 1942-1944, tab. XCV: 1-6, XCVII: 5.
- 6 B a r k ó c z i L. - B ó n i s É., Das frühromische Lager und die Wohnsiedlung von Adony (Vetus Salina), Acta Archaeologica IV, 1954, 150, 154, 155.
- 7 N i e r h a u s R., Das römische Brand- und Körpergräberfeld "Auf der Steig" in Stuttgart - Bad-Cannstadt, Veröffentlichungen des St. Amtes für Denkmalpflege Stuttgart, Reihe A, Hf. 5, 1959, 65, pozn. 82.
- 8 B e n i n g e r E., Die germanischen Bodenfunde in der Slowakei, Reichenberg-Leipzig 1937, 67, obr. 13a-e, 14a-b, 15a-b; H r u b e c I., Výskum včasnodejinného sídliska v Sučanoch, SlA IX, 1961, 211, tab. I:10.
- 9 B u d i n s k ý - K r i č k a V., Sídlisko z doby rímskej a zo začiatkov sťahovania národov v Prešove, SlA XI, 1963, 27, tab. VII: 1.
- 10 K o l n í k T., Die pannonische Keramik mit Stempelverzierung und ihre Einflüsse in der Slowakei, Epitymbion Roman Haken, Praha 1958, 62, tab. XII: 4.
- 11 B e n i n g e r E. - F r e i s i n g H., Die germanischen Bodenfunde in Mähren, Reichenberg 1933, 59-61.
- 12 K a l o u s e k F. - P e r n i č k a M. R., Die römische Siedlung bei Vícemilice in Mähren, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, řada arch.-klas. E₁, 1956, 67-70.
- 13 P e r n i č k a M. R., Zur Verbreitung und Typologie der römischen Ringschüsseln, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, řada arch.-klas. E₃, 1958, 53-74.
- 14 T h o m a s E. B., Die römische Villa von Tác-Fövenypuszt, Acta Archaeologica VI, 1955, 114-115.
- 15 P e r n i č k a M. R., l. c., 54-57, obr. 1.
- 16 E i s n e r J., Slovensko v pravěku, Bratislava 1933, 228.
- 17 E i s n e r J., l. c., 228, tab. LXXVIII: 1-5; J a n š á k Š., SMSS XXIX, 1935, 27, tab. VIII: d, o, p, r; O n d r o u c h V., Limes Romanus na Slovensku, Bratislava 1938, 98.
- 18 B ó n i s É., Die kaiserzeitliche Keramik von Pannonien (ausser den Sigillaten), Diss. Pann., ser. II, No. 20, 1942, 49, 156, 159-163, tab. XXI: 19, 28-33.
- 19 S c h ö r g e n d o r f e r A., l. c., 5, 85, 127, 168, 176, tab. 3: 42, 43.
- 20 T h o m a s E. B., l. c., 114, 115.

- 21 Na západe sa vyskytujú prstencovité misky iba sporadicky. Sú predovšetkým zo svetložltej hlíny so svetlohnedým povlakom; T h o m a s E. B., l. c., 115, pozn. 202.
- 22 B e n i n g e r E. - F r e i s i n g H., l. c., 59-61, tab. I: 5.
- 23 Š i m e k E., Velká Germanie Klaudia Ptolemaia IV, Brno 1953, 363, 364; t e n i s t ý, Poslední Keltové na Moravě, Brno 1958, 435-438.
- 24 O možnosti napodobovania prstencovitých misiek uvažuje v súvislosti s nálezmi z hrnčiarskych pecí v Jiříkoviciach M. R. P e r n i č k a (l. c., 1956, 70).
- 25 P e r n i č k a M. R., l. c., 1958, 58 a n.
- 26 T h o m a s E. B., l. c., 114-115; P ó c z y K. Sz., l. c., 45.
- 27 P e r n i č k a M. R., l. c., 1958, 72.
- 28 K o l n í k T., Nové sídliskové nálezy z doby rímskej na Slovensku, AR XIV, 1962, obr. 380: 3; L i p t á k o v á Z., Výskum v Dusikúrni pri Šali, AR XV, 1963, 335, obr. 108: 2, 10.
- 29 B a r k ó c z i L. - B ó n i s É., l. c., 151, 152; tam i ďalšia literatúra.
- 30 R i c h t h o f e n B., Zur Zeitstellung und Verbreitung der Tonkransen mit Wellenverzierung, AÉ XLV, 1931, 348-357.
- 31 P á r d u c z M., Denkmäler der Sarmatenzeit in Ungarn I, Budapest 1941, 61, tab. XI: 7-9.
- 32 B a r k ó c z i L. - B ó n i s É., l. c., 151; T h o m a s E. B., l. c., 116.
- 33 B e n i n g e r E. - F r e i s i n g H., l. c., 54-57.
- 34 B u d i n s k ý - K r i č k a V., Sídlisko z doby rímskej a zo začiatkov sťahovania národov v Prešove, SlA XI, 1963, 28-29, obr. 18, tab. III: 6, tam i ďalšia literatúra; L a m i o v á - S c h m i e d l o v á M., SlA XI, 1963, 64, 67, obr. 5, tab. III: 6-8; IV: 4-8.
- 35 L a m i o v á - S c h m i e d l o v á M., l. c., 69.
- 36 R i c h t h o f e n B., Germanische Krausengefäße des 4. Jahrhunderts n. Ch. aus der Prov. Oberschlesien und ihre weitere Verbreitung, Mannus, Erg. Bd. VI, 1928, 73-95; E i s n e r J., Devínska Nová Ves, Bratislava 1952, 272, 273, tam i ďalšia literatúra.
- 37 B e n i n g e r E., l. c., 77-79, 86, obr. 92, 95-97.
- 38 U h l á r V., Púchovské sídlisko spreď Liskovskej jaskyne, ŠZ AÚSAV 3, 1959, 76-79, obr. 3, 4, 10, 11; tu k bohatým nálezom spreď Liskovskej jaskyne i početné analógie z oblasti púchovskej kultúry.
- 39 T h o m a s E. B., l. c., 118, pozn. 213 a 214.
- 40 G o s e - typ 455-464; G o s e E., Gefäßstypen der römischen Keramik im Rheinland, Bonn 1950, 39-40, tab. 43, 44.
- 41 B ó n i s É., l. c., 49, 50.
- 42 P ó c z y K. Sz., l. c., 75-77.
- 43 K o l n í k T., Nález hlinenej plastiky a strieborného nákrčníka na sídlisku z mladšej doby rímskej v Červeníku, AR XVI, 1964 (v tlači).
- 44 K o l n í k T., l. c., AR XVI, 1964 (v tlači).
- 45 M o t y k o v á - Š n e i d r o v á K., Drobná hlinená plastika z doby římského císařství z Čech, Acta Universitatis Carolinae 3, 1960, 233-239, tab. XII; P e š k a ř I., Moravské nálezy zoomorfní keramiky z doby římské, Sborník Čs. společnosti archeologické 2, Brno 1962, 279-289.
- 46 M o t y k o v á - Š n e i d r o v á K., l. c., 238.

- 47 K o s s a c k G., Studien zum Symbolgut der Urnenfelder- und Hallstattzeit Mitteleuropas, Römisch-Germanische Forschungen 20, Berlin 1954, 45 n., 100 n., tab. 5-12.
- 48 K o s t r z e w s k i J., Zagadnienie ciągłości zaludnienia ziem polskich w pradziejach (od połowy II tysiąclecia p. n. e. do wczesnego średniowiecza), Poznań 1961, 69, pozn. 44, tab. VI: b, n, obr. 15a.
- 49 S á g i K., Die Ausgrabungen im römischen Gräberfeld von Intercisa im Jahre 1949, Intercisa I, Budapest 1954, 79-81.
- 50 K o l n í k T., AR XVI, 1964 (v tlači).
- 51 K o s s i n n a G., Zeitschrift für Ethnologie XXXVIII, 1905, 399 n.
- 52 Mainzer Zeitschrift XVII-XIX, NF, 1921/24, 69 n.
- 53 Mainzer Zeitschrift XIV, 1919, 4.
- 54 S c h u l z W., Das Fürstengrab von Hassleben, Berlin-Leipzig 1933, 7, pozn. 2.
- 55 B e h r e n s G., Mainzer Zeitschrift XVII-XIX, NF, 1921/24, 72
- 56 B e n i n g e r E., l. c., 118.
- 57 P á r d u c z M., Denkmäler der Sarmatenzeit Ungarns III, Budapest 1950, 136, 150-151, 152, 154, tab. XXIII: 7; LXII: 6; LXXV: 7; LXXVI: 5; LXXXI: 8; CVIII: 5; CIX: 7.
- 58 C s a l l á n y D., Archäologische Denkmäler der Gepiden im Mitteldonaubecken (454-568 u. Z.), Budapest 1961, 271.

SIEDLUNG AUS DER JÜNGEREN KAISERZEIT IN ČERVENÍK

TÍTUS KOLNÍK

Im Jahre 1962 wurden in Červeník (Bezirk Trnava) Funde aus einem Siedlungsobjekt gerettet. Die Fundstelle befindet sich auf einer mässig hohen Sanddüne im ebenen Milieu des mittleren Waagtales, im Zwischenstromgebiet von Waag und Dudváh. Das von einem Nichtfachmann abgedeckte Objekt hatte beiläufig rechteckigen Grundriss mit dem Ausmass von 6 x 7 m (nicht völlig abgedeckt), war bis zur Tiefe von 90 cm eingetieft, hatte gerade Sohle ohne jedwede Spuren von Pfostenlöchern und eines festen Fussbodenpflasters. Mit grösster Wahrscheinlichkeit handelte es sich um ein eingetieftes Siedlungsobjekt von näher nicht bestimmbarer wirtschaftlichem Zweck. In der Füllerde des Objektes, das ich trotz der Vertretung artverschiedenen Materials als geschlossenen Fundverband betrachte, fand sich ausser dem gebräuchlichen zahlreichen zerscherbten Keramikmaterial (von 156 handgefertigten, 36 scheibengedrehten Gefässen stammend: davon grösstenteils provinzial-römische Importe) auch ein prächtiger Halsring und eine Tonplastik, die eine schwimmende Ente darstellt.

Nennenswert sind von der importierten provinzial-römischen Keramik Bruchstücke von Faltenbechern (Abb. 2: 9, 12), angefertigt in der Technik der grauen Keramik,¹⁻³ meerschäumfarbene Keramikbruchstücke aus fein geschlammtem Material (in einem Falle mit Spuren von braunroter Bemalung),⁴⁻⁹ ferner relativ reichlich vorkommende Bruchstücke von feiner grauer Keramik,¹⁰⁻¹⁸ die durch halbkugelige, die Form Drag. 37 nachahmende Schüsseln vertreten ist, und besonders Bruchstücke der sog. Ringschüsseln (Abb. 2: 13-15). Im Zusammenhang mit den letzteren gelangte

ich zu der Schlussfolgerung, dass die typologischen Beobachtungen von M. R. P e r n i č k a,¹³ die aus diskutablen Kriterien (Index P) hervorgehen, an einer grösseren Fundzahl beglaubigt werden müssen. Insofern es sich um das von ihm vorausgesetzte Ende der Ringschüsselproduktion zu Beginn des III. Jh. handelt, zeigt es sich nach den reichen Schüsselfunden dieses Typs in der Südwestslowakei, dass es bei ihnen eher zu einem allmählichen Wandel kommt, welcher in die Produktion des spätromischen konischen Schüsseltyps mit auffallend verdicktem Randring und scharf profilierter Leiste unter ihm, gewöhnlich mit metallisch glänzendem stahlgrauem Überzug ausmündet.²⁸ Neben Importen von Ringschüsseln kann vielleicht auch ihre Erzeugung im heimischen Milieu angenommen werden.

Bruchstücke von Speichergefässen mit Krausen²⁹⁻³⁸ aus grauschwarzem sandigem Material mit dichtem waagrechttem Kammstrich (Abb. 2: 16), die gewöhnlich bloss in die ältere Kaiserzeit datiert werden, weisen zusammen mit Funden aus anderen Lokalitäten auf die Notwendigkeit hin, die obere Grenze dieser Datierung etwas höher zu schieben.

Das Bruchstück einer Reibschüssel³⁹⁻⁴² mit gelbgrüner Glasur an der Innenseite lässt sowohl keine nähere typologische, als auch genaue chronologische Einordnung zu. Es kann lediglich vermutet werden, dass es zum Reibschüsseltyp mit horizontalem Mündungsrand gehört hat. Die Bruchstücke der importierten Keramik in Červeník können allgemein dem II. und III. Jh. zugewiesen werden.

Das Vorkommen von Bruchstücken latènezeitlicher scheibengedrehter Keramik ist als sekundär zu betrachten. Sie dienten etwa zur Polierung der Keramikoberfläche. Funde dieser Art mit Gebrauchsspuren zwecks Polierung fanden wir z. B. in Pobedim und Branô.

Besondere Beachtung verdient von der handgefertigten Keramik eine Tonplastik, die eine Wildente darstellt (Abb. 2: 6). Nach dem Bruch an der Basis zu schließen, war sie auf irgendeiner grösseren Fläche, wahrscheinlich auf einer Gefässwandung appliziert. Sie ist aus einem Material mit erheblichem Sandzusatz modelliert, die Oberfläche war ursprünglich graphitiert; H. 1,9 cm, L. 3,4 cm. Wie ich bereits an anderer Stelle angedeutet habe,⁴⁴ ist dies gegenwärtig ein einzelner Fund dieser Art auf dem ganzen Gebiet der Slowakei. Eine nähere Analogie zu ihm finden wir weder in den Nachbargebieten.⁴⁵⁻⁴⁹

Unter der handgefertigten Keramik in Červeník scheinen am häufigsten Schüssel- und Topfformen auf. Die überwiegende Mehrheit der vertretenen Gefässe ist aus relativ grobem sandgemagertem Material mit ziemlicher Nachlässigkeit gefertigt. In technologischer Hinsicht entfällt sie recht gut bereits zu der Keramik der jüngeren Kaiserzeit. Bloss eine kleine Zahl von Bruchstücken stammt von Gefässen aus feinerem Material mit sorgfältiger hergerichteter, bzw. graphitierter Oberfläche. Die S-förmig profilierten topfartigen Gefässe sind teils völlig unverziert, teils haben sie nur eine einfache Verzierung aus verschiedenen Eindrücken (ovale seichte Tupfen, dreieckige oder Keileindrücke, Einstiche), die entweder in einer oder zwei umlaufenden Reihen oder in dreieckigen Mustern angeordnet sind. Einige Gefässe hatten am Mündungsrand Tupfeneindrücke oder Kerben (Abb. 3: 3, 5, 6, 8, 10). Es ist bezeichnend, dass kein einziges Mal in Červeník auf den topfförmigen Gefässen eine Verzierung aufgetreten ist, nämlich die Überdeckung des ganzen Gefässkörpers mit eingeritztem Gittermuster, Kammstrichmuster oder mit Fingertupfen und Nagelindrücken.

Die Tatsache, dass es auf den topfförmigen Gefässen noch zu keinem absoluten Dekorationsrückgang gekommen ist, der für die späte Kaiserzeit typisch ist, er-

laubt die Datierung der handgefertigten Keramik aus Červeník allgemein in die 1. Hälfte des III. Jh., einige Bruchstücke würden eine noch frühere (z. B. Gefäßscherben mit graphitierter Oberfläche oder Scherben mit plastischer Verzierung), bzw. eine spätere Datierung zulassen (unverzierte topfartige Gefässe).

Der angeführten Datierung widersprechen auch nicht die konischen Schüsselformen. In Červeník sind zwei Grundtypen vertreten: a) Schüsseln mit eingezogenem Rand (Abb. 1: 4-6, 9, 10), b) Schüsseln mit schräg oder waagrecht ausgezogenem Mündungsrand (Abb. 1: 1-3, 7).

Den für die Datierung des Siedlungsobjektes in Červeník sehr wichtigen Fund - den silbernen Halsring mit birnförmiger Öse (Dm. 14 cm, Abb. 2: 8) - behandle ich eingehender in einem anderen Beitrag.⁵⁰

Auf die schwachen Seiten der von G. K o s s i n n a⁵¹ in die Literatur eingeführten Ansicht über die ostgermanische Herkunft der Halsringe wies bereits im J. 1938 E. B e n i n g e r⁵⁶ mit der Anführung der Tatsache hin, dass die maximale Verbreitung der Halsringe (besonders der Halsringe mit birnförmiger Öse) in die westgermanischen Gebiete, besonders an Mitteldeutschland gebunden ist. Es kann vorausgesetzt werden, dass eine besondere Rolle in der Verbreitung der Halsringmode die Gebiete nördlich der mittleren Donau, besonders das sarmatische Theissgebiet gespielt haben konnten.

Bei der Datierung der Halsringe gelangte ich zur Schlussfolgerung, dass sie im III. Jh. am verbreitetsten sind, sich noch im IV. Jh. halten und bloss vereinzelt später auftauchen.

Die Funde aus dem Siedlungsobjekt in Červeník datiere ich allgemein in das III. Jh., wobei ich seine erste Hälfte als wahrscheinlicher ansehe. Durch die Vertretung der Unikatifunde in Červeník wird erneut die bedeutende Stellung des mittleren Waagtales in der jüngeren Kaiserzeit betont.

Übersetzt von B. Nieburová

SLOVANSKÉ SÍDLISKO NA PLÁŇAVÁCH PRI SKALICI

LUDMILA KRASKOVSKÁ

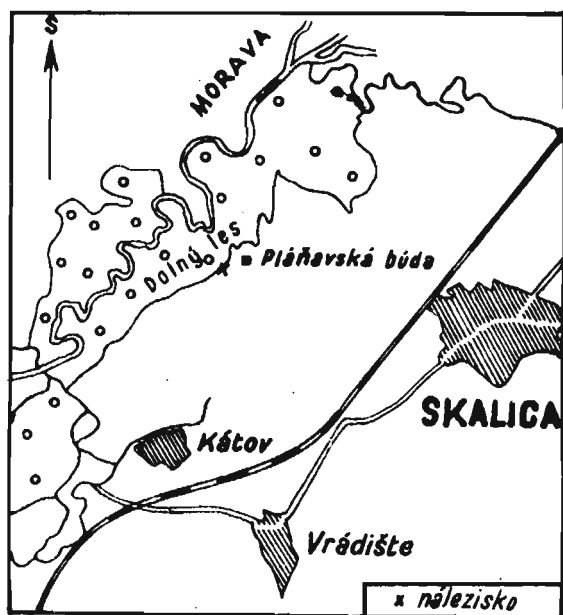
Na západ od mesta Skalica smerom k rieke Morave sa nachádza poloha Pláňavy. Neďaleko od brehov Moravy je piesková duna, na ktorej stojí poľovnícky domček zvaný Pláňavská búda. Na dune v blízkosti búdy Š. J a n š á k našiel zdobené slovanské črepy, zlomky železných nástrojov, kus železnej trosky a zlomky mazanice.¹ Tieto nálezy slúžili ako podklad pre zaradenie lokality Pláňavy medzi slovanské sídliská. Roku 1958 na západnom svahu duny otvorili pieskovú jamu. Buldozér odhrnul na väčšej ploche humusovú vrstvu, ktorá bola pomerne slabá, len asi 20 cm hrubá. Pri odkryve boli porušené sídliskové objekty a na základe nálezov črepov Slovenské múzeum v Bratislave urobilo tu pod vedením M. P i o h - l e r o v e j záchranný výskum.

Nálezisko ležalo už na úpätí duny v inundačnom území a bolo vzdialené asi 300 m na západ od Pláňavskej búdy. Boli tu lúky často zaplavované vodami blízkej rieky Moravy. Po očistení plochy, kde pracoval buldozér, zistili sa sídliskové objekty (I a II) a dve jamy (III a IV).

OPIS OBJEKTOV A NÁLEZOV

Z o b j e k t u I zachoval sa celý pôdorys. Bol to príbytok obdĺžnikového tvaru s rozmermi 6 x 7 m. Na jeho obvode bolo sedem kolových jám kónického prierezu (hĺbka 30-40 cm, priemer 35-50 cm). Na severnej a južnej strane príbytku bolo po troch koloch (kolové jamy č. 2, 3, 8, 4, 5), jama v juhozápadnom kúte sa nezachovala. Na východnej a západnej strane bolo po jednom kole (kolové jamy č. 1 a 7). Uprostred objektu bola zahĺbená jama s rozmermi 450 x 330 cm, vyplnená tmavou zemou do hĺbky 40 cm.

Pri južnej stene bola umiestená hlinená pec kruhového obrysu ($\varnothing$ 130 x x 140 cm). Zachovaný spodok pece bol z hliny vypálenej do červena; na ňom ležali zlomky mazanice, početné slovanské črepy, kus železoviny a nespálené zvieracie kosti. Zlomky mazanice z pece nachádzali sa aj na ploche príbytku, najmä v zahĺbenej jame; mali tiež červenú farbu, boli zväčša ošúchané a bez odtlakov prútov.

Obr. 1. Skalica - Pláňavy.
Situačný plán.

slovanský okrajový črep, dva črepy zdobené vlnovkami a niekoľko zvieracích kostí.

V zahĺbenej jame našli sa tiež zlomky mazanice (asi 15 kusov), prepálené kamene a zvieracie kosti. Ďalej tu bol zlomok železnej čepele (d 8 cm, š 2,8 cm) a malý črep s vlnovkou. Pri opisoch keramiky nespomínam nezdobené alebo drobné črepy.

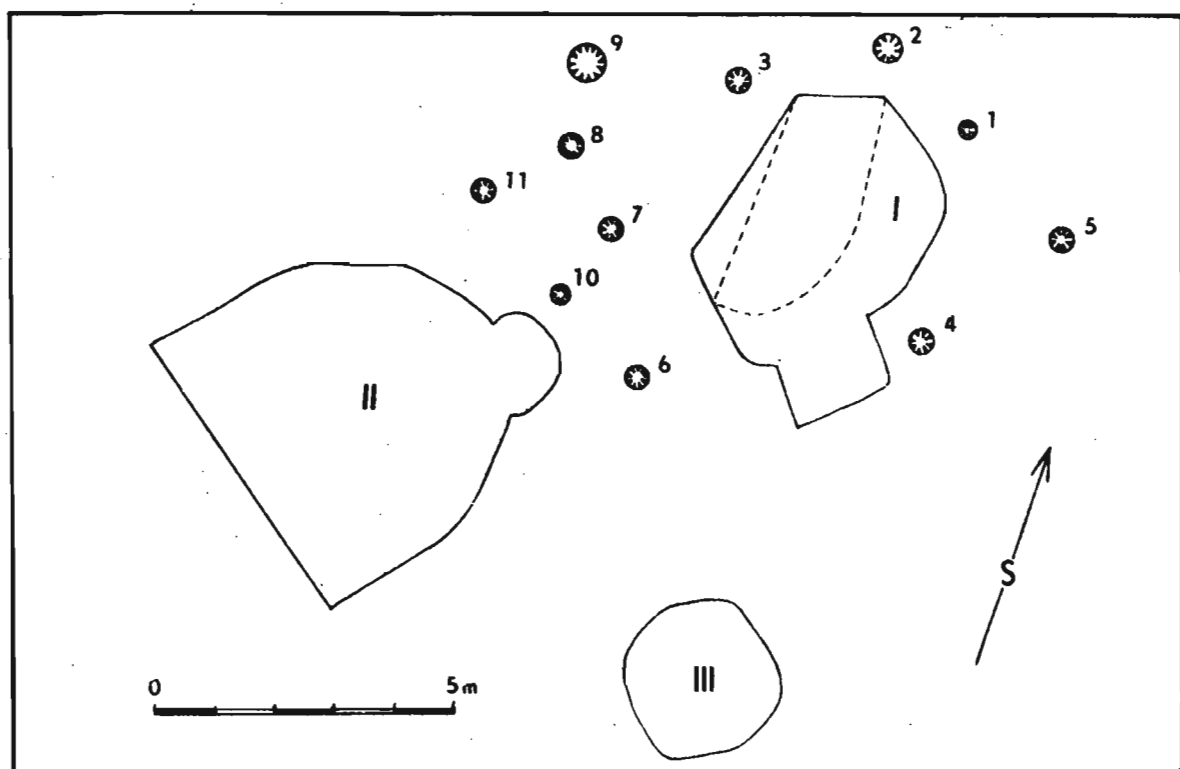
Najviac črepového materiálu sa zachovalo nad spodkom pece alebo v jej bezprostrednom okolí.

1. Hrnec vajcovitého tvaru s nízkym hrdlom a vodorovne vyhnutým okrajom, žltosivý, zdobený temer po celom tele piatimi pásikmi vlnovky, na kruhu robený a dobre vypálený; v 22 cm, dno a okraj boli doplnené (obr. 4: 2).

2. Horná časť podobného hrnca s vodorovne vyhnutým okrajom, farba žltosivá, vnútri červená, výzdobu tvoria tri pásiky vlnovky, nižšie sú dva pásiky rýh; na kruhu robený a dobre vypálený; v 13,5 cm, ϕ ústia 16 cm (obr. 4: 6).

3. Fragment z okraja hlineného pekáča, časť rovnej steny sivej farby, zvonka začadený; v 9 cm, d 18 cm, hr 3-5 cm (obr. 4: 9).

4. Okrajový črep hrnca s vodorovne vyhnutým a zrezaným okrajom, žltej farby, zdobený pásikom rýh a pásikom vlnovky; robený na kruhu a dobre vypálený; v 4,5 cm (obr. 4: 1).

Obr. 2. Skalica - Pláňavy. Plán objektov.

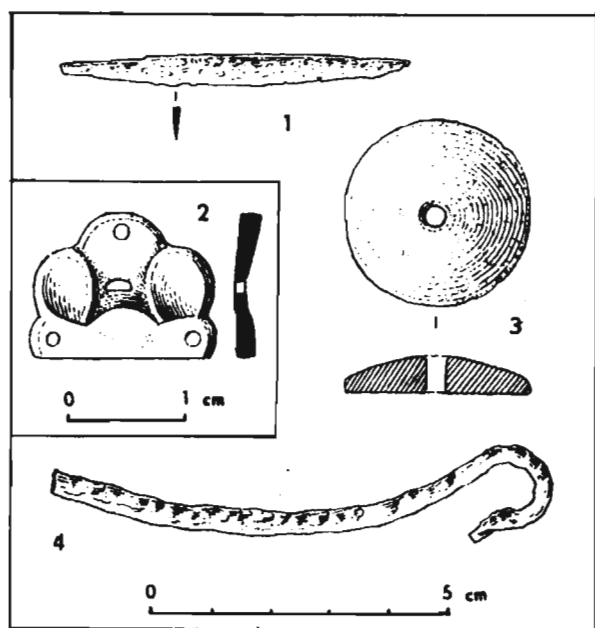
5. Okrajový črep mierne baňatého hrnca s vodorovne vyhnutým okrajom, žltosivá farba, zdobený tromi pásikmi vlnovky; v 10 cm (obr. 4: 3).

6. Črep s vodorovne vyhnutým okrajom, žltej farby, zdobený dvoma pásikmi vlnovky.

7. Črep z tela hnedej nádoby, zdobený tromi pásikmi vlnovky a pásikom rýh; v ruke robený a slabšie vypálený; v 8,5 cm (obr. 4: 5).

8. Črep hnedej nádoby, zdobený dvoma pásikmi vlnovky medzi tromi pásikmi rýh, vnútri červený; v 10 cm (obr. 4: 10).

9. Črep od dna červenkastej nádoby, zdobený zvislými radmi jemných vpichov; v 7,5 cm (obr. 4: 4).

Obr. 3. Skalica - Plánava.
1 - objekt I; 2-4 - objekt II.

2. Zlomok železnej obruče vedierka; d 5 cm, š 2 cm.

3. Kus zelenkastej skloviny; d 4 cm (obr. 4: 11).

4. Dva kusy železoviny, d 6 cm a 4,5 cm.

Objekt II (príbytok) bol viac porušený buldozénom, preto sa nezistili ani jeho obrysy, ani všetky kolové jamy. Zostala jama s tmavou výplňou, s rozmermi 550 x 500 cm, zahĺbená na 40 cm. K tomuto objektu patrili tri kolové jamy na jeho východnej strane (č. 6, 10, 11). Avšak príbytok poskytol viac nálezov: bronzové kovanie, držadlo vedierka, praslen a zdobené slovanské črepy.

1. V prvej vrstve našlo sa malé liate bronzové kovanie z pásu, zdobené vzorom v tvare šupín a opatrené tromi dierkami na našitie; rozmery 1 x 1,5 cm (obr. 3: 2).

V prvej vrstve sa nachádzali aj praveké črepy, zlomok kamennej osličky(?) sivej farby, menší kus železoviny a slovanské črepy, z ktorých treba spomenúť aspoň dva:

2. Tenkostenný črep sivej nádoby s vyhnutým okrajom, zdobený dvoma pásikmi vlnovky a dvoma pásikmi rýh; v 6 cm.

3. Fragment spodku sivožltej nádoby s časťou dna, uprostred ktorého je jamka (Ø 1,2 cm) a plastická značka; Ø dna 9 cm (obr. 5: 10).

V zahĺbenej jame v druhej vrstve našlo sa viac zlomkov slovanskej keramiky a niektoré predmety:

1. Železné držadlo vedierka - zlomok masívnej obľej tyčinky s hákom; d 17 cm (obr. 3: 4).

2. Hlinený sploštený praslen kónického tvaru, hnedej farby; v 1,5 cm, Ø 6 cm (obr. 3: 3).

3. Väčší kus železoviny (10 x 8 cm; obr. 5: 7).

4. Okrajové črepy hnedej baňatej nádoby s rovným hrdlom a okrajom, zdobené vlnovkou; vyrobené v ruke z hliny pomešanej s pieskom a slabšie vypálené (obr. 5: 8).

5. Okrajový črep nádoby s temer rovnými stenami a lievikovite roztvoreným hrdlom, farba sivá a hnedá, zdobený dvoma ryhami a vlnovkou, v ruke robený, ale dobre vypálený; v 10 cm (obr. 5: 3).

10. Dno sivej nádoby, uprostred je plytká jamka o Ø 1,8 cm, Ø dna 11 cm.

11. Kus železoviny (6 x 5 cm; obr. 4: 7).

Ďalej sa tu našli zlomky zvieracích kostí a zubov, ako aj ošúchané praveké črepy červenkastej farby, jeden z nich bol zdobený nalepenou páskou a jamkami a druhý guľovitým výčnelkom.

V zásype kolových jam vyskytovali sa ojedinelé nálezy. V kolových jamách č. 1 a 5 boli drobné zlomky mazanice. V jame č. 3 bol praveký čriepok, v jame č. 8 našli sa drobné slovanské črepy a zlomky mazanice.

Najviac materiálu obsahovala kolová jama č. 2:

1. Železný nožík s úzkou rovnou čepeľou a trňom; d 11,3 cm, š 0,8 cm (obr. 3: 1).

6. Okrajové črepy baňatej nádoby s roztvoreným hrdlom a zrezaným okrajom, červená farba, zdobené tromi pásikmi úzkej vlnovky; v 7,5 cm (obr. 5: 1): Črep z vydutia tej istej nádoby, zdobený vlnovkami.

7. Okrajový črep hnedej, mierne baňatej nádoby s trochu roztvoreným hrdlom, zdobený tromi pásikmi vlnovky, medzi ktorými sú tri ryhy; na kruhu robený a dobre vypálený; v 12 cm (obr. 5: 2).

8. Tenkostenný črep hnedej nádoby s lievikovite roztvoreným ústím, zdobený pásikom vlnovky a rýh (obr. 5: 4).

9. Črep nezdobenej hnedej nádoby, vyhotovenej v ruke z hlíny pomiešanej s pieskom a slabo vypálenej.

10. Tenkostenný črep sivej nádoby, zdobený štyrmi pásikmi vlnovky (obr. 5: 5).

11. Tenkostenný črep sivožltej nádoby, zdobený dvoma pásikmi rýh medzi tromi pásikmi vlnovky (obr. 5: 6).

12. Spodok sivožltej nádoby, na dne je asymetricky umiestená vytočená jamka ($\varnothing$ 2 cm), dobre vypálený; v 4 cm, $\varnothing$ dna 8 x 8,7 cm (obr. 5: 11).

13. Časť spodku sivočervenej nádoby; uprostred dna je vytlačený kruh o $\varnothing$ 1,7 cm (obr. 5: 9).

14. Časť dna nádoby žltej farby s jamkou o $\varnothing$ 2 cm.

V kolovej jamke č. 6 našiel sa zlomok mazanice.

Kolová jama č. 9 podľa umiestenia nepatrila k odkrytým objektom. Táto jama obsahovala mohutný kôl, pretože mala priemer 55 cm pri hĺbke 40 cm. V jame sa našiel praveký črep, slovanský črep zdobený vlnovkou a hrudka mazanice.

O b j e k t III - jama miskovitého tvaru, hlboká 60 cm; priemer 240 cm. Okrem zlomkov červenej mazanice a pravekých črepov žltej farby našli sa v nej tieto pamiatky:

1. Železné kovanie, bližšie neurčené; v 6,5 cm.

2. Zlomok hlineného závažia červenkastej farby; v 3,7 cm.

3. Črep hnedej nádoby s vylnutým okrajom, zdobený radom jamôk, vyhotovený v ruke z hlíny pomiešanej s pieskom a slabšie vypálený; v 5 cm, $\varnothing$ ú 8,5 cm (obr. 6: 1). Črep z dna tejto nádoby; $\varnothing$ 6,5 cm.

4. Časť spodku žltej nádoby, na dne sa zachovala časť vytočenej jamky ($\varnothing$ 1,6 cm); v fragmentu 7 cm, $\varnothing$ dna 8 cm (obr. 6: 2).

5. Časť spodku sivej nádoby; dno je vsadené, na ňom je vytočená jamka ($\varnothing$ 1,8 cm); $\varnothing$ dna 7 cm (obr. 6: 3).

O b j e k t IV - jama polguľovitého tvaru s priemerom 160 x 130 cm, hlboká 40 cm. Našli sa v nej zlomky mazanice, praveké črepy červenej farby, atypický železný zlomok a slovanské črepy.

1. Okrajový črep žltosivého tenkostenného hrnca s lievikovite roztvoreným hrdlom, zdobený pásikom vlnoviek, robený na kruhu a dobre vypálený; v 6,5 cm, $\varnothing$ ústia 12,5 cm (obr. 6: 4).

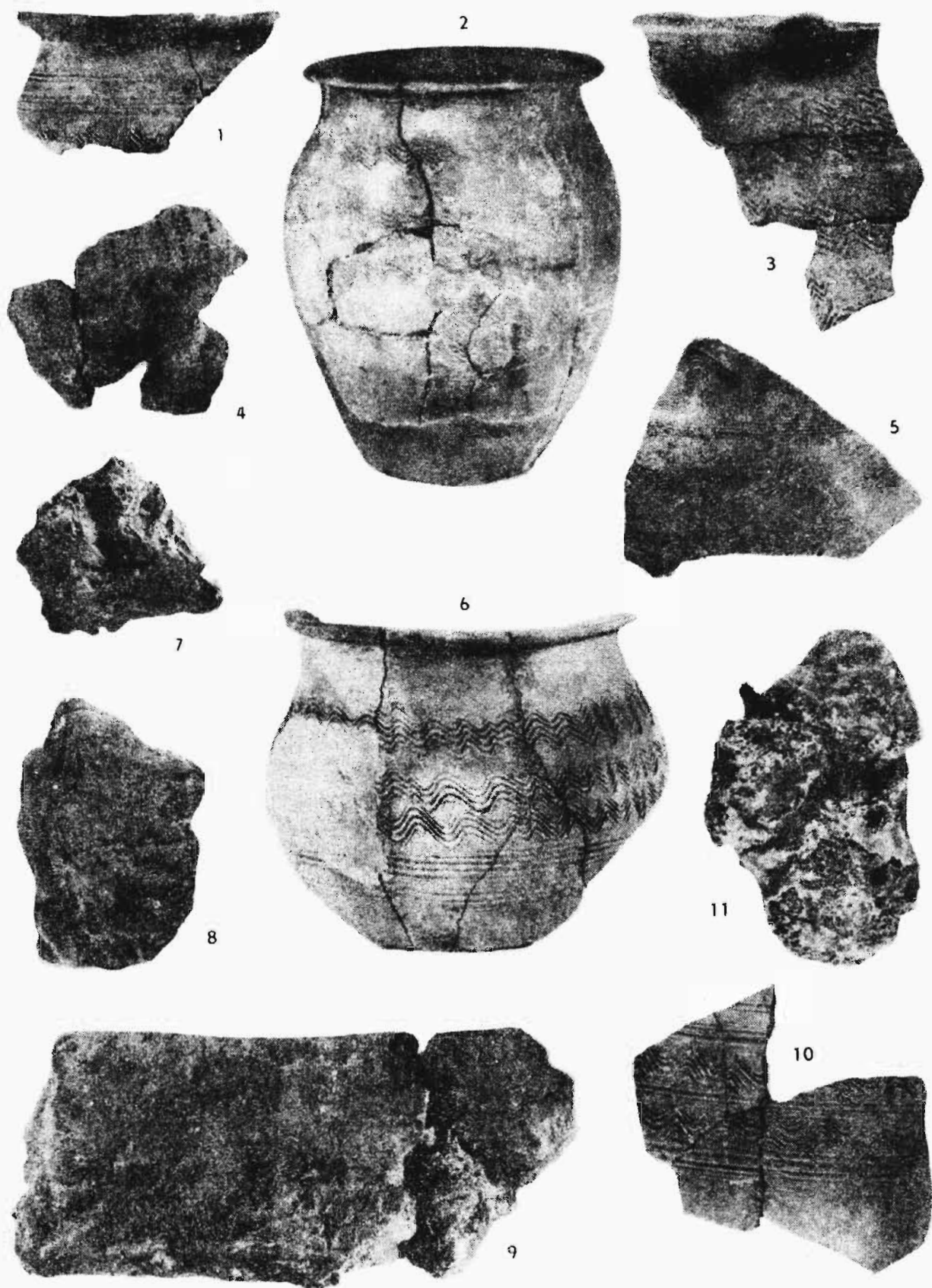
2. Črep červenej nádoby s vodorovne vyhnutým okrajom, zdobený vlnovkou (obr. 6: 6).

3. Črepy žltosivej nádoby, zdobené pásikmi vlnovky a pásikom rýh (obr. 6: 5).

Zo zberu v okolí príbytkov pochádzajú slovanské črepy zdobené vlnovkami a ryhami; z nich treba spomenúť časť dna sivej nádoby s jamkou o $\varnothing$ 1,5 cm.

ROZBOR PRÍBYTKOV A PAMIATOK

Sídliiskové zvyšky zachované na Plánavách pri Skalici dávajú dostačujúci materiál pre určenie typu príbytku. Uprostred chaty bola jama, zahĺbená na 40 cm

Obr. 4. Skalica - Pláňavy, objekt I. 1-6, 10 - črepy nádob;
7 - železovina; 8 - mazanica; 9 - zlomok pekáča; 11 - sklovina.

od pôvodnej úrovne terénu, ktorá zaberala väčšiu časť plochy. Teda ide tu o určitú formu pomerne plytko zahĺbenej polozemnice. Možno povedať, že chaty na Pláňavách predstavujú podobný typ obydlija ako polozemnice pri Kútoch (obdĺžnikový pôdorys s kolovou konštrukciou), s tým rozdielom, že príbytky v Kútoch boli viac zahĺbené (30-35 cm), ale mali menšie rozmery (450 x 330 cm). Nadzemná časť chaty mala kolovú konštrukciu stien; pozdĺžne trámy boli pripevnené na koloch, a nie viazané v rohoch, ako sa robilo pri zrubových stavbách. A. P i t t e r o v á považuje kolový typ stavby za starobylejší než zrubový. Zrubové stavby vyžadovali vyspelejšiu techniku obrábania dreva a lepšie náradie.² Kolovú konštrukciu tvorilo osem kolov: štyri na rohoch a štyri uprostred stien. Tieto koly pravdepodobne držali nielen steny, ale aj strechu. V porovnaní s bežnými rozmermi slovanských chát (4 x 4 m), obydlija na Pláňavách boli dosť veľké, lebo zachov. pôdorys obj. I mal rozmery 7 x 6 m. Rozmery objektu II sa nezistili, avšak podľa zachovaných častí (5,5 x 6,5 m) ani tento nebol menší.

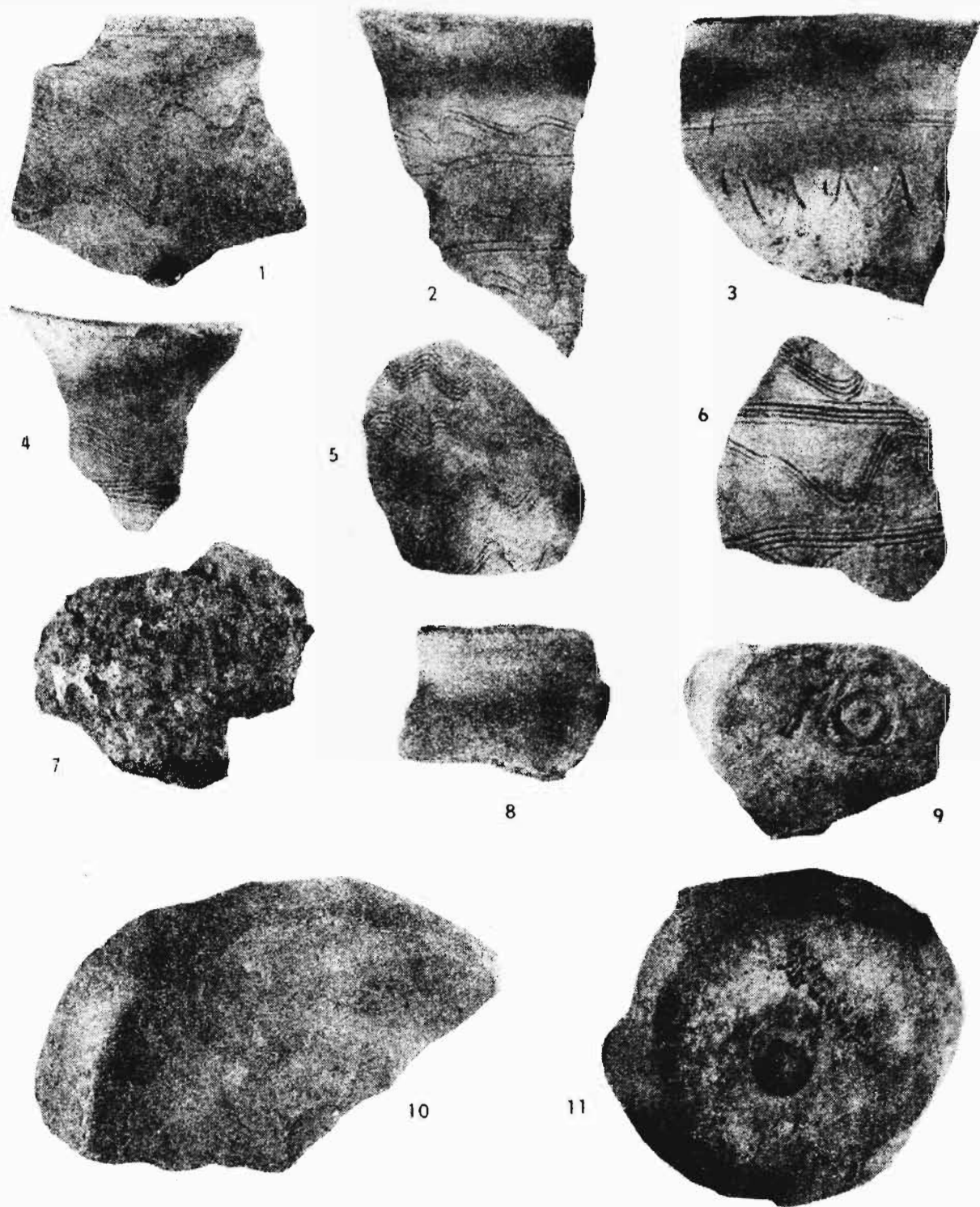
Zachovaný spodok pece v objekte I a početné zlomky mazanice ukazujú, že v chate bola hlinená pec s klenbou, ktorá mala kruhový základ. D. B i a l e k o v á predpokladá, že pece na sídliskách v Nitrianskom Hrádku (Vysoký breh) a v Bešeňove tiež mali klenbu, avšak na stavbu týchto pecí použili sa aj kamene.³ Čierna prepálená zem, ktorá pokrývala plochu príbytkov, svedčí, že chaty boli stavané z dreva a zničil ich požiar. Podobná tmavá vrstva obvykle sa vyskytovala aj na iných sídliskách.

Objekty, resp. jamy III a IV, umiestené v blízkosti príbytkov, podľa tvaru a rozmerov neboli súčasťami obydlija, ale slúžili ako odpadové jamy. Pretože boli pomerne nehlboké (40-60 cm), nemohli slúžiť na uskladňovanie zásob.

Na odhrnutej ploche nenašli sa stopy ďalších objektov. Nie je vylúčené, že niektoré príbytky mohli byť zničené buldozénom, pretože ležali veľmi plytko pod povrchom. Nebola tu súvislá kultúrna vrstva, preto sa zachované pôdorysy črtali v zitom piesku hneď pod humusom.

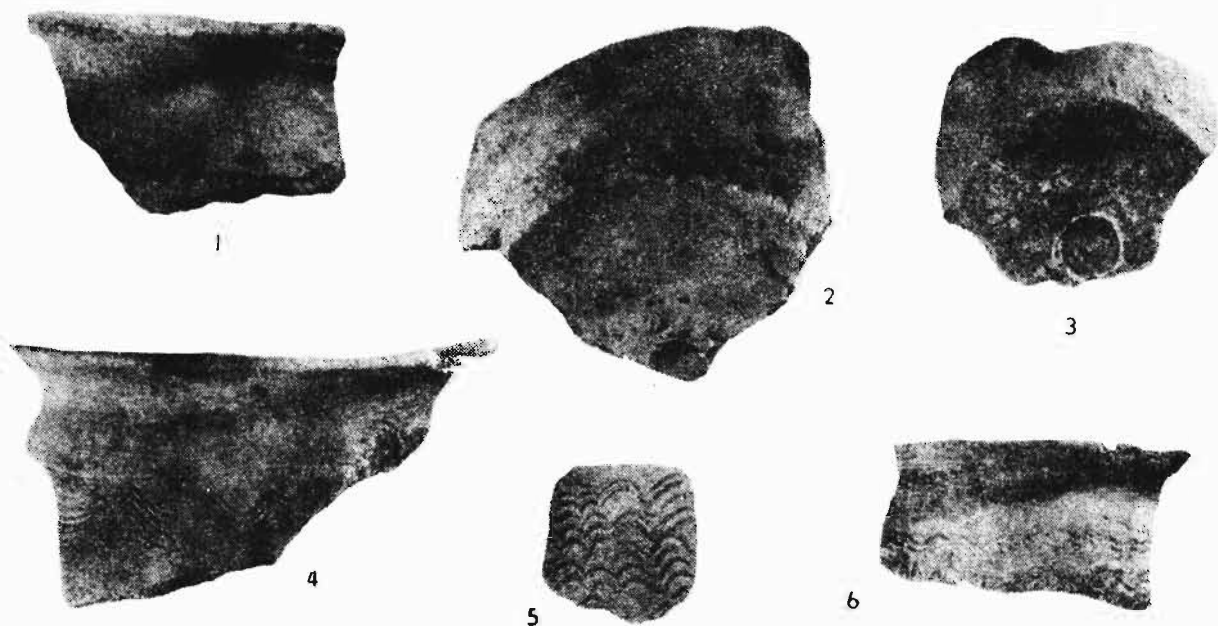
Inventár nájdený v chatách a jamách tvorí zväčša keramika, popri nej sa vyskytlo niekoľko kovových predmetov a kusov železoviny. Keramika sa zachovala v črepopoch; podarilo sa z nich však zrekonštruovať iba jeden hrniec, ktorý možno považovať za typický pre keramiku na Pláňavách čo sa týka techniky výroby, tvaru a výzdoby. Niekoľko nádob bolo vyhotovených v ruke z hliny pomiešanej s hrubším pieskom. Tieto nádoby boli slabšie vypálené, a preto mali hnedú farbu, ich výzdoba sa skladala z obvyklých prvkov: vlnoviek a rýh; v jednom prípade boli ako výzdoba na nádobe aj jamky. Ručne vyhotovenú keramiku celkove predstavujú črepy z piatich nádob. Ostatné nádoby boli vyrobené z dosť homogénneho materiálu (hlina s prímiesou jemného piesku) na ručnom kruhu, vlastne boli obtáčané v hornej časti a dobre vypálené. Stupeň vypálenia ukazuje, že hrnčiari používali špeciálne pece. Nádoby zväčša mali sivožltú alebo sivú farbu. Hrnce možno rozdeliť na dve základné formy: 1) baňaté s vodorovne vyhnutým okrajom, 2) mierne baňaté s lievikovite roztvoreným ústím, ktoré boli zastúpené v menšom počte. Hrnce boli zdobené bežnými motívmi pásikov vlnovky alebo vodorovných čiar, v jednom prípade okrasu tvorili jemné vpichy. Na dnách dobre vypálených hrncov zväčša boli jamky s priemerom 1,2-2 cm. V niektorých prípadoch jamky boli plytké, u iných nádob výrazne vytočené. Jedno dno bolo vedľa jamky opätrené plastickou značkou, na inom dne bol vytlačený kruh s priemerom 1,7 cm.

Keramika z príbytkov na Pláňavách pri Skalici najviac sa približuje k nádobám zo sídliska v Kútoch na Riškových vrškách. Vyplýva to z porovnania spôsobu výroby, formy nádob a ich ornamentu.⁴

obr. 5. Skalica - Pláňavy, objekt II. 1-6, 8-11 - črepy nádob;
7 - železovina.

Okrem hrncov v chate, resp. objekte I zachoval sa zlomok hlineného pekáča s rovnými stenami. Pekáče vyskytovali sa na juhozápadnom Slovensku na sídliskách z doby predveľkomoravskej, ktoré možno datovať do VI.-VIII. stor. (Malá nad Hronom, Nitriansky Hrádok, Devínske Jazero).⁵ Vo väčšom množstve našli sa pekáče na slovanských sídliskách východného Slovenska. Pekáč nájdený v Prešove mal temer štvorcový tvar s rovnými stenami, tak že teraz poznáme typ týchto úžitkových nádob. Presovský nález bol datovaný stredohradištným črepom ležiacim nad ústím jamy.⁶ K. A n d e l spracoval zlomky pekáčov z 13 lokalít na východnom Slovensku, tieto zlomky však pochádzali zo zberov. Autor uvádza, že pekáče sa našli spolu

Obr. 6. Skalica - Pláňavy; črepy keramiky. 1-3 - objekt III;
4-6 - objekt IV.

s keramikou strednej a mladšej doby hradištnej, zriedka s črepmi staršej doby hradištnej.⁷ Typ hlineného pekáča, ktorý sa používal na juhozápadnom Slovensku v dobe predveľkomoravskej, zrejme natoľko vyhovoval svojmu účelu, že sa udržal ďalej v dobe veľkomoravskej.

Zo železných pamiatok zachoval sa malý nožík obvyklého slovanského typu. Tak isto železné držadlo vedierka patrilo k bežnému inventáru slovanských sídlisk a pohrebísk, iba že držadlo z Pláňav sa vyznačovalo masívnym vyhotovením.

Malé bronzové kovanie so šupinovou výzdobou z objektu II pochádzalo z doby slovansko-avarskej. Nález uvarského kovania ukazuje, že ojedinelé okrasy, ktoré sa dostali mimo vlastnú oblasť ich rozšírenia, uschovali sa po zániku príslušného horizontu, hoci stratili svoju funkciu.

Hlinený praslen svojou sploštenou formou hlási sa k staršiemu osídleniu, a nie k slovanskému materiálu. Pravdepodobne praslen sa dostal do chaty z porušeného pravekého sídliska, ktoré podľa nájdených črepov možno datovať do doby bronzovej. Dôležité sú dosť početné nálezy železoviny, ktoré sa vyskytovali aj na iných súdobých sídliskách v Pomoraví (napr. Kúty). Kus skloviny mohol sa utvoriť zo sklených okrás, roztopených počas požiaru chaty.

Príbytky nájdené na Pláňavách pri Skalici sú dôkazom, že tu jestvovala slovanská osada. Jej rozsah sa nezistil. Pri výskume sa urobila sonda aj pri poľovníckom domku na dune, ale neboli tam žiadne nálezy. Chaty boli položené blízko brehu Moravy v močaristom teréne, nevhodnom na poľnohospodárske obrábanie, preto možno usudzovať, že ich obyvatelia zaoberali sa najskôr rybárstvom.

Podkladom pre datovanie osady sú typy príbytkov a charakter keramiky. Bronzové kovanie neprispieva k spresneniu doby osídlenia, pretože je cudzím prvkom v tejto časti Pomoravia. Porovnanie so zvyškami príbytkov a keramiky v Kútoch svedčí, že obidve osady jestvovali v blízkej dobe. Typ obydlia na Pláňavách bol vyvinutejší, pretože mal hlinenú pec vnútri miestnosti. Po zhrnutí uvedených úvah možno datovať sídlisko na Pláňavách pri Skalici do prvej polovice X. storočia.

P O Z N Á M K Y

- 1 J a n š á k Š., Slovanské hradiská z doby hallštattskej, SMSS AXIII, 1929, 30-32, tab. XII.
- 2 P i t t e r o v á A., K některým problémům slovanského domu a vesnice, Vznik a počátky Slovanů I, 1956, 163.
- 3 B i a l e k o v á D., Závěrečná zpráva z výskumov slovanských sídlisk v Nitr. Hrádku a Bešeňove, SlA VII-2, 1959, 445.
- 4 K r a s k o v s k á Ľ., Slovanské sídlisko pri Kútoch, Sborník SNM LVI, 1962, 67.
- 5 B i a l e k o v á D., Nové včasnოსlovanské nálezy z juhozápadného Slovenska, SlA X-1, 1962, 124, 135.
- 6 B l a h u t a F., Záchranné výskumy v Prešove roku 1959, Študijné zvesti AÚSAV 6, 1961, 265-268.
- 7 A n d e l K., Pekáče a pece z doby hradištnej v Zemplíne, Študijné zvesti AÚSAV 3, 1959, 115-120.

SLAWISCHE SIEDLUNG AUF DER FLUR PLÁNAVY BEI SKALICA

LUDMILA KRASKOVSKÁ

Westlich des Städtchens Skalica liegt in der Nähe des Märchufers die Flur Plánavy. Hier entdeckte Š. J a n š á k auf einer Sanddüne eine slawische Siedlung. Im J. 1958 wurde auf dem Dünenhang eine Sandgrube geöffnet, wobei Keramik zutage gefördert wurde. Das Slowakische Museum zu Bratislava führte daraufhin unter Leitung von M. P i c h l e r o v á eine Grabung durch, bei der die Objekte I und II und die Kulturgruben III und IV sichergestellt wurden.

Der Wohnraum I hatte rechteckige Form und mass 7 x 6 m. Am Umfang waren 7 Pfostenlöcher. In der Mitte war die Grube 40 cm tief. An der Südwand stand ein kleiner Lehmherd von 130 cm Durchmesser. Dieser Wohnraum lieferte slawische Scherben, ein Klingenbruchstück, ein Stück Eisenklumpen, Hüttenlehmstücke und Tierknochen. Es fand sich auch ein tönernes Backschüsselfragment. In einem Pfostenloch lag ein Messer, ein Stück Glasmasse und Eisenklumpen.

Vom Wohnraum II erhielt sich eine 40 cm tiefe Grube mit 3 Pfostenlöchern. Nennenswerte Fundstücke sind ein awarischer Bronzebeschlag, eiserner Eimerhenkel, Spinnwirtel und slawische Scherben. Die Gruben III und IV dürften etwa Abfallgruben gewesen sein. Sie hatten muldenartige Form von 40-60 cm Tiefe. Die Fundausbeute aus ihnen bestand aus Eisenbruchstücken und slawischen Keramikscherben.

Die Behausungen von Plánavy waren Halbgrubenhäuser von rechteckiger Gestalt. Der Oberbau aus Holz hatte Pfostenkonstruktion, bei der acht Pfosten die Ständer für Wände und Dach abgaben. In der Hütte war ein Lehmofen, der etwa eine Kuppel gehabt hatte. Die Keramik war zum Grossteil auf handbetriebener Scheibe geformt, gut gebrannt und trug Wellenlinien- und Ritzliniensmuck. Ein typisches Erzeugnis

war für die Keramik aus Pláňavy ein rekonstruierter Topf. Auf den Gefässböden war häufig ein Grübchen. Bloss wenige Gefässe waren handgefertigt und schwach gebrannt. Die slawische Siedlung von Pláňavy kann auf Grund des Wohnungstyps und der Prägung der Keramik in die erste Hälfte des X. Jh. datiert werden.

Übersetzt von B. Nieburová

NÁLEZ POĽNOHOSPODÁRSKÝCH NÁSTROJOV NA SLOVANSKOM SÍDLISKU V SMIŽANOCH

VOJTECH BUDINSKÝ-KRIČKA

O slovanských poľnohospodárskych nástrojoch na východnom Slovensku donedávna nemali sme skoro žiadne predstavy. Archeologické výskumy posledných rokov priniesli i v tomto smere nový materiál a poznatky. Začína však pribúdať nálezov nielen slovanských poľnohospodárskych nástrojov, ale i nálezov slovanského pracovného náradia iného druhu (obr. 1), či už máme na mysli sekery, nože, ovčiarske nožnice a ocielky, alebo žarnovy, pekáče a prasielny.

Prvým nálezom slovanských poľnohospodárskych nástrojov na východnom Slovensku je nesporne nález zo Zádielskej doliny (obec Zádiel, okres Košice), objavený ešte v minulom storočí a pozostávajúci z lemeša a dvoch čeriesel.¹ J. E i s n e r datuje nález do mladšej doby hradištnej.² Treba poznamenať, že slovanské osídlenie v Zádielskej doline je toho času doložené len podľa spomenutých nástrojov, na keramiku alebo iné pamiatky z doby hradištnej sa tam doteraz neprišlo.³ Druhý nález slovanského poľnohospodárskeho riadu na východnom Slovensku predstavuje lemeš a klčovníca zo sídliska objaveného na Čingove v obci Smižany v okrese Spišská Nová Ves. Na lemeš sa prišlo najnovšie i pri výskume Archeologického ústavu SAV (1962, S. Š i š k a) v Hnojnom (okres Michalovce), a to na rozsiahlom slovanskom sídlisku zo strednej doby hradištnej, z ktorého objektov (polozemnice a kultúrne jamy) získali sa okrem spomenutého lemeša a okrem množstva keramického materiálu aj iné pozoruhodné pamiatky, ako štíhla sekera pomoravského typu, nože obvyklého tvaru i vzácny nožík s anténami (prvý nález noža tohto typu v Karpatskej kotline), žarnov, pekáč a prasielny.⁴ Skromný počet doterajších nálezov slovanských poľnohospodárskych nástrojov na východnom Slovensku zaklučujú ojedinelé nálezy kosákov, na ktoré sa prišlo zatiaľ vo Vsechsvätých (teraz osada obce Valaliky)⁵ a v Oboríne.⁶ Z východoslovenských nálezov železného náradia iného druhu spomeniem tu ešte aspoň širočinu z Barce⁷ a Prešova⁸ a sekery (zväčša stredodunajského alebo pomoravského typu) z Barce,⁹ Vsechsvätých,¹⁰ Lemešian¹¹ a Oborína.¹² Pokiaľ má širočina alebo sekera väčšie rozmery, treba ju považovať spravidla za nástroj, v opačnom prípade skôr sa zbraň. Je pravdepodobné, že uvedené nálezy nástrojov, prípadne zbraní predstavujú domáce produkty. Svedčia nielen o roľníctve, tesárstve, resp. o výzbroji ľudu, ale i o existencii baníctva, hutníctva a kovárstva na východnom Slovensku v dobe hradištnej.¹³

V tomto príspevku sústredím sa na opis a zaradenie nálezu poľnohospodárskych nástrojov zo Smižian-Čingova, v súvisi s nimi však preberiem a zhodnotím i ostatné, nemenej dôležité nálezy z tamojšieho sídliska, pokiaľ neboli ešte publikované.

Vlastivedné múzeum v Spišskej Novej Vsi získalo zo Smižian (z Čingova) už tri pozoruhodné železné nástroje slovanského pôvodu: ovčiarske nožnice, lemeš a klčovnícu. Prvý z nástrojov našli roku 1955 spolu s tromi nádobami a so zlomkami ešte ďalších nádob zo strednej doby hradištnej pri chate popis. čís. 654. Že na Čingove bolo objavené slovanské sídlisko, to potvrdili i ďalšie nálezy hradištnej

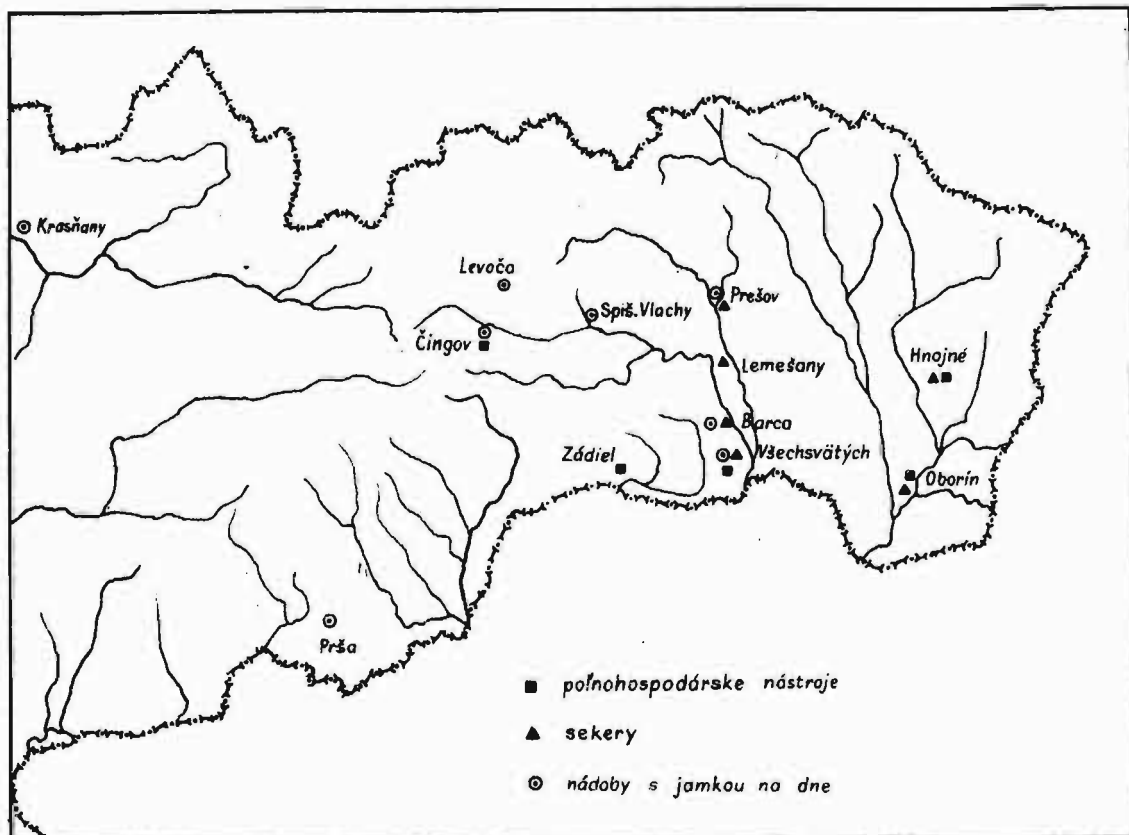
keramiky: črepy vykopané roku 1957 pri úprave terénu v bezprostrednej blízkosti chaty čís. 659. Na ostatné nálezy, na lemeš a klčovnicu prišlo sa na Čingove roku 1961 asi 50 m západne od predchádzajúceho náleziska pri zrovnávaní svahu v bezprostrednej blízkosti chaty čís. 665 (majiteľ M. V o j t a š). Nástroje boli len v hĺbke 10-15 cm pod povrchom, črepový materiál sa na tomto mieste predbežne nenašiel.

Slovanské sídlisko na Čingove sa rozprestiera na mieste rekreačnej osady nad strmým brehom Hornádu, na pomerne úzkej terase, ktorá sa trojuholníkovite vkladuje medzi úbočie vrchu Čingova (obr. 2). O záchranu doterajších nálezov odtiaľ zaslúžil sa pracovník Vlastivedného múzea v Spišskej Novej Vsi M. V o j t a š.¹⁴

N á l e z y z r o k u 1955

Prvé nálezy z Čingova boli už z najväčšej časti publikované.¹⁵ Z ich opisu vypadli iba dva fragmenty nádob (3, 4) a doteraz nebol vyobrazený zlomkový keramický materiál. Tieto nedostatky uvediem na pravú mieru tým, že v svojom príspevku podám opis celého črepového materiálu nájdeného roku 1955, pamätajúc pritom aj na žiadúcu obrázkovú dokumentáciu.

1. Z črepov rekonštruovaný fragment z vrchnej polovice väčšej tenkostennej nádoby (Ø ústia ca 21,5 cm), zhotovenej z piesočnatej, sludnatej hliny. Jemné, pravidelné vodorovné ťahy v povlaku vrchnej časti, najmä hrdla a ústia hrnca svedčia o práci na kruhu a s formovacíu nástrojom. Nádoba mala vyššie, pravidelne vykrojené hrdlo a pozvoľna sa roztvárajúce a na okraji kolmo skrojené ústie. Výzdoba: medzi riadkami trhaných vlnoviek alebo skôr oblúčkov riadok vkolkovaných krúžkov, pod týmto pásom dva trojriadkové pásy vodorovných rýh (obr. 3: 1). S naj-

Obr. 1. Náleziská poľnohospodarských nástrojov a sekier na východnom Slovensku a náleziská nádob s jamkou na dne na východnom a strednom Slovensku.

väčšou pravdepodobnosťou z tej istej nádoby pochádza rekonštruované torzo zo spodku hrnca s vkolokovanou značkou tvaru krížika na dne ($\varnothing$ dna 10,2 cm; obr. 3: 2ab).¹⁶

2. Väčší počet zlomkov z červenohnedej, miestami čiernosivej nádoby s drsným povrchom, zhotovenej z piesočnatej hliny s bohatou prímесou sludy; v povlaku črepov z hrdla nádoby badať stopy práce na kruhu. Výzdoba: dva hrebienkovým nástrojom ryté 7 riadkové pásy súmerných vlnoviek a dva 5-7 riadkové pásy vodorovných rýh (obr. 3: 3ab).

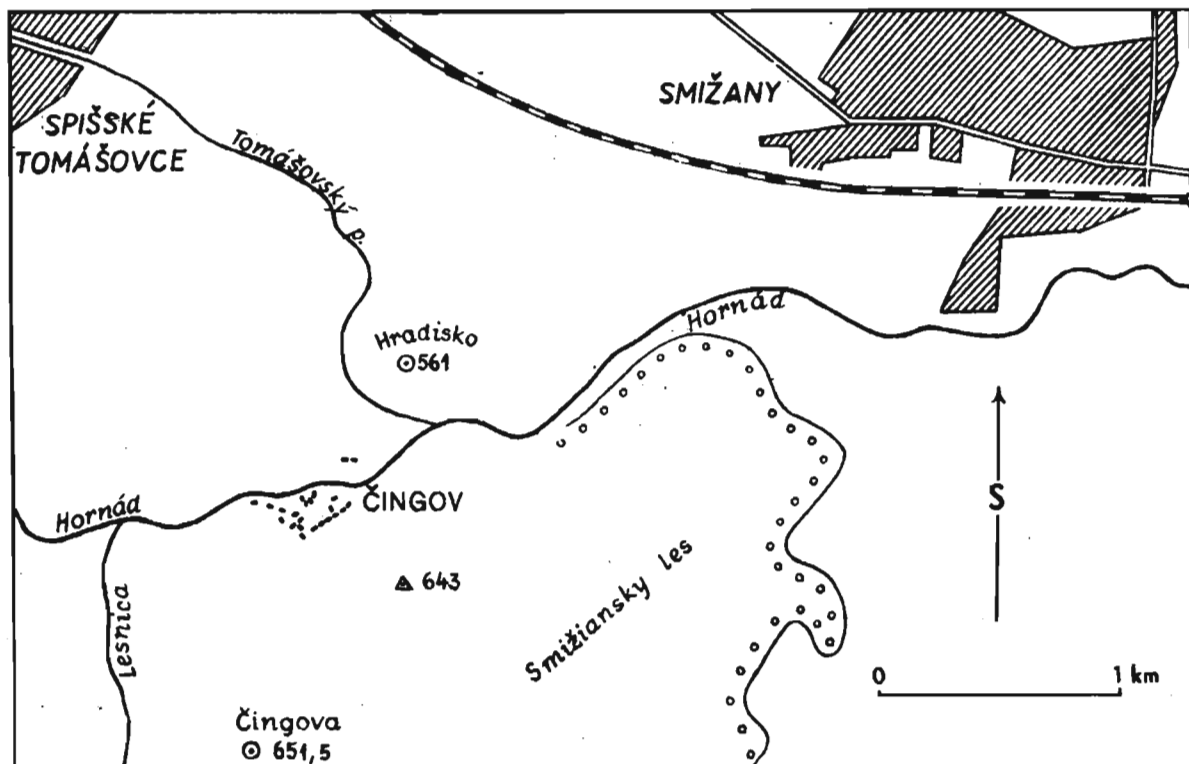
3. Okrajový zlomok čiernosivej nádoby; zhotovenej z podobného materiálu, ktorej ústie bolo vodorovne roztvorené; v povlaku črepa badať stopy práce na kruhu (obr. 3: 4).

4. Zlomok z vydutia tenkostennej nádoby, zhotovenej z piesočnatej, sludnatej hliny, zvonku červenohnedej, na vnútornej stene tmavosivej farby. Na črepe je tenká vodorovná ryha medzi hrubo rytými líniami s nepatrnými vlnovitými výkyvmi (obr. 3: 5).

N á l e z y z r o k u 1957

1. Fragment hnedej, tenkostennej, pomocou kruhu točenej nádoby, zhotovenej z piesočnatej, sludnatej hliny. Ústie nádoby bolo výrazne, pomerne široko roztvorené a na vnútornej strane jemne hranené vodorovnými fazetami. Vlnovka, rad jamôk a vodorovné ryhy tvorili výzdobu nádoby (obr. 3: 8).

2. Štyri črepy z červenohnedej hrnca, vyrobeného z piesočnatej, na sludu bohatej hliny. V povlaku zlomkov z hrdla nádoby sú stopy práce na kruhu a s formovacím nástrojom. Nádoba mala vyššie, výrazne vykrojené hrdlo a mierne roztvorené ústie, ktorého vnútorná strana ukazuje nábeh na profiláciu. Spodkom ústia nádoby prebiehal slabý žliabok a vývalok, pod hrdlom sa ťahala prostá vlnovka a na vydutí bola nádoba zdobená vodorovnými ryhami (obr. 3: 6ab).

Obr. 2. Smižany - Čingov. Situačný náčrt.

3. Okrajový ťrep zo sivohnedej tenkostennej nádoby s drsným povrchom, zhotovenej z piesočnatej, sľudnatej hliny. Ústie nádoby bolo výrazne roztvorené (obr. 3: 7ab).

4. Atypický zlomok hnedej nádoby.

N á l e z z r o k u 1961

1. Žlabovite prehnutý lemeš so slabo zúženou hornou časťou, tuľajkou, s lalokmi mierne k sebe nachýlenými a dolu šikmo skrojenými a s trojuholníkovou lopatkou; celková d 15,7 cm, d lalokov 5,7 cm, max. š hornej časti 7,9 a max. š lopatky 8 cm (obr. 4: lab).

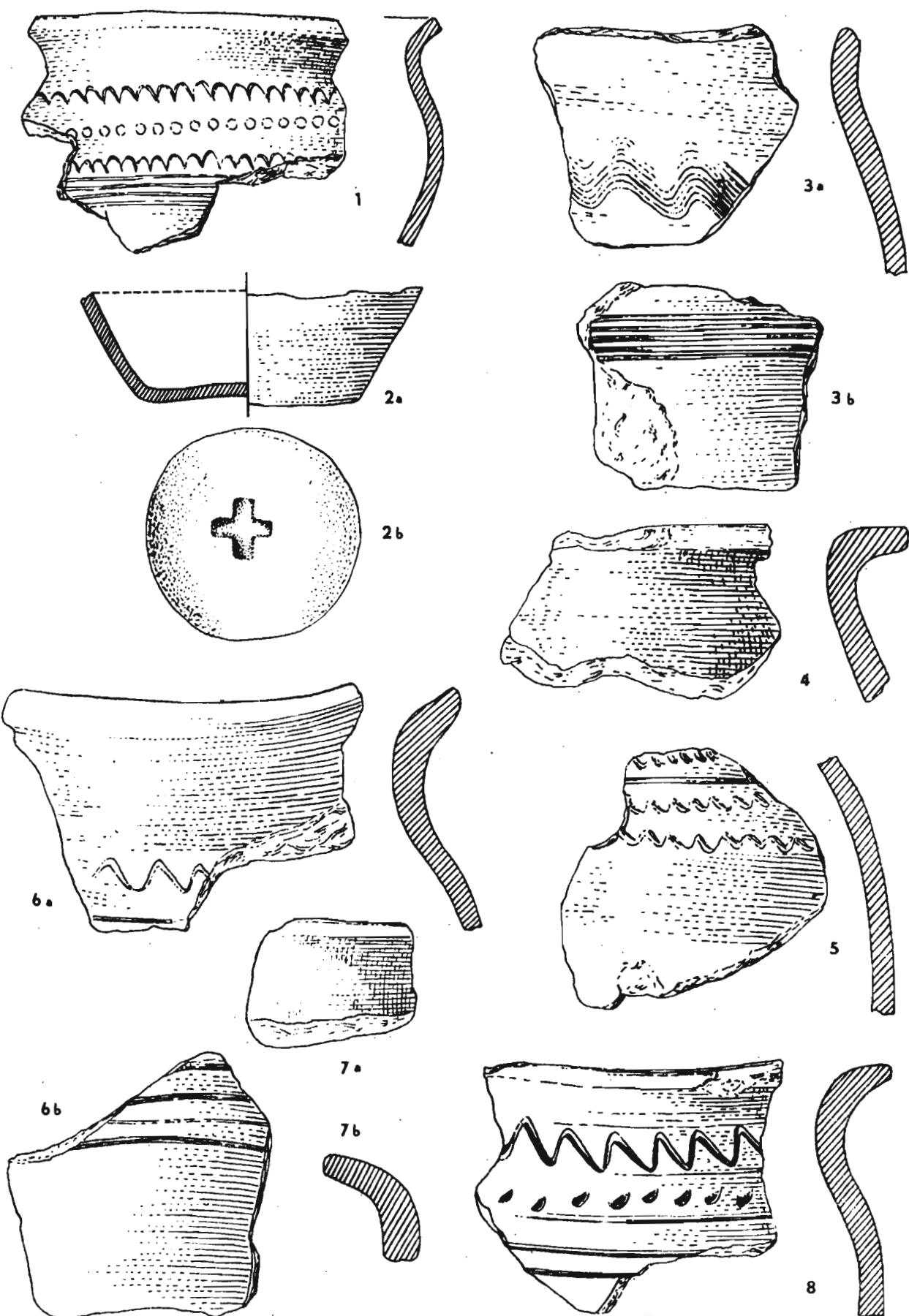
2. Ťažká klčovnica s trojuholníkovými lalokmi na uchu, s obdĺžnikovým obuchom a oblúkovitým ostrím; d 21,2 cm, rozpätie ostria 9,5 cm, rozmery obucha 2,3 x x 3,5 cm, d čepele 16,3 cm, š ucha 3,5 cm, čepeľ pri uchu: š 2,8 cm a hr 2 cm (obr. 4: 2ab).

Keramika z Čingova čo do tvaru ukazuje dosť nápadné rozdiely. Popri širokom, hrubšiem spracovanom asymetrickom hrnčeku so slabo prehnutým hrdlom¹⁷ sú tu i pravidelné, tenkostenné, obratne na ručnom kruhu modelované nádoby so smelo vyhnutým ústím a s užším, v jednom prípade výslovne úzkym dnom,¹⁸ ako aj (tiež pomocou kruhu hotovené) tvary s vyšším, výrazne vykrojeným hrdlom a pozvoľna lievikovite roztvoreným ústím. Na keramike z Čingova pri bežných, spravidla hrebienkovým nástrojom rytých ornamentálnych prvkoch (vlnovky a vodorovné línie) osobitne sa vyníma výzdoba z ostro vrezaných zvislých žliabkov, aká je na hrdle spomenutého širokého hrnčeka¹⁹ a najmä výzdoba z vkolkovaných krúžkov na fragmente hrnca 1/55 (obr. 3: 1).

Typologicky sa keramické nálezy z Čingova viažu k slovanskému hrnčiarstvu podunajskej, pomoravskej a považskej oblasti. Na túto súvislosť so západoslovan-skou keramikou ukazuje vedúca forma a výzdoba nádob, najmä však plytká okrúhla jamka na dne nádoby z prvého nálezu,²⁰ teda značka alebo priehlbina technického pôvodu, pre západoslovenskú hradištnú keramiku taká príznačná.²¹ Niektoré fragmenty nádob čo do tvaru ústia a hrdla, materiálu, farby a čiastočne i čo do výzdoby značne pripomínajú nálezy zo žiarových mohýl v Topolovke,²² ktorých súvislosť so západoslovenskou keramikou zdôrazňujú predovšetkým značky na dne nádob (reliefný dvojité kotúč a plastický štvorlístok alebo kríž).²³ Značku tvaru kríža na dne nádoby s vyšším hrdlom, zdobenej vkolkovanými krúžkami, s akou sa stretáme na keramike z širšieho, dávnymi Slovanmi obývaného územia,²⁴ možno toho času azda najlepšie porovnať so značkou na dne nádoby zo slovanského popolnicového pohrebiska z IX.-X. stor. v Satu Nou, ktorá podobne ako značka na keramike z Čingova je tiež negatívna.²⁵ Keramika z Čingova má už znaky remeselnej výroby. Či tu ide o keramiku na mieste hotovenú alebo o produkty dovážané z inej neďalekej osady alebo osád, o tom bude možno uvažovať azda po systematickom odkryve sídliska na Čingove.

Podľa prvých nálezov keramiky dával som sídlisko na Čingove do staršej fázy strednej doby hradištnej.²⁶ Pri opakovanej prehliadke keramiky z tohto cen-ného súboru nálezov, ktorý považujem za celok, a skúmajúc i zlomkový materiál z druhého nálezu, dochádzam k presvedčeniu, že sídlisko možno datovať predbežne len rámcovo do širšieho časového úseku spomenutého obdobia, patrí však skôr do pokročilejšej fázy než do začiatkov strednej doby hradištnej. B. P o l l a ho podľa prvých nálezov z Čingova dával do obdobia pred príchodom Maďarov.²⁷

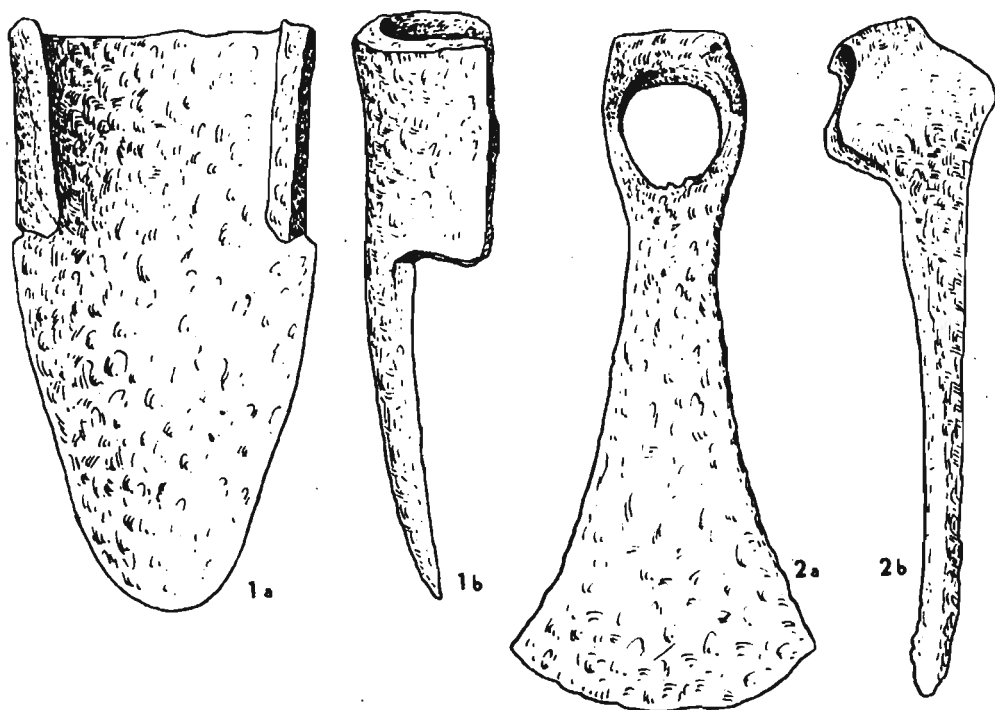
Ovčiarske nožnice z doby hradištnej svedčia nepriamo o dobytkárstve a chove oviec; patria k veľmi zriedkavým nálezom na Slovensku i inde. Ak sa nájdu bez sprievodného materiálu, nevieme o nich s určitosťou povedať, či sú slovanského

Obr. 3. Smižany - Čingov. Slovanská keramika:
1-5 - z blízkosti chaty 654; 6-8 - z blízkosti chaty 659.

alebo staršieho pôvodu. V svojej starobylej podobe sa udržali miestami takmer do našich čias. Na východnom Slovensku prvým takýmto nálezom z doby hradištnej sú nožnice z Čingova,²⁸ ktoré - keďže na tamojšom sídlisku sa neprišlo ani na laténske ani na rímskoprovinciálne pamiatky - treba považovať za slovanský výrobok. Sprievodná keramika ich datuje do strednej doby hradištnej, a to v podstate do doby veľkomoravskej. Novým náleziskom pravdepodobne slovanských nožníc je na východnom Slovensku Oborín.²⁹ Nožnice z predslovanského obdobia doložené sú v tomto kraji nateraz len v hroboch s przeworskou kultúrou v Zemplíne (z hrobov 3 a 6 mohyly 2).³⁰

Lemeš z Čingova je symetrický, má slabo zúženú, hore mierne sa rozširujúcu tuľajku a trojuholníkovú, dolu zaokrúhlenú lopatku. Mierne asymetrický lemeš z Hnojného v porovnaní s ním je horé väčšie zúžený, má kratšie laloky, nepomerne širšiu lopatku a je aj plochejší než lemeš z Čingova. Najbližšie analógie k obidvom lemešom nájdeme nesporne v hromadných nálezoch železných nástrojov z pomoravskej oblasti.³¹ Pokiaľ ide o lemeš z Čingova, myslím hlavne na lemeše z hromadného nálezu z Ivanovic na Hanej, datovaného strmeňmi a sekerami do začiatkov

Obr. 4. Smižany - Čingov. Nálezy z blízkosti chaty 665.
1ab - lemeš; 2ab - klčovnica.

strednej doby hradištnej.³² Širší tvar z Hnojného má najbližšie analógie v nálezoch z Kútov,³³ Záhlíníc³⁴ a Věteřova.³⁵ Avšak v hromadných nálezoch z Pomoravia, predovšetkým v náleze z Brankovic³⁶ a Tvarožnej Lhoty³⁷ nachádzame najbližšiu analógiu i ku klčovnici z Čingova. Je bez pochyb, že ako nožnice, i obidva poľnohospodárske nástroje z Čingova súvisia bezprostredne so slovanským osídlením tamojšej riečnej terasy, datovaným keramikou do strednej doby hradištnej, približne do veľkomoravského obdobia.

Poznatok, že nálezy zo sídliska v Smižanoch na Čingove upozorňujú na vzťahy územia neskoršieho Spiša k oblasti, kde sa formovalo jadro veľkomoravského štátu, má zaiste nemalý význam pre skúmanie otázky kmeňovej príslušnosti najstarších Slovanov na hornom Pohornadí. Ak by sme uvažovali o tom, či sa na sprostredkovaní stykov medzi spomenutými oblasťami v dobe hradištnej podieľal ľud horného Považia

alebo kraja pod masívom stredoslovenských hôr, pripúšťal by som obidve možnosti.³⁸

Už i podľa doterajších nálezov sa ukazuje, že v Svižanoch na Čingove zásluhou Vlastivedného múzea v Spišskej Novej Vsi boli objavené a bezpečne zachytené prvé stopy pravdepodobne rozsiahlejšieho slovanského sídliska, zrejme osady roľnícko-pastierskeho charakteru. Sústavný archeologický výskum na tomto, toho času najvýznamnejšom slovanskom nálezisku na hornom Pohornadí by zaiste prispel k štúdiu života a materiálnej kultúry našich predkov a k poznaniu horskej slovanskej usadlosti vo východnej časti Slovenska. Nie je bez významu, že oproti sídlisku nad sútokom Tomášovského potoka a Hornádu vznáša sa kužeľovitý vrch Hradisko (kóta 561,1; obr. 2) a že na rozorávanej terase pod jeho západným svahom zistilo za slovanské osídlenie.³⁹ Tam nájdený keramický materiál je síce atypický, má však stredohradištný ráz. Na veľkej plošine na temene vrchu badať stopy valu.

P O Z N Á M K Y

- 1 L e h o c z k y T., Adatok hazánk archeológiájához, Munkács 1892, 166. Lemeš zo Zádielskej doliny podľa náčrtu a fotografie, ktorú mi poslal S. I. P e n i a k, kustód múzea v Užhorode, má výrazne asymetrický tvar s lopatkou vpravo rozšírenou, d torza 18,5 cm. Asymetrický lemeš je v spomenutom múzeu z Lovačky v Mukačeve, d 17,5 cm. Za obrázky obidvoch lemešov i na tomto mieste ďakujem S. I. P e n i a k o v i.
- 2 E i s n e r J., Slovensko v pravěku, Bratislava 1933, 261.
- 3 Na slovanské osídlenie sa prišlo pri prieskume AÚ SAV roku 1962 neďaleko Zádielskej doliny v Turnianskej Novej Vsi, Janíku a Žarnove.
- 4 Nálezy doteraz neboli publikované.
- 5 V ženskom hrobe 88 na tamojšom slovansko-avarskom pohrebisku. Výskum východoslovenského múzea v Košiciach roku 1962 (J. P a s t o r).
- 6 Nález zlomkov kosáka z Oborína je datovateľný nálezom sídliskovej keramiky (súborom nádob) do mladšej fázy strednej doby hradištnej. Zo záchranného výskumu Zemplínskeho vlastivedného múzea v Michalovciach (J. V i z d a l).
- 7 P a s t o r J., Avarsko-slovanské pohrebište v Barci, okres Košice, SlA II, 1954, tab. I: 5.
- 8 Veľkú širočinu odtiaľ pre Múzeum Slovenskej republiky rád v Prešove zachránil F. B l a h u t a. Na nález sa prišlo pri zemných prácach južne od ulice Červenej armády. Súvisí najskôr so slovanskými sídliskovými jamami odkrytými tam pri záchrannom výskume AÚ SAV (1962) a datovanými keramikou do strednej až mladšej doby hradištnej.
- 9 P a s t o r J., l. c., tab. I: 2. K a b á t J., Avarsko-slovanské pohrebište v Barci u Košíc, AR VI, 1954, 606.
- 10 P a s t o r J., Pohrebiško vo Všeohsvätých, AR XIII, 1961, 380, 381.
- 11 B u d i n s k ý - K r i č k a V., Slovanské osídlenie na severovýchodnom Slovensku, SlA IX 1-2, 1961, 351, obr. 6.
- 12 ŠZ AÚSAV 9, 1962, obr. 5: 4.
- 13 O včasnoarpádovských poľnohospodárskych nástrojoch z kotliny stredného Dunaja píše A. K r a l o v á n s z k y, Kora Árpád-kori mezőgazdasági eszközök a Kő-zép-Dunamedencéből, A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1962, 116-127.

- 14 Za umožnenie publikovať nálezy z Čingova ďakujem múzeu v Spišskej Novej Vsi.
- 15 P o l l a B., Hradištné nálezy zo Smižian, AR X, 1958, 530, 580, 581. B u d i n s k ý - K r i č k a V., l. c., 348, 349.
- 16 P o l l a B., l. c., obr. 206, v prostrednom rade vpravo.
- 17 Tamže, hore.
- 18 Tamže, nádoba zľava; úzkym dnom pripomína včasnოსlovenskú sliezsku keramiku. L a n g e n h e i m K., Der frühslawische Burgwall von Gustau, Kr. Glogau, Altschlesien 8, 1939, obr. 10: 7.
- 19 P o l l a B., l. c., obr. 206, hore.
- 20 Tamže, obr. 206, prvá nádoba zľava.
- 21 E i s n e r J., Devínska Nová Ves, Bratislava 1952, 256. Podľa A. T o č í k a jamky na dne nádob sú rozšírené po celom území obývanom Slovanmi už od VI. stor.: T o č í k A., Keramika so značkami na dne zo slovansko-avarských pohrebísk na juhozápadnom Slovensku, PA LIII-2, 1962, 366. O jamkách na dne hradištných nádob uvažoval i autor A. B u d i n s k ý - K r i č k a V., Slovanské mohyly v Skalici, Bratislava 1959, 20, 121, 122; P o l l a B., Stredoveká zaniknutá osada na Spiši (Zalužany), Bratislava 1962, 102. Na východnom Slovensku východná hranica oblasti nálezísk nádob s jamkou na dne toho času neprekračuje kotlinu Torysy a stredného Hornádu (porov. obr. 1).
- 22 B u d i n s k ý - K r i č k a V., Slovanské mohyly na východnom Slovensku, SlA VI-1, 1958, tab. XII: 1, 10, tab. XIV: 12, tab. XV: 1, 5.
- 23 Tamže, 172, 173, tab. XIV: 14, tab. XV: 11.
- 24 B o r k o v s k ý I., Staroslovanská keramika ve střední Evropě, Praha 1940, 52.
- 25 M i t r e a B. - A n g h e l e s c u N., Săpăturile de la Satu Nou, Materiale și cercetări arheologice V, 1959, 538, obr. 4.
- 26 B u d i n s k ý - K r i č k a V., Slovanské osídlenie na severovýchodnom Slovensku, 349.
- 27 P o l l a B., Hradištné nálezy zo Smižian, 561.
- 28 Tamže, obr. 206, uprostred.
- 29 Našli sa na dvore JRD roku 1958 pri výkope silážnej jamy na východ od náleziska hradištných nádob a kosúka (porov. pozn. 6). Nožnice zachránil Š. Š p i a k.
- 30 B u d i n s k ý - K r i č k a V., Východoslovenská nížina v praveku, AR XIII, 1961, obr. 35. T e n i s t ý, Między Wyhorzatem a pasmem Tokajsko-Preszowskim, AAC III 1-2, 1961, obr. 10. Bližšie nedatovateľné ovčiarske nožnice sú vo Východoslovenskom múzeu z Kechneča (inv. č. 3803). Za upozornenie ďakujem J. P a s t o r o v i.
- 31 E i s n e r J., Základy kovárství v době hradištní v Československu, Slavia Antiqua I, 1948, 373-376.
- 32 Č e r v i n k a I. L., Slované na Moravě a říše Velkomoravská, Brno 1928, tab. XIX: 6, 8.
- 33 K r a s k o v s k á Ľ., Zpráva o staroslovanském nálezisku při Kútoch, HS V, 1947, tab. II: 31. B u d i n s k ý - K r i č k a V., Pamiatky praveké a hradištné z Kútov (okr. Skalica) v Slovenskom národnom múzeu v Turč. Sv. Martine, Památky (Pravěk) XLIII, 1947/48, obr. 3: 18.
- 34 E i s n e r J., Základy kovárství, obr. 3: 6.
- 35 Tamže, obr. 3: 3. O slovanských lemešoch porov. B e r a n o v á M., Počátek pluhu na československém území, AR X, 1958, 324-330.
- 36 E i s n e r J., Základy kovárství, obr. 4: 6.

- 37 Č e r v i n k a I. L., l. c., obr. 47: 3. Nález datuje ostroha do strednej doby hradištnej. O niečo širšia pri uchu je čepeľ slovanských klčovníc zo slovanského Pomoravia; porov. E i s n e r J., Slovensko v pravěku, tab. XCIII: 9 (Gajary, roľa Stolička), T e n i s t ý, Ein Hortfund der älteren Burgwallzeit aus der Slowakei, Altböhmen und Altmähren I, 1941, obr. 3: 18 (Moravský Svätý Ján). T e n i s t ý, Devínska Nová Ves, obr. 13: 4 (Devínsku Nová Ves).
- 38 V tejto súvislosti porov. štúdiu B. C h r o p o v s k é h o Slovanské osídlenie na Slovensku a jeho problémy, Historický časopis X-2, 1962, 219.
- 39 Pri prieskume autora s M. V o j t a š o m roku 1962. Lokalita patrí do katastra obce Spišské Tomášovce.

EIN FUND LANDWIRTSCHAFTLICHER GERÄTE AUF DER SLAWISCHEN SIEDLUNG IN SMIŽANY

VOJTECH BUDINSKÝ-KRIČKA

Das heimatkundliche Museum von Spišská Nová Ves entdeckte in der Rekreations-siedlung Čingov in Smižany (Bez. Spišská Nová Ves) auf einer Hornád-Terrasse an drei Stellen Spuren einer slawischen Ansiedlung. Die im J. 1955 geborgenen Funde bestehen aus drei rekonstruierten Gefässen, Gefässscherben und einer Schäferschere. Im Jahre 1957 wurde an einer anderen Stelle des Fundortes weiteres Scherbenmaterial sichergestellt und 1961 stiess man auf zwei landwirtschaftliche Eisengeräte - eine Pflugschar und eine Keilhaue.

Der Verfasser konzentriert sich auf die Beschreibung und Einordnung des oben erwähnten Gerätefundes, publiziert jedoch zusammenhängend auch die 1957 auf der Fundstelle gewonnenen Scherben und aus den allerersten Funden (1955) jene Gefässscherben, die bisher nicht mit Bilderbeilagen veröffentlicht worden sind.

Die Siedlungskeramik aus Smižany-Čingov ist auf handbetriebener Scheibe geformt. Typologisch gehört sie zu alten slawischen Tonwarenerzeugnissen des Donau-, Waagtal- und Marchgebiet-Bereiches. Diesen Zusammenhang unterstreicht die Leitform wie auch die Verzierung der Gefasse, ganz besonders aber ein seichtes rundes Grübchen auf dem Boden eines Gefässes aus den ersten Čingover Funden, etwa ein Bodenzeichen oder anderes Detail technischer Herkunft, das für die altertümliche westslawische Keramik so kennzeichnend ist. Nach den bisherigen Keramikfunden kann die Siedlung lediglich in einen breiteren mittelburgwallzeitlichen Abschnitt datiert werden, sie gehört allerdings eher in eine fortgeschrittenere Phase als in die Anfänge dieser Epoche. In diesen Zeitabschnitt kann auch die Schäferschere und ebenso beide landwirtschaftliche Eisengeräte gestellt werden, zu denen die nächsten Analogien in den Marchgebietfunden anzutreffen sind.

Die Funde aus Smižany-Čingov deuten auf Beziehungen des Gebietes der späteren Zips zu jenem Gebiet hin, wo sich der Kern des grossmährischen Staates gestaltete. In Čingov handelt es sich wahrscheinlich um eine ausgedehntere slawische Ansiedlung, u. zw. einer Landwirtschaft und Viehzucht treibenden Stammesgemeinschaft. Eine systematische archäologische Untersuchung auf dieser z. Z. bedeutendsten slawischen Fundstelle im oberen Hornádgebiet würde nach Ansicht des Verfassers zum Studium des Lebens und der materiellen Kultur der Slawen beitragen und zu

einem tieferen Wissen über slawische Bergniederlassungen im östlichen Teil der Slowakei führen.

Auf dem Hange des Hradisko, eines bei der Mündung des Tomášovský potok in den Hornád sich erhebenden Hügels, wurde gegenüber der Siedlung von Čingov eine mittelburgwallzeitliche Besiedlung festgestellt und auf dem grossen Plateau des Hügels fand man Spuren einer Wallanlage.

Übersetzt von B. Nieburová

NÁLEZY NA SÍDLISKU 2 V PREŠOVE V ROKOCH 1961-1962

FERDINAND BLAHUTA

Sídlisko 2 v Prešove sa nachádza pod úpäťm severovýchodného výbežku Cemjatského pohoria a siaha t. č. po ulicu Červenej armády, ktorá ho ohraničuje od západu. Bolo to priestranstvo so záhradami a roľami, lemované od západu radom rodinných domkov na spomenutej ulici.

Pôda sídliska je do hĺbky asi 2 m žltohnedá sprašovitá sedimentácia, potom prechádza vo fluvialnu naplaveninu (piesok - múr - štrk). Plochu sídliska je rovinná a leží na nepatrnej západnej terase Torysy vo vzdialenosti asi 400 m od rieky; orientovaná je v smere jej toku, teda zhruba od SSZ k JJV. Prevládajúce vetry sú severné a južné, občasné od západu.

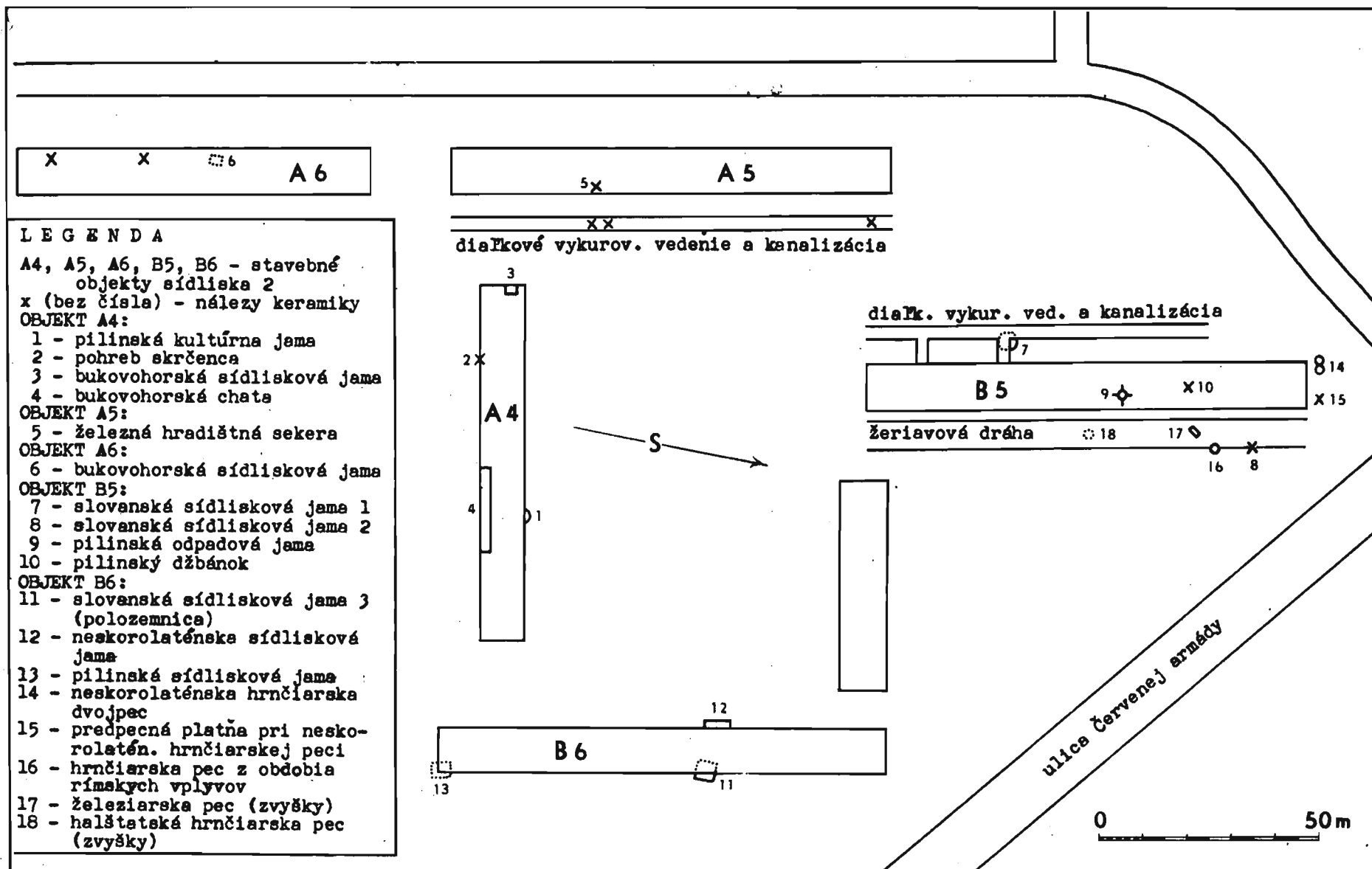
Nálezisko som objavil pri pravidelnej kontrole zemných stavebných prác v júni 1961, keď som pri zemných prácach na stavebnom objekte A-6 zistil neolitické jamy porušené bagrovaním. Dotiaľ o tomto nálezisku nič nebolo známe ani publikované. Objav som hlásil Výskumnému pracovnému stredisku AÚ SAV v Košiciach, ktoré ma poverilo ďalším sledovaním stavebných prác na sídlisku. Keďže zemné práce boli mechanizované (bagry, transportéry a buldozéry), počas nich sa ani sledovať, ani zachraňovať nedalo, pretože zemina sa priamo z lyžice bagra odvážala na rôzne miesta a používala na zarovnávanie jám a úpravy brehov regulovaných potokov. Kontrolovať a sledovať som mohol len odkryté profily, z ktorých som zachraňoval archeologický materiál a zaznačoval pozoruhodnejšie objekty. Na zameranie som použil rohy stavebných objektov. Každý dôležitejší objav, resp. nález som hlásil Výskumnému pracovnému stredisku AÚ SAV v Košiciach, odkiaľ vedúci strediska V. B u d i n s k ý - K r i č k a podľa potreby dochádzal, záchranné práce riadil a pomáhal pri spracúvaní archeologického materiálu.

STAVEBNÝ OBJEKT A-6

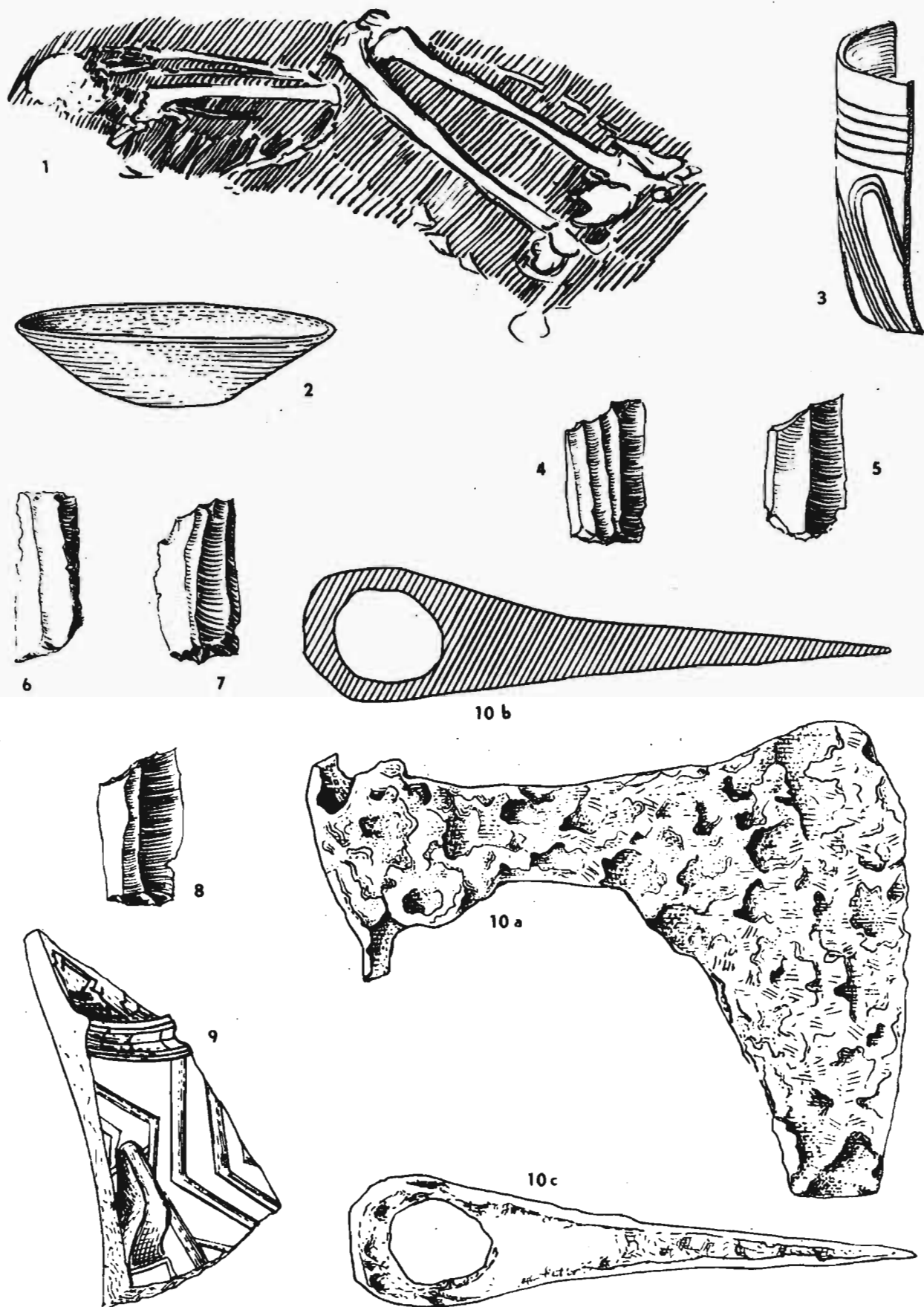
V polovici vybagrovaného základového výkopu (na jeho západnej strane) zistil som dno bukovoohorskej sídliskovej jamy, vlastne len jej väčšieho prehĺbenia s rozmermi asi 2 x 1,5 m a do hĺbky asi 40 cm. Záchranné práce uskutočnili členovia archeologického krúžku s A. W i e d e r m a n n o v o u. Zachránený materiál je hlavne keramický, z hrubostenných úžitkových nezdobených nádob, nízkych roztvorených misiek (obr. 2: 2), hrncov a vajcovitých zásobníc. Súdiac podľa ich tvarov, zdá sa starší ako materiál v Kapušanoch a Fulianke. Výroba je hrubšia, vyhotovenie jednoduchšie a výzdoba chudobnejšia. Úlomky z tenkej hlinenej keramiky sa vyskytujú len ojedinele. Steny nádob, najmä hrncovitých, sú hrubé až 2 cm. Vyhotovenie vajcovitých zásobníc je podobné ako vo Šváboch alebo Kapušanoch. Našiel sa tu aj kostný materiál.

STAVEBNÝ OBJEKT A-4

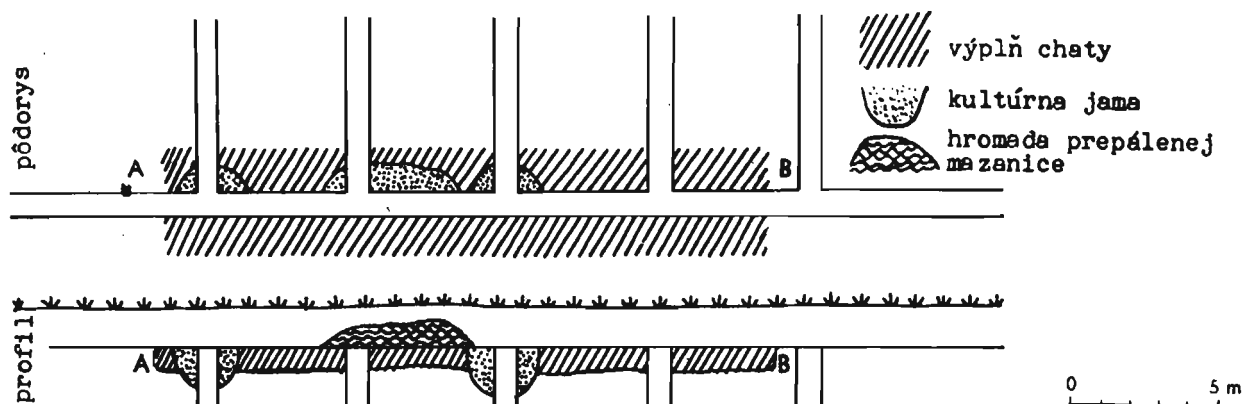
Tento objekt je situovaný kolmo na objekt A-6, teda východo-západne. Jeho základový výkop je tiež asi 120 cm hlboký, a preto sa vybagrovali všetky objekty

Obr. 1. Prešov, sídlisko 2, všeobecná situácia (stavebne objekty a archeologické nálezy).

Obr. 2. Prešov - sídlisko 2. 1 - pohreb skrčenca; 2 - bukovohorská misa; 3 - torzo bombovitej nádoby; 4-8 - jaspisové nástroje; 9 - úlomok z bukovohorskej amforovitej nádoby; 10 - hradištná sekera.

Obr. 3. Prešov - sídlisko 2. Pôdorys a profil bukovohorskej chaty.

mladšie ako neolit. Vrchný horizont neolitickej kultúrnej vrstvy sa smerom na západ zdvíha. Torysa teda tiekla zaiste po východnej strane sídliska 2, ktorého terén sa zdvíhal smerom k Cemjatskému pohoriu. V profile výkope črtal sa v severnom brehu vo vzdialenosti asi 30 m od severovýchodného rohu stavby v hĺbke 50 až 85 cm zvyšok kultúrnej jamy širokej 30 cm. Z jej tmavosivej výplne, premiešanej s úlomkami tehloviny, uhlíkmi a popolom, vybrali sme pomerne veľa črepov piliniského rázu.

V južnom profile výkopu vo vzdialenosti 21 m od juhozápadného rohu a v hĺbke 120 až 140 cm nachádzal sa pohreb skrčenca. Kostra bola orientovaná hlavou zhruba na východ, tvárou k juhu; končatiny mala skrčené, ruky pred tvárou; celková dĺžka 115 cm. Značná časť lebky a chrbtica boli odbagrované. Milodary sa pri kostre nenašli. Tenšie a menšie kosti boli strávené, ostatné rozdrobené. (Obr. 2: 1.)

Na ploche výkopu odkryli a porušili sa tieto objekty:

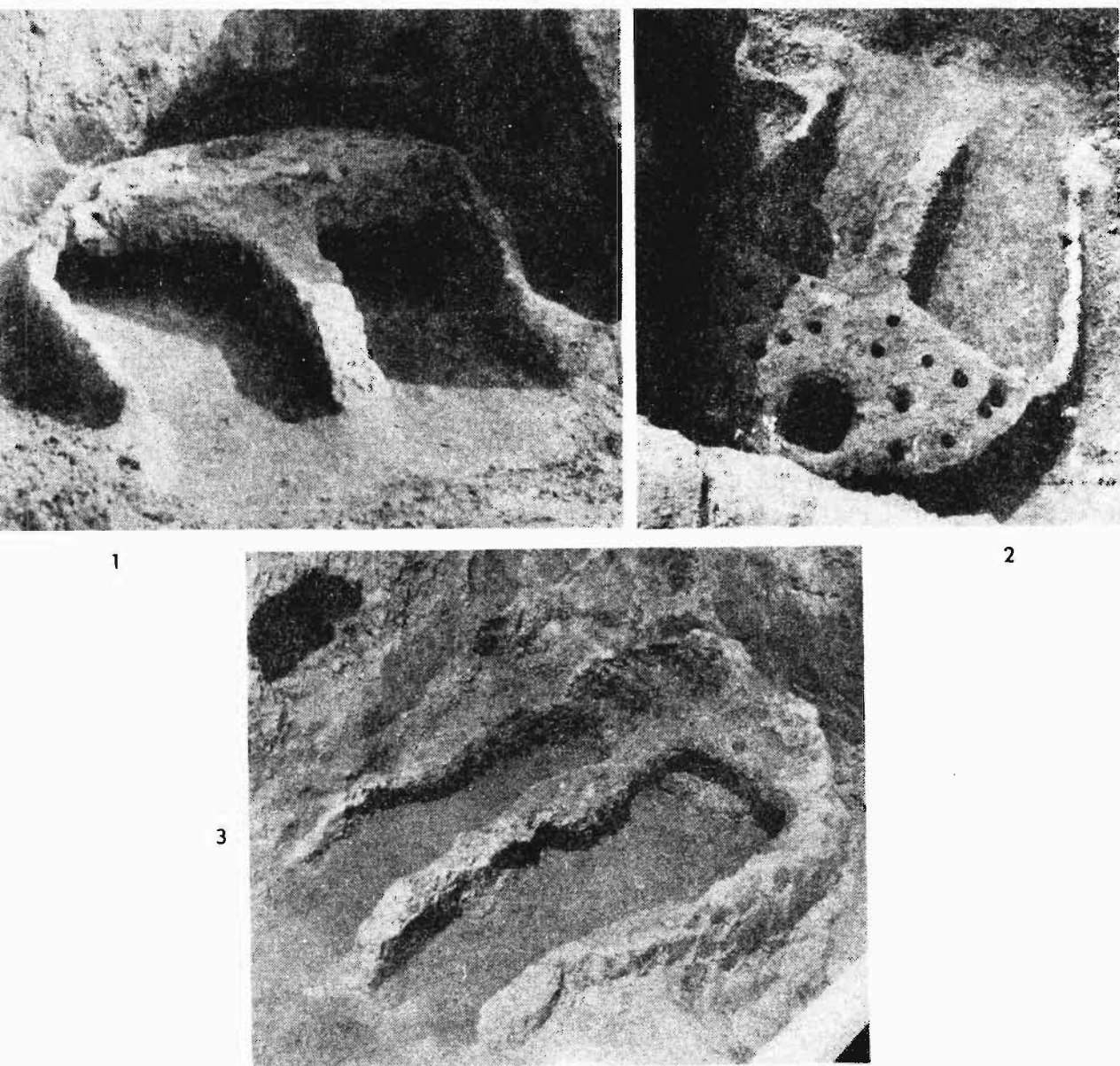
1. Pri západnej stene výkopu vo vzdialenosti asi 2 m od severozápadného rohu črtala sa štvorhranná tmavosivá výplň neolitickej sídliskovej jamy, asi 50 cm hlbkej. V jej severozápadnom rohu bola azda ohnisková jama asi 25 cm hlboká. Materiál tohto objektu je súhlasný s bukovohorským materiálom ostatných lokalít v okolí Prešova (azda o niečo starší). Menej je tenkostennej jemnej čiernej a červenej keramiky a nájdu sa tu úlomky nádob, aké sme nepoznali na ostatných lokalitách (obr. 2: 9). Pozoruhodný bol aj nález piatich jaspisových čepeľovitých nástrojov v torze otvorenej bombovitej nádoby (obr. 2: 3-8).

2. Vo vzdialenosti 18 m od juhovýchodného rohu sa začala pozdĺž južnej strany výkopu v hĺbke asi 140 cm črtat tmavosivá vrstva, vlastne výplň asi 20 m dlhej jamy, zaiste veľkej neolitickej ohaty s typickým bukovohorským materiálom. Hrúbka vrstvy bola asi 60 cm, na dvoch miestach (prehíbeninách) asi 120 cm. Jama sa nedala vybrať, lebo nad ňou sa mala stavať žeriavová dráha a tá vyžaduje pevný podklad. Pozoruhodná bola neobyčajne veľká hromada prepálenej mazanice (asi 3 m dlhá, 2,5 m široká a 75 cm vysoká), ktorá mohla byť zvyškom zhorenej veľkej chaty. Náčrt jamy je na obr. 3.

Celkove možno povedať, že stavebný objekt A-4 bol v centre neolitickeho sídliska s vzácnym prípadom pohrebu priamo v sídlisku.

STAVEBNÝ OBJEKT A-5

Pri stavebných prácach na tomto objekte našiel v auguste 1962 robotník Ján Fečo z Jakubovian v hnedookrovej naplavenej vrstve (azda kultúrnej) asi 60 cm hlboko sekeru a veľký rovný nôž zo železa. Nôž-sekáč, asi 40 cm dlhý a 6-7 cm široký, našiel sa asi 2 m na sever od sekery a stratil sa. Podľa údajov robotníkov

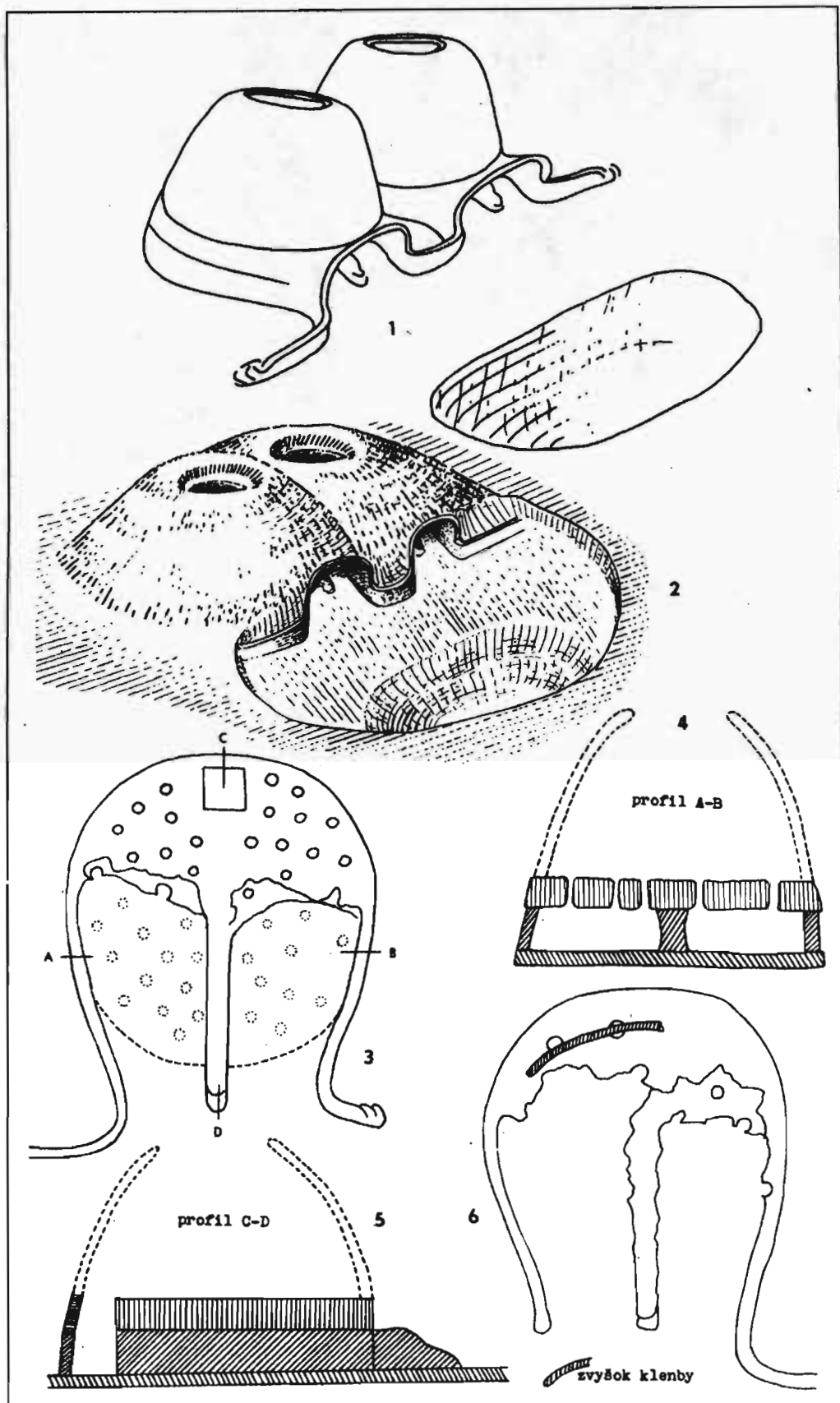
Obr. 4. Prešov - sídlisko 2. Pohľad na odkryté zvyšky neskorolaténskych pecí. 1, 2 - pec 1; 3 - pec 2.

bol novšieho výzoru, hrdzou neprežratý, ostrý a veľmi tvrdý. Možno ani nepatrí k sekere.

Pri sekere sa našli atypické črepy, aké sa hojne vyskytujú aj na sídlisku 1 v Prešove (Pavlovičovo nám.) a V. B u d i n s k ý - K r i č k a ich dotoval do doby okolo V. stor. n. l. Iný datovací materiál sa nezachránil. Tak sa zničil aj všetok archeologický materiál z tohto výkopu (stavebný objekt B-4). Počas zemných prác som nebol v Prešove, preto nik nesledoval základový výkop.

Na orientáciu môže slúžiť materiál, ktorý som zachránil z výkopu diaľkového tepelného vedenia, idúceho pozdĺž objektu B-4 vo vzdialenosti asi 5 m. Tento materiál je do hĺbky 50-75 cm z doby rímskych vplyvov a hradištnej, do 100 cm halštatský, do 150 cm neolitický.

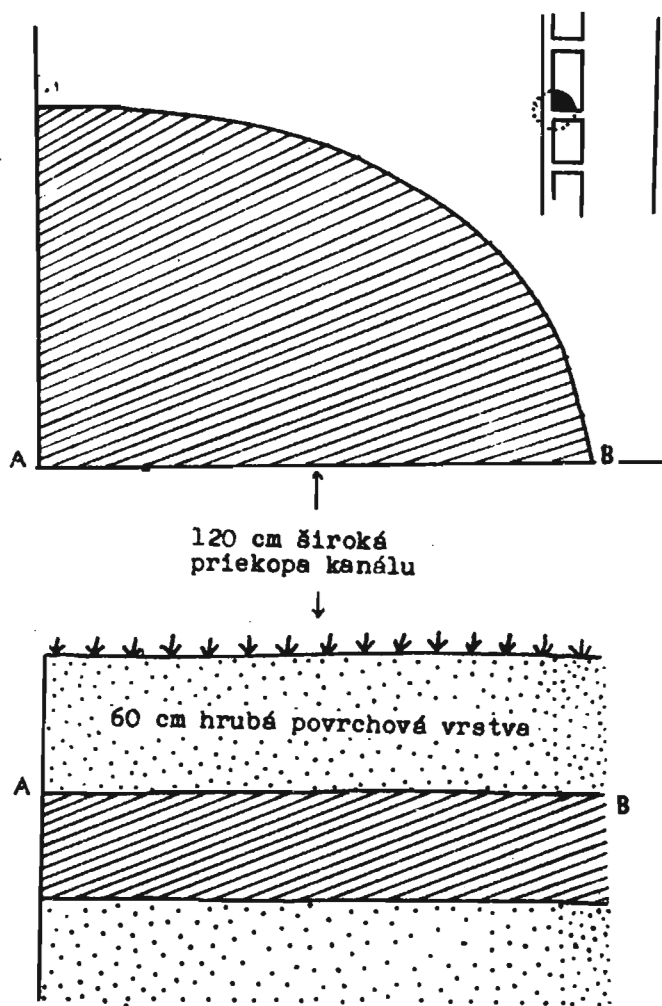
Sekera má povrch rozrušený hrubou hrdzou, miestami odbitou nálezcami. Odbite sú aj niektoré rohy a hroty. Nájdenná sekera má tvar bradatice s ostrým dolu rovno odseknutým. Línne ostria a poríska sú zbíehavé. Otvor v hlavici má tvar nepravidelného kruhu. Zadný dolný lalok je na konci sklepaný. Trne na bokoch a hore vzadu sú bez hrotov; zničila ich hrdza alebo olámali sa pri vyberaní. Stredná časť

Obr. 5. Prešov - sídlisko 2. Neskoroláténske pece. 1 - náčrt modelu dvojpece; 2 - dvojpec v pôvodnej situácii; 3 - zvyšok pece 1 s doplneným roštom; 4 - priečny rez pecou 1; 5 - pozdĺžny rez pecou 1; 6 - zvyšok pece 2.

Obr. 6. Prešov - sídlisko 2. 1, 2 - rekonštruované nádoby z neskorolaténskej pece 2; 3, 4 - úlomky z dolných častí hrubších nádob z hradištnej jamy 3; 5, 6 - úlomok skleného náramku a črep z ústia väčšej grafitovej nádoby z neskorolaténskej jamy; 7 - pilinský džbánok; 8, 9 - spodné časti nádob z pilinských jám.

Obr. 7. Prešov - sídlisko 2.
Hradištná jama 1.

ostria je zodratá a povyštrbovaná. Rozmery neočistenej sekery: d 18,3 cm, v brady 14,8 cm, v krku 2,5 cm, v hlavice 5 cm, v obucha 7 cm, š brady dolu 2,8 cm, hrúbka brady dolu 0,8 cm, hrúbka brady v strede 1,2 cm, pri krku 1,7 cm, hrúbka krku 3 cm, hrúbka hlavy 4 cm, váha 1070 g. (Obr. 2: 10.)

Tvarove zapadá nájdená sekera do obvyklých foriem sekier pre remeselnícke práce, aké sa na spracovanie dreva používali od dŕb rímskych vplyvov až do stredoveku a v zdokonalenej podobe sa používajú dodnes. Opracovanie sa zdá, nakoľko to spod hrubej vrstvy hrdze vidieť, pomerne hrubé a nepresné, akoby narýchlo robené.

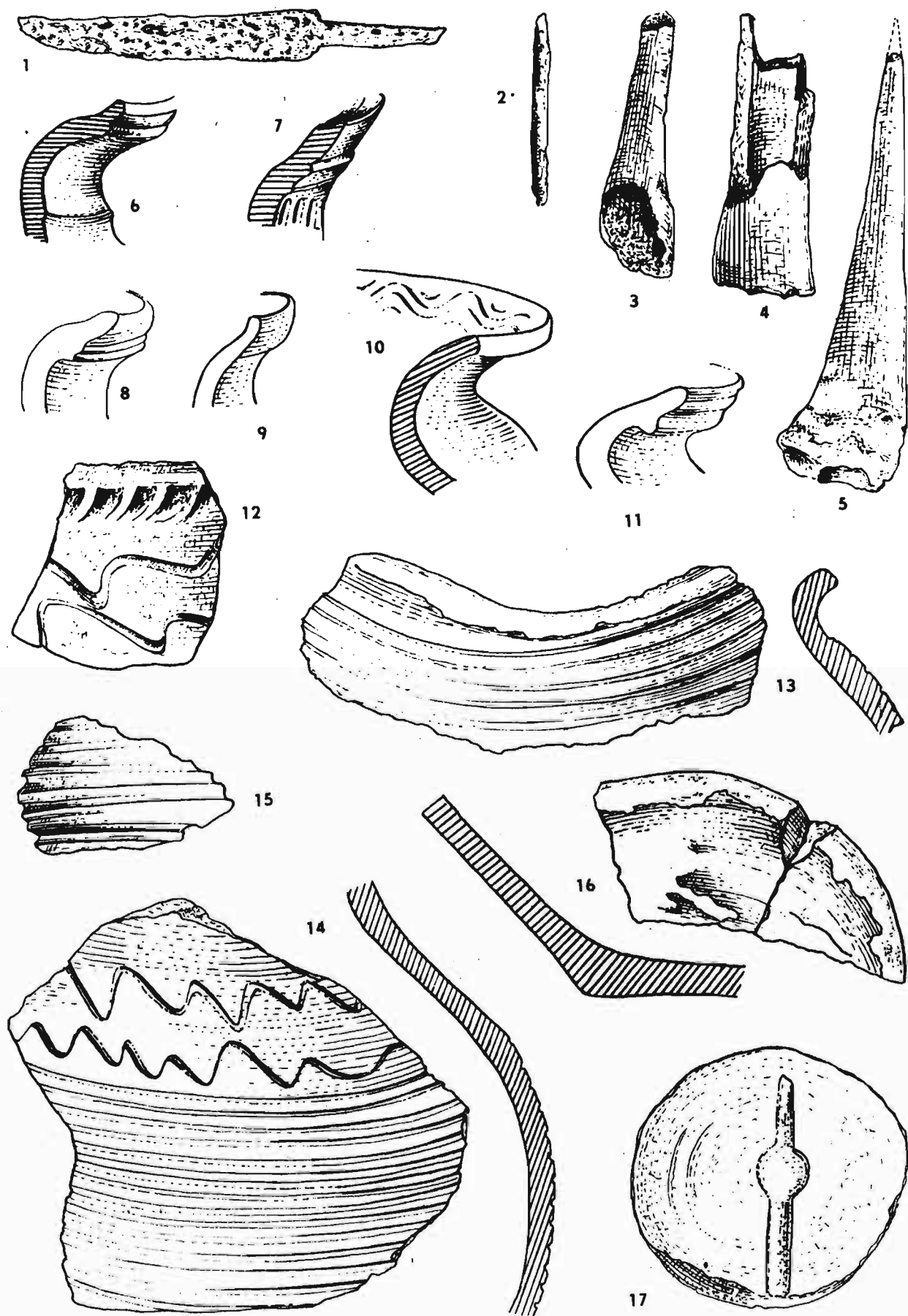
Sekeru považujem za hradištnú aj preto, lebo z blízkyh hradištných jám máme železné predmety, kdežto z jám iných kultúr dosiaľ nepoznáme kovový inventár.

STAVEDNÝ OBJEKT B-5

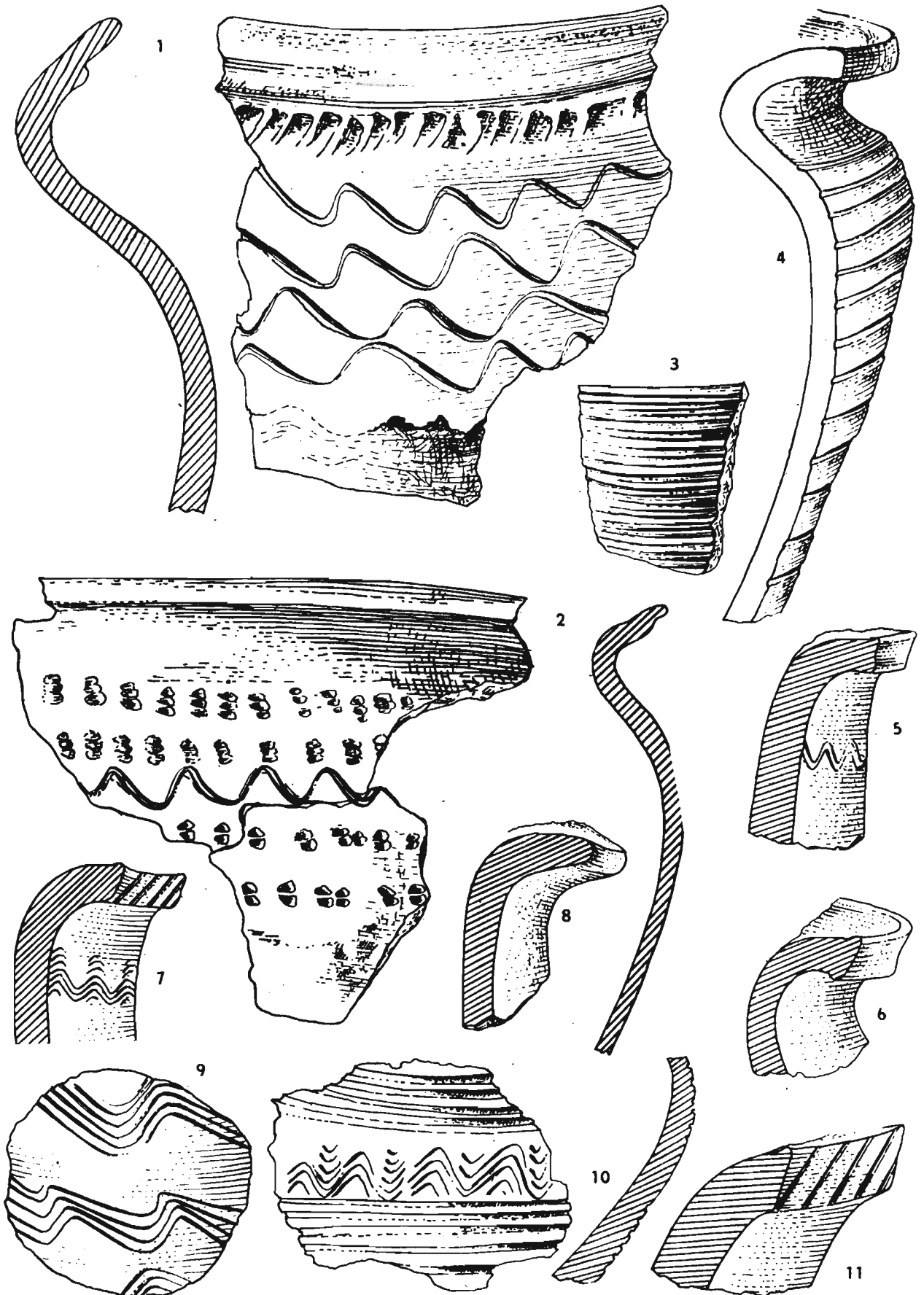
Tento objekt je orientovaný zhruba severo-južne a mal tri výkopy: 1. vlastný základový výkop pod stavbu; 2. výkop 120 cm širokej a 280 cm hlbkej priekopy pre kanalizáciu zo

západnej strany a 3. výkop pod žeriovú dráhu z východnej strany. Tento objekt bol na archeologický materiál a objekty najbohatší. Okrem drobných nálezov z rôznych kultúrnych vrstiev našli sme tu dve mladoláténske hrnčiarске pece, rímsku hrnčiarску pec, železiarsku (kováčsku, redukčnú?) pec, zvyšky najskôr halštatskej hrnčiarскеj pece, dve hradištné sídliskové jamy, pilinskú ohniskovú jamu a malý pilinský džbánok bez ucha.

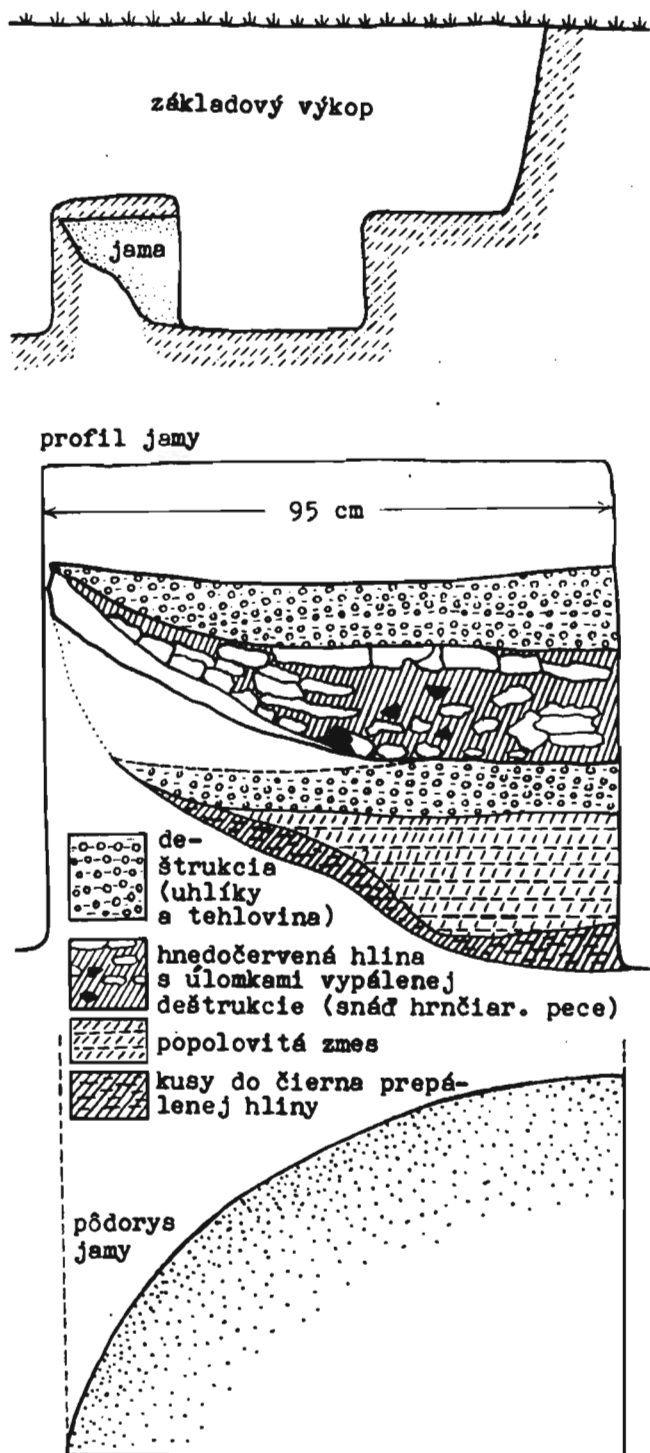
V severnom profile výkopu staveb. objektu B-5 v hĺbke 145 cm ňrtali sa zvyšky hrnčiarскеj dvojpece, orientovanej J-S - v smere prevládajúcich vetrov. Obe pece mali podkovovitú podstavu (130 x 160 cm). Ich základové platne, 5-8 cm hrubé, spočívali na dne vyhĺbených jam a boli v strede predelené 12-18 cm hrubou a 16 cm vysokou stienkou, na ktorej spočívali 14-20 cm hrubé rošty s kruhovými zvislými otvormi (š 4 cm), vzdialenými od seba 11-26 cm. Spodná platňa a medzistienka spolu s roštom tvorili výhrevnú komoru, ktorá vzadu ústila do štvorhranného otvoru roštu. Vypaľovacia komora bola nad roštom a mala zhruba tvar kužeľa, hore kupolovite zúženého a ústiaceho v manipulačný otvor. (Obr. 4 a 5.) Pec bola asi do polovice zapustená do zeme a prečnievajúca časť až po manipulačný otvor bola spevnená a izolovaná násypom. Predný otvor výhrevných komôr sa spevnil stienkovitou ohradou, aby sa zabránilo zosunu násypu. Základná platňa sa rozšírila pred pec a na nej sa kládol oheň. Pre ľahšiu manipuláciu pred platňou bola vyhĺbená predpecná jama. Do výhrevnej komory sa nahrňalo žeravé uhlie, z ktorého prúdili do vypaľovacej komory plyny, teplé 600-800 °C, dostatočné na vypálenie

Obr. 8. Prešov - sídlisko 2. Ukážky nálezov z výplne hradištnej jamy 1.
1, 2 - železné nástroje; 3-16 - úlomky z nádoby; 17 - dno s kolkom.

Obr. 9. Prešov - sídlisko 2. 1-3 - ukážky keramických nálezov z výplne hradištnej jamy 1; 4 - rekonštruované torzo nádoby z hradištnej jamy 3; 5-11 - úlomky z horných častí väčších nádob (zásobníc) z hradištnej jamy 3.

Obr. 10. Prešov - sídlisko 2.
Pilinská odpadová jama.

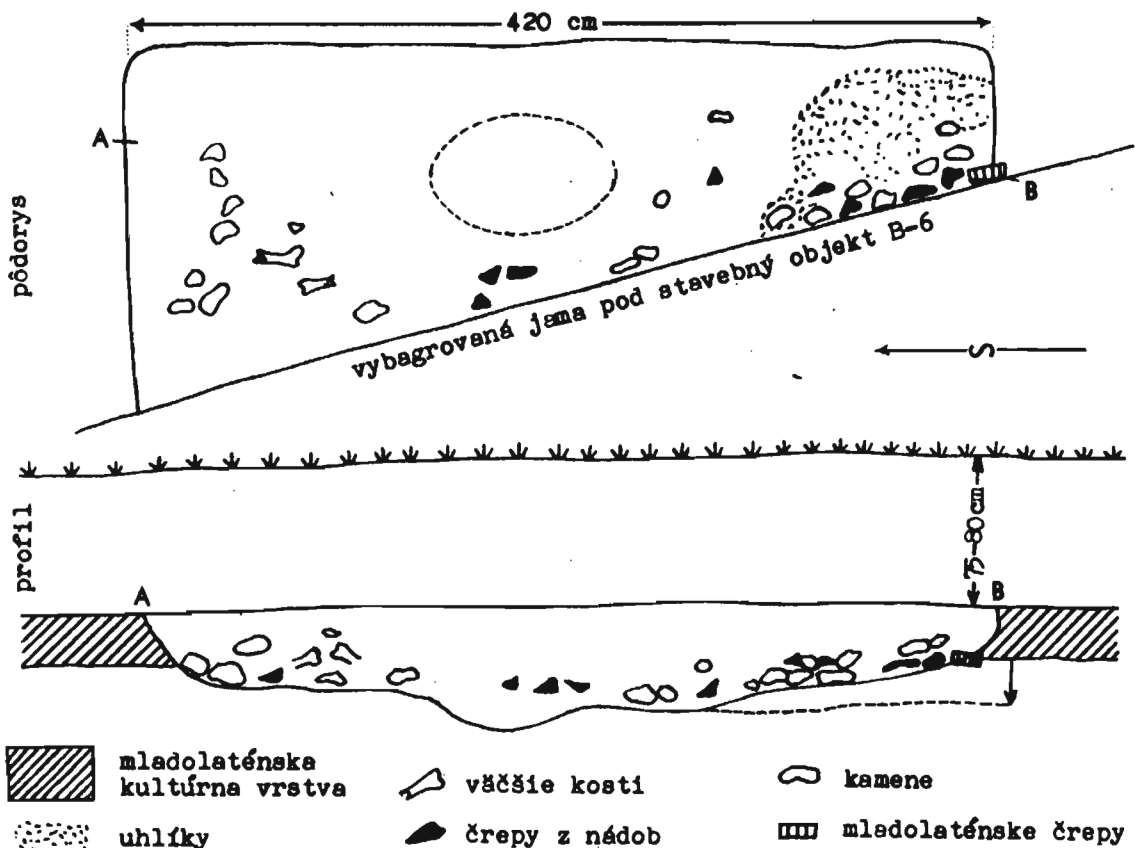
čiar. pece prišlo sa aj v Zemplíne (okres Trebišov) a v Bratislave (J a n š á k Š., Hrnčiarska dieňa z neskorého laténu v Bratislave, SIA III, 1955, 195). Podobné pece objavili aj v Maďarsku v Békásmegyeri a Bicsérde.

H r a d i š t n á s í d l i s k o v á j a m a 1 (obr. 7) bola vzdialená 32 m od juhozápadného rohu a 2 m na západ od stavby v priekope pre kanalizáciu, v hĺbke asi 60 až 100 cm. Výkopom jarkov pre kanalizačnú sieť sa jama zväčša zničila. Zachoval sa z nej len nepravidielný segment medzi dvoma jarkami, o stranách 165 cm a 60 cm. Vo výplni jamy našlo sa pomerne hojne úlomkov keramiky, dva

nádob do červena až siva. Pece mimo prevádzky zaiste chránila provizórna strecha. Vo vzdialenosti asi 9 m na východ sa v profile výkopu črtala podobná predpecná platňa, ale opačne (t. j. S-J) orientovanej pece (dvojpece?), ktorú však celú vybagrovali.

V zásype odkrytých trosiek dvojpece našli sa zlomky neskorolátenských nádob - misiek a váz. Misky mali výrazne vykrojené hrdlo, čo je príznačné pre neskorolátenske tvary, a na vnútornej strane boli zaoblené vhladenými vlnovkami; rozmery tmavosivej zrekonštruovanej misy: v 9,7 cm, max. š 26,5 cm, Ø dna 8,6 cm (obr. 6: 2). Nádoby tvaru vázy mali baňaté vydutie, prechádzajúce v štíhle hrdlo, ukončené pomerne hrubým a smelo von vyhnutým ústím; na hrdle pod plastickým rebrom alebo na jemnej profilácii sú obyčajne tmavé až čierne pásy, zdobené vhladenými vlnovkami alebo protichodnými šikmými zárezmi a bývajú ohraničené ryhami. Rozmery čiastočne zrekonštruovanej vázy: v (torza) 2 cm, max. š. 20 cm, Ø dna 9,5 cm (obr. 6: 1).

Podobný keramický materiál sa našiel aj v bezprostrednej blízkosti pecí. Podľa neho sa zaraďuje táto hrnčiarska dvojpec do doby okolo prelomu letopočtu. Podľa rozrušených (vybagrovaných) ďalších hrnčiarskych pecí možno tu predpokladať vyspelú hrnčiarsku osadu s príslušnými dielnami a obchodom. Majstri, najskôr Kelti, vyrábali tu na rýchle rotujúcich kruhoch pomerne dokonalú keramiku podľa svojich vzorov, ale na jej tvaroch a výrobnéj technike už badať rímske vplyvy. Na podobné hrn-

Obr. 11. Prešov - sídlisko 2. Pôdorys a prierez zvyšku hradištnej jamy 3.

železné a tri kostené nástroje. Zvláštnu pozornosť zasluhujú tie zvyšky nádob, ktoré majú esovite profilované okraje s hlboko vykrojeným hrdlom, čím sa vytvára akési ložisko pre pokrývku, ako u nádob z XV. stor., lenže menej vyvinuté. Preto tieto nádoby (resp. jamu) považujem za mladšie ako materiál z ostatných hradištých jam. Ukážky materiálu sú na obr. 8: 1-17 a obr. 9: 1-3.

H r a d i š t n á s í d l i s k o v á j a m a 2 bola pri východnom kraji žeriavovej dráhy, vo vzdialenosti asi 21 m od severovýchodného rohu budovy. V odkrytom profile zachoval sa len východný okraj jamy v hĺbke 40-70 cm. Zo zvyšku výplne sme zachránili niekoľko typických úlomkov, súhlasných s materiálom jamy 3. Okrem toho bolo vo výplni ešte veľa zvyškov ohňa (popol, uhlie, prepálená hlina).

P i l i n s k á o d p a d o v á j a m a (obr. 10), rozrušená pri výkope jarkov pre základy, bola 2 m už 3,2 m od východného a 32 m od južného múru stavebného objektu. Po výkope zostal z jamy len malý výsek so stranami 40 a 60 cm. Jama sa začínala v hĺbke 140 cm a siahala do hĺbky 210 cm. Bola vyplnená čiernosivou zeminou, v ktorej sa striedali vrstvy deštrukcie nejakej pece, zosutej žltej hliny (azda zúsypu), popola, uhlíkov a na spodku bola opäť čiernosivá deštrukcia pece. Z keramických úlomkov pozoruhodný je úlomok spodnej časti malého džbánka (obr. 6: 9).

Pri bagrovaní základového výkopu pod stavebný objekt B-5 vypadol z lyžice bagra malý pilinský džbánek z jednoliateho tehlovočerveného materiálu. Páskové ucho bolo už dávno odlomené. Zdá sa, že aj táto nádobka patrila k hrobovým prílohám, ako dávnejšie zachránené väčšie nádoby, ktoré sa t. č. nachádzajú v Národnom múzeu v Prahe. Iná možnosť je, že nádobky - zaiste kultové - boli obvyklou výbavou každej domácnosti, lebo v oboch pilinských jamách našli sa úlomky z ta-

Obr. 12. Prešov - sídlisko 2. Neskorolaténska sídlisková jama.

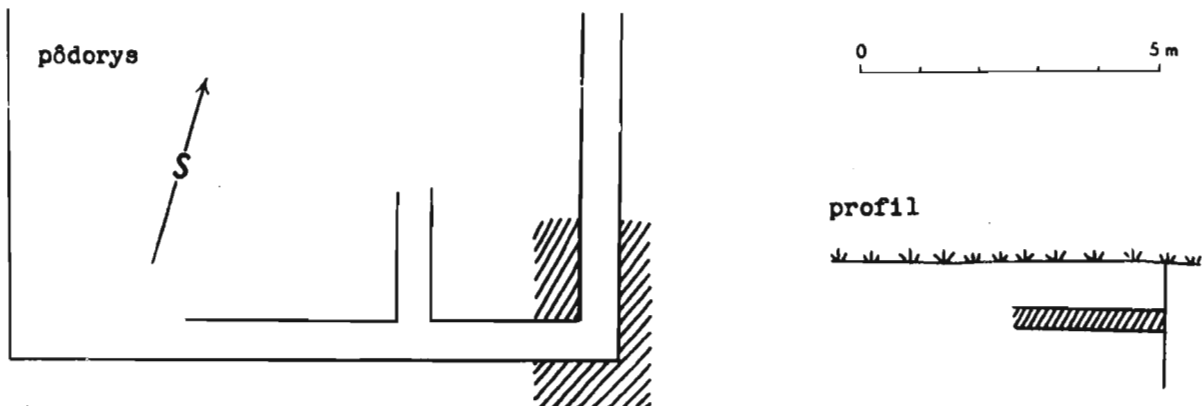
kýchto nádob. Rozmery: v 65 mm, max. š 70 mm, ø nôžky 38 mm, š hrdla 44 mm, ø ústia 51 mm (obr. 6: 7).

STAVEBNÝ OBJEKT B-6

Stavebný objekt je situovaný rovnobežne s objektom B-5. Základový výkop sa od juhu k severu prehĺbuje (50 cm až 2,8 m). V profile výkopu sa prišlo na hradištnú jamu 3, na neskorolaténsku jamu a pilinskú jamu 2. Celý profil výkopu dookola bol členený niekde jednou, inde dvoma kultúrnymi vrstvami. V hornom horizonte, v hĺbke asi 50 až 70 cm boli dve zreteľné jamy: laténska a hradištná. V druhom horizonte bola v hĺbke 80 až 120 cm pilinská jama. Drobný materiál sa naohodil takmer všade v kultúrnych vrstvách.

H r a d i š t n á j a m a 3 (obr. 11) zistila sa vo vzdialenosti 33 m od severovýchodného rohu budovy a v hĺbke 75 až 115 cm. Bola zhruba štvorhranná, zachovaný východný bok bol dlhý 420 cm, z južného zostalo iba 50 cm a zo severného 160 cm. Zachovala sa iba šestina základnej plochy jamy, pravdepodobne obytnej (polozemnice). V odkrytej časti sa nenašli stopy po koloch, preto považujem zachovanú východnú stranu za bočnú, severnú za zadnú a južnú za čelnú, ako to bolo u slovanskej polozemnice na Pavlovičovom nám. Približne v strede dna jamy bola oválna, asi 12 cm hlboká priehlbina, ø 60 x 80 cm. V tmavosivej výplni jamy bolo najviac keramických úlomkov pri severnom a južnom kraji. Po celej jame, resp. jej zvyšku boli rozhodené kamene, zaiste z obloženia ohniska. Keramický materiál je rovnodobý ako na Pavlovičovom námestí. Pozoruhodné je torzo zásobnice s mätko profilovaným okrajom a vydobkávanou výzdobou vydutia. Okrem úlomkov kostí nenašli sa tu žiadne kostené ani kovové predmety. Jama bola, súdiac podľa materiálu z jej dna a okolitej kultúrnej vrstvy, vhlbená do laténskeho podlažia. Ukážky materiálu a plán jamy pozri na obr. 6: 3, 5, obr. 9: 4-11 a obr. 11.

N e s k o r o l a t é n s k a j a m a. Profil tmavšej výplne tejto jamy črtal sa v hĺbke 45 až 65 cm v západnom profile výkopu, asi 29 m od severozápadného rohu stavby. Dĺžka jamy bola asi 350 cm. Z profilu výplne som zachránil niekoľko typických mladolatenských črepov a malý úlomok skleneného ultramarínového náramku, bohato členeného a na vonkajšej strane zdobeného bielym a červeným emailom (obr. 6: 5, 6). Plán jamy pozri na obr. 12.

Obr. 13. Prešov - sídlisko 2. Pilinská jama.

P i l i n s k á j a m a 2 (obr. 13). V hĺbke asi 110 cm narazili pri kopaní základov v juhovýchodnom rohu základového výkopu na pilinskú sídliskovú jamu. Z profilu výplne vybral som niekoľko kusov keramických úlomkov, medzi nimi aj torzo spodnej časti malého pilinského džbánka (obr. 6: 8).

V zemných prácach i v ďalšom záchrannom výskume sa bude pokračovať na jar 1963.

FUNDE AUF DER SIEDLUNG Nr. 2 IN PREŠOV IN DEN JAHREN 1961-1962

FERDINAND BLAHUTA

Auf der Siedlung Nr. 2, die im nordwestlichen Randgebiet von Prešov am Fusse des Cemjata-Gebirges bei der Roten Armeestrasse in der Umgebung von "Poľanka" gebaut wird, stellte man eine intensive urzeitliche, frühgeschichtliche und mittelalterliche Besiedlung fest. Bei den Grabungsarbeiten im Lössboden wurden zahlreiche Denkmäler aus den verschiedensten archäologischen Zeitabschnitten freigelegt. Viele Objekte und Funde wurden unbemerkt und ohne festgestellt zu werden vernichtet, da die Arbeiten mechanisiert waren. Probe- und Rettungsgrabungen bezogen sich grösstenteils bloss auf Objekte und Funde in den Ausschachtungsprofilen der Bauobjekte. (Abb. 1.)

Bauobjekt A-6: Festgestellt wurden hier Reste einer bükkerkeramischen Siedlungsgrube mit den Ausmassen etwa 2 x 1,5 m und ca 40 cm Tiefe mit reichlichen Keramikbruchstücken von dickwandiger Gebrauchskeramik. Vertreten waren Formen niedriger ausladender Schüsseln, zylindrischer Töpfe und eiförmiger Vorratsgefässe. Dieses Material scheint älter zu sein als auf den übrigen neolithischen Lokalitäten (Abb. 2: 2).

Bauobjekt A-4: Im nördlichen Profil der etwa 120 cm tiefen Ausschachtung zeichnete sich eine kleine Piliner Kulturgrube ab, die Scherben eines amphorenförmigen Gefässes und eine dunkelgraue Scherbe mit Bandhenkel enthielt. Im Südpromfil fand sich an der Sohle der Ausschachtung eine teilweise gestörte Hockerbestattung mit N-S-Orientierung und Blickrichtung nach Osten, ohne Beigaben (Abb. 2: 1). Auf der Grabungsfläche wurden zwei neolithische Siedlungsgruben festgestellt. In der kleineren (beiläufig 3 x 4 m) kamen ausser dem gebräuchlichen Inventar in einem Bombengefässfragment fünf klingenartige Geräte aus Hornstein zum Vorschein (Abb. 2: 3-8). Die grössere, etwa 20 m lange Grube gehörte wahrscheinlich zu einer Grosshütte und hob sich durch einen grossen Haufen verbrannten Hüttenlehms hervor (3 x 2,5 x 0,75 m), der etwa in der Mitte des oberen Grubenhorizontes lag (Abb. 3).

Bauobjekt A-5: Aus seiner Grabungsfläche wurde bloss eine burgwallzeitliche bartaxtförmige Eisenaxt mit gerader Schneide geborgen. Die Schaftlochlappen breit, die Dornansätze mächtig und an den Enden abgezwickt. Oberfläche durch Rost beschädigt. Ausmasse: Bahnlänge 18,3 cm, H. des Bartes 14,8 cm, H. des Halses 2,5 cm, H. des Schaftloches 5 cm, H. des Helmes 7 cm, Br. des Bartes unten 2,8 cm, Dicke des Bartes unten 0,8 cm, in der Mitte 1,2 cm, beim Hals 1,7 cm, Dicke des Halses 3 cm, des Schaftloches 4 cm, Gewicht 1070 g (Abb. 2: 10).

Bauobjekt B-5: Im nördlichen Profil wurde in 145 cm Tiefe ein spätlatènezeitlicher doppelter Töpferofen mit der Orientierung S-N freigelegt. Beide, bei-

läufig bis zur Hälfte in die Erde eingetiefte Öfen hatten hufeisenförmige Basis mit den Ausmassen von 130 x 160 cm, eine 5,8 cm mächtige Bodenplatte, Brennkammern, die durch eine 12-18 cm mächtige und 20 cm hohe Querwand getrennt und mit einem bis zu 20 cm dicken Rost bedeckt waren. Dieser Ofenrost hatte unregelmässig verteilte, 11 bis 25 cm voneinander entfernte runde Löcher (Dm. 4 cm). Der Feuerungsraum hatte eine konische, zum oberen Manipulationsloch kuppelförmig sich verjüngende Decke, die aus ökonomischen Gründen bis zur Öffnung mit Erde verschüttet war, deren Abrutschen von einer Umsäumungsmauer verhindert wurde, die in der Mitte beide Öfen vereinigte. Die Bodenplatten beider Öfen verbanden sich vorne zu einer gemeinsamen Vorofenplatte, auf der das Feuer angelegt wurde. Neben der Vorofenplatte war eine Grube, welche die Bedienung des Feuers erleichtern sollte. (Abb. 4 und 5.) In die Brennkammern wurde nur Glut hineingescharrt. Durch die sich bildenden heissen Gase von 600-800° C wurde die Keramik rot bis grau gebrannt. In der Verschüttungsschicht der Ofenreste fanden sich Bruchstücke grauer und auch schwarzer junglatènezeitlicher Tonware mit schüsselartigen und vasenartigen Formen. Eine dunkelgraue rekonstruierte Schüssel mit kräftig geschweiftem Hals und eingeglätteten Wellenlinien an der Innenseite hat folgende Ausmasse: H. 9,7 cm, Bw. 26,5 cm, Stfl. 8,6 cm (Abb. 6: 2). Die teilweise rekonstruierte Vase hat stark gewölbten Bauchteil, schlanken Hals, mächtig ausschwingenden Rand und weist auf dem Halse feine bandförmige, durch Ritzlinien belebte Profilierung auf (Abb. 6: 1). Die Erzeugnisse dieser verhältnismässig hochstehenden Töpferansiedlung deuten auf keltische, durch römische Kultur beeinflusste Meister hin. Ähnliche Ansiedlungen fanden sich in Zemplín, Bratislava und in Ungarn in Békásmegyer und Bicsérd.

Im westlichen Kanalisierungsgraben gelang es dem Verfasser in 60-100 cm Tiefe aus der gestörten burgwallzeitlichen Grube 1 ein Eisenmesser, zwei Knochenpfriemtorsos und ein Meisselfragment zu bergen. Ein Teil des keramischen Materials gehört bereits in einen nachburgwallzeitlichen Abschnitt (Abb. 8: 1-17; Abb. 9: 1-3).

Beim Ostrand der Fundamentausschachtung wurde im Profil der Kranbahn die burgwallzeitliche Grube 2 ausgebaggert. In ihrem Rest lagen in 40-70 cm Tiefe einige Burgwallscherben, Brandreste und durchglühter Lehmewurf. Bei den Fundamentgrabungen des Bauobjektes B-5 wurde in 140-210 cm Tiefe eine Piliner Kulturgrube mit schwarzer Füllerde gestört, in der Schichten eines destruierten Ofens, von Asche und Holzkohlenstückchen mit abgerutschtem gelbem Lehm abwechselten. Von Keramikresten ist das Bruchstück eines Krugunterteiles nennenswert (Abb. 6: 9). Unweit von dieser Piliner Kulturgrube stiess man auf der Sohle der Ausschachtung auf ein ganzes Piliner Kannchen mit abgebrochenem Bandhenkel; sein Material ist homogen, ziegelrot; Ausmasse: H. 6,5 cm, Bw. 7 cm, Dm. des Fusses 3,8 cm, H. des Halses 4,4 cm, Mdm. 5,1 cm (Abb. 6: 7).

Bauobjekt B-6: Das gesamte Profil der Ausschachtung war rundherum durch ein-zwei Kulturschichtenstreifen gegliedert. Im oberen Streifen barg der Verfasser in 45-65 cm Tiefe aus dem Profil einer spätlatènezeitlichen Kulturgrube (L. 350 cm) mehrere Stücke typischer Scherben und ein kleines Bruchstück eines ultramarinen Glasarmbandes, das reich profiliert und an der äusseren plastischen Mittelrippe mit weisser und roter Masse verziert war (Abb. 6: 5). Im westlichen Ausschachtungsprofil skizzierte sich in 75-115 cm Tiefe die dunkle Füllerde einer burgwallzeitlichen Wohngrube mit den ursprünglichen Ausmassen von beiläufig 4 x 4 m. Aus dem abgedeckten Grubenrest, etwa eines Halbgrubenhauses (das der von V. B u d i n s k ý - K r i č k a in Prešov abgedeckten Grube auf dem Pavlo-

viß-Platz ähnlich ist), wurde viel Tonware geborgen, die manchmal auch mit schrägen Kerben auf dem flachen Rand oder mit Mustern von Kammeindrücken auf der Gefäßwölbung verziert ist (Abb. 6: 3, 4; Abb. 9: 4-11). In der südöstlichen Ecke der Ausschachtung entdeckte man in 100 cm Tiefe eine weitere Piliner Grube größeren Ausmasses, die unter die Fundamentausschachtungen reichte. Aus ihrem Profil rettete der Verfasser einige Scherben, darunter den Torso eines Krugunterteiles (Abb. 6: 8).

Mit den Erdarbeiten für den Bau wird 1963 fortgesetzt werden.

Übersetzt von B. Nieburová

NOVŠIE ARCHEOLOGICKÉ OBJAVY NA SEVEROVÝCHODNOM SLOVENSKU

FERDINAND BLAHUTA

Tento príspevok obsahuje zprávy o výskume vo Veľkom Šariši a v Mirkovciach, ako aj o prieskume mohylám podobných násypov v oblasti severovýchodného Slovenska (v okresoch Prešov a Bardejov).

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM VO VEĽKOM ŠARIŠI

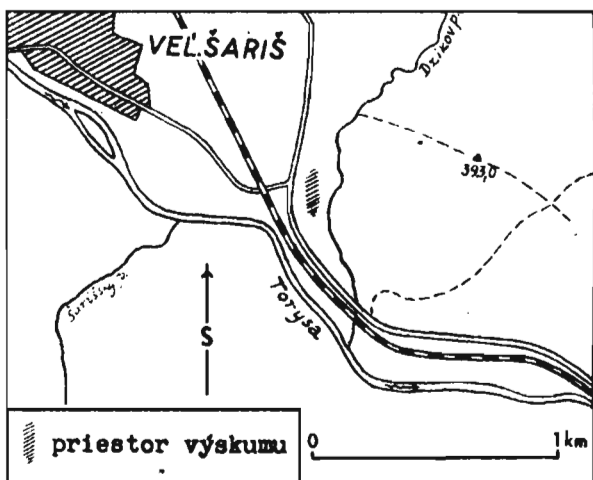
Lokalita sa nachádza v katastri Veľkého Šariša (okres Prešov), severne od hradskej do Prešova, nad Dzikovým potokom na vysokej terase pozdĺž toku spomenutého potoka. Zaberá asi 300 m dlhú a 80 m širokú plochu. Táto vysoká terasa je plochý a pretiahnutý kopec, orientovaný dlhšou osou v smere JJZ-SSV; tvorí ho jasnookrová ílovitá hlina, miestami premiešaná s pieskom. Nálezisko je nám už dlho známe. Pravidelne konáme na ňom povrchový zber a nachádzali sme tam neolitický a eneolitický materiál (bukovohorskú a kanelovanú keramiku).

Roku 1960 bola v smere dlhšej osi kopca po hrebeni vyhlbená asi 2,4 m hlboká a asi 130 cm široká priekopa pre diaľkové vodovodné vedenie. Vtedy sa mnohé archeologické objekty zničili úplne, iné len čiastočne, a odkryl sa profil ich výplne.

V novembri 1960 som odhalené objekty zaznačil, urobil plán ich umiestenia a zachránil dostupný materiál z profilu výplní objektov. V dvoch prípadoch (bukovohorská sídlisková jama a malá jama s kultúrou kanelovanej keramiky) som nezničený zvyšok objektov odkryl a materiál zachránil.

Zachránený materiál patrí do troch skupín: 1) bukovohorskej kultúre, 2) lužianskej skupine a 3) kultúre s kanelovanou keramikou.

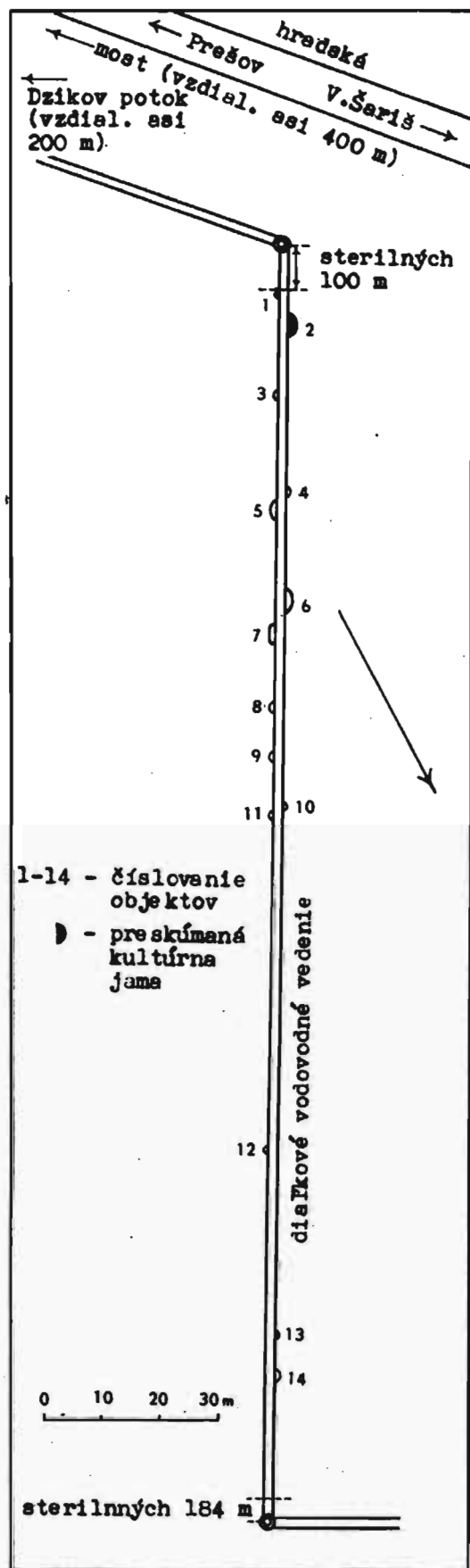
Tu podávam stručný opis jednotlivých objektov v poradí, ako som ich zisťoval od juhozápadného ohybu vodovodného vedenia smerom na severovýchod (pozri obr. 2).

Obr. 1. Veľký Šariš (okres Prešov). Situačný náčrt s vyznačeným miestom záchranného výskumu.

O b j e k t 1. V hĺbke 50-75 cm črtala sa tmavosivá výplň asi 100 cm dlhej a 25 cm širokej oválnej jamy, resp. jej zvyšku. V jej výplni sa našli keramické úlomky hrubších úžitkových nádob lužianskeho typu, beztvárá tehlovina, popraskané skaly a niekoľko uhlíkov.

O b j e k t 2 - bukovohorská sídlisková jama. Jej výplň (spočiatku len kultúrna vrstva) bola od 35 cm do hĺbky 110 cm. Horizontálny profil jamy bol oválny; zachoval sa z nej odsek o dĺžke osí 300 cm a 70 cm. Nebolo času ani prostriedkov riadne odkryť jamu, stačil som len na exploatáciu výraznejšieho archeologického materiálu. Vo výplni bolo

Obr. 2. Veľký Šariš (okres Prešov), záchranný výskum 1960. Situačný náčrt miesta výskumu.

hodne keramických úlomkov, spálenej mazanice, dva čepeřovité nástroje a oslička. Zachránený bukovo-horský materiál je totožný s materiálom z ostatných doteraz objavených neolitických sídlisk Prešovska.

O b j e k t 3. V hĺbke 45 až 60 cm črtala sa plytká jama, dlhá asi 150 cm. Z jej jasnosivej výplne trčali hrubé úlomky keramiky eneolitického rázu (atypické).

O b j e k t 4. V hĺbke 70 až 90 cm črtal sa tmavý pás zeminy, asi 270 cm dlhý, z ktorého som nezískal žiaden archeologický materiál.

O b j e k t 5. V hĺbke 35 až 75 cm črtala sa asi 370 cm dlhá sídlisková jama kultúry kanelovanej keramiky. Bol to okraj zaiste obytnej chaty, orientovanej v smere priekopy. Zo zvyšku výplne som zachránil niekoľko výraznejších črepov; okrem toho tam bola tehlovina, uhľiky, popol, pohádzané skaly a zvyšky kostí.

O b j e k t 6. V hĺbke od 50 do 70 cm a po dĺžke asi 500 cm sa tiahol pás tmavšej sivej zeminy, premiešaný s úlomkami prepálenej hlíny a mazanice. Keramické ani iné zvyšky som z jamy nezískal, preto nemožno s istotou určiť ani jej kultúrnu príslušnosť. Podľa stratigrafických a typologických analógií z ostatných objektov možno predpokladať, že ide o sídliskovú jamu kultúry s kanelovanou keramikou.

O b j e k t 7. V hĺbke 25 až 50 cm bol asi 300 cm dlhý tmavší pás zeminy bez pozoruhodných stôp po ľudskej činnosti. Podľa analógií súdim, že je to okraj vychádzajúcej sídliskovej jamy, orientovanej súhlasne s priekopou.

O b j e k t 8. Profil zvyšku oválnej jamy o priemere asi 90 cm v hĺbke 20 až 45 cm. V tmavohnedej výplni nebol zaujímavý archeologický materiál.

O b j e k t 9. V hĺbke 35 až 55 cm črtala sa v dĺžke asi 160 cm tmavšia hlina premiešaná s úlomkami tehloviny.

O b j e k t 10. V hĺbke od 20 do 55 cm sa zistil profil asi 130 cm širokej jamy. Jej tmavá výplň obsahovala drobný atypický eneolitický materiál (kanelovaná keramika).

O b j e k t 11. V hĺbke od 20 do 60 cm sa zistil asi 130 cm dlhý, menej znateľný tmavší profil kultúrnej jamy.

V celom tomto objekte, resp. v zásype kultúrnej jamy nenachádzal sa žiaden pozoruhodný materiál.

O b j e k t 12. Bez zreteľného odlišného sfarbenia zeminy zistil sa v hĺbke od 20 do 45 cm asi 160 cm dlhý pás drobnej tehloviny. Ide tu zrejme o deštrukciu (spálenisko) nejakej eneolitickéj stavby.

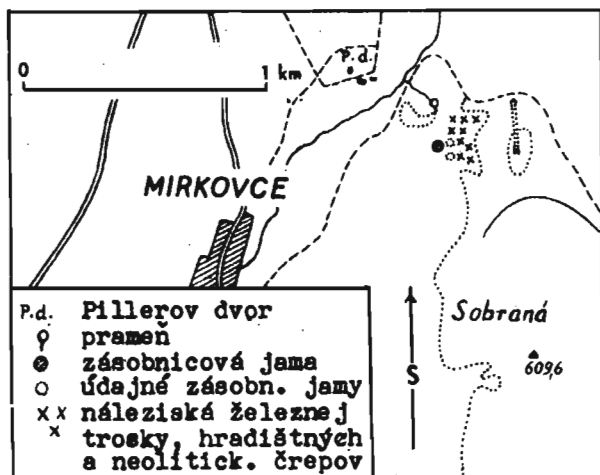
O b j e k t 13. V piesčitom podloží v hĺbke asi 20 až 50 cm zistil sa profil nepravidelnej, asi 70 cm širokej oválnej jamy. Z tmavosivej výplne vybratý materiál patri kultúre s kanelovanou keramikou.

O b j e k t 14. V hĺbke 75 až 125 cm v dĺžke asi 290 cm črtal sa profil jamy, pravidelne sa prehĺbujúcej do stredu. Z profilu výplne trčal drobný atypický eneolitický materiál.

Z profilov opísaných neolitických a eneolitických objektov získaný materiál, a hlavne samy zistené objekty dokazujú, že na vysokej terase po pravom brehu Dzikového potoka, severne od hradskej do Veľkého Šariša bolo sídlisko neolitických roľníkov s bukovohorskou kultúrou. Kontinuita tohto sídliska trvala aj v eneolite. Podľa počtu objektov možno usudzovať na ich rozhodný početný vzrast v eneolite, v období kultúry kanelovanej keramiky. Skutočnosť, že sa dosiať na dolinu v priamom okolí Veľkého Šariša neprišlo na žiadne neolitické ani eneolitické sídlisko, oprávňuje predpoklad, že v týchto dobách bola kotlina pri Veľkom Šariši - zaiste pre močiare - nespôsobilá na osídlenie, resp. obrábanie pôdy. Aj ostatné doteraz zistené lokality v chotári Veľkého Šariša nachádzajú sa alebo na podobných terasách, alebo na úbočiach hradného vrchu.

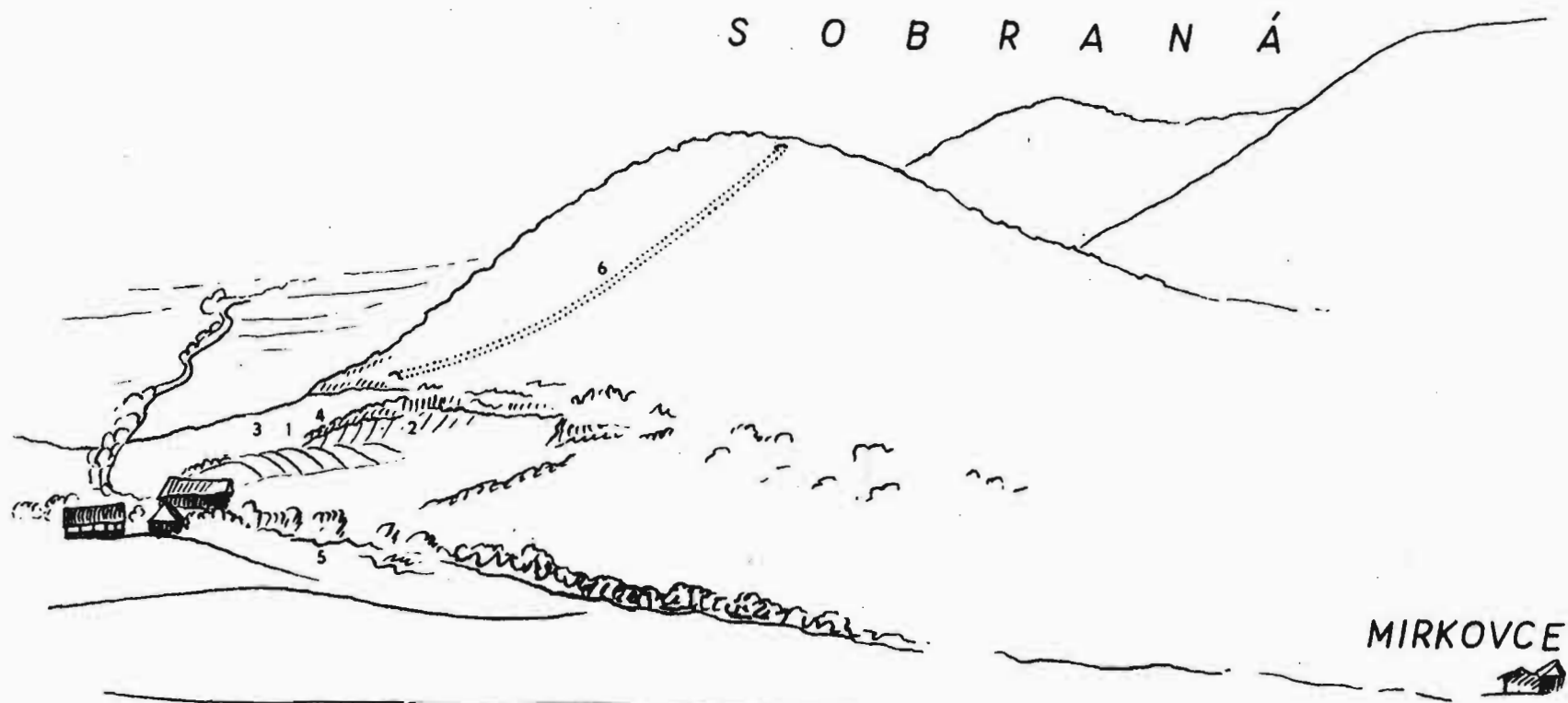
ZÁSOBNICOVÁ JAMA A HUTNÍCKA OSADA V MIRKOVCIACH

Fľašovitá zásobnicová jama sa našla v Mirkovciach, okr. Prešov, v diele "Baracky" pod horou Sobraná. Je to asi 16 km od Prešova pod Slanskými horami na východnej strane Mirkovského potoka oproti majeru - niekdajšiemu sídlu statkárov Pillerovcov. Lokalita sa nachádza na miernom, terasovite rozšírenom severozápadnom úpätí Sobranej. Pôda je tam jasnookrová, kompaktná, od 30 cm premiešaná s porfyrítovými skalami až balvanmi. V hĺbke asi 80 cm prechádza v akési stmelenej pieskovcové podložie, ktoré je najmenej 4-5 m hrubé. Terasa je vystavená prevažne severným a severozápadným vetrom, ktoré sú najčastejšie. Asi v strede terasy je výdatný prameň. Aj sama terasa vystupuje z potoka. Chrbtom sa opiera o strmý výbežok Sobranej, pozoruhodný tým, že je od vrcholu po úpätie deravý. Otvor je pomerne veľký, poľovný pes pohodlne doň vojde. V lete je ťah od končiaru k úpätiu, v zime opačne.

Obr. 3. Mirkovce (okres Prešov).
Situčný náčrt s vyznačeným náleziskom.

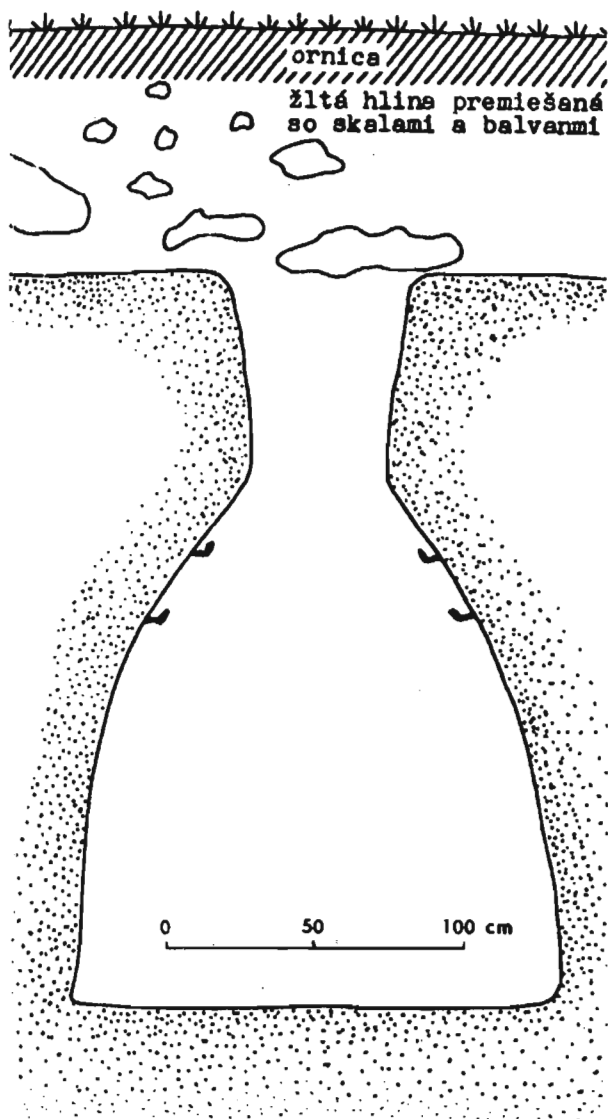
V apríli 1962 hlásil Juraj Karas, 67-ročný obyvateľ Mirkoviec (dom. čís. 45), že pri odvodňovacích prácach sa prišlo na 50 cm širokú, kolmo do zeme vedúcu okrúhlu dieru. Zo zvedavosti ju odkrýval. Odkryv potom dokončil na môj príkaz. Vo vypíni jamy nič nenašiel, lebo zemina v jame bola pomerne mladá. Pochádzala z posledných desiatok rokov minulého storočia, keď dal statkár Piller takéto jamy zasýpať. Podľa tvrdenia starých obyvateľov Mirkoviec bývalí komenciášni našli a vykopali takých jam viac (asi štyri). Jamy boli sústredené v jednej oblasti, vzdialené od seba 20-30 m v strede úbočia - terasy, na ktorej

cesta od severného okraja Mirkoviec k hlavnej hradskej

1 - zásobnicové jamy	4 - prameň
2 - hradištne črepy	5 - potok
3 - železná troska	6 - prevrtaná(?) hora s vyznačením obidvoch otvorov

Obr. 4. Mirkovce. Panoramatický náčrt náleziska.

Obr. 5. Mirkovce (okres Prešov).
Zásobnicová jama.

sa našlo počas melioračných prác v drenážnych jarkoch (priekopách) veľa železiarskych odpadkov (trosky).

Cieľom môjho výskumu bolo zistiť podstatu odkrytej zásobnicovej jamy, uskutočniť zber na terase odkrytej drenážnymi jarkami, zistiť rozsah a vek osídlenia, a tým aj bližšie určiť funkciu zásobnicovej jamy. Lokalitu som navštívil 1., 8. a 17. júna a naposledy 3. augusta 1962, keď boli už drenážne práce skončené a priekopy zasypané. Výskum pozostával z dvoch úloh: z dokumentácie jamy (prípadne jám) a zo zberu archeologického materiálu z odkrytých vrstiev.

Zásobnicová jama bola vyhlbená do stmeleneho pieskovcového (tufového) podložia, nad ktorým bola asi 80 i viac cm hrubá povrchová zemina. Jama mala tvar fľaše s hrdlom dlhým 70 cm a rozbiehajúcim sa smerom hore. Pod hrdlom sa začínalo vydutie; kruhový otvor bol 45 cm široký, pozvoľna sa rozširoval a pri dne, v hĺbke 242 cm priemer robil 177 cm. V hornej tretine vydutia boli okolo vo dvoch radoch nad sebou povbíjané železné háky, ktoré zväčša zhrdzaveli. Podľa tvaru a stupňa zhrdzavenia sú sotva staršie ako 200 rokov. To by svedčilo o druhotnom používaní jamy, ktorá sa mohla aj náhodou objaviť, vyčistiť a používať za zásobáren (napr. potravín

v letnom období). Keďže nie sú poruke žiadne datovacie predmety ani údaje, zostáva usudzovať na vek jamy iba podľa jej podoby. Z archeologického materiálu nájdeného vo vrstvách terasy možno predpokladať osídlenie v neolite, azda aj v dobe halštatskej a od V. storočia, najmä ale od IX. storočia n. l. Ak máme jednému z týchto troch období prisúdiť tento fľašovitý objekt, môže to byť len to posledné, t. j. hradištné obdobie.

Zber z kultúrnych vrstiev terasy, rozbrázdzených drenážnymi jarkami, mal tento výsledok:

V hĺbke 20-80 cm našiel sa archeologický materiál z týchto troch hlavných období: neolit, obdobie rímskych vplyvov a doba hradištná. Ojedinele sa našli aj atypické, pravdepodobne halštatské črepy.

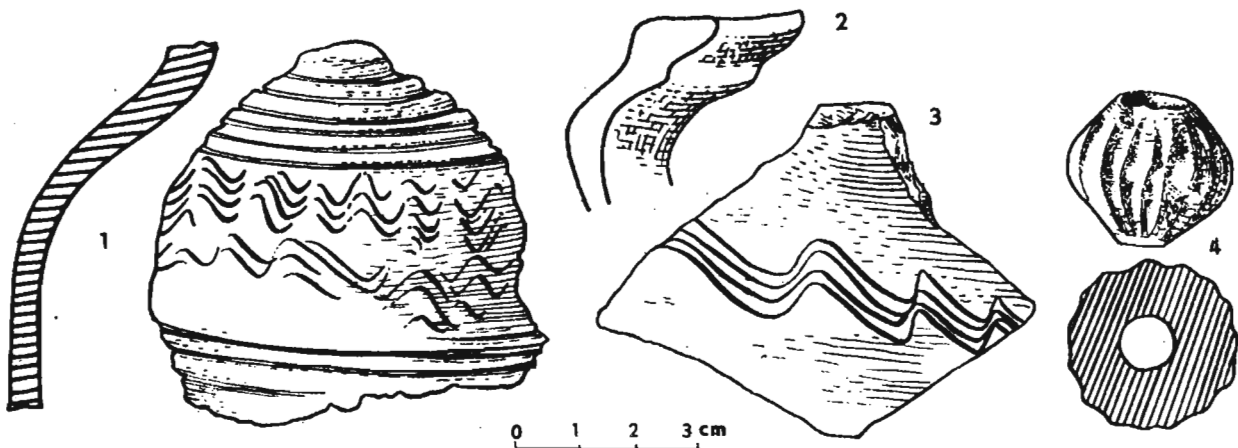
Neolitický materiál predstavujú zväčša atypické keramické úlomky z hrubších úžitkových nádob, patriacich do okruhu bukovohorskej kultúry. Tento predpoklad podporujú aj nálezy typického bukovohorského materiálu priamo v obci Mirkovce. Ojedinele našiel sa aj čepeľovitý jaspisový i obsidiánový odštep. Neolitické nálezy boli hlavne zo strednej časti terasy.

Materiál z obdobia rímskych vplyvov nebol početný. Pozostával z niekoľkých masívnych, pevných, piesčitých atypických úlomkov z hrubších úžitkových nádob a nachádzal sa v dolnej polovici terasy.

Hradištný materiál reprezentovali tieto nálezy: 1. typické keramické úlomky s bežnou výzdobou IX.-X. storočia, zo stredne hrubých aj hrubších nádob; nachádzali sa v hornej polovici terasy; 2. spálená mazanica (tehlovina) a železiarske odpadky, hlavne troska, najhojnejšie sa vyskytujúca v okolí zásobnicovej jamy.

Aj zásobnicovú jamu, ktorú som zaradil do hradištného obdobia, dávam do spojenia s hutníckou činnosťou osady na terase.

Hojnosť vody, veterná stráž a blízkosť lesa podporujú predpoklad, že na terase v IX.-X. storočí n. l. - súdiac podľa hojnej trosky - mohla byť hutnícka osada. Rozbor rudných zvyškov by ukázal, odkiaľ sa ruda dopravovala. Bola by to prvá zistená osada s domáckym hutníctvom na okolí Prešova z hradištnej doby. Popri mohutných obranných líniách na Stráži v Obišovciach, pevnosti na Hradisku pri Sabinove a azda aj na Čiernej hore pri Klenove, aj táto osada dokresľuje mocenský obraz severovýchodného Slovenska v dobe ústupu našich predkov z Dolnej zeme pred postupujúcim kmeňovým sväzom Maďarov.

Obr. 6. Mirkovce (okres Prešov). Ukážka nálezového materiálu.

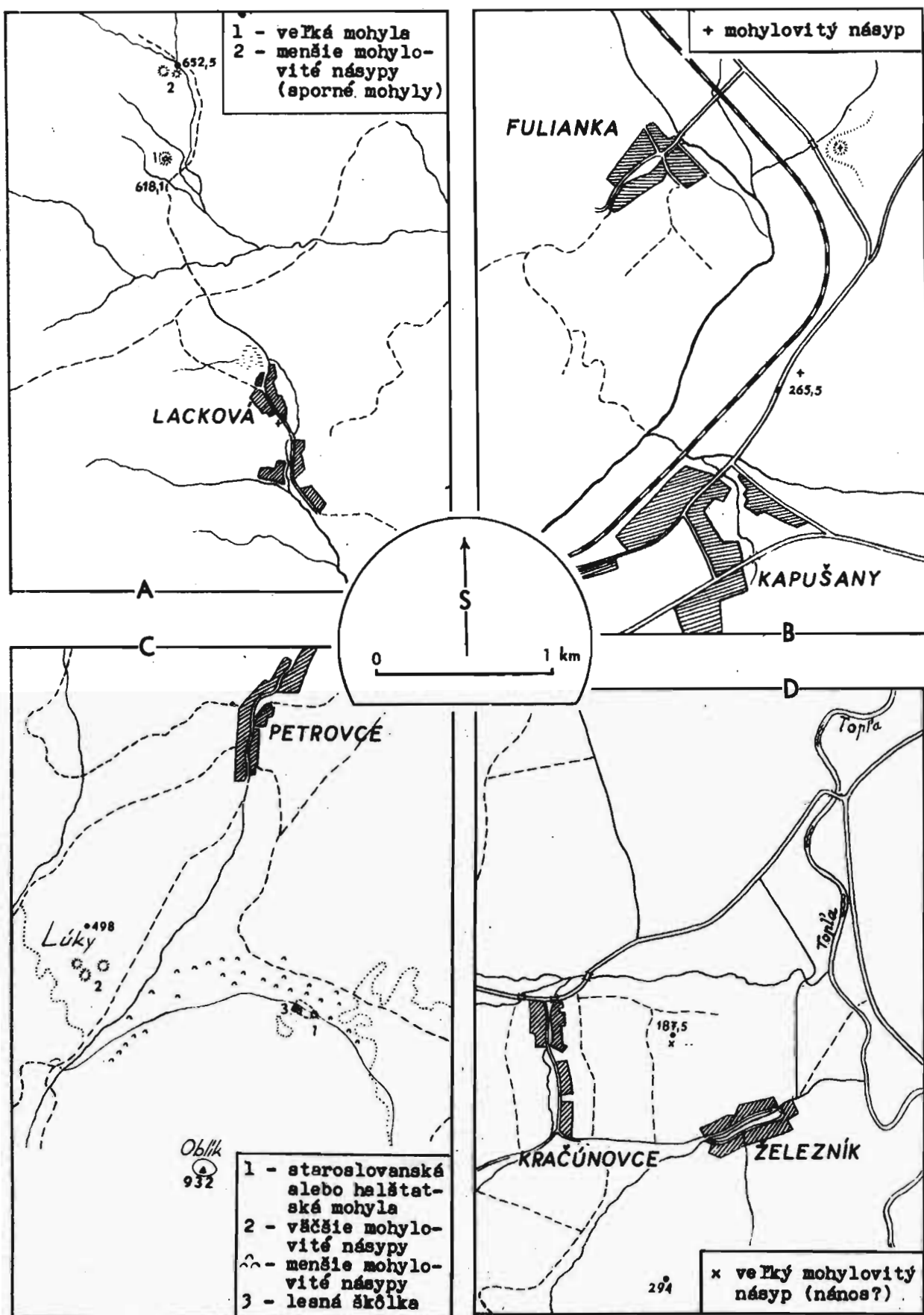
MOHYLOVITÉ NÁSYPY NA SEVEROVÝCHODNOM SLOVENSKU

Tento príspevok obsahuje zpravu o prieskume väčších násypov mohylovitého tvaru v chotári obcí Fulianka, Lacková, Petrovce a Železník.

L a c k o v á, okres Poprad

Mohylovité násypy sa nachádzajú v chotári obce. Dôjdeme k nim po poľnej ceste zo severného konca dediny cez malý grúň okolo minerálneho pramienka po ľavej strane poľnej cesty. Prvý je vo vzdialenosti asi 1800 m od konca dediny a je už zďaleka dobre viditeľný v doline pod úpäťm hôr. Je to mohutný kopček, miestnym ľudom zvaný "Viľča jama", asi preto, lebo na temene má kruhovú priehlbínu s priemerom 4-5 m. Je možné, že tam niekedy bola pasca (jama) na vlkov. Možno že názov je výtvorom fantázie, podnietenej nejakým zisťovacím pokusným výkopom, keď sa niekto chcel dostať dovnútra mohyly. Menej pravdepodobné je, že prehĺbenina vznikla prepadnutím sa zeminy do preborenej komory mohyly. Približné rozmery mohyly (zistené odhadom): výška 6-8 m, priemer 50-60 m. Oblina kopčeka je pravidelná, nikde nesúvisí s okolitým terénom. V hornej časti je kopček pokrytý mladým listnatým porastom; okolie tvoria role a pastvisko.

Od tohto kopčeka ďalej k horám (na SSV) vo vzdialenosti asi 400 m nad rokľou je ďalší, oveľa menší kopček; jeho približné rozmery: výška 3 m, priemer 8-9 m.

Obr. 7. Mohylovité násypy na severovýchodnom Slovensku.
A - Lacková, B - Fulianka, C - Petrovce, D - Železník.

Neďaleko ležiaci ďalší taký kopček je sporný.

Dva posledné kopčeky ležia už na začiatku svahu pod horami.

Kopčeky som objavil r. 1932 počas poľovačiek. Susedný chotár je vyšnoružbašský, s teplými prameňmi, pod ktorými som našiel niekoľko drobných keramických úlomkov halštatského rázu.

F u l i a n k a, okres Prešov

Sporný mohylovitý kopček sa nachádza na východnej strane vedľa hradskej z Kapušian do Fulianky, vo vzdialenosti asi 400 m pred odbočkou k železničnej zastávke Fulianka. Kopček bol nasypaný na konci terénnej vlny. Farba násypu je bielookrová, na rozdiel od ostatnej okrovohnedej oráčiny. Zo severnej strany terénnu vlnu podmýva potôčik. Na mieste a v priamej blízkosti násypu sa nenašiel žiaden archeologický materiál. Odhadom zistené rozmery násypu: výška asi 1-2 m, priemer asi 10-12 m.

V okolí kopčeka sú chotáre s dôležitými lokalitami: Kapušany, Fulianka a Podhorany.

Podobný násyp sa črtá na úbočí asi 1 km severozápadne od Fulianky, asi 350 m pod lesom, kde na okraji sa našla pod trachytovým balvanom zobákovitá bronzová sekerka s tulajkou.

Ž e l e z n í k, okres Bardejov

V južnom susedstve Giraltoviec medzi obcami Kračúnovce a Železník v blízkosti Tople (na jej inundačnom území) sú už skôr len pozostatky niekedy mohutného mohylovitého kopca. Je zrejmé, že násyp, pôvodne vysoký hodne nad 10 m, mnoho stratil zo svojej výšky jednak povodňami, ale azda najviac orbou. Jeho pôdorys je oválny, s dlhšou osou v smere vodného toku. Ťažko určiť priemer násypu, vodou a orbou rozneseného na ploche viac ako 1 ha. Aj jeho výška je ešte i teraz skoro 10 m. V okolí sú role.

Na násype sa našli ojedinelé keramické úlomky z včasného dejinného obdobia.

V okolí sú dôležité náleziská bronzových pokladov a mečov: Babie, Kračúnovce, Kuková, Giraltovce atď.

P e t r o v c e, okres Prešov

V Slanských horách pod mohutným Oblíkom, na jeho severnom a severozápadnom terasovitom úpätí je veľké množstvo malých mohylovitých kopčekov, zväčša oválneho pôdorysu (Ø približne 3 x 4 m). Z nich niektoré - najmä tie menšie a pretiahnutejšie - môžu sa považovať za pozostatky po vývrátoch. Tri z týchto mohylovitých kopčekov sme odkryli. V jednom sa našli pozostatky ohňa a vo všetkých v celom násype roztrúsené črepy halštatskej keramiky.

Okrem týchto malých násypov sú tam aj násypy väčšie. Jeden z nich sa nachádza pri lesnej škôlke v juhozápadnom kúte čistinky. Už značne húštinou zarastený násyp mohyly je asi 1,5 m vysoký, priemer má 12-14 m.

Ďalšie podobné násypy sa nachádzajú vo vzdialenosti asi 800 m na ľavom brehu potoka smerom na západ na diele Lúky. Nie sú porastlé, azda preto sú už menej zreteľné. Ich rozmery: výška asi 2 m, priemery 12-15 m.

V priamej blízkosti týchto mohylovitých násypov sú hradištne a halštatské lokality. Sú takmer súvisle rozložené po východnom a juhovýchodnom úpätí Oblíka.

NEUERE ARCHÄOLOGISCHE ENTDECKUNGEN IN DER NORDOSTSLOWAKEI

FERDINAND BLAHUTA

Der Aufsatz enthält drei Berichte: über die Ausgrabungen in den Gemeinden Velký Šariš und Mirkovce (beide Bezirk Prešov) und über die hügelgräberartigen Aufschüttungen in den Bezirken Prešov und Bardejov (Nordostslowakei).

RETTUNGSGRABUNG IN VEĽKÝ ŠARIŠ

Die Lokalität liegt auf dem Kamm eines gestreckten Hügels - eines Ausläufers der hohen Sudterrasse des Šariš-Berges (Kote 417). Auf diesem Kamm, der urzeitliche Besiedlungsspuren trägt, wurde im J. 1960 mit einem Bagger ein 2,4 m tiefer Wasserleitungsgraben gezogen. Im aufgeschlossenen Profil stellte der Verfasser insgesamt 14 Objekte fest, von denen eines (Nr. 2) der Bükker Kultur angehörte, ein anderes der Lužianky-Gruppe und fünf der Kultur mit kannelierter Keramik (Nr. 3, 5, 10, 13, 14); bei sieben Objekten wurde die Zugehörigkeit nicht festgestellt. Die Grubenreste 1, 2 und 13 deckte der Verfasser ab und barg aus ihnen das archäologische Fundgut. Im allgemeinen ist das Bükker keramische Material mit dem Material der übrigen neolithischen Lokalitäten identisch. Die nicht sehr stark vertretene Lužianky-Ware ist bisher die erste dieses Gebietes. Die Reste der kannelierten Keramik unterschieden sich ebenfalls in keinerlei Hinsicht vom Inventar der umliegenden Lokalitäten. Auch diese höher angelegte Lokalität bestätigt die Voraussetzung, dass dieses Becken von Velký Šariš in der Urzeit für Besiedlungszwecke ungeeignet war, sicherlich wegen Feuchtigkeit und Hochwasser.

EINE VORRATSGRUBE UND BERGMANNSSIEDLUNG IN MIRKOVCE

Auf der Flur der Gemeinde Mirkovce, Bez. Prešov, wurde in der Nähe des Pilerschen Hofes auf dem terrassenförmigen Nordwesthang des Berges Sobraná bei Meliorationsarbeiten eine flaschenförmige Vorratsgrube entdeckt, die in eine Unterlage aus Tuffsandstein eingetieft war. Ausmasse: H. des Halses 70 cm, Dm. 45 cm, H. der Bauchung 242 cm, grösster Dm. an der Sohle mit 177 cm. Im oberen Drittel staken zwei Reihen eingeschlagener Eisenhaken. Die sterile Füllerde und die bei der örtlichen Einwohnerschaft eingeholten Informationen zeugen von sekundärer Benützung dieser und der übrigen Gruben dieser Art im vorigen Jahrhundert. In nächster Nähe der Grube fanden sich in Drainagegräben Keramikbruchstücke, hauptsächlich neolithische und burgwallzeitliche, doch vereinzelt auch hallstattzeitliche und frühgeschichtliche. Im Umkreis der Grube tritt reichlich Eisenschlacke zutage, wonach hier eine Bergmannssiedlung bereits von Ende der mittleren Burgwallzeit vorausgesetzt werden kann.

HÜGELGRÄBERARTIGE AUFSCHÜTTUNGEN IN DER NORDOSTSLOWAKEI

Der Autor befasst sich mit einigen kleinen hügelgräberartigen Hügeln, die bisher nicht als tatsächliche Hügelgräber identifiziert worden sind. Es handelt sich um folgende Lokalitäten:

1. Lacková, Bez. Poprad. Etwa 2 km nördlich der Gemeinde liegen am Gebirgsfuss und -hang drei regelmässige Hügel; einer ist 6,8 m hoch und hat einen Durchmesser von 50-60 m mit einer Einsenkung auf dem Gipfel. Daher die Benennung Vlčia jama; d. h. Wolfsgrube. Die übrigen Hügel sind wesentlich kleiner.

2. Kapušany, Bez. Prešov. Ein umstrittener kleiner Hügel auf dem Ausläufer einer Terrasse an der Strasse zwischen den Gemeinden Kapušany und Fulianka.

3. Železník, Bez. Bardejov. Breiter, flacher und ovaler Hügel zwischen Železník und Kračúnovce unweit von Topľa. Er enthält kleine Keramikbruchstücke aus frühgeschichtlicher Zeit. Er wird allgemein als Ergebnis von Sedimentation und Inundation betrachtet.

4. Petrovce, Bez. Prešov. Auf dem terrassenartigen Nordhang des Berges Oblík liegt eine Menge hügelgräberartiger Hügel, die grösstenteils ovalen Grundriss mit 3-5 m Länge und weniger als 1 m Höhe aufweisen. Einige von ihnen dürften durch Windbruch entstanden sein. Von den drei abgedeckten Hügeln enthielt einer Brandreste, und in allen drei Hügelshüttungen fand sich eine grössere oder kleinere Zahl halistattzeitlicher Scherben. Grössere Hügel dieser Art liegen bei der Waldbaumschule und auf der Wiese.

Übersetzt von B. Nieburová

NOVŠIE ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZISKÁ A NÁLEZY Z JUŽNEJ OBLASTI STREDNÉHO SLOVENSKA

GEJZA BALAŠA

Tento príspevok obsahuje zprávy o archeologických lokalitách, nálezoch a pod., objavených v posledných rokoch v južnej oblasti stredného Slovenska. Ide o tieto lokality, resp. obce: Preseľany nad Ipľom, Dvorníky, Včelince, Sliač, Malé Kosihy, Panické Dravce, Šafárikovo, Rimavské Brezovo, Krupina, Zvolenská Slatina, Jastrabá a Zvolen.

1. SÍDLISKO KULTÚRY S VOLÚTOVOU KERAMIKOU V PRESEĽANOCH NAD IPĽOM

Počas prieskumu autora v Poiplí roku 1955 upozornila pohraničná stráž na lokalitu Nagy Oszlás pri Preseľanoch nad Ipľom (okres Levice). Dňa 27. augusta 1955 bola na lokalite vykopaná pokusná sonda s rozmermi 2 x 5 m. Ihneď po odstránení povrchovej vrstvy narazilo sa v hĺbke 20 cm na črepy tenkostennej i hrubostennej volútovej keramiky, ktorá je zdobená nepravidelne rozmiestnenými jamkami, jamkami v radoch, paralelnými čiarami predelenými dvojbodmi, šikmými elipsovitými vlničkami, paralelnými čiarami lomiacimi sa v pravom uhle, rytými čiarami usporiadanými do trojuholníčkov, šošovicovitými vlničkami, okrúhlymi jamkami, úsečkami. Niektoré črepy sú opatrené dvoma proti sebe ležiacimi výbežkami. Výbežky sú zahrotené, ale aj silnejšie a podlhovasté. Vyskytujú sa aj jemné jazykovité výčnelky. Farba črepov je okrová, šedá i čierna.

Okrem keramického materiálu (je v múzeu v Banskej Bystrici, inv.č. 8879-8915) našiel sa na mieste aj poškodený klin dosť nejasného tvaru, torzo kopytnatej sekerky, sílexy (inv. č. 8864-6670), nukleus a kusy mazanice.

Sídlisko bolo by treba systematicky preskúmať.

2. OSÍDLLENIE PATKÔŠA PRI OBCI DVORNÍKY (OKRES ZVOLEN)

Oblasť južného stredného Slovenska je zo stanoviska pravekého osídlenia veľmi závažná. Dôležitá dopravná tepna - rieka Ipeľ - prijíma tu z pravého brehu prítok Štiavnicu. Na sever od malých kúpeľov Dudiniec môžeme sledovať na oboch brehoch spomenutého prítoku silné kultúrne vrstvy.

Z Dudiniec, hlavne však z brehov Štiavnice pri obci Dvorníky z tzv. Patkôša má vo svojej zbierke Ladislav N o v o m e s k ý, zverolekár v Dvorníkoch:

Malý črpáček okrovej farby s uchom vyvýšeným ponad ústie (výška od dna 7,5 cm), bez vyznačeného dna; telo je prehnuté, povrch hladký; v 4,8 cm, $\varnothing$ ústia 4,3 cm.

Torzo podobného črpáčka; v 5,5 cm, max. $\varnothing$ 5,3 cm.

Mištička z dobre vypálenej hlíny s jemne prehnutým hrdlom, bez vyznačeného dna, farby popolavej (zachovala sa sčasti); $\varnothing$ ústia 8,5 cm.

Črepy zdobené typickými kanelami (plytšími i hlbšími).

Našli sa tam aj ohorené kosti, jadro z kremeňa, rôzne odétepy, škrabáky atď.

V júli 1960 sa na spomenutom mieste podnikol menší zisťovací výskum, v úseku medzi obcami Dvorníky, Hontianske Tesáre a Horné Terany - na Patkôši, asi 35 m

od starého kamenného piliera mosta smerom po toku Štiavnice, kde v profile (hlavne pravého brehu) sú viditeľné pri nízkom stave vody kultúrne zvyšky (črepy, kosti a pod.). V dôsledku kultivovanej plochy, ako aj pre veľkú hĺbku nebolo tu však možné robiť ani menší plošný odkryv.

V hĺbke 3-3,50 m bola odkrytá neolitická vrstva. Našla sa tu volútová keramika s charakteristickou výzdobou volút prerušovaných okrúhlymi i pretiahnutými jamkami. Bola tu keramika tenkostenná i silnostenná, tehlovej, čiernej a popolavej farby. Črepy sú opatrené ostrými, tupými, valčekovými i v strede prehíbenými výčnelkami. Našli sa aj kusy parohu (d 30 cm) a iné zvieracie kosti. V jame, ktorá sa zachovala len sčasti, našla sa guľovitá vázička (obr. 1: 1), slabo vypálená, z dobre plavnej hliny, okrovej farby, zdobená paralelnými ryhami, prerušovanými zvislými úsečkami; v 7,5-8,3 cm, ϕ ústia 7 cm, ϕ dna 4 cm (dno je slabo vyznačené). Ďalšou celou nádobou je tmavopopolavá polguľovitá miska s naznačenou nôžkou (obr. 1: 3), zdobená časťami neúplných volút ukončených vtlačenými jamkami; tmavopopolavej farby, v 9,3 cm, ϕ ústia 14,7-15 cm, ϕ dna 5 cm. Jeden čriepok je zdobený oblúkmi, veľmi podobnými tým, ktoré sa vyskytujú na bukovohorskej keramike.

Obr. 1. Dvorníky - Patkôš (okres Zvolen). Neolitická keramika a idol.

Do tejto vrstvy zasahovala kultúrna vrstva mladšia - eneolitická, s pozostatkami kanelovanej keramiky. Zväčša ide o hrubostenné kusy, zdobené typickou kaneláciou. Krásnu výzdobu má veľký črep z veľkej hrubostennej vázy: oikokovite usporiadanú a predelenú zvislými plastickými rebrami. Ústia črepov sú zdobené na vnútornej strane vsekanými pretiahnutými ryhami, na vonkajšej strane nepravidelnými, do radu usporiadanými výčnelkami alebo okrúhlymi plastickými jamkami, ako aj zvislými výčnelkami, rozvetvujúcimi sa v dolnej časti na dve strany. Podarilo sa zachrániť dva celé dvojkónické krčiažky z dobre vypálenej a plavenej hliny; jeden má hrdlo a spodnú časť tela prehnutú, druhý má hrdlo skoro valcovité (ušká sa nezachovali); jeden je na baňatosti zdobený kanelmi a druhý na lome vtlačenými nepravidelnými jamkami. Prvý má rozmery: v 12,7 cm, ϕ ústia 10 cm, ϕ dna 7 cm, druhý: v 11 cm, ϕ ústia 9,2 cm, ϕ dna 5 cm.

Vrstvy sa nedali od seba oddeliť, zasahovali jedna do druhej. V spodnej časti medzi črepmi kanelovanej keramiky bola aj polovica hlineného kolieska.

Najhonosnejším nálezom bol však nález plochej plastiky muža s hranatou plochou hlavou, širokými krátkymi nohami, s oboma rukami zaoblenými a spojenými s telom, s jemne vyznačenými očami, markantným nosom, obrvami a ústami (obr. 1: 2). Výška plastiky je 5,5 cm, maximálna šírka 5 cm. Hlina je dobre vyplavená, tehlovej farby. Nebadať nikde známky po lome, preto predpokladám, že je to samostatná plastika, ktorá netvorila súčasť inej keramiky.

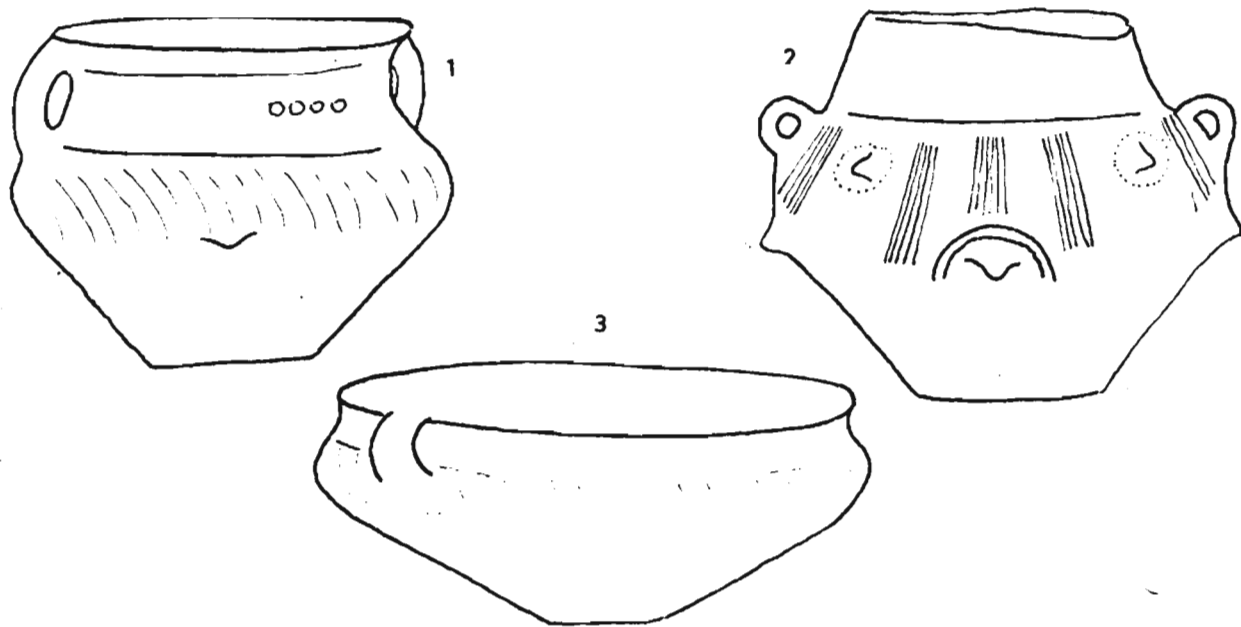
Na mieste zisťovacieho výskumu nachádza sa veľmi rozsiahle a bohaté neolitické sídlisko, ako aj sídlisko eneolitické, ktoré je však v značnej hĺbke.

Nakoľko pre prietrž mračien koncom júla 1960 nebolo možné vo výskume pokračovať, pozbieral sa ešte materiál z horných vrstiev, ktorý poukazuje na dlhšie osídlenie v dobe hradištnej. Je tu niekoľko skromných črepov z nádob s jemne vyhrnutým alebo skoro kolmým ústím; ústie jedného torza je šikmo zrezané. Telá nádob boli zdobené paralelnými rytými pásmi, silne pretiahnutými vlnovkami, skupinou rovnobežných rýh, na jednej strane so silne vyznačenou vlnovkou, na druhej skupinami stojatých vlnoviek alebo hustou skupinou takýchto vlnoviek. Medzi črepmi našiel sa železný krúžok.

Neďaleká malá vyvýšenina na pravom brehu Štiavnice dokladá (podľa črepov) osídlenie v neskorom stredoveku. Patkôš - podľa tradície stredoveký kláštor - bol obývaný v neolite, eneolite, v dobe hradištnej a stredoveku.

3. ZÁCHRANNÝ VÝSKUM VO VČELINCIACH

Počas výskumu pilinského pohrebiska v Šafárikove (poloha Dobogó) roku 1959 uskutočnil sa aj menší prieskum najbližšieho okolia. Vtedy bola objavená aj archeologická lokalita vo Včelinciach (okres Rimavská Sobota).

Obr. 2. Včelince (okres Rimavská Sobota). Keramika.

Nálezisko leží pri rieke Slanej, na jej ľavom brehu, na malej vyvýšeninke, ktorá bola ešte donedávna obklopená močiarmi, o čom svedčia i dnes stojaté vody a vodná vegetácia.

Severovýchodne od Včelincov, neďaleko od obce, je na špeciálnej mape vyznačená murovaná kaplnka. V týchto miestach sa nachádza starý kresťanský cintorín (v blízkosti prameňa Szent kút = Svätá studňa) a na svahu smerom k Včelinciam je nový cintorín - tiež archeologická lokalita. Na mieste starého cintorína sa nám sondami nepodarilo odkryť žiadne nálezy. Na spomenutom svahu, ktorý je kultivovaný, nachádzali sa v minulosti a nachádzajú sa aj dnes črepy, poukazujúce na pravekú kultúru. Na dôležitosť tejto lokality upozornil nález bronzového pokladu s množstvom srdcovitých záveskov, ktoré ho datujú do strednej doby bronzovej (uložený v múzeu v Rimavskej Sobote).

Pred niekoľkými rokmi hrobár pri kopaní hrobovej jamy na teraz používanom cintoríne odsekol rýlom polovicu veľkej misky. V týchto miestach sme vykopali malú sondu a našli sme v nej túto keramiku:

Váza elegantného vzhľadu s vyhrnutým ústím a prehnutým hrdlom, opatrená dvoma príľahlými silnými pasikovými uchami, ktoré sú zdobené kanelmi. V časti najväčšej baňatosti má štyri pretiahnuté vodorovné výčnelky. Dno je rovné. Farba čierna, povrch hladký - leštený, vnútrajšok tiež leštený. Na hrdle je zdobená 4 + 4 jamkami a na tele pod hrdlom šikmými kanelmi. Rozmery: v 19 cm, $\varnothing$ ústia 21-21,5 cm, $\varnothing$ dna 9,5 cm. (Obr. 2: 1.)

Druhá váza našla sa vedľa predošlej; hrdlo sa mierne úži, ústie sa nezachovalo, opatrená je dvoma hore prečnievajúcimi uchami, má rovné dno, zdobená je dvoma radmi (po 4) ostrých výbežkov (horné smerujú hore a sú lemované bodkovaním, dolné smerujú dole a sú lemované poloblúkom a vhlbeným polkruhom), medzi výčnelkami sú skupiny kratších a dlhších rýh. Farba je čierna. Rozmery: výška torza 22 cm, $\varnothing$ dna 10,5 cm. (Obr. 2: 2.)

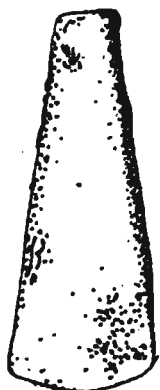
Veľká misa s hrdlom skoro kolmým, jemne prehnutým. Pod ústím má telo rozšírené. Zdobená je šikmými kanelmi a opatrená dvoma výčnelkami a dvoma príľahlými malými uškami. Dno je rovné. Farba na povrchu čiernohnedopopolavá, vnútri čierna. Povrch je leštený. Rozmery: v 13 cm, max. $\varnothing$ ústia 30,5 cm, $\varnothing$ dna 9,5 cm. (Obr. 2: 3.)

Plochá silnostenná miska s rovným dnom, farba čierna, povrch leštený; v 3,5 cm, $\varnothing$ ústia 14 cm, $\varnothing$ dna (slabo vyznačené) 5 cm.

Časť veľkej misy (pravdepodobne zničená pri nedávnom kopaní hrobovej jamy) s hrdlom skoro kolmým, jemne prehnutým; telo je zdobené šikmými kanelmi; zachovalo sa jedno príľahlé malé uško; farba čierna; $\varnothing$ v časti najväčšej baňatosti 28 cm.

Pri keramike našli sa aj mušle škľabky riečnej. Hrob bol v hĺbke 75-80 cm.

Obr. 3. Sliach
(okres Zvolen).
Kamenná sekerka.

Po márnom sondovaní (otvorené bolo ďalších 5 sond: 0,5 x 5 m, 1,5 x 1,5 m, 1,5 x 2 m, 1 x 2 m, 2 x 2 m) viac hrobov sa nenašlo. V sonde III narazilo sa na sídliskové stopy. Zvrstvenie v profile vyzeralo takto: od povrchu do hĺbky 20 cm ornica, nasledovala 30 cm hrubá čierna vrstva a za ňou 30 cm vrstva pomiešaná s črepami, kosťami a zvyškami (stopami) mazanice. Maximálna hĺbka kultúrnej vrstvy bola 130 cm. V ostatných sondách bola hĺbka o polovicu menšia.

Podľa získaného materiálu dali sa črepy zatriediť do niekoľkých kultúr. V prvom rade je to eneolit s kanelovanou keramikou (črepy zdobené ryhami, poväčšine šedej a hnedej farby), ďalej staršia doba bronzová (torzá misiek, dná), bola zastúpená aj hatvanská kultúra (keramika s charakteristickou voštinovou výzdobou), ako aj mladšia doba halštatská.

Plocha, z ktorej sa spomenutý materiál získal, nachádza sa pod miernym svahom a zdá sa, že bol na toto miesto splavený.

Inventár je uložený v múzeu v Banskej Bystrici.

4. NÁLEZY SEKERIEK PRI SLIACH

Roku 1960 na brehu Hrona pod kúpeľmi Sliach našla sa v piesku a štrku obrúsená kamenná sekerka z čadiča s tylom skoro okrúhlym a zoderatým ostrím. Rozmery: d 10,5 cm, $\varnothing$ otvoru 2,2 cm.

Dňa 20. júna 1962 našiel Ján Jendrišák z Banskej Bystrice nad kúpeľmi Sliach (okres Zvolen) pri salaši na svahu pokrytom štrkom medenu sekerku. Sekerka má

pretiahnutý tvar a zaoblené ostrie. K tylu sa silne úži. Boky sú zaoblené. Rozmery: d 10,8 cm, š pri ostrí 3,8 cm, š pri tyle 3,8 cm. (Obr. 3.)

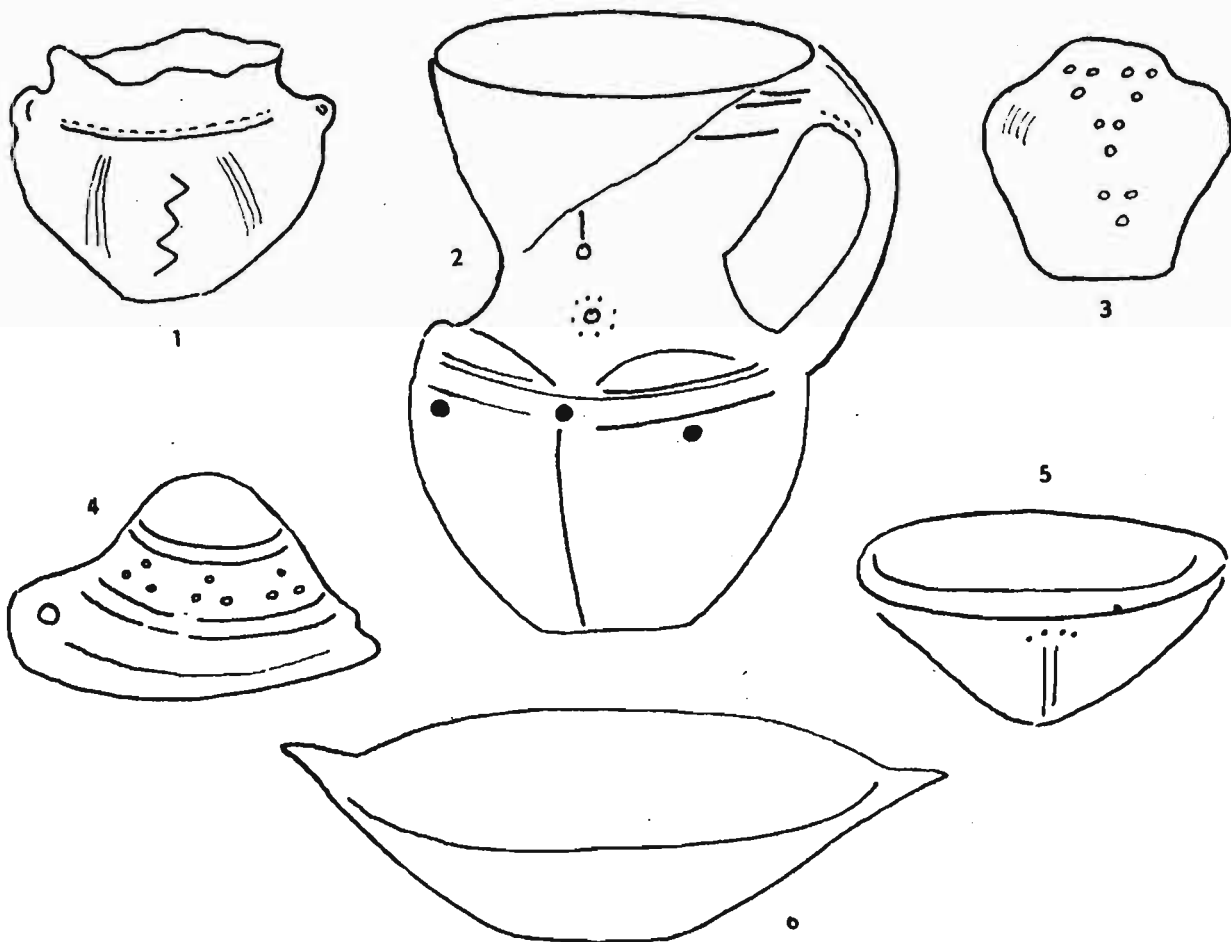
5. SEVEROPANÓNSKA KERAMIKA Z MALÝCH KOSÍH

Múzeum v Banskej Bystrici má vo svojich zbierkach niekoľko celých nádob a črepov z lokality Malé Kosihy (okres Nové Zámky), pochádzajúcich zo súkromnej zbierky generála Homolu (pôsobil v Banskej Bystrici pred druhou svetovou vojnou a r. 1938 sa odsťahoval do Čiech):

Vázička s lievikovitým ústím, pásikovým uchom a baňatou spodnou časťou, zdobená inkrustáciou (pásky, bodky, slniečka); v 13,5 cm, ø ústia 9 cm, ø dna 4,5 cm; obr. 4: 2.

Oválna miska s dvoma predĺženými "držadlami" na dlhšej ose; v 3,5-4 cm, ø ústia 9 x 16 cm; ø dna 4 x 6 cm; obr. 4: 6.

Vázička (torzo) zdobená zvislými trojradovými ryhami, ktoré sú ukončené krúžkami; stopy po bielej inkrustácii; výška torza (zachovala sa len baňatá časť) 5 cm, ø dna 2 cm.

Obr. 4. Malé Kosihy (okres Nové Zámky). Severopanónska keramika.

Vázička s bielou inkrustáciou s dvoma a dvoma protiľahlými tupými výbežkami, výzdobu tvoria ryté vodorovné pásky a bodky.

Torzo baňatej tenkostennej, bielo inkrustovanej vázičky.

Spodná časť menšej vázičky; výška torza 14 cm.

Dve misičky, ktorých boky sa úžia k hrotitému dnu; okraj jednej je vyhrnutý; zdobené bielou inkrustáciou rytých jamiek, rýh a bodiek; v 3 cm, ø ústia 6 cm a 6,5 cm; obr. 4: 4, 5.

Hrkálka dvojkužeľovitého tvaru (jeden koniec odbitý), zdobená jamkami a ryhami; v 4 cm; obr. 4: 3.

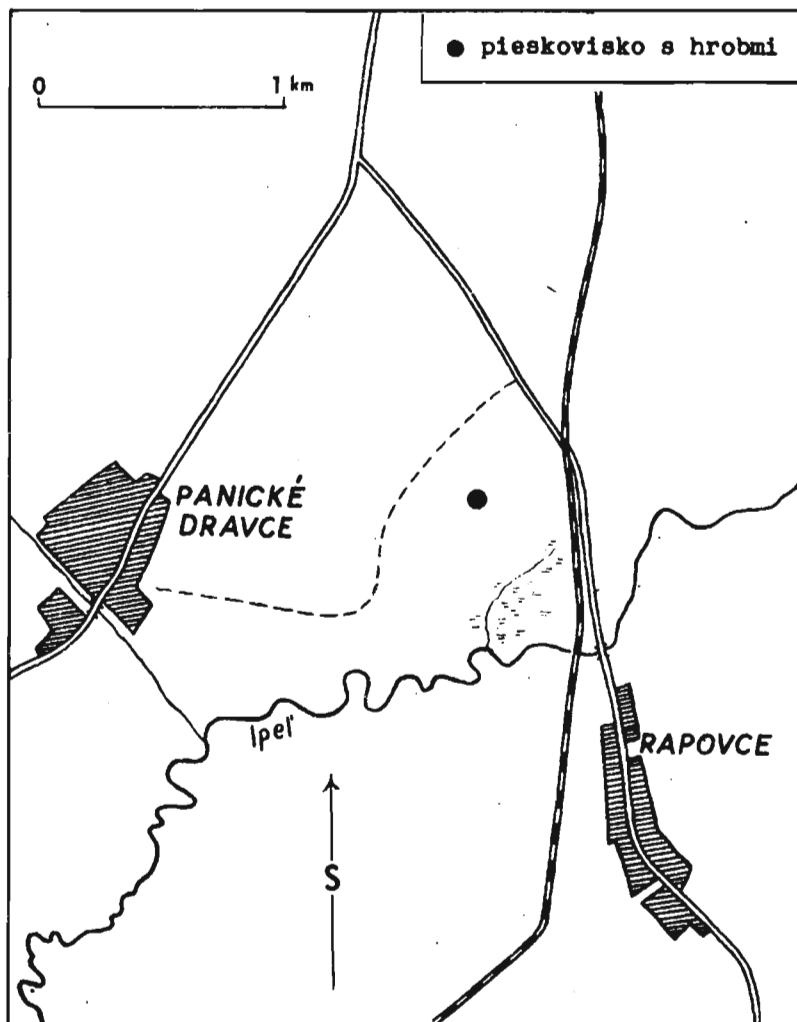
Medzi materiálom nachádza sa niekoľko pozoruhodných črepov, zdobených bielou inkrustáciou a opatrených typickými ryhovanými uškami, črepy z ústia, zdobené cikcakovou výzdobou, ako aj kusy udedenej suroviny nepravidelného tvaru (7,5 x 4,3 cm).

V banskobystrickom múzeu nachádza sa ďalej zo spomenutej zbierky z tejto lokality nádobka s dierkami - sítko s mierne vyhrnutým ústím a jedným drobným postranným uškom, ďalej torzá menších krčiažkov s bielou inkrustáciou (8 kusov), ako i niekoľko charakteristických črepov.

Žiaľ, nie sú známe nálezové okolnosti, ani lokalita (gen. Homola umrel za nemeckej okupácie).

Materiál patrí do severopanónskej kultúrnej skupiny.

Okrem uvedeného materiálu z tejže lokality a zbierky je niekoľko kusov patriacich maďarovskej kultúre.

Obr. 5. Panické Dravce (okres Lučenec).
Situačný náčrt s vyznačením pilinského pohrebiska.

6. PILINSKÉ POHREBISKO V KATASTRI OBCE PANICKÉ DRAVCE

V decembri 1959 narazilo sa v katastri obce Panické Dravce (okres Lučenec) na pieskovisku, z ktorého Pozemné stavby v Lučenci už tri roky exploatovali piesok, na väčší počet hrobov.

Lokalita sa nachádza na severozápad od obce Rapovce, asi 1 km od kostola tejto obce, na západ od Panických Draviec (obr. 5). Asi 110 m na západ od náleziska meandruje rieka Ipeľ. Pôvodne tu bola malá vyvýšenina, dnes už skoro neviditeľná. Predpokladám, že sa tu zničilo najmenej 50 hrobov, ktoré boli vybavené početnejšou keramikou.

Robotník Vojtech Csomán z Rapoviec zachránil niekoľko kusov keramiky, ktorých opis tu uvádzam.

Po zistení náleziska prišlo sa k záchrane hrobov ohrozených odváňaním piesku. Hroby boli pomerne veľmi husto vedľa seba. Povrchová ornica bola v hrúbke až 60 cm odbagrovaná a po tejto vrstve nasledovali ihneď do piesku uložené hroby; niektoré mali kamennú podložku. Pod spomenutou vrstvou bola ca 150-200 cm vrstva piesku a pod ňou štrk. Odkrylo sa tu za veľmi nepriaznivého počasia (snehová fujavica) sedem neúplných, ťažbou piesku porušených hrobov.

N á l e z y v h r o b o c h :

H r o b I

1. Väčšia váza s valcovitým hrdlom (ústie sa nezachovalo), na najväčšej baňatosti dvojkónického tela má dve silné pásikové uchá; povrch je leštený, zdobená je dvoma jemnými vodorovnými výbežkami a pod hrdlom štyrmi štvoricami jamiek; zach. v 23 cm, $\varnothing$ dna 10,5 cm (obr. 6: 1). Váza bola prikrytá misou a obsahovala nedohorené kosti.

2. Misa so šikmými, ku dnu sa zbiehajúcimi bokmi, silne dnu zahnutým okrajom ústia a odsadeným dnom, pri ústí má dve menšie ušká; v 11 cm, $\varnothing$ ústia 24 cm, $\varnothing$ dna 8 cm (obr. 6: 2).

3. Torzo črpáčka, ktorý je na najväčšej baňatosti zdobený výčnelkami, dno má jemne vyznačené; v torza 4,5 cm.

H r o b II

1. Baňatá váza s odbitým (nezachovaným, pôvodne vyhrnutým) ústím a valcovitým hrdlom, v strede silne sploštená; pod hrdlom má dve ušká a na baňatosti štyri výčnelky; povrch leštený, čierny; v 21,5 cm, $\varnothing$ dna 9,5 cm (obr. 6: 3). Váza obsahovala nedohorené kosti a bola prikrytá misou.

2. Misa s vyznačeným hrdlom, dvoma malými uškami, mierne zaobleným telom a rovným dnom; v 8,3 cm, max. $\varnothing$ ústia 25,5 cm, $\varnothing$ dna 8,5 cm (obr. 6: 4).

3. Črpák s hrdlom skoro valcovitým, pôvodne s jedným silným uškom, s tromi výčnelkami na baňatosti, povrch hladký, okrovej a popolavej farby; v 5 cm, $\varnothing$ ústia 4,5-5,2 cm (obr. 6: 5).

H r o b III

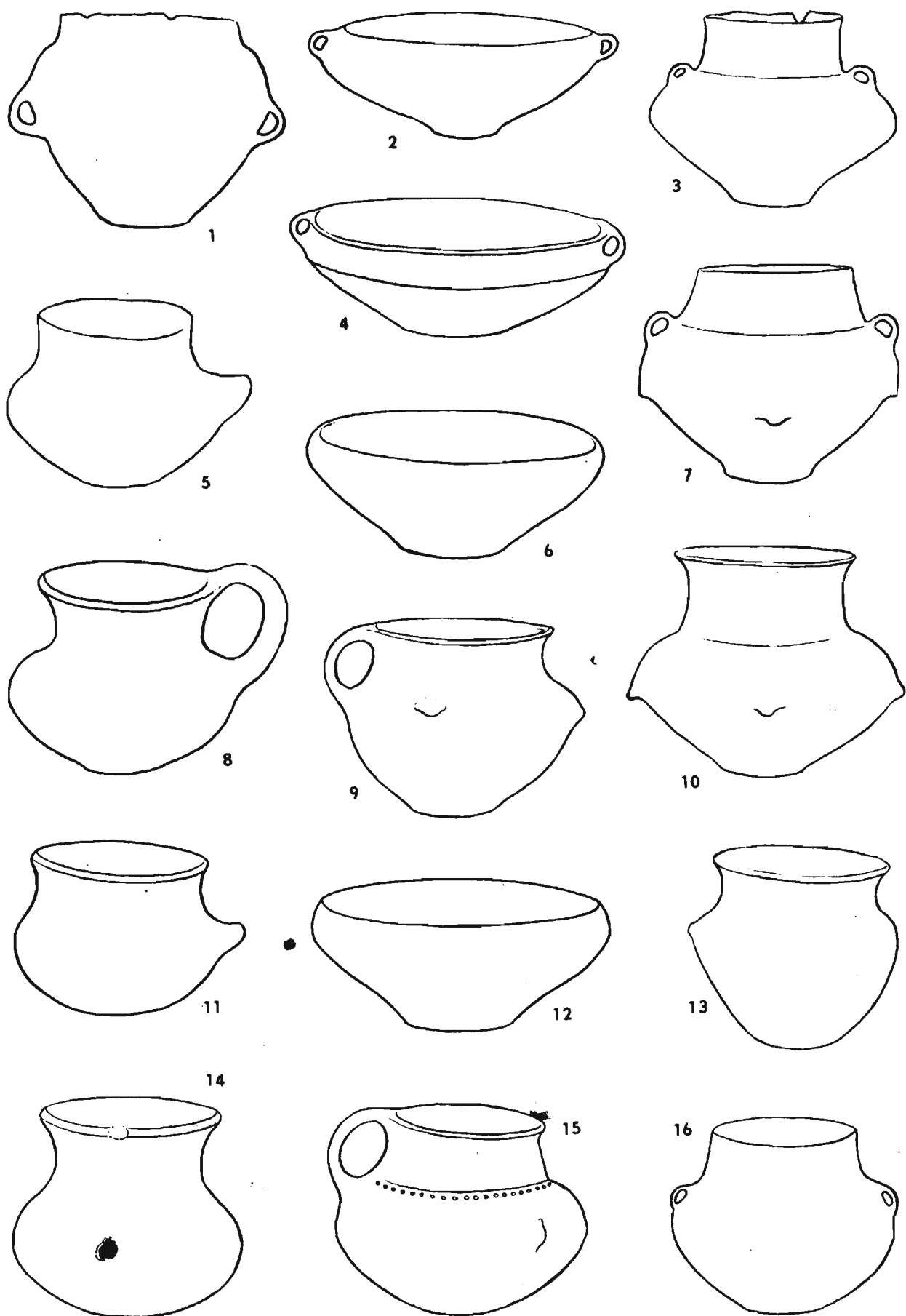
1. Veľká baňatá váza pravidelného tvaru (ústie sa nezachovalo), s hrdlom mierne prehnutým, opatrená dvoma silnými tunelovitými uchami, baňatá; pod baňatou časťou má štyri dole smerujúce prsovité výbežky; dno je markantne vyznačené, rovné; farba čierna; v 26 cm, $\varnothing$ dna 11 cm, max. $\varnothing$ ústia (zachov.) 18,5 cm (obr. 6: 7). Váza obsahovala nedohorené kosti a bola zakrytá misou.

2. Misa s rovnými bokmi, dnu zahnutým ústím a rovným dnom, hnedej farby; v 8-8,7 cm, $\varnothing$ ústia 19 cm, $\varnothing$ dna 8 cm (obr. 6: 6).

3. Baňatý črpáček pravidelného tvaru s lievikovitým ústím, prehnutým hrdlom a rovným dnom, so silným uškom kruhového prierezu, ktoré o niečo prečnieva ponad ústie; v 6,5 cm, $\varnothing$ ústia 6-6,3 cm, $\varnothing$ dna 3,5 cm (obr. 6: 8).

H r o b IV

1. Baňatý hrnček pravidelného tvaru s prehnutým hrdlom a vyhrnutým ústím, pod hrdlom opatrený tromi výčnelkami, uško neprečnieva ponad ústie; povrch je lesklý, farba čiernehohá; v 11,3 cm, $\varnothing$ ústia 11 cm, $\varnothing$ dna 4,7 cm (obr. 6: 9). Obsahoval jemné nedohorené kosti.

Obr. 6. Panické Dravce (okres Lučenec). Keramika z pilinského pohrebiska.

H r o b V

1. Baňatá elegantná váza s vyhrnutým ústím a prehnutým hrdlom, opatrená pod najväčšou baňatosťou štyrmi prsovitými výčnelkami, povrch je hladký, farba čierna; pôvodne asi mala pod hrdlom dve malé ušká; v 19 cm, $\emptyset$ ústia 16 cm, $\emptyset$ dna 8 cm (obr. 6: 10). Obsahovala nedohorené kosti.

2. Črpáček obvyklého tvaru v pilinskej kultúre; v 5,3 cm, $\emptyset$ ústia 5,7 cm, $\emptyset$ dna 2,5 cm (obr. 6: 11).

H r o b VI

1. Torzo vázy s prsovitými výčnelkami; podľa zachovaných fragmentov váza mala dve silné uchá a bola pravdepodobne prikrytá misou; v torza vázy 12,5 cm, $\emptyset$ dna 10 cm (obr. 6: 12). Váza obsahovala nedohorené kosti (medzi nimi i korálok).

2. Hlinený dvojkuželovitý korálok pravidelného tvaru; $\emptyset$ 2,6 cm, v 1,18 cm.

H r o b VII

1. Hrnček s vajčitým telom, pôvodne s niekoľkými výčnelkami a jedným uškom, dno má jemne vhlbené, farba okrová; v 9,5 cm, $\emptyset$ ústia 9-9,5 cm, $\emptyset$ dna 4,5 cm (obr. 6: 13).

Z b e r

a) Keramika:

1. Váza s vyhrnutým ústím, prehnutým hrdlom a dvoma menšími uškami, opatrená pod baňatosťou štyrmi jemne vyčnievajúcimi výčnelkami; povrch leštený; v 24 cm, $\emptyset$ dna 11,5 cm (obr. 7: 1); obsahovala množstvo nedohorených kostí a dvojramennú britvu (opis britvy pozri na strane 189).

2. Dvojkónická váza; v 23,3 cm, $\emptyset$ ústia 23,5 cm, $\emptyset$ dna 13,5 cm (obr. 7: 3).

3. Baňatá váza s jedným pásikovým uchom, so šikmým, jemne prehnutým hrdlom; pod baňatosťou má štyri jemné výčnelky, lemované dvoma polkruhmi; na rozhraní hrdla a tela je zdobená guľkovou výzdobou; v 10,5 cm, $\emptyset$ ústia 9 cm, $\emptyset$ dna 4,5 cm (obr. 6: 15).

4. Baňatá jemnostenná váza s vyhrnutým ústím, valcovitým hrdlom a vhlbeným dnom; v 13 cm (obr. 7: 2).

5. Torzo vázy; v torza 21 cm (obr. 7: 15).

6. Torzo vázy so zachovanou spodnou časťou; v torza 18 cm (obr. 7: 6).

7. Baňatá vázička s valcovitým hrdlom a rovným dnom; pod hrdlom je opatrená dvoma jemnými uškami; v 9,2 cm, $\emptyset$ ústia 7,3 cm, $\emptyset$ dna 3,5 cm (obr. 6: 16).

8. Vázička s guľatým spodkom a vyhrnutým ústím; v 5,5 cm, $\emptyset$ ústia 7 cm (obr. 7: 8).

9. Miska elegantného tvaru s vyhrnutým ústím, prehnutým hrdlom a vyvýšeným, jemne vhlbeným dnom; v 6,9-7,5 cm, $\emptyset$ ústia 13,5 cm, $\emptyset$ dna 5 cm (obr. 7: 9).

10. Miska s oddeleným hrdlom, mierne šikmými bokmi a dvoma uškami; povrch drapľavý; v 7,8 cm, $\emptyset$ ústia 25 cm, $\emptyset$ dna 9 cm (obr. 7: 10).

11. Hrnček s vyhrnutým ústím, prehnutým hrdlom a rovným dnom; pôvodne mal jedno uško; pod hrdlom je najbaňatejší a na tejto najväčšej baňatosti je zdobený tromi výčnelkami; v 6 cm, $\emptyset$ ústia 6,2 cm, $\emptyset$ dna 3,3 cm (obr. 7: 12).

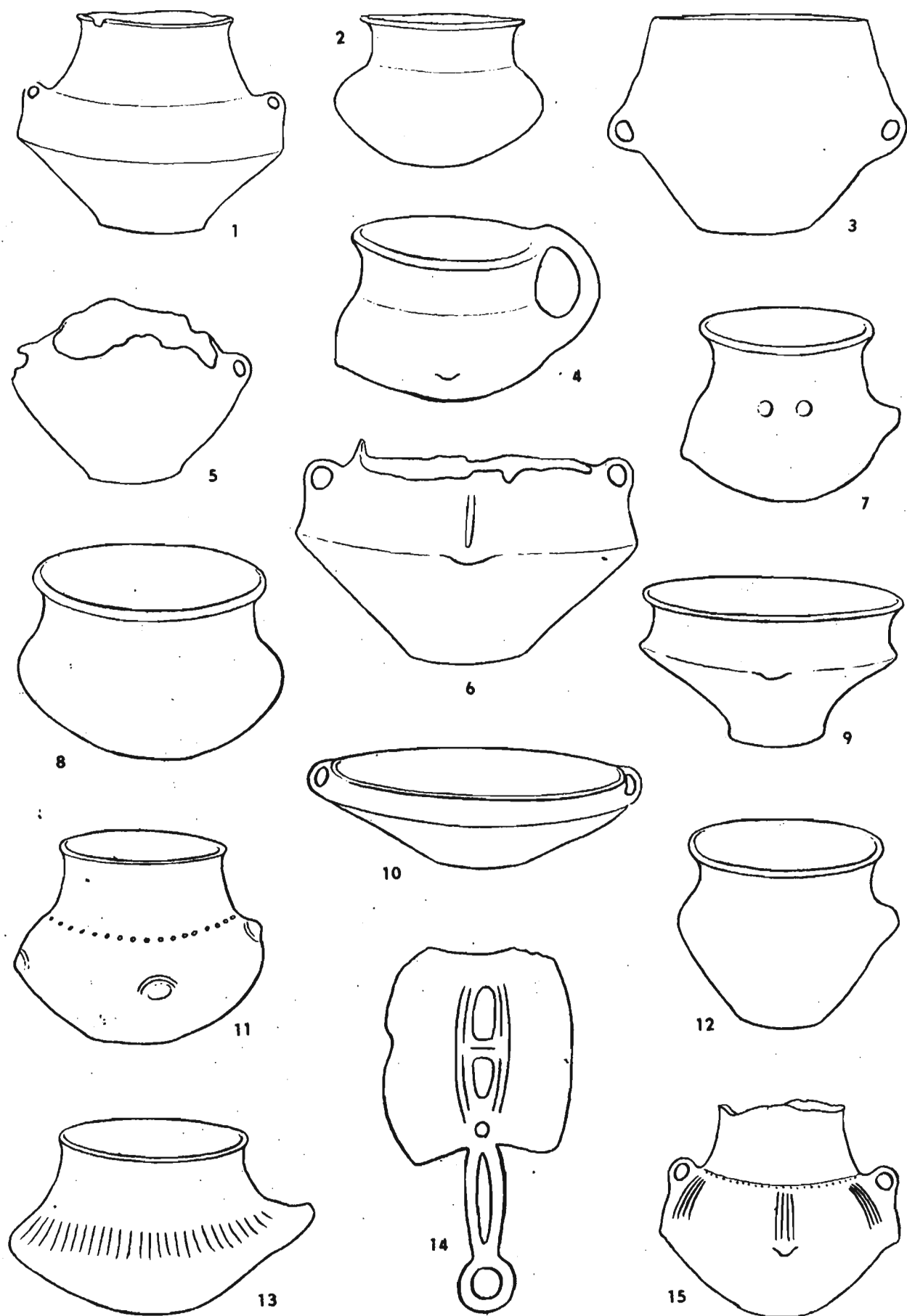
12. Väčší hrnček, zdobený pod hrdlom jamkami a na baňatosti tromi prsovitými výčnelkami, ktoré sú v hornej časti lemované dvoma rytými polkruhmi; v 11 cm, $\emptyset$ ústia 9,5 cm, dna 4 cm (obr. 7: 11).

13-17. Päť typických pilinských črpáčikov (celých).

18-20. Tri torzá podobných črpáčikov.

21. Torzo misky s mierne vyvýšeným dnom.

22, 23. Dve torzá vázy.

Obr. 7. Panické Dravce (okres Lučenec). Keramika z piliuského pohrebiska.

24. Črpáček s lievikovite roztvoreným ústím, v spodnej časti baňatý a zdobený tromi výčnelkami; uško prečnieva ponad okraj ústia (nezachovalo sa), dno nevyznačené, farba okrová; v 5,7 cm, ϕ ú 5,3 cm (obr. 6: 14).

25. Baňatý črpáček s jemne prehnutým hrdlom a vyhrnutým ústím, s tromi výčnelkami v spodnej časti; dno má rovné, uško neprečnieva ponad ústie, farba popoľavá; v 5,5 cm, ϕ ú 6,6 cm, ϕ d 2 cm (obr. 7: 4).

26. Torzo dvojkónickej vázičky, pôvodne s dvoma drobnými uškami, na vydutí má dva jemné výčnelky, dno je rovné (ϕ 4,7 cm), farba hnedá s tmavšími ťlakmi, výzdobu tvoria skupinky vtlačených jamôk (obr. 7: 5).

27. Črpáček s prehnutým hrdlom a vyhrnutým ústím, baňatý skoro úplne pri dne, zdobený tromi výčnelkami; pôvodne mal jedno ucho; v 5,5 cm, ϕ ú 5,5 cm, ϕ d 2 cm (obr. 7: 7).

b) Bronzové a iné predmety:

1. Bronzová obojstranná britva s krídelkami zaoblenými na obidvoch bokoch, v strede prelamovaná, držadlo je na konci zaoblené; v 8,6 cm, š pri krídelkách 4,1 cm (obr. 7: 14). Našla sa vo váze (pozri opis keramiky, por. čís. 1).

2. Masívny, špirálovite stočený bronzový úlomok, pravdepodobne z väčšieho náramku; d 6 cm. Našiel sa medzi kusmi keramiky.

3. Torzo kadluba na odlievanie dvoch ihál; zachovala sa koncová časť; rozmery 5,7 x 4,4 cm.

Opísané žiarové hroby zatriedujeme do popolnicových polí pilinskej kultúry. Bronzová britva s okrúhlym zakončením držadla zaraďuje materiál do mladšej doby bronzovej, analogicky ako nálezy V. B u d i n s k é h o r k r i č k u z pustatiny Monosza pri Radzovciach.

7. PILINSKÁ VÁZA A ČREPY VOLÚTOVEJ KERAMIKY ZO ŠAFÁRIKOVA

V povojnových rokoch našla sa pri zemných prácach v Šafárikove (okres Rimavská Sobota) v štrku a piesku na pozenku MNV v hĺbke 4 m veľká váza zo silne vypálenej hlíny, v spodnej časti plocho baňatá; pod baňatosťou je opatrená dvoma silnými tunelovitými uchami. Uchá sa k ústiú úžia; povrch je hladký, farba hne-dočierna; v 27 cm, ϕ ústia 25 cm, ϕ dna (rekonštruované) 16 cm; obr. 8. Váza patrí pilinskej kultúre.

Pri stavbe žumpy na námestí v Šafárikove na dvore domu č. 1 našli sa kosti ako aj skromné črepy volútovej keramiky.

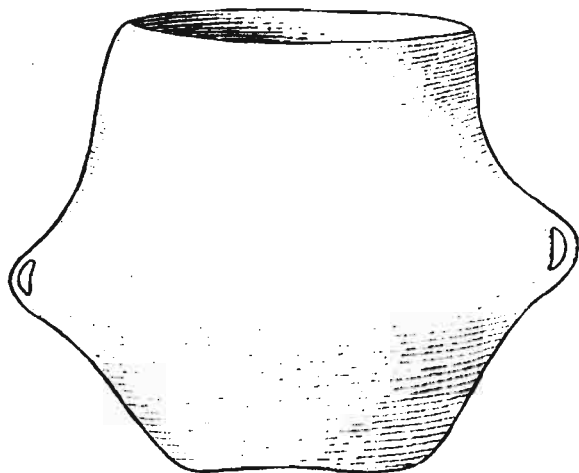
8. ŽIAROVÉ HROBY S KAMENNÝM OBLOŽENÍM V RIMAVSKOM BREZOVE

Na ľavom brehu potoka Rimavy na svahu popri cestičke od železničnej stanice Rimavské Brezovo (okres Rimavská Sobota) smerom ku Kyjaticiam pri cigánskych domkoch nachádza sa už dávno známe pohrebisko. Pravdepodobne z týchto miest pochádzajú nálezy prof. Edmunda L o y s o h a, uložené v múzeu v Rimavskej Sobote. Spomenutý svah je bez vegetácie a pri veľkých prívaloch vody po väčších jarných a letných dažďoch v minulých rokoch voda vymývala žiarové hroby. Podľa opisu miestnych obyvateľov ide o hroby obložené kameňmi.

V septembri 1959 uskutočnil sa na nálezisku zisťovací výskum. Na svahu v nianastej pôde na niekoľkých miestach boli vyčnievajúce kamene a našli sa aj zlomky keramiky. Často boli črepy už splavené. Kamene ostali ležať usporiadané do kruhu alebo obdĺžnika. Takýto "skrinkový hrob" sa tu zistil už roku 1957. Zachovala sa z neho len veľká dvojkónická váza, v hornej časti zdobená husto rytými pásmi a skupinami vetvičiek; ϕ najväčšej baňatosti 36 cm, ϕ dna 12 cm; ústie sa nezachovalo.

Pri zisťovacom výskume roku 1954 narazilo sa aj na zvyšky hrobu úplne na povrchu; ostala z neho časť obloženia plochými kameňmi, na dvoch stranách boli už kamene odstránené. Hrob mohol mať pôvodne rozmery 50 x 30-40 cm. Obsahoval veľkú dvojkónickú čiernu vázu s hrdlom zdobeným ryhovaním, so zvyškom uška; max. $\varnothing$ asi 25 cm. Vedľa nej bola súdkovitá vázička tehlovočervenej farby, pokrytá kameňom a črpáčikom s vyvýšeným uškom; vo vázičke boli nedohorené kosti.

Vedľa vázičky ležali črepy strednej hrubky a čiernej farby, asi z misky. Hrob nemohol byť vyzdvihnutý, lebo bol v dezolátnom stave. Zachoval sa z neho len polguľovitý črpák so silne prečnievajúcim pásikovým uchom; v 4,8 cm (s uchom 11,5 cm), $\varnothing$ ústia 11,5 cm, $\varnothing$ dna 3,5 cm.

Obr. 8. Šafárikovo (okres Rimavská Sobota). Pilinská váza.

Ďalej sa tu zistili zvyšky kompletne vybaveného "skrinkového hrobu", jeho okolie bolo rozrušené splachom. Zachovalo sa niekoľko vrchných väčších kameňov; jedným z nich bola privalená váza s obsahom nedohorených kostí, medzi ktorými sa našla polovica bronzového krúžku. Váza bola položená na väčšie ploché kamene. Vedľa nej ležali črepy, pravdepodobne z misky, ktorou bola váza asi prikrýta.

Pod malým svahom nad domom č. 127 odkryli sme v hĺbke 70 cm ďalší "skrinkový hrob", prikrýty väčšími plochými kameňmi. Po ich odstránení ostali štyri veľké ploché kamene zapustené kolmo do zeme. Spodok tvorila ubitá hlina. Hrob

bol zaplnený zemou premiešanou s menšími i väčšími kamienkami a črepami tehlovočervenej a čiernej farby (boli zdobené vodorovnými ryhami). Na samom dne v hĺbke 50 cm našla sa tehlovočervená váza s dvoma postrannými uchami. Bola položená na boku. Vedľa ležala pokrývka tej istej farby.

Prieskum blízkeho okolia nepriniesol žiadne výsledky. Obyvatelia okolitých domkov však spomínajú, že pri kopaní základov sa tu veľmi husto nachádzali hroby s keramikou; boli však zničené.

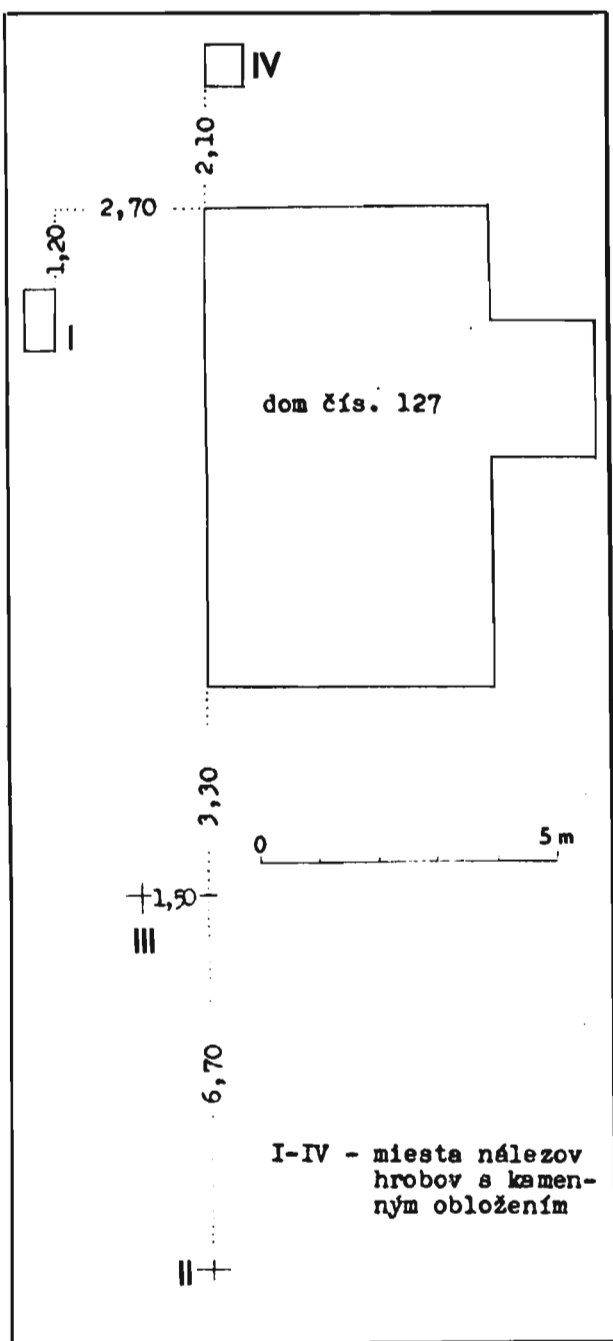
Nálezy skrinkových hrobov súvisia so žiarovými hrobmi v blízkyh Kyjaticiach, ktoré odkrýval V. B u d i n s k ý - K r i č k a. Črepový materiál väčších amfor je výzdobou totožný, vyskytujú sa aj črepy z "kyjatických" amfor.

Podľa J. P a u l í k a (J. P a u l í k, M. N o v o t n á, B. B e n a d i k, Život a umenie doby železnej na Slovensku, Bratislava 1962, 65) vznik kyjatickej kultúry možno klásť do druhej polovice strednej fázy mladšej doby bronzovej.

Podľa preštudovaného materiálu v Gemerskom múzeu v Rimavskej Sobote nachádza sa v múzeu keramika kultúry lužických popolnicových polí aj z Babinca, Gemera, Horných Zahorian, Rimavskej Soboty, Skalníka, Starej Bašty, Širkoviec, Teplého Vrchu, Vlkyne, Vyšnej Pokoradze.

9. LUŽICKÉ POPOLNICOVÉ POHREBISKO V KRUPINE

Pri ceste smerujúcej z Krupiny na Babinú, v trojuholníku vytvorenom potokom Krupinica a Vajsovským potokom stavali v roku 1957 Pozemné stavby Lučenec garáže ČSAD. Od juhozápadného rohu stavby (pri čerpacej stanici), kde sa terén smerom na západ k lesíku mierne zvyšuje, bagroval sa jarok pre vodovod; pre množstvo kameňov muselo sa začať pracovať ručne. Robotník Štefan Šút z Vinice si všimol

Obr. 9. Rimavské Brezovo (okres Rimavská Sobota). Plán výskumu.

S o n d a II bola pokusná a viedla od ohybu kanalizácie na juh. Tesne pod povrchom bolo tu množstvo uložených veľkých balvanov, usporiadaných do troch poschodí. Pod nimi v hĺbke 65 cm bol skrinkový hrob, veľmi starostlivo zakrytý veľkými pravidelnými kameňmi. Boky hrobu boli obložené kameňmi. Hrob obsahoval dve vázy; vo väčšej z nich boli nedohorené kosti, silne pomiešané s hlinou.

Väčšia váza je čierna, v strednej časti baňatá, má prehnuté hrdlo, dve páškové uchá a hladký povrch; v 18 cm, $\varnothing$ ústia 13,5 cm, $\varnothing$ dna 9 cm.

Baňatá čierna vázička má elegantný tvar, hrdlo so štyrmi malými uškami a vyhrnuté ústie; je zdobená vlnitými kruhmi a žliabkami; v 11-11,5 cm, $\varnothing$ ústia 11,3 cm, $\varnothing$ dna 6-7 cm. Vo vázičke boli kosti prikryté plochým pieskovcom. (Obr. 11: 4.)

množstvo plochých kameňov, uhľíkov, čiernej zeme i črepov keramiky. Podľa jeho výpovede vo vykopanom jarku (d 21 m) nachádzali sa črepy vo vzdialenosti 22 m od rohu stavby.

Z výkopu jarku zachránila sa táto keramika:

Veľká guľatá váza s hrdlom, ktoré sa k ústiu úži; má dve ušká; v 18 cm, $\varnothing$ ústia 13,5 cm, $\varnothing$ dna 11 cm. Dno je sekundárne prederavené. Váza obsahovala nedohorené kosti. (Obr. 11: 8.)

Váza hrncovitého tvaru s telom rozširujúcim sa k ústiu, opatrená na ústí štyrmi vodorovnými výbežkami; v 18 cm, $\varnothing$ ústia 18-19 cm, $\varnothing$ dna 9 cm. (Obr. 11: 5.)

Torzo hrnca s mierne prehnutým hrdlom a lešteným povrchom (ústie chýba); v torza 15,5 cm, $\varnothing$ dna 9 cm. Tenkostenná baňatá vázička, opatrená štyrmi malými výbežkami, ktoré sú lemované kruhmi, hrdlo sa mierne úži, ústie je vyhrnuté, zachovala sa stopa po ušku, na dne je dierka; v 8,3-9 cm, $\varnothing$ ústia 11-12 cm, $\varnothing$ dna 4,5 cm. Obsahovala nedohorené kosti. (Obr. 11: 7.)

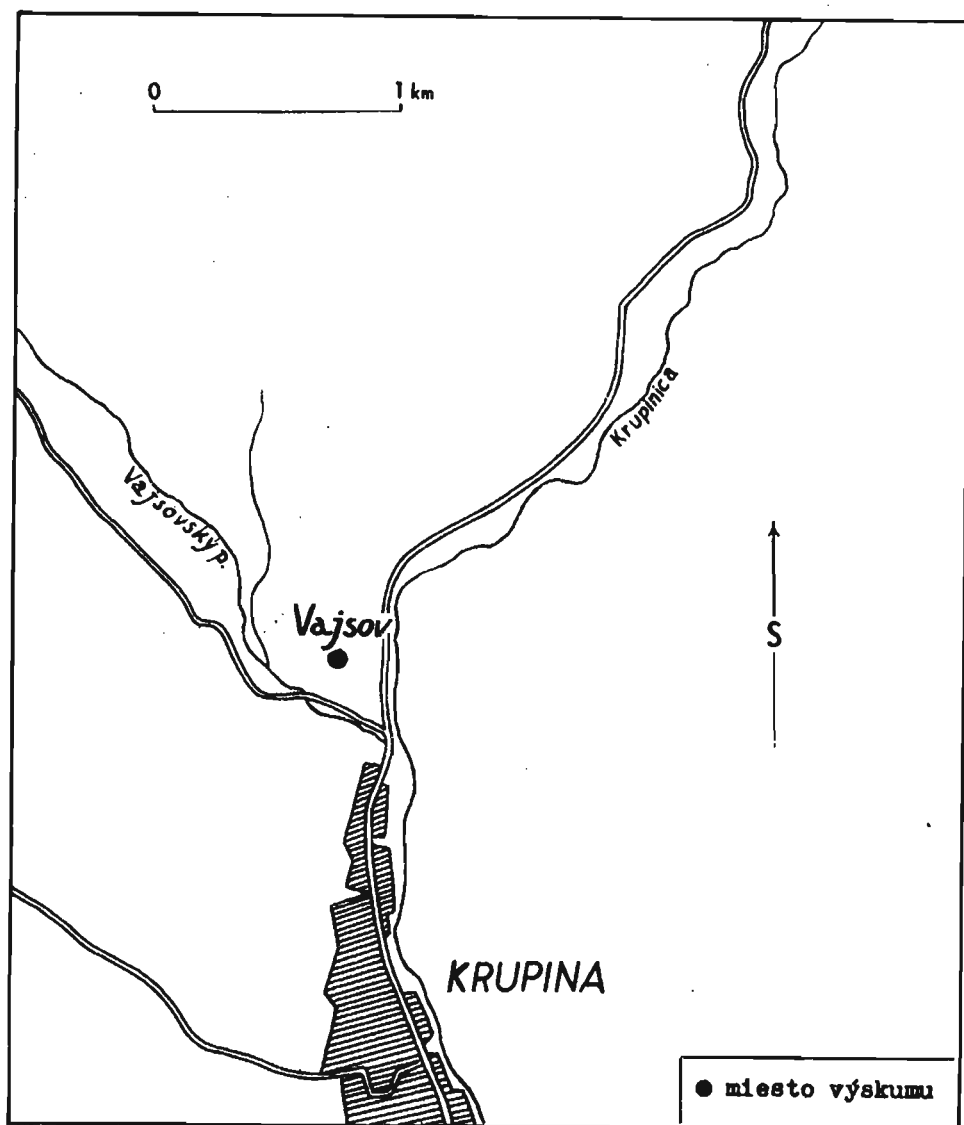
Črepy z črpačka s uchom prečnievajúcim vysoko ponad ústie.

Tenkostenné črepy menšej keramiky. Iné, resp. rôzne črepy.

Pretože ide o rozsiahle pohrebisko, uskutočnil sa na nálezisku v auguste 1957 zisťovací výskum.

S o n d a I (4 x 1,5 m) vykopala sa 6 metrov. na západ od jarku; bola vyplnená plochými kameňmi v niekoľkých etážach; prvá vrstva bola v hĺbke 90 cm.

Pretože tesne v okolí náleziska bol uskladnený stavebný materiál a ďalšie vhodné plochy boli neprístupné, výskum pokračoval až o dva roky, t. j. v r. 1959.

Obr. 10. Krupina.
Situačný náčrt s vyznačeným lužickým popolnicovým pohrebiskom.

S o n d a III (4 x 4 m) obsahovala už tesne pod povrchom 40-50 cm dlhé, resp. široké ploché kamene, uložené v troch etážach. Medzi kameňmi boli sporadicky kúsky črepov, tu i tam aj uhličky. V severovýchodnom rohu sondy v hĺbke 20-25 cm bola zem silne sfarbená do čierne. Pravidelne naukladané kamene nachádzali sa aj v juhozápadnom rohu sondy. Od vrstvy kamenia na juh, asi o 10-15 cm hlbšie, približne v strede sondy našiel sa priestor ohraničený kameňmi, pod ktorými, ako aj medzi nimi na ploche 120 x 60 cm bola zem silne sfarbená do čierne a pomiešaná s popolom, uhľikmi a kúskami zhoreného dreva.

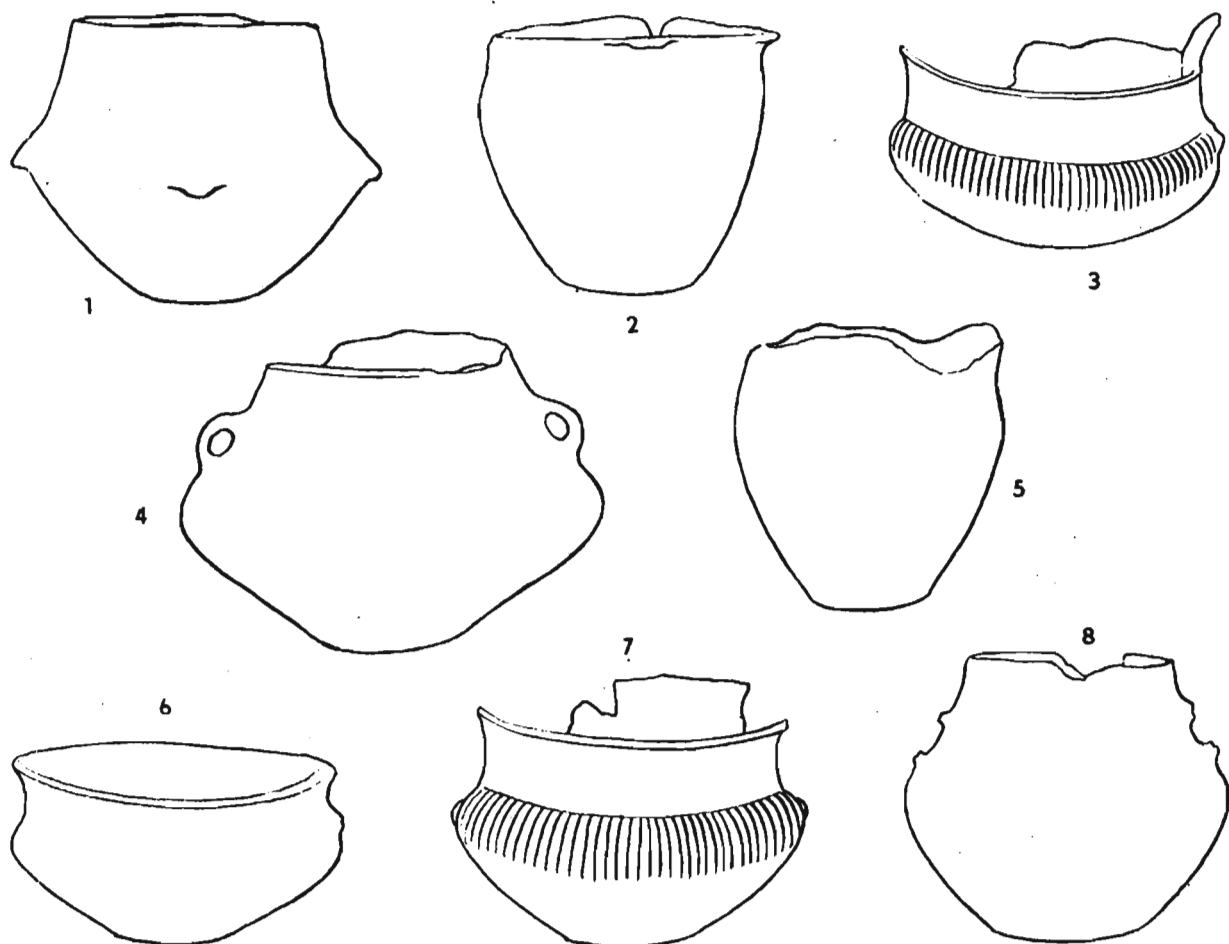
Medzi popolom a zožltými kúskami dreva ležal črpáček so zaoblenou spodnou časťou, vhlíbeným dnom a prehnutým hrdlom, z uška sa zachovala iba časť; v 4,7 cm, $\varnothing$ ústia 9 cm, $\varnothing$ dna 2,3 cm (obr. 11: 6). Črpáček obsahoval nedohorené kosti a bol prikrytý mištičkou s prehnutým hrdlom a telom zdobeným žliabkami.

S o n d a IV (250 x 170 cm) bola otvorená na východ od sondy III. Obsahovala v juhozápadnom rohu uložené kamene. Čierne fraky sa zistili, avšak nenašiel sa žiaden inventár. Sonda sa prekopala do hĺbky 90 cm.

Pri ďalších stavebných prácach na parcele 3896/1 (číslo podľa katastrálnej mapy) a pri kopaní základov roku 1959 zachránil sa tento materiál:

Dvojkónická váza s prehnutým hrdlom a hladkým povrchom, vyrobená z hlíny s pieskom; na baňatosti má štyri dole smerujúce jazykovité výčnelky; farba zvonku čierna, vnútri okrová; v 22 cm, $\varnothing$ ústia 19 cm, $\varnothing$ dna 9 cm. (Obr. 11: 1.)

Váza s mierne prehnutým hrdlom, pôvodne s vodorovnými výčnelkami na ústí, farba zvonku čierna, vnútri tehlovočervená; v 23 cm, $\varnothing$ ústia 20,5 cm, $\varnothing$ dna 9 cm. (Obr. 11: 2.)

Obr. 11. Krupiná. Keramika z lužického popolnicového pohrebiska.

Torzo veľkej misy - čierne dnu zahnutým ústím; $\varnothing$ ústia 29,5 cm. Misou bola pravdepodobne prikrytá váza.

Čierny kuželovitý črpáček, pôvodne s jedným pásikovým uchom, prevyšujúcim ústie; povrch leštený, dno jemne vyvýšené; v 5 cm, $\varnothing$ ústia 8,5 cm, $\varnothing$ dna 3 cm.

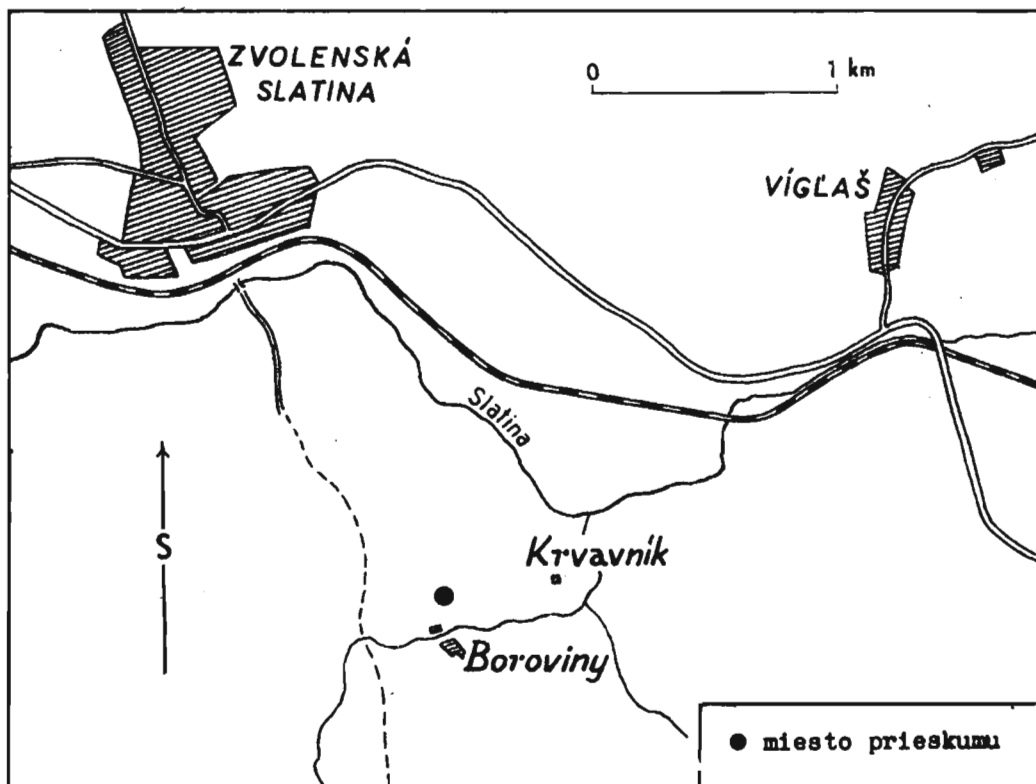
Baňatý čierny črpák s vhlbeným dnom a mierne vyhrnutým ústím, ponad ktoré prečnieva torzo pásikového ucha; v 5,5 cm (s uchom 7 cm), $\varnothing$ ústia 8,8-9 cm, $\varnothing$ dna 3 cm. (Obr. 11: 3.)

Zachránený materiál patrí do mladšej doby bronzovej, poprípade do HA (podľa datovania P. R e i n e c k e h o).

10. LUŽICKÉ POPOLNICOVÉ POHREBISKO VO ZVOLENSKEJ SLATINE

Na juh od obce Zvolenská Slatina (okres Zvolen), asi 1 km od lokality Krvavník, nachádza sa známe prehistorické nálezisko, ktoré spracoval V. B u d i n s k ý - K r i č k a v práci Niekoľko príspevkov k súpisu pamiatok z doby bron-

zovej zo stredného a horného Pohronia, ČMSS XL, 1949, 3-10. Je tiež možné, že v týchto miestach narazilo sa na zvyšky mohylového pochovávaní. Od provizórnej cesty smerujúcej z obce na tzv. Boroviny sa v minulosti podľa údajov miestnych obyvateľov nachádzalo po orbě množstvo črepov. Je veľmi pravdepodobné, že do rieky Slatiny z ľavej strany preteká týmto územím potok (dnes už vyschnutý). V týchto miestach bolo výhodné sídlisko (zatiaľ neobjavené), ako aj pohrebisko ľudu lužickej kultúry.

Obr. 12. Zvolenská Slatina (okres Zvolen).
Situačný náčrt so zakresleným lužickým popolnicovým pohrebiskom.

V októbri 1959 začali družstevníci zo Zvolenskej Slatiny so zemnými prácami pre stavbu maštali. Už pri prvom výkope (10,50 x 72,60 m) narazili robotníci na bloky kameňov a tu i tam na črepový materiál.

Pisateľ článku urobil prieskum náleziska a zistil, že hlavne na severnej strane v profile výkopu nachádzajú sa ploché veľké kamene, kde-tu objavila sa aj malá kultúrna vrstva. Vo východoseverovýchodnom kúte narazilo sa aj na hrob, ktorý obsahoval črepy, vajcovitú vázu okrovej farby s hladným povrchom (ústie sa nezachovalo), ako aj plochý hlinený praslen, zdobený vpíchanými jamkami (v 2,8 cm, $\varnothing$ 6 cm). Našlo sa tu aj torzo hrnca (max. v 18,5 cm, $\varnothing$ dna 8,8 cm); obsahoval množstvo nedohorených kostí.

Na vnútornej ploche maštale sme vykopali sondy I, II a VIII, ostatné sondy - III až VII - v jej blízkom okolí.

S o n d a I (2 x 3 m) obsahovala už v hĺbke 30 cm veľké ploché kamene (rozmery 40 x 60 cm); boli dosť pravidelne uložené a siahali do hĺbky 50 cm. Medzi nimi sa veľmi sporadicky vyskytovali črepy. Okrem toho sa tu našiel tento materiál:

Spodná časť hrnca z dobre vypálenej hlíny, pôvodne pravdepodobne vajčitého tvaru, s hladným povrchom;

Väčšie črepy z boku čiernej nádoby so zvyškami uška.

Torzo misky s prehnutým hrdlom, vyhrnutým ústím a slabo vyznačeným dnom, z hlíny s prímiesou piesku, farba čierna a popolavá; v 6,8 cm.

Torzo veľkej misky s dnu zahnutým okrajom.

Spodná časť hrnca vajcovitého tvaru.

Vysoká misa s prehnutým hrdlom, jemne vyhrnutým ústím a rovným dnom, povrch hladký, farba hnedá; v 12 cm, $\varnothing$ ústia 23 cm, $\varnothing$ dna 8 cm (rekonštruovaná).

Črep z tela bližšie neurčiteľnej nádoby.

S o n d a II (4 x 4 m) obsahovala len niekoľko kameňov so skromným črepovým materiálom už v hĺbke 20 cm.

S o n d a III (4 x 4 m) obsahovala najviac kameňov v severozápadnom kúte a medzi nimi množstvo hrubostenných črepov, torzo vajcovitého hrnca tehlovočervenej farby ($\varnothing$ dna 8 cm), ako aj iné crepy rôznej keramiky a rôznych hrúbok (i hrubostenné črepy čiernej farby). Torzo hrnca bolo obrátené hore dnom.

Hrob v tejto sonde bol v úplne dezolátnom stave.

Materiál v celej sonde bol tiež v úplne dezolátnom stave, pretože táto časť terénu leží v kotlinku a už v hĺbke 70 cm je spodná voda.

S o n d a IV (4 x 4 m) neobsahovala žiaden keramický materiál, len tu i tam nepravidelne uložené jednotlivé kamene.

S o n d a V (4 x 3 m) obsahovala zhľuk kameňov v hĺbke 30 cm; ide o obrubu hrobu, v ktorom sa našlo dno hrnca hnedej farby (max. v 7,5 cm, $\varnothing$ dna 8,5 cm) a malé množstvo nedohorených kostí. V tejto sonde boli okrem toho:

Veľká váza ležiaca na boku; obsahovala nedohorené kosti a bola prikrytá dnom nádoby ($\varnothing$ 10 cm).

Črepy rôznych hrúbok a rôznej farby.

Dno menšej vázy.

Torzo (spodná časť) vajcovitého hrnca; v torza 14 cm, $\varnothing$ dna 7,5 cm.

Váza v dezolátnom stave.

Črepy kužeľovitej misky s jemne dnu zahnutým ústím; zachovali sa len boky bez dna; v torza 6,5 cm, $\varnothing$ ústia 17,5 cm.

V mieste sondy V bola orná pôda, a preto sú tu hroby zväčša zničené.

S o n d a VI (2 x 3 m). V tejto sonde našiel sa obvyklý zhľuk kameňov, ktoré boli uložené šikmo - 2-3 kusy na seba. Pod nimi v hĺbke 60 cm bola zem tmavo sfarbená, avšak bez nálezov.

S o n d a VII (2 x 2,5 m) bola bez nálezov.

S o n d a VIII (dlhá 8 m, široká 2 m a miestami rozšírená, pozri obr.13) obsahovala kamene ihneď pod povrchovou vrstvou. Všetky hroby boli zničené. Zistili sa tu okrem nevýrazných črepov tieto nálezy:

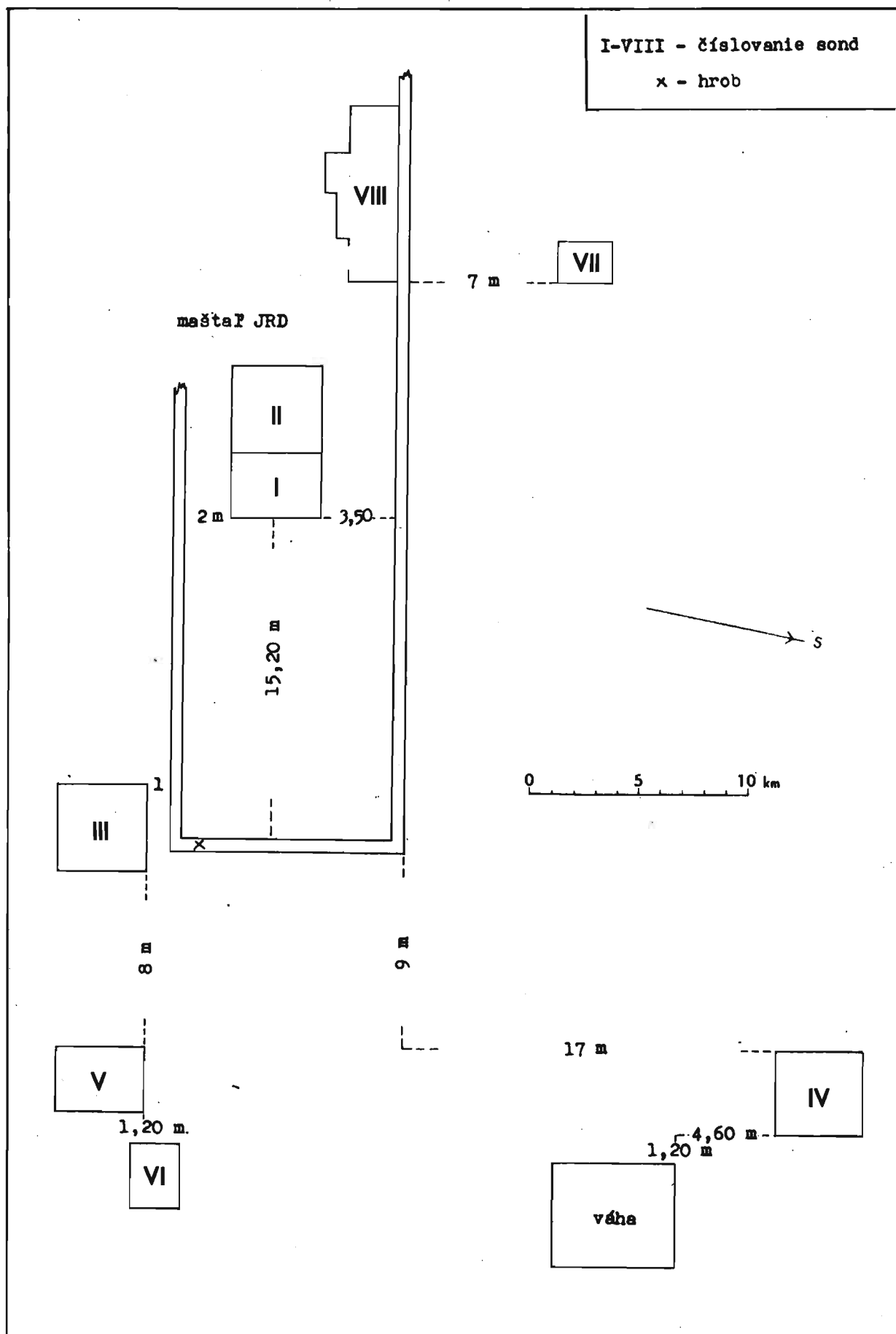
Črepy z dna nádoby tehlovočervenej farby s nedohorenými kostami, prikryté iným dnom.

Črepy z vázy obrátenej hore dnom, pod ktorými boli nedohorené kosti.

Veľká baňatá váza so splošteným telom, mierne vyvýšeným dnom a hladkým povrchom, dobre vypálená, zdobená štyrmi plastickými okrúhlymi vypuklinami a kanelami, hrdlo má jemne prehnuté a opatrené štyrmi drobnými uškami, ústie sa nezachovalo; v torza 18 cm, $\varnothing$ dna 9,3 cm.

Miska s jemne zaoblenými bokmi, prehnutým hrdlom a rovným dnom, pôvodne asi mala dve uchá (zachovalo sa torzo jedného); v 10 cm, $\varnothing$ dna 7,5 cm. Touto miskou bola pravdepodobne zakrytá opísaná váza.

Črpáček elegantného tvaru, s jemne prehnutým hrdlom, vyhĺbeným dnom a lesneným povrchom, vyrobený z dobre vypálenej hlíny; ponad ústie prečnieva jedno páškové ucho; v 7 cm (s uškom 8,5 cm), $\varnothing$ ústia 11,5 cm, $\varnothing$ dna 3,7 cm.

Obr. 13. Zvolenská Slatina (okres Zvolen). Plán prieskumu.

Niekoľko pokusných sond sme vykopali aj pri ceste smerujúcej na Boroviny pod domom s. Výbocha; boli bez nálezov.

Zo zberu pochádza vázička (osudíčko) vyrobená z hlíny s prímiesou piesku; má rovné dno, valcovité hrdlo opatrené dvoma drobnými uškami, farba čierna; v 7,7 cm, ϕ ústia 6,5 cm, ϕ dna 3 cm.

Materiál uverejnený a spracovaný V. B u d i n s k ý m sa sčasti stratil, pretože počas druhej svetovej vojny boli nálezy na notárskom úrade vo Zvolenskej Slatine zničené. Materiál dotoval spomenutý bádateľ do IV. doby bronzovej a na začiatok prvej fázy halštatského obdobia, čo platí aj pre novozískaný materiál.

11. SÍDLISKO PÚCHOVSKEJ KULTÚRY V JASTRABEJ

Roku 1956 bolo upozornené múzeum v Banskej Bystrici na nálezy archeologického materiálu v blízkosti obce Jastrabá (okres Žiar nad Hronom), nachádzajúcej sa v sopečnom pohorí Kremnických hôr. V obci pri železničnej stanici miestny učiteľ J. V o z á r zbieral so svojimi žiakmi črepy a sílexy.

V priestore blízko železničnej stanice Jastrabá, pri ceste smerujúcej do dediny, v miestach pri kríži ("Podľa kríža") na vtedajšom pieskovisku bolo množstvo odštepovej industrie. Tento materiál zostal dlho nepovšimnutý a veľké množstvo sa ho zničilo. Niekoľko kusov dostalo sa do múzea v Kremnici a Banskej Bystrici. Boli tu na ploche asi 6 x 6 m rozhádzané bulbusy, nožíky, vrtáky, škrabadlá a iné nástroje vyhotovené z kremeňa. Žiaľ, táto lokalita, kde sa vyrábala kremenná industria, sa zničila i s materiálom ťažbou a odvozom štrku na stavby.

Pri spomenutej ceste (na jej pravej strane) na severozápad od kríža je vymytý jarok, nad ktorým vyčnieva malé návršie, pretiahnuté v smere cesty. Je tu kultúrna vrstva (v hĺbke 0,60 m) hrubá 30-50 cm. Sú v nej črepy, popol a uhličky. Návršie je dlhé ca 80 m a široké 8 m. Smerom na SZ a JV sa znižuje. Medzi cestou a návrším je údolie, ktoré bolo vytvorené pri stavbe cesty Jastrabá - Bartošova Lehôtka; okraj cesty je od lokality v ťalený 7,50 m; na druhej strane je jarok široký 4 m, ktorý vznikol pri úprave starej cesty, vedúcej tadiaľto do roku 1932.

Na návrší, 10 m od jeho severozápadného konca, vyznačila sa sonda. V hĺbke od 40 do 110-120 cm nasledovala kultúrna vrstva, v ktorej sa našiel popol, väčšie-menšie kusky uhlikov, rozhádzané črepy z hrncov a misiek popolavej a tehlovej farby.

Ďalej presondovala sa plocha smerom na SSZ. Stopy osídlenia sa nezistili. Pri odkrývaní ďalšej plochy v hĺbke 120 cm (na dne kultúrnej vrstvy) narazilo sa na niekoľko pravidelne uložených kameňov. Črtal sa tu akýsi nejasný okraj a na juhozápadnom svahu oválna jama (všetko porušené stavbou cesty v minulosti). V strede návršia v hĺbke 50 cm ležal kruhový kameň na drvenie obilia (ϕ 36 cm), s otvorom v strede.

Nájdené črepy sú tenkostenné i hrubostenné, z nádob s ústím vyhrnutým (vázy), dnu zahnutým (misky), ale i rovno zrezaným. Sú tu aj črepy z nádob s mierne vyvýšeným dnom a z veľkých zásobníco primitívneho vzhľadu, z hlíny zmiešanej s pieskom, pomerne slabo vypálené, farby šedej, okrovej a popolavej. Výzdobu, pokiaľ vôbec je, tvoria nepravidelné kanely, pásiky a ryhy, vlnovky, zvisle ryté čiary, vodorovné i šikmé pásy a bodky.

Na lokalite v Jastrabej bolo na prelome nášho letopočtu sídlisko púchovskej kultúry.

Materiál je uložený v múzeu v Banskej Bystrici.

12. SLOVANSKÉ SÍDLISKO VO ZVOLENE

Po ukončení druhej svetovej vojny začali sa vo Zvolene na malej terase medzi riekou Hronom a Slatinou stavať rodinné domčeky. Na tzv. "Krivej púti" bolo objavené starohradištne sídlisko z VIII. storočia n. l. Na tej istej terase smerom k mestu, na dvore vtedajšieho gymnázia (dnes Vysoká škola lesnícka a drevárska) roku 1948 narazili študenti pri kopaní ryhy pre vodovodné potrubie na slovanský sídliskový materiál.

Začiatkom novembra 1952 sa na lokalite uskutočnil pod vedením autora tejto správy výskum. Odkryla sa tu odpadová jama (obr. 14). V hĺbke 25 cm nachádzali sa črepy a zvieracie kosti, pod nimi nasledovala vrstva zeme, kamenia a uhlíkov. Najviac kostí bolo na dne jamy (s uhlíkmi z duba) v hĺbke 160 cm. Našiel sa tu aj paroh jeleňa, čeľuste diviakov rôzneho veku so silnými zubami, sánka menšieho medveďa a kosti koňa. V blízkosti jamy sa vykopali štyri sondy, v ktorých sa našiel veľmi skromný keramický materiál.

Ďalší záchranný výskum na tomto sídlisku uskutočnil sa v júli 1954. Plošne sa odkrylo 16 sond: B1, B2, B3, B6, A1 (všetky 5 x 5 m), ďalej sondy: I (2 x 10 m), II (kolmo 9 m pri budove 3 x 3 m), III (2 x 8,5 m), IV (5 x 5 m), V (5 x 5 m), VI (2 x 7,7 m), VII (2 x 8 m), VIII (2 x 4 m), IX, X. a XI (posledné tri 4 x 4 m).

V povrchovej vrstve sondy B1 našlo sa niekoľko črepov. Pod hornou vrstvou až do 80 cm bol nános hlíny, piesku a štrku.

Ostatné sondy v tejto polohe (B2, B3, A1) boli sterilné; ako sa zistilo, terén tu bol počas stavby okolitých budov splanírovaný.

V sonde B6 nachádzali sa sporadicky rozhádzané črepy a kosti do hĺbky 30 cm. V tejto sonde narazilo sa v hĺbke 105 cm na hrubostenné halštatské črepy. Na priestore tejto sondy nachádzala sa spomenutá odpadová jama (odkrytá roku 1952), preto sa tu na okolí našlo viac črepov a kostí.

Sonda III obsahovala do hĺbky 35 cm štrk a pod ním do 50 cm nasledovala kultúrna vrstva s hradištnými črepmi a kosťami. Zdá sa, že aj tu bol terén v minulosti silne porušený a niekoľkokrát splanírovaný. Od hĺbky 90 cm nasledovala neporušená hĺina.

Sonda IV poskytla pod štrkom tiež len niekoľko hradištných črepov. Viac ich bolo v hĺbke 42 cm v juhozápadnom kúte a v strede severnej strany sondy.

V sonde V v hĺbke 40 cm boli rozhodené črepy a zvieracie kosti.

Sondy VI a VII sa čo do charakteru zeminy a nálezov podobali predchádzajúcim. Nálezy sa zistili v hĺbke 75 cm.

Sonda VIII obsahovala v hĺbke 40 cm črepy.

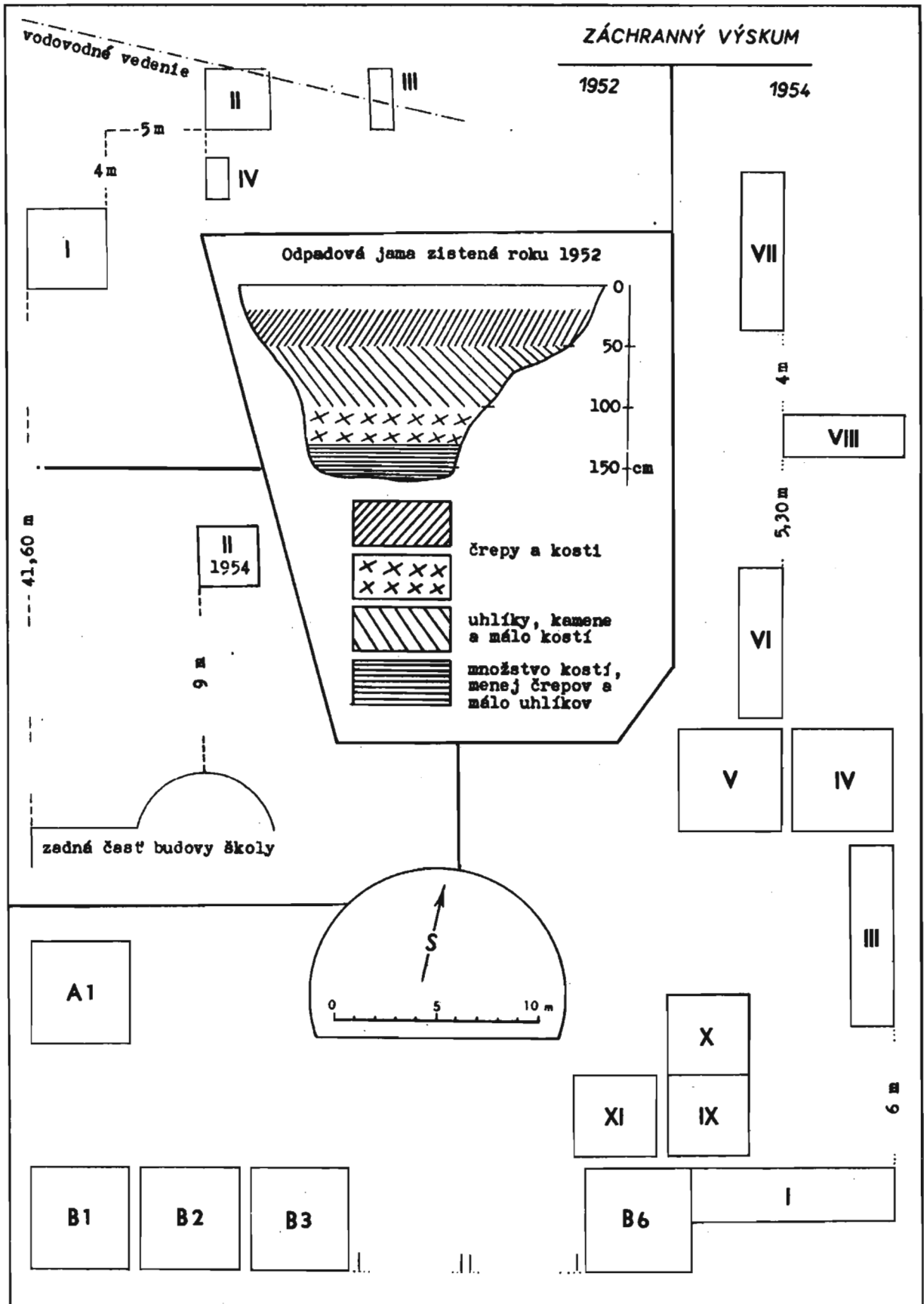
Pretože nálezy sa sústreďovali v oblasti sondy B6, vykopali sa v jej blízkosti ďalšie sondy - IX, X a XI. V blízkosti jamy odkrytej roku 1952 našiel sa v hĺbke 40 cm železný hrot strely so spätnými krídelkami (d 5,5 cm), hlinená štvorcipa hviezda s hrbolčekmi, ako aj hradištne črepy a kosti. (Obr. 16.)

Posledné tri sondy boli najbohatšie na črepový materiál, terén bol však v minulosti i tu silne porušený, a preto nedali sa zistiť žiadne detaily ani objekty, ktoré by sa mohli na tomto rozsiahlom sídlisku predpokladať.

Podľa rozboru materiálu (spracovalo sa 405 črepov) dá sa usudzovať na staršie tvary, avšak celkove možno materiál zatriediť do mladšej doby hradištnej, do XII. a XIII. storočia n. l.

Opis nálezov (výber):

1. Črep z ústia väčšej nádoby s ústím von vyhrnutým a šikmo zrezaným, silne vypálený, farba čierna; inv. čís. 10765 (obr. 15: 1).

Obr. 14. Zvolen - Vysoká škola drevárska a lesnícka.
Plán výskumu slovanského sídliska.

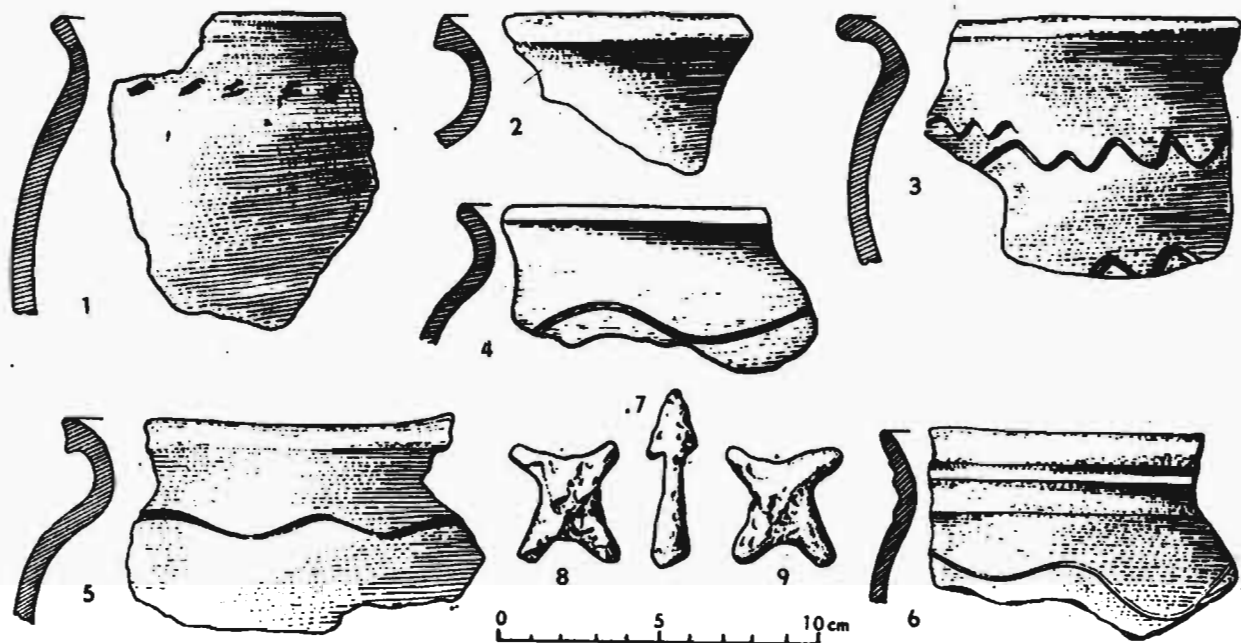
Obr. 15. Zvolen - budova Vysokej školy drevárskej a lesníckej.
Keramika zo slovanského sídliska.

2. Črep zo šikmo (skoro kolmo) zrezaného ústia väčšej nádoby, zdobený tromi radmi jamiek, farba hnedopopolavá; inv. čís. 10698 (obr. 15: 2).

3. Črep z ústia veľkej nádoby s vyhrnutým ústím, na tele zdobený skupinami vysokých vlnoviek, ústie je aj na vnútornej strane zdobené vlnovkami; inv. čís. 10952 (obr. 15: 3).

4. Črep z ústia nádoby, ktoré je kolmo zrezané, telo zdobené šesťnásobnou vlnovkou, farba popolavá; inv. čís. 10979 (obr. 15: 4).

5. Tenkostenný črep z ústia veľkej nádoby, ústie je šikmo von zrezané; pod hrdlom široko modelovaný, farba šedopopolavá; inv. čís. 10923 (obr. 15: 5).

Obr. 16. Zvolen - budova Vysokej školy drevárskej a lesníckej.
Nálezy zo slovanského sídliska.

6. Črep z ústia veľkej nádoby, ústie je šikmo von prehnuté a zrezané, zdobený paralelnou skupinou rýh, farba šedá; inv. čís. 10920 (obr. 15: 6).

7. Črep z ústia veľkej nádoby so zrezaným a lievikovite roztvoreným ústím, zdobenej na tele širokou veľkou vlnovkou, farba popolavotehlová; inv. čís. 10925 (obr. 15: 7).

8. Črep z ústia nádoby, ktoré je vyhrnuté a kolmo von zrezané, telo je zdobené paralelnými pásmi, farba popolavá; inv. čís. 10977 (obr. 15: 8).

9. Črep z ústia tenkostennej nádoby, ústie je nízke, pritlačené k telu, šikmo von zrezané, telo zdobené pravidelnými vlnovkami, ktoré sa prepletajú; inv. čís. 10975 (obr. 15: 9).

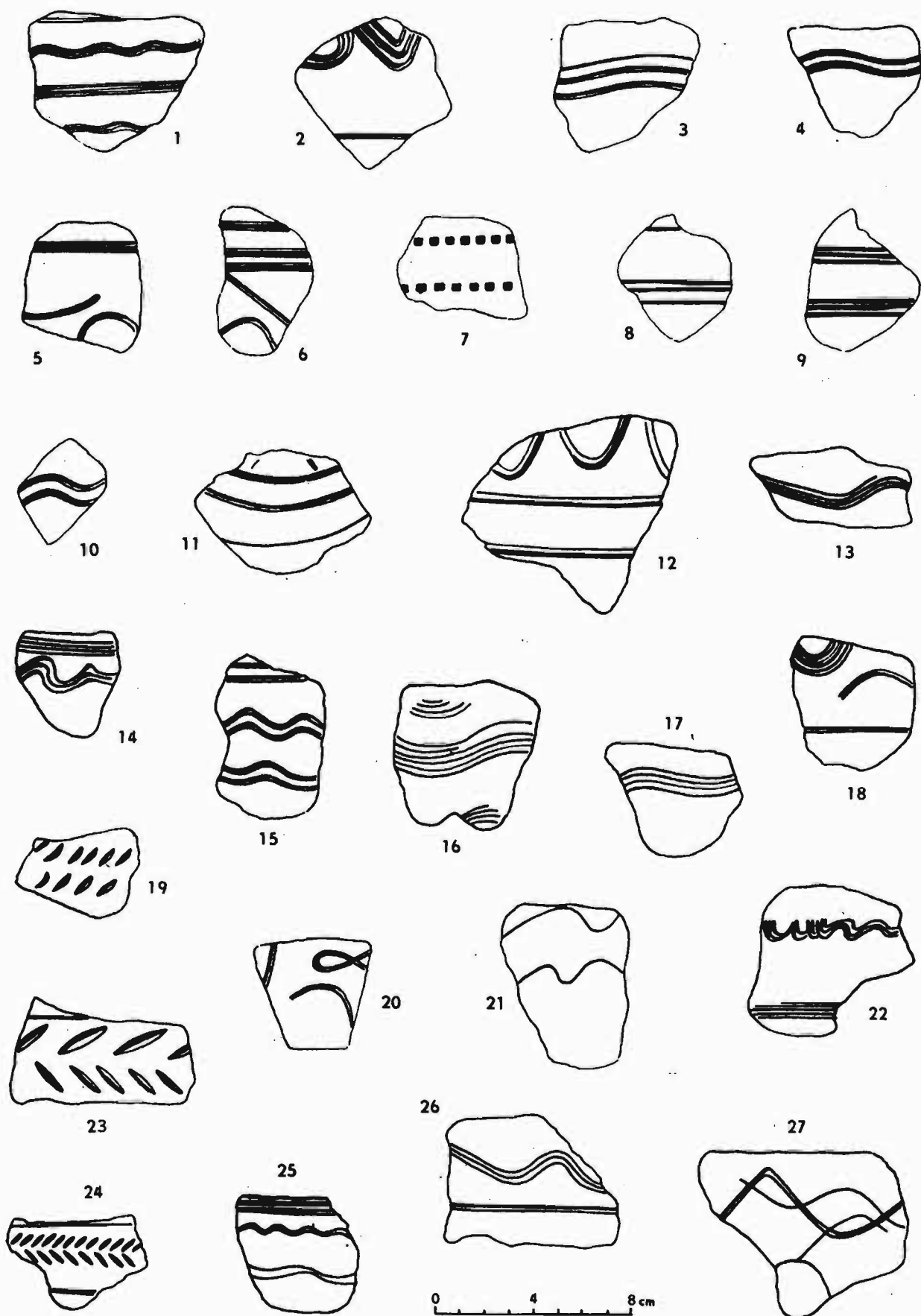
10. Črep z lievikovite roztvoreného ústia nádoby, telo zdobené paralelnými pásmi, silne vypálený; inv. čís. 10978 (obr. 15: 10).

11. Črep z ústia nádoby, ktoré je skoro kolmo zrezané, zdobený veľkou vlnovkou, farba šedá; inv. čís. 10916 (obr. 15: 11).

12. Črep z veľkej vazy s hladkým povrchom, zdobený dvoma pásmi štvorčekov; inv. čís. 10917 (obr. 15: 12).

13. Črep z veľkej, pomerne tenkostennej nádoby, ústie je skoro kolmé, hrdlo prehnuté, telo pod hrdlom zdobené vlnovitými pásmi, inv. čís. 10656 (obr. 15: 13).

14. Črep zo šikmo zrezaného ústia väčšej nádoby, farba hnedopopolavá; inv. čís. 10768 (obr. 15: 16).

Obr. 17. Zvolen - budova Vysokej školy drevárskej a lesníckej.
Slovanské sídlisko; výber črepov s charakteristickou výzdobou
(zber).

15. Črep z ústia väčšej baňatej nádoby so šikmo von zrezaným a lievikovite roztvoreným ústím, zdobený radmi vtlačených štvorčekov; inv. čís. 10904 (obr. 15: 14).

16. Črep zo zosilneného a šikmo zrezaného ústia nádoby, hrdlo krátke, silne prehnuté, telo zdobené paralelnými ryhami; inv. čís. 10886 (obr. 15: 15).

17. Črep z ústia veľkej nádoby so stopami po výzdobe(?), farba popolavá; inv. čís. 10893 (obr. 15: 20).

18. Črep z ústia elegantnej vázy so šikmo von zrezaným ústím a prehnutým hrdlom, farba čierna; inv. čís. 10888 (obr. 15: 17).

19. Črep z ústia nádoby so šikmo von zrezaným ústím a prehnutým hrdlom, telo je zdobené rytým pásom, farba popolavá; inv. čís. 10903 (obr. 15: 18).

20. Črep z ústia nádoby, ktoré je lievikovite roztvorené, šikmo von zrezané a zdobené šikmými ryhami, telo je zdobené pásmi vtlačených štvorčekov; inv. čís. 10915 (obr. 15: 22).

21. Črep z ústia veľkej nádoby s mierne vyhrnutým, dnu šikmo zrezaným a prehnutým, akoby žliabkovitým ústím, farba šedá, vnútri čierna; inv. čís. 10740 (obr. 15: 23).

22. Črep z roztvoreného, skoro valcovite ukončeného ústia veľkej hrubostennej nádoby, pod ústím zdobený pásom vlnovky; inv. čís. 10806 (obr. 15: 21).

23. Črep z nádoby so šikmo von zrezaným ústím, farba šedohnedá; inv. čís. 10712 (obr. 15: 19).

24. Črep z ústia veľkej šedopopolavej nádoby, ústie je slabo roztvorené (skoro kolmé), zdobený rozťahnutou dlhou vlnovkou; inv. čís. 10677 (obr. 16: 4).

25. Črep z časti roztvoreného ústia a tela nádoby, pod hrdlom zdobený obdĺžnikovými jamkami, farba čierna; inv. čís. 10642 (obr. 16: 1).

26. Črep zo šikmo zrezaného a vyhrnutého ústia väčšej vázy, s ústím vyhrnutým, farba okrovohnedá; inv. čís. 10764 (obr. 16: 2).

27. Črep zo šikmo zrezaného a zaobleného ústia s časťou tela nádoby, telo je zdobené pásmi vlnoviek; inv. čís. 10655 (obr. 16: 3).

28. Črep zo šikmo zrezaného ústia nádoby so zachovalou časťou tela, hrdlo je prehnuté, telo zdobené pásmi a vlnovkou, farba hnedá a čierna; inv. čís. 10654 (obr. 16: 5).

29. Črep z jemne vyhrnutého a šikmo dnu zrezaného ústia tenkostennej nádoby, na hrdle sú dve prehĺbené ryhy, telo je zdobené veľkou vlnovkou; inv. čís. 10741 (obr. 16: 6).

30. Železná strelka s trojuholníkovým hrotom, spätnými krídelkami a tuľajkou zužujúcou sa smerom k hrotu; d 5 cm; inv. čís. 10795 (obr. 16: 7).

31. Hlinená "hviezdica" s plastickými výčnelkami; rozmery 4 x 4,4 cm; inv. čís. 10997 (obr. 16: 8, 9).

Z vytriedeného materiálu (inv. čís. 10612-11018) je niekoľko charakteristických, pomerne dobre vypálených hnedých, šedých a čiernych črepov, zdobených vlnovkami, pásmi, pretiahnutými jamkami, vetvičkovitým ornamentom, prepietajúcimi sa vlnovkami a pod. (obr. 17).

NEUERE ARCHÄOLOGISCHE FUNDSTELLEN UND FUNDE AUS DEM SÜDLICHEN GEBIET DER MITTELSLOWAKEI

GEJZA BALÁŠA

Dieser Beitrag enthält Berichte über archäologische Lokalitäten, Funde u.ä., die in den letzten Jahren im südlichen Gebiet der Mittelslowakei entdeckt, bzw. gefunden worden sind. Es handelt sich um folgende Lokalitäten: Preseľany nad Ipľom, Dvorníky, Včelince, Slnač, Malé Kosihy, Panické Dravce, Šafárikovo, Rimavské Brezovo, Krupina, Zvolenská Slatina, Jastrabá und Zvolen.

1. EINE SIEDLUNG MIT SPIRALBANDKERAMIK IN PRESEĽANY NAD IPĽOM

In Preseľany nad Ipľom (Bez. Levice) wurde eine Geländeüberprüfung vorgenommen, bei welcher man in einem Schnitt (2 x 5 m) in einer Tiefe von 20 cm auf dünn- und dickwandige Scherben der Spiralbandkeramik stiess. Ihre Verzierung besteht aus unregelmässig angeordneten Grübchen, Grübchenreihen, parallelen, durch Doppelpunkte geteilten Linien, schrägen ellipsenförmigen Eintiefungen, parallelen rechtwinklig abgebogenen Linien, Ritzlinien zu Dreiecken angeordnet, Kornstich und einfachen Linien. Einige Scherben sind mit gegenständigen Buckeln ausgestattet (spitze, längliche und lappenartige). Die Scherben haben Ocker-, graue und schwarze Farbe. Ausser Keramik fand sich auch ein beschädigter Keil, der Torso eines Schuhleistenkeiles, ein Nukleus und Hüttenlehmstücke.

2. DIE BESIEDLUNG VON PATKÔŠ BEI DVORNÍKY

Von den Ufern des Flusses Štiavnica bei Dvorníky (Bez. Zvolen), des sog. Patkôš stammt ein schon früher gefundenes archäologisches Material. Im Juli des J. 1960 wurde hier eine Probegrabung unternommen, bei welcher in einer Tiefe von 3-3,5 m eine neolithische Kulturschicht abgedeckt worden ist. Es fand sich hier dünn- und dickwandige Spiralbandkeramik von schwarzer, aschgrauer und Ziegelfarbe. Die Scherben sind mit spitzen, stumpfen, zylindrischen und in der Mitte eingedrückten Buckeln versehen. Auch Geweihbruchstücke und andere Tierknochen wurden hier angetroffen. In einer nur teilweise erhaltenen Grube fand sich eine kugelige Vase (Abb. 1: 1), halbkugelige Schüssel mit angedeutetem Fuss und Scherben. In die erwähnte Schicht griff eine jüngere - äneolithische - Kulturschicht mit Resten von kannellierter Keramik ein. Ausser Scherben konnten zwei heile doppelkonische kleine Krüge sichergestellt werden. Die Schichten schnitten sich gegenseitig. In der unteren Schicht lag zwischen den Scherben der kannellierten Keramik auch die Hälfte eines Tonrädchens. Der prächtigste Fund ist eine flache Plastik, ein Mann mit kantigem flachem Kopf, kurzen Beinen, gerundeten und mit dem Körper verbundenen Armen; H. 5,5 cm, Br. 5 cm (Abb. 1: 2).

Auf der Grabungsstelle befindet sich eine ausgedehnte und reiche neolithische Siedlung wie auch eine äneolithische. Das Material aus den oberen Schichten weist auf eine längere burgwallzeitliche Besiedlung hin. Die unweit kleine Anhöhe am rechten Štiavnica-Ufer belegt auf Grund von Funden eine spätmittelalterliche Besiedlung. Patkôš - traditionsgemäss ein mittelalterliches Kloster - war also im Neolithikum, Äneolithikum, in der Burgwallzeit und im Mittelalter besiedelt.

3. RETTUNGSGRABUNG IN VČELINCE

Zur Zeit der Abdeckung des Pliner Gräberfeldes in Šafárikovo im J. 1959 wurde auch eine Geländebegehung der nächsten Umgebung durchgeführt, bei welcher dann die Lokalität in Včelince (Bez. Rimavská Sobota) entdeckt worden ist. Die Fundstelle liegt am linken Ufer der Slaná, auf einer kleinen, noch bis vor kurzem

von unapfitem Gelände umgebenen Anhöhe. Auf dem Gemeindefriedhof, wo vor einigen Jahren der Totengräber beim Ausschachten einer Grabgrube mit dem Spaten die Hälfte einer grossen Schüssel abgrub, fanden sich in einem ausgehobenen Schnitt eine grosse geschmackvolle Vase mit ausladendem Mündungsrand und eingezogenem Hals, zwei Handhenkeln und vier länglichen waagrechten Ansätzen, eine unvollständige, der vorigen ähnliche Vase, eine grosse Schüssel mit fast senkrechtem, nur leicht geschweiftem Hals, eine flachbodige dickwandige Schüssel mit gerader Standfläche und schliesslich ein Teil einer grossen Schüssel. In weiteren Probeschnitten kamen ausser Siedlungsspuren keine Funde zutage.

Die gefundenen Scherben können dem Äneolithikum (kannelierte Keramik), der älteren Bronzezeit zugewiesen werden (die Schüssel, Torsos, Bodenstücke); auch die Hatvan-Kultur (die charakteristische Wabenverzierung der Keramik) wie auch die jüngere Hallstattzeit sind vertreten.

4. AXTFUNDE AUS SLIAČ

In Sliac (Bez. Zvolen) wurde unterhalb der Bäder am Granufer im Sand und Kies ein geglättetes Steinbeil aus Rauchquarz mit rundem Helm und abgenutzter Schneide geborgen; L. 10,5 cm.

Im J. 1962 fand sich oberhalb der Sliac'er Bäder auf dem Berghang bei der Sennerei eine Kupferaxt von länglicher, dem Helm zu sich verjüngender Gestalt und gerundeter Schneide; L. 10 cm.

5. NORDPANNONISCHE KERAMIK AUS MALÉ KOSIHY

In den Sammlungen des Museums von Banská Bystrica befindet sich auch nordpannonische Keramik aus Malé Kosihy (Bez. Nové Zámky), die aus Privatsammlungen stammt. Es sind vollständige Gefässe (kleine Vasen, Schüsseln, eine Klapper) und Scherben, unter welchen ebenfalls weissinkrustierte und solche mit den typischen ritzverzierten Henkeln wie auch Scherben mit zickzackverzertem Mündungsrand angetroffen werden. Es sind hier auch einige Stücke amorphen Kupferrohstoffes.

Im erwähnten Museum werden auch aus Malé Kosihy stammende Krugtorsos mit weisser Inkrustierung, ein kleines durchlöchertes Gefäss (Sieb) mit leicht ausladender Mündung und Henkel und einige weitere Scherben aufbewahrt.

Die Fundumstände sind nicht bekannt.

6. EIN GRÄBERFELD DER PILINER KULTUR IN PANICKÉ DRAVCE

Im Dezember des J. 1959 entdeckte man bei der Gemeinde Panické Dravce, Bez. Lučenec bei Sandabgrabungen auf einer ursprünglich kleinen Bodenerhebung ein Gräberfeld der Piliner Kultur. Die Gräber lagen verhältnismässig nahe beieinander und waren in 60 cm Tiefe angelegt. Einige von ihnen hatten Steinunterlagen. Grab I enthielt eine mit einer Schüssel abgedeckte Vase und ein Schöpfgefäss. Im Grab II fand sich eine bauchige Vase mit dem Inhalt von Leichenbrand, abgedeckt mit einer Schüssel, und ein Schöpfgefäss mit fast zylindrischem Hals. Grab III ergab eine Vase mit einer Schüssel als Deckel und ein kleines bauchiges Schöpfgefäss. Im Grab IV kam ein bauchiger Napf mit drei Buckeln unter dem Halse zum Vorschein, der Leichenbrand enthielt. Aus Grab V stammt eine geschmackvolle Vase mit Leichenbrandresten und ein kleines Schöpfgefäss. Im Grab VI wurde ein Vasenfragment mit Spitzbuckeln geborgen, das Knochen und eine Perle enthielt. Grab VII wies bloss einen Napf auf.

Das übrige Material stammt aus Leseefunden: grosse und kleine Vasen (ganze Stücke und Torsos), eine Schüssel mit ausladender Mündung, eine Schüssel mit abgesetztem Hals, Nöpfe und typische Piliner Schöpfgefässe. Eine Vase enthielt ein bronzenes beidseitiges Rasiermesser mit Flügeln, die an beiden Seiten gerundet sind; in der Mitte weist es Durchbrucharbeit auf und sein Griff ist am Ende

gerundet. Ausserdem fand sich ein massives spiralig gewundenes Bronzebruchstück und der Torso einer Gussform für das Giessen zweier Nadeln.

Die Brandgräber reihen wir zu den Urnenfeldern der Piliner Kultur. Das Rasiermesser datiert die Denkmäler in die Jungbronzezeit (ähnlich wie die runde V. B u d i n s k ý - K r i č k a s aus der Einöde Monosza bei Radzovce).

7. EINE PILINER VASE UND SCHERBEN DER SPIRALBANDKERAMIK AUS ŠAFÁRIKOVÓ

Nach dem zweiten Weltkrieg wurde bei Bodenarbeiten in Šafárikovo (Bez. Rimavská Sobota) auf dem Grund des Gemeindeamtes in Sand und Kies aus der Tiefe von 4 m eine bauchige Piliner Vase aus gut gebranntem Ton mit zwei Tunnelhenkeln, glatter Oberfläche und braunschwarzer Farbe zutage gefördert; H. 27 cm, Mdm. 25 cm, Stfl. 16 cm.

Beim Bau einer Senkgrube auf dem Stadtplatz von Šafárikovo fanden sich Scherben der Spiralbandkeramik.

8. GRÄBER MIT STEINSETZUNG UND BRANDBESTATTUNGEN IN RIMAVSKÉ BREZOVÓ

Im Gemeindekataster von Rimavské Brezovo liegt am linken Bachufer der Rimavn auf einem Hanggefälle beim Wege von der Eisenbahnstation unweit der dortigen Zigeunerhütten ein schon längst bekanntes Gräberfeld. Der alljährliche Wasserandrang im Frühling deckt auf dem Hange Steinkisten ab, die gewöhnlich aus ebenmässigen Steinblöcken angefertigt sind. Im Jahre 1959 leitete hier der Verfasser eine Rettungsgrabung ein. Auf die Gräber stiess man völlig an der Oberfläche. Die Ausmasse der Steinkisten betrugen beiläufig 50 x 30/40 cm. Eines der Gräber enthielt eine grosse schwarze doppelkonische Vase mit ritzverziertem Halsteil und anhaftendem Henkelrest. Bei ihr lag eine kleine tonnenförmige ziegelrote Vase, die mit einem Felsstück und einem kleinen Schöpfgefäss mit hochgezogenem Henkel abgedeckt war. Die Vase war mit Leichenbrandresten angefüllt. Neben ihr befanden sich Scherben eines Schöpfgefässes. Ferner wurden hier Reste eines komplett ausgestatteten "Steinkistengraves" festgestellt. Auf eine Vase mit Leichenbrand und einen Bronzering war ein Stein gewälzt. Die Vase lag auf einem flachen Stein, in dessen Nähe sich Scherben der Schüssel fanden, mit welcher die Vase bedeckt war. Die übrigen Gräber waren analog.

Die Funde der Steinkistengräber hängen mit den Brandgräbern in der Nähe von Kyjatice zusammen, welche V. B u d i n s k ý - K r i č k a ausgegraben hat. Nach J. P a u l í k kann die Entstehung der Kyjatice-Kultur in die zweite Hälfte der mittleren jungbronzezeitlichen Phase gestellt werden; in denselben Zeitabschnitt dürfen auch die vorliegenden Brandgräber datiert werden.

9. EIN LAUSITZER URNENGRÄBERFELD IN KRUPINA

Am Wege aus Krupina in die Gemeinde Babiná ging zwischen den Bächen Krupinica und Vajsovský potok seit dem J. 1957 bei Erdarbeiten ein Brandgräberfeld der Lausitzer Kultur systematisch seiner Zerstörung entgegen.

Aus einem ausgebaggerten Wasserleitungsgraben wurde Keramik, u. zw. eine kugelige Vase, eine topfförmige Vase, ein Toppfragment, Scherben eines Schöpfgefässes usw. geborgen.

Auf der gefährdeten Fläche wurden mehrere Versuchsschnitte gegraben. In allen stiess man auf eine Menge regelmässig, auch etagenförmig übereinander angeordneter Steinblöcke (drei Etagen). Schnitt I enthielt flache Steine in mehreren Etagen. Schnitt II ergab in 65 cm Tiefe ein Steinkistengrab, das sorgfältig mit grossen symmetrischen Steinplatten überdeckt war. Im Grab fanden sich zwei Vasen; in der grösseren lag stark mit Lehm vermischter Leichenbrand. Im Schnitt III fanden sich sporadisch zwischen den schichtenweise übereinander angeordneten Steinen Scherben, etwa in der Mitte des Schnittes war ein von Steinen umgrenzter Raum, dessen Erde

ebenso wie unter den Steinen beiläufig auf einer Fläche von 120 x 60 cm stark schwarz verfarbt, mit Asche, Holzkohlenstückchen und Teilchen unverbrannten Holzes durchsetzt war. In der Asche lag ein kleines Schöpfgefäss. Im Schnitt IV kam ausser Steinen kein anderes Inventar zutage.

Bei Bauarbeiten der folgenden Jahre wurde dieses Material geborgen: zwei Vasen, der Torso einer grossen Schüssel, ein kleines konisches und ein kleines bauchiges Schöpfgefäss.

Das Fundgut gehört in die jüngere Burgwallzeit, eventuell in Reineckes Stufe IIIA.

10. EIN LAUSITZER URNENGRÄBERFELD IN ZVOLENSKÁ SLATINA

Die Lokalität "Boroviny" bei der Gemeinde Zvolenská Slatina ist bereits länger bekannt. Bei Strassenarbeiten stiess man hier auf Brandgräber der Lausitzer Kultur; das Material verarbeitete V. B u d i n s k ý - K r i ť k a (ČMSS XL, 1949, 3-10). 1959 entdeckte man bei Stallbauten für die Landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaft weitere Gräber; bei den Arbeiten wurden mehrere Gefässstorsos aus dem Inventar der Brandgräber geborgen. An der gefährdeten Stelle führte der Verfasser eine Rettungsgrabung durch (8 Schnitte).

Schnitt I lieferte eine regelmässige Steinsetzung aus grossen Steinen, zwischen denen sich Keramikscherben, u. zw. ein Schüsselfragment, das Bodenstück eines Topfes, das Fragment einer grossen Schüssel mit eingezogenem Mundungsrand, eine hohe Schüssel mit einschwingendem Hals usw. fanden. Schnitt II ergab Steine und ein bescheidenes Schorbenmaterial. Schnitt III wies in der Nordwestecke Steine mit einer Menge dickwandiger Scherben auf, u. a. ein Topftorso und Scherben verschiedener anderer Tonware. Die Gräber waren in schlechtem Erhaltungszustand. Schnitt IV enthielt bloss verstreute Steine. Im Schnitt V beobachtete man eine Ansammlung von Steinen (Grabumsäumung), den Unterteil eines Topfes, eine grosse Vase mit Leichenbrand, die mit dem Bodenstück eines Gefässes bedeckt war, ferner Scherben einer konischen Schüssel usw. Im Schnitt VI befand sich ein Steinhaufen und Schnitt VII erwies sich als fundleer. Im Schnitt VIII stiess man gleich unter der Oberfläche auf Steine. Alle Gräber waren durch Grundwasser vernichtet. Es gelang uns, eine grosse bauchige Vase, eine Schüssel mit leicht gerundeter Bauchwölbung und ein geschmackvoll gestaltetes Schöpfgefäss zu rekonstruieren. Aus Lesebefunden stammt eine kleine Vase.

Das Material kann, ähnlich wie die vorhergehenden Funde, in die IV. Bronzezeit und an den Anfang der ersten Hallstattphase datiert werden.

11. EINE SIEDLUNG DER PÚCHOV-KULTUR IN JASTRABÁ

Im Jahre 1956 wurde das Museum von Banská Bystrica auf archäologische Funde bei der Gemeinde Jastrabá (Bez. Žiar nad Hronom) aufmerksam gemacht, welche im vulkanischen Kremnitzer Gebirge liegt. Bei der Eisenbahnstation im Dorfe sammelte der Ortsschullehrer mit seinen Schülern Scherben und Silexe. An diesen Stellen, dem Weg einer ehemaligen Sandgrube, fand sich eine Menge von Silexindustrie. Das Material blieb jedoch lange unbeachtet und viel wurde vernichtet. Einige Stücke gelangten in das Museum von Kremnica und Banská Bystrica.

Bei einer Geländebegehung auf der kleinen Anhöhe in der Nähe obiger Stellen wurde eine Kulturschicht festgestellt, die Scherben, Asche und Holzkohlenstückchen enthielt. Bei weiteren Schnitten stiess man auf einige regelmässig gesetzte Steine, eine ovale Grube und einen Reibestein für Getreide.

Die gefundenen dick- und dünnwandigen Scherben stammen von Vasen, Schüsseln und Vorratsgefässen und haben graue, ockerfarbene und aschgraue Färbung. Die Verzierung, sofern eine überhaupt vorhanden war, bestand aus unregelmässigen

Kanneiuren, Bändern und Ritzlinien, Wellenlinien, senkrechten Ritzlinien, waagrecht und schrägen Bändern und Punkten.

Auf Grund des festgestellten Materials ist in Jastrabá an der Wende der Zeitrechnung eine Siedlung der Púchov-Kultur gewesen.

12. EINE SLAWISCHE SIEDLUNG IN ZVOLEN

Nach dem zweiten Weltkrieg wurde in Zvolen auf der Flussterrasse "Krivá púť" zwischen den Flüssen Gran und Slatina vom Verfasser des Aufsatzes eine frühburgwallzeitliche Ansiedlung aus dem VIII. Jh. entdeckt. Auf derselben Terrasse, in der Richtung zur Stadt, stiessen Studenten 1948 auf dem Hofe der Forstschule beim Legen von Wasserleitungsrohren auf eine slawische Siedlung. Im Jahre 1952 erfolgte hier unter Leitung des Autors eine Rettungs- und Probegrabung, deren Ergebnis eine Abfallgrube mit einer Menge von Scherbenmaterial, Knochen, Steinen und Holzkohlenstückchen (Eiche) war. 1954 wurde mit der Grabung fortgesetzt und es erfolgten 16 Schnitte. Die Lokalität ist zum Grossteil noch vor dem zweiten Weltkrieg beim Bau von Familienhäusern vernichtet worden. Es fand sich hier Siedlungsmaterial; 405 charakteristische Scherben wurden aufgearbeitet. Sie sind mit Wellenlinien verziert, die teils regelmässig eingeritzt, teils recht unregelmässig sind und sich oftmals gegenseitig schneiden. Die Wellenlinien sind in Bändern und auch einzeilig ausgeführt, haben kleinere und grössere Ausmasse. Andere Scherben sind mit Grübchen aus eingedrückten Rechtecken oder Quadraten verziert. Interessant ist die Randprofilierung, die auf ältere Formen schliessen lässt. Allgemein kann jedoch das Fundgut der jüngeren Burgwallzeit - dem XII. und XIII. Jh. - zugewiesen werden.

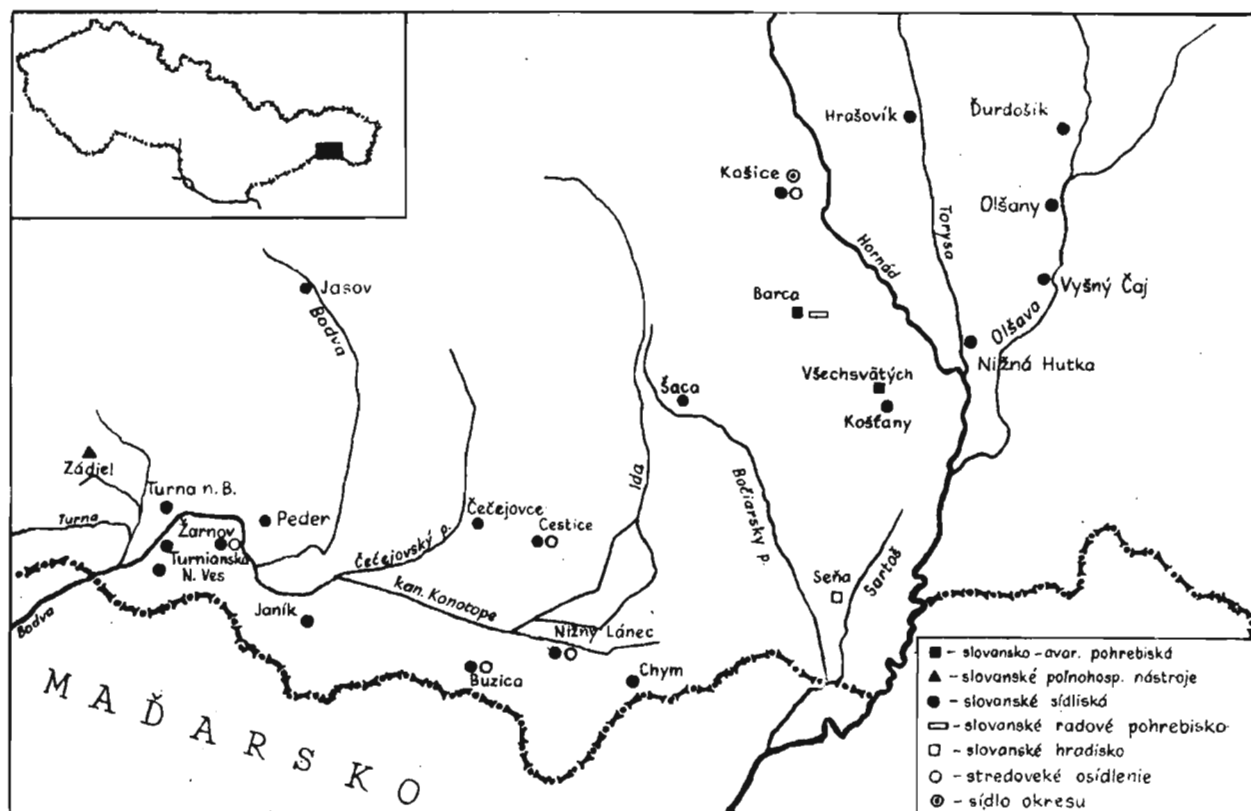
Übersetzt von B. Nieburová

PRÍSPEVOK K POZNANIU SLOVANSKÉHO OSÍDLENIA NA JUHOVÝCHODNOM SLOVENSKU

VOJTECH BUDINSKÝ-KRIČKA

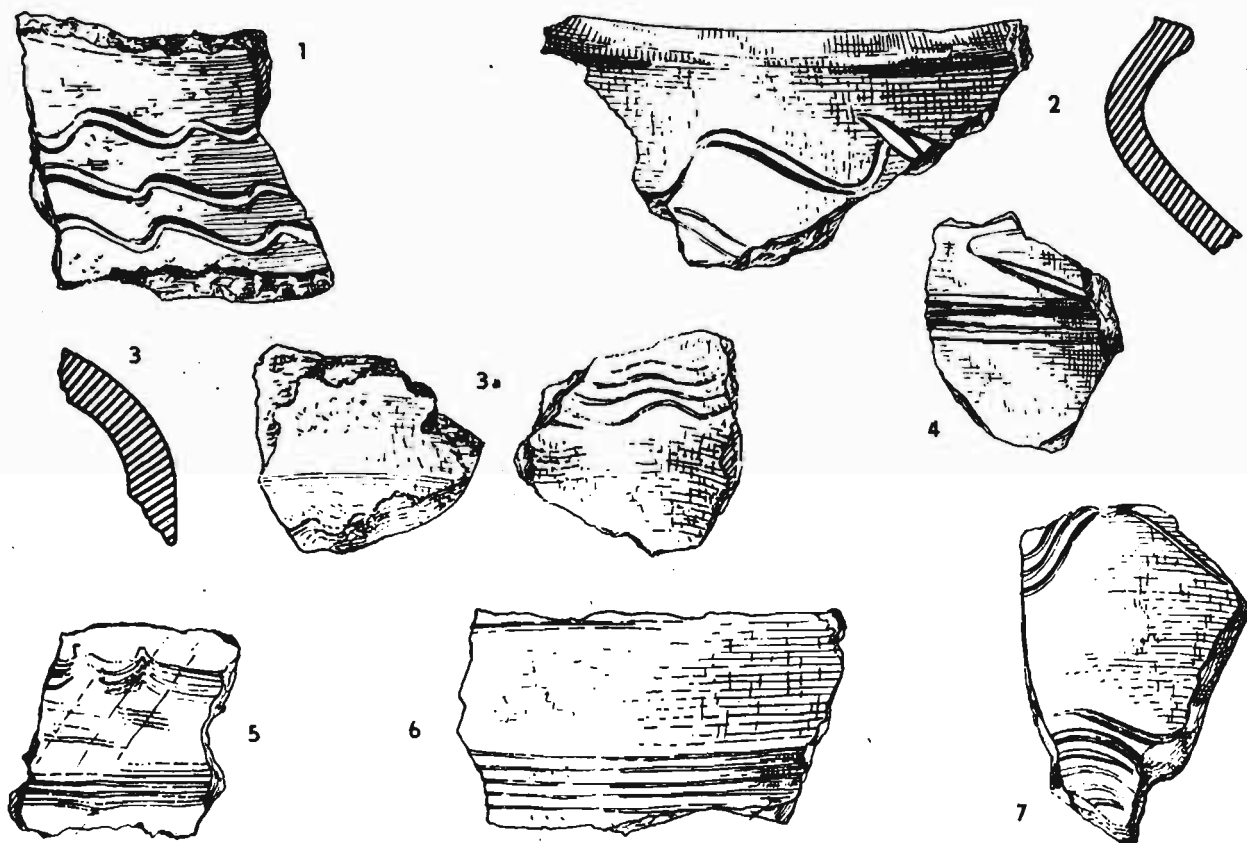
V štúdiu otázok slovanského osídlenia na východnom Slovensku dosiahli sa v posledných rokoch pozoruhodné výsledky. Je to zásluha Archeologického ústavu SAV..ako aj zásluha východoslovenských múzeí, ktorých sieť sa v poslednom čase potešiteľne rozrástla.

Vďaka výskumným prácam, ktoré sa najmä po roku 1948 sľubne rozvíjajú i na východnom Slovensku, získali sme už celý rad nových závažných poznatkov o začiatkoch a vývine slovanského osídlenia na Východoslovenskej nížine,¹ na okolí Košíc² a čiastočne i v širšej východoslovenskej karpatskej oblasti (Spiš, Šariš, horný Zemplín).³ Z hľadiska slovanskej problematiky azda najmenšia pozornosť pre nedostatok odborníkov venovala sa juhu Košického okresu, údoliam medzi Juhoslovenským krasom a severnými výbežkami Tokajského pohoria, teda oblasti značnej rozlohy, ktorá má nemalý význam pre skúmanie dejín starého Slovenska. Prvým krokom v tomto smere bol tu prieskum uskutočnený v rokoch 1962 a 1963 (V. B u d i n s k ý - K r i č k a a Š. Š p i a k). O jeho výsledkoch chce autor informovať v tomto príspevku.

Obr. 1. Mapka slovanských nálezísk v Košickom okrese.

Prieskum bol zameraný hlavne na údolie Bodvy, prítoku Slanej, a na poriečie Idy a Turny, pobočiek Bodvy (obr. 1). Jedinou, v literatúre už dávnejšie uvádzanou slovanskou lokalitou bol v tejto oblasti Zádiel. Prvé slovanské sídliská sa v údolí Bodvy zistili v Turne nad Bodvou, na dvoch miestach v Turnianskej Novej Vsi, podobne i v chotári obce Žarnov a v Jasove. V poriečí Idy prišlo sa na prvé stopy slovanského osídlenia v Janíku, Pederi, Buzici, Nižnom Lánci, Chyme, Čečejovciach a Cesticiach. Prieskum v údolí Turny realizoval sa po Jablonev nad Turnou; nepriniesol zatiaľ pozitívne výsledky. Na niektorých z uvedených slovanských sídlisk získal sa pri prieskume archeologický materiál i z iných období; v článku uvediem z neho aspoň stredoveký materiál, pretože umožňuje sledovať kontinuitu osídlenia kraja až do XII.-XIII. stor.

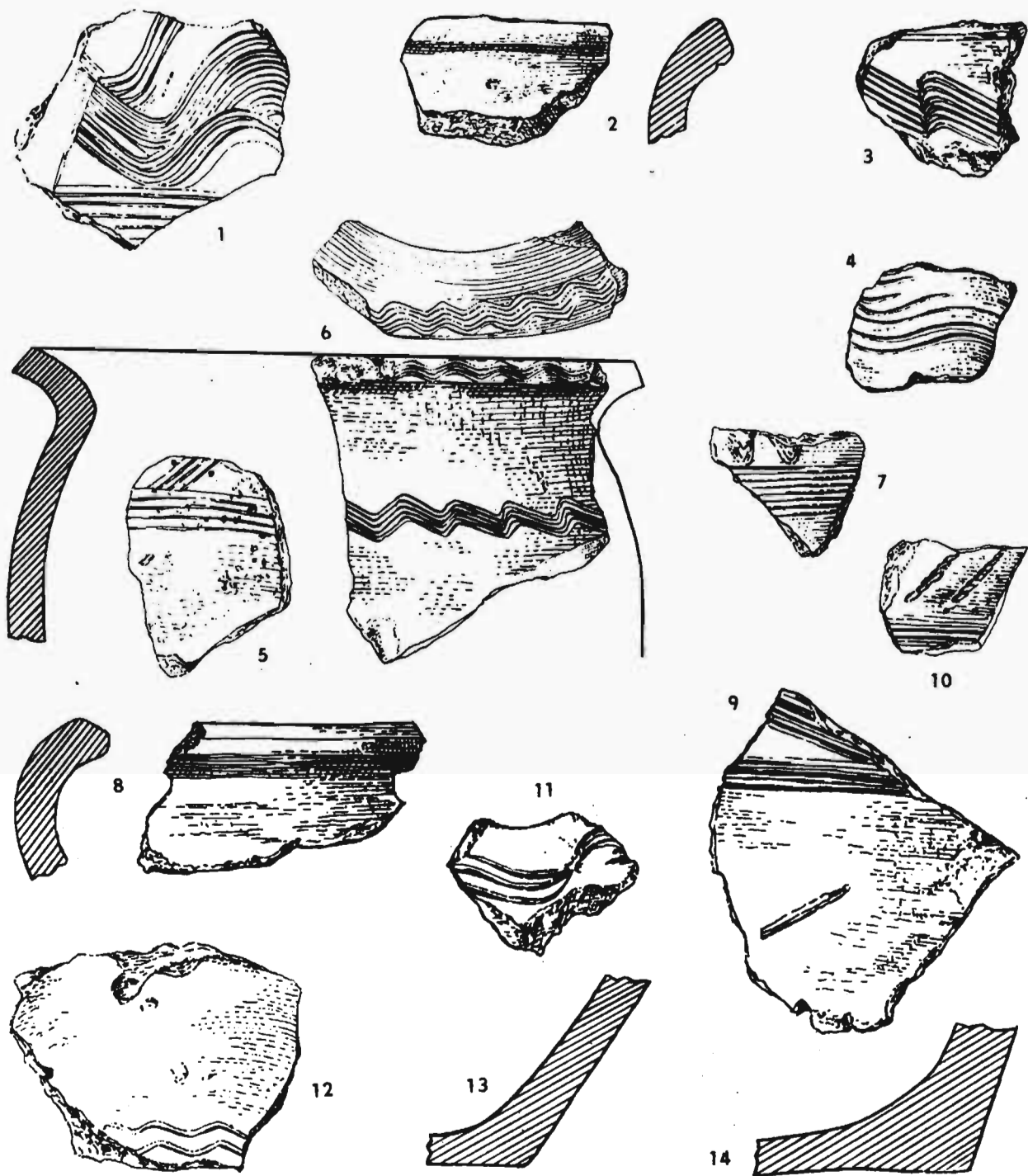
Obr. 2. Turnianska Nová Ves - Kenderföld; slovanské sídlisko.
Keramika z povrchového zberu.

Okrem poriečia Bodvy a jej pobočiek prieskum sa dotkol aspoň sčasti i oblasti východne od Hornádu, a to údolia dolnej Torysy a Olšavy. Na stopy slovanského osídlenia sa tu prišlo zatiaľ vo Vyšnom Čaji a na stopy stredovekého osídlenia v Nižnej Hutke a Olšovanych.

PREHĽAD NÁLEZOV PODĽA JEDNOTLIVÝCH LOKALIT

Turna nad Bodvou

Na rozsiahlom sídlisku z mladšej doby rímskej, objavenom na miernej vyvýšene v diele Veľká lúka pri železničnej trati juhovýchodne od stanice, našli sa okrem množstva keramického materiálu zo spomenutého obdobia i tri pozoruhodné črepy slovanskej keramiky zo staršej až strednej doby hradištnej. Sú z dobre vypálených nádob, zhotovených z piesočnatej hliny premiešanej s vápencovými zlomkami. V hline jedného črepa je i slúda. Opis zlomkov:

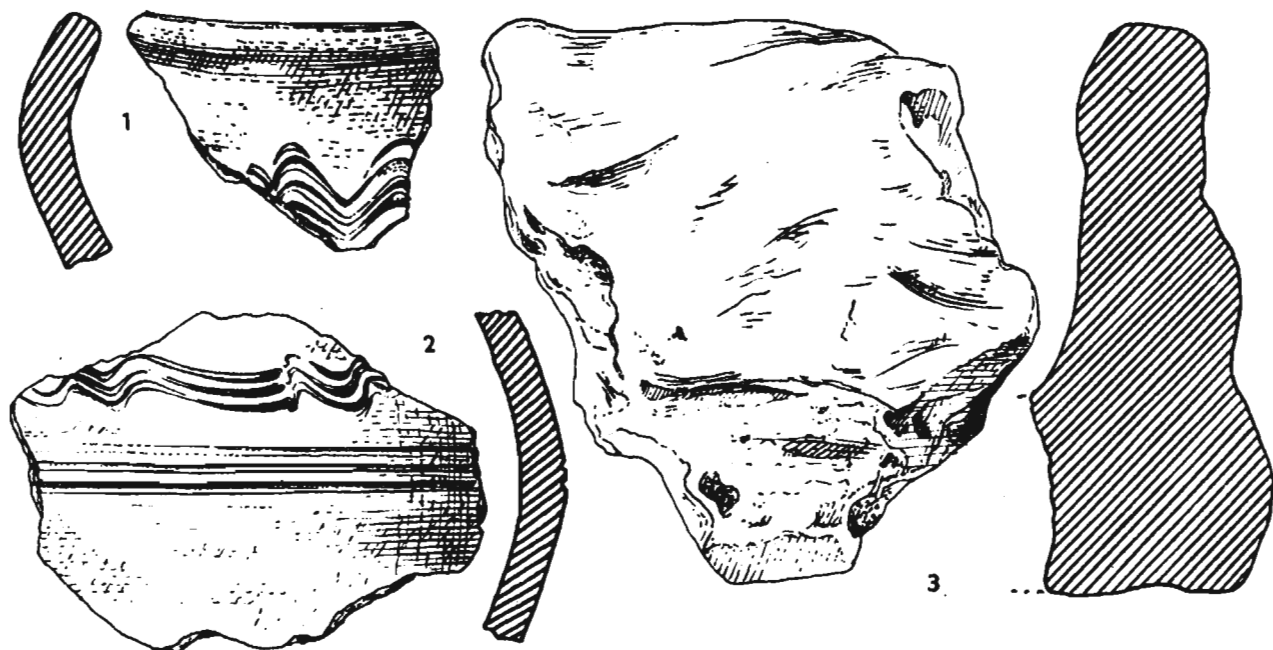

Obr. 3. Turnianska Nová Ves - Alsóháromholdas; slovanské sídlisko.
Keramika z povrchového zberu.

Fragment hrnca s mierne roztvoreným ústím a so zaobleným okrajom, zvonku tmavohnedej, na vnútornej strane červenkastohnedej farby, vrchná časť nádoby bola obtáčaná; pod okrajom sa ťahá vodorovná ryha, vydutie bolo zdobené pásmi viacriadkových vodorovných rýh; vnútorný povrch nádoby pod ústím bol hrboľatý (obr. 10: 2).

Zlomok tmavohnedej nádoby s pásom vodorovných rýh; vydutie nádoby malo nábeh na slabý lom (obr. 10: 4).

Zlomok sivej nádoby s jemne rytou viacnásobnou vlnkou a s pásikom vodorovných rýh (obr. 10: 1).

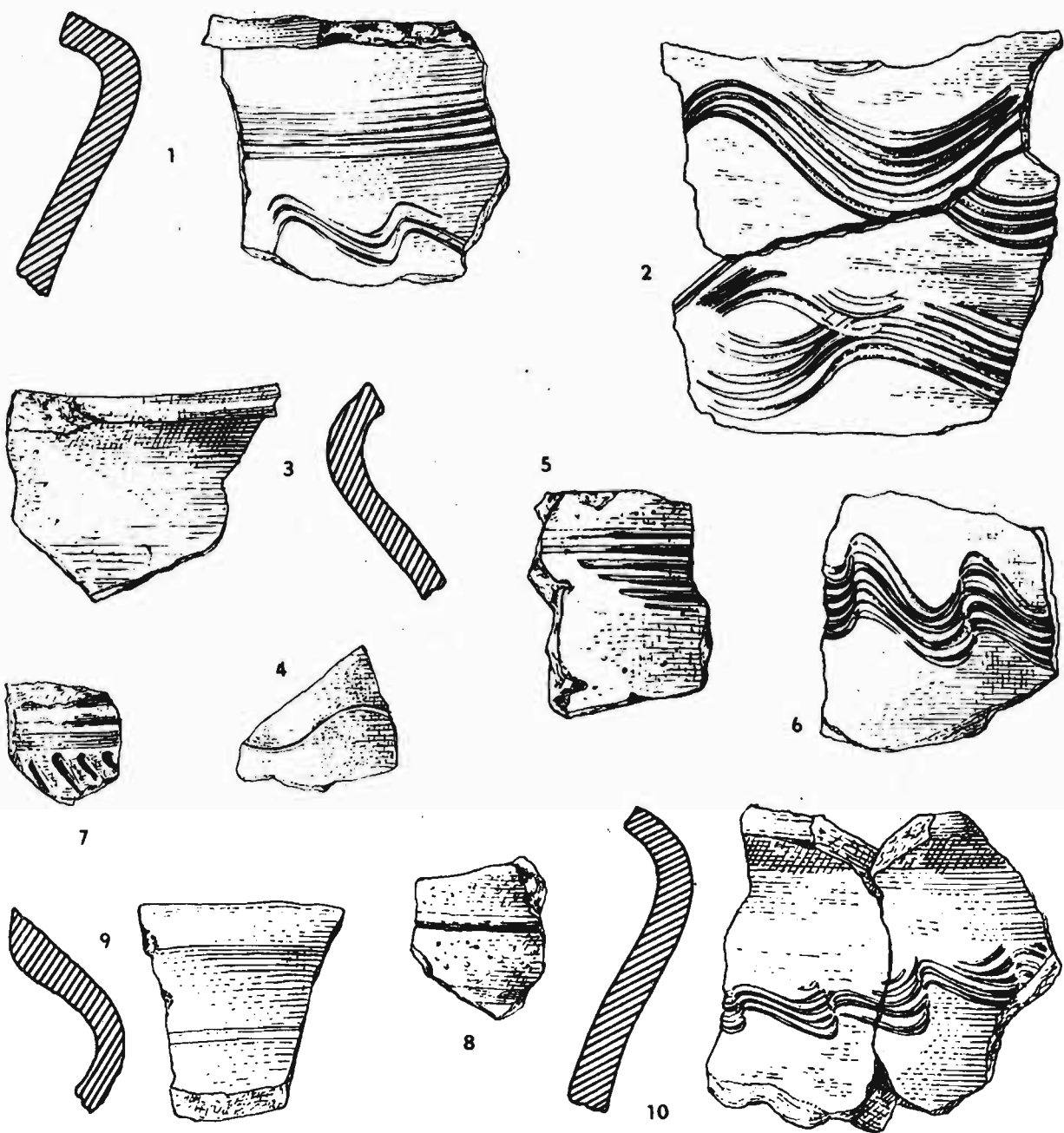
Obr. 4. Turnianska Nová Ves - Alsóháromholdas; slovanské sídlisko.
Črepy a fragment pekáča zo sídliskovej jamy.

Turnianska Nová Ves

1. Mierna vyvýšenina na severnom okraji obce po ľavom brehu mŕtveho koryta Bodvy (kóta 172,2), názov oráčiny Kenderföld. Zlomky tu nájdenej slovanskej keramiky sú považované za strednej doby hradištnej, niektoré zo staršej fázy mladšieho hradištného obdobia (obr. 2). Ide o fragmenty z hnedých, červenohnedých, žltohnedých, sivých a tmavosivých nádob, zhotovených z piesočnatej hliny alebo z hliny s prímесou belavých zŕniек roztlčeného vápenca. Na niektorých zlomkoch sú stopy práce na kruhu. Pozoruhodnejší a výraznejší z dvoch okrajových črepov ukazuje na nádobu, ktorej ústie bolo kónicky roztvorené (obr. 2: 3). Výzdoba nádob pozostávala z rytých pásov vlnoviek a priamych línií, výnimočne i z jednotlivo a hrubo rytých vlnoviek. V jednom prípade bola zdobená vnútorná stena ústia nádoby viacriadkovou vlnovkou (obr. 2: 3, 3a). Pravdepodobne so slovanským osídlením vyvýšeniny súvisia i ojedinelé nálezy železnej trosky.

2. V hone Alsóháromholdas, necelý kilometer na východ od bývalého koryta Bodvy medzi kótami 172,2 a 175,1, južne od obce na oráčine v rovinatom teréne západne od poľnej cesty črtá sa tmavá výplň viacerých sídliskových jám a zvyšky takejto jamy černejú sa i v záreze spomenutej poľnej cesty.

Zlomky keramiky, nájdene na tmavých miestach oráčiny, teda na miestach azda príbytkových alebo iných jám (obr. 3) a v jednom prípade vybraté priamo zo zasypanej jamy, černejúcej sa v záreze poľnej cesty (obr. 4), sú z hnedých, hnedosivých, červenohnedých a žltohnedých nádob, formovaných na kruhu a vyrobených z piesočnatej hliny, zriedkavejšie z hliny s prímесou zŕniек roztlčeného vápenca. Výnimočne hotovili sa nádoby i zo sľudnatej hliny. Zlomky sú z dobre vypálených nádob. Povrch niektorých je posiaty jamkami po vypadnutých zŕniekach piesku. Ústie nádob bolo kónicky roztvorené (obr. 3: 6, obr. 4: 1). Okraj jedného hrnca bol vodorovne hranený (obr. 3: 8) a pod samým okrajom iného sa ťahal vodorovný žliabok (obr. 3: 2). Motívmi výzdoby na zlomkoch sú ryté pásy vlnoviek a vodorovných línií, na jednom črepe je výnimočne ornament zo šikmých vypichaných línií (obr. 3: 10). Najpozoruhodnejší fragment je zo sivej nádoby vytočenej zo sľudnatej hliny, so slabým lomom na vydutí, ktorej kónicky roztvorené ústie na obvode i na vrchnej

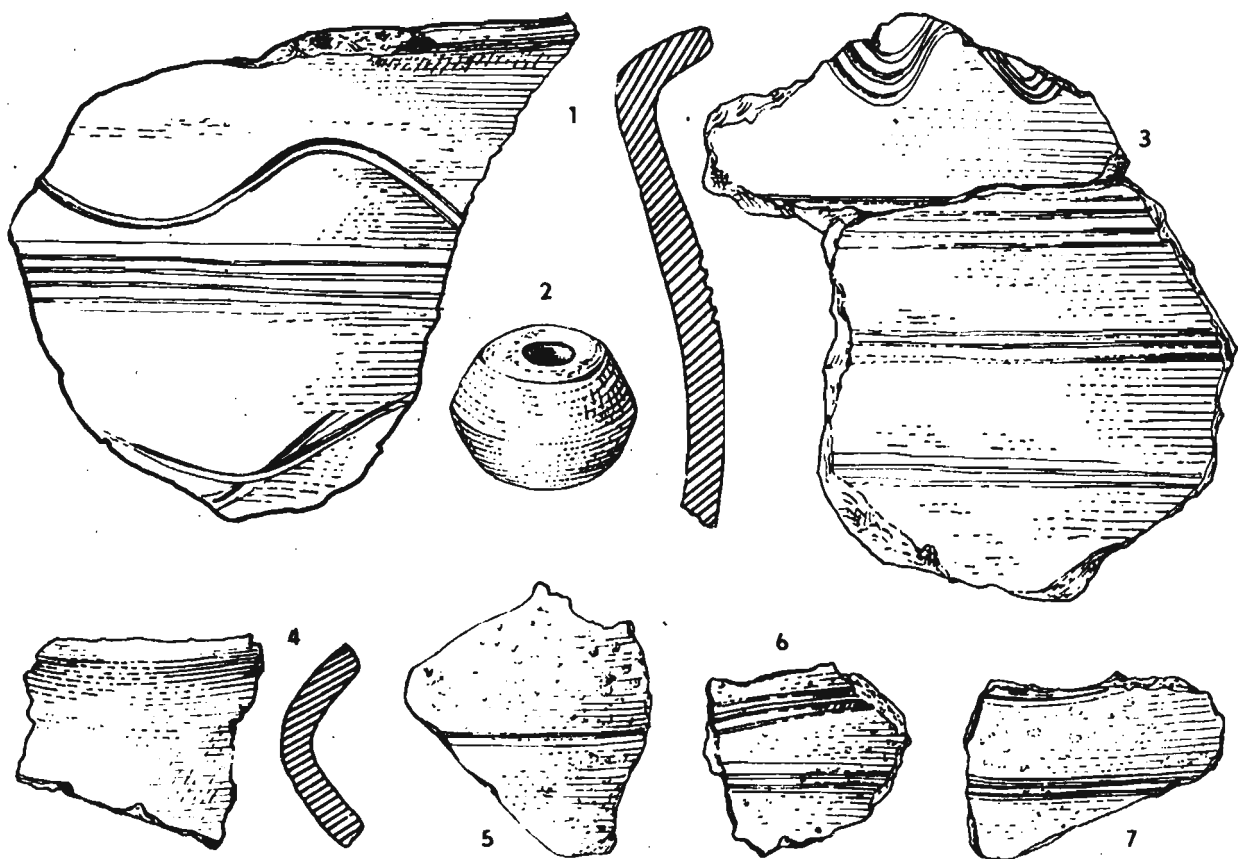

Obr. 5. Žarnov. 1-3, 5, 6, 10 - hlinisko južne od lesa Bodnárka, keramika zo slovenských sídliskových jám; 4, 7-9 - oráčina severne od lesa Bodnárka, stredoveká keramika (povrchový zber).

strane bolo zdobené viacriadkovou vlnovkou, aká krásila i vydutie tohto hrnčeka (obr. 3: 6). Slabo lomeným vydutím vyznačovala sa aj iná nádoba (obr. 4: 2). Okrem zlomkov nádob našlo sa na sídlisku i torzo osličky zo sivého trvého pieskovca, fragment pekáča, niekoľko kusov železnej trosky a uhlíky. Pekáč bol asi štvorcovitý; v 9 cm, hr dna 3,2 cm (obr. 4: 3).

Sídlisko na terase Bodvy v diele Alsóháromholdas podľa uvedených nálezov datujem do prelomu staršej a strednej doby hradištnej, teda v podstate do VIII.-IX. stor. Považujem ho za jedno z najstarších slovenských sídlisk na východnom Slovensku.

3. Predbežne s negatívnym výsledkom skončila sa obhliadka na vrohu Várhegy (Hradová), strategicky významnom zemepisnom bode severne od obce Chorváty, kde

Obr. 6. Janík. Slovenská keramika zo sídliskovej jamy
a praslen z kultúrnej vrstvy.

s určitou treba rátať so stopami tak slovanského, ako aj stredovekého osídlenia.

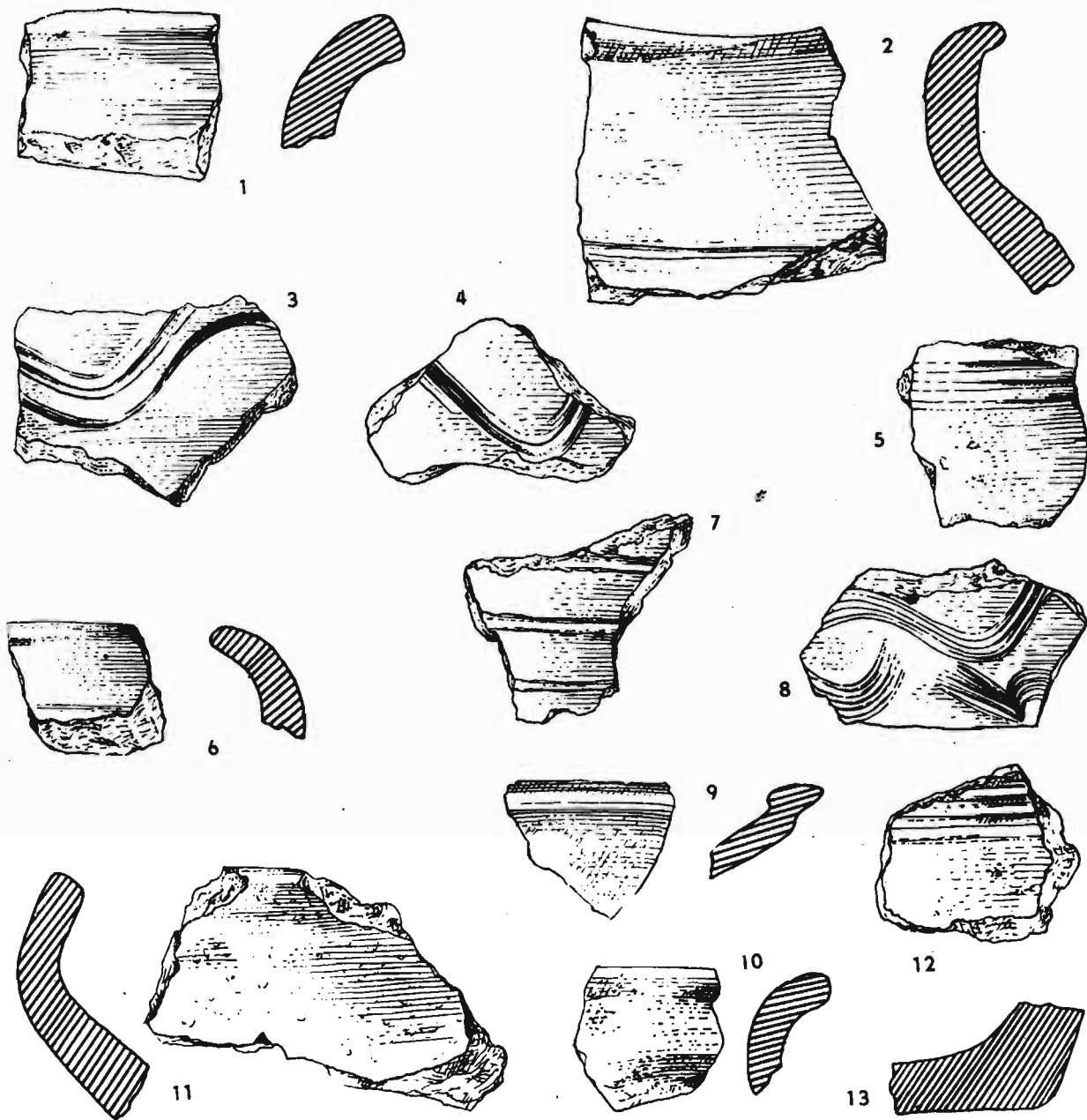
J a s o v

Na oráčine v diele Hámorka, po pravom brehu Bodvy južne od známej jaskyne, okrem pamiatok zo starších období našlo sa i niekoľko hradištných črepov, s ktorými súvisia najskôr i kusy tamže nájdennej železnej trosky. Zo spomenutých zlomkov päť je zo strednej doby hradištnej, ostatný s konca strednej alebo zo začiatku mladšej doby hradištnej. Črepy staršieho rázu sú z nádob hnedej, v jednom prípade žltohnedej farby. V hline skoro všetkých nádob belejú sa zrnká roztlčeného vápenca, jeden zlomok je z nádoby zhotovenej z piesočnatej, sľudnatej hliny. Z výzdoby na jednom zlomku sa zachoval pásik vodorovných rýh (obr. 10: 5) a na inom trojitá vlnovka medzi pásmi vodorovných rýh (obr. 10: 8). Fragment z prelomu strednej a mladšej doby hradištnej je z hnedého, z jemnej hliny zhotoveného hrnca, zdobeného zárezmi a vodorovnými žliabkami (obr. 10: 7).

Ž a r n o v

1. V malom hliníku na samom okraji návršia, klesajúceho k pravej strane cesty Žarnov - Janík, pri juhovýchodnom okraji lesa Bodnárka a kóte 185,3 zistili sa zvyšky troch slovanských sídliskových jám. Z ich tmavej výplne získal sa črepový materiál (obr. 5: 1-3, 5, 6, 10), uhličky, ojedinelé zlomky zvieračích kostí a tehloviny, dva kusy železnej trosky a odštep hnedého radiolaritu.

Črepy sú z hnedých, žltohnedých a sivohnedých nádob, formovaných na kruhu a zhotovených z jemnej hliny s prímiesou zrníka asi roztlčeného vápenca. Povrch zlomkov je pórovitý, pomerne hladký a akoby masný. Ústie nádob bolo výrazne roztvorené a na okraji šikmo skrojené (obr. 5: 1, 3, 10). Na zlomkoch sú hrebien-

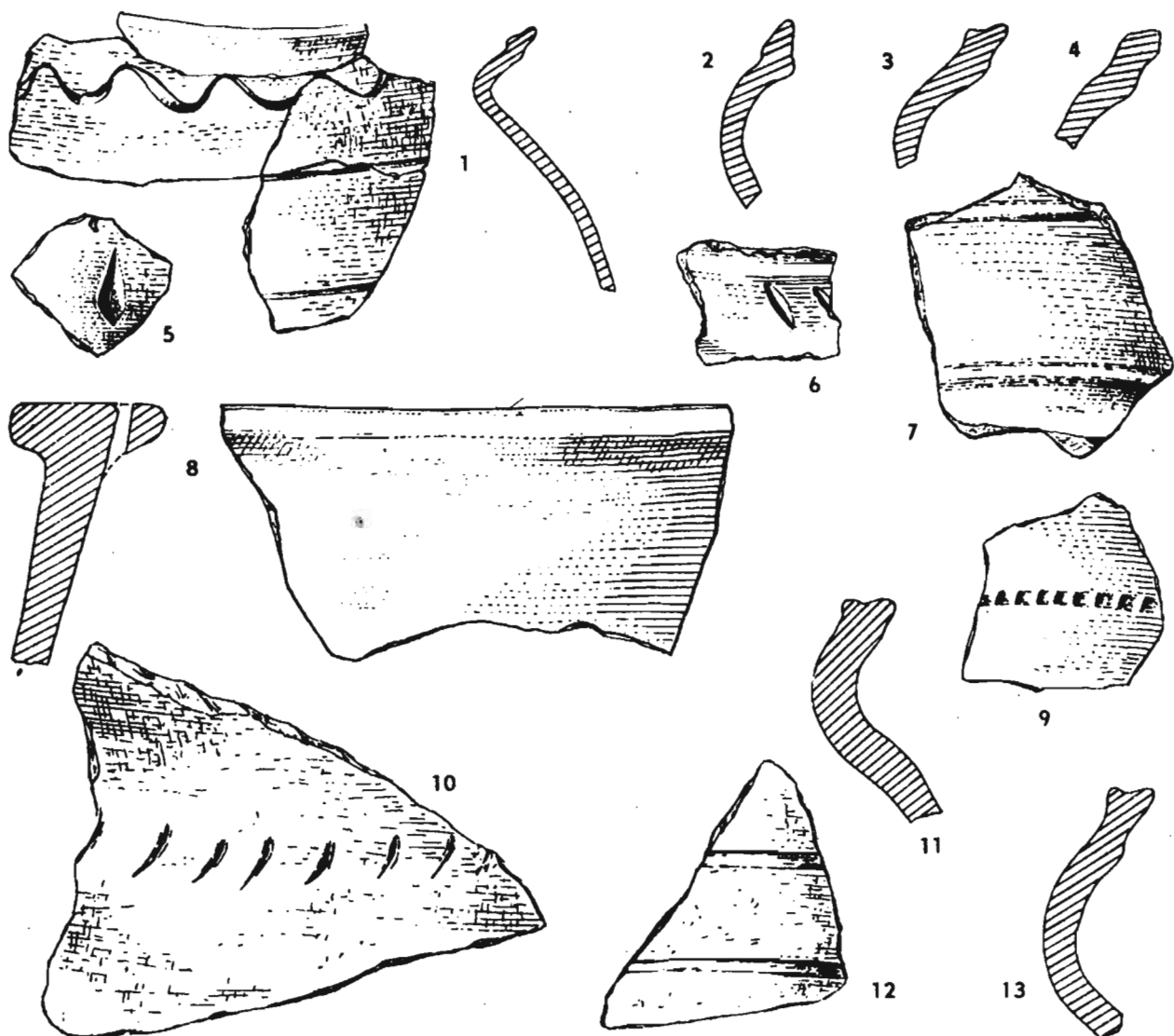
Obr. 7. Buzica. Sídliškove nálezy: 1-8, 10-13 - slovanská keramika;
9 - stredoveká keramika.

kovitým nástrojom ryté pásy vlnoviek a vodorovných línií (obr. 5: 1-3, 5, 6, 10). Nálezy svedčia o krátkotrvajúcom a riedkom osídlení na terasovitom okraji tamajšieho návršia približne v staršej fáze strednej doby hradištnej.

2. Na sever od lesa Bodnárka blízko kóty 185,9 na oráčine, mierne sa zvažujúcej k pravému okraju cesty Žarnov - Janík, našli sa ojedinelé atypické zlomky nádob zo strednej doby hradištnej, ako aj ojedinelé, avšak výraznejšie črepy stredovekej keramiky približne z XII.-XIII. stor. z nádob pieskovej a sivej farby (obr. 5: 4, 7-9). Na jednom z týchto zlomkov je vlnovka, na ďalších dvoch šikmé zářezy a na iných dvoch vodorovné žliabky.

J a n í k

V hlinisku na terasovitom okraji návršia, mierne klesajúceho ku stoku Kono-
tope, na východ od hospodárskych stavieb JRD zistili sa zvyšky sídliskovej jamy
a vedľa nej tenká kultúrna vrstva so slovanskou keramikou. Črepy vybraté zo zäsypu

Obr. 8. Nižný Lánec - Tánok. Stredoveká keramika zo sídliska.

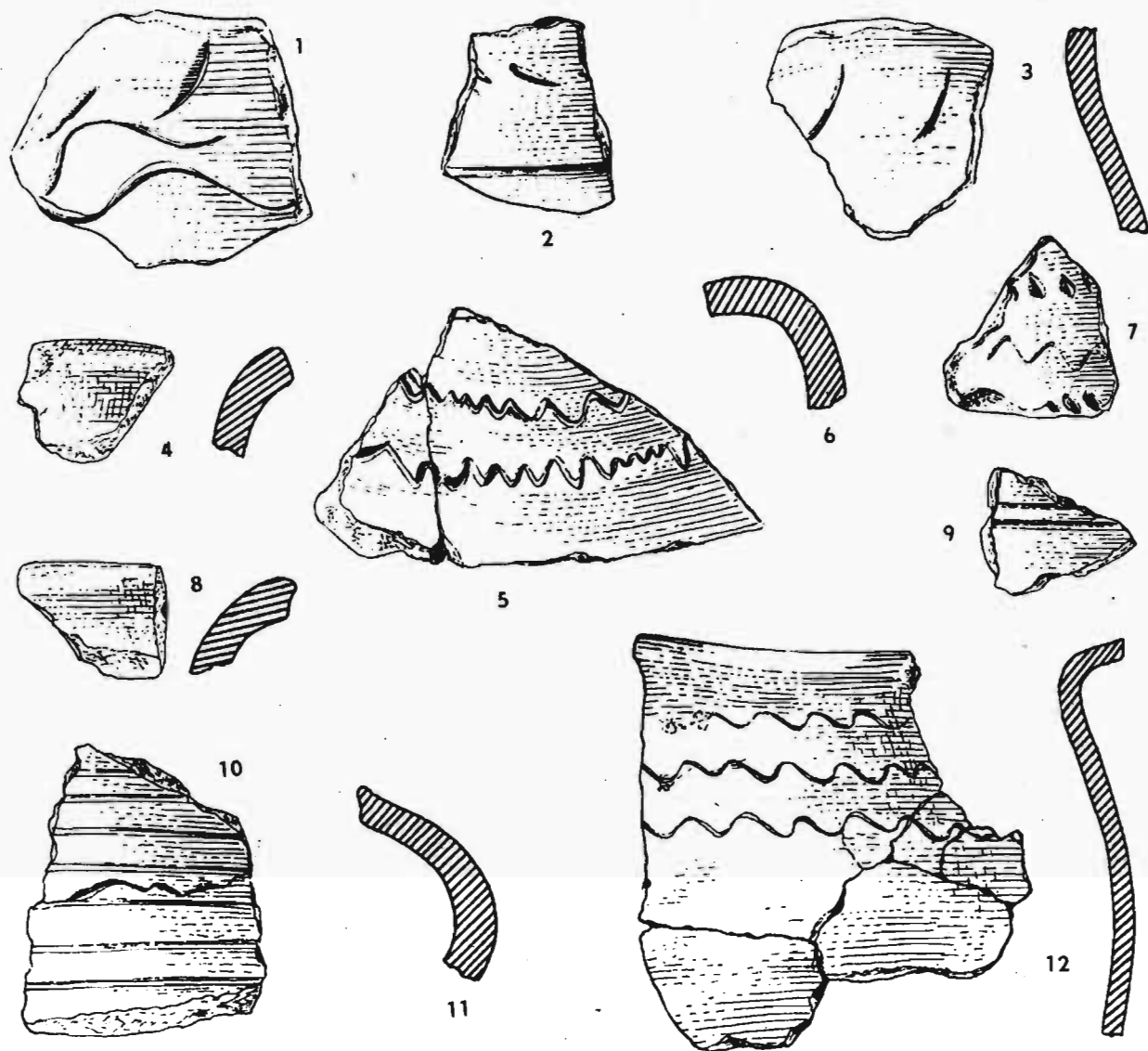
Jamy sú z tenkostennej nádoby a z iných nádob hladkého, pórovitého povrchu, hnedej, žltohnedej a tmavosivej farby. Ústie spomenutého tenkostenného hrnca, z ktorého sa našlo viac zlomkov, bolo výrazne roztvorené (obr. 6: 1). Prosté i viacriadkové vlnovky a pásy vodorovných rýh tvorili výzdobu nádob (obr. 6: 1, 3, 4-7). Podľa zlomkov treba sídlisko datovať približne do staršej fázy strednej doby hradištnej, teda v podstate do IX. stor.

Okrem črepového materiálu vybralo sa z jamy i niekoľko kusov železnej trosky a zvieračí zub. Z tenkej kultúrnej vrstvy, zistenej v profile hliniska východne od výplne jamy, sú dva atypické črepy z nádob podobného rázu ako opísané zlomky, a dvojkužeľovitý praslen žltohnedej farby, $\varnothing$ 3,4 cm, hr 2,4 cm (obr. 6: 2). I slovenské osídlenia na okraji návršia v Janíku bolo pravdepodobne len krátkodobé.

P e d e r

Pri povrchovom zbere na sídlisku objavenom v katastri obce na oráči v diele Kenderkertek, na terase na pravom brehu Bodvy a po stranách cesty Peder - Žarnov. našli sa okrem početných črepov z doby rímskej a ojedinelých črepov z iných období i tri zlomky slovanskej keramiky, z ktorých jeden je starohradištného rázu, ostatné zo sklonku strednej doby hradištnej. Opis nálezov:

Fragment hnedej, tenkostennej, viacriadkovými vlnovkami zdobenej, slabo vypuklej nádoby so slabo roztvoreným ústím. V hline črepa beľajú sa zrnká roz-

Obr. 9. Slovánská a stredoveká keramika zo sídlisk: 1 - Chym; 2-4, 7-9 - Cestice; 5, 6, 10-12 - Čečejevce.

tlčeného vápenca, povlak akoby mastný, vo vrchnej časti fragmentu vidno jemné vodorovné ťahy (obr. 10: 9).

Dva črepy z hrubostenných, zo sľudnatej hliny zhotovených nádob. Jeden z nich - okrajový črep - je z červenohnedej, najskôr pomocou kruhu formovanej nádoby s ústím výrazne vyhnutým a s povrchom vodorovne zbrázdeným (obr. 10: 6). Druhý zlomok je zo žltohnedej nádoby zdobenej vodorovnými žliabkami (obr. 10: 3).

B u z i o a

Doklady osídlenia so slovanskou keramikou sa tu našli na severnom svahu návršia západne od obce medzi kótami 169,3 a 192,9, vľavo od cesty Buzioa - Rešioa. Väčšina nájdených črepov (obr. 7) má nápadne pórovitý povrch. V hline dvoch z nich beľajú sa zrnká roztlčeného vápenca. Zlomky sú prevažne jasnej žltohnedej a červenohnedej farby. Na jednom črepe badať stopy práce na kruhu. Ústie nádob, súdiac podľa niektorých zlomkov, bolo výrazne roztvorené a v jednom prípade na okraji ostro skrojené (obr. 7: 1). Na črepe sú ryté pásy vlnoviek a vodorovných línií (obr. 7: 3-5, 8, 12), na dvoch zlomkoch vodorovné žliabky (obr. 7: 7). Osobitne sa vyníma fragment tmavohnedého, pravdepodobne nezdobeného hrnca s kónicky roztvoreným hrdlom a drsným povrchom (obr. 7: 11), ako aj črep zo žltohnedej

nádoby, zhotovenej z piesočnato-sľudnatej hlíny a formovanej na kruhu, ktorá mala vyššie, slabo roztvorené hrdlo, úzke, skoro vodorovne vyhnuté ústie a nad vydutím bola zdobená vodorovným žliabkom (obr. 7: 2). Nálezy datujú sídlisko v Buzioi do strednej až mladšej doby hradištnej. Na stredoveké osídlenie miesta poukazuje nález zlomku tenkostennej nádoby okrovej farby s profilovaným ústím (obr. 7: 9), ako aj črep s bielym povlakom a prostou vlnkou.

C h y m

Západne od hospodárskych stavieb JRD a južne od cesty Perín - Vyšný Lánec a od kóty 200,6 zistili sa stopy osídlenia z mladšej doby hradištnej. Našli sa tu tri črepy z okrovosivých, najskôr pomocou kruhu formovaných nádob s drsným povrchom, zhotovených z piesočnatej hlíny. Sú to: okrajový zlomok z nádoby, ktorej ústie bolo pravdepodobne kónicky roztvorené, črep z vrchnej časti nádoby, zdobenej na vydutí prostou vlnkou a pod hrdlom oblúkovitými zárezmi (obr. 9: 1) a zlomok s podobnými zárezmi.

N i ž n ý L á n e c

Stopy slovanského a stredovekého osídlenia zistili sa tu v hone Tánok na sever od obce, v okrajových častiach nízkej terasovitej vyvýšeniny. Črepov slovanskej keramiky je odtiaľ iba niekoľko a sú atypické. So slovanským osídlením terasy azda súvisí nález dvoch kusov železnej trosky. Ojedinele tam nájdené zlomky stredovekej keramiky (obr. 8: 5) sú z XII.-XIII. stor.

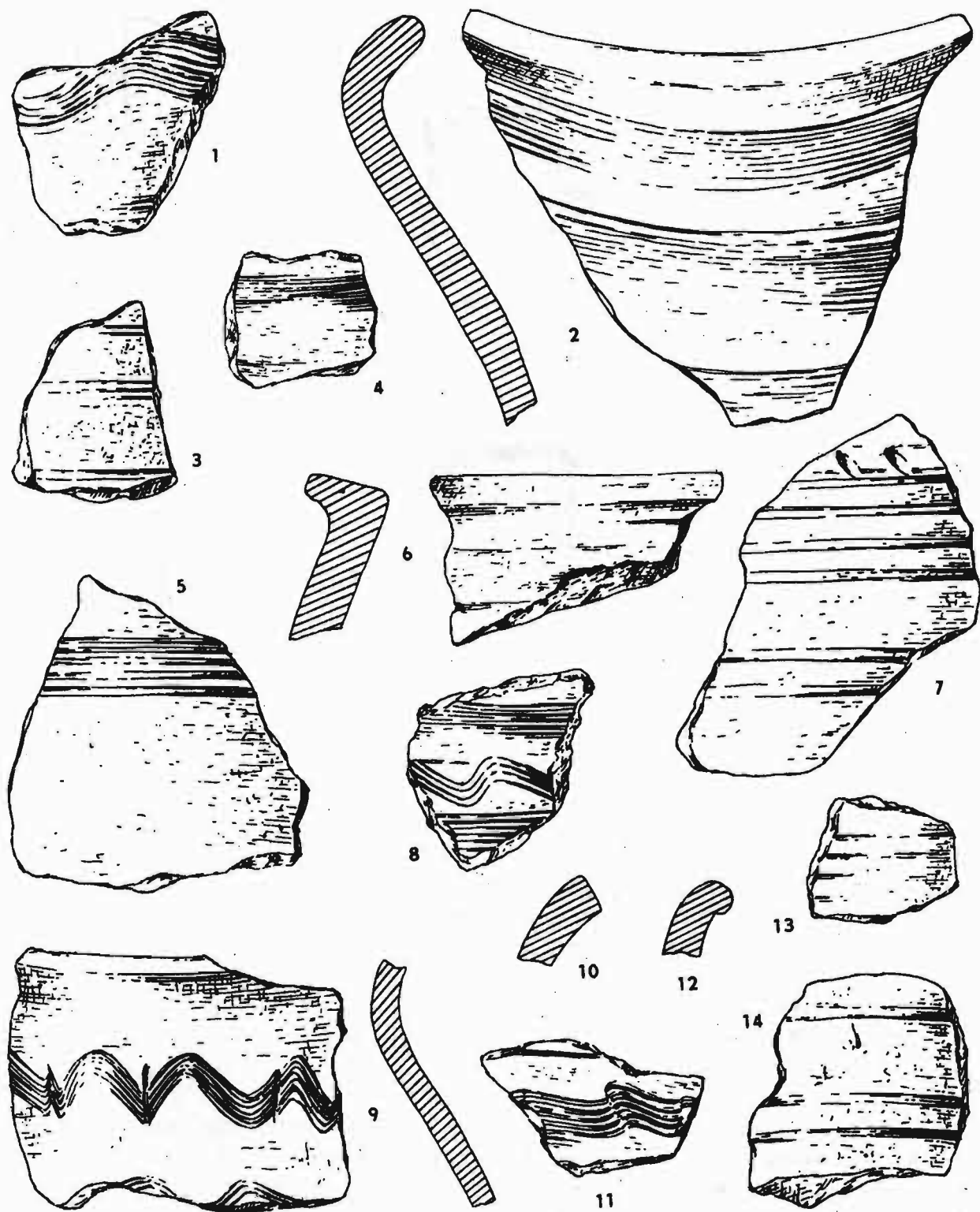
Nepomerne bohatšie nálezisko stredovekej keramiky sa ukazuje severne od spomenutej terasovitej vyvýšeniny, kde i podľa tmavých škvŕn na oráčiach možno predpokladať zvyšky menšej usadlosti. Črepy z tohto miesta (obr. 8: 1-4, 6-13) patria v podstate tiež do XII.-XIII. stor. Sú z tenkostenných nádob s profilovaným ústím, sivej, tmavosivej, sivohnedej a pieskovej farby. Najväčší z fragmentov, rekonštruovaný z niekoľkých zlomkov, ukazuje na nádobu zdobenú vlnkou a vodorovnými žliabkami (obr. 8: 1). Iné zlomky sú zdobené iba vodorovnými ryhami, niekoľko ďalších šikmými zárezmi a výnimočne sa našiel i zlomok s riadkom štvorcových vpichov. Na jednom črepe z dna nádoby sú stopy plastickej značky.

Z nálezov z miesta zaniknutej stredovekej osady (samoty?) hodno osobitne upozorniť napokon ešte na zlomok hlineného kotlíka (obr. 8: 8). Je to fragment z vrchnej časti tenkostennej nádoby s vodorovne rozšíreným okrajom, zhotovenej z piesočnatej, na sľudu bohatej hlíny. Farba črepa je pieskovohnedá s červenkavým odtieňom. Na vnútornej strane ústia má lalokovitý výbežok so zvislou dierkou. Ide zrejme o zlomok kotlíka s mierne kónickým telom, ktorý mal pravdepodobne zaguľatené dno a na vnútornej strane ústia na dvoch protiľahlých miestach dva a dva lalokovité, zvislým otvorom opatrené vypukliny. Kotlík zhotovili azda technikou obtáčania.

Hlinené kotlíky sú bežným nálezom na zaniknutých stredovekých osadách v Maďarsku a Rumunsku.⁴ U nás boli donedávna známe iba z juhozápadného Slovenska, kde sa na ich zlomky pomerne často prichádza na zaniknutých nížinných dedinách z XI.-XIII. stor.; nálezy zachytil a zhodnotil A. H a b o v š t i a k.⁵ Opísaný zlomok z Nižného Lánca je prvým nálezom keramiky tohto druhu na východnom Slovensku. Z nálezísk kotlíkov, pripisovaných spravidla Maďarom, v susednom maďarskom pohraničí k našej lokalite najbližšie leží sídlisko v Garadne v údolí Hornádu.⁶

Č e ě e j o v c e

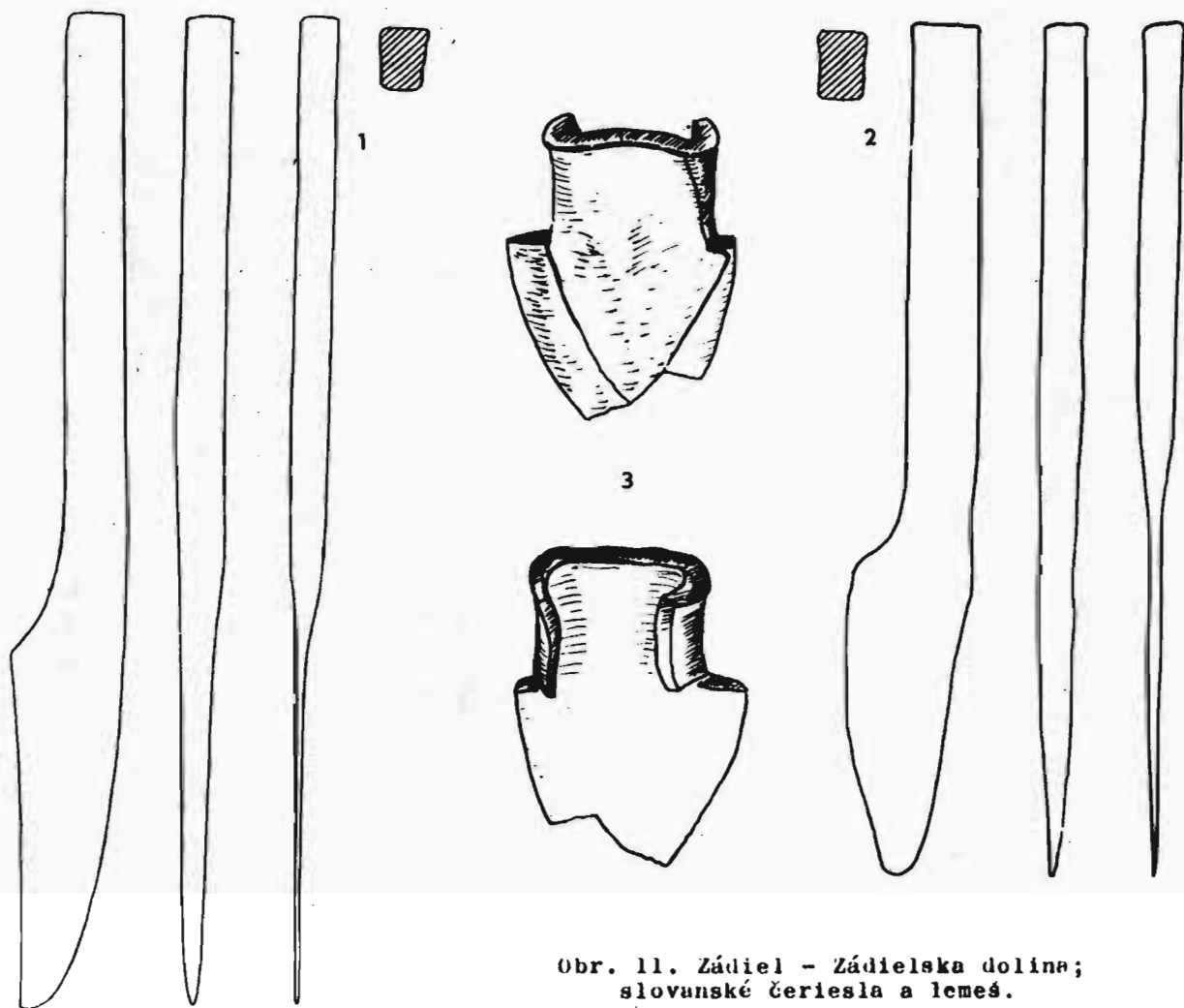
V štrkovisku, otvorenom na slabej terénnej vyvýšenine juhozápadne od obce neďaleko železničnej stanice, zistili sa miesta dvoch celkom porušených slovanských kultúrnych jám z X.-XI. stor. Z nevelkej hromady sypkej tmavej zeme zosutej z jamy 1 vybrali sa črepy asi z 3-4 na kruhu točených nádob. Najviac zlomkov je

Obr. 10. Slovanská keramika zo sídlisk: 1, 2, 4 - Turna nad Bodvou;
3, 6, 9 - Peder; 5, 7, 8 - Jasov; 10-14 - Vyšný Čaj.

z hrnca červenohnedej, miestami hnedej farby, zhotoveného z piesočnatej hlíny; ústie mal široko a skoro vodorovne vyhnuté a na okraji kolmo skrojené. Okrajom na vrchnej strane ústia prebiehal úzky výstupok. Povrch nádoby bol hrboľatý, mastný, zdobený tromi pravidelnými rytými vlnkami (obr. 9: 12).

Niekoľko ďalších črepov je z hnedého hrnca z piesočnatej hlíny, ktorého ústie bolo výrazne roztvorené a na okraji kolmo skrojené; pod ústím sú dve hrubo ryté

Obr. 11. Zádiel - Zádielska dolina;
slovanské čeriesla a lemeš.

vinovky (obr. 9: 5, 6). Ďalšie dva zlomky sú z červenohnedej tenkostennej nádoby, zdobenej vodorovným ryhovaním (obr. 9: 10). Najskôr k nim patrí črep, svedčiaci o nádobe, ktorej ústie bolo široko lievikovite roztvorené (obr. 9: 11).

V posledných zvyškoch zásypu jamy 2 našli sa len uhličky a zlomok z vydutia červenohnedej nádoby s drsným povrchom so stopami viacriadkovej vinovky.

Dôkladne sa prezreli steny štrkoviska, ale ďalšie stopy sídliskových jám sa v jeho vrstvách už neukazovali.

C e s t i c e

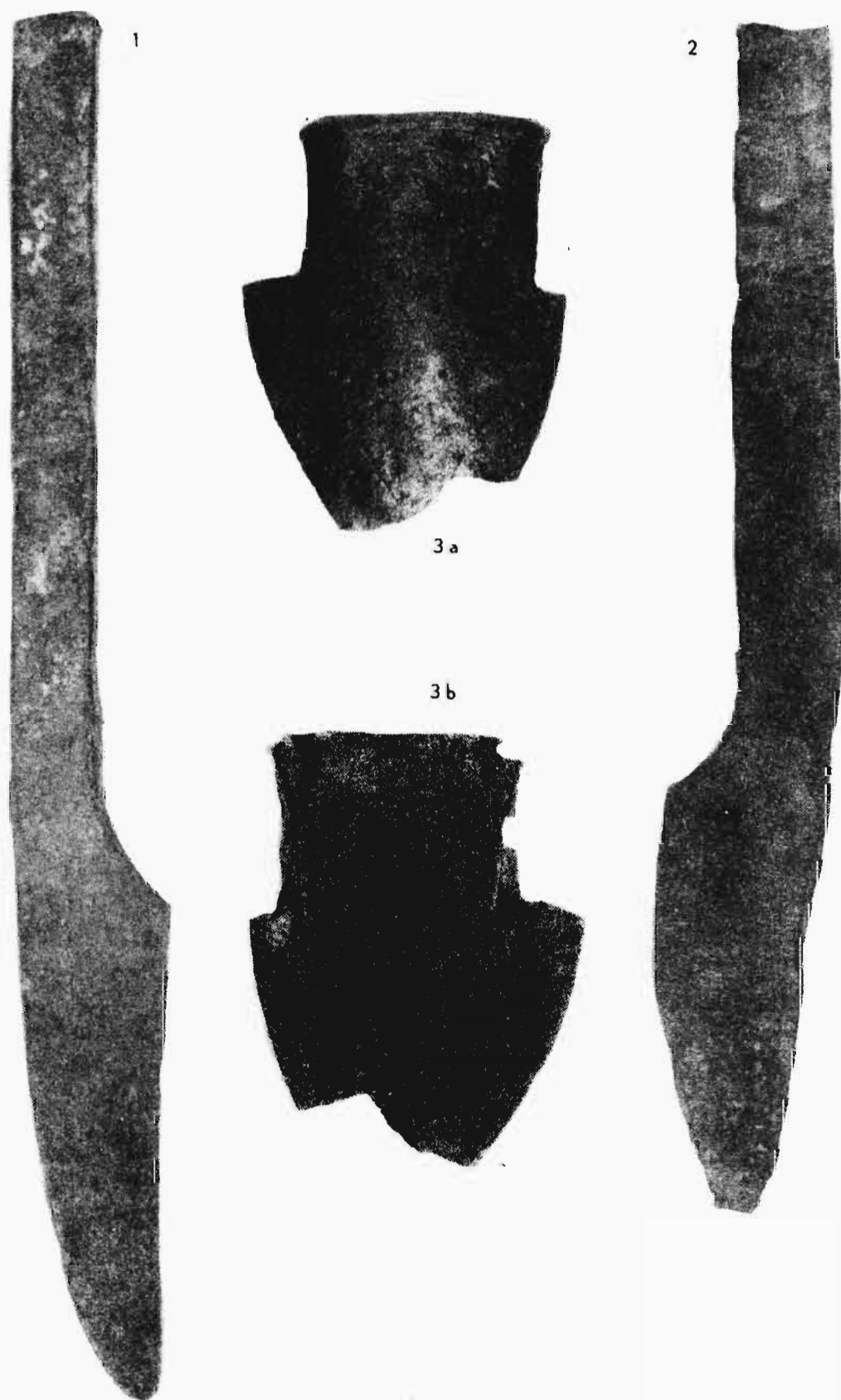
V hone Alsó dubok, juhovýchodne od obce a južne od železničnej stanice, našli sa stopy slovanského a stredovekého osídlenia. Nálezy slovanskej keramiky z povrchového zberu pozostávajú z dvoch hnedých okrajových črepov (obr. 9: 4, 8), zlomku sivej nádoby so zvislými zárezmi a troch atypických črepov. Ide o keramiku zo strednej až mladšej doby hradištnej. Nálezy stredovekej keramiky podľa materiálu, výrobnnej techniky a výzdoby (vodorovné ryhy, zárezy, výnimočne aj vlnovka) patria v podstate do XII.-XIII. stor. (obr. 9: 2, 3, 7, 9).

D v o r n í k y

Obhliadka na západnej, zemepisne dôležitej vyvýšenine Strážne (kóta 269, severne od obce) bola zatiaľ bezvýsledná.

Z á d i e l

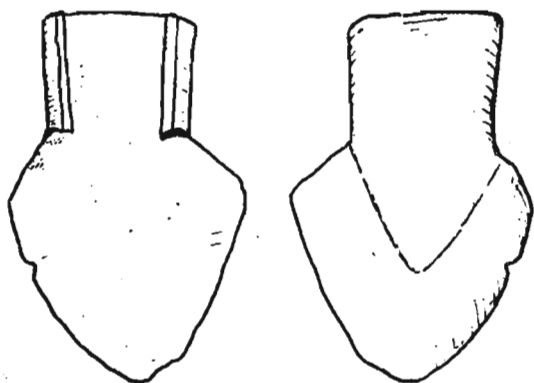
T. L e h o c z k y roku 1878 pri prieskume a pokusnom výskume v Zádielskej doline na brehu potoka pod vrstvou kamenia, zosutého zo strmých skalných stien

Obr. 12. Zadiel - Zádielska dolina; slovanský lemes
a čerlesla (fotografie nálezov z obr. 11).

priepasti, našiel nad kultúrnou vrstvou okrem železného krúžku (Ø 3-4,5 cm) a železného klinca i tri pozoruhodné železné poľnohospodárske nástroje: lemeš a dve čeriesla (obr. 11).⁷ Zistená kultúrna vrstva súvisela azda, súdiac podľa nálezov z prieskumu J. S k u t i l a, s halätatským, laténskym a púchovským osídlením údolia.⁸ Nález poľnohospodárskych nástrojov je uložený v Zakarpatskom štátnom vlastivednom múzeu v Užhorode.⁹ J. E i s n e r považuje ho za mladší ako nálezy z Pomoravia a datuje do mladšej doby hradištnej.¹⁰ Zádielsky depot zasluhuje si osobitnú pozornosť, lebo máme tu dočinenia s prvým nálezom slovanských poľnohospodárskych nástrojov na východnom Slovensku. Pripomínam však, že nálezy tohto druhu sú v tejto oblasti Slovenska podnes veľmi zriedkavé.¹¹

Všetky tri nástroje zo Zádielskej doliny majú veľké rozmery. Podľa T. L e h o c z k é h o lemeš je 22 cm dlhý, 13,5 cm široký a váži 1,30 kg. Jedno z čeriesel je 59 cm dlhé, horná štvorhranná časť je 3,5 cm a čepeľ 7 cm široká, váha 3,71 kg. Druhé čerieslo je 51 cm dlhé, horná štvorhranná časť je široká 4 cm a čepeľ 7 cm, váha 3,57 kg.¹²

Obr. 13. Mukačevo - vrch Lovačka, Zakarpatská oblasť USSR: lemeš z neskorolátenskeho sídliska.

Prvé fotografie a náčrty zádielskeho depotu s udaním presných rozmerov jednotlivých kusov poslal autorovi tohto príspevku S. I. P e n i a k, kustód Zakarpatského štátneho vlastivedného múzea v Užhorode, za čo mu i na tomto mieste ďakujem. Lemeš je, ako ukazujú obrázky, výrazne asymetrický a pravostranný, jeho hrotitá časť je poškodená. Slabo zosilnené a vyhnuté ústie tuľajky na chrbte lemeša ohraničuje úzky žliabok. Na chrbte lemeša ťahá sa ostrá trojuholníková, jemnej trhlíne podobná ryha, ktorá na pravej strane chrbta sa predlžuje hore až k okraju tuľajky. Je povšimnu-

tia hodné, že čiara poškodeného konca lemeša na jednom mieste kryje sa presne s čiarou trojuholníkovej ryhy. Podľa tejto trhlíny možno o zádielskom náleze pripustiť, že ho scelili nakutím alebo zváraním najskôr z dvoch dielov; jeho trojuholníkové jadro s otvorenou tuľajkou nadstavíi pásom, najviac 2,5 cm širokým, tvoriacim ostrie náradia. Podľa fotografií a náčrtov stopy spojenia dvoch častí sú viditeľné len na chrbte lemeša. Rozmery lemeša podľa S. I. P e n i a k a: dĺžka torza 18,5 cm,¹³ rozpätie tuľajky 11 cm a max. šírka lopatky 14 cm (obr. 11: 3; inv. čís. 610/3).

Výrazne asymetrické slovanské lemeše vyskytli sa výnimočne i na západnom Slovensku¹⁴ a v Pomoraví.¹⁵ M. B e r a n o v á v súvisе so zádielskym lemešom pripomína, že z technologického hľadiska je prvým nálezom slovanského riadu tohto druhu v Československu.¹⁶ Spôsob výroby lemešov z dvoch častí je starého pôvodu, v oblasti stredného Dunaja poznali ho v dobe rímskej, ako o tom svedčí nález z Bratislavy, datovaný Ľ. K r a s k o v s k o u do I. stor.¹⁷ alebo nález z Rotenturmu nad Pinkou v Burgenlande.¹⁸ Podobne zhotovený lemeš našiel sa i na neskorolátenskom sídlisku na vrchu Lovačka v Mukačeve (obr. 12).¹⁹ Výroba lemešov z dvoch dielov doložená je i v čerňachovskej kultúre.²⁰ Čo sa týka lemešov zložitejšej výroby (zváraných z dvoch alebo viac dielov) z obdobia historických Slovanov, sú pomerne častým nálezom na príslušných sídliskách na Ukrajine.²¹ V súvislosti s nimi B. A. K o l č i n právom podotýka, že pri tomto spôsobe výroby

ide spravidla o lemeše veľkých rozmerov alebo o opravu poškodených kusov.²² Podľa R. P l e i n e r a treba rátať s možnosťou, že máme tu do činenia s výrobnými zvyklosťami bežnými na východe Slovanstva.²³

Čeriesla zo Zádielu boli - možno pripustiť - súčiastkami oradiel s asymetrickým lemešom. Obidva kusy svojím priamym chrbtom sú blízke čerieslam (pomerne tiež dlhým) zo slovanského hradiska v Pobedime, z ktorých jedno je datované staromaďarským zubadlom,²⁴ alebo napr. i čerieslam z hromadného nálezu zo Žitavskej Tône.²⁵ Horné zakončenie kratšieho, 51 cm dlhého čeriesla zo Zádielu podľa S. I. P e n i a k a má v priereze 2,5 x 4 cm, a väčšieho čeriesla, 59,5 cm dlhého, v priereze 2,5 x 3,7 cm (inv. čís. 610/1 a 610/2; obr. 11: 1, 2 a obr. 12: 1, 2).

O bezpečnom datovaní zádielskeho nálezu rozhodnú najskôr až nové nálezy z údolia. Vzhľadom na staré slovanské osídlenie oblasti susediacej so Zádielskou dolinou na našom pohraničí nevylučujem ani starší, teda stredohradištný pôvod nálezu.

V y š n ý Č a j

Zo sídliska zisteného po pravom brehu Olšavy vľavo od cesty Nižný Čaj - Vyšný Čaj (severne od mosta) získalo sa okrem atypického črepového materiálu zo starších období i niekoľko črepov stredohradištného rázu z nádob zhotovených zo sludnatej, piesočnatej hliny. Z nich pozoruhodnejšie sú:

Zlomok z vydutia tmavosivej nádoby so šesťriadkovou vlnovkou a s čiastkou ďalšej viacnásobnej vlnovky (obr. 10: 11).

Okrajový zlomok zo sivohnedej (obr. 10: 12) a ďalší z červenohnedej, na kruhu točenej nádoby (obr. 10: 10).

Hnedý črep so stopami vodorovných rýh (obr. 10: 13).

Fragment hnedosivej nádoby s vodorovnými žliabkami (obr. 10: 14).

O l š o v a n y

V hlinisku v strede obce zistili sa stopy stredovekého osídlenia s keramikou približne z XIII. stor. Z nálezov pozoruhodnejšie sú dva okrovobelavé zlomky s vodorovnými žliabkami a hnedý črep s vodorovnými ryhami.

N i ž n á H u t k a

Na oráčinách v diele Záhumné severne od obce, na terase nad strmým ľavým brehom Torysy, našli sa zlomky stredovekej keramiky približne z XIII.-XIV. stor. Črepy sú z tenkostenných nádob s profilovaným ústím, belavosivej, okrovobelavej a okrovočervenkastej farby, zdobených vodorovnými žliabkami a prostými vlnovkami.

ZMĚNUTIE VÝSLEDKOV PRIESKUMU

Slovanské sídliská zistené roku 1962 a 1963 na juhu dnešného Košického okresu, predovšetkým na našom pohraničí, rozprestierajú sa na riečnych terasách alebo na okraji miernych návrší nad rozsiahlymi, dnes už z najväčšej časti odvodnenými barinami, teda v polohách priaznivých a vhodných pre roľníctvo, chov domácich zvierat i rybolov. Pri budúcom sústavnejšom výskume získa sa zaiste viac dokladov o týchto najskôr drobných rodových usadlostiach a samotách, ako aj o materiálnej kultúre ich niekdajších zakladateľov, v zamestnaní ktorých hrala určitú úlohu - ako naznačujú nálezy železnej trosky - pravdepodobne i výroba železa a kováčstvo, majúce predpoklady v rudnom bohatstve neďalekého Slovenského rudohoria. Tento dôkladnejší výskum by sa žiadalo uskutočniť predovšetkým v Žarnove, Janíku, ale najmä v Turnianskej Novej Vsi (v hore Alsóháromholdas), kde so značnou pravdepodobnosťou možno očakávať nielen nálezy kultúrnych jám, ale i príbytkov.

Prevaha nálezov z doterajšieho prieskumu na juhu Košického okresu pozostáva, ako sme pri opise jednotlivých slovanských lokalít mohli sledovať, z keramických

zlomkov. Okrem nich a okrem železnej trosky výnimočne našiel sa i praslen, fragment hlineného pekáča, zlomok osličky, zvieracie kosti a uhličky.

Slovanská keramika zo skúmanej oblasti prezrádza určité spoločné znaky. Vzťahuje sa to tak na materiál, z ktorého nádoby hotovili, ako aj na výrobnú techniku, formovanie okrajových častí a do istej miery i na výzdobu nádob. Je to keramika nadväzujúca na podunajský typ a hlásiaca sa v jadre do strednej doby hradištnej. Niektoré nálezy však naznačujú, ako napr. fragment sivej, na kruhu točenej nádoby so slabým lomom na vydutí, zdobenej nielen na pleciach, ale i na vrchnej strane²⁶ a na samom okraji ústia²⁷ viacriadkovou vlnovkou (obr. 3: 6), alebo napr. zlomok nádoby z Pedera (obr. 10: 9), že začiatky slovanského osídlenia v skúmanej pohraničnej oblasti možno položiť už do staršej hradištnej fázy.

Osobitnú pozornosť zasluhuje si dôležitý depot slovanských poľnohospodárskych nástrojov zo Zádielskej doliny, prvý nález tohto druhu na východnom Slovensku, na ktorý sa prišlo ešte v minulom storočí a ktorý J. E i s n e r datuje do mladšej doby hradištnej. Lemeš z tohto nálezu je pozoruhodný najmä tým, že bol vyrobený z dvoch častí.

V údoliach na juhu Košického okresu, predovšetkým v poriečí Bodvy a ldy, vo svetle uvedených nálezov začína sa teda črtat' stará slovanská oblasť, ktorá mala úzke styky pravdepodobne už so slovansko-avarským, teda predveľkomoravským stredným Pohornádím (Barca, Vsechsvätých, Košťany). Smerom na juh siaha táto oblasť, možno právom predpokladať, hlboko do susedného maďarského územia západne od Tokajského pohoria. O archeologických dokladoch slovanského osídlenia tejto časti maďarského pohraničia (a vôbec severovýchodného Maďarska) sa však v odbornej literatúre dozvedáme zatiaľ len výnimočne. Nateraz nepochybne najdôležitejším náleziskom, resp. lokalitou základného významu na tomto území, ukazuje sa spomenuté už sídlisko objavené v Garadne v údolí Hornádu. Toto sídlisko, ako dokazuje Gy. T ö r ö k, bolo takmer nepretržite obývané a vyhľadávané v prvom tisícročí pred n. l.²⁸ a slovanské osídlenie začína sa na ňom už v predmaďarskom období.²⁹ Pokiaľ ide o sledovanie slovanskej problematiky v oblasti východne od Tokajského pohoria, teda v oblasti Potiskej nížiny na maďarskom pohraničí, veľký význam má nesporne slovanské sídlisko objavené v Karcsi.³⁰ Hodno naň upozorniť i v tomto príspevku najmä preto, lebo svojimi pamiatkami sa bezprostredne viaže na hmotnú kultúru slovanského elementu na Východoslovenskej nížine. Túto kultúru nateraz najvýraznejšie reprezentujú nálezy zo slovanského žiarového mohylníka v Kráľovskom Chlmci.³¹

Stopy osídlenia približne z XII.-XIII. stor. zistili sa pri prieskume v južných častiach Košického okresu v Žarnove, Buzici, Chyme, Cesticich, Nižnom Lánci, Olšovanych a v Nižnej Hutke. Z týchto nálezísk dôležitým sa ukazuje najmä miesto zaniknutej stredovekej usadlosti, azda samoty, objavené na okraji niekdajšieho barinatého terénu severne od obce Nižný Lánec. Z nálezov odtiaľ nepochybne najpozoruhodnejší je zlomok hlineného kotlíka.

P O Z N Á M K Y

- 1 A n d e l K., Výsledok archeologického prieskumu na zemplínsko-užskej nížine v r. 1953-1954, Vlastivedný sborník I, Košice 1955, 165-168, tab. XXIV-XXVI. P a s t o r J., Východné Slovensko na úsvite dejín, Vlastivedný sborník I, Košice 1955, 137-139. T e n i s t ý, Výskum na Somotorskej hore, SlA VI-2, 1958, 327-331, tab. VIII-XII. B u d i n s k ý - K r i č k a V., Slovanské mohyly na východnom Slovensku, SlA VI-1, 1958, 163, 173-181. T e n i s t ý, Slovanské osídlenie na východnom Slovensku, ŠZ AÚSAV 6, 1961, 130, 131. T e n i s t ý, Východoslovenská nížina v praveku, AR XIII, 1961, 46, 47. C h r o p o v s k ý B., Slovanské osídlenie na Slovensku a jeho problémy, HČ X-2, 1962, 219, 220, 226-237. Š i š k a S., Nové nálezy na východnom Slovensku, AR XIV, 1962, 773, 774. B u d i n s k ý - K r i č k a V., L a m i o v á - S c h m i e d l o v á M., Š u h a j í k o v á - P i v o v a r o v á Z., Š i š k a S., Archeologický výskum na východnom Slovensku roku 1961, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 300-302.
- 2 P a s t o r J., Príspevky ku košickému praveku, SMSS XLIII-XLV, 1949-1951, 180-183. V a r s í k B., Starý a Nový hrad pri Hornáde v Abaujskej stolici, Historický sborník SAVU IX, 1951, 54-76 (otázka lokalizovania staroslovenského hradiska Starý hrad). P a s t o r J., Avarsko-slovanské pohrebište v Barci, okres Košice, SlA II, 1954, 136-143. K a b á t J., Avarsko-slovanské pohrebište v Barci u Košic, AR VI, 1954, 604-608, 619-620. P a s t o r J., Východné Slovensko na úsvite dejín, 135-137. T e n i s t ý, Pohrebisko vo Váechsvätých, AR XIII, 1961, 357-363, 375-385. B u d i n s k ý - K r i č k a V., Slovanské osídlenie na východnom Slovensku, 131. C h r o p o v s k ý B., l. č., 218, 226, 227, 229, 230-234. L a m i o v á - S c h m i e d l o v á M. - B á n e s z L., K topografii pravekých nálezísk pri Kechneci a Seni na dolnom Hornáde, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 231, 232 (Seňa). B u d i n s k ý - K r i č k a V., L a m i o v á - S c h m i e d l o v á M., Š u h a j í k o v á - P i v o v a r o v á Z., Š i š k a S., l. o., 301 (Košice), 302 (Šaca). Slovanske osídlenie zistil J. P a s t o r najnovšie v Ďurďošíku.
- 3 B u d i n s k ý - K r i č k a V., Slovanské mohyly na východnom Slovensku, 163-173, 175, 176, 180. T e n i s t ý, Slovanské osídlenie na severovýchodnom Slovensku, SlA IX 1-2, 1961, 347-390. C h r o p o v s k ý B., l. c., 226, 228-236.
- 4 H a b o v š t i a k A., Príspevok k poznaniu našej nížinnej dediny v XI.-XIII. storočí, SlA IX 1-2, 1961, 476-479.
- 5 Tamže, 455-461, 466, 475-479.
- 6 S a l a m o n Á. - T ö r ö k Gy., Funde von NO-Ungarn aus der Römerzeit, Folia Archaeologica XII, 1960, 167, 168.
- 7 L e h o c z k y T., Adatok hazánk archeológiájához I, Munkács 1982, 85, 165, 166.
- 8 S k u t i l J., Zpráva o archeologických nálezech v Zadielské dolině, SMSS XLIII-XLV, 1949-1951, 185-187. Z prieskumu L. H á j k a a F. P r o š k a v Zádieli pochádza železné okutie drevenej lopaty z neskorej doby laténskej. Uložené je v AÚ ČSAV v Prahe. P l e i n e r R., Staré evropské kovářství, Praha 1962, 134.
- 9 Pôvodne bol v múzeu v Mukačeve.

- 10 E i s n e r J., Slovensko v pravěku, Bratislava 1933, 261. T e n i s t ý, Základy kovářství v době hradištní v Československu, Slavia Antiqua I, 1948, 372.
- 11 Na lemeš a klčovnicu sa prišlo na Čingove v Smižanoch (okres Spišská Nová Ves) pri záchrannom výskume Vlastivedného múzea v Spišskej Novej Vsi (M. V o j t a š) na sídlisku zo strednej doby hradištnej; lemeš sa našiel v Hnojnom (okres Michalovce) pri výskume AÚ SAV (S. Š i š k a) na sídlisku z toho istého obdobia.
- 12 L e h o c z k y T., l. c., 166.
- 13 T. L e h o c z k y udáva jeho dĺžku na 22 cm.
- 14 B e r a n o v á M., Počútek pluhu na československém území, AR X, 1958, 326.
- 15 Tamže.
- 16 Zmieňuje sa o tom v liste mne adresovanom. M. B e r a n o v e j ďakujem i za upozornenie na literatúru týkajúcu sa lemešov zložitejšej výroby.
- 17 K r a s k o v s k á Ľ., Nález železných nástrojov v hrnčiarskej peci v Bratislave, AR XIV, 1962, 341, 343, obr. 113.
- 18 S c h m i d t L., Antike und mittelalterliche Pflugscharen in Österreich, Archæologia Austriaca 19/20, 1956, 228, obr. 1.
- 19 Rozmery lemeša: d 17,3 cm, š tuľajky 7,3 cm a lopatky 11,3 cm. Nález je uložený v Zakarpatskom štátnom vlastivednom múzeu v Užhorode, inv. čís. B₃-237/109. Za náčrty lemeša ďakujem S. I. P e n i a k o v i. O nálezových okolnostiach lemeša nevie sa nič bližšie. Jeho datovanie je problematické.
- 20 Narysy starodávnoji istorii Ukrajinskoji RSR, Kyjiv 1957, 333 (príspevok M. J. B r a j č e v s k é h o). D o v ž e n o k V. J., Zemlerobstvo drevnoj Rusi do seredini XIII st., Kyjiv 1961, obr. 6: 2.
- 21 D o v ž e n o k V. J., l. c., obr. 7, obr. 14: 4, obr. 15: 1, obr. 16: 3, 6. K o l č i n B. A., Čornaja metallurgia i metalloobrabotka v drevnej Rusi, Mat. i issled. po arch. SSSR 32, 1953, 87. V Dol. Rakúsku na lemeš s nakutým ostrím z pokročilého obdobia stredovekej kolonizácie prišlo sa v Prinzen-dorfe. S c h m i d t L., l. c., 233, obr. 4.
- 22 K o l č i n B. A., tamže. P l e i n e r R., l. c., 147.
- 23 Názor vyslovený v liste písanom autorovi článku.
- 24 Na zprávu o nálezoch čeriesel v Pobedime, ako aj za ich náčrty ďakujem D. B i a l e k o v e j.
- 25 E i s n e r J., Základy kovářství v době hradištní v Československu, Slavia Antiqua I, 1948, obr. 2: 1, 4.
- 26 Porovn. B u d i n s k ý - K r i č k a V., Pohrebisko z neskorej doby avarskej v Žitavskej Tóni na Slovensku, SlA IV-1, 1956, tab. XI: 5a, 7, tab. XXI: 19a, tab. XXIX: 7, tab. XXXIII: 3, tab. XXXVII: 1a. S a l a m o n Á. - T ö r ö k Gy., l. c., tab. XXXI: 10.
- 27 B u d i n s k ý - K r i č k a V., l. c., tab. XXXVIII: 10.
- 28 S a l a m o n Á. - T ö r ö k Gy., l. c., 169.
- 29 Tamže, 163, 168, 169, tab. XXIX: 11, tab. XXXI: 3-5, tab. XXXV: 3, 4. K slovenskej keramike patrí nepochybne i okrajový črep vyobrazený na tab. XXXI: 10 a najskôr aj fragment nádoby na tab. XXXIII: 1, 2.
- 30 K a z a c s a y n é G n a n t P., Szórványos szláv leletek Karcsáról, A Miskolci Ottó Múzeum közleményei, december 1955, 24-27.
- 31 B u d i n s k ý - K r i č k a V., Slovanské mohyly na východnom Slovensku, 138-163.

BEITRAG ZUR KENNTNIS DER SLAWISCHEN BESIEDLUNG IN DER SÜDOSTSLOWAKEI

VOJTECH BUDINSKÝ-KRÍČKA

Im Jahre 1962 und 1963 setzte die Forschungsstelle des Archäologischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften zu Košice das erste, mehr oder weniger als Probe-Geländebegehung anzusprechende Unternehmen in den südlichen Teilen des Košicer Bezirkes ins Werk. Bis zu diesem Zeitpunkt war hier als slawische Lokalität bloss Zádrievidiert. Ziel dieser Geländebegehung war die Feststellung von slawischer Besiedlung in den Flusstälern der Bodva, Ida und Turna. Im letztgenannten Becken wurde sie bloss bis Jablonov nad Turnou realisiert (südlich des bekannten Zádrievidi-Tales) und vorderhand nur mit negativem Ergebnis. Erfolgreich war die Untersuchung besonders im Flussgebiet der Bodva, wo die ersten Fundstellen von slawischen Siedlungen in Turna nad Bodvou, Turnianska Nová Ves, Žarnov und Jasov entdeckt wurden. Auch im Flussgebiet der Ida wurden an einigen Stellen Spuren slawischer Besiedlung festgestellt, u. zw. in Janík, Peder, Buzica, Nižný Lincec, Chym, Cebejovce und Cestice. Auf mehreren dieser angeführten slawischen Lokalitäten wurde bei der Geländebegehung auch archäologisches Material aus anderen Zeitabschnitten gewonnen, von welchem in diesem Aufsatz wenigstens das mittelalterliche angeführt wird, das die Verfolgung der Besiedlungskontinuität dieses Landschaftsgebietes bis in das XII.-XIII. Jh. ermöglicht. Die Untersuchung berührte wenigstens zum Teil auch das Gebiet östlich des Hornád, u. zw. das Flusstal der unteren Torysa und Olšava. Auf Spuren slawischer Besiedlung stiess man hier vorderhand in Vyšný Čaj und auf mittelalterliche Spuren in Olšovany und Nižná Hutka.

Die entdeckten slawischen Siedlungen erstrecken sich auf Flussterrassen oder auf höher gelegenen Randgebieten ausgedehnter, heute bereits grösstenteils entwässerter Moore, also in günstigen und geeigneten Lagen für Landwirtschaft, Haustierzucht und Fischfang. Wahrscheinlich hat ebenso die Eisenverhüttung und das Schmiedehandwerk bei den ehemaligen Bewohnern dieser Dörfer oder Einzelgehöfte eine Rolle gespielt, was die Eisenschlackenfunde und die nächste Nähe des slowakischen Erzgebirges bestätigen dürften.

Die Mehrheit der bei dieser Untersuchung gewonnenen Funde besteht aus Keramikbruchstücken. Ausser ihnen und Eisenschlacke fand sich ausnahmsweise auch ein Spinnwirtel, der Torso eines Wetzsteines, ein Backschüsselfragment, Tierknochen und Holzkohlenstückchen. Die slawische Keramik des durchforschten Gebietes verrät gewisse gemeinsame Merkmale. Dies bezieht sich sowohl auf das Material, aus welchem die Gefässe angefertigt waren, als auch auf die Erzeugungstechnik, die Modellierung des Gefässoberteiles und in gewissem Masse auch auf die Verzierung. Es ist Keramik, die im Donau-Typus wurzelt und die im wesentlichen in die mittlere Burgwallzeit gehört. Einige Gefässfragmente deuten jedoch an, dass die Anfänge der slawischen Besiedlung im untersuchten Gebietsabschnitt des slowakischen Südens bereits in die ältere burgwallzeitliche Phase angesetzt werden können.

Besondere Aufmerksamkeit widmet der Verfasser in seinem Beitrag einem Hortfund slawischer landwirtschaftlicher Geräte (eine Pflugschar und zwei Pflugmesser) aus dem Zádrievidi-Becken (Gemeinde Zádrievidi, Bezirk Košice), dem ersten Fund dieser Art in der ostslowakei, welcher noch im vorigen Jahrhundert entdeckt worden ist und welcher nach J. Eisner jünger ist als die Funde slawischer landwirtschaftlicher Geräte aus dem Marchgebiet.

In den südlichen Tälern des Bezirkes Košice, vor allem im Flussgebiet der Bodva und Ida, beginnt sich nach den gebrachten Darlegungen ein altes slawisches Gebiet zu skizzieren, das wahrscheinlich bereits enge Beziehungen zum slawisch-awarischen, also vorgrossmährischen mittleren Hornád-Gebiet hatte (Barca, Věch-svatých, Košťany). In südlicher Richtung schiebt sich dieser Siedlungsbereich wahrscheinlich tief in das ungarische Grenzgebiet westlich des Tokajer Gebirges vor. Der erste offenkundigere Beleg davon ist die Entdeckung der wichtigen slawischen Siedlung in Garadna im Hornád-Tal.

Spuren einer Besiedlung aus dem XII.-XIII. Jh. wurden bei der Untersuchung in Žarnov, Buzica, Chym, Cestice, Nižný Lánec, Olšovany und Nižná Hutka festgestellt. Von diesen Fundstellen scheint bisher die Stelle einer untergegangenen mittelalterlichen Niederlassung, etwa eines Einzelgehöftes, am bedeutendsten zu sein, die im Randgebiet eines ehemaligen Moorgebietes nördlich der Gemeinde Nižný Lánec entdeckt worden ist. Von den dortigen Funden ist zweifellos das Bruchstück eines kleinen konischen Tonkessels am beachtenswertesten, zu welchem die geographisch nächstliegende Analogie der Fund aus der höher erwähnten Siedlung in Garadna im benachbarten ungarischen Grenzgebiet ist.

Übersetzt von B. Nieburová

VÝSKUM ZANIKNUTÉHO STREDOVEKÉHO KOSTOLA V RADOLE

ANTON PETROVSKÝ-ŠICHMAN

Obec Radola (okres Čadca) leží v údolí Kysuce, 9 km na SSV od Žiliny, 1 km na JV od Kysuckého Nového Mesta. V Radole vyúsťuje do údolia Kysuce bočné údolie Vadičovského potoka, ktorým prechádza cesta z údolia Kysuce do údolia Váhu cez Vadičov a Kotrčinú Lúčku; cesta ústi na považskú hradskú v obci Nededza (len niekoľko metrov od nej je zachovaná väčšia mohyla, zatiaľ nepreskúmaná, najskôr hradištná). Tesne nad križovatkou cesty Nededza - Vadičov - Radola je v obci Radola výbežok terasy s názvom Koscelisko. Rozoraný val na Koscelisku jasne svedčí, že tu bolo kedysi menšie opevnenie. Niekoľko metrov od valu na východ sme na povrchu oráčiny našli pri zbere črepy halštatskej keramiky s úlomkami kalcinovaných kostí. Ide asi o porušené lužické hroby. Ich tesná blízkosť vedľa valu naznačuje, že val je mladší než hroby, najskôr mladohradištný alebo stredoveký. Cesta z Nededze cez Vadičov vstupuje do chotára Radoly pod južným výbežkom vrchu Steny 804. Dolina Vadičovského potoka je tu tesne zovretá vrchom Steny a južnejšie ležiacim vrchom s kótou 658. Názov Hradisko označuje ploché návršie nad cestou z Nededze, vybieha juhozáp. smerom zo Stien. Návršie Hradisko zdá sa byť archeologicky sterilné. Názov Hradisko sa sem pravdepodobne preniesol z juhozápadného výbežku návršia, kde K. A n d e l zistil stopy halštatsko-púchovského osídlenia.¹ Nezdá sa byť vôbec pravdepodobným, že názov Hradisko pôvodne označoval temeno vrchu Steny. Na tomto temeni sa valy nezachovali, temeno je svahovité. Názov Steny je skôr označením strmých svahov než pamiatkou na zaniknuté drevené hradby na temeni. Hradištné pamiatky chýbajú na temeni Stien i na Hradisku a v polohe so starším osídlením halštatsko-púchovského rázu (ojedinelé grafitové čriepky ho datujú k začiatku doby rímskej).

Na osídlenie v dobe hradištnej poukazuje v Radole azda i miestny názov Belehrádek, ktorý označuje úpatie najzápadnejšieho výbežku vrchu Steny, tesne pri východnom okraji obce. Poloha Belehrádek zdá sa byť archeologicky sterilná. Pôvodne možno tento názov označoval iba niekoľko metrov vzdialenú strmú terasu Záhlavdie, ktorá je zovretá tokom Vadičovského potoka a potôčikom tečúcim zo západného svahu Stien. K. A n d e l zistil v stene tejto terasy nad potôčikom Latyšev stredohradištnú kultúrnu jamu² a niekoľko nevýrazných hradištných čriepkov som našiel i na povrchu tejto terasy. Názov Belehrádek zdá sa byť na terajšom Slovensku obmedzený práve len na Radolu; nie je pravdepodobné, že by sa sem bol preniesol podľa analógie rovnakých názvov od Dunaja až v neskorom stredoveku.

Na staré hradištné osídlenie v Radole poukazuje okrem spomenutých stôp osídlenia a okrem veľkej mohyly v Nededzi, zatiaľ najväčšej známej v oblasti Žiliny, aj menší mohylník 1 km na západ od temena hradiska Straník (chotár obce Teplička, hradisko je v chotári obce Zástranie). Na hradisku Straník, osídlenom v dobe lužickej i púchovskej,³ zistil som i stopu starobylého hradištného osídlenia, mohyly pri ňom môžu byť súčasné. Podľa miestnej tradície patrila Radola kedysi

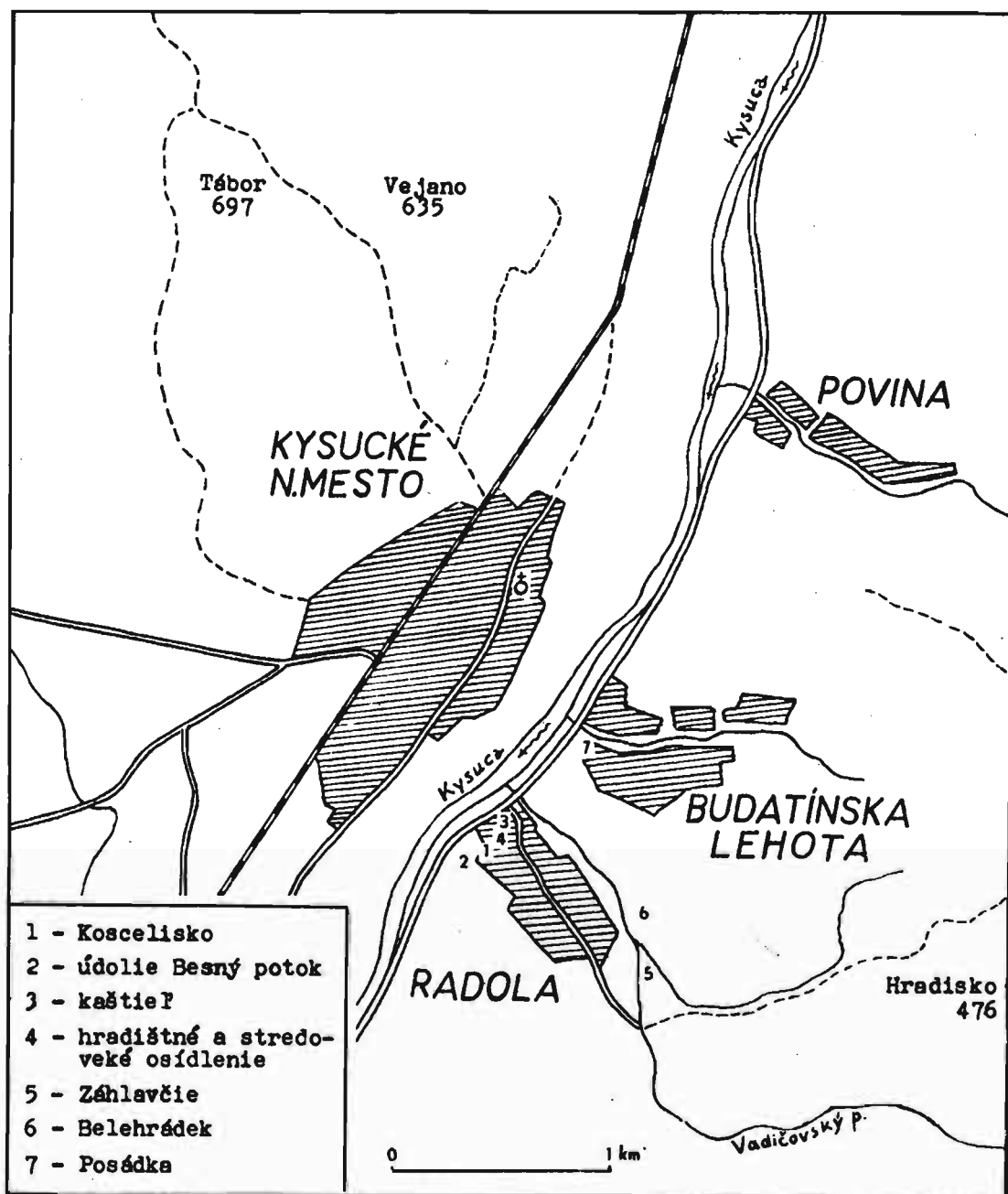
pod panstvo v Tepličke. Tým možno vysvetliť skutočnosť, že jediná obecná cesta v ohotári Radoly, po ktorej mal prv (podľa tradície) právo chodiť každý občan, vedie z Radoly práve do Tepličky. Je to nepohodlná horská cesta a vedie cez svah vrchu Vreten 822 do obce Snežnica. Medzi Snežnicou a Tepličkou prechádza cez horský chrbát, ktorý je západným výbežkom Straník, práve v polohe, kde sa zachovalo asi päť spomenutých mohýl. Tieto mohyly sú na mieste, kde najkratšia cesta Radola - Teplička križuje najpohodlnejšiu cestu Straník - Budatín - Žilina. Križovatky ciest boli obľúbenou polohou pre staroslovanské pohrebiská, a preto treba vznik mohylníka odôvodniť polohou na križovatke. Z toho však vyplýva, že cesta Radola - Teplička používala sa už pred vznikom mohylníka. Vzťah týchto mohýl k ceste z Radoly overuje predpoklad, že mohyla v Nededzi (3,5 km na juhovýchod) vznikla tiež so zreteľom na cestu z Radoly (cez Vadičov). Mohylami v Tepličke a v Nededzi možno s určitou pravdepodobnosťou datovať aj súčasné hradištne osídlenie v Radole.

V obci Radola názov Koscelisko označuje plochú vysokú terasu tesne nad križovatkou kysuckej cesty s cestou z Nededze; predstavuje vlastne najsevernejší výbežok vrchu Vreten 822. Svahy Kosceliska sú veľmi strmé, iba juhozápadný svah nad krátkou dolinkou Besný potok je miernejší. Na úrovni terasy je žltohnedá hlina; hlbšie sa pravdepodobne nachádza strk. Údolie Kysuce je nižšie ako pôvodnejšie koryto Vadičovského potoka. Tento potok utvoril pod úrovňou povrchu Kosceliska nižšie položenú terasu, na ktorej stojí jadro historickej obce Radola. Terasa intravilánu obce je približne o polovicu nižšia než povrch terasy Kosceliska a zabíha úzkym klinom až k najsevernejšiemu výbežku Kosceliska, preto v týchto miestach je na severovýchodnom svahu pod temenom terasy akýsi stupeň, o 14 m nižší ako temeno (so stopami stredohradištneho osídlenia).

K. A n d e l do svojej mapky prehistorických pamiatok na Kysuciach⁴ zaznačil aj Koscelisko v Radole. Roku 1947 som zistil, že na najsevernejšom výbežku terasy Kosceliska poznať ca 1 m nad povrchom temena terasy trávou zarastené zrúcaniny nejakej stavby, pravdepodobne kostolnej. Dývalému Štátnemu archeologickému ústavu v Martine som podal nálezovú zprávu s náčrtom zrúcanín. Dodatočne som sa od občanov Radoly dozvedel, že na Koscelisku stál kedysi kostol, ktorý sa vraj prepadol. Spomenutý archeologický ústav bol zaneprázdnený inými naliehavými úlohami a výskum na Koscelisku v Radole nezahájil, hoci sa s ním počítalo. Nebolo to ani súrne, lebo plocha Kosceliska bola neobrábanou parcelou.

Roku 1956 majiteľ parcely, na ktorej bolí zrúcaniny, začal povrch planírovať. V severovýchodnej časti, najvyššej z celej plochy, narazil na zachované murivo z kameňov spájaných maltou. Na iných miestach zrúcanín zistil množstvo kameňov pod trávnikom. Plochu Kosceliska chcel zúžitkovať ako oráčinu. Po čiastočnom zarovnaní povrchu navozil slabú vrstvu sterilnej hlíny, ktorou prikryl plochy, kde kameň vyčnievalo na povrch. Tajomník MNV Radola N. P a p á n upozornil Archeologický ústav SAV v Nitre na zásahy majiteľa pozemku do zrúcanín. Spomenutý ústav sa preto rozhodol zahájiť na Koscelisku v Radole záchranný výskum, ktorým poveril pisateľa tejto zprávy. Pri výskume odborne pomáhal G. P o v a l a. Pre nedostatok pracovných síl a pokročilú ročnú dobu, v ktorej sa tento výskum realizoval, mohli sme rozriešiť len niekoľko čiastkových problémov a oboznámiť sa s celkovou situáciou.

Na zrúcanisku kostola bolo poznať pred zahájaním výskumu približne oválny pôdorys (ca 10 x 20 m). Dalo sa tušiť rozdelenie na loď a svätyňu a na západnom okraji zrúcanín konfigurácia terénu pripúšťala možnosť veže pred loďou. Oproti stavu z roku 1947 nebolo už poznať kruhové obrysy deštrukcie v severovýchodnom

Obr. 1. Radola a okolie. Situačný náčrt.

rohu zrúcanín; majiteľ pozemku túto časť najviac porušil. Pomerne veľmi zreteľne bolo vidieť polohu južného múru lode, jeho deštrukcia mala podobu valu, širokého 3-4 m. Západný múr lode už nebol taký výrazný. Všade pri vonkajších stenách bolo mnoho deštrukcie, ktorá sťažovala odhad šírky stavby. Kostol bol orientovaný v smere osi SZ-JV. Čakalo by sa, že pri stredovekom kostolíku bude orientácia presne Z-V. Možno od nej upustili preto, lebo pri zachovaní polohy kostola na najsevernejšom výbežku terasy by jeho os nebola viedla kolmo na západný okraj terasy, odkiaľ bol vhod do kostola.

Asi 40 m na juhovýchod od východného okraja kostola prilieha k severovýchodnému okraju terasy rozoraný hlinený val, ktorý prečnieva dnešnú úroveň terasy ca o 1,7 m. Tesne pred ním poznať plytkú priekopu, asi o 0,5 m hlbšiu než je úroveň terasy na ploche s kostolom. Val je najzachovalejší pri severovýchodnom konci, lebo tam vedú oráčky paralelne s jeho osou. Na opačnom (západnom) konci

val sa nedá rozpoznať; pôvodne iste bol i tam, lebo z konfigurácie terénu vyplýva, že vchod na plochu opevnenú valom bol niekde pri jeho západnom konci. Oráčiny vedú kolmo na smer valu, teda oraním sa tu val najviac porušoval a okrem toho sa povrch terasy najviac denudoval na svahu po spádnicí de Besného potoka; zachovaná časť valu je na rovine terasy.

Údolie Besný potok predstavuje hlboký strmý výmol, ktorý oddeľuje terasu Kosceliska od južnejšie ležiaceho návršia s kótou 423. Terasa klesá od polohy, kde sa val pripínal k jej západnému okraju, až nad Besný potok, kde sa končí menšou terasou, po ktorej sa asi vchádzalo na plochu opevnenú valom. Tesne pod polohou, kde mohla byť brána cez hradbu, je vrstva do červena spálenej hliny (na ploche v priemere ca 8 m), snáď z drevenej veže pred bránou do opevnenia.

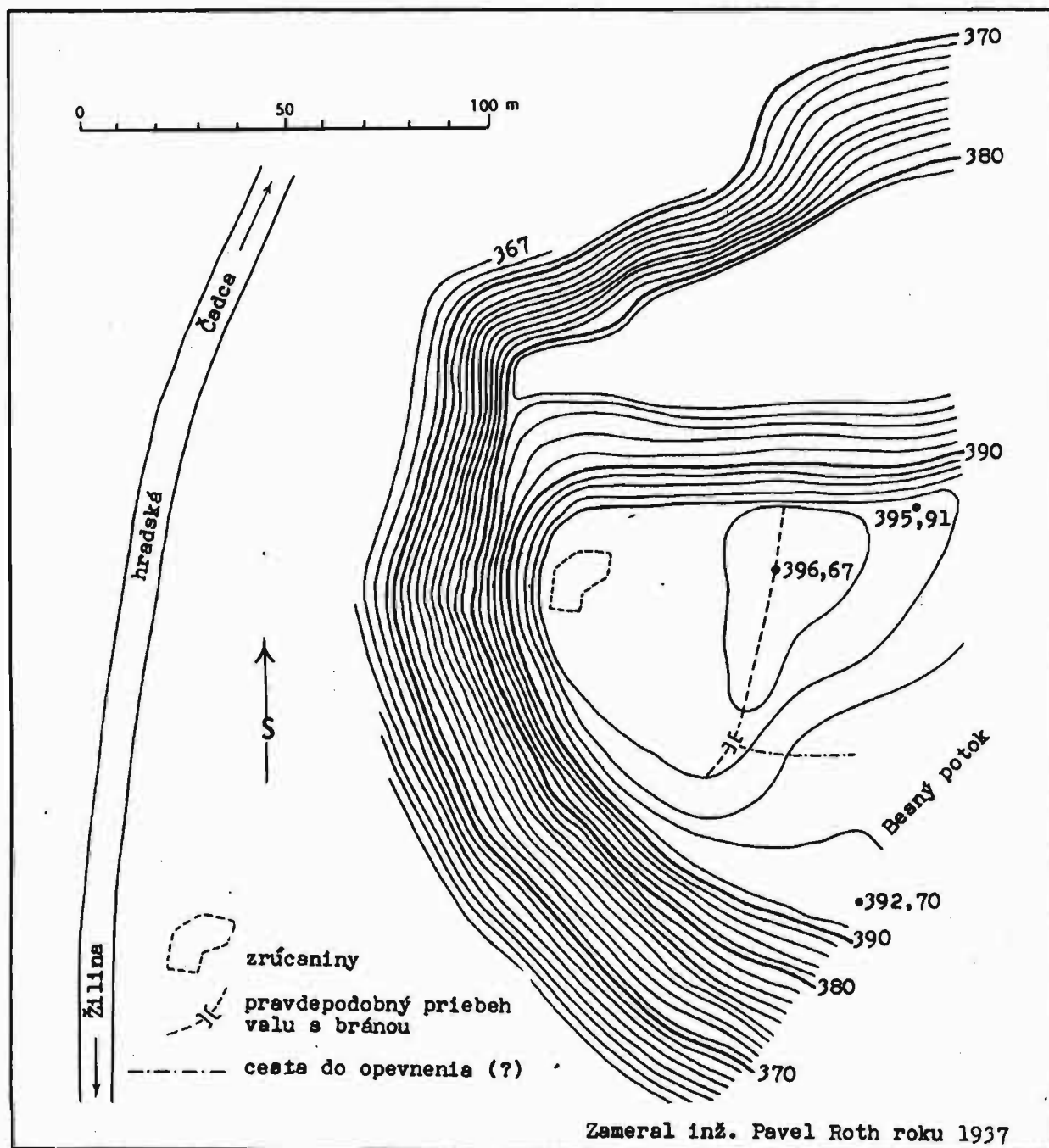
Z jestvovania valu a zrúcanín na ploche opevnenej valom vyplýva, že ide o kostol na hrádku, teda o analógiu románskeho kostolíka v Dražovciach pri Nitre. Z toho možno usudzovať, že kostol v Radole je približne zo súčasnej doby ako kostol v Dražovciach. Okrem Radoly nepoznáme zatiaľ na severnom Slovensku nijaký iný kostol na výšinnom opevnení mimo roľníckej osady.

Výskum zrúcanín Kosceliska sme začali vymeraním 1 m širokej sondy v smere približne SSZ-JJV, t. j. v smere predpokladanej dlhšej osi kostolnej stavby. Opierali sme sa hlavne o smer deštrukcie južného múru lode. Približne stredom kostola (podľa dlhšej osi) sme vymerali 1 m široký kontrolný blok a od neho tesne na sever 2 m širokú sondu, ktorú sme potom v lodi rozšírili až po severnú stenu. Kontrolný blok sme ponechali nepreskúmaný, okrem plochy, kde pretínal západný múr lode.

V s o n d e 1 sme pod povrchovou vrstvou humusu a pod 10 cm hrubou vrstvou sterilnej navážky z r. 1956 narazili na neusporiadanú súvislú vrstvu väčších i menších neopracovaných kameňov, medzi ktorými sa kde-tu nachádzali úlomky malty, recentné čriepky, uhličky a ojedinelé úlomky ľudských kostí. Táto vrstva deštrukcie s nepravidelne zvlnenou úrovňou sa nachádzala po celej dĺžke sondy. Zo sondy 1 sme vybrali len povrchovú vrstvu kameňov, spodnejšiu vrstvu kameňov sme len očistili od humusu, ktorý vypíňal medzery medzi kameňmi. Ojedinelé recentné čriepky keramiky a skla sme našli až v hĺbke 0,5 m pod úrovňou. Majiteľ pozemku tvrdil, že v strede lode zasypal ca 1 m hlbokú jamu; túto hĺbku sme v sonde 1 nedosiahli. Ojedinelé polámané ľudské kosti z prekopanej vrstvy sondy 1 pochádzajú najskôr z porušených hrobov na ploche okolo kostola. Po zániku cintorína sa zrejme vy-orávali ojedinelé kosti a tie sa asi ukladali do priestoru zrúcanín. Presvedčili sme sa o tom neskôršie, keď sme pri odkrývaní obrysov južného nárožia kostola našli niekoľko úmyselne položených ľudských kostí v deštrukčnej vrstve malty.

Kamene v sonde 1 - a všade inde - boli skoro všetky lomové, do pravidelných tvarov neotesané. Riečne žabice sa vyskytli len ojedinele. Málo bolo i tufových kameňov. Nálezisko tufu sa vraj v Radole nachádza na západnom svahu vrchu Steny (v toku potôčika Latyšev?). Malta sa v deštrukčnej vrstve nachádzala obyčajne rozmrvená, málokedy v kusoch.

Sondu 1 sme predĺžili až tesne k východnému úpätiu deštrukcie stavby. Pre-rezali sme tým plochu, kde sme čakali východný múr svätyne. Tesne pod povrchovou vrstvou humusu ležalo na povrchu deštrukcie niekoľko stredovekých čriepkov. Povrch deštrukcie nad západnou stenou východného múru svätyne tvorila už vrstva drobnejšieho kameňa, ktorá vznikla vyhadzovaním menších kameňov pri čistení okolitých oráčín. Túto časť sondy majiteľ pozemku v r. 1956 neporušil. Pod povrchovými trobnými kameňmi sa nachádzali aj väčšie kamene. Rozmrvená malta sa začínala vyskytovať medzi kamením už od hĺbky 20 cm. V hĺbke 70 cm sme narazili na zacho-

Obr. 2. Radoša - Koscelisko. Vrstevnicový plán.

vané murivo východnej steny múru. Murivo západnej steny nebolo porušené do takej hĺbky, túto stenu sme ale v sonde 1 neodkryli, nechali sme nad ňou in situ vrstvu drobného kamena na povrchu.

K východnej stene múru bol opretý sutinový kužeľ rozdrobenej malty, v ktorej neboli kamene. Jeho šírka bola na úrovni oráčiny 40 cm (80 cm pod úrovňou z r. 1956). Zlomky vakovky sme v sutinovom kuželi nezistili, možno šlo iba o maltu, ktorá ostala po vybratí kameňov z múru. Pri východnom okraji sutinového kužeľa malty sme v hĺbke 75 cm pod úrovňou z r. 1956 našli zlomok retušovanej obsidiárovej čepielky (obr. 17: 2); ležala zrejme v sekundárnej polohe, do ktorej sa mohla dostať z hlbšej vrstvy pri kopaní jám pre hroby pri múre kostola. Je to zatiaľ prvý známy obsidián z oblasti Žiliny. V niektorom predhistorickom období (eneolit?) sa sem dostal najskôr obchodom z východného Slovenska. Čepielka môže

byť súčasná s nálezom brúseného kamenného eneolitického klina na tej istej terase.⁵

Nad sutinovým kužeľom malty spočívala deštrukčná vrstva kamenia až do vzdialenosti 2 m na východ od okraja kužeľa. Nemohli sme určiť, či táto vonkajšia vrstva deštrukcie vznikla pomalým rozpadom kostolného múru a či jej úroveň snáď nerástla okrem toho aj vhadzovaním kameňov zo susednej oráčiny, kam sa mohli zakotúľať z múrov kostola. Z pomernej pravidelnosti povrchu deštrukcie na obvode zrúcanín možno pripustiť, že majitelia pozemku v minulých storočiach povrch terénu úmyselne zarovnávali, aby sa jeho trávnatý porast mohol kosiť. Pri týchto zásahoch sa medzi kamene mohli dostať aj novoveké čriepky; z ich výskytu však nevyplýva nič presnejšieho pre chronológiu zániku stavby. To platí aj o výskyte novovekých čriepkov v deštrukčnej vrstve vnútri stavby.

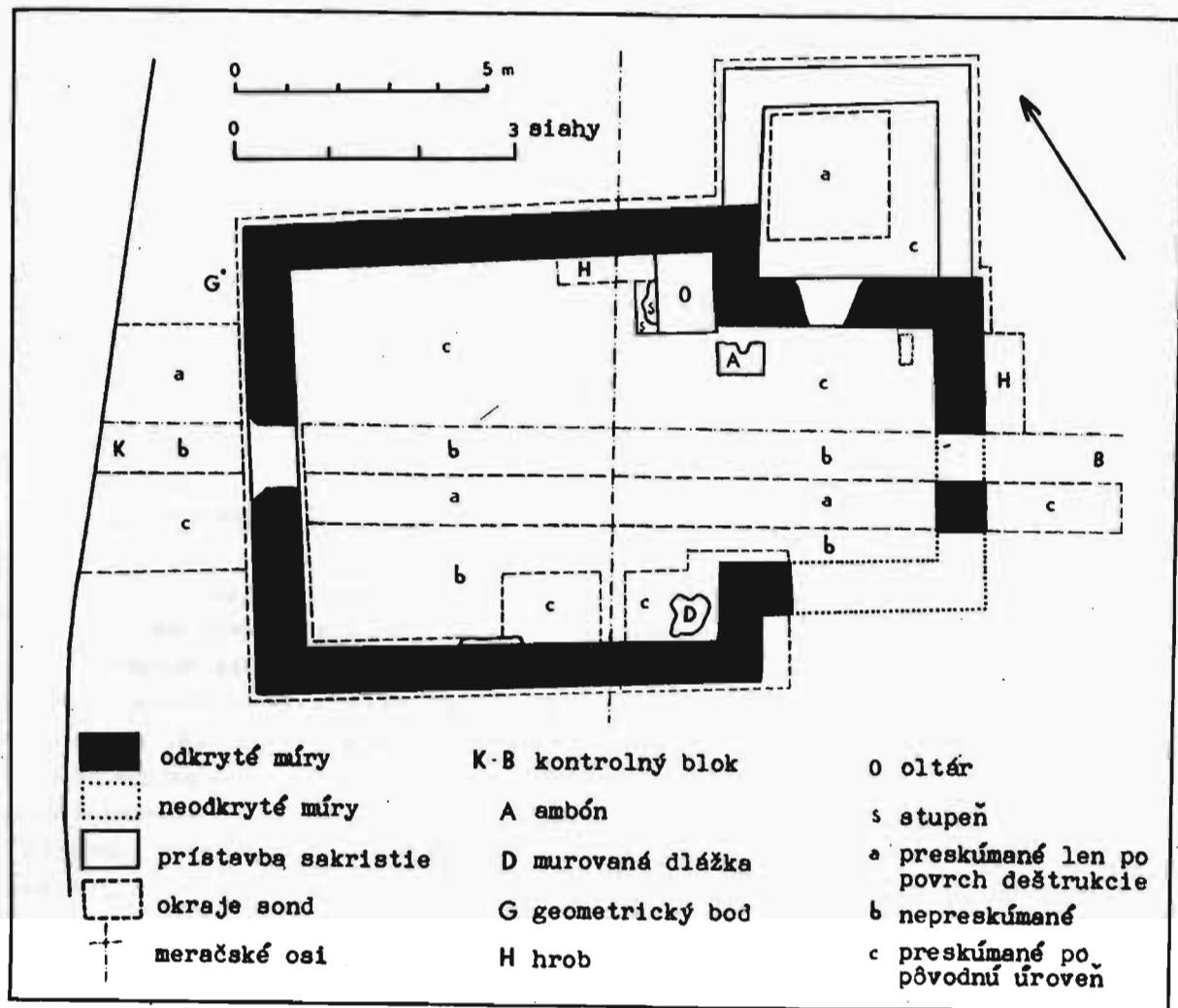
Na malej ploche - 20 cm od východnej steny múru svätyne - zistili sme aj hlinu bez malty, ale s úlomkami ľudských kostí. Zrejme sa na povrch dostali pri kopaní sekundárneho (terciérneho) hrobu. Svedčí o tom profil obdobnej polohy v sonde 2.

S o n d u 2 - širokú 2 m - sme náhodne vymerali tak, že jej severná stena sa vo svätyni skoro presne kryla so severnou stenou svätyne. Malo to výhodu, že táto stena sondy sa nám nezosypala ako steny sond na iných miestach zrúcanín. Tesne za východnou stenou múru svätyne sme narazili na lebky z dvoch zničených hrobov a pod nimi na zachovaný kostrový hrob. Na jeho presné odkrývanie a zistenie nálezových okolností sme však nemali dostatok času.

Vo východnej časti sondy 2 vrstva humusu bola prekrytá navážkou majiteľa pozemku z roku 1956. Dno vrstvy humusu v priestore svätyne tvorilo misovitú priehĺbinu. Severný okraj vrstvy humusu spočíval na povrchu zachovanej časti severného múru svätyne, opieral sa aj o prah dverí do sakristie a o zosuté krídla týchto dverí. Stred vrstvy humusu spočíval na neorganicky usporiadanej vrstve kameňov v mieste polohy predpokladaného hlavného oltára. Dno vrstvy humusu malo obdobný sklon ako vrstva drobného kamenia v sonde 1. Priestor svätyne sa iste dlhý čas po zániku kostola musel rešpektovať, ináč by bol býval zavalený kamením z rozváľaných múrov a nebola by sa tu mohla utvoriť spomenutá vrstva humusu. Pod vrstvou humusu bol o steny svätyne opretý sutinový kužeľ rozmrvenej malty a drobného kamenia.

O tom, že priestor svätyne ostal dlho nezahádzaný, svedčí aj okrajový črep stredovekej nádoby z ambónu. Našli sme ho v severovýchodnom rohu svätyne, iba 25 cm pod úrovňou. Horná časť nádoby vyčnievala asi na povrch ambónu, niekoľko črepov z nádoby sa sekundárne dostalo aj do polôh mimo nádoby, čo by nebolo bývalo možné, keby priestor svätyne bol býval zasypaný. Spolu s týmto stredovekým okrajovým črepom ležal aj zlomok glazúrovanej novovekej kachlice a črepy s rovnakou výzdobou a štruktúrou akú mala nádoba z ambónu. Nad východnou stenou východného múru svätyne ležalo na povrchu deštrukčnej vrstvy (40 cm pod úrovňou z r. 1956) niekoľko atypických stredovekých čriepkov, možno z nádoby v ambóne. Z toho vyplýva, že z nálezov stredovekých črepov v deštrukčnej vrstve nemožno usudzovať na chronológiu narastania deštrukčnej vrstvy; možno sme ich našli až v sekundárnych alebo terciérnych polohách. Do úvahy prichádza okrem náhodného(?) premiestňovania vnútri zrúcanín aj vhadzovanie deštrukcie a starších kultúrnych pozostatkov z priestoru oráčiny do zrúcanín. Tak možno prijateľne vysvetliť, že staršie črepy sa nachádzajú nad mladšími.

Na severnom okraji sondy 2 narazili sme na severnú stenu svätyne. K nej na západe priliehala murivo bočného oltára. Na južnej stene oltára bola čiastočne

Obr. 3. Radola - Koscielisko. Preskúmaná plocha kostola.

zachovaná vakovka, ale po odkrytí začala odpadávať. Je veľmi pravdepodobné, že oltár vymurovali až po vybudovaní kostola, ináč by sme mohli predpokladať, že pri súčasnom murovaní lode i oltára by sa ich murivo viazalo. Zachovaný povrch oltára nebol rovný, ale naď západnou stenou čiastočne odbúrany.

V severozápadnom rohu svätyne sme narazili na ploché dlaždice povrchu ambónu. V strede sondy 2, tesne na juh od bočného oltára, našli sme na úrovni povrchu ambónu niekoľko väčších kameňov, z ktorých niektoré (tufové) boli opracované do polygonálnych tvarov. Medzi nimi sme našli kusy vakovky a menšie úlomky kameňov omaľované na červenohnedo. Po rozobraní kontrolného bloku J-S sme v blízkosti týchto kameňov našli aj zlomok gotického rebra z tufu. Približne v strede lode sme v povrchovej vrstve deštrukcie našli väčší tufový kameň, jeho opracovanie nebolo celkom zreteľné; po odkrytí sa kameň rozpadol.

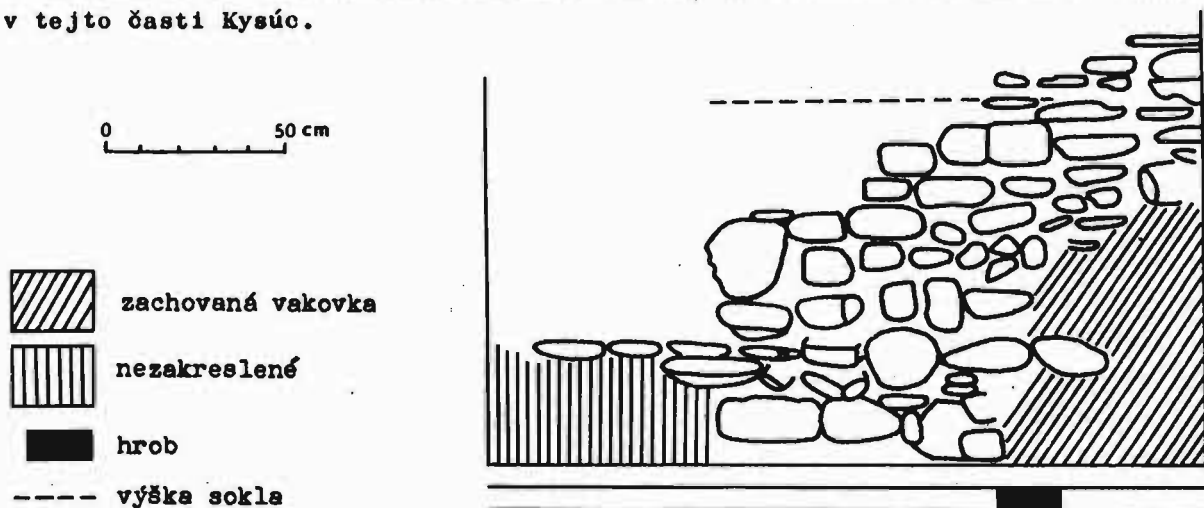
V lodi sme sondu 2 rozšírili severným smerom až po severnú stenu lode. Obrisy severného múru lode sme určili ľahko; jeho východnú časť, vyčnievajúcu nad úroveň, majiteľ pozemku r. 1956 odkopal. Severnú vonkajšiu stenu sme určili len niekoľko cm plytkým žliabkom. Rovnako plytkým žliabkom sme určili najprv len vonkajšiu západnú stenu lode. Z oboch strán západného múru lode bola hneď pod povrchovou vrstvou humusu súvislá vrstva kamennej deštrukcie. Túto deštrukčnú vrstvu sme rozoberali v sonde 2 len vnútri lode; na ploche medzi západným múrom lode a západným okrajom terasy Koscieliska sme ju nechali intaktnú. Smerom k okraju terasy

sa v sonde 2 táto deštrukčná vrstva mierne skláňala, jej sklon tvoril s okrajom terasy jediná krivku, po ktorej sa časť kameňov deštrukcie zrejme zosypala (pred utvorením povrchového humusu) na svah terasy a po ňom až pod terasu. Na svahu terasy pod ňou sa naozaj nachádzajú rozptýlené kamene, zrejme z deštruovaných múrov kostola.

V povrchovej vrstve kamennej deštrukcie v sonde 2 bolo v lodi veľa humusu, na nálezy skoro sterilného.

Na severnom okraji sondy 2 sme zachytili neporušené murivo východného múru svätyne v hĺbke 20 cm pod úrovňou z r. 1956. Na južnom okraji sondy bol tento múr vybúraný až do hĺbky 105 cm pod úrovňou z r. 1956, skoro až po samé dno základov. Nad zachovaným murívom boli kamene neviazané maltou. Dno misovito prehnutej vrstvy humusu vo svätyni opieralo sa na východnom okraji o kamene na povrchu muriva. Východný okraj misovitej priehlbiny s humusom majiteľ pozemku r. 1956 odkopal. Tesne nad múrom a tesne na východ od múru bola v sondách 1 i 2 rovnaká deštrukčná vrstva rozdrobenej malty, kameňov a hlíny spolu s ojedinelými stredovekými čriepkami a uhlíkmi.

Sonda 1 bola príliš úzka, nedalo sa v nej dobre pracovať, preto sme hĺbku základov určovali v sonde 2. Zásyp malty, hlíny a kameňa siahla až do hĺbky 120 cm, kde ležal opracovaný tufový kameň. Iné tufové kamene boli neopracované, pochádzali možno z výplne múrov. V južnej časti priestoru za východným múrom svätyne siahala deštrukčná vrstva malty a kameňa až do hĺbky 170 cm. V severnej časti bola v hĺbke 100–170 cm vrstva hlíny premiešaná s rozdrobenou maltou. V hĺbke 140–150 cm (v severnej časti) boli dve neúplné lebky, na povrchu jednej z nich sa zachovala zelená patina, pravdepodobne z oxydovanej mince alebo z nejakej kovovej ozdoby. Kov sám sme nenašli, zrejme preto, lebo lebky neležali v pôvodnej polohe. Asi 20 cm pod týmito lebkami ležala úplná stredná časť kostry dospelého jedinca (obr. 14). Spodok základového múru ležal tesne nad hornou časťou kostry. Mŕtvy ležal na chrbte, nohami na JV, hlavou na SZ, teda presne v smere dlhšej osi kostola. Očistili sme len kosti v odkrytej ploche sondy, horná a dolná časť kostry ostala neodkrytá. Na odkrytej ploche sme nenašli nijaké pamiatky, ktoré by sme mohli dávať do súvislosti s kresťanským pochovávaním. V zásype hlíny pri kostiach bolo niekoľko predhistorických atypických čriepkov. Nie je vylúčené, že sú eneolitické a že časovo súvisia s nálezom obsidiánovej čepeľky v sonde 1, mohli by však byť aj lužické. Pri kopaní hrobov kostolného cintorína zrejme tu boli porušené zvyšky predhistorického osídlenia, zatiaľ najstaršieho známeho v tejto časti Kysúca.

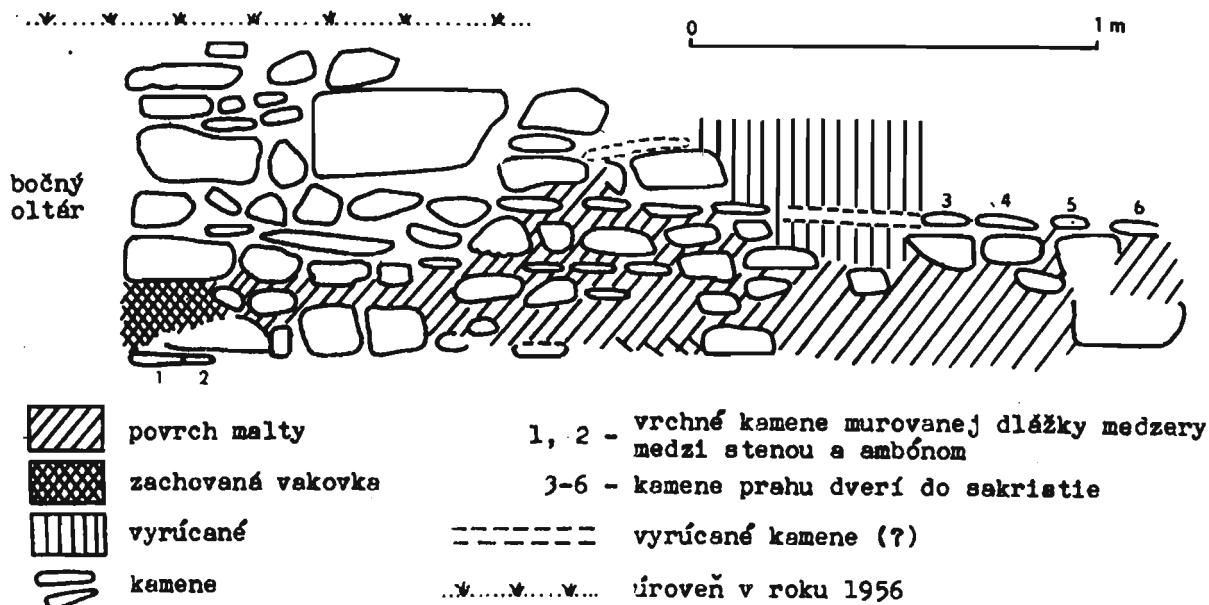

Obr. 4. Radola - Koscelisko; výskum 1956.
Spodná časť východného múru svätyne (múr bol nad kostrovým hrobom).

Pre nedostatok času sme nemohli objasniť bližší súvis úplného kostrového hrobu s kostolnou stavbou. Je pravdepodobné, že hrob je starší ako doba vymurovania základov, lebo jeho horná časť bola prekrytá základovým múrom. No nemožno vylúčiť ani to, že hrob je mladší ako stavba kostola, že pod základmi vykopali malý výklenok, do ktorého vsunuli hornú časť mŕtvol. Pre túto poslednú možnosť svedčí aj výskyt úlomkov malty v hline nad kostrou. Dve lebky nad kostrou sú z hrobov pravdepodobne ešte starších z tej istej polohy, alebo z tesne susediacej polohy. Teoreticky totiž nie je vylúčené, že pred murovaným kostolom tu stál drevený kostol s rovnakou orientáciou, teda že úplná kostra je z cintorína pri tejto staršej stavbe.

Pri severnom okraji sondy 2 za východným múrom svätyne v hĺbke 80 cm pod úrovňou boli uhličky z tvrdého dreva, možno zo zhorených drevených častí kostola. Na východnej stene múru sme v hĺbke 70 cm pod úrovňou zistili 5-6 cm široký sokel, na úseku dlhom 60 cm (na juh od severného okraja sondy), jeho južnejšie pokračovanie bolo na vybúranej časti múru. Pod úroveň sokla siahla múr ešte o 1 m hlbšie a práve toľko bol aj hrubý.

Súvislý kužeľ rozdrobenej malty s menšími kameňmi nachádzal sa aj pri severnej i východnej stene svätyne (pod vrstvou humusu). Misovité prehnutie vrstvy humusu ťrhlo sa aj v južnej stene sondy 2. Na začiatku vzniku tejto vrstvy sa vo svätyni hlavný oltár už nenachádzal, no pre chronológiu zániku kostola z toho nič nevyplýva. Na dne vrstvy humusu totiž boli v polohe predpokladaného hlavného oltára recentné zlomky skla a porcelánu. Vrstva humusu tu zrejme rástla ešte v dobe nedávno minulej. Dno tejto vrstvy spočívalo v priestore hlavného oltára na súvislej vrstve neorganicky uložených kameňov, väčšinou s oblými hranami. Kamene neboli spájané maltou a netvorili súvislú dlažbu. Medzi nimi a východnou stenou svätyne bola medzera široká 80-90 cm, medzi nimi a severnou stenou svätyne medzera široká 70 cm, ale nesúvisle roztrúsené kamene siahali až k severnému múru svätyne. Južná časť vrstvy kameňov zabiehala pod kontrolný blok V-Z. Roztrúsené kamene pri severnej stene svätyne tam najskôr spadli z porušenej časti spomenutého múru. Pôdorys súvislej vrstvy kameňov bol - spolu s predpokladanou neodkrytou časťou - približne obdĺžnikovitý. Nie je vylúčené, že plocha týchto kameňov sa kryje s plochou, na ktorej stál hlavný oltár, možno v nich teda vidieť zvyšky základov po oltári.

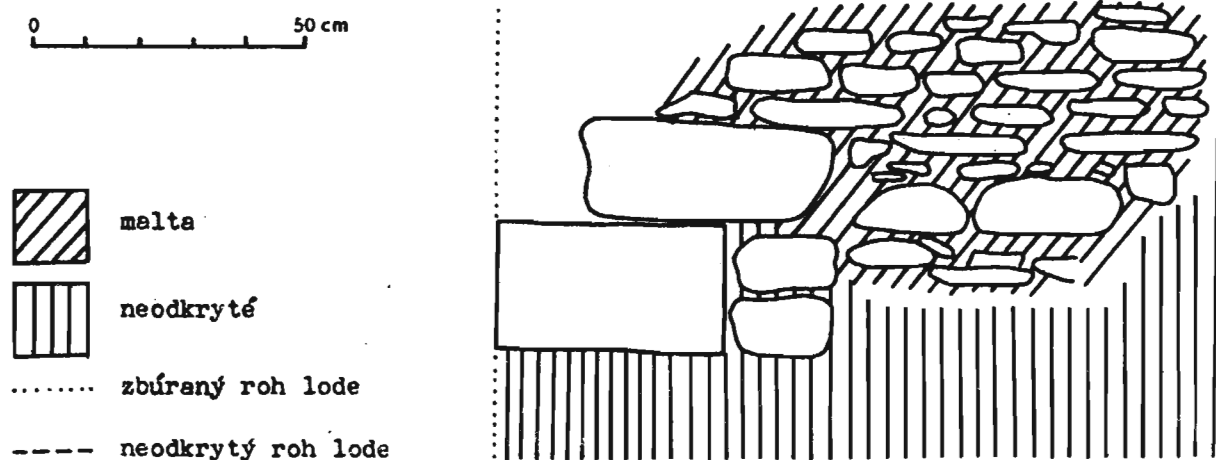
Obr. 5. Radola - Koscelisko; výskum 1956.
Severná stena svätyne medzi bočným oltárom a dverami do sakristie.

Asi 0,5 m na východ od severozápadného rohu svätyne ležal v hĺbke 60 cm spodok pravdepodobne novovekej nádoby s tenkými pravidelnými stenami, vytočenej na rýchlo rotujúcom kruhu. Zachované časti stien sú nezdobené. Fragment ležal na úrovni povrchu ambónu. Ak ide o nádobu novovekú, znamená to, že priestor svätyne ostal otvorený dlho po zániku kostola. Novoveký vznik spomínanej vrstvy humusu vo svätyni to potvrdzuje.

V strede severného múru svätyne sme zachytili dvere do sakristie. Dno vrstvy humusu ležalo na južnej časti prahu; na jeho severnej časti bola kamenná deštrukcia. Ostenia dverí sa zachovali nad prahom len na južnej stene sakristie; boli mierne zaoblené. Ostenia dverí v severnej stene svätyne boli vybúrané až po prah, na západnej strane dokonca až pod úroveň prahu. Južná strana dverí bola možno štýlovo zdobená z opracovaných kameňov, ktoré sa po zániku kostola snáď použili na inej stavbe. Tým by sa dalo prijateľne vysvetliť, prečo je najporušenejšia tá strana dverí, ktorá bola asi ozdobená.

Južný múr sakristie, totožný so severným múrom svätyne, bol hrubší ako ostatné múry sakristie. Skutočnosť, že severná časť západného múru sakristie sa neviaže so severnou časťou východného múru lode (murivo sakristie je k tomuto múru lode len prilepené) naznačuje, že sakristia bola postavená neskôr ako kostol. Múry sakristie sme zachytili hneď pod povrchovou vrstvou trávniku, majiteľ pozemku z nich časť v r. 1956 odkopal. Vonkajšie obrysy stien sakristie sme pre úsporu času určili len plytkým žliabkom, iba východnú vonkajšiu stenu sakristie sme odkryli do hĺbky 0,5 m pod zachovanú úroveň severovýchodného rohu svätyne. Zistili sme, že ani tento múr sakristie sa neviaže s murivom svätyne, čo tiež potvrdzuje, že sakristia je mladšia ako kostol. Deštrukciu okolo vonkajších stien sakristie sme nestačili preskúmať.

Vnútri sakristie sme po určení obrysov vnútorných stien vykopali len 1 m širokú sondu pozdĺž východnej steny. Celý priestor sakristie je súvisle vyplnený kamennou deštrukciou, na rozdiel od svätyne, do priestoru ktorej po zániku kostola kameň nevhádzovali. Na povrchu deštrukcie v sakristii ležala vrstva recentného humusu s uhlíkmi, ktoré zrejme pochádzali z ohňov kladených v nedávnej minulosti. Rovnaký tmavý humus bol aj hlbšie pod úrovňou medzi kameňmi deštrukcie. Glazúrovaný novoveký črep sme našli 80 cm pod úrovňou. Odkryté steny sakristie boli až do červena prepálené. Ide skôr o dôsledok kladenia ohňov po zániku kostola, než o doklad požiaru, po ktorom kostol zanikol.

Obr. 6. Radola - Koscelisko; výskum 1956.
Juhozápadný roh lode kostola, južná stena.

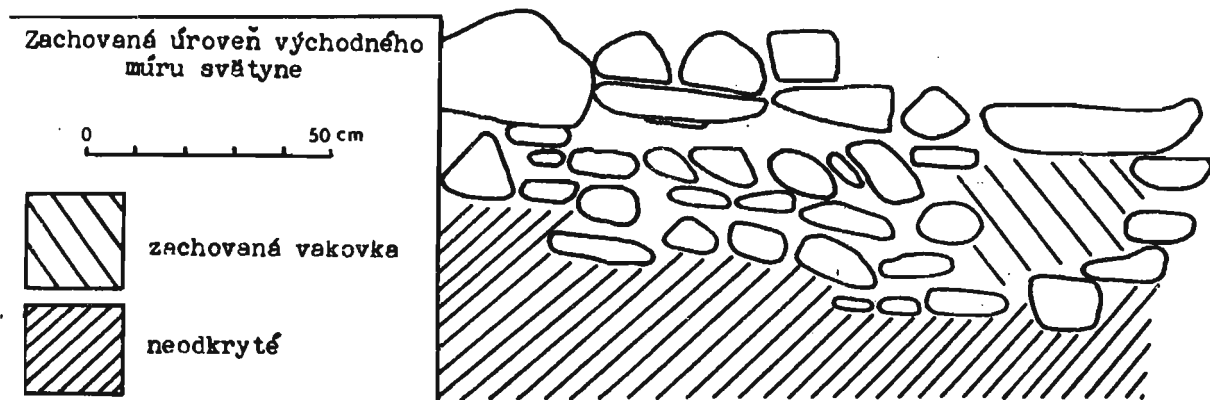
V deštrukčnej výplni priestoru sakristie sme našli mierne prehnutú čepielku z hnedého radiolaritu (obr. 17: 1); jednu hranu najširšej plochy mala drobno retušovanú. Spolu s obsidiánovou čepielkou zo sondy 1 môže byť dokladom eneolitického osídlenia terasy. V deštrukčnej výplni sakristie (i v povrchovej vrstve deštrukcie) sme našli aj atypické úlomky radiolaritovej suroviny. Jeden z nich bol viazaný maltou. Nemožno preto vylúčiť, že radiolarity sa nachádzali v piesku, ktorý sa pridával do malty pri murovaní kostola. Až budúci výskum môže bezpečne určiť, či spomenuté dve čepielky sú naozaj stopou predhistorického osídlenia terasy, alebo či sa do zrúcanín nedostali s pieskom pridávaným do malty.

O južnú stenu sakristie bol opretý sutinový kužeľ rozdrobenej malty; v hĺbke 90 cm pod úrovňou bol široký 90 cm. Pri jeho úpätí, 10 cm nad súvislou vrstvou malty, našli sme niekoľko atypických novovekých čriepkov (jeden bol glazúrovaný) spolu s atypickým, ešte asi stredovekým čriepkom a s tenkostennými črepmi nádoby pravdepodobne z konca stredoveku (obr. 17: 21, 23). Boli tu aj črepy tenkostennej nádoby, zdobenej na pleciah alebo na vydutí pásom rýh; podľa techniky výroby ide o nádobu súčasnú s fragmentom dna nádoby opretým o severnú stenu svätyne na úrovni povrchu ambónu. Črepy ležali medzi kameňmi a kužeľ rozdrobenej malty ich prisypal.

V severovýchodnom rohu sakristie sme zachytili vnútorný sokel, ktorý pravdepodobne určuje pôvodnú úroveň (drevenej?) dlážky. Pod úrovňou sokla ležala neusporiadaná vrstva kameňov vo vrstve žltohnedej hlíny. Predpokladaná úroveň dlážky sakristie bola asi o 40 cm nižšie ako vo svätyni. Sakristia stála bližšie k okraju terasy a dlážka tam preto mohla byť nad mierne nakloneným svahom nižšie ako vo svätyni.

Pozdĺž južnej steny sakristie sme otvorili 80 cm širokú sondu, ale pre nedostatok času sme ju prekopali len do hĺbky 60 cm. Bola v nej obdobná deštrukčnú vrstvu ako pri východnej stene.

Na západnej stene sakristie ostala zachovaná omaľovaná stredoveká vakovka, ktorá po odstránení deštrukčnej vrstvy opierajúcej sa o ňu začala odpadávať. Preto sme ju predbežne neodkrývali. Na ploche zakrývajúcej styk západného múru sakristie s východným múrom lode sme vakovku odstránili, aby sme mohli určiť styk oboch múrov. Z pomaľovania vakovky budeme snáď môcť - po jej budúcom odkryve - určiť dobu vymurovania sakristie. Vakovka bola omaľovaná 1-2 mm širokými pruhmi okrúhlych vzorov (v šedej farbe), ktoré pripomínajú stredoveké tvary písma. Na niektorých miestach je šedé sfarbenie povrchu vakovky súvislé. Nie je vylúčené, že ide o ošadenie steny dymom nejakého ohňa.

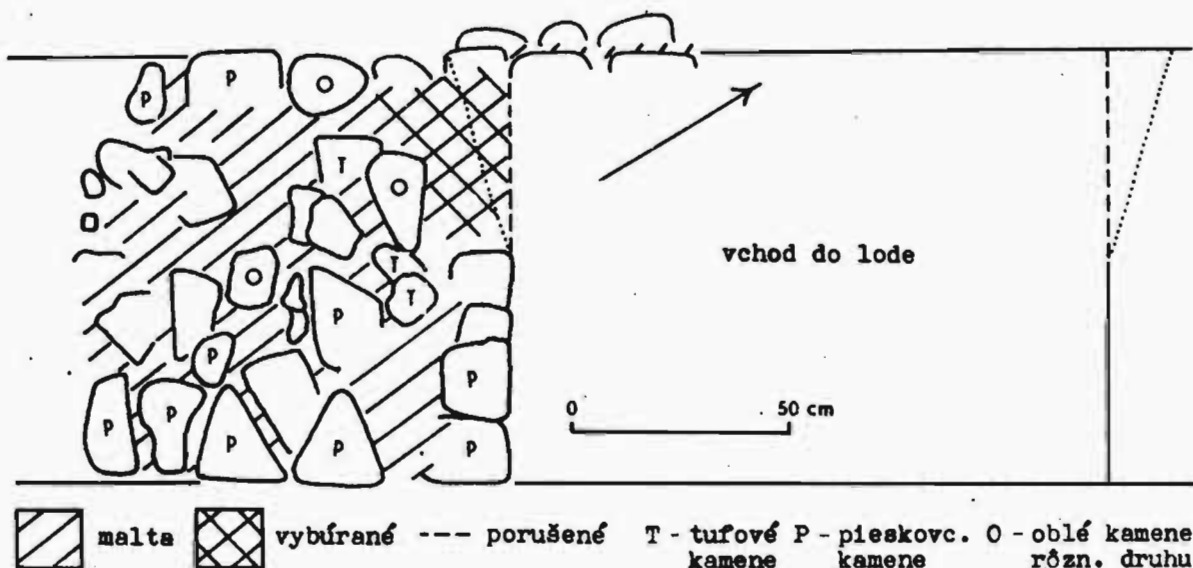

Obr. 7. Kadola - Koscelisko; výskum 1956.
Sakristia, východný múr pri nároží svätyne.

Na určenie profilu dlážky vo svätyni sme vykopalí v jej severovýchodnom rohu malú informatívnu sondu (20 x 40 cm) do hĺbky 0,5 m pod úroveň ambónu. Na úrovni dna vymurovanej medzery medzi ambónom a severnou stenou svätyně objavila sa súvislá vrstva bielej rozdrobenej malty; nad ňou bolo hodne uhľíkov a kamenia. Pod 10 cm hrubou vrstvou malty bola súvislá vrstva hliny, ktorú sme prekopali v hrúbke 30 cm. V hline bolo hodne stredovekých črepov a uhľíkov mäkkého dreva, málo kamienkov a kúskov nehaseného vápna. Je pravdepodobné, že táto vrstva hliny predstavuje pôvodnú úroveň murovanej svätyně. Podľa techniky výroby nájdené črepy sú súčasné s nádobou v ambóne. Svedčí o tom aj okrajový črep (obr. 17: 4) s ústím obdobného typu, akému patrila nádoba z ambónu; viac okrajových črepov v tejto sonde nebolo. Iný okrajový čriepok z tejto sondy (obr. 17: 8) môže byť úlomkom pokrývky.

V severnom múre svätyně dvere pôvodne snáď neboli, pred vymurovaním sakristie ich tam asi ani nebolo treba. Svedčí o tom i skutočnosť, že kamene prahu dverí do sakristie sú v tej istej úrovni, ako západnejšie sa nachádzajúce ploché kamene v severnom múre svätyně. Pri vybúravaní otvoru pre tieto dvere pôvodný riadok plochých kameňov v severnom múre svätyně nadobudol funkciu prahu. Ak dvere boli predsa pôvodné, potom so zreteľom na mladší pôvod vymurovania kamennej sakristie by vyplývalo, že prvá sakristia bola drevená a až po určitom čase ju vymurovali. Pôvodnú úroveň dlážky svätyně predstavuje s veľkou pravdepodobnosťou vrstva hliny so stredovekými črepmi; vrstva rozdrobenej malty nad ňou je zrejme sekundárna, z čias prístavby sakristie alebo z doby tesne po zániku kostola.

Pri západnom okraji severného múru svätyně sme odkryli murovaný stupeň s rozmermi asi 110 x 70 cm. Jeho dlhšia strana sledovala múr svätyně. Medzi ňou a severným múrom svätyně bola 30 cm široká medzera s vymurovaným dnom (ploché kamene viazané maltou). Povrch dna medzery bol o 15 cm hlbšie ako najvyššia časť ambónu, ktorá bola 60 cm pod úrovňou povrchu západnej časti severného múru svätyně. Povrch stupňa bol veľmi mierne naklonený k juhu, v priereze išlo o dva schodovité stupne s nepresnými južnými okrajmi, východný okraj stupňa bol nerovný. Stupeň bol vymurovaný z plosných pieskovcových kameňov viazaných maltou. Tesne na juh od stupňa chýbala murovaná dlažba, aká bola v medzere medzi stupňom a múrom svätyně; nie je pravdepodobné, že by ju boli po zániku kostola vytrhali, keď in situ ponechali

Obr. 8. Radola - Koscelisko; výskum 1956.
Západný múr lode (murivo tesne na juh od portálu).

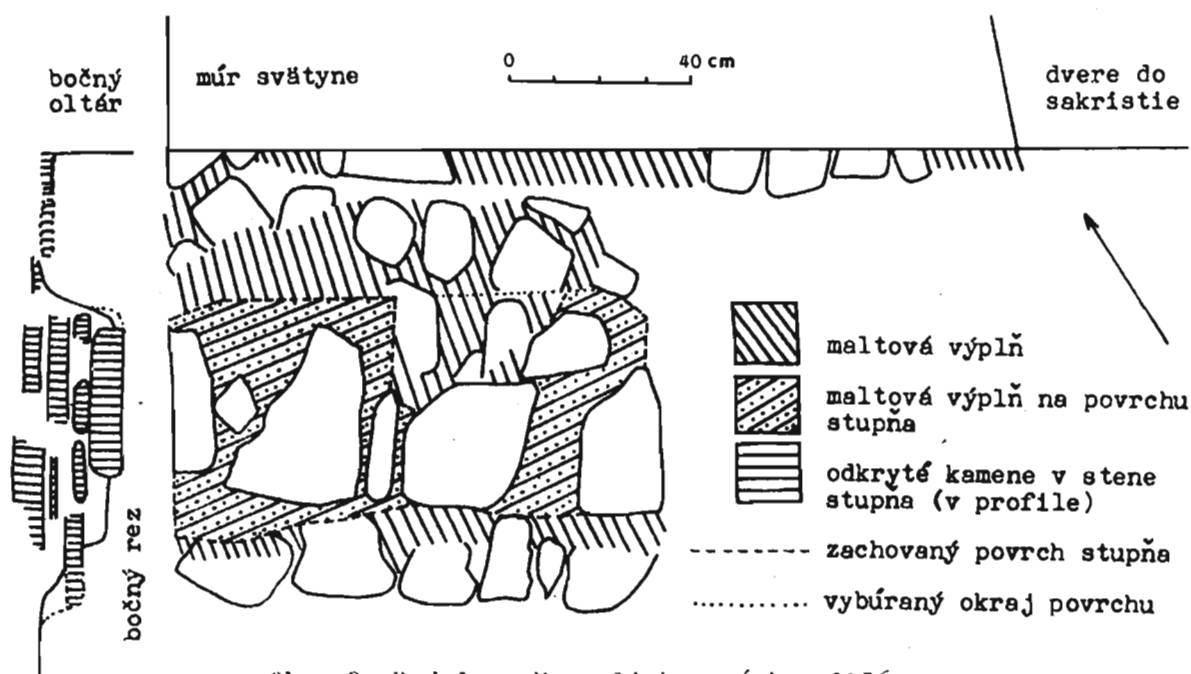
murivo vyčnievajúceho stupňa. Kamene južného okraja stupňa spočívali ca 5 cm nad úrovňou hliny. Na západnej stene stupňa bola čiastočne zachovaná vakovka. Pieskovcové kamene najvyššej časti stupňa boli popraskané, niektoré úlomky chýbali. Hĺbku zakotvenia stupňa sme pre nedostatok času nemohli určiť.

V medzere medzi stupňom a severným múrom svätyne boli ploché kamene viazané maltou, miestami bola malta zachovaná na povrchu dna medzery aj nad kameňmi. Zo severného múru svätyne vyčnievali do medzery ploché kamene v tej istej výške ako kamene na dne medzery; spolu s nimi tvorili jedinú vrstvu. Z toho vyplýva, že dno medzery vymurovali súčasne so severným múrom svätyne. Ambón je teda rovnako starý ako stavba lode a svätyne.

V rovnakej hĺbke vyčnievali ploché kamene zo severného múru svätyne aj na úseku medzi ambónom a dverami do svätyne. Z toho možno usudzovať, že staviteľ kostola mal na mysli vymurovanie celej plochy dlážky svätyne. Nepodarilo sa nám zistiť, či tam naozaj bola murovaná dlážka. Výskyt stredovekých črepov vo vrstve, nad ktorou nebola kamenná dlážka, nasvedčuje, že celá plocha svätyne bola najskôr bez nej. Ale ani vytrhanie dlážky po zániku kostola nemožno vylúčiť.

Funkciou spomenutého murovaného stupňa bola zrejme kazateľnica. Rovnaký názor na úlohu stupňa má aj V. M e m o l. Podľa neho najstaršie známe ambóny z kameňa na území ČSSR sú až z druhej polovice XIV. storočia; stavbu kostola v Radole datuje o 100 rokov prv.⁶ Ambón v Radole je so stavbou kostola zrejme súčasný a bol by tak spolu s obdobným ambónom v spišských Zalužanoch⁷ zatiaľ najstarším známym ambónom v ČSSR. V stredoveku bývali ambóny na oboch stranách svätyne. Južnú časť svätyne v Radole sme nestačili preskúmať, ale tesne pri jej juhozápadnej stene sme nezachytili obdobnú dlažbu ako v medzere medzi ambónom a severným múrom svätyne. Pri južnej stene svätyne murovaná dlažba asi nebola a z toho možno usúdiť, že tam nebol ani ambón. Ambón bol asi len pri severnom múre. Môže to určiť len ďalší výskum.

Do severného okraja východnej časti ambónu vylámali sekundárne až po dno medzery medzi stupňom a múrom svätyne výklenok nepravidelného tvaru, 20-25 cm široký a 27-35 cm dlhý. Práve z tejto nepravidelnosti jasne vyplýva, že ho do

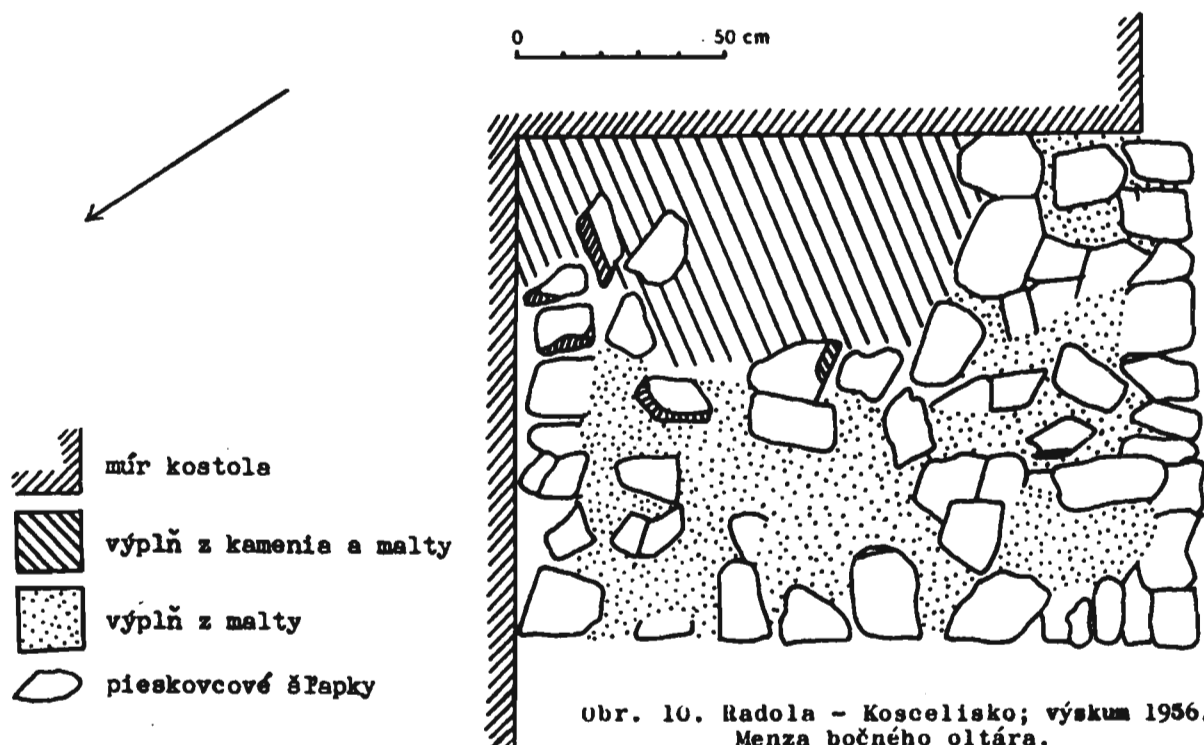
Obr. 9. Radola - Koscelisko; výskum 1956.
Stupeň pri severnom múre svätyne.

ambónu vylámali až po jeho vymurovaní. Do výklenku bola vložená stredoveká nádoba, pôvodne asi celá, presne podľa osi S-J (dolná časť smerovala na juh). Nádoba bola popraskaná, niekoľko črepov z nej ležalo na úrovni povrchu stupňa, medzi ním a západným okrajom dverí do sakristie. Boli to črepy z časti, ktorá vyčnievala nad úroveň ambónu. Jeden z nich sa dostal do severovýchodného rohu svätyne (iba 25 cm pod úrovňou z r. 1956). Jednoducho to vysvetlíme, ak pripustíme, že po vložení nádoby jej vrchná časť vyčnievala za určitý čas nad vtedajšiu úroveň, že z vyčnievajúcej časti sa niekoľko črepov odbilo a nejakým nárazom dostalo aj mimo polohy ambónu. Nádoba ležala na boku; v pleciach bola širšia ako pri dne, a preto jedna strana vyčnievala nad úroveň ambónu. Niekoľko črepov z nádoby sme ani nenašli, jej rekonštrukcia však nerobila ťažkosti. V nádobe sa nachádzali kosti útleho dieťaťa, kalva ležala na samom dne nádoby. Mŕtvolku podľa toho vložili do nádoby dolu hlavou a podľa orientácie nádoby hlavou na juh. V nádobe sa okrem kostí v humusovitej výplni nachádzali aj úlomky mált, čo naznačuje, že v dobe uloženia nádoby kostolná stavba už bola v stave deštrukcie a už nemala kultový význam. Možno šlo o mŕtvolku nepokrsteného dieťaťa, ktoré podľa cirkevných predpisov nemalo nárok na cirkevný pohreb a ktorú preto rodičia vložili na miesto aspoň prv posvätené. Pochovávanie nespáleného tela v nádobách nebolo v dobách predhistorických ojedinelé, doklad z Radoly je na severnom Slovensku prvým známym dôkazom o pretrvaní tohto zvyku až do stredoveku. Podľa toho môžeme pripustiť, že rovnako dlho sa v tejto oblasti udržali aj iné predkresťanské zvyklosti.

Stredoveké črepy z vrstvy hlíny na pôvodnej úrovni svätyne sa typologicky neodlišujú od nádoby z ambónu; štruktúru majú tiež obdobnú. Z toho vyplýva, že nádobu vložili do ambónu nedlho po zániku kostola. Dobou výroby tejto nádoby možno datovať dobu zániku kostola. Nezistili sme nijaké iné spoľahlivejšie kritérium.

Oproti východnému okraju ambónu bol o severnú stenu svätyne opretý kúsok železného plechu neznámeho účelu (novoveké kovanie?).

Nejaké zreteľné rozhranie, resp. rozdiel medzi úrovňou svätyne a lode sme nezistili. Ak tam bola pôvodne murovaná dlažba, pri jej vytrhaní mohla sa úroveň porušiť. Problém dlažky vo svätyni a v lodi zostáva zatiaľ neobjasnený, objasní

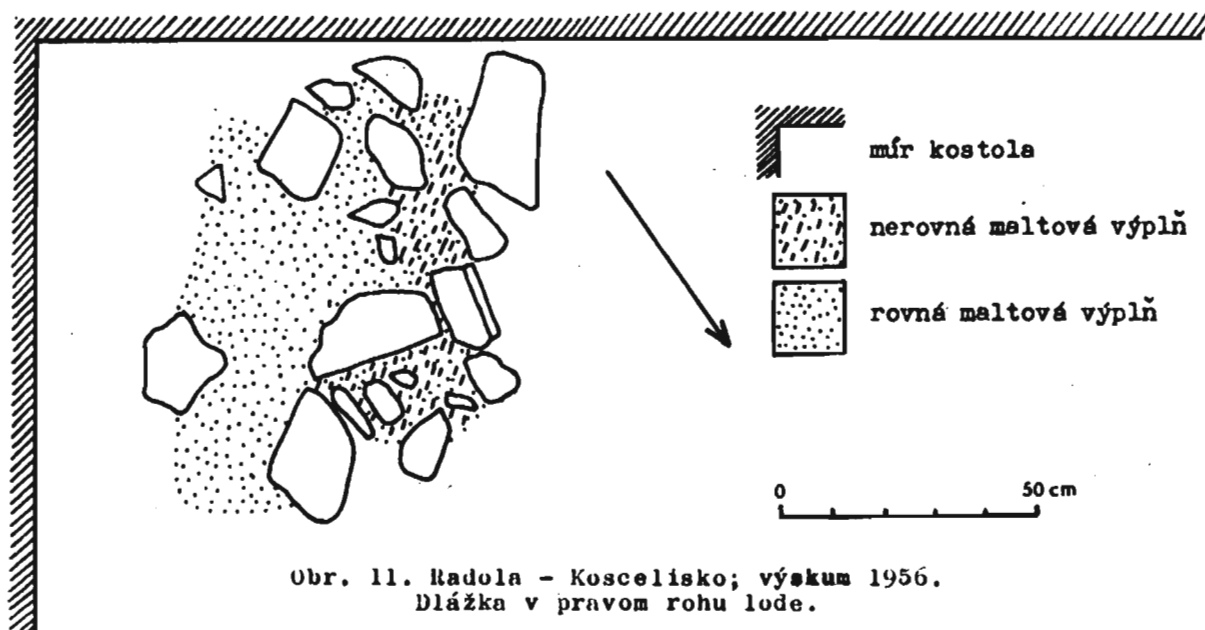
ho len budúci výskum. Pokúsili sme sa o to pri severnej stene lode, ale práve tam sme narazili na kostrový hrob z čias po zániku kostola. Úroveň rozdrobenej malty medzi kameňmi deštrukcie v lodi bola približne v rovnakej výške ako vo svätyni.

V strede lode bola úroveň z r. 1956 nižšia ako pri jej severnom múre. Pod povrchovým trávnikom bola súvislá vrstva deštrukcie (s tmavým humusom v medzerách medzi kameňmi), ktorej dno smerom na S-J mierne klesalo a pod kontrolným blokom V-Z bolo v hĺbke 80 cm pod úrovňou. Táto vrstva deštrukcie bola skoro úplne sterilná. Pod ňou sme zistili vrstvu rozdrobenej malty a menších kameňov bez humusu, pri severnom múre lode bol povrch tejto vrstvy necelých 20 cm pod úrovňou z r. 1956, smerom do stredu lode klesala.

Povrchová vrstva deštrukcie tvorila v lodi skoro súvislú vrstvu kameňov, v ktorej bola kubatúra kamienia niekoľkonásobne väčšia než kubatúra humusu v medzerách medzi kameňmi. V tejto vrstve sme našli ojedinelé polámané ľudské kosti. Humus tejto vrstvy zasahoval do vrohných častí vrstvy rozdrobenej malty, ktorej úroveň bola približne rovnaká ako úroveň oráčin okolo zrúcanín. V sutinovom kuželi rozdrobenej malty, opretom o severnú stenu lode, nebolo ani stopy humusu.

V strede severnej časti lode boli v hĺbke 40 cm dva okrajové, pravdepodobne novoveké čriepky. Deštrukciu z odkryvanej severnej časti lode sme vybrali až po vrstvu, v ktorej sa vyskytovali uhliky (možno z požiaru, po ktorom prestal kostol jestvovať). Pri vonkajšej západnej stene lode sme vybrali deštrukciu z úzkeho žliabku popri stene len natoľko, aby sme určili obrysy steny. Nemohli sme postupovať ináč aj preto, lebo pri severozápadnom rohu lode je geometrický meračský bod a nechceli sme porušiť jeho presnosť pohýbaním vrstvy, do ktorej bol zapustený.

Vnútorňý severozápadný roh lode bol pod úrovňou z r. 1956 zachovaný. Vonkajší roh bol zosutý, možno preto, lebo do neho zamurovali pre zvýšenie pevnosti muriva väčšie a pravidelnejšie kamene, ako naznačuje murivo na obdobnom vonkajšom juhozápadnom rohu lode. Po zániku kostola tieto väčšie pravidelné kamene asi povyberali a použili na inej stavbe. Vonkajší severozápadný roh lode sa uchoval, ale od nižšieho niveau ako murivo južného múru lode. Priestor medzi severozápadným rohom lode a severozápadným rohom sakristie bol vyplnený deštrukciou, ktorú sme pre nedostatok času nepreskúmali.

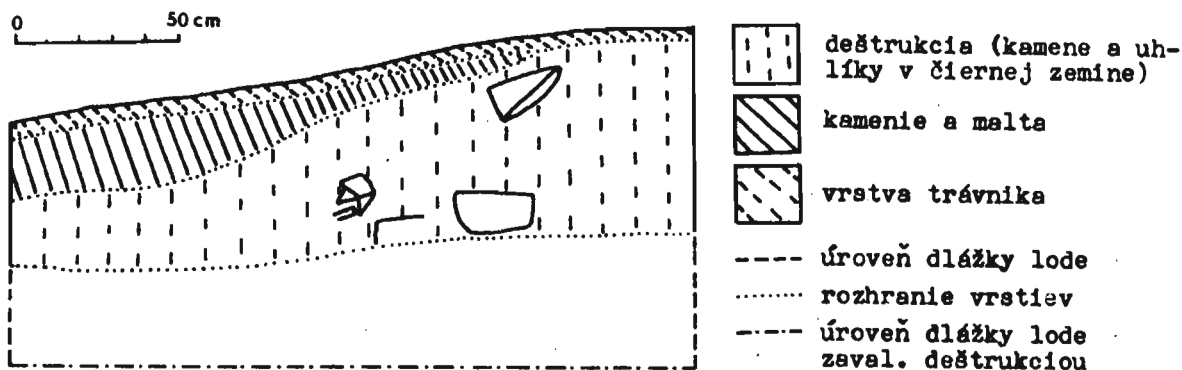
Po určení obrysov západného múru lode začali sme očisťovať múr od povrchovej vrstvy humusu a od deštrukcie. Pôvodné murivo bolo uchované skoro tesne pod povrchovou vrstvou humusu. V strede múru sme zachytili prah vchodu do kostola; ležal iba 35 cm pod úrovňou z r. 1956. Bočné steny portálu uchovali sa len nevysoko nad prahom, aj to bezpečne len pri vnútornej stene lode. Celkom zosutá bola južná bočná stena portálu pri vonkajšej stene. Zo zachovaného muriya severnej bočnej steny portálu pri vonkajšej stene vyplýva, že vonkajšia strana portálu bola širšia ako vnútorná (1,40 m a 1,70 m). Od stredu tohto múru sa portál smerom von lievikovite začal rozširovať (možno len pri samej päte výzdoby portálu). Pri vonkajšej strane prahu sa zachoval náznak sokla. Pred portálom sme schody nezistili a na vnútornej strane pred portálom sme ani neskúmali, lebo tam sme nechali in situ kontrolný blok Z-V, ktorý viedol práve cez tento vchod.

Na povrchu deštruktívnej vrstvy kamenia nad prahom ležal atypický čriepok, medzi nájdenými črepmi podľa štruktúry ojedinelý, mohol by byť ešte mladohradištný. Na povrch deštrukcie sa asi dostal pri vyhadzovaní kameňov zo susedných oráčin. Vo vrstve spočívajúcej na prahu našli sme črep stredovekej nádoby zo sivošedej hlíny, vytočenej asi na rýchlo rotujúcom kruhu, zdobenej plytkými žliabkami (obr. 17: 15). Inde v priestore zrúcanín sme črepy s rovnakou štruktúrou nenašli. Spolu s ním ležal na prahu žiarom čiastočne porušený zlomok nejakého kovania, možno mosadznej kľučky. Nemožno vylúčiť, že črep i kľučka ležali pôvodne na inom mieste zrúcanín.

Z kontrolného bloku Z-V sme vybrali časť nad západným múrom lode. V priestore medzi týmto múrom a západným okrajom terasy sme preskúmali iba sondu 1, ktorú sme rozšírili južným smerom na priemernú šírku 2 m. Od vonkajšej západnej steny lode 2,5 m na západ bolo na úrovni z r. 1956 poznať terénnu vlnu v tvare nízkeho a úzkeho kameenného valu. Pod hrebeňom vlny bol okraj priehlbiny pred portálom.

Pri vyberaní deštrukcie zo sondy 1 sme na úseku 1,5-2,5 m na západ od západného múru lode našli na pôvodnej úrovni dva profilované kamene z včasnogotického portálu. V nepreskúmanej vrstve deštrukcie na tomto priestore sa možno nachádzajú ďalšie zdobené kamene z portálu, ktoré by snáď umožnili presnú rekonštrukciu jeho tvaru. Pri týchto dvoch kameňoch ležal tretí neopracovaný kameň, ktorý podľa tvaru môže byť tiež z nejakého oblúka.

Pod povrchovou vrstvou humusu bola na tomto priestore vrstva kamennej deštrukcie premiešaná s humusom a rozdrobenou maltou. Tesne pred portálom sme v hĺbke 10-15 cm pod úrovňou prahu narazili na vrstvu drobnejších kameňov (v šírke 1,15 m na západ od portálu), ktorá robila dojem dláždenia pred vchodom do kostola. Táto vrstva bola povrchom 40 cm hrubej vrstvy deštrukcie kamenia s rozdrobenou

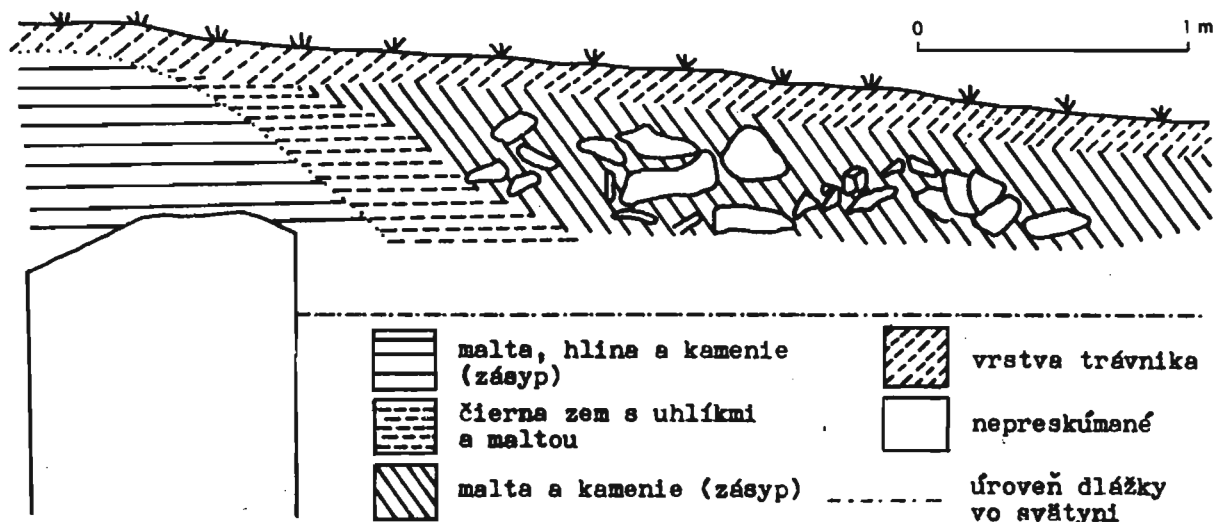
Obr. 12. Kadola - Koscelisko; výskum 1956.
Profil východnej steny kontrolného bloku v lodi

maltou. Pri dne vrstvy ako i v jej celom profile nachádzali sme v rozdrobenej malte zlomky pomaľovanej vakovky; na samom jej dne bola tenká vrstva uhlíkov a tesne na povrchu hlíny ležali dve kosti, možno články prstov nohy. Boli tam aj iné opálené a prepálené zlomky kostí, ako aj ojedinelý stredoveký čriepok (obdobnej štruktúry ako stredoveké črepy z malej sondy pri hlavnom oltári); ležal 1,70 m od portálu pod profilovaným zdobeným kameňom z portálu. Deštrukcia portálu je teda mladšia ako výroba týchto nálezov. V tej istej hĺbke našli sa aj tri železné klince, uhlíky mäkkého dreva a vakovka omaľovaná na červeno (ojedinele i na žltu) spolu s bežnými úlomkami bielej vakovky.

Hlina na odkrytej ploche pred portálom bola na povrchu do červena prepálená, tesne na nej ležala tenká vrstva hrubších uhlíkov. Zrejme ide o stopy požiaru, ktorý zúril, súdiac podľa výskytu uhlíkov na povrchu hlíny, v priestore lode i vnútri kostola. Zdá sa však, že uhlíkov je pomerne málo so zreteľom na zhorenie väčšieho množstva drevených častí kostola. Nemáme nijakých dôkazov, že po požiari kostol obnovili.

Po vybraní deštrukcie až po povrch hlíny na ploche medzi portálom a západným okrajom terasy objavila sa plytká misovitá priehlbina s priemerom 2,5 m. Jej severný a južný okraj ostal neodkrytý. Západný zvýšený okraj predstavuje možno zvyšok úmyselnej terénnej úpravy (opevnenia?) na západnom okraji terasy Kosceliska. So zreteľom na opevnenie terasy tu možno predpokladať nejakú drevenú hradbu, ktorej jestvovanie môže overiť len pokračovanie výskumu. Na odkrytej ploche sme základy nejakej vežovitej prístavby nezistili. Jestvovanie zdobeného portálu však vylučuje možnosť nejakej prístavby pred ním. Južný okraj spomenutej priehlbiny majiteľ pozemku pred našim výskumom odkopal, aby mohol predĺžiť oráčinu severným smerom asi o 2 m. Vraj tam bolo veľa kameňa (i hrubšieho).

Polmetrová výška prahu portálu nad úrovňou hlíny naznačuje, že pred portálom musel byť aspoň jeden schod. Možno ho použili pre jeho pravidelný tvar na nejakej inej stavbe. Snáď bol len drevený a pri požiari zhorel. Plochu tesne pred portálom vnútri lode sme nestačili prekopávať. Ak tam schody ostali, neboli širšie ako šírka portálu, lebo sondu 2 sme očistili až po západný múr lode a schody pred portálom sme nezistili. Vo vnútornom severozápadnom rohu lode sa na západnom múre zachovala vakovka, ale chýbala na ploche tesne pri portáli pod úrovňou prahu. Snáď sa ne-

Obr. 13. Radola - Koscelisko; výskum 1956. Profil severnej steny kontrolného bloku vedúceho cez stred kostola (časť vo svätyni).

uchovala preto, lebo schody tam boli širšie ako portál a kryli aj určitú plochu z oboch strán dverí. Schody treba pripustiť z oboch strán múru.

Podľa nálezov vakovky v deštruktívnej vrstve pred portálom treba predpokladať, že vonkajšia západná stena lode bola pri vtedajšej úrovni pôdy natretá na bielo a vyššie nad úrovňou bola vakovka maľovaná na červeno, miestami možno so žltými pruhmi (ojedinelé úlomky). Pri iných vonkajších stenách radolského kostola sme deštruktívnu vrstvu nestačili systematicky prekopať a nevieme preto, či všetky vonkajšie steny tohto kostola boli natreté na červeno. Na vnútornej západnej stene lode (v sonde 2) bola vakovka zafarbená na červenohnedo. Rovnaký náter mali aj opracované tufové kamene, ktoré sme našli pri bočnom oltári.

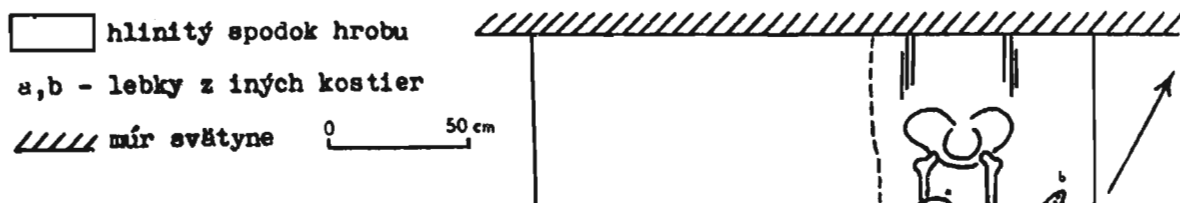
Nemali sme dosť času prekopať celú južnú časť kostola. Pre určenie šírky svätyne a lode stačilo však odkryť múry južného rozhrania loď - svätyňa. Najprv sme odkrývali len priestor medzi týmito nárožím a kontrolným blokom J-S. Po odkrytí zachovanej dlažby vo vnútornom juhovýchodnom rohu lode sme odkrývali aj plochu tesne na západ od tohto kontrolného bloku a kontrolný blok sme tu zúžili na šírku 30 cm. Medzi odkrytou plochou a sondou 1 ostal nepreskúmaný pás široký 0,5-1 m. Najprv sme v sonde širokej 2 m zachytili obrysy južného múru lode a potom sme po týchto obrysoch postupovali východným smerom až k nárožiu s južným múrom svätyne. Pozdĺž vonkajšej steny južného múru lode bola pri úrovni zachovaného muriva súvislá vrstva rozdrobenej malty; 3 m na západ od kontrolného bloku J-S sme našli na jej povrchu zlomok dna stredovekej(?) nádoby vytočenej na rýchlo rotujúcom kruhu, z popolavosivého pieskovitého materiálu, s jemne drsným povrchom; ϕ dna ca 6 cm (obr. 17: 17). Fragment ležal 30 cm od steny, 20 cm pod dnešnou úrovňou, zrejme v sekundárnej polohe. Murivo stien bolo zrúcané hlbšie ako stredná časť múru, ktorej murivo sa miestami uchovalo nehlboko pod povrchom humusu. Tesne pod vrstvou humusu ostalo zachované aj murivo južného múru lode.

Tesne pri juhovýchodnom rohu lode ležalo niekoľko polámaných ľudských kostí z lebky a asi z ramena. Kostí pochádzali z nejakého porušeného hrobu a na povrch deštrukcie sa dostali po zániku kostola pri opakovanom pochovávaní na tom istom kostolnom cintoríne.

V juhovýchodnom rohu lode pod povrchovou vrstvou humusu zistili sme len hrubú vrstvu kamennej deštrukcie premiešanú s humusom a tesne pod ňou v samom rohu kúsok zachovanej dlažby z nepravidielných plochých kameňov; viazané boli maltou. V deštruktívnej vrstve pribúdali kamene smerom do stredu lode. Obdobný murovaný oltár, ako v severovýchodnom rohu lode, v jej juhovýchodnom rohu nestál. Zachovaný kúsok dlažby robí dojem, že ide o zvyšok dlažby, ktorá bola pôvodne na celej ploche lode. Na iných miestach skúmanej plochy lode sme však na murovanú dlažbu nenašli.

Úroveň murovanej dlažky v juhovýchodnom rohu lode bola 20 cm nad povrchom hlíny. Severné rozhranie lode a svätyne bolo pravouhlé, južné sa nezachovalo.

Odkryté murivo južného múru lode bolo (ako aj v iných múroch kostola) z drobnejších lomových kameňov, väčšinou plochých, ktoré umožňovali niekedy dosť pra-

Obr. 14. Radola - Koscelisko; výskum 1956. Hrob.

videlné riadkovanie. Približne v strede južnej steny lode boli kamene na povrchu uchovaného muriva posunuté až o 10 cm dovnútra lode. Tento posun vznikol snáď až pri deštrukcii múru. Snáď ide o kamene nejakého sokla. Jeho šírka (1,25 m) bola však rovnaká ako šírka dverí zo sakristie. To by umožňovalo vysvetliť tento sokel ako ďalší prah dverí do lode. Na tejto strane mohla totiž stáť drevená stavba - sídlo feudála.⁸ Priliehajúcu časť deštruktívnej výplne sme nestačili rozobrať.

Vnútrotný juhozápadný roh lode zachoval sa tesne pod povrchovou vrstvou humusu, vonkajšie murivo tohto rohu bolo vybúrané do väčšej hĺbky.

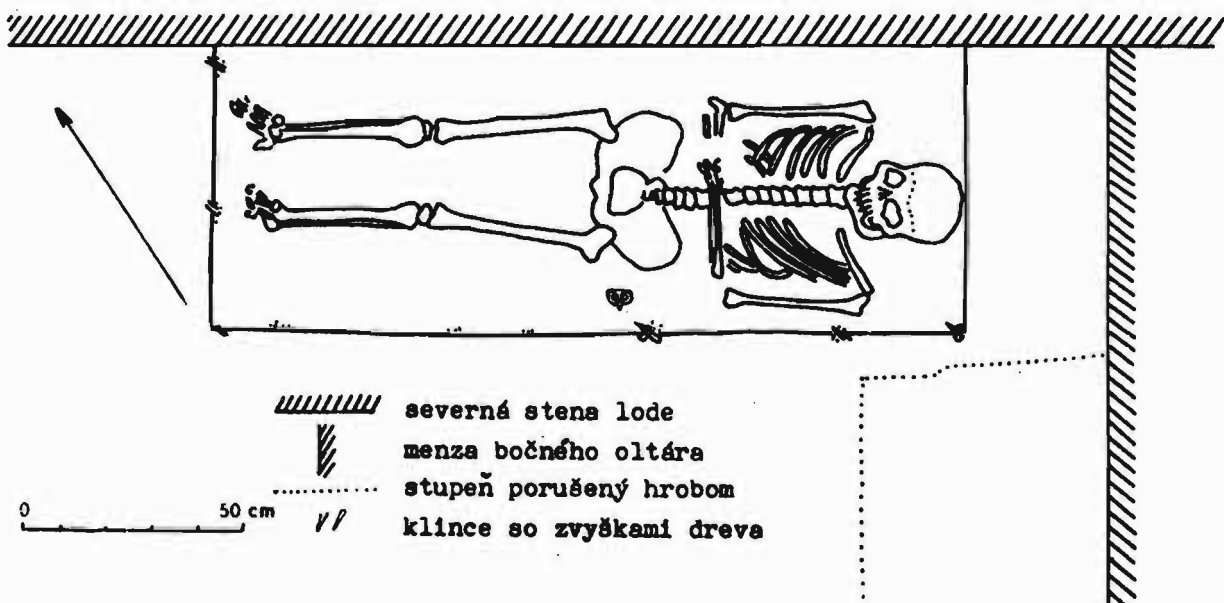
Murivo oltára zisteného v rohu lode sa s murivom lode neviaže. Tesne pred širšou stenou oltára uchoval sa plochý pieskovcový stupeň v tej istej úrovni ako povrch úrovne ambónu.

Určitú hodnotu pre datovanie zániku kostola má okrajový úlomok stredovekej nádoby alebo pokrývky (obr. 17: 3), ktorý sme našli na samom dne deštruktívnej vrstvy kontrolného bloku J-S na úrovni vrstvy rozdrobenej malty spolu so zlomkom tufového gotického rebra a so zlomkami iných opracovaných tufových kameňov. V dobe zániku kostola zrejme sa ešte používali stredoveké nádoby.

Po očistení stupňa pred bočným oltárom sme zistili, že leží na inom väčšom stupni. Severné okraje oboch stupňov sa približne kryli a so zreteľom na os oltára v smere V-Z boli teda nesymetricky položené. Severnú časť spodnejšieho stupňa po zániku kostola porušili pravdepodobne pri kopaní jamy pre kostrový hrob, na ktorý sme narazili tesne pred týmto oltárom, celkom pri severnej stene kostola.

Pod úrovňou dna spodného stupňa našli sme tretí kamenný stupeň nepravidelného tvaru, ležiaci možno v sekundárnej polohe. So zreteľom na os V-Z bol tento tretí stupeň zasa asymetricky vysunutý na juh, jeho severnú časť možno tiež odlomili pri hĺbení jamy spomenutého hrobu.

Vo vrstve rozdrobenej malty ležala pri severnej stene lode kostra dospelého jedinca, pravdepodobne muža (obr. 15). Mŕtvolu vložili do jamy vykopanej v sutinovom kuželi rozdrobenej malty z porušeného muriva. Hrob je teda mladší ako zánik kostola. Kúsky pomaľovanej vakovky zo zásypu hrobu to tiež potvrdzujú. Kostru ležala tesne nad vrstvou hlíny, ktorá predstavuje hlinitú časť úrovne lode. Keby šlo o hrob z čias používania kostola, iste by sa bol nachádzal pod úrovňou hlíny.

Obr. 15. Andola - Koscielisko; výskum 1936. Hrob pri severnej stene lode.

Takto je hrob svedectvom, že k stavbe, resp. k zrúcaninám kostola sa viazali pietné predstavy aj v dobe po jeho zániku; naznačuje to aj detský hrob v nádobe z ambónu. Kostra bola orientovaná hlavou na východ s natiahnutými nohami a s rukami zrejme zloženými na bruchu. Pri ľavom bedre bola zlomená železná pracka, hrdzou veľmi poškodená. Iných nálezov okrem zlomkov spráchniveného dreva a zhrdzavených klincov z truhly v hrobe nebolo. Mŕtvemu dali do úst pravdepodobne medený peniaz, ktorý sa neuchoval; svedčí o ňom zelená kovová patina na zuboch. Polohu hrobu zvolili so zreteľom na bočný oltár. Pri vzniku hrobu oltár bol ešte dobre viditeľný, priestor lode nemohol byť vtedy ešte vyplnený deštrukciou. Hrob môže byť približne súčasný s detským hrobom z ambónu.

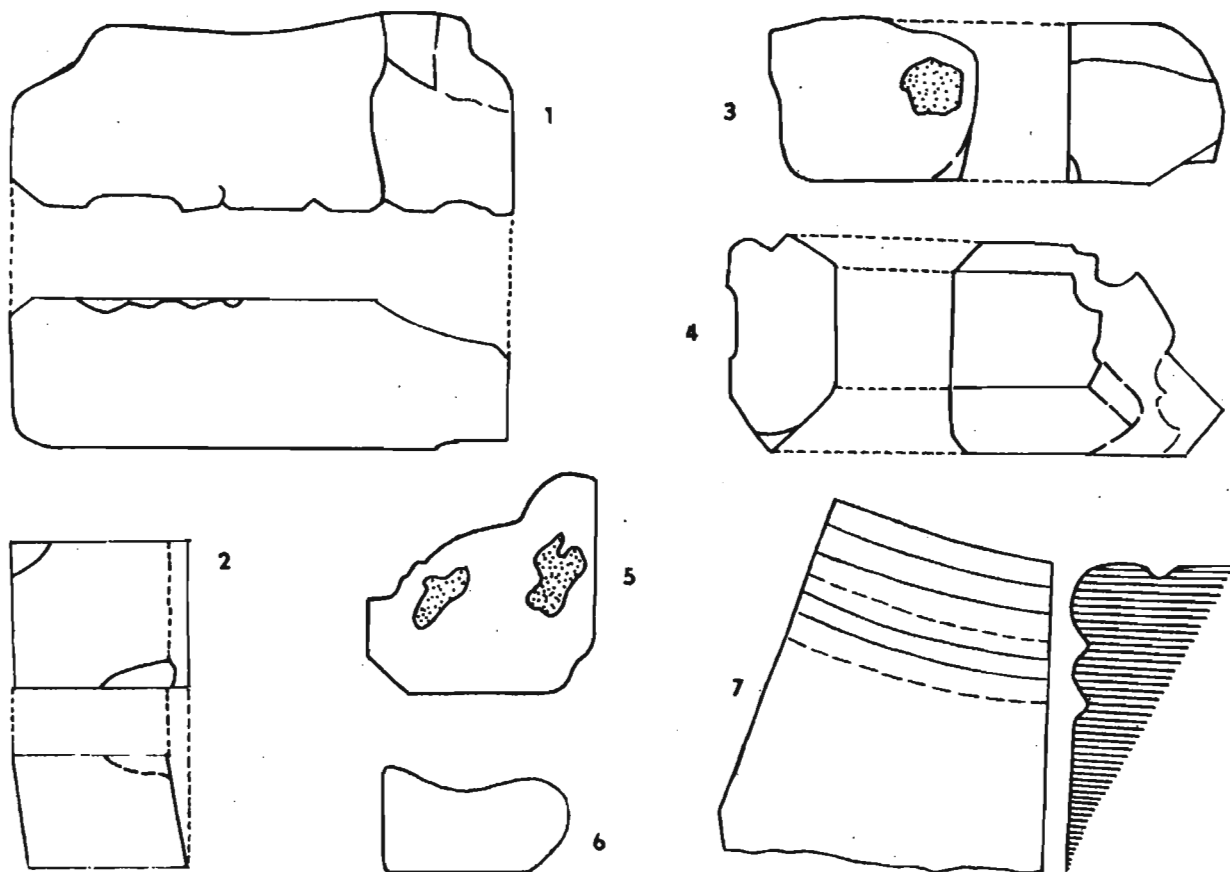
Na vnútornej severnej stene lode bola čiastočne uchovaná vakovka s neurčitými líniami namaľovanými oranžovou farbou. Pravdepodobne ide o zvyšky pôvodných fresiek. K tejto ploche sme priložili pri zasypávaní vykopávok dosky, aby sme zvyšky fresiek nárazmi zeminy nezničili. Aj iné steny boli asi zdobené freskami, priame dôkazy však chýbajú.

Nad vrstvou hliny okolo bočného oltára bola tenká vrstvička drobdých i väčších uhlíkov, asi taká istá ako v obdobnej polohe pred západným portálom (pravdepodobne stopy požiaru kostola). Nad touto vrstvou bola pri bočnom oltári hrubá vrstva deštrukcie menších i väčších kameňov, uložených v rozdrobenej malte, v ktorej sa zachovali aj kúsky bielej vakovky (niektoré boli očadené). Na úrovni hliny pri juhozápadnom rohu bočného oltára ležal čriepok stredovekej nádoby, ktorá bola zdobená výraznými žliabkami (obr. 17: 16). Podľa techniky výroby nádoba je súčasná so stredovekou nádobou z ambónu.

Západná časť severného múru svätyne – medzi dverami do sakristie a bočným oltárom – nemala v zachovanej časti nad pôvodnou úrovňou rovnaké murivo. Medzi touto úrovňou a úrovňou prahu dverí do sakristie bolo riadkovanie muriva pravidelnejšie, väčšinou z plochých pieskovcových kameňov. Nad týmto horizontom riadkovanie nebolo už také zreteľné a vo vzdialenosti 45–95 cm na východ od západného okraja svätyne bolo narušené nápadne veľkým kameňom.

Murovaná kostolná stavba, ktorej základy a zvyšky múrov sme odkryli pri výskume v r. 1956, pozostávala z lode a svätyne. K svätyni dodatočne pristavali sakristiu skoro presne štvorcového pôdorysu. Svätyňa bola tiež štvorcová, jej šírka bola len o 0,20 m väčšia ako jej dĺžka, jej rozmery: 4,50 x 4,70 m; sakristia mala rozmery ca 3,45 x 3,60 x 3,50 x 3,55 m (rozmery na vnútorných stenách). Vnútorné rozmery lode boli ca 7,60 x 8,60 x 7,80 x 8,65 m. Malé kolísanie dĺžok vzniklo tým, že steny netvorili presne pravé uhly. Ani múry kostola neboli rovnako hrubé.

Obdobný pôdorys ako zistený včasnogotický murovaný kostol v Radole majú spomedzi stredovekých kostolov zo Slovenska podľa V. M e n o l a len tehlové kostoly v Malej Mači pri Galante a v Livíne pri Bánovciach nad Bebravou, oba datuje spomenutý autor do XIII. storočia.⁹ Obdobný pôdorys mal aj tehlový kostol asi z XIII. stor., ktorý v Bolerázi pri Trnave porušil hroby radového cintorína z XI.–XII. storočia.¹⁰ Múry lode a svätyne mali hrúbku 80–100 cm, múry sakristie 72–85 cm. Vonkajšia dĺžka lode a svätyne robila 15,10 m. Pôvodnú výšku múrov nad úrovňou možno určiť najlepšie podľa analógie s rovnako starými zachovanými kostolnými stavbami. O murive radolského kostola platí to isté, čo napísal o murive románskeho kostolíka z XII. stor v Pominovci (obec Slavica) V. M e n o l.¹¹ Podobne ako v Pominovci spevňovali vonkajšie rohy lode aj v Radole. Podľa V. M e n o l a sa na území ČSSR pôdorys kostola typu ako v Radole vyskytuje často po r. 1240 a udržal sa až do druhej tretiny XIII. storočia; rokmi 1240–1270

Obr. 16. Radola - Koscielisko; výskum 1956. Opracované tufové kamene.
1 - zo stredu lode; 2-4 - z lode pri portáli; 5, 6 - z výplne scndy
za svätyňou; 7 - kameň z portálu.

vymedzuje dobu vzniku odkrytého murovaného kostola v Radole.¹² Datovanie vzniku murovaného kostola v Radole V. M e n o l overuje aj z profilácie zdobených kameňov západného portálu.¹³ Toto datovanie sa zhruba kryje s majetkovoprávnymi zmenami, doloženými v listine z r. 1267,¹⁴ v ktorej sa spomína, že kráľ Ondrej II. (1205-1235) daroval hontianskemu županovi Jakubovi Varín, Tepličku a Žilinu.¹⁵

Roku 1745 napísal farár Neiser, ktorý pôsobil v Kysuckom Novom Meste, kroniku,¹⁶ v ktorej spomínal, že ešte on videl vo farskom kostole Kysuckého Nového Mesta letopočet 1274 vytesaný do múru svätyne za oltárom, že tento letopočet označuje dátum výstavby farského kostola v Kysuckom Novom Meste. Tento dátum je prakticky totožný s datovaním radolského kostola podľa V. M e n o l a. Ak je tento dátum vzniku farského kostola v Kysuckom Novom Meste správny, znamená to, že kostol vznikol prakticky súčasne s vymurovaním farského kostola v Radole. Nakoľko v súpise fár z r. 1332-1337¹⁷ spomína sa iba fara v Radole, vyplýva z toho, že táto fara bola určená pre celé okolie a kostol v susednom Kysuckom Novom Meste len pre potrebu občanov mesta. Hospodársky mala privilegovaná osada v Kysuckom Novom Meste väčšiu dôležitosť ako roľnícke osada s malým opevnením v susednej Radole. Keby boli oba kostoly vznikli súčasne, kostol v Kysuckom Novom Meste by sa bol najskôr stal farským pre celé okolie. Ak v Radole jestvoval farský kostol už pred ovládnutím kraja hontianskym županom Jakubom a pred vznikom mestskej osady v Kysuckom Novom Meste, je jasné, prečo fara ostala v Radole. Ak tento župan usadil novopristťahovaných osadníkov aj v Kysuckom Novom Meste a ak im udelil určité privilégia už pred založením mesta r. 1325, je jasné, prečo sa jeho patrón stal patrónom mesta i jeho kostola. Najstarší zachovaný znak tohto mesta má vraj

letopočet 1358 a už vtedy bol na ňom vyobrazený jeho historický patrón - sv. Jakub. Vtedy však zrejme ešte stál i kostol v Radole. Bolo to ešte len 20 rokov od uskutočnenia súpisu fár z r. 1332-1337.

Vzťah stredovekého kostola v Radole k mestskému kostolu v tesne susediacom Kysuckom Novom Meste je rovnaký ako vzťah stredovekého kostola sv. Štefana v Žiline k nezachovanému, ale historicky známemu staršiemu mestskému kostolu v intraviláne stredovekej Žiliny. Kostol sv. Štefana je od mestského kostola v Žiline rovnako blízko ako kostol v Radole od kostola v Kysuckom Novom Meste. Kostol sv. Štefana (obr. 18: 6) vznikol zrejme ešte pred usadením sa Nemcov v intraviláne mesta Žiliny a kostol v Radole zasa ešte pred založením mestskej osady v Kysuckom Novom Meste. Rozdiel je len v tom, že v Radole vznikol kostol v opevnení. Tesne na sever od kostola sv. Štefana v posledných rokoch kopali základy pre novostavby; sídliskové a hrobové pamiatky tam úplne chýbali, je veľmi pravdepodobné, že tento kostol stál mimo osady, a nie v nej.

Nesmieme zabudnúť ani na skutočnosť, že v Radole bola jediná stredoveká fara na Kysuciach a že tu je aj jediný feudálny kaštieľ na Kysuciach. Oboje spolu zrejme súvisí. Kostol v Radole zanikol, kaštieľ sa udržal, zrejme jeho polohu preniesli z Koscieliska do jeho dnešnej polohy, tesne k úpätiu opevnenia. Nemali by sme zabudnúť ani na skutočnosť, že obec Budatín tvorila časť fary v Kysuckom Novom Meste (možno len od zániku fary v Radole), hoci v Budatíne bol dobre opevnený dôležitý hrad a Budatín leží v tesnej blízkosti Žiliny. Hrad v Radole musel byť starší a dôležitejší ako v Budatíne, v opačnom prípade by bola asi fara pre celé Kysuce vznikla v Budatíne, ktorý leží nad ústím Kysuce do Váhu v polohe, cez ktorú prechádza najpohodlnejšia cesta z Kysúc na Považie.

Zemné opevnenie v Radole je zatiaľ archeologicky neznámeho pôvodu. Zo známych analógií vyplýva, že v dobe svojho jestvovania bol kostol časťou opevnenia, že vznikol súčasne s opevnením, alebo že opevnenie je o niečo staršie. Bez ďalšieho výskumu sa to určiť nedá.

Medzi získanými nálezmi z tejto lokality patrí niekoľko črepov pravdepodobne k mladohradištnej keramike. Od zistenej stredovekej keramiky odlišujú sa menej dokonalou technikou, väčšou hrúbkou a inou výzdobou. Sú to: črep nájdený v deštručnej vrstve v severovýchodnom rohu svätyne (obr. 17: 7) spolu s črepom z rovnakej hĺbky ako povrch ambónu (obr. 17: 9); obidva ležali v sekundárnej polohe nad stredovekou kultúrnou vrstvou a môžu byť pamiatkou na osídlenie Koscieliska pred vymurovaním kostola. V povrchovej vrstve deštrukcie nad východným múrom svätyne ležali tri črepy (obr. 17: 7, 9, 12); všetky sa nachádzali v tom istom priestore východného múru svätyne, všetky v sekundárnej polohe, do ktorej sa mohli dostať z porušených mladohradištných hrobov zatiaľ otázného radového cintorína pri opätovnom pochovávaní. Bližšie osvetlenie môže priniesť len pokračovanie výskumu. Pamiatkou na mladohradištne osídlenie alebo na rozbité nádoby z porušených mladohradištných hrobov môže byť ďalší črep (obr. 17: 13).

Podľa štruktúry už stredovekého pôvodu je črep (obr. 17: 3), ktorý ležal pod deštrukciou kamena a je tak spolu so stredovekou nádobou z ambónu spoľahlivým dôkazom, že kostol v Radole zanikol ešte v čase výroby stredovekých nádob. Dokazuje to aj atypický črep asi stredovekej (sotva ešte mladohradištnej) nádoby, ktorý ležal na povrchu do červena spálenej hlíny pred hlavným portálom, 1,30 m na juhozápad od východnejšieho zdobeného kameňa z portálu (kameň ležal v tej istej hĺbke). Priamo pod zdobeným kameňom z portálu ležal črep z nádoby vytočenej na dokonalejšom kruhu (obr. 17: 19) ako nádoba z ambónu; podľa výzdoby sú súčasné. Sekundárna poloha stredovekého črepu (obr. 17: 5) nemá pre chronológiu zániku

Obr. 17. Radola - Koscelisko. Nálezy z výskumu.

kostola význam. Nie celkom spoľahlivým kritériom pre túto chronológiu je iný črep (obr. 17: 15); hoci ležal na prahu hlavného portálu pod deštrukciou kamenov, do tejto malej hĺbky mohol sa dostať pri vzniku deštruktívnej vrstvy aj za určitý čas po zániku kostola. Ďalší črep (obr. 17: 16) hovorí o čase zániku kostola to isté čo i nádoba z ambónu, zrejme s ním súčasná; ležal na povrchu hliny pod deštrukciou. Tri iné črepy (obr. 17: 6, 10, 11) sú asi z tej istej stredovekej nádoby, ležali v sekundárnej polohe.

Dobu deštrukcie kostolnej stavby datuje črep (obr. 17: 21), ktorý je snáď z tej istej nádoby ako ďalšie dva črepy (obr. 17: 22, 23). Kužel rozdrobenej malty v sakristii ich prisypal. K. R e i c h e r t o v á uvádza obdobne profilovaný okraj z hradu Točník (Václav IV. - 1361-1419).¹⁸ Pre datovanie takejto keramiky zo Slovenska nepoznám príslušný prameň, datovanie do XV. storočia alebo s určitým oneskorením do XVI. storočia bude asi správne i na Slovensku. Zdá sa, že v XVI. storočí bola deštrukcia radolského kostola už v pokročilom štádiu a že kostol zanikol možno pri vpáde husitov na Slovensko cez Jablunkovský priesmyk v r. 1429.

O prítomnosti husitov v najbližšom okolí Radoly jasne svedčí názov úzkej ostrožiny Posádka v obci Budatínska Lehota, vzdialenej od Radoly 1 km. Posádka sa nachádza iba niekoľko metrov na východ od kysuckej hradskej, ktorá tu je zovretá terasou a tokom Kysuce. Severný svah Posádky je veľmi strmý, tesne pod ním tečie potok. Temeno ostrožiny je široké len niekoľko metrov, opevňovacie zásahy a kultúrnu vrstvu na temeni nepoznať. Nejaká priekopa sa snáď nachádzala vo východnej časti Posádky; odkopali ju tesne pred nasím výskumom v Radole pri úprave polohy pre stavbu domu. V tejto zničenej časti sa ostrožina pripínala k celku návršia. Južný svah Posádky je tiež strmý, hoci nie tak vysoký ako severný. Prírodou bola táto ostrožina dobre chránená, jej bezpečnosť mohli ľahko zvýšiť vybudovaním drevených hradieb, ktoré potom poskytovali dobrú ochranu pre menšiu vojenskú posádku. Názov Posádka nie je v označení polôh s husitským opevnením ojedinelý.

Na pobyt husitov poukazujú aj názvy typu Tábor. Tak sa nazýva aj najvyšší vrch nad Kysuckým Novým Mestom. K jeho východnému úpätiu sa podnes viaže názov Ohrádza. Nie je vylúčené, že ide o pamiatku na zaniknuté husitské opevnenie na vrchu Tábor. Na východnom výbežku temena Tábora poznať zvyšky zemného opevnenia, zatiaľ neznámeho pôvodu, v polohe Vejano. Snáď vzniklo až v čase, keď husiti ovládali tento kraj, pre náš účel je jedno, či sa tak stalo už r. 1431 alebo o niečo neskoršie v dobe Jiskrovej. Podľa známych analógií na západnom Slovensku treba vznik názvov Tábor, Posádka dedukovať z prítomnosti husitských vojakov v najbližšom okolí Radoly. Ich usadenie sa v tomto strategickom bode vyplynulo z tých istých zreteľov, ktoré dávnejšie podmienili vznik opevnenia v Radole.

Pre datovanie zániku kostola v Radole je ďalej spoľahlivým kritériom detský hrob v stredovekej nádobe, vložennej do násilne vylámaného otvoru v ambóne. Je vylúčené, že takéto poškodenie by bola dovolila cirkevná vrchnosť v čase, kým kostol ešte plnil kultovú funkciu. Nádobu vložili do ambónu zrejme až po zániku kostola. Podľa úsudku lekárov sa do tejto nádoby mohlo vmestiť iba telo novonarodeného dieťaťa, pravdepodobne nedonoseného, a teda asi aj nepokrsteného. To je ďalšia príčina, ktorá vylučuje možnosť vloženia nádoby do ambónu pred zánikom kostola.

Analógie k detským pohrebom v nádobách zo stredoveku poznáme na kostolnom cintoríne v Krásne (okr. Topoľčany), kde O. K r u p i o a zistil pochovávanie nepokrstených novorodeniatok v nádobách v XIII., XIV. a XVII. storočí, ale len na okrajoch súčasného pohrebiska.¹⁹ V Krásne cirkevná vrchnosť povolila takéto

1

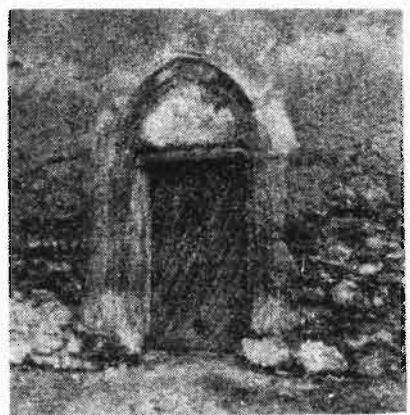
2

3

4

5

6

obr. 18. 1-5 - kostol sv. Anny v Beluši; 6 - kostol sv. Štefana v Žiline.

detské hroby len na okraji pohrebiska; je veľmi pochybné, že v Radole by takýto hrob bola povolila priamo v kostole a dokonca ešte s porušením jeho vnútorného zariadenia. Detský hrob z ambónu radolského kostola musí byť preto mladší ako zánik kostola.

Nádobu z radolského ambónu vyrobili obdobnou technikou ako nádobu s detským pohrebom v Krásne z XIII. storočia.²⁰ Profilácia okraja nádoby z Radoly je už o niečo vyvinutejšia. Obdobne profilovaná keramika z břežnovského kláštora v Prahe je datovaná do XIII.-XIV. storočia.²¹ Podľa tohto datovania sa zdá, že kostol v Radole zanikol zanedlho po r. 1332-1337, keď sa prvý raz vlastne spomína. Ale

nie je vylúčené, že sa takéto nádoby vyrábali a používali v oblasti Žiliny ešte aj okolo r. 1430. Pripustil to aj A. H e j n a.²² Presnejšie to budeme vedieť z výsledkov pokračovania výskumu na Koscelisku v Radole a z datovania obdobnej keramiky na dosiaľ nepreskúmaných stredovekých sídliskách zo Slovenska.

Pokiaľ ide o architektúru nadzemných častí kostola v Radole, zo zlomku nájdeného gotického rebra vyplýva, že aspoň jeden vnútorný priestor kostola bol klenutý goticky. Profilované pieskovcové kamene z hlavného portálu tiež jasne svedčia o včasnogotickej úprave kostola. Najbližšie známe analógie k tomuto portálu nachádzame na včasnogotickom kostolíku sv. Anny v Beluši pri Púchove (obr. 18: 1-5), ktorý sa nachádza na hlavnej považskej hradskej tam, kde na ňu vyúsťuje cesta z Lyského priesmyku. Oblúkovitá svätyňa a bočné okienka sú ešte románske. To však nevylučuje možnosť, že kostolík je starší ako z XIII. storočia a že neskoršou úpravou portálu ho len zgotizovali. Vnútro kostolíka je v dezolátnom stave, slúži za skladisko. Mal by sa zrenovovať, na niektorej vnútornej stene možno čakať aj fresky. Okolo kostolíka sa môže nachádzať mladohradištny radový cintorín, ak ho nezničili pochovávaním na tom istom mieste v nasledujúcich storočiach. V. M e n c l v citovanej práci tento kostolík neuvádza.²³ Vzdialenosť Beluše od Radoly je malá, ca 50 km, obe osady ležia na tej istej ceste z Považia do Jablunkovského priesmyku; hoci oba kostoly majú rozdielne pôdorysy, staviteľsky možno v XIII. storočí bližšie súviseli. Kostol v Radole vežu pravdepodobne nemal a nemá ju ani kostol v Beluši. Nie je vylúčené, že aj bočné okná boli na oboch kostoloch rovnaké.

Zhrnutie výsledkov archeologického výskumu Kosceliska v Radole v r. 1956:

Podarilo sa určiť pôdorys murovaného kostola okrem polovice múrov svätyne. Zistené architektonické detaily umožňujú datovanie tejto murovanej stavby k r. 1270. Ako veľmi pravdepodobné treba predpokladať, že pôvodnejší kostol na tej istej ploche bol drevený a mal loď s rozmermi 4 x 5 siah a štvorcovú svätyňu s rozmermi 3 x 3 siah. Snáď už vtedy pri ňom stála aj štvorcová sakristia, ktorú však vymurovali až za určitý čas po vymurovaní lode a svätyne. Nie je vylúčené, že prvé štádium murovaného kostola bolo románske, že včasnogotická úprava kostola je až neskoršia, snáď až z doby vymurovania sakristie; je to však len dohad, ktorý nemožno overiť.

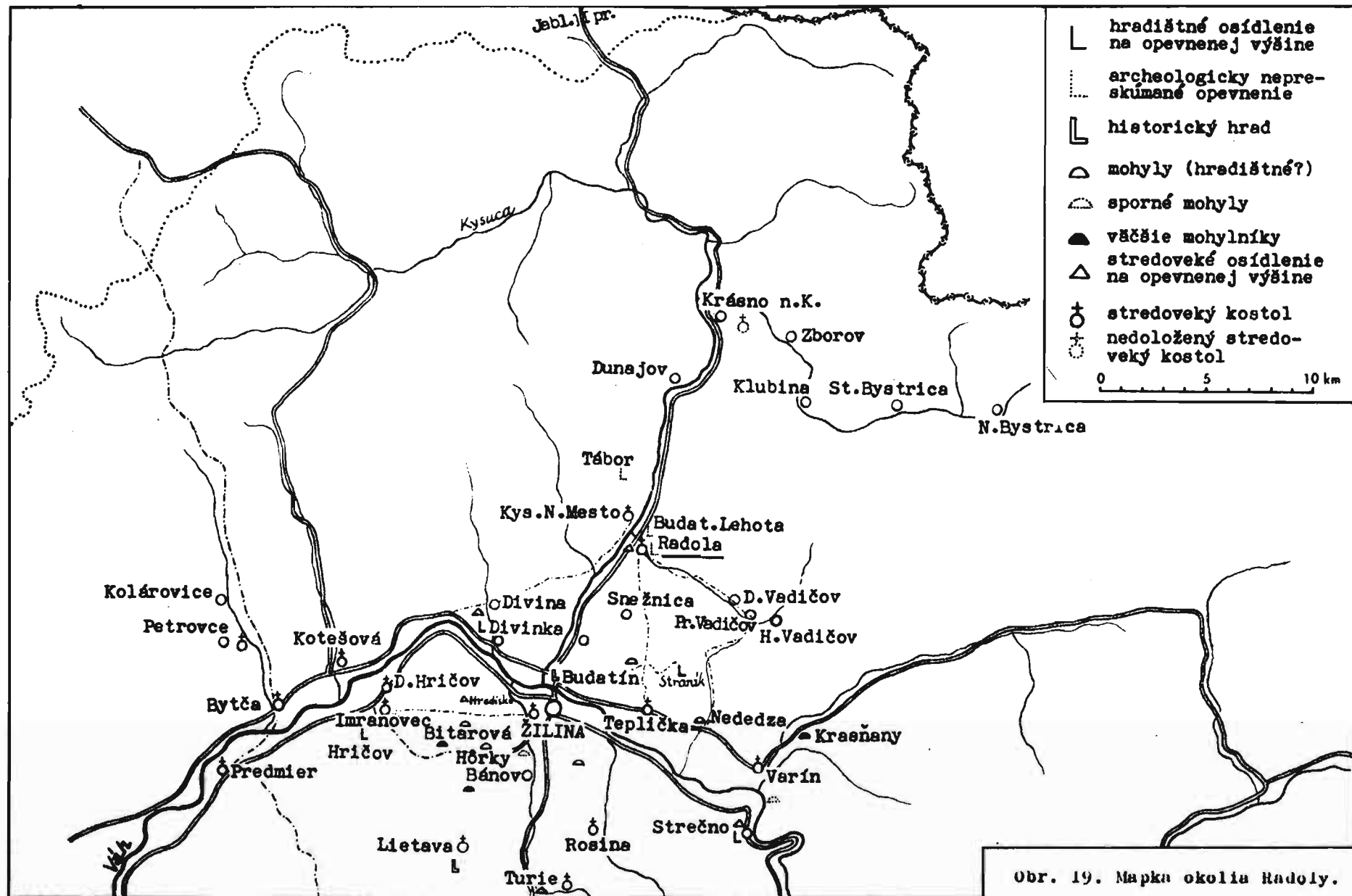
Steny kostola boli ovakované, prínajmenej západná vonkajšia stena lode bola aspoň čiastočne omaľovaná na červeno. Vnútorné steny lode boli aspoň niekde zdobené freskami. Sakristia mala asi tiež pomaľované vnútorné steny.

Hlavný portál bol včasnogotický. O oknách nevieme nič. Konštrukcia strechy je neznáma. O konštrukcii predpokladaného staršieho dreveného kostola by sme sa mohli niečo dozvedieť, ak by sa pri pokračovaní výskumu kostola podarilo zistiť v lodi jamky, do ktorých boli zapustené podperné stĺpy strechy.

V preskúmanej časti kostola sme sa dostali len po úroveň dlážky murovaného kostola, i to nie všade na preskúmanej ploche. Vnútri kostola treba predpokladať hroby význačnejších osôb z doby používania kostola. Tieto hroby sa zatiaľ nezistili, rovnako ako hroby z predpokladaného cintorína okolo kostola.

Nemožno vylúčiť, že zo strechy vyčnievala malá drevená vežička. Pri južnom múre lode podľa úsudku V. M e n c l a snáď stál drevený dom majiteľa Kosceliska. Zachytený neistý prah dverí na južnej stene lode naznačuje, že tento dom asi nebol poschodový.

Výskum Kosceliska bol na pamiatky veľmi chudobný. Aj črepového materiálu bolo veľmi málo. Niekoľko málo výrazných črepov by mohlo byť ešte mladohradištných, nemožno však vylúčiť, že sú z doby včasnogotickej úpravy kostola. Archeo-

Obr. 19. Mapa okolia Radoly.

logicky možno na jestvovanie opevnenia Kosceliska už v IX.-X. storočí usudzovať len s veľkými výhradami so zreteľom na jediný okrajový črep nádoby stredohradištného typu (obr. 17: 24), ktorý sa našiel v povrchovej kultúrnej vrstve výkopu vodovodu v januári 1959 na terase pod východným okrajom opevnenia Kosceliska. Snáď už v strednej dobe hradištnej bolo na Koscelisku opevnené sídlo privilegovaného feudála a na terase tesne pod Kosceliskom snáď stáli domy nepriviligovaných obyvateľov. Nálezy z Kosceliska a z terasy pod ním môžu vzájomne korešpondovať so zreteľom na úzku závislosť nepriviligovaného obyvateľstva nižšej terasy od privilegovaných obyvateľov temena Kosceliska.

Dobu zániku kostola datuje nádoba s detským pohrebom v ambóne najneskoršie k r. 1450. Je veľmi pravdepodobné, že po vzniku mestskej osady v Kysuckom Novom Meste čosovo staršie opevnenie Kosceliska v Radole sa spomína pod menami 'Jesesín, 'Jachatín, 'Jačatín už len v súvislosti s týmto mestom a že opevnenie samo plnilo svoju strategickú funkciu až do vpádu husitov cez Jablunkovský priesmyk v r. 1429. Bolo to prvé solídnejšie opevnenie medzi týmto priesmykom a údolím Váhu. Dobytím Kosceliska si husiti uvoľnili cestu na Budatín. Pri dobytí Kosceliska asi zanikol murovaný kostol a nikdy ho už neobnovili. Spomenutý detský hrob do ambónu vložili najneskoršie o 20-30 rokov neskoršie.

Husiti v r. 1429 sa "pod vedením táborského hejtmana Bedřicha knížete z Rus (v prameňoch Fridericus dux) zmocnili Žiliny"²⁴ a vtedy vraj mali aj opevnenie v Žiline - možno okolo kostola sv. Štefana. Pod tým istým velením asi dobyli aj Koscelisko a Budatín. Vtedy však opevnenie v Budatínskej Lehote (Posádka) a na Táboře ešte asi nevzniklo, tie treba datovať až do doby neskoršieho vpádu alebo do čias Jiskrových. Názvy Tábor a Posádka ilustrujú dôležitosť okolia a význam, ktorý ochrane tohto priestoru prikladali husiti. Na Posádke samej v Budatínskej Lehote bola snáď len strážna jednotka niekoľkých mužov; tam niet na zvyšku ostrožiny ani stopy po opevňovacích zásahoch, ani pamiatok stredovekého osídlenia. Nie je preto vylúčené, že vlastná husitská posádka sa nenachádzala na tejto ostrožine, ale 200 m južnejšie na temeni oblého kopca medzi Radolou a Budatínskou Lehotou. Isté je, že názvy Posádka a Tábor poukazujú na viacročnú prítomnosť husitov na týchto lokalitách. Z pravdepodobnosti, že husitskí vojaci táborili v okolí Radoly dlhší čas, vyplýva, že sa s miestnym obyvateľstvom zblížili. Zo známych analógií vyplýva, že husitská posádka pôsobila priaznivo na vývoj národného, sociálneho i náboženského povedomia. Názov poľa Čechovské, tesne vedľa role patriacej kostolu sv. Štefana v Žiline, tiež svedčí o prítomnosti husitov v Žiline. Po osvetlení prítomnosti husitov na východnom Slovensku sa snáď podarí osvetliť aj ich pravdepodobné vzťahy k husitskej posádke v Žiline a na Kysuciach, kde možno zaisťovali prísunovú cestu z Moravy a Sliezska na východné Slovensko.

Z jestvovania názvu Posádka v Budatínskej Lehote, na tom istom brehu Kysuce čo i Radola, overuje sa predpoklad, že historicky známy hrad v Kysuckom Novom Meste je totožný s opevnením Kosceliska v Radole. Koscelisko i Posádka sú rovnako iba niekoľko metrov vzdialené od kysuckej hradskej. Je oveľa pravdepodobnejšie, že strážcovia Posádky mali rovnakú funkciu ako o niekoľko rokov prv posádka Kosceliska. Z udržania premávky na tej istej trase od doby hradištnej až do čias husitských je jasné, že husiti mali na Posádke strážcov z tých istých príčin, z ktorých za predchádzajúcich 100 rokov plnil svoju funkciu tzv. Kysuckonomestský hrad. Tento hrad sa zrejme nachádzal na Koscelisku.

Dňa 21. I. 1959 som prekontroloval niektoré meračské hodnoty na Koscelisku v Radole. Na terase pod Kosceliskom som našiel otvorený výkop vodovodnej prípojky. Sústavný prieskum profilov nebol možný, lebo steny výkopu boli zasnežené a všade

zamrznuté. Terasa je štrková, stopy hradištného osídlenia a asi 6 m dlhú a 1 m hlbokú kultúrnu jamu s keramikou (možno ešte mladohradištnou alebo skôr až stredovekou) som zistil 26 m od seba na okraji tejto terasy, pod východným okrajom opevnenej plochy Kosceliska. Predpoklad o osídlení tejto terasy sa ukazuje ako správny. V budúcnosti tu treba odkryť zachytený sídliskový objekt a presondovať najbližšie okolie širšej časti tejto terasy, od kaštiela na východ, na západnom okraji terasy Vadičovského potoka. Tam možno zistíme ďalšie sídliskové objekty z doby hradištnej. Na Záhlavčí je pamiatok príliš málo, aby sme mohli pripustiť, že tam stálo hradištné sídlisko.

S výhradami možno predpokladať, že na neopevnenej ploche Kosceliska sídlilo roľnícke obyvateľstvo Radoly na nižšej terase, tesne pod Kosceliskom. Výsledky prieskumu vo výkope vodovodnej prípojky jasne hovoria, že tam nešlo o sídlisko s domami stojacimi husto vedľa seba. Nájdenný stredohradištný okrajový úlomok v tejto polohe nás oprávňuje nevylučovať možnosť, že už stredohradištné roľnícke sídlisko sa viazalo k polohe tesne pod opevneným Kosceliskom a že opevnenie Kosceliska vzniklo snáď už v dobe veľkomoravskej. Ak šlo o roztratené domky, bude ich ťažko zistiť bez nákladnejšieho výskumu. Plocha tejto terasy pod Kosceliskom zdá sa byť 100-200 m na východ od opevnenia celkom sterilná.

Výskumom na Koscelisku v r. 1956 podarilo sa bezpečne dokázať jestvovanie stredovekej kostolnej stavby v Radole. Tým sa súčasne overila správnosť historického dokladu, ktorý pre roky 1332-1337 uvádza v zoznamoch fár aj Radolu.²⁵ V týchto zoznamoch fár a v iných prameňoch sa vtedy v oblasti územného celku žilinskej oblasti spomínajú len fary Žilina, Radola, Teplička, Varín, Lietava, Domaníža, Pov. Bystriča, Udiča, Jesenica, Predmier, Bytča, Hričov. Okrem Radoly nespomína sa nijaká iná fara na Kysuciach. V zozname sa zrejme uvádzajú len fary, ktoré mali určitý minimálny príjem, chudobnejšie fary sa asi nespomínajú. V zozname fár tu napr. chýba aj Pominovec (obec Slavniča) so starobyľým románskym kostolom. Z toho A. R u t š o k usudzoval,²⁶ že okrem spomenutých mohli vtedy u nás jestvovať aj iné fary, napr. v Kotešovej. O Kotešovej a o Rosine to pripúšťa aj R. M a r s i n a.

Treba predpokladať, že farnosť Radola zaberala prakticky celé Kysuce. Územne bol farský obvod Radoly viacnásobne väčší ako obvody iných súčasných fár v oblasti Žiliny. To nepriamo naznačuje, že na Kysuciach bola hustota osídlenia menšia než inde v oblasti Žiliny. Z jestvovania iba jedinej fary na pomerne veľkom celku Kysúc možno však usudzovať, že fara v Radole vznikla prv ako niekoľko iných fár v oblasti Žiliny. Aj niektoré iné fary tejto oblasti mohli pôvodne zaberať oveľa väčšie územie než vieme doložiť zo zachovaných historických prameňov. Po vzniku mladších fár sa ich farský obvod mohol podeliť medzi viaceré fary. Na Kysuciach až do r. 1332-1337 asi nevznikla nijaká iná fara a farský obvod Radoly sa preto ani dovtedy nerozdelil. V týchto rokoch však už jestvovalo novozaložené Kysucké Nové Mesto (od r. 1325) a treba predpokladať, že mešťania tohto mesta si hneď po jeho založení začali budovať aj kostol, do ktorého sa potom asi presunieslo sídlo fary z tesne susediacej Radoly, vzdialenej iba 1 km.

Len pokračovanie výskumu môže overiť možnosť, že na mieste murovaného včasnogotického kostola stál starší drevený kostol s rovnakou dispozíciou. Naznačuje to kostrový hrob pod východným múrom svätyne. Názov polohy Crkovo s cintorínom v Hornom Vadičove a názov hornokysuckej obce Harvelka nevylučujú možnosť, že sa udržali z cirkevnej sféry veľkomoravskej, snáď spolu s inými názvami.²⁷

Doterajší výskum na Koscelisku treba pokladať pre krátkosť jeho trvania i pre jeho malý rozsah za zisťovací. Preto na jeho základe nemožno sa pokúšať o formu-

lovanie širších záverov. V každom prípade však je táto lokalita prínosom pre poznanie oblasti Kysúc v stredoveku. Doterajšie výsledky sú dobrým príslubom, že úplnejším preskúmaním okolia kostola a valu získame konkrétnejšie a detailnejšie poznatky.

P O Z N Á M K Y

- 1 A n d e l K., Prehistorické pamiatky na Kysuciach, SMSS XXII, 1928, 96, 97.
- 2 E i s n e r J., Slovensko v pravěku, Bratislava 1933, 276.
- 3 E i s n e r J., l. c., 229.
- 4 A n d e l K., l. c., 95.
- 5 A n d e l K., Sekera z mladšej doby kamennej v Radoli, SMSS XXIII, 1929, 175.
- 6 Písomné oznámenie V. M e n c l a.
- 7 Výskum B. P o l l u.
- 8 Ústne oznámenie V. M e n c l a.
- 9 M e n c l V., Stredoveká architektúra na Slovensku, Praha-Prešov 1937, 314, 317.
- 10 M e n c l V., l. c., 83
- 11 M e n c l V., l. c., 130.
- 12 Podľa ústneho i písomného oznámenia V. M e n c l a.
- 13 Podľa písomného oznámenia V. M e n c l a.
- 14 Podľa ústneho oznámenia A. R u t š e k a.
- 15 F e k e t e N a g y A., Trenosén vármegye, Budapest 1941, 91, 92.
- 16 Kronika je dnes nezvestná, údaje sú podľa informácie farského úradu v Kysuckom Novom Meste.
- 17 Monumenta Vaticana, Ser. I., 199; F e k e t e N a g y A., l. c., 178; M i š í k M., Vývin cirkevnej jurisdikcie na území Slovenska, Kultúra XVI, 1944, mapa.
- 18 R e i c h e r t o v á K., Příspěvek k datování středověké keramiky v Čechách, PA XLII, 1956, P76, obr. 5: 11.
- 19 K r u p i c a O., Výskum v Krásne na Slovensku v r. 1953, AR VII, 1954, 364, 365.
- 20 K r u p i c a O., l. c., obr. na str. 359.
- 21 H e j n a A., Ke stavební minulosti břevnovského kláštera, PA XLII, 1956, 163, obr. 9: 5.
- 22 A. H e j n a ústne.
- 23 M e n c l V., l. c.
- 24 Č h a l o u p e o k ý V., Kniha žilinská, Bratislava 1934, str. XX.
- 25 Pozri poznámku 17.
- 26 A. R u t š e k ústne.
- 27 P e t r o v s k ý - Š i o h m a n A., Zo starších dejín Kysúc, Vlastivedný sborník Žilinského kraja III, 1959, 99.

ERFORSCHUNG DER VERFALLENEN MITTELALTERLICHEN KIRCHE IN RADOLA

ANTON PETROVSKÝ-SICHMAN

Im J. 1956 verwirklichte das Archäologische Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften zu Nitra unter der Leitung des Verfassers vorliegenden Berichtes eine Untersuchung der verfallenen mittelalterlichen Kirche in der Gemeinde Radola auf der Terrasse Koscelisko.

Vor Beginn der Grabung konnte auf der Kirchenruine ein beiläufig ovaler Grundriss (ca. 10 x 20 m) erkannt werden, eine Gliederung in Schiff und Apside wurde angenommen und am Westrand der Ruine liess die Bodenkonfiguration die Möglichkeit eines Turmes über dem Kirchenschiff zu. Verhältnismässig recht deutlich konnte die Lage der südlichen Kirchenschiffmauer gesehen werden; ihre Destruktion hatte die Form eines Walles von etwa 3-4 m Breite. Die westliche Kirchenschiffmauer war nicht mehr so ausgeprägt. An der Aussenseite der Wände war überall viel Destruktionsmaterial, das das Abschätzen der Gebäudebreite irritierte. Die Kirche war in der Richtung NW-SE orientiert. Vom Ostrand der Kirche etwa 40 m nach Südosten schmiegt sich an den Nordostrand der Terrasse ein zerpflügter Wall an, der das heutige Niveau der Terrasse um 1,7 m überragt. Knapp unter ihm ist ein seichter Graben zu erkennen. Am besten erhalten ist der Wall am Nordostende. Aus der Geländekonfiguration geht hervor, dass der Eingang in das vom Wall bewehrte Areal irgendwo an seinem Westende gewesen ist. Knapp unter jener Stelle, wo das Tor in der Wehranlage gewesen sein dürfte, ist eine rotgebrannte Lehmsschicht zu erkennen, die vielleicht von einem verbrannten Holzturm vor dem Eingangstor zur Befestigung stammt.

Aus dem Vorhandensein des Walles und der Trümmer auf der vom Wall umgrenzten Fläche geht hervor, dass es sich um eine Wehrkirche handelt, also um eine Analogie zur romanischen Kirche in Dražovce bei Nitra. In der Nordslowakei ist uns bisher ausser Radola keine andere auf einer Anhöhe angelegte Wehrkirche bekannt.

Der gemauerte Kirchenbau, dessen Fundamente bei der Grabung abgedeckt worden sind, bestand aus Kirchenschiff und Apside. Zu letzterer ist nachträglich eine Sakristei mit fast genau quadratischem Grundriss angebaut worden. Auch die Apside war beiläufig quadratisch, ihre Ausmasse betrugen 4,50 x 4,70 m. Die innere Lichtweite der Sakristei mass 3,45 x 3,00 x 3,50 x 3,55 m. Die Innenausmasse des Kirchenschiffes bewegten sich ungefähr zwischen 7,60 x 8,60 x 7,80 x 8,65 m. Die kleinen Längenunterschiede verursachten die nicht genau gebildeten rechten Winkel der Ecken. Auch die Mauerdicke war nicht gleichmässig.

Grabungsergebnisse:

Es ist gelungen, den Grundriss der gemauerten Kirche zu bestimmen. Die festgestellten architektonischen Einzelheiten ermöglichen die Datierung dieses gemauerten Baues in das Jahr 1270. Als sehr wahrscheinlich muss angenommen werden, dass ursprünglich an derselben Stelle eine Holzkirche gestanden ist, deren Schiff die Ausmasse 4 x 5 Klafter und die quadratische Apside von 3 x 3 Klaftern aufwies. Vielleicht stand bereits damals bei ihr die quadratische Sakristei, welche jedoch irgendeine Zeit nach Aufmauerung des Kirchenschiffes und der Apside gemauert worden ist. Es ist nicht ausgeschlossen, dass das erste Stadium der gemauerten Kirche romanisch war und dass die frühgotische Zurichtung der Kirche erst später vorgenommen worden ist, vielleicht erst in der Zeit der Aufmauerung der Sakristei; allerdings ist dies nur eine Vermutung, die nicht belegt werden kann.

Die Wände der Kirche waren verputzt, die Aussenwand des Kirchenschiffes war teilweise rot bemalt, die Innenwände wiesen Fresken auf und die Innenwände der Sakristei dürften etwa bemalt gewesen sein.

Das Hauptportal war frühgotisch. Von den Fenstern ist uns nichts bekannt und von der Dachkonstruktion auch nicht. Über die Konstruktion der mutmasslichen älteren Holzkirche könnte etwas in Erfahrung gebracht werden, wenn es bei der Weiterführung der Grabung gelänge, im Schiff die Löcher der Firstständer zu erfassen.

Im untersuchten Teil der Kirche gelangten wir bloss bis zum Fussbodenniveau der gemauerten Kirche, und das auch nicht überall. Im Kircheninneren sind Gräber der bedeutendsten Persönlichkeiten aus der Zeit der Benützung der Kirche anzunehmen. Sie wurden vorläufig nicht festgestellt, ebenso auch nicht die Gräber auf dem vorausgesetzten Friedhof ringsum die Kirche.

Es ist nicht ausgeschlossen, dass aus dem Dache ein kleiner Turm emporragte. Bei der Südmauer des Schiffes stand nach Annahme V. M e n c i s vielleicht ein Holzhaus des Eigentümers von Koscelisko. Die erfasste mutmassliche Türschwelle in der südlichen Kirchenschiffmauer deutet an, dass dieses Haus etwa nicht stöckig gewesen ist.

Die Grabung auf Koscelisko war recht arm an Denkmälern. Auch Scherbenmaterial war spärlich. Einige wenig ausgeprägte Scherben dürften noch jungburgwallzeitlich sein, allerdings wäre es nicht so unmöglich, dass sie aus der Zeit der frühgotischen Kirchenzurichtung stamten. (Abb. 17.)

Ein archäologisches Urteil über die Existenz von Koscelisko bereits im IX.-X. Jh. kann mit Rücksicht auf die einzige Randscherbe eines mittelburgwallzeitlichen Gefässes (Abb. 17: 24) nur mit gewissem Rückhalt gegeben werden. Diese Scherbe fand sich in der Oberflächenschicht eines Wasserleitungsgrabens im Januar 1959 auf der Terrasse unter dem Ostrand der Befestigung von Koscelisko. Vielleicht existierte bereits in der mittleren Burgwallzeit auf dem Koscelisko ein befestigter Sitz eines privilegierten Feudalherrn, und auf der Terrasse knapp unterhalb von Koscelisko mögen etwa die Häuser der nichtprivilegierten Bewohner gewesen sein. Die Funde von Koscelisko und der darunter liegenden Terrasse können gegenseitig korrespondieren in Anbetracht des Abhängigkeitsverhältnisses zwischen der nichtprivilegierten Bevölkerung auf der tieferen Terrasse und den privilegierten Bewohnern auf dem Gipfel von Koscelisko. Eine grössere Fundmenge kann lediglich die Fortsetzung der Grabung auf der Baustelle der Kirche und der nächsten Umgebung liefern. Erst dann kann das letzte Wort über die Entstehungszeit der Wehrkirche gesprochen werden.

Die Untergangszeit der Kirche wird durch das Gefäss mit einer Kinderbestattung im Ambo (Abb. 17: 26) am spätestens zum J. 1450 datiert. Es ist mit grösster Wahrscheinlichkeit anzunehmen, dass nach Entstehung der Stadtsiedlung von Kysucké Nové Mesto die zeitlich ältere Wehranlage von Koscelisko in Radola unter den Namen "Jesúsín, "Jachatín und "Jačatín nur mehr im Zusammenhang mit dieser Stadt erwähnt wird und dass die Befestigung selbst ihre strategische Funktion bis zum Einfall der Hussiten durch den Jablunkov-Pass im J. 1429 erfüllt hat. Es war die erste solidere Wehranlage zwischen diesem Pass und dem Waagtal. Durch die Eroberung von Koscelisko schufen sich die Hussiten einen freien Weg nach Rudatín. Bei dieser Operation wurde etwa die gemauerte Kirche vernichtet und niemals mehr fand ihre Erneuerung statt. Die erwähnte Kinderbestattung im Ambo erfolgte spätestens 20-30 Jahre nachher.

Die Hussiten bemächtigten sich 1429 von Žilina (im Quellenwerk Fridericus dux) und hatten dort damals angeblich auch eine Befestigung (vielleicht um die St. Stephanskirche). Unter derselben Anführerschaft eroberten sie auch Koscelisko und Budatín. Damals dürften jedoch die Befestigungen in Budatínska Lehota (Posádka) und Tábor bei Kysucké Nové Mesto etwa noch nicht entstanden sein, diese sind erst in die Zeit des späteren Einfalls oder in die Zeit Jiskras zu datieren. In der Nordwestslowakei sind die Benennungen Tábor (d. h. Lager), Posádka (d. h. Besatzung) die einzigen zwei bekannten dieses Typs. Sie illustrieren klar die Wichtigkeit des Gebietes und die Bedeutung, welche die Hussiten dem Schutz dieses Raumes beigemessen haben. Künftighin werden die Andeutungen von Wehranlagen auf der Anhöhe Vejano, dem Ostausläufer von Tábor untersucht werden müssen. Dort werden vielleicht Belege über die Anwesenheit der Hussiten festgestellt werden. In Posádka selbst, in Budatínska Lehota, war vielleicht nur ein Wachtposten von einigen Männern; dort ist auf dem Spornrest weder eine Spur von Befestigungseingriffen noch von einer mittelalterlichen Besiedlung zu beobachten. Es ist deshalb nicht ausgeschlossen, dass sich die eigentliche hussitische Besatzung nicht auf diesem Sporn befunden hat, sondern 200 m südlicher auf dem Kamm des runden Hügels zwischen Radola und Budatínska Lehota. Es ist sicher, dass die Namen Posádka, Tábor auf eine mehrjährige Anwesenheit der Hussiten auf diesen Lokalitäten hinweisen. Aus der Wahrscheinlichkeit, dass die hussitischen Soldaten in der Umgebung von Radola längere Zeit gelagert haben, geht hervor, dass sie sich mit der heimischen Bevölkerung angefreundet haben. Ein genaueres Bild darüber kann vorderhand nicht geboten werden, da das Problem noch nicht eingehend durchstudiert ist. Aus den bekannten Analogien ist zu schliessen, dass die hussitische Besatzung günstig auf die Entwicklung des nationalen, sozialen und religiösen Bewusstseins eingewirkt hat. Die Benennung des Feldes Čechovské, neben einem zur St. Stephanskirche in Žilina gehörenden Feldes, spricht ebenfalls von einer längeren Anwesenheit der Hussiten in Žilina. Nach Beleuchtung des Problems über die Anwesenheit der Hussiten in der Ostslowakei wird es vielleicht gelingen, auch ihre wahrscheinlichen Beziehungen zur hussitischen Besatzung in Žilina und im Kysucatal aufzuhehlen, wo sie vielleicht den Versorgungsweg aus Mähren und Schlesien in die Ostslowakei gesichert hatten.

Das Bestehen des Namens Posádka in Budatínska Lehota auf demselben Ufer der Kysuca wie auch in Radola bestätigt die Annahme, dass die historisch bekannte Burg in Kysucké Nové Mesto mit der Befestigung von Koscelisko in Radola identisch ist. Koscelisko wie auch Posádka sind beide bloss einige Meter von der Kysucastrasse entfernt. Es ist viel wahrscheinlicher, dass die Wachtposten von Posádka dieselbe Funktion hatten wie einige Jahre vorher die Besatzung von Koscelisko. Aus der Aufrechterhaltung des Verkehrs auf derselben Trasse von der Burgwallzeit an bis in die hussitische Zeitepoche wird deutlich, dass die Hussiten auf Posádka die Wachtposten aus den gleichen Gründen hatten, aus welchen während der vorhergehenden 100 Jahre ihre Funktion auch die Burg von Kysucké Nové Mesto erfüllt hat. Diese Burg befand sich offenbar auf Koscelisko.

Mit einigem Vorbehalt kann vorausgesetzt werden, dass auf der unbefestigten Fläche von Koscelisko, auf der tieferen Terrasse knapp unter Koscelisko, die bäuerliche Bevölkerung von Radola gesiedelt hat. Die Untersuchungsergebnisse im erwähnten Wasserleitungsgraben sprechen deutlich, dass es sich nicht um eine Siedlung mit dicht nebeneinanderstehenden Häusern gehandelt hat. Die gefundene mittelburgwallzeitliche Kandscherbe an dieser Stelle berechtigt uns zur Annahme, dass bereits die mittelburgwallzeitliche Bauernsiedlung an die Fundstelle dicht

unter dem befestigten Koscelisko angeschmiegt war und dass die Wehranlage von Koscelisko vielleicht schon in der grossmährischen Zeit entstanden ist. Falls es sich um verstreute Häuser gehandelt hat, werden sie schwer ohne eine gross angelegte Grabung festgestellt werden können. Die Fläche dieser Terrasse unterhalb von Koscelisko scheint 100-200 m ostwärts von der Befestigung steril zu sein.

Nur eine weitergeführte Abdeckung kann die Möglichkeit bestätigen, dass an der Stelle der gemauerten frühgotischen Kirche eine ältere Holzkirche mit gleicher Disposition gestanden ist.

Durch die Abdeckung von Koscelisko im Jahre 1956 ist es gelungen, die Existenz des mittelalterlichen Kirchenbaues in Radola mit Sicherheit zu belegen. Damit ist zugleich die Richtigkeit des historischen Dokumentes beglaubigt, das in den Pfarreiverzeichnissen für die Jahre 1332-1337 auch Radola anführt. In diesen Pfarreiverzeichnissen und in anderen Quellen werden damals im Landschaftsgebiet von Žilina nur die Pfarreien Žilina, Radola, Teplička, Varín, Lietava, Domaniža, Považská Bystrica, Udiča, Jesenica, Predmier, Bytča und Hričov erwähnt. Ausser Radola wird keine andere Pfarrei des Kysucatales genannt. Im Verzeichnis werden offenbar nur solche angeführt, welche eine bestimmte Mindesteinnahme hatten, ärmlichere Pfarreien mögen wohl nicht erwähnt worden sein. In diesem Pfarreiverzeichnis fehlt z. B. auch Pominovec (Gemeinde Slavnica) mit einer alttümlichen romanischen Kirche. Daraus hat A. R u t š e k gefolgert, dass ausser den erwähnten bei uns auch andere Pfarreien existieren konnten, z. B. in Kotešová. Von Kotešová und Rosina lässt dies auch R. M a r s i n a zu.

Es muss vorausgesetzt werden, dass der Pfarrsprengel Radola praktisch das ganze Kysuca-Gebiet eingenommen hat. Territorial war er vielfach grösser als die Sprengel anderer zeitgleicher Pfarreien im Žilina-Gebiet. Das deutet indirekt an, dass im Kysuca-Gebiet die Besiedlungsdichte geringer war als anderswo im Žilina-Gebiet. Aus dem Vorhandensein bloss einer einzigen Pfarre auf dem relativ grossen Kysuca-Gebiet kann jedoch gefolgert werden, dass die Pfarrei von Radola früher entstanden ist als andere Pfarreien des Žilina-Gebietes. Manche von ihnen konnten ursprünglich auch ein viel grösseres Gebiet eingenommen haben als aus erhaltenen historischen Quellen belegt werden kann. Nach Entstehung jüngerer Pfarreien konnte der Pfarrsprengel unter mehrere Pfarreien aufgeteilt worden sein. Im Kysuca-Gebiet kam etwa bis zum J. 1332-1337 keine andere Neupfarre hinzu und der Pfarrsprengel Radola ist bis dahin auch nicht aufgeteilt worden. In diesen Jahren bestand jedoch bereits die neugegründete Ansiedlung Kysucké Nové Mesto (seit 1325) und es ist anzunehmen, dass die Bürger dieser Stadt gleich nach ihrer Gründung eine Kirche zu bauen begannen, in welche dann etwa auch der Pfarrsitz aus dem eng benachbarten, nur 1 km entfernten Radola verlegt worden ist.

Die bisherige Grabung auf Koscelisko ist wegen der geringen Dauer und auch des kleinen Umfangs wegen als Feststellungsgrabung anzusehen. Deswegen kann auf Grund dieser Grabung kein Versuch einer Formulierung breiterer Schlussfolgerungen gewagt werden. In allen Fällen ist jedoch diese Lokalität ein Beitrag zum Erkennen des Kysuca-Gebietes im Mittelalter. Die bisherigen Ergebnisse geben Hoffnung, dass durch eine eingehendere Untersuchung der Umgebung der Kirche und des Walles konkretere und detaillere Erkenntnisse gewonnen werden können.

Übersetzt von B. Nieburová

NOVÉ ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY Z OKOLIA BRATISLAVY

MAGDA PICHLEROVÁ

Predhistorické oddelenie Slovenského národného múzea v Bratislave uskutočňuje aj povrchové prieskumy v okolí Bratislavy. Ich cieľom je zistenie nových pravekých a včasnohistorických lokalít, ako i záchrana pamiatok v teréne. Pri takomto prieskume roku 1960 zistili sme novú lokalitu, ktorá sa nachádza v miestach zvaných Dvor Triblavina (bývalý majer) a leží v Podunajskej nížine východne od mesta Bratislavy, medzi Vajnormi (Veľká Bratislava) a potokom Čierna voda.

Lokalita sa rozprestiera na plochej vyvýšenine, ktorá pozvoľna prechádza v nížinu. V minulosti tu bolo rozsiahle, vodou zaplavované územie, ktoré tvorilo inundáciu dunajských vôd (Št. J a n ě š á k, Staré osídlenie Slovenska, SMSS XXVI, 1932, 5, 17). Novozistená lokalita je pozoruhodná tým, že sa nachádza v teréne, ktorý pravdepodobne do XVI. storočia pre močaristý charakter nebol vhodný na osídlenie. Avšak črepový materiál nám podáva doklady o osídlení tohto priestoru v praveku. Možno sa domnievať, že v tom období boli iné klimatické pomery, alebo donedávna močaristý terén bol vtedy zaplavený vodou a k osade rozprestierajúcej sa na miernej vyvýšenine bol prístup iba loďkami.

Lokalita sa nachádza pri dnešných hospodárskych budovách JRD, na západnom svahu spomenutej vyvýšeniny. Na nálezy sa prišlo pri hĺbení kanála pre miestny vodovod. Z profilu kanála sme vybrali keramické úlomky a kusy mazanice. Kultúrna vrstva sa nedala zistiť. Môžeme sa domnievať, že ide o miesto, ktoré nebolo intenzívne osídlené, ale osídlenie malo skôr sezónny charakter.

Získaný črepový materiál je veľmi zle zachovalý, pretože bol až do súčasnosti vystavený vplyvom spodnej vody. Materiál je uložený v Slovenskom národnom múzeu v Bratislave pod inv. čísl. 10842-10846.

Najstaršie stopy osídlenia tejto lokality podľa zlomkovitého materiálu patria mladšej dobe kamennej (obr. 1: 1-6). Črepy pochádzajú z hrubšej úžitkovej keramiky, napr. z mis na dutých nôžkach. Zhotovené sú z hrubozrnného materiálu, silne premiešaného s väčšími zrnkami piesku, ktoré sa nachádzajú i na povrchu črepov. Sú tehlovočervenej, tmavohnedej a sedej farby. Z materiálu získaného zberom uvádzam opis iba výrazných črepov.

1. Črep z rozhrania dutej nôžky a tela nádoby, farba tehlovočervená; v 5,5 cm, ø 12 cm (obr. 1: 4).

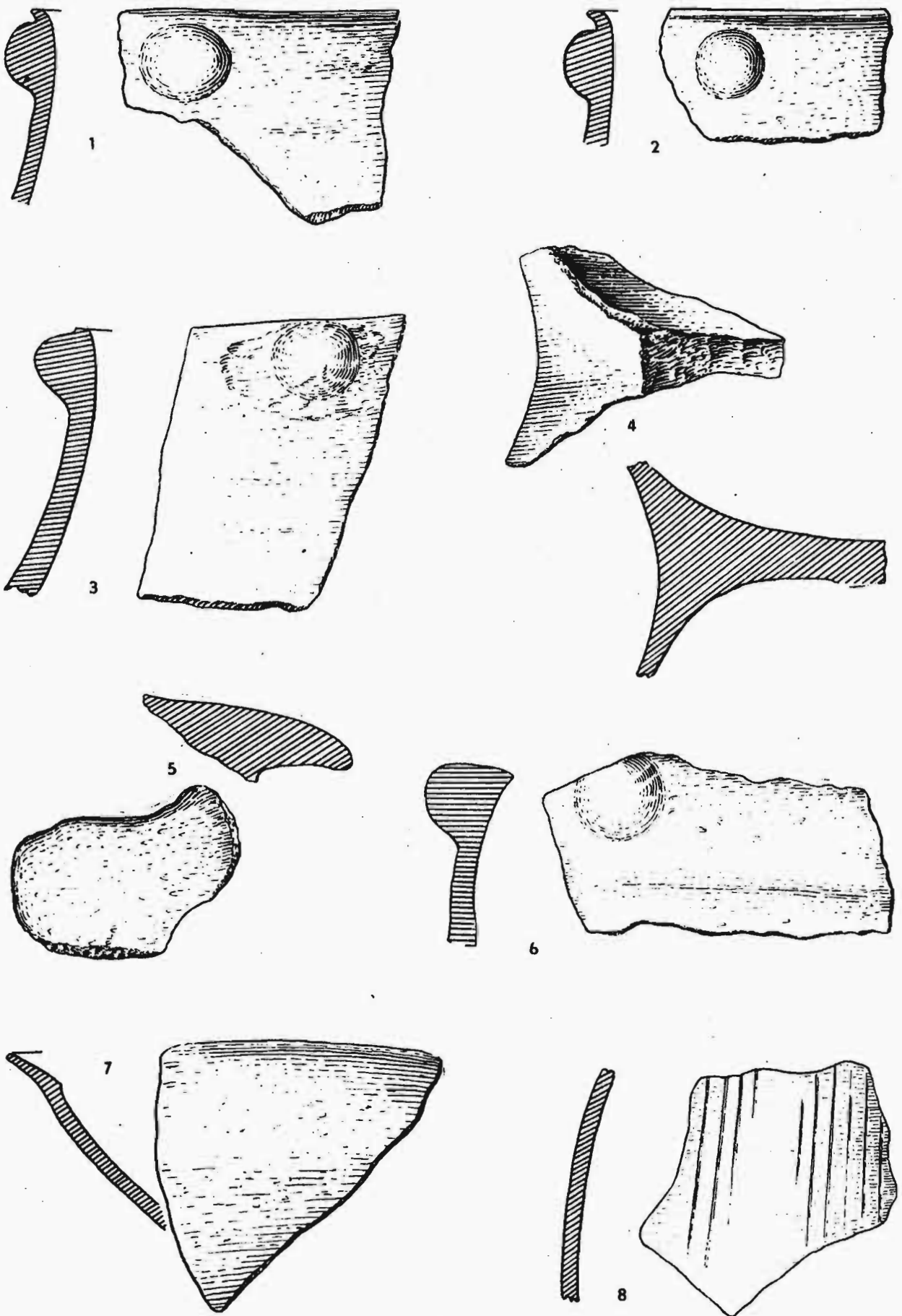
2. Črep z vydutia nádoby, zdobený plastickým polguľovitým pupákom, na povrchu sivohnedý, na lome tmavošedý (obr. 1: 6).

3. Črep z nádoby s rovinnou hrdlom, s okrajom skoro vodorovne von vyhnutým a zdobeným pod okrajom plastickým pupákom, farba hnedá (obr. 1: 2).

4. Okrajové črepy zdobené plastickými kruhovými pupákmi, svetlohnedej farby (obr. 1: 1, 3).

5. Črep s jazykovitým výčnelkom (obr. 1: 5).

Keramické úlomky z mladšej doby kamennej patria k bežným tvarom keramiky z okruhu lengyelskej kultúry. Najbližšie analógie k nim poznáme zo západnej časti Bratislavy (M. P i c h l e r o v á, Neolitické osídlenie na území Veľkej Bratislavy, AR XII, 1960, 326-329).

Obr. 1. Dvor Triblavina pri Vajnorochoch (Veľká Bratislava). Keramika.

Ďalšie keramické úlomky svedčia o osade z doby bronzovej (črep z misky s vyťahnutým okrajom - obr. 1: 7) a z obdobia laténskej kultúry (tzv. stradonický črep - obr. 1: 8).

Novozistená lokalita v polohe Dvor Triblavina je ďalším dokladom o pomerne intenzívnom osídlení dnešnej Bratislavy a jej blízkeho okolia.

NEUE ARCHÄOLOGISCHE FUNDE AUS DER UMGEBUNG VON BRATISLAVA

MAGDA PICHLEROVÁ

Das Slowakische Nationalmuseum zu Bratislava entdeckte bei einer Geländebegehung im J. 1960 östlich von Bratislava zwischen Vajnory (Gross-Bratislava) und dem Bach Čierna voda auf der Flur Dvor Triblavina (ehemaliger Meierhof) eine neue archäologische Lokalität. Auf die Funde stiess man beim Ausheben eines Wasserleitungskanals. Die ältesten Besiedlungsspuren der Lokalität stammen aus der Jungsteinzeit (Scherben von derberer Gebrauchskeramik - Lengyel-Kultur). Andere Keramikbruchstücke zeugen von einer bronzezeitlichen Siedlung und einer Besiedlung in der Latène-Zeit.

Die neufestgestellte Fundstelle ist ein weiterer Beleg für die relativ intensive urzeitliche Besiedlung des heutigen Bratislava und seiner nächsten Umgebung.

Übersetzt von B. Nieburová

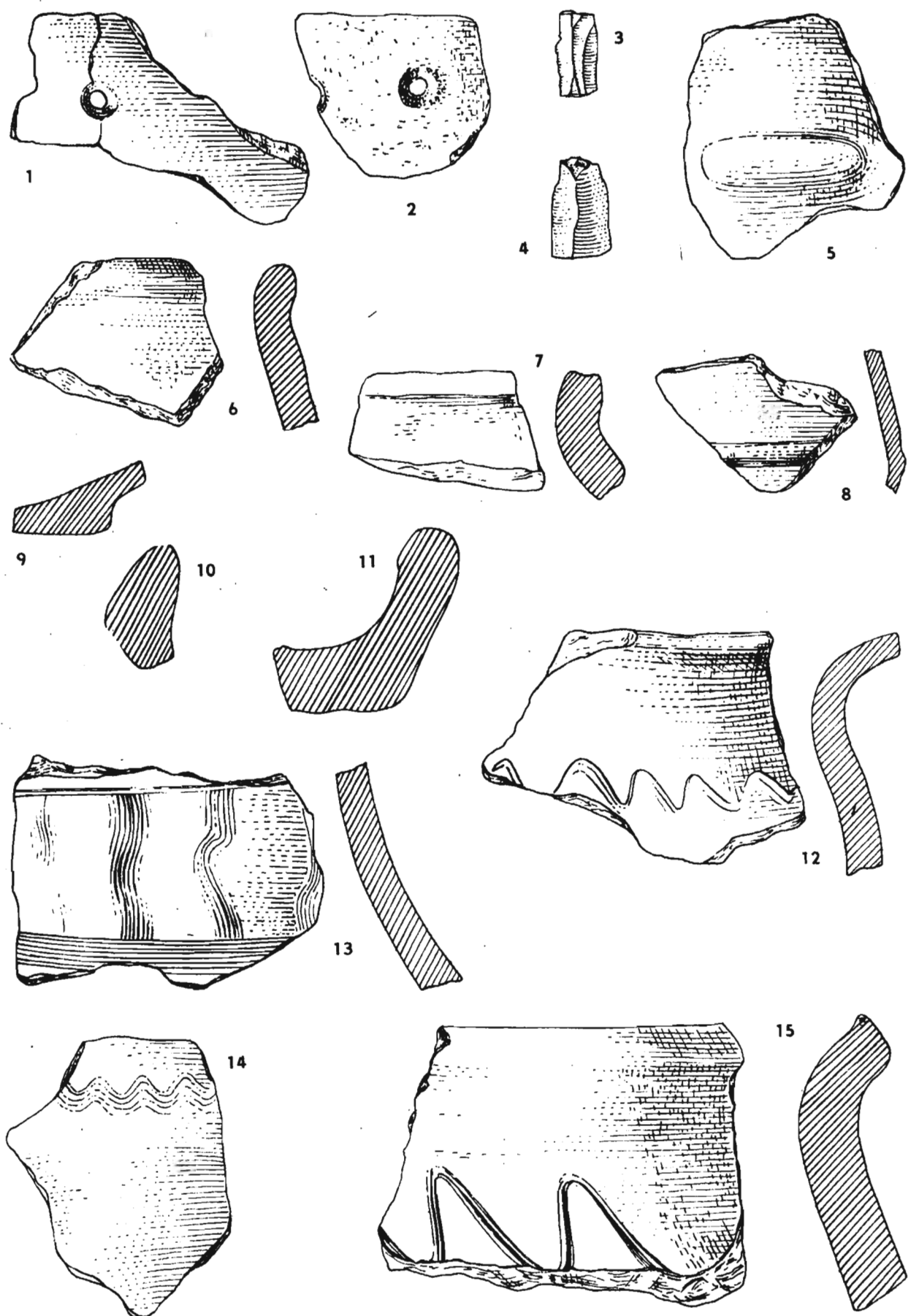
SÍDLISKOVÉ NÁLEZY Z MIRKOVIEC

VOJTECH BUDINSKÝ-KRIČKA

V katastri obce Mirkovce, ležiacej južne od Prešova, vľavo od cesty Prešov - Šarišské Bohdanovce, bolo roku 1962 pri melioračných prácach objavené jedno z najvýznamnejších sídlisk v kotline Torysy. Už i doterajšie nálezy, vyzdvihnuté z miest, kde súvislú vegetatívno-kultúrnu vrstvu sídliska narušili buldozériom, naznačujú, že na tomto nálezisku ukazuje sa možnosť zachytiť a skúmať vývin starého osídlenia Šariša takmer v plynulom siede od neolitu až po stredovek.

Sídlisko sa rozprestiera v polohe Baracka pod úpäťm vrchov Malá hura a Sobraná, patriacich k Slanskému pohoriu. Terén na nálezisku sa mierne zvažuje od úpatia pohoria k blízkeму potoku.

Nálezy, ktoré sme s F. B l a h u t o m pri obhliadke lokality 17. júna 1962 z vrstvy sídliska získali, sú z okruhu kultúry s bukovohorskou keramikou, z doby halštatskej, rímskej a hradistnej. V materiáli, ktorý z miesta F. B l a h u t a už predtým bol získal, zastúpené sú okrem pamiatok zo spomenutých období i nálezy stredovekej keramiky. Treba tiež pripomenúť, že F. B l a h u t a odkryl na sídlisku i veľkú zásobnicovú jamu s úzkym otvorom, v stene ktorej našiel dva rady železných skôb (pozri toto číslo ŠZ, str. 171-174). Ide tu azda o jamu už novšieho pôvodu. V tejto zpráve podám prehľad nálezov získaných pri obhliadke lokality 17. júna 1962.

Obr. 1. Mirkovce, okres Prešov. Sídliškové nálezy.

Kultúra s bukovohorskou keramikou:

Dva okrajové črepy z nádob s dierkami pod ústím, jeden z nich žltohnedý, druhý červenohnedej farby (obr. 1: 1, 2).

Zlomok červenohnedej nádoby s drsným povrchom s vypuklinou a dva atypické črepy.

Tri atypické odstepy kremeňa (obr. 1: 3, 4) a odstep obsidiánu.

Doba halštatská:

Niekoľko atypických črepov a zlomok hnedej nádoby s podlhovastou vypuklinou (obr. 1: 5).

Mladšia doba rímska:

Tri zlomky jemnej sivej keramiky: jeden okrajový, ďalší z dvojkoníckej nádoby (obr. 1: 8) a tretí zo spodku nádoby s nízkym nôžkovitým dnom (obr. 1: 9).

Zlomok z vrchnej časti čiernohnedej nádoby so zosilneným okrajom a so stopou včokovanej výzdoby (obr. 1: 6).

Zlomok tmavosivej dvojkoníckej nádoby.

Červenohnedý črep z hrncovitej nádoby zhotovenej z piesočnatej hlíny, s nízkym, slabo prehnutým hrdlom (obr. 1: 7) a črep z podobnej hnedej nádoby s nízkym valcovitým hrdlom (obr. 1: 10).

Fragment misky alebo šálky sivej farby (obr. 1: 11).

Tri atypické črepy zo zásobníč, zhotovených z hlíny s bohatou prímесou sludy.

Stredná doba hradištná:

Črep z vrchnej časti hrnca s vyšším hrdlom, zhotoveného z piesočnatej hlíny, zvonku červenkastohnedej, na opačnej strane hnedej farby. Na zlomku nebadať stopy práce na kruhu. Výzdoba: medzi vodorovnou ryhou a pásom vodorovných, hrebienkovým nástrojom rytých líní zvislé pásy nepravidelných viacriadkových vlnoviek rytých podobným nástrojom. Zlomok svojím zvisle rytým ornamentovým prvkom pripomína keramiku zo slovanského pohrebiska v Devínskej Novej Vsi, patrí však najskôr už do strednej doby hradištnej. (Obr. 1: 13.)

Zlomok z vrchnej časti hrnca s ústím výrazne, skoro vodorovne roztvoreným, vyrobeného z piesočnatej, sludnatej hlíny a formovaného pomocou kruhu. Na zlomku je časť viacriadkovej vlnovky (obr. 1: 12).

Zlomok z vydutia hnedej tenkostennej nádoby, zhotovenej z piesočnatej hlíny; stopy dvojitej vlnovky (obr. 1: 14).

Zlomok z vrchnej časti väčšej hrubostennej nádoby s úzko roztvoreným ústím, zhotovenej z piesočnatej, sludnatej hlíny a formovanej na kruhu, zvonku tmavohnedej farby, na vnútornej stene má čiernavohnedý mastný povlak. Na okraji ústia badať náznaky profilácie. Pod hrdlom nádoby ťahala sa trojriadková až štvorriadková vlnovka s výkyvmi doľava (obr. 1: 15).

Ostatné nálezy:

Tehlovina, uhličky a kusy železnej trosky, ktorej početné nálezy na sídlisku súvisia so železiarskym hutníctvom rímskeho alebo hradištného obdobia.

SIEDLUNGSFUNDE AUS MIRKOVCE

VOJTECH BUDINSKY-KRICKA

Im Kataster der Gemeinde Mirkovce (Bez. Prešov) wurde im J. 1962 bei Meliorationsarbeiten eine der beachtenswertesten Siedlungen des Torysa-Beckens gestört. Das Gelände weist vom Fusse des Slanský-Gebirges zum naheliegenden Bach ein leichtes Gefälle auf. Die aus einer zusammenhängenden dunklen Siedlungsschicht geborgenen Funde gehören in den Bereich der Bükker Kultur (Abb. 1: 1-4), in die Hallstattzeit (Abb. 1: 5), jung-römische Zeit (Abb. 1: 6-11), mittlere Burgwallzeit (Abb. 1: 12-15) und in das Mittelalter. Zahlreiche Funde von Eisenschlacke auf der Siedlung hängen mit Eisenverhüttung der römischen oder slawischen Zeitepoche zusammen.

Übersetzt von B. Nieburová

POHREBISKO ZO STARŠEJ DOBY BRONZOVEJ V BERNOLÁKOVE

MAGDA PICHLEROVÁ

Na jar roku 1962 zistil Jozef Lenharčík, že v Bernolákove (okres Bratislava-vidiek) pri exploatacii piesku nachádzali robotníci kostry. Menovaný v pieskovni našiel v hruške piesku zlomky bronzových okrás a kostene perly. Tieto pamiatky odovzdal archeologickému oddeleniu Slovenského národného múzea v Bratislave a súčasne upozornil na nálezisko. Pri prehliadke lokality sme zistili, že v pieskovni sa zničilo v priebehu minulých rokov veľa kostrových hrobov. Vo vybranej časti pieskovne nachádzali sa ľudské kosti, na ktorých boli odtlačky zelenej patiny, čo poukazuje na pomerné bohatstvo bronzových milodarov. Podľa slov dozorců našli sa tu aj nádoby (asi dve), ktoré sú však už zničené. V lete roku 1962 sa v bernolákovskej pieskovni uskutočnil zisťovací výskum.

Lokalita sa nachádza na sever od obce, po pravej strane hradskej vedúcej z Bratislavy do Senca, medzi potokom Čierna voda a Horným majerom, na ktorom je strojová a traktorová stanica. Pohrebisko sa rozprestiera na vyvýšenine, na samom úpätí južnej časti sprašovej Trnavskej tabule. V týchto miestach smerom na západ vyvýšenina klesá strmým svahom k potoku Čierna voda a do Podunajskej nížiny.

Pohrebisko sa pravdepodobne tiahne smerom na juh, pretože na západnej a severnej strane je blízko strmý svah. Zisťovací výskum sa zameriaval na preskúmanie južnej steny pieskovej jamy. Tu sme zachytili dva kostrové hroby.

H r o b 1

V hĺbke 130 cm od povrchu ležala detská kostra v skrčenej polohe, orientovaná hlavou na východ, obličajom obrátená na západ. Dĺžka kostry 55 cm. Obrýsy hrobovej jamy nedali sa pre jednotnosť zásypu zistiť. V hrobe neboli žiadne milodary.

H r o b 2

V hĺbke 35 cm pod detskou kosterou bol hrob 2, porušený ťažbou piesku. Z kostry sa zachovali iba kosti dolných končatín a pri nich reberné kosti. Orientácia

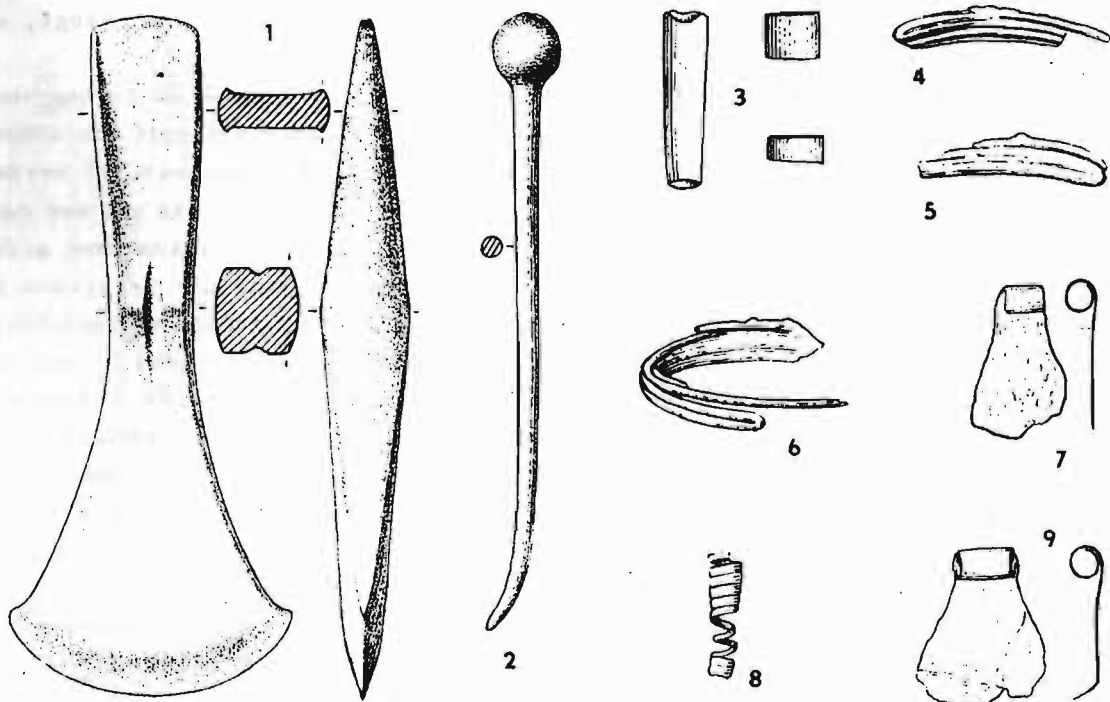
kostry SZ-JV (nohy na JV). Rozmery hrobovej jamy: zachovaná dĺžka 130 cm, šírka 120 cm. Na západnej strane sme zachytili stopy dreva, azda dosky, ktorá siahala o 10 cm nižšie ako bola položená kostra. Obrysy hrobovej jamy dali sa veľmi ťažko určiť pre jednotnosť zásypu s podloží, do ktorého bol hrob zapustený.

Porusený hrob 2 obsahoval kovové milodary. Pravdepodobne neboli v pôvodnom uložení. Bronzová ihlica našla sa v mieste panvových kostí a bronzová sekerka na východnom okraji hrobovej jamy.

Opis nálezov z hrobu 2:

Bronzová ihlica s guľovitou, nezdobenou, v smere hrotu prevrtnanou hlavicou, krátkou ihlou s mierne zahnutým hrotom, má dobre zachovalú, tmavozelenú patinu. Rozmery: d 10,5 cm, ϕ hlavičky 1 cm.

Masívna bronzová sekerka, v strede tela zúžená a zosilnená, takže v profile má dvojkónický tvar. Sekerka má rovné tylo a vejarovito roztepané ostrie. V hornej polovici sú náznaky postranných líšt. V strede z oboch strán má pozdĺžnu hlbokú ryhu, ktorá vznikla tlakom z ľavej strany. Sekerka po odstránení patiny má miestami tmavočervenú farbu.

Obr. 1. Bernolákovo. 1, 2 - bronzová sekerka a ihlica z hrobu 2;
3-9 - kostené a bronzové predmety zo zberu.

Opis nálezov zo zberu:

Zlomky náhrdelníka zloženého z trubičiek zo špirálovite zvinutého bronzového drôtika a z dentálií.

Fragmenty čelenky z bronzového plechu s koncami zvinutými v trubičku.

Zlomky bronzových kruhov so slučkou, zhotovené z dvojitého drôtu.

Zlomky náhrdelníka zloženého z kostných valcovitých perál.

Na základe bronzových pamiatok ťažko začleniť pohrebisko kultúrne. Získané milodary boli rozšírené v staršej dobe bronzovej. Typ ihlice s guľovitou hlavicou sa zaraďuje k najmladšiemu obdobiu únětickej kultúry (L. Hájek, Jižní Čechy ve starší době bronzové, PA XLV, 1954, 166). Sekerka z Bernolákova patrí k doteraz málo známym typom. Možno k nej najskôr prirovnať bronzové sekerky z Čiech, ktoré

patria k vyspelejším tvarom sekeriek italského typu s nábehom na schodok a sú datované tiež do najmladšieho obdobia únětickéj kultúry (l. c., 174, obr. 17: 5, 11, 12). Rámcove možno zaradiť pohrebisko do Reineckeého stupňa BA2. Pamiatky získané ďalším výskumom iste určia vzťah tohto pohrebiska k najbližšiemu pohrebisku zo staršej doby bronzovej vo Veľkou Grobe.

GRÄBERFELD AUS DER ÄLTEREN BRONZEZEIT IN BERNOLÁKOVO

MAGDA PICHLEŘOVÁ

Im Frühjahr 1962 wurden in Bernolákovo (Bez. Bratislava-Umgebung) bei Sand-exploitation Skelette, Bruchstücke von Bronzezierstücken und Knochenperlen zutage gefördert. In den vergangenen Jahren sind in der Sandgrube bereits viele Skelettgräber der Vernichtung anheimgefallen. Die Lokalität liegt nördlich der Gemeinde, auf der linken Seite der Strasse Bratislava - Senec, zwischen dem Bach Čierna voda und dem Gutshof Horný majer. Das Gräberfeld ist auf einer Anhöhe angelegt, die sich in der Richtung zum erwähnten Bach senkt.

Das Slowakische Nationalmuseum zu Bratislava führte 1962 eine Probegrabung durch, bei welcher zwei Skelettgräber erfasst wurden. Grab 1 enthielt ein Kinderskelett in Hockerlage. Die Grabgrubenumrisse konnten nicht festgestellt werden. Beigaben fanden sich nicht. Grab 2 lag 35 cm unter dem Kinderskelett und war durch die Sandabgrabung gestört. Vom Skelett wurden nur die unteren Gliedmassen gefunden, die Rippen lagen bei den Füßen. Die erhaltenen Ausmasse der Grabgrube betrugen 130 x 120 cm. Das Grab ergab Metallbeigaben, die allerdings wahrscheinlich nicht mehr in ursprünglicher Lage waren. Eine bronzene Kugelkopfnadel befand sich an der Stelle der Beckenknochen und eine Bronzeaxt am Ostrand der Grabgrube. Lesefunde sind Bruchstücke eines Halsbandes aus bronzenen Spirälröhrchen und Dentalien, Fragmente eines Stirnbandes aus Bronzeblech, Bruchstücke von Noppenringen aus Bronze und Teile eines Halsbandes aus zylindrischen Knochenperlen.

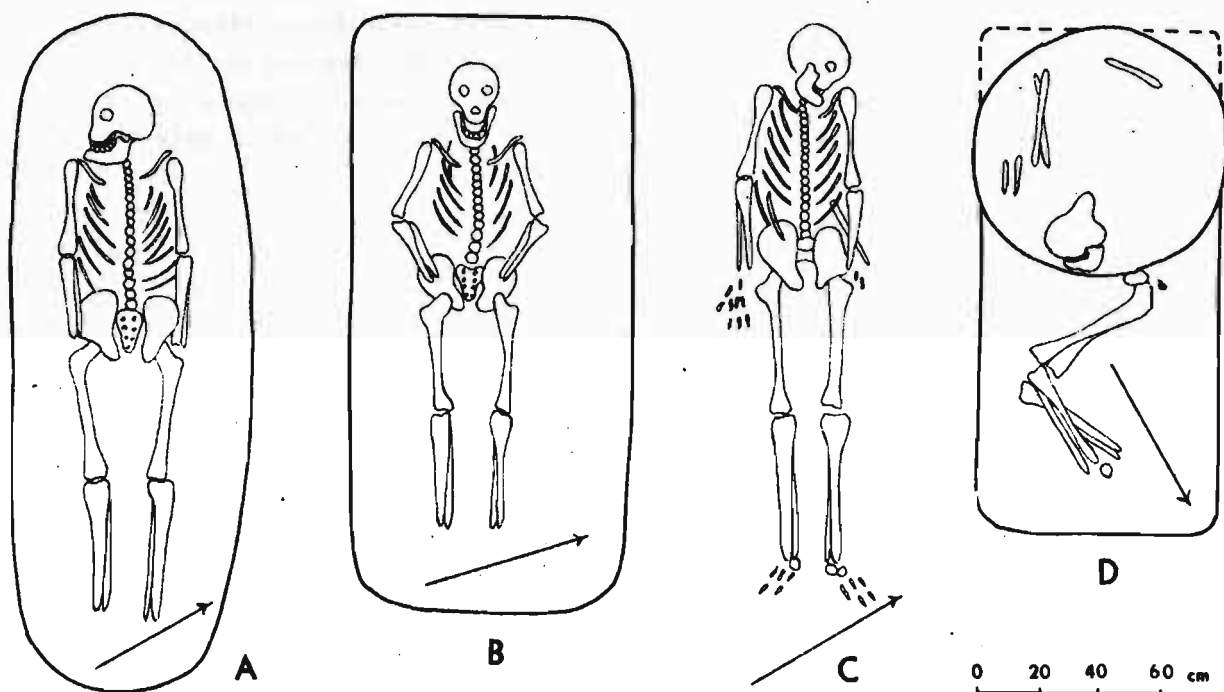
Die geborgenen Beigaben waren in der älteren Bronzezeit verbreitet. Die Kugelkopfnadel wird dem jüngsten Zeitabschnitt der Aunjetitzer Kultur zugewiesen. Die Axt aus Bernolákovo gehört zu bisher wenig bekannten Typen; am ehesten kann sie mit Bronzeäxten italischen Typs aus Böhmen verglichen werden, die in den jüngsten Abschnitt der Aunjetitzer Kultur datiert werden. Rahmenmässig kann das Gräberfeld in Reineckes Stufe BA2 gewiesen werden.

Übersetzt von B. Nieburová

PRAVEKÉ HROBY PRI ŠALI

VIERA NĚMEJCOVÁ-PAVŮKOVÁ

V dňoch 18.-21. júla 1961 uskutočnila autorka tejto zprávy s J. B a l o g h o m záchranný výskum na pieskovej dune pri Šali (okres Galanta). Duna je v tesnej blízkosti starej hradskej (tzv. hradskej Marie Terézie) na pozemku kat. čí. 6040 a nad okolitý terén prečnieva asi o 2 m. Pretože duna prekážala pri stavbe cesty do dusikárne v Šali, asi polovica z nej bola buldozériom splánírovaná. Pri práci narazili zemné stroje na praveké hroby, z ktorých niekoľko bolo pred začatím výskumu zničených.

Šaľa - dusikáreň. A - hrob 2, B - hrob 3, C - hrob 4, D - hrob 5.

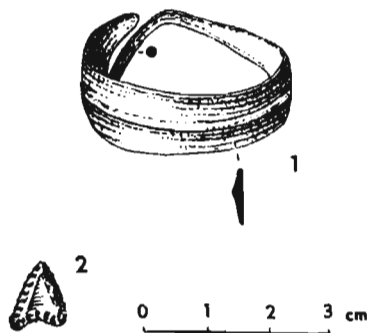
Pri výskume zachránilo sa spolu päť hrobov, z toho dva nitrianskeho typu zo staršej doby bronzovej a tri belobrské. Ďalšie hroby črtali sa v profile dune. Pohrebisko rozprestiera sa pravdepodobne po celej dune, ale pretože miestami bola na dune až 1,5 m hrubá navážka, nedalo sa vo výskume pokračovať ani vybrať hroby z profilu (profil sa zosúval).

O p i s h r o b o v:

H r o b 1 zachraňoval J. B a l o g h ešte pred začatím výskumu a neskôr bol buldozériom rozvlečený, preto nemohol byť kresebne zachytený. Kostra ležala v skrčenej polohe. Z hrobu pochádza bronzová alebo medená záušnica tvaru vrbového listu s nízkym stredovým rebierkom ($\varnothing$ 2,8 x 3,2 cm, š. listu 1,1 cm).

H r o b 2 mal oválnu hrobovú jamu s rozmermi 80 x 225 cm a obsahoval kostru muža, uloženú v natiahnutej polohe s rukami vedľa tela. Dĺžka kostry 180 cm. Orientácia SZ-JV, tvár obrátená na JZ. Hrob bol bez milodarov.

H r o b 3 mal obdĺžnikovú jamu so zaoblenými rohmi s rozmermi ca 90 x x 200 cm. Obsahoval kostru pravdepodobne muža, uloženú na chrbte, s rukami zloženými v lone. Dĺžka kostry 155 cm. Orientácia Z-V, hlava bez výchylky. Hrob bol asi 23 m na SZ od hrobu 2. Bez milodarov.

Obr. 2. Šaľa - dusikáreň.
1 - hrob 1, 2 - hrob 5.

H r o b 4 obsahoval kostru uloženú na chrbte, s rukami pozdĺž tela. Hrobová jama sa nedala zachytiť. Dĺžka kostry 180 cm. Orientácia SZ-JV. Hrob bol asi 10 m južne od hrobu 2. Bez milodarov.

H r o b 5 mal obdĺžnikovú hrobovú jamu s rozmermi 165 x 75-80 cm. Obsahoval kostru v skrčenej polohe. Horná časť kostry bola úplne rozhádzaná a veľa kostí z nej chýbalo. Nad hornou časťou bola veľmi dobre rozoznateľná okrúhla jama s priemerom 75-80 cm, ktorou sa uskutočnil zásah do hrobu. Výplň tejto jamy bola oveľa tmavšia než výplň vlastnej hrobovej jamy. Neporušené boli iba dolné končatiny, skrčené do pravého uhla. Hĺbka hrobu (na

už splanírovanej ploche) bola 70 cm. Orientácia JJZ-SSV. Hrob bol asi 15 m západne od hrobu 4. Pri zvyšku panvovej kosti našla sa malá kostená šípka, retušovaná na oboch stranách, s hlbokým vrubom v tylovej časti (d 1,1 cm, š tyla 0,9 cm).

URZEITLICHE GRÄBER BEI ŠAĽA

VIERA NÉMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ

Im Jahre 1961 verwirklichte das Archäologische Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften eine Rettungsgrabung auf einer Sanddüne bei Šaľa (Bez. Galanta). Die Düne war beim Bau einer Strasse in ein Industrieunternehmen im Abbau begriffen und bei diesen Erdarbeiten stiess man auf urzeitliche Gräber von denen mehrere vor Beginn der Ausgrabung vernichtet worden sind.

Bei den Bergungsarbeiten wurden insgesamt fünf Gräber sichergestellt, zwei von ihnen gehörten zum Nitra-Typus aus der älteren Bronzezeit und drei zur Belo Brdo-Kultur. Alle Gräber waren Skelettgräber. Das Grab Nr. 1 wurde noch vor Beginn der Grabung festgestellt und die Fundausbeute aus ihm bestand aus einem Bronze- oder Kupferohrring von weidenblattförmiger Gestalt. Die Gräber Nr. 2 bis 4 waren fundleer. Im gestörten Grab Nr. 5 fand sich eine Knochenpfeilspitze.

Übersetzt von B. Nieburová

ZPRÁVA O ČINNOSTI ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED ZA ROK 1962

ANTON TOČÍK

I. VEDECKOVÝSKUMNÁ ČINNOSŤ

a) Archeologický ústav SAV v Nitre podieľal sa na celoštátnej úlohe Praveké dejiny ČSSR, ktorá pozostávala z dvoch čiastkových problémov: 1. Nová koncepcia slovanského obdobia; 2. Vytváranie predpokladov pre novú koncepciu pravekých dejín od najstarších dôb.

Na štátny plán nadväzoval aj rezortný plán; obidva plány robili 81 % celkového finančného i časového objemu plánu ústavu. Nebolo možné celkom presne podchytiť objem záchranných akcií. Osobitne treba pojať akciu výskumu na Bratislavskom hrade, ktorý sa dostáva do štátneho plánu až v r. 1963.

b) Vedeckovýskumná práca v AÚ SAV delila sa na úlohy teoretické a výskumné.

Prvá čiastková úloha - Nová koncepcia slovanského obdobia, ktorá má byť spracovaná do r. 1965, dostala sa už do štádia teoretického prehodnotenia doterajšieho bádania a ústav za rok 1962 úlohu splnil do tej miery, že tézy mohli byť prediskutované na celoštátnej konferencii v marci 1963 v Libliciach. Pretože Slovensko na úseku bádania najstarších národných dejín v porovnaní s bádáním v Čechách a na Morave zaostalo takmer o 100 rokov, bolo treba aj v roku 1962 vo zvýšenej miere získavať nové pramene terénymi výskumami. Z podnetu vedeckého kolégia sa postupne koncentrovalo úsilie na najzávažnejšie objekty (Nitra, Bratislava, Pobeďim, Bítňa), pričom sa nezabúďalo ani na potrebu regionálneho výskumu slovanského obdobia. Aj v roku 1962 zvolávali sa odborné komisie, ktoré po stránke metodologickej i heuristickej preverovali jednotlivé terénne výskumy. V porovnaní s predošlými rokmi zintenzívnila sa snaha urýchlene dokončiť a sprístupniť dokumentáciu. Hodne sa pokročilo pri dokumentačnom spracovaní výskumov na Bratislavskom hrade, v Nitre a Pobeďime. Pre zníženie finančnej kvóty na výskumy nebolo možné niektoré plánované výskumy obsiahnuté v štátnom pláne realizovať (Výčapy-Opatovce, Prša). To isté sa týka aj niektorých rezortných úloh.

Úlohy druhého čiastkového problému - Vytváranie predpokladov pre novú koncepciu pravekých dejín, ktoré majú byť uskutočnené do roku 1970, boli na rok 1962 splnené a ich úroveň dostatočne zhodnotili domáci i zahraniční bádatelia. O splnenie úloh pričínila sa najmä najmladšia generácia archeológov - pracovníkov ústavu, ktorá zaplnila doterajšie medzery na úseku bádania najstarších roľníckych civilizácií.

V roku 1962 nebolo možné v plnej miere zabezpečiť záchranné výskumy na početných stavbách socializmu na Slovensku. Napriek tomu, že ústav do tejto práce zapojil externých spolupracovníkov, zlyhali na viacerých miestach preventívne výskumy, a preto nejedna dôležitá archeologická lokalita padla za obeť veľkým pozemným prácam.

Ústav za spolupráce s Veterinárnou fakultou Vysokej školy poľnohospodárskej v Košiciach začal budovať celoštátne pracovisko pravekej a včasnohistorickej osteológie.

Pri plnení vedeckovýskumných úloh napomáhala aj ZO KSS, ktorá úspešne zasahovala vždy a všade tam, kde sa ukázali nedostatky, prípadne zábrany pri plnení plánovaných úloh. Iniciatíva celého kolektívu ústavu rozvíjala sa prostredníctvom ZO ROH, pričom sa zlepšila aj práca vedeckovýskumnej komisie. Slovenská archeológia v uplynulom období plne sa podieľala na riešení problémov, ktoré presahovali

rámec štátu; odraz výsledkov tejto práce prejavil sa v hojnom citovaní literatúry slovenských archeológov, v množstve korešpondencie zo zahraničia, ako aj vo zvýšenom dopyte po slovenskej archeologickej literatúre v cudzine.

c) V štátnom pláne v úlohe Praveké dejiny ČSSR pre náš ústav (podobne ako u ostatných ústavov) boli vytýčené predovšetkým ciele pre slovanské obdobie. Boli to jednak práce teoretické a jednak práce výskumné. Úlohy teoretické sa splnili všetky, niektoré výskumné úlohy splnené neboli.

V probléme Nová koncepcia slovanského osídlenia v našich krajinách boli zahrnuté tieto etapy:

1. Výskum posledných fáz neskororímskeho obdobia vo vzťahu k slovanskému obdobiu: a) pokračovanie vo výskume neskororímskeho sídliska v Blažiciach a Šebastovciach, b) riešenie vzťahu východných Slovanov k Slovanom karpatskej oblasti na základe spracovania a vyhodnotenia výskumov z roku 1961. Táto úloha bola splnená. Treba zdôrazniť predovšetkým význam spracovania výsledkov výskumov na náleziskách, kde sa ukázalo, že územie východného Slovenska má zásadný význam pre riešenie otázky najstaršej materiálnej kultúry Slovanov na našom území v spojitosti s nálezmi na území SSSR. Bohaté materiálne fondy, ktoré boli spracované, ukazujú na proces formovania sa najstaršej materiálnej kultúry, ktorej podklady treba hľadať vo vysoko vyspelých dielňach v tejto oblasti. Výskum týchto objektov v teréne potvrdil, že pre problematiku tzv. sivej keramiky, ktorá je rozšírená na území SSSR, Poľska, Rumunska a Maďarska, východné Slovensko bude mať prvoradý význam.

2. Štúdium obdobia najstarších Slovanov na území ČSSR malo zahrňovať výskumy nálezísk zo VI.-VIII. stor. (Nové Zámky, Výčapy-Opatovce, Šaľa). Táto úloha bola splnená len čiastočne, pretože výskum vo Výčapoch-Opatovciach sa neuskutočnil. O to viac treba vyzdvihnúť ďalšie dva výskumy, ktoré poskytli nielen veľké množstvo materiálu, ale pomáhajú riešiť aj problematiku jeho proveniencie, spôsobu výroby a techniky spracovania, ako aj rozvrstvenie spoločnosti a otázky etnicity. Už viac desaťročí stojí v popredí záujmu vedeckého bádania problematika tzv. blatnického štýlu, a to pokiaľ ide o jeho pôvod i časové zaradenie. Výskum v Šali pod vedením A. T o č í k a priniesol dostatok materiálu, ktorý umožní vniesť do tohto problému svetlo, lebo nálezy sú nielen ďalším významným dokladom spomenutého výrobného štýlu, ale predovšetkým osvetľujú aj problematiku jeho kultúrnej proveniencie a časového zaradenia.

3. Obdobie Veľkomoravskej ríše: a) pokračuje výskum nitrianskej oblasti (Nitra, Michal nad Žitavou, Bína, Šaľa), b) výskum východoslovenskej oblasti.

Táto úloha splnila sa iba čiastočne. Nesplnil sa výskum v Michale nad Žitavou a lokalita v Šali skúmala sa v rámci predchádzajúcej úlohy.

Výskumy v Nitre a Bíni priniesli veľmi zaujímavý materiál pre riešenie sociálno-ekonomických problémov. Výskumami získaný materiál a údaje dokladajú nielen vyspelú kultúru, ale aj široko rozvetvenú sieť remesla s množstvom tovaru. Objekty odkryté na oboch lokalitách poskytli rozličný materiál nachádzajúci sa v superpozícii, čo umožňuje postupne spracúvať chronológiu veľkomoravských pamiatok a napomáha poznaniu konštrukčných detailov slovanských príbytkov. Na základe týchto objavov sa postupne kryštalizuje aj problematika vzniku najstarších mestských útvarov u nás.

Prevažná časť úlohy štátneho plánu bola splnená. Dosiahnuté výsledky sú uspokojivé, lebo prekonávajú doterajšie teórie zamerané na úzky okruh nálezov bez širšieho historického rozpracovania. Tu treba uviesť, že dosiahnuté výsledky podstatne prispeli k vypracovaniu téz novej koncepcie slovanského osídlenia, ktoré

budú predložené na diskusiu širšej verejnosti. Aj o výsledky dosiahnuté v tomto smere v roku 1962 je neobyčajný záujem v zahraničí a ich spoločenský význam spočíva v ich využití proti revanšistickým teóriám a predovšetkým pri vedeckom a politickom zhodnotení Veľkej Moravy z príležitosti 1100. výročia príchodu cyrilometodojskej misie a vzniku slovanského písomníctva.

Pokiaľ ide o nesplnenie niektorých úloh (Výčapy-Opatovce, Michal nad Žitavou), tieto nijako neovplyvnili vytýčené úlohy, pretože išlo o drobnejšie výskumy. Úlohy budú splnené v prvom polroku 1963.

Ostatné práce v pláne ústavu boli upriamené predovšetkým na dlhodobé úlohy vytýčené v štátnom pláne. Išlo tu jednak o riešenie problematiky staršieho podlažia slovanského osídlenia, jednak o vznik a rozvoj materiálnej kultúry a jej časové zaradenie.

Nahromadenie materiálu v minulých rokoch umožnilo pristúpiť k jeho teoretickému zhodnoteniu, a to ako v čiastkových problémoch, tak aj pri vytváraní širších koncepcií. Uvádzame z nich len najhlavnejšie. Práca D. B i a l e k o v e j o zhodnotení včasnosingovských nálezov z juhozápadného Slovenska (SlA X-1, 1962, 97-148) prináša súpis všetkých doterajších nálezov najstaršej materiálnej kultúry Slovanov a rieši jej vznik a vývoj v celkových kultúrnych, chronologických i spoločensko-hospodárskych súvislostiach. Na celkom iných princípoch na základe sídliska a pohrebiska v Práhi rieši vo svojej práci (Pohrebisko a sídlisko z doby avarskej ríše v Práhi, SlA XI-1, 1963) slovansko-avarskú problematiku A. T o č í k, ktorý podáva správny pohľad nielen na riešenie otázok proveniencie materiálu, ale aj vytvorenie časových horizontov. Za významný prínos tejto práce treba považovať riešenie problematiky sociálno-ekonomických vzťahov a stierania kmeňových rozdielov, ako aj poukázanie na historický vývoj matranského koridoru. Pre riešenie tejto problematiky je dôležitý aj ďalší príspevok A. T o č í k a o značkách na dnách keramiky (PA LIII-2, 1962, 347-380), v ktorom rieši nielen otázku ich vzniku, rozšírenia a funkčnosti, ale podáva aj osvetlenie otázky centrálnych výrobných oblastí. Celú túto prácu doplní pripravovaný súpis nálezov a rozbor slovansko-avarských pohrebísk (A. T o č í k, Z. Č i l i n s k á), ako aj práca Z. Č i l i n s k e j o slovansko-avarskom pohrebisku v Žitavskej Tóni (SlA XI-1, 1963), v ktorej autorka rieši výrobu šperku a sociálne postavenie pohrebiska v rámci celkového vývoja.

Nové nálezy z Nítry publikoval B. C h r o p o v s k ý (SlA X-1, 1962), ktorý vypracoval nový horizont slovanského šperku a nadhodil problematiku špecializovanej remeselnej výroby slovanskej keramiky. Výsledky výskumu hradiska v Pobedime zhodnotila D. B i a l e k o v á, (AR XV, 1963); poukazuje nielen na význam hradiska ako obchodno-výrobného centra, ale rieši aj otázku vývoja veľkomoravskej materiálnej kultúry vôbec. Práca V. V e n d t o v e j a E. R e j h o l c a o pohrebisku v Ipeľskom Sokolci (SlA XI-1, 1963) po prvý raz osvetľuje problematiku slovanského osídlenia Poľpľa.

Ukončená práca A. H a u o v š t i a k a o zaniknutej stredovekej osade na Bratke pri Leviciach (priprav. pre SlA XI-2, 1963) je prvou prácou, ktorá osvetľuje vznik románskeho kostolíka, a tým získava aj podklady pre datovanie ostatných dedinských kostolíkov. Poukazuje na zvláštne dispozície architektonické, ako aj na vlastnícke pomery. Práca Z. L i p t á k o v e j o slovanskom pohrebisku v Úťanoch nad Žitavou (SlA XI-1, 1963) prispieva k objasneniu belobrskej kultúry.

Okrem teoretických prác súviseli s touto úlohou aj terénne výskumy.

Výsledky terénneho výskumu priniesli pre vytýčené úlohy početný materiál, a to nielen hmotné pamiatky, ale aj dôležité pozorovania stratigrafické a nálezy

osvetľujúce predovšetkým vývin sídlisk, ako aj konštrukčné typy slovanských obydlí. V tomto smere treba vyzdvihnúť výskum v Hnojnom, kde sa odkryl väčší počet slovanských príbytkov; zároveň je to prvý rozsiahly výskum tohto druhu na východnom Slovensku a vo východnej časti Karpatskej kotliny vôbec, týkajúci sa IX. stor. Podobné úlohy sa riešili aj na sídlisku v Slovenských Ďarmotách, Nitre a Bíni. Na niektoré výsledky skúmaných pohrebísk sa tu už poukázalo, treba však zdôrazniť výskumy slovansko-avarských pohrebísk vo Valalíkoch na východnom Slovensku a v Želovciach-Šošári na Poiplí, ktoré dokresľujú obraz osídlenia nášho územia v VII.-VIII. stor. Dôležité boli výsledky výskumu veľkomoravského hradiska v Pobedime, ktorý sa sústredil na sledovanie konštrukčných detailov. Unikátny je hromadný nález poľnohospodárskych nástrojov zo Žabokriek, ktorý čo do množstva a rozličnosti druhov predmetov možno označiť za podstatný pre riešenie otázok kovárskej výroby a osvetlenie poľnohospodárskeho systému; jeho význam je o to väčší, že ide o prvý nález tohto druhu u nás.

Nemenej úspešný bol aj výskum Bratislavského hradu, kde sa podarilo vyplniť predovšetkým medzeru, ktorá bola dosiaľ medzi slovanským osídlením z X.-XI. stor. a stavbou žigmundovského hradu. Treba vyzdvihnúť objav starších základov románskeho hradu. Výskumom sa spresnili poznatky o neskorších stavebných fázach a o renesančnej, pálfyovskej a tereziánskej prestavbe.

V Nitre sa po prvý raz podarilo zachytiť nálezy z čias existencie historicky doloženého benediktínskeho kláštora z XI.-XIII. stor. a v Mankovciach zaniknutý románsky kostolík s neskoršou prístavbou kláštora (filiálky) paulínov zo XIV. stor. V Spišskom Štvrtku na východnom Slovensku uskutočnil sa úspešný výskum stredovekého hrádka (Miloj).

Mohli by sa uvádzať ešte ďalšie výsledky, pretože v uvedenom nie sú zahrnuté mnohé záchranné a zisťovacie výskumy.

Ako už bolo spomenuté, pri riešení prvého problému štátnej úlohy hlavný dôraz sa kládol na vypracovávanie téz a k tomu smerovali aj práce teoretické a terénne. Celá úloha má byť splnená v roku 1965 a bolo preto nevyhnutné, aby sa do plánu zahrnuli všetky čiastkové úlohy, ktorými treba niektoré otázky osvetliť.

Čiastkový problém štátneho plánu Vytváranie predpokladov pre novú koncepciu pravekých dejín od najstarších dôb bol na úseku teoretickom i výskumnom splnený. Pre znížený finančný limit neboli splnené niektoré terénne výskumy (výskum otvoreného paleolitického sídliska vo Vrbovke, výskum sídliska zo staršej doby bronzovej v Čake a ďalšie) v rámci rezortného plánu. J. B á r t a pracoval na výskumnej etape Paleolitické osídlenie v ČSSR na viacvrstvovom interglaciálnom objekte v Novom Meste nad Váhom - Mnešiciach. Spresnil päť pôdnych komplexov a presnejšie stratifikoval nájdené artefakty. Predbežné výsledky publikoval v zahraničných časopisoch a výsledky boli podrobené diskusií v komisii zloženej najmä z geológov. J. B á r t a okrem toho pre zahraničný Brodarov sborník spracoval štúdiu o paleolitickom osídlení karpatskej časti jaskýň v ČSSR. V rezortnom pláne L. B á n e s z riešil otázku stratigrafie aurignacko-szeletského osídlenia na východnom Slovensku; výsledky jeho práce podstatne ovplyvnia riešenie otázok vzťahu nášho územia k územiu SSSR, resp. k tzv. kostenkovskej kultúre. Tým sa súčasne dostal aj k otázke genézy mladšieho paleolitu strednej Európy. Výskum v Cejkove, ktorý ešte nie je ukončený, poskytol L. B á n e s z o v i možnosť riešiť otázku obsidiánových ložísk na východnom Slovensku a ich význam pre obchodné styky v mladom paleolite Európy. V roku 1962 v rezortnom pláne objavili sa i problémy najstarších roľníckych civilizácií. J. P a v ú k dokázal existenciu starého horizontu kultúry s volútovou keramikou na Slovensku, a tým súčasne i prí-

tomnosť najstarších roľníkov u nás. Spolu s J. L i c h a r d u s o m pokúsil sa o riešenie otázky tzv. prekeramického horizontu a v súvislosti s tým prehodnotili doteraz známy mezolitický materiál (práca pripravená pre SIA XI-2, 1963). Čiastkové problémy volútovej keramiky riešili sa aj na ďalších dvoch lokalitách, a to v Pečeňadoch na Považí a v Levoči. J. L i c h a r d u s dokončil dokumentáciu staršieho výskumu v jaskyni Domici a mal o ňom referát spojený s diskusiou na konferencii archeológov v Smoleniciach. V Ardovskej jaskyni za veľmi sťažených podmienok vypracoval v bukovohorskej kultúrnej vrstve štyri sídliskové horizonty, čím vytvoril predpoklady pre detailnejšiu chronológiu tejto kultúry. Na riešení ohronologicko-periodizačných a predovšetkým ekonomicko-historických otázok na sklonku mladšej doby kamennej podieľali sa J. L i c h a r d u s a J. V l a d á r záchranným výskumom v Branči. Na tejto lokalite po prvý raz v Karpatskej kotline podarilo sa odkryť veľké sídliskové objekty, ktoré spolu s hrobovými celkami umožnia riešiť problematiku najmladšej fázy lengyelskej kultúry.

V štátnom pláne pracovalo sa na otázkach vývoja osídlenia v dobe bronzovej a železnej. V Nitrianskom Hrádku bola dokončená dokumentácia staršieho nespracovaného materiálu z rokov 1948-1952 a súčasne sa riešili čiastkové problémy osídlenia maďarovského ľudu na tejto lokalite. V Branči pod vedením J. V l a d á r a dokončil sa odkryv pohrebiska skrčencov zo začiatku doby bronzovej (nitrianska starobronzová kultúra). Aj tento výskum dokázal, že územie Slovenska malo primát v ťažbe medi, ktorou Slovensko zásobovalo celú strednú Európu; práve ťažba medi a obchod s ňou urýchlili hospodársky i spoločenský vývoj Karpatskej kotliny v dobe bronzovej. Analýza kovových predmetov z tohto pohrebiska v Metalurgickom inštitúte vo Frankfurte n. M. (NSR) a v Historickom ústave Akadémie vied ASSR v Baku poskytla množstvo dát pre riešenie otázky metalurgie a najmä pre styky Slovenska s kaukazskou oblasťou na začiatku druhého tisícročia pred n. l. Európsky problém tzv. sťahovania národov v dobe bronzovej, na riešení ktorého sa zúčastňuje predovšetkým nemecká a maďarská archeológia, dostáva sa do nového štádia kľúčovými výskumami na juhozápadnom Slovensku. Na pohrebisku v Nových Zámkoch v polohe Berek našli sa juhonemecké výrobky, ktoré dokladajú postup skupín mohylového ľudu z južného Nemecka až na stredný Dunaj. Ďalšie výskumy, napr. v Nových Zámkoch (tehelňa) a v Salke dokazujú, že domáce obyvateľstvo nepretržite obývalo Karpatskú kotlinu od staršej až po mladšiu dobu bronzovú a že slovenská bronzová metalurgia si podržala počas celej doby bronzovej vedúce postavenie v Európe.

Čiastkové problémy mladšej doby bronzovej a staršej doby železnej, ako aj otázky lužických popolnicových polí riešili výskumy v Pobedime a Mikušovciach. J. P a u l í k v pripravovanej kandidátskej práci o čakanskej kultúre rozpoznal juhovýchodné vplyvy, ktoré sa rozhodujúcim spôsobom podieľali aj na stvárnení velatickej kultúry na Morave a v Rakúsku. Ten istý bádateľ vypracoval jednotlivé kultúrne skupiny na strednom a východnom Slovensku v rámci popolnicových polí na začiatku doby železnej. M. D u š e k dokončuje prácu o probléme skýtsko-tráckom; sú všetky náznaky toho, že autor po kritickom prehodení archeologického materiálu v celej Karpatskej kotline ukáže postup Trákov na úkor Skýtov až na juhozápadné Slovensko a najmä doloží vyspelosť čiernomorských kultúr na úkor západnej časti strednej Európy.

Ústav sa významnou mierou podieľal aj na ďalšej etape - na riešení otázok obdobia rímskej a keltskej civilizácie v našich krajinách. B. B e n a d i k začal s výskumom hradiska v Zemplíne, kde vypracoval tri fázy fortifikácie. Zdá sa, že najspodnejšia (kamenná) fáza patrí keltsko-dáckemu osídleniu a že môže byť obdobou tzv. galských kamenných valov. Ten istý bádateľ dokončil kandidátsku prácu o chro-

nologických vzťahoch keltských pohrebísk na Slovensku. Na základe doterajšieho stavu bádania podarilo sa mu časove určiť postup Kelto v západné, stredné a východné Slovensko, spresniť datovanie celého radu výrobkov, ako aj dokázať zánik keltského panstva nájazdom Dákov na stredný Dunaj. Pri riešení tejto úlohy dobré výsledky priniesla úzka spolupráca s Rumunskou akadémiou vied. T. K o l n í k spracoval materiálovú časť teoretickej úlohy Stredné Považie v strednej a mladšej dobe rímskej a pristúpil k rozboru. V spolupráci s J. V l a d á r o m dokončil výskum doteraz najväčšieho skúmaného objektu z doby rímskej v Branči pri Nitre, kde 38 odkrytých ohút a ca 200 kultúrnych jám poskytlo jedinečný materiál pre osvetlenie hospodárskeho i spoločenského života na území barbarika a súčasne i podklad pre riešenie problematiky dedičstva rímskej civilizácie v kultúre najstarších Slovanov na našom území.

I. H r u b e o a P. Č a p l o v i č pracovali na otázke dožívania halštatských kultúr na severnom Slovensku a na problematike osídlenia ľudu s púchovskou kultúrou. Aj pri tejto úlohe sa osvedčila spolupráca s Rumunskou akadémiou vied, najmä pri hodnotení zložky dáckej, a spolupráca s Karpatskou expedíciou Poľskej akadémie vied v Krakove pri riešení otázky dožívania kultúr popolnicových polí.

Výskumy z obdobia praveku dokázali, že územie Slovenska často hralo kľúčovú úlohu vo vývoji ľudstva v Európe vôbec. Veľké medzinárodné konferencie, napr. INQUA vo Varšave, hodnotili výskum v Novom Meste nad Váhom - Mnešiciach ako rozhodujúci v kvartérnej geológii. Sovietski bádatelia starostlivo sledujú výsledky archeologického bádania na úseku paleolitu na východnom Slovensku. Slovensko bolo vyhľadávané ako surovinovú základňu od najstarších čias a surovina i hotové výrobky zo Slovenska dostávali sa do celej Európy. Z toho dôvodu výskum obsidiánovej industrie a potom predovšetkým výskum ťažby a spracovania medi stali sa predmetom záujmu európskeho bádania. Výsledky výskumu obdobia keltského osídlenia a doby rímskej bezprostredne nadväzujú už na začiatky a vznik kultúry najstarších Slovanov, a preto majú prvoradý význam v boji proti revanšizmu a proti protihistorickým názorom na najstaršiu kultúru našich predkov.

II. VÝCHOVA VEDECKÝCH PRACOVNÍKOV

a) V roku 1962 na kandidátskych prácach pracovali šiesti pracovníci, z toho jeden obhajil kandidátsku prácu v Archeologickom ústave ČSAV v Prahe. Ďalší budú obhajovať svoje práce v roku 1963. V septembri 1962 nastúpili štyria pracovníci ústavu vedeckú prípravu mimo aspirantúry a 1. X. 1962 z iniciatívy Vedeckého kolégia histórie dvaja pracovníci nastúpili riadnu aspirantúru. Okrem toho v externej aspirantúre ústav pripravoval troch pracovníkov múzeí ako aspirantov k obhajobe kandidátskych prác. Aj v roku 1962 ústav si podržal dvoch štipendistov, z ktorých jeden prejde na riadne miesto v marci 1963 a ďalší v októbri 1963.

b) Skvalitňovanie odbornosti pracovníkov ústavu sa uskutočňovalo interne i externe. V plnej miere sa využívali stáže na pracoviskách univerzity v Brne a Prahe. Uskutočnilo sa skvalitňovanie a preraďovanie odborných i technických pracovníkov do vyšších stupní. Počet školiteľov bol rozšírený o ďalších troch vedeckých pracovníkov. Ústav počas letných prázdnin školil v teréne poslucháčov vysokej školy a zámerne používal schopných študentov na práce exocerpčného a súpisového charakteru. Pretože v ústave nastúpilo v roku 1961-1962 päť mladých absolventov vysokej školy, ústav sa zameral na ich odborné vedenie, najmä na ich školenie v teréne. Robilo sa to tiež v rámci kontroly plnenia ich osobného plánu, ako i vysokou náročnosťou na dokumentáciu, odborné referáty a pod.

III. VEDECKO-ORGANIZAČNÁ A KULTÚRNOPOLITICKÁ ČINNOSŤ

a) V roku 1962 ústav organizoval konferenciu o výsledkoch práce československých archeológov v Smoleniciach v dňoch 19.-24. III. 1962. Konferencia bola upriamená na prípravu II. štátnej úlohy Pravek ČSSR s prednesením hlavných referátov a ich prekonzultovaním. AÚ SAV v spolupráci s AÚ ČSAV v Prahe podieľal sa na niekoľkých diskusiách a príprave téz I. štátnej úlohy. Spolu s Archeologickou spoločnosťou pri SAV boli organizované v Slovenskom národnom múzeu v Bratislave diskusné večierky o najnovších archeologických publikáciách. S príspevím Literárneho fondu uskutočnil sa v septembri 1962 zájazd na svetový archeologický kongres do Ríma. Ústav pravidelne organizoval väčšie odborné komisie na najzávažnejších výskumoch (Branč, Zemplín, Pobedim, Nové Mesto nad Váhom, Biňa, Blažice), spojené s výstavou najnovšieho materiálu a terénnej dokumentácie. Na týchto komisiách zúčastňovali sa poprední bádatelia z ČSSR v odbore archeológie i pomocných disciplín. Archeologický ústav SAV podieľal sa podstatnou mierou na reprezentačnej výstave československej archeológie v Dánsku.

b) Účasť ústavu na verejnom živote a popularizácii vedy bola veľmi intenzívna. Pracovníci ústavu účastnili sa v roku 1962 na vedeckom živote na Slovensku i v celom štáte. Boli členmi vo vedeckých radách múzeí a príbuzných inštitúcií, členmi redakčných rád, Spoločnosti pre šírenie politických a vedeckých poznatkov a členmi komisie pre prípravu osláv jubilea 1100. výročia príchodu byzantskej misie.

Pracovníci ústavu boli členmi volebných orgánov (MsNV, ONV), OV KSS a masových organizácií. Veľmi dobrú prácu politickú i organizačnú vyvinuli na patronátnom družstve JRD Čifáre, ktoré dnes patrí k najlepším v Nitrianskom okrese. Ako lektori Spoločnosti pre šírenie politických a vedeckých poznatkov a OV KSS zúčastňovali sa na najrôznejších akciách usporiadaných v Nitrianskom okrese. Archeologický ústav podieľal sa zvlášť na nových inštaláciách muzeí (Poprad, Spišská Nová Ves, Kežmarok) a pracovníci ústavu v rámci patronátnych záväzkov počas celého roku venovali sa odbornému vedeniu archeologických oddelení všetkých múzeí na Slovensku. Pracovníci ústavu prispievali v roku 1962 článkami do dennej tlače a populárnovedeckých časopisov, prednášali v rozhlase a spolupracovali pri dokumentárnych snímkoch z výskumov pre Československý štátny film.

c) Ústavné úlohy Archeologického ústavu SAV na rok 1962 robili približne 15-20 % celkovej kapacity. Podľa intencie riaditeľstva robili sa preventívne a záchranné práce, s ktorými sa nepočítalo v pláne. Výber týchto výskumov riadil sa potrebami štátneho a rezortného plánu. Ako najzávažnejšie akcie treba spomenúť záchranné výskumy v Úľanoch nad Žitavou, Nitre, Veľkých Kostoľanoch, Spišskom Štvrtku, Drni, Kolárovcach, Malej Čalomiji a Želovciach-Šošári. Významnou mierou sa na ústavnom pláne podieľala aj dokumentácia a vydávanie dokumentačných materiálov.

d) Ústav úzko spolupracoval v rámci kultúrnych dohôd na 1. a 2. čiastkovom probléme štátneho plánu s Rumunskou akadémiou vied, Poľskou akadémiou vied, Nemeckou akadémiou vied a Maďarskou akadémiou vied. S Rumunskou akadémiou vied sa rozvíjala spolupráca na problematike dáckeho a keltského osídlenia v Karpatskej kotline. Poľská akadémia vied so svojou Karpatskou expedíciou v Krakove upriamila sa na otázky osídlenia Karpát v dobe rímskej a slovanskej a jej orgán Acta Archaeologica Carpathica bol pre túto problematiku spoločným orgánom. Spolupráca s Nemeckou akadémiou vied smerovala skôr na skvalitnenie metodických postupov v teréne. Treba len ľutovať, že napriek návrhom ústavu nebolo možné zintenzívniť spoluprácu s Maďarskou akadémiou vied na úseku štúdia osídlenia podunajských

Slovanov v VIII.-X. storočí. Úspešne sa rozvíjala spolupráca aj so zahraničnými inštitúciami; znovu tu treba spomenúť spektrálne analýzy kovov v Metalurgickom inštitúte v Stuttgarte (NSR) a v Historickom ústave Akadémie vied ASSR v Baku. Veľmi intenzívne sa vymieňali skúsenosti s pracovníkmi Vlastivedného múzea a univerzity v Užhorode a vo Lvove. Pekné výsledky sľubuje začatá spolupráca s Juho-sláviou, hlavne pokiaľ ide o obdobie najstarších roľníckych civilizácií.

IV. PUBLIKAČNÁ ČINNOSŤ ÚSTAVU

a) Knihy a brožúry - vydania AÚ SAV v roku 1962:

1. Belo P o l l a, Stredoveká zaniknutá osada na Spiši (Zalužany), formát A4, 216 strán, v tom 113 obrázkov, 18 obrázk. tabuliek a 9 textových príloh, nem. resumé, celopláténá väzba.

2. Bohuslav N o v o t n ý. Lužianska skupina a počiatky malovanej keramiky na Slovensku, formát B5, 296 strán, 27 obrázkov, 1 farebná príloha, 2 textové tabuľky, 52 obrázk. tabuliek za textom, register, anglické resumé; celoplát. väzba.

3. Slovenská archeológia X-1, 1962, formát A4, 280 strán, obsahuje 6 štúdií so 158 obrázkami, 34 obrázk. tabuľkami, 2 text. tabuľkami a 1 plánom v texte (2 štúdie sú v nemčine, 4 majú nem. resumé); celoplát. väzba.

4. Slovenská archeológia X-2, 1962, formát A4, 200 strán, obsahuje 5 štúdií a 1 recenziu s 84 obrázkami, 29 obrázk. tabuľkami a 5 textovými tabuľkami (k štúdiám sú 4 nemecké a 1 ruské resumé); celoplát. väzba.

5. Študijné zvesti AÚSAV č. 8 - Karel T i h e l k a, Moravský věteřovský typ, II. část (materiál), formát A4, 174 strán, 5 obrázkov a 28 obrázk. tabuliek, nemecké resumé; brožované.

6. Študijné zvesti AÚSAV č. 9, formát A4, 308 strán, obsahuje 32 štúdií, menších článkov a zpráv, 137 obrázkov a 4 textové tabuľky (v tom 2 nemecké články, 18 nemeckých a 1 ruské resumé); brožované.

7. Študijné zvesti AÚSAV č. 10, formát A4, 272 strán, obsahuje 28 štúdií, menších článkov, zpráv, recenzií a register k Študijným zvestiam AÚSAV č. 1-10, 73 obrázkov, 1 textovú tabuľku, 12 nemeckých, 1 ruské a 1 anglické resumé; brožované.

b) Prehľad publikačnej činnosti pracovníkov AÚSAV za rok 1962

A m b r o s Cyril:

Zvieracie kosti zo slovanských objektov v Devínskom Jazere a Kútoch, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 251-262 (3 text. tabuľky, nem. resumé).

Problémy domestikácie zvierat z historického hradiska, ŠZ AÚSAV 10, 1962, 85-104 (nem. resumé); spoluautor P. P o p e s k o.

Zvieracie kosti zo stredovekých jám v Budmericiach, Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae - Anthropologia, Tom. VII, Fasc. III-V (12 tab., rus. a nem. resumé).

B á n e s z Ladislav:

Tajomstvo čierneho blesku, Pravda roč. XLIII, čís. 3 zo 4. I. 1962, 2.

Vulkanikus üvegűl kőszerszámok, Hét roč. 7, čís. 1, 1962, 4 (1 obr.).

Az őskőkori titkai Kelet-Szlovákiában, Természet és társadalom II-3, 1962, 30-32 (4 obr.).

Nové poznatky o pravekom osídlení v oblasti Vysokých Tatier, AR XIV, 1962, 420-426 (4 obr., nem. resumé).

Výskum paleolitickéj stanice Cejkov I v roku 1961, AR XIV, 1962, 753-761 (3 obr., nem. resumé).

Nové nálezy štiepanej industrie v údolí Popradu, AR XIV, 1962, 846-848 (1 obr., nem. resumé).

Neolitické nálezy z Horných Lefantoviec, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 21-46 (21 obr., nem. resumé).

K topografii pravekých nálezísk pri Kechneci a Seni na dolnom Hornáde, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 219-236 (7 obr., nem. resumé); spoluautorka M. L a m i o v á - S c h m i e d l o v á.

Nowsze stanowiska paleolityczne w dolinach Torysy i Popradu, Acta Archaeologica Carpathica III (1-2), 1961, 159-170 (9 obr., franc. resumé).

Prieskumy v Juhoslovenskom krase pri Rožňave, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 237-240 (4 obr.).

Nálezy drobnotvarej štiepanej industrie pod Vysokými Tatrami, ŠZ AÚSAV 10, 1962, 5-20 (7 obr., nem. resumé).

Kozłowski J. K., Próba klasyfikacji górnopaleolitycznych przemysłów z prosczczami liściowatymi w Europie (recenzia), ŠZ AÚSAV 10, 1962, 233-238.

Černýš A. P., Pozdnij paleolit Srednego Pridnestrovia (recenzia), ŠZ AÚSAV 10, 1962, 238, 239.

Boriskovskij P. I., Drevnejšeje prošloje čelovečestva (recenzia), ŠZ AÚSAV 10, 1962, 239-240.

Semionov S. A., Pervobytnaja technika - Opyt izučenijsa drevnejších orudij i izdelij po sledam raboty (recenzia), ŠZ AÚSAV 10, 1962, 240-241.

B á r t a Juraj

Nové poznatky k problematike kultúry listovitých hrotov, Referáty o pracovných výsledkoch československých archeológů za rok 1961 I, Smolenice 1962, 49-60.

K problematike jednotnej textovej dokumentácie farieb - Munsell Soil Color Charts (Munsellove tabuľky farieb pôd), Anthropozoikum X, 1960 (1962), 273-275 (2 obr.).

Po stopách paleolitického človeka na Slovensku, Svet vedy IX-3, 1962, 135-141 (9 obr.).

Ďalší nález kultovej masky pri Silici, Svet vedy IX-4, 1962, 246 (1 obr.).

Vlčkovce - sprašový profil a jeho paleolitické industrie, SlA X-2, 1962, 285-318 (18 obr., 8 obr. tab., 5 text tab., nem. resumé); s príspevkami O. F e j f a r a, E. K r i p p e l a, J. K u k l u a V. L o ž k a.

Bošácka dolina od praveku po prítomnosť, Krásy Slovenska XXXIX-12, 1962, 452-457 (10 obr.).

Paleolitické nálezy z Ipeľskej kotliny, AR XIV, 1962, 297-308 (4 obr., nem. resumé); spoluautor A. P e t r o v s k ý - Š i c h m a n.

B e n a d i k Blažej:

Život a umenie doby železnej na Slovensku, Bratislava 1962 (stať Na prahu histórie), 155-218, 8 obr. v texte, 70 obr. za textom - spoločné s ostatnými autormi; ruské, anglické a nemecké resumé; spoluautori J. P a u l í k a M. N o v o t n á.

Chronologické vzťahy keltských pohrebísk na Slovensku, SlA X-2, 1962, 341-396 (18 obr., nem. resumé).

B i a l e k o v á Darina:

Nové včasnoslovenské nálezy na juhozápadnom Slovensku, SlA X-1, 1962, 97-148 (52 obr., nem. resumé).

Slovanské príbytky a dechtárske jamy v Bojniciach, AR XIV, 1962, 823, 824, 827-841 (6 obr., nem. resumé).

Kedy prišli Slovania na juhozápadné Slovensko?, Magazín (Príroda a spoločnosť) č. 1, 1962.

Archeológia hovorí o slovanskej minulosti Bojníc, Horná Nitra, Vlastivedný súborník I, Banská Bystrica 1962, 31-39 (3 obr.).

Bronzová sekerka z Pobedima, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 274, 275 (1 obr.).

Staroslovanské črepy z Dolných Semeroviec, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 284, 285.

B u d i n s k ý - K r i č k a Vojtech:

Príspevok k štúdiu kultúry popelnícových polí nad hornou Nitrou, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 123-130 (7 obr., nem. resumé).

Archeologický výskum na východnom Slovensku roku 1961, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 288-304 (7 obr.); spoluautori: M. L a m i o v á - S c h m i e d l o v á, Z. Š u h a j í k o v á - P i v o v a r o v á a S. Š i š k a.

Między Wyhorlatem a pasmem Tokajsko-Preszowskim, Acta Archaeologica Carpathica III, 1961 (1-2), 66-75 (11 obr., franc. a rus. resumé).

Pohľad do najstarších dejín Šariša, Poddukelské noviny roč. III, č. 48 z 1. XII. 1962, 4 (1 obr.).

Príspevok k štúdiu kultúry popelnícových polí nad hornou Nitrou, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 123-130 (7 obr., nem. resumé).

D u š e k Mikuláš:

Juhozápadné Slovensko v mladšej dobe halštatskej, Referáty o pracovných výsledkoch československých archeológov za rok 1961 I, Smolenice 1962, 149-161.

Juhozápadné Slovensko v mladšej dobe halštatskej, AR XIV, 1962, 610-625, 639-644 (6 obr., nem. resumé).

Kőkorszak a Kárpátmedencében, Természet és tudomány II-10, 1962, 38-41 (6 obr.).

Bronzkorszak Szlovákiában, Természet és tudomány II-11, 1962, 50-52 (4 obr.).

Vaskorszak a Kárpát-medencében, Természet és tudomány II-12, 1962, 24-27 (4 obr.).

H a b o v š t i a k Alojz:

Mladohradištná chata v Siladiciach, okr. Trnava, AR XIV, 1962, 808, 841-846 (2 obr., nem. resumé).

Neolitické a eneolitické nálezy z Tlmáč, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 265-271 (4 obr., nem. resumé).

Nález románskeho okna na Nitrianskom hrade, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 285, 286 (1 obr.).

Nález prvého aquamanile na Slovensku, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 286, 287 (1 obr.).

Objavenie stredovekých stavebných zvyškov v Mankovciach, okr. Nitra, Hlas nitrianskeho okresu č. 26 z 5. VII. 1962 (5 obr.).

Podarí sa konečne nájsť stredoveký kláštor v Nitre na Zobore?, Práca č. 34 z 29. 6. 1962 (2 obr.).

C h r o p o v s k ý Bohuslav:

Archeológia v 20. storočí, Svet vedy IX-3, 1962, 178-181 (1 obr.).

Za poklady minulosti, Svět v obrazech zo 14. 4. 1962 (3 obr.).

Nové objavy slovanskej Nitry, Vlastivedný zpravodaj okresu Nitra 3, 1962, 1-8 (3 obr.).

Zneužívanie archeológie pre revanšistické ciele, Nemecká otázka a Československo, Bratislava 1962, 207-215 (nem. a franc. resumé).

Slovanské pohrebisko v Nitre na Lupke, SlA X-1, 1962, 175-240 (24 obr., 18 tab., nem. resumé).

Slovanské osídlenie na Slovensku a jeho problémy, Historický časopis X-2, 1962, 216-237 (nem. resumé).

Birituálne skýtsko-halštatské pohrebisko v Senci, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 131-142 (7 obr., nem. resumé).

Včasnostredoveké pohrebisko v Nitre, ŠZ AÚSAV 10, 1962, 149-158 (4 obr., nem. resumé).

K o l n í k Títus:

Nové sídliskové nálezy z doby rímskej na Slovensku, AR XIV, 1962, 344-369, 371-380, 385-397 (28 obr., nem. resumé).

Nové poznatky z doby rímskej na Slovensku, Svet vedy IX-9, 1962, 534-540 (6 obr.).

Žiarové pohrebisko z doby rímskej v Šali-Veči, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 277-280 (1 obr., nem. resumé).

Urnový hrob z mladšej doby rímskej z Čapora, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 281, 282 (1 obr.).

Chata zo staršej doby rímskej v Nitrianskom Hrádku, ŠZ AÚSAV 10, 1962, 134-139 (3 obr.).

Novšie rímsko-barbarské nálezy z Križovian nad Dudváhom, ŠZ AÚSAV 10, 1962, 139-145 (4 obr.).

Sídliskové nálezy z doby rímskej v Bánove pri Nových Zámkoch, ŠZ AÚSAV 10, 1962, 145-149 (3 obr.).

Zpráva o činnosti Slovenskej archeologickej spoločnosti za rok 1961, ŠZ AÚSAV 10, 1962, 223-224.

Študijný zájazd Slovenskej archeologickej spoločnosti a Archeologického ústavu SAV v auguste 1961, ŠZ AÚSAV 10, 1962, 228-230 (1 obr.).

K o l n í k o v á Eva:

Hromadný nález fenigov v Želiezovciach, Slovensko, Numismatický sborník 7, 1962, 317, 318.

L a m i o v á - S c h m i e d l o v á Mária:

Nové nálezy z doby rímskej na východnom Slovensku, Nové obzory 4, 1962, 29-36 (4 obr.).

Hrnčiarska dielňa z doby rímskej v Šebastovciach, AR XIV, 1962, 800, 806, 807, 809-814 (3 obr., nem. resumé).

K topografii pravekých nálezísk pri Kechneci a Seni na dolnom Hornáde, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 219-236 (7 obr., nem. resumé); spoluautor L. B á n e s z.

Nálezy z prelomu letopočtu v Beši, ŠZ AÚSAV 10, 1962, 128-134 (4 obr., nem. resumé); spoluautor S. Š i š k a.

Archeologický výskum na východnom Slovensku roku 1961, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 288-304 (7 obr.); spoluautori: V. B u d i n s k ý - K r i č k a, Z. Š u h a j í k o v á - P i v o ť a r o v á a S. Š i š k a.

Archeologické nálezy v Mestskom vlastivednom múzeu vo Filakove, ŠZ AÚSAV 10, 1962, 159-170 (5 obr.).

L i c h a r d u s Ján:

Bukovohorská kultúra na Slovensku a jej postavenie v Karpátskej kotline, Referáty o pracovných výsledkoch československých archeológů za rok 1961 I, Smolenice 1962, 85-99 (1 text. tabuľka).

Die Bukker Kultur in der Slowakei und ihre Stellung im Karpatenbecken, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 47-62 (3 obr., 1 text. tab.).

Otvorené bukovohorské sídlisko v Prši, ŠZ AÚSAV 10, 1962, 21-26 (3 obr., nem. resumé).

Bukovohorské nálezy v Ožďanoch, ŠZ AÚSAV 10, 1962, 117-119 (2 obr.).

Záchranný výskum v travertínových lomoch v Bešeňovej, AR XIV, 1962, 849-856 (3 obr., nem. resumé).

Z praveku Topoľčianok a ich okolia, Krásy Slovenska XXXIX-7, 1962, 251-253 (2 obr.).

Praveké osídlenie travertínových lomov v Bešeňovej, Krásy Slovenska, XXXIX-11, 1962, 428, 429 (3 obr.).

Archeologický prieskum trasy Ropovodu družby na úseku Rimavská Sobota - Šaľa v roku 1961, AR XIV, 1962, 776-793, 803 (4 obr., 1 text. tabuľka, nem. resumé); spoluautorka Z. L i p t á k o v á.

L i p t á k o v á Zora:

Archeologický prieskum trasy Ropovodu družby na úseku Rimavská Sobota - Šaľa v r. 1961, AR XIV, 1962, 776-793, 803 (4 obr., 1 text. tabuľka, nem. resumé); spoluautor J. L i c h a r d u s.

N ě m e j c o v á - P a v ú k o v á Viera:

Belobrdské pohrebisko v Rovinke, okres Bratislava-vidiek, AR XIV, 1962, 651, 652, 657-669, 677-681 (6 obr., nem. resumé); spolu s antropológ. posudkom H. M a l e j (str. 652, 677-679) a textilným rozborom J. J a n k o v s k é h o (str. 679-681).

P a u l í k Jozef:

Velaticko-baierdorfská mohyla v Očkove pri Piešťanoch, AR XIV, 1962, 327, 328, 336-340, 369 (2 obr., nem. resumé).

"Kniežacie" mohyly na Slovensku, Svet vedy IX-10, 607-611 (6 obr.).

Za prejavmi monumentálnej architektúry minulosti, Krásy Slovenska XXXIX-8, 310, 311 (2 obr.).

Nepísaná história, Príroda a spoločnosť XI-22, 1962, 7-11 (5 obr.).

Turci pri Nových Zámkoch, Príroda a spoločnosť XI-19, 1962, 47.

Čakanské pohrebisko v Marcelovej, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 99-108 (3 obr., nem. resumé).

Hlinený mesiacovitý idol z Križovian nad Dudváhom, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 190-116 (3 obr., nem. resumé).

Nový bronzový meč typu Riegsee zo Slovenska, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 117, 118 (1 obr., nem. resumé).

Bronzový halštatský meč z Trakovíc, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 119-122 (1 obr., nem. resumé).

Nový hromadný nález čepelí na Slovensku, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 263-265 (1 obr., nem. resumé).

Das Velatice-Baierdorfer Hügelgrab in Očkov, SlA X-1, 1962, 5-96 (38 obr., 8 obr. tab.).

Život a umenie doby železnej na Slovensku, Bratislava 1962 (stať Cestou za životom a tvorbou), 15-106, 8 obr. v texte, 70 obr. za textom - spoločné s ostatnými autormi; ruské, anglické a nemecké resumé; spoluautori: M. N o v o t n á a B. B e n a d i k.

Príspevok k problematike stredného Slovenska v mladšej dobe bronzovej, Sborník Československé společnosti archeologické 2, 1962, 113-139 (11 obr., nem. resumé).

Dva nové bronzové meče s jazykovitou rukoväťou na Slovensku, ŠZ AÚSAV 10, 1962, 58-64 (3 obr., nem. resumé).

Chata zo staršej doby železnej v Križovanoch nad Dudváhom, ŠZ AÚSAV 10, 1962, 65-76 (5 obr., nem. resumé).

Mazanica s plastickou výzdobou v dobe bronzovej na Slovensku, ŠZ AÚSAV 10, 1962, 27-57 (18 obr., nem. resumé).

Starší nález bronzového noža z Banky, ŠZ AÚSAV 10, 1962, 119, 120 (1 obr., nem. resumé).

P a v ú k Juraj:

K vývoju volútovej kultúry na Slovensku, Referáty o pracovných výsledkoch československých archeológů za rok 1961 I, Smolenice 1962, 72-84.

Gliederung der Volutenkeramik in der Slowakei, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 5-20 (5 obr.).

P i v o v a r o v á Zoja:

Súčasný stav bádania o lužickej kultúre na Považí a jeho prínos pre riešenie problematiky lužickej kultúry na Slovensku, Referáty o pracovných výsledkoch československých archeológů za rok 1961 I, Smolenice 1962, 119-127 (publ. pod menom Z. Š u h a j í k o v á - P i v o v a r o v á).

3000 ročné hroby, Trenčianske noviny č. 10 zo 7. III. 1962 (1 obr.); (publikované pod menom Z. Š u h a j í k o v á).

Archeologický výskum na východnom Slovensku, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 288-304 (7 obr.); (publikované pod menom Z. Š u h a j í k o v á - P i v o v a r o v á); spoluautori: V. B u d i n s k ý - K r i č k a, M. L a m i o v á - S c h m i e d l o v á a S. Š i š k a.

Archeologický výskum v Mikušovciach, Rozkvet Považia (Považ. Bystrica) z 1. IX. 1962.

Š i š k a Stanislav:

Gánovské tajomstvo, Podtatranské noviny III-6 z 10. II. 1962, 4.

Minulosť zemou zaviata, Východoslovenské noviny roč. XI z 25. II. 1962, 3 (obr. 1).

Nové nálezy na východnom Slovensku, AR XIV, 1962, 765-775, 802 (4 obr., nem. resumé).

Archeologický výskum na východnom Slovensku roku 1961, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 288-304 (7 obr.); spoluautori: V. B u d i n s k ý - K r i č k a, M. L a m i o v á - S c h m i e d l o v á a Z. Š u h a j í k o v á - P i v o v a r o v á.

Nálezy z prelomu letopočtu v Beši, ŠZ AÚSAV 10, 1962, 128-134 (4 obr., nem. resumé); spoluautorka M. L a m i o v á - S c h m i e d l o v á.

Š t e f a n o v i š o v á Táňa:

Slovenské pohrebisko na Bratislavskom hrade, AR XIV, 1962, 814-823, 825, 826 (4 obr., nem. resumé); spoluautor B. P o l l a.

T o č í k Anton:

Keramika so značkami na dne zo slovansko-avarských pohrebísk na juhozápadnom Slovensku, PA LIII-2, 1962, 347-380 (30 obr., nem. resumé).

Nález maďarovskej keramiky v Budmericiach, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 81-98 (7 obr., nem. resumé).

Nové nálezy z doby sťahovania národov na juhozápadnom Slovensku, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 187-218 (14 obr., nem. resumé).

Začiatky metalurgie na Slovensku, Svet vedy IX-8, 1962, 461-464 (6 obr.).

Descubrimiento de un hombre prehistorico, Avante IV, 1962 (Mexico), 57, 58 (3 obr.).

Nitra, Vlastivedný časopis XI, 1962, 176, 177 (2 obr.); heslá.

Archeologický ústav SAV, Vlastivedný časopis XI, 1962, 179.

Zpráva o činnosti Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied v Nitre za rok 1961, ŠZ AÚSAV 10, 1962, 171-222.

V e n d t o v á Viera:

Slovanské pohrebisko v Ladiciach, okres Nitra, AR XIV, 1962, 381, 397-404 (2 obr., nem. resumé).

Sídliskový materiál z doby rímskej v Nitre, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 282-284 (1 obr.).

Seminár o archeologických výskumoch Slovenského národného múzea v Bratislave za roky 1960 a 1961, ŠZ AÚSAV 10, 230-232.

V l a d á r Jozef:

Nagyrévszke sídlisko v Čake, SlA X-2, 1962, 319-340 (14 obr., nem. resumé).

Výskum v Branči pri Nitre v roku 1961, AR XIV, 1962, 308-327, 329-33b (20 obr., nem. resumé).

Archäologische Forschungen in Branč bei Nitra, Zpráva z príležitosti návštevy členov Stáleho výboru antropolog. a etnografických vied pri UNESKO v Branči dňa 10. aug. 1962, 1-5.

Po stopách jedného výskumu, Vlastivedný zpravodaj okresu Nitra č. 2, 1-8 (2 obr.).

Hutvanská keramika z výšinného sídliska v Hrkovciach, ŠZ AÚSAV 9, 1962, 272 (1 obr.).

Skýtsko-halštatská chata v Čake, ŠZ AÚSAV 10, 125-128 (3 obr., nem. resumé).

V. KNIŽNICA ÚSTAVU

Knižnica AÚ SAV získala v roku 1962 nákupom, výmenou, od Ústrednej knižnice SAV, darmi a iným spôsobom dovedna 1759 knižných jednotiek. Počet kníh, resp. knižných jednotiek ku koncu roku 1962 je 16 195. Výmena publikácií sa v roku 1962 robila so 424 partnermi z 39 štátov. Do zahraničia bolo odoslaných 1167 zásielok. V roku 1962 bola pri knižnici zriadená študovňa.

VI. ZAHRANIČNÉ NÁVŠTEVY

13. VI. 1962. Skupina švédskych archeológov: prof. dr. Marten S t e n b e r g e r, Uppsala; doc. dr. Bertil A l m g r e n, Uppsala; doc. dr. Evert B a u d o u, Stockholm; doc. dr. Hans C h r i s t i a n s s o n, Uppsala; dr. Ulf Erik H a g b e r g, Stockholm; doc. dr. Erik N y l é n, Visby; dr. Bengt S o h ö n b ä c k, Stockholm; dr. Ulla S i l v é n o v á, Uppsala.

3. VI. 1962. Členovia vedeckej delegácie z Egypta: prof. Ahmed M u s t a f a, dr. Mustafa Kamal T o l b a, dr. Mustafa Mahmud H a f e z.

11. a 12. VI. 1962. Dr. Kurt S c h i e t z e l s manželkou, Nemecká spolková republika (Hamburg).

26. VI. 1962. Dr. Kurt W i l l v o n s e d e r, Rakúsko (Salzburg, Salzburger Museum Carolino-Augustum).

29. VI. 1962. Dr. Ernst N i c k e l, Nemecká demokratická republika (Mecklenburg, Institut für Vor- und Frühgeschichte der DAW).

10.-11. VIII. 1962. Účastníci Stálej rady Medzinárodného kongresu antropologických a etnografických vied: prof. A n t o n i e w i c z, Poľsko; prof. B a r t u c z, Maďarsko; prof. J a k i m o v, SSSR; prof. B r e i t i n g e r, Rakúsko;

prof. C o r r e n t i, Taliansko; prof. H a l l o w a l, USA; prof. C o l l i n s, USA; prof. G r i m m, NDR; prof. H u i s i n g a, Holandsko; prof. N e c r a s o v a, Rumunsko; dr. T r o f i m o v a, SSSR; doc. E h g a r t n e r, Rakúsko; dr. M i c h a e l, USA; prof. T o l s t o v, SSSR a ďalší.

31. VII.-3. VIII. 1962. Doc. Alexander G a r d a w s k i, Poľsko (univerzita Lublin).

7. VIII. 1962. Dr. Werner C o b l e n z, Nemecká demokratická republika (Landesmuseum für Vorgeschichte, Dresden).

23. VIII. 1962. Inž. Louis R i c a r d o, Francúzsko (člen Francúzskej archeologickej spoločnosti).

23.-24. VIII. 1962. Mgr. Jonas F e r e n i u s, Švédsko (univerzita Stockholm).

11.-12. IX. 1962. Mgr. Anna W o j c i e c h o w s k a a Mgr. Dobromir D u r o z e w s k i, Poľsko (Muzeum archeologiczne, Poznań).

14.-15. IX. 1962. Dr. Ewald S c h u l d t, Nemecká demokratická republika (Museum u. Forschungsstelle, Schwerin).

18.-20. IX. 1962. Ilona W a l t e r o v á, Maďarsko (absolventka budapeštianskej univerzity).

21. IX. 1962. Péter N é m e t h a István T o r m a, poslucháči archeológie, Maďarsko (univerzita Budapest).

21. IX.-2. X. 1962. Prof. Dumitru B e r c i u, Rumunsko (Institutul de arheologie Academiei R. P. R., București).

28. IX. 1962. Prof. Josip K o r o š e c + 30 členná skupina poslucháčov a absolventov archeológie, Juhoslávia (univerzita Ljubljana).

5. X. 1962. 22 členná skupina profesorov a poslucháčov univerzity, Poľsko (Wrocław).

5. X. 1962. Prof. Jurij K u c h a r e n k o, SSSR (Institut archeologii AN SSSR, Moskva).

10.-16. X. 1962. Dr. Nándor F e t t i c h, Maďarsko (Magyar tudományos akadémia régészeti kutató csoportja, Budapest).

25.-27. X. 1962. Dr. Anna R u t k o w s k a, Poľsko (Instytut historii kultury materialnej PAN, Warszawa).

27. X. 1962. Prof. Holger A r b m a n n s manželkou, Švédsko (Stockholm).

29.-31. X. 1962. Dr. Hans-Dieter B e r l e k a m p, Nemecká demokratická republika (múzeum Schwerin).

15. XI. 1962. Kaj B a r (člen Dánskej akadémie vied) s manželkou, Dánsko.

20. XI. 1962. Inž. Abbas M a z d a, archeológ, Irán (Teherán).

22. XI.-30. XI. 1962. Marilena F l o r e s c u, Rumunsko (Muzeul de istoria Moldovei, Iași).

VI. ZÁVER

Činnosť Archeologického ústavu SAV v roku 1962 mala vzostupný charakter, ktorý sa prejavil kvantitatívne i kvalitatívne aj v úrovni publikovaných a do tlače odovzdaných prác. Aktívnym prínosom pre prácu ústavu bol aj príchod ďalších mladých pracovníkov, ktorí zaplnili medzeru v bádani doteraz málo skúmaných období pravekého vývoja (neolit, eneolit, stársa doba bronzová).

Napriek tomu, že cieľom ústavu je syntetizujúca vedecká práca, pre nedostatočný predchádzajúci výskum a najmä zanedbávanie regionálneho výskumu ťažisko práce u mnohých pracovníkov ešte vždy spočívalo v získavaní nálezového materiálu.

V roku 1962 ústav veľmi plodne pociťoval riadiacu prácu kolégia histórie, ktoré uskutočnilo starostlivý rozbor situácie v ústave a navrhlo niekoľko opatrení, z ktorých časť bola uvedená už v roku 1962 do života.

Ústav po stránke technickej i odbornej je dobre vybavený a má všetky predpoklady pre plnenie plánovaných úloh. Umiestnenie ústavu v Nitre na viacerých miestach v Hornom meste však sťažuje riadiacu prácu. Preto vedenie ústavu snaží sa získať novú budovu, kde by bolo možné sústrediť všetkých odborných a technických pracovníkov a najmä zabezpečiť priestory pre rozširujúcu sa dokumentáciu a knižnicu.

ZPRÁVA O ČINNOSTI SLOVENSKEJ ARCHEOLOGICKEJ SPOLOČNOSTI PRI SLOVENSKEJ ÁKADÉMII VIED ZA ROK 1962

DARINA BIALEKOVÁ

Plán činnosti Slovenskej archeologickej spoločnosti v roku 1962 v podstate nadväzoval na formy vedecko-popularizačnej i teoretickej práce, zaužívané v predchádzajúcich rokoch.

Do plánu v roku 1962 boli zahrnuté odborné semináre, venované novým výskumom a publikáciám slovenských archeológov. Prvý seminár uskutočnil sa 12. III. 1962 v Nitre. Na ňom P. Č a p l o v i š prítomných oboznámil s novými výskumami na Orave (Istebné, Medzihradné, Vyšný Kubín - Skalka). Druhý seminár konal sa 16. XII. 1962 v Slovenskom národnom múzeu v Bratislave. Predmetom tohto seminára bola diskusia o monografii dr. B. P o l l u Stredoveká zaniknutá osada na Spiši (Zalužany). K úvodnému referátu autora koreferovali dr. V. N e k u d a a dr. O. H a l a g a. V diskusii sa zároveň poukázalo aj na niektoré naliehavé úlohy a problémy stredovekej archeológie na Slovensku.

Členovia spoločnosti pracujúci v Archeologickom ústave SAV v Nitre vypočuli si 12. X. 1962 prednášku popredného maďarského bádateľa N. F e t t i c h a o problematike tepanej a liatej industrie zo slovansko-avarských pohrebísk na území Maďarska. Škoda, že pre krátkosť času na túto prednášku nebolo možné pozvať všetkých členov.

V roku 1962 do plánu bola zaradená vedeckovýskumná činnosť, na ktorú spoločnosť v priebehu roku dostala dotáciu od Slovenskej akadémie vied. Z nej na vedeckovýskumné a dokumentačné práce bola poskytnutá podpora 13 členom. Tieto práce sú archivované a na ich publikovanie slúžia Študijné zvesti. Autorské právo na publikovanie sa podľa príkladu iných vedeckých spoločností zaručuje na dobu 5 rokov. Dotácia na vedecko-výskumné úlohy bude sa aj v budúcnosti rozdeľovať predovšetkým medzi tých členov, ktorí vo svojom zamestnaní nemajú prostriedky na vedeckovýskumnú činnosť.

Najbohatšia bola činnosť Slovenskej archeologickej spoločnosti v oblasti vedecko-popularizačnej práce, v rámci ktorej členovia odprednášali 108 prednášok, a to buď o niektorých významných výskumoch, alebo určitých témach z jednotlivých období. Je potešiteľné, že vo veľkej miere na tejto činnosti mali účasť členovia spoločnosti pracujúci mimo Archeologického ústavu SAV. V cykle prednášok Pravěk Československa, usporiadaného v Prahe, odznali prednášky troch členov spoločnosti.

Podobne veľmi agilne zapojili sa členovia i do publikovania najnovších výsledkov archeologického bádania na Slovensku. Články, štúdie, zprávy (spolu ich bolo 67) boli uverejňované v ŠZ AÚSAV, Sborníku ČSSA, Svete vedy, Príroda a spoločnosti, dennej tlači a muzeálnych časopisoch a správach. V rámci edičnej činnosti spoločnosť sa podieľala na vydaní troch čísiel Študijných zvestí, ktoré sú spoločným orgánom AÚ SAV a SAS. Spoločnosť zaistila aj príspevky pre Sborník ČSSA, vydávaný v Brne.

Dňa 16. VII. 1962 členovia výboru po schôdzi navštívili významnú lokalitu Branč pri Nitre. Do plánu činnosti spoločnosti v r. 1962 zahrňujeme tiež sprevádzanie zahraničných hostí po ústave a významných lokalitách.

Členská báza vzrástla o štyroch nových členov: Ľ. H u t y r o v á, G. K l i m o, E. K o l n í k o v á, E. P o l i a k. K 31. XII. 1962 Slovenská archeologická spoločnosť mala 57 členov.

Valné zhromaždenie, na ktorom bol zvolený nový výbor SAS, konalo sa 12. III. 1962 v Nitre. Výbor SAS zišiel sa 12. III. 1962, 16. VII. 1962 a 11. X. 1962.

Všetky akcie uskutočňovali sa v úzkej spolupráci s Archeologickým ústavom SAV. Vedenie spoločnosti pravidelne predkladalo SAV prehľad o čerpaní dotácie. Podpory na vedeckovýskumnú činnosť boli poskytnuté na žiadosť členov po súhlase výboru spoločnosti.

**ŠTUDIJNÉ ZVESTI
ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED**

**Vydáva Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied
a Slovenská archeologická spoločnosť pri Slovenskej akadémii vied**

Redaktor: dr. Bohuslav Chropovský, C. Sc.

**Redakčná rada: dr. inž. Štefan Janšák, dr. Mikuláš Dušek, C. Sc.,
prom. hist. Alojz Habovštiak, prom. hist. Títus Kolník**

Technický redaktor: Štefan Hrebíček

Vydané ako rukopis – 500 kusov – nepredajné

**Vytlačili Západoslovenské tlačiarne, nár. podnik, prevádzkareň 42,
ofsetová tlačiareň, Bratislava**

R-07*31248